ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ-ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΤΟΜΕΑΣ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ, ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗΣ ΥΠΟΔΟΜΗΣ, ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΡΓΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Δ Ι Δ Α Κ Τ Ο Ρ Ι Κ Η Δ Ι Α Τ Ρ Ι Β Η

ΜΕ ΘΕΜΑ:

ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
αρχιτέκτων - μηχανικός

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΡΟΔΟΛΑΚΗΣ καθηγητής πολεοδομίας χωροταξίας και περιφερειακής ανάπτυξης

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ – ΙΟΥΝΙΟΣ 2003

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΛΑΙΣΙΟ, ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ **Σελ. 7**

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ, ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ – ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΧΩΡΟ

1. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ, ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

1.1 ΟΙ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

1.1.1 Ιστορική αναδρομή και εννοιολογική εξέλιξη **Σελ. 17**

1.1.2 Ανάλυση και ερμηνεία του φυσικού περιβάλλοντος **23**

1.1.3 Οικολογική προσέγγιση του περιβάλλοντος **28**

1.1.4 Αρχές σχεδιασμού του φυσικού περιβάλλοντος **35**

1.1.5 Πολιτιστικό περιβάλλον **41**

1.2 ΟΙ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

1.2.1 Εισαγωγική εννοιολογική προσέγγιση **52**

1.2.2 Αναφορά στη συνδιάσκεψη του Ρίο για το περιβάλλον και τη βιώσιμη ανάπτυξη **55**

1.2.3 Ευρωπαϊκή πολιτική για το περιβάλλον και τη βιώσιμη ανάπτυξη **59**

1.2.4 Προστασία περιοχών με ενδιαφέρον φυσικό περιβάλλον **69**

1.2.5 Προστασία περιοχών με ενδιαφέρον πολιτιστικό περιβάλλον **73**

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ Α΄ ΜΕΡΟΥΣ (1) **81**

2. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

2.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

2.1.1 Εισαγωγικές ενδεικτικές αναφορές στην έννοια του χώρου **85**

2.1.2 Ενδεικτική προσέγγιση του χώρου **94**

2.1.3 Περιφερειακή πολιτική, ανισότητες και προβλήματα **100**

2.1.4 Οικιστικά δίκτυα και πόλοι ανάπτυξης **114**

2.2 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

2.2.1 Εισαγωγική προσέγγιση στη χωροταξική πολιτική **121**

2.2.2 Ενδεικτική αναφορά συστημάτων σχεδιασμού χωρών της Ευρώπης **126**

2.2.3 Χωροταξικά ζητήματα και διευρωπαϊκά δίκτυα **137**

2.2.4 Οργάνωση του χώρου και αναπτυξιακή χωροταξική πολιτική **141**

2.3 ΓΙΑ ΜΙΑ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

2.3.1 Διακρατική περιφερειακή συνεργασία **147**

2.3.2 Ισορροπημένο πολυκεντρικό δίκτυο πόλεων **155**

2.3.3 Ισότητα πρόσβασης στις υποδομές και στη γνώση **161**

2.3.4 Διαχείριση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς **164**

2.3.5 Ολοκληρωμένο ευρωπαϊκό χωροταξικό πλαίσιο **168**

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ Α΄ ΜΕΡΟΥΣ (2) **172**

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ – ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3 ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3.1 ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΡΥΘΜΙΣΗΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

3.1.1 Ο ρόλος τον έγγειου παράγοντα στην οργάνωση του χώρου **179**

3.1.2 Το πλαίσιο της οικιστικής πολιτικής στην Ελλάδα **186**

3.1.3 Καθορισμός και έλεγχος των αστικών και περιαστικών χρήσεων γης **190**

3.1.4 Προσπάθειες ρύθμισης των χρήσεων στον ευρύτερο χώρο **203**

3.2 Ο ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΥΡΥΤΕΡΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3.2.1 Η εξέλιξη του θεσμικού πλαισίου και οι προσπάθειες εφαρμογής του **208**

3.2.2 Χωροταξική ανασυγκρότηση και ευρωπαϊκός προσανατολισμός **218**

3.2.3 Νέο θεσμικό πλαίσιο χωροταξικού σχεδιασμού **224**

3.2.4 Αξιόλογα συμπεράσματα **235**

3.3 ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

3.3.1 Η χωροταξική «διάσταση» της ανάπτυξης **238**

3.3.2 Ανάπτυξη και οργάνωση βασικών υποδομών **244**

3.3.3 Η οργάνωση του χώρου των οικονομικών και άλλων δραστηριοτήτων **251**

3.3.4 Η αναπτυξιακή προοπτική κατά ομοιογενείς κατηγορίες χώρου **257**

4 ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

4.1 Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

4.1.1 Περιβαλλοντική πολιτική σύμφωνα με τις ευρωπαϊκές οδηγίες 266

4.1.2 Προστασία οικοσυστημάτων, ατμόσφαιρας, εδάφους και υδάτων 269

4.1.3 Προστατευόμενες περιβαλλοντικά περιοχές 274

4.2 ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

4.2.1 Επίδραση της πολιτικής γης στον σχεδιασμό του χώρου 281

4.2.2 Σχεδιασμός του χώρου και ρύθμιση δραστηριοτήτων 285

4.2.3 Χωροταξικός σχεδιασμός και βιώσιμη ανάπτυξη 289

4.3 ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

4.3.1 Χωροταξία και πολιτιστικό περιβάλλον 298

4.3.2 Συγκριτικές παρατηρήσεις από ένα σχέδιο περιβαλλοντικής προστασίας στην Ιταλία 306

4.3.3 Φυσικό – πολιτιστικό περιβάλλον και βιώσιμη ανάπτυξη 315

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ Β΄ ΜΕΡΟΥΣ 322

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΠΡΟΣ ΕΝΑΝ ΒΙΩΣΙΜΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΤΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

5. ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΤΑ ΟΜΟΙΟΓΕΝΕΙΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

5.1. ΑΣΤΙΚΕΣ – ΠΕΡΙΑΣΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΕΔΙΝΕΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

5.1.1 Αστικός χώρος και ευρύτερες μητροπολιτικές ζώνες 327

5.1.2 Χωροταξική οργάνωση του αγροτικού χώρου 334

5.2 ΒΙΩΣΙΜΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΤΙΑΣ ΖΩΝΗΣ

5.2.1 Το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο συνοπτικά 338

5.2.2 Προσπάθεια για ολοκληρωμένη διαχείριση των παράκτιων περιοχών 339

5.2.3 Μεθοδολογική σχεδιαστική προσέγγιση του παράκτιου χώρου 344

5.3 ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΡΕΙΝΕΣ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

5.3.1 Ευρωπαϊκό και εθνικό πλαίσιο αντιμετώπισης 349

5.3.2 Χωροταξική προσέγγιση των μειονεκτικών περιοχών 353

5.3.3 Βιώσιμη ανάπτυξη ορεινών περιοχών 362

5.4 ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

5.4.1 Αρχές προστασίας φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος 367

5.4.2 Διαχείριση και ανάπτυξη φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς 373

6. ΑΝΑΜΟΡΦΩΜΕΝΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

6.1 ΜΙΑ ΝΕΑ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

6.1.1 Βασικές αρχές και μεθοδολογικές αναπροσαρμογές 381

6.1.2 Αναδιάρθρωση του περιφερειακού σχεδιασμού στην Ελλάδα 386

6.2 ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ Κ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

6.2.1 Υφιστάμενο και προτεινόμενο νέο γενικό χωροταξικό πλαίσιο 492

6.2.2 Ειδικές επιχειρησιακές εφαρμογές κατά ομοιογενείς ενότητες 407

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ Γ΄ ΜΕΡΟΥΣ 418

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α΄ ΠΙΝΑΚΕΣ

Β΄ ΧΑΡΤΕΣ

ΠΛΑΙΣΙΟ, ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η πορεία συγκρότησης της πόλης και του σχεδιασμού του χώρου γενικότερα, έτσι όπως εξελίχθηκε από τις πρώτες οργανωμένες κοινωνίες μέχρι σήμερα, την εποχή της τεχνολογίας, της έρευνας και των mass media, είναι εξαιρετικά περίπλοκη.

Η σχέση ανάμεσα στα δημιουργήματα του ανθρώπου και τις εκάστοτε κρατούσες αντιλήψεις για την αισθητική και τον σχεδιασμό δεν είναι σταθερή, αφού κάθε εποχή διαθέτει διαφορετική οπτική και υπακούει σε δικά της πρότυπα και κανόνες αισθητικής και οργάνωσης του χώρου.

Η πόλη ιστορικά είναι ένα εξαιρετικά συμπαγές και λειτουργικό κατασκεύασμα. Η εξέλιξη της μορφής της, για πολλούς αιώνες και μέσα από σταθερούς κανόνες, δημιούργησε την εντύπωση ότι η ιστορία της ανθρωπότητας γίνεται άμεσα αντιληπτή και αναγνώσιμη μέσα από την εξέλιξη της πόλης. Με τονν φιλοσοφικό θετικισμό που επικράτησε μετά τη βιομηχανική επανάσταση, παρατηρείται μια αλλαγή κατεύθυνσης: γεννιέται η βιομηχανική πόλη και σταδιακά γιγαντώνεται η δραστηριότητα του ανθρώπου, ο οποίος αποκτά εμπιστοσύνη στις δυνάμεις του και θέλει πλέον να κατακτήσει πλήρως τη φύση. Ο χώρος επιρροής του, έτσι, αλλάζει διαστάσεις και διευρύνεται σημαντικά.

Η ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών, της έρευνας και των μέσων επικοινωνίας και συγκοινωνίας, καθώς και η παραγωγή αγαθών σε μαζική κλίμακα διαφοροποιούν σταδιακά την εικόνα των πόλεων και του δομημένου περιβάλλοντος: από σημαντικά κομβικά σημεία του παρελθόντος μετατρέπονται προοδευτικά σε απλούς πόλους ενός διευρυμένου χωρικού συστήματος. Το άμεσο περιβάλλον αντίληψης και δράσης του ανθρώπου επεκτείνεται σταδιακά από την πόλη και το δομημένο περιβάλλον σε ολόκληρο τον φυσικό γεωγραφικό χώρο. Αναπτύσσονται νέες αντιλήψεις για την πολεοδομία και τη χωροταξία, με στόχο τη μελέτη και οργάνωση των διευρυμένων αστικών συγκεντρώσεων αρχικά, αλλά και των μεγαλύτερων ενοτήτων του χώρου (των περιφερειών) αργότερα. Σε έναν νέο, υπό διαμόρφωση κόσμο, όπου η επιστημονική ανεξαρτησία, η έρευνα, η τεχνολογία και η μαζική παραγωγή έχουν αποκτήσει «θεϊκή» δύναμη, τίποτα δεν μπορεί να σταματήσει την επέκταση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων σε πολύ μεγαλύτερα τμήματα του φυσικού χώρου. Παρά το γεγονός ότι η ρήξη των δεσμών με το παρελθόν στην αρχιτεκτονική και τις τέχνες έλαβε τη μορφή σύγκρουσης, η

σύγκρουση αυτή δεν μπόρεσε να σταματήσει την επέκταση της βιομηχανικής κοινωνίας και, συνεπακόλουθα, την αύξηση της παραγωγικότητας.

Ωστόσο, κυρίως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και την περίοδο ανασυγκρότησης που ακολούθησε, άρχισε να γίνεται κατανοητό ότι η ταχύτητα εξέλιξης της επιστήμης, της τεχνολογίας και των μέσων παραγωγής οδήγησε στη δημιουργία δομημένου περιβάλλοντος σε μη ελεγχόμενη κλίμακα.

Οι τεράστιες διαστάσεις των μητροπολιτικών συγκεντρώσεων και άλλων σύγχρονων πολεοδομικών δομών που αναπτύσσονται ραγδαία φανερώνουν τα αρνητικά σημεία της σύγχρονης πόλης, αλλά και τις δυσκολίες σχεδιασμού και προγραμματισμού σε υπερβολικά μεγάλες, μη ελεγχόμενες κλίμακες.

Σταδιακά, γίνεται αντιληπτό ότι ο τρόπος με τον οποίο κατευθύνονται οι ενέργειες του ανθρώπου στο πλαίσιο του σύγχρονου τεχνολογικού πολιτισμού αποτελεί μια συνεχή απειλή για το φυσικό και το πολιτιστικό περιβάλλον, αλλά και το μέλλον του πλανήτη γενικότερα.

Η ταχύρρυθμη αύξηση του πληθυσμού, η ανισοβαρής κατανομή του, η υπέρμετρη αύξηση των οικιστικών, βιομηχανικών, τουριστικών ή άλλων συγκεντρώσεων, η εντατική εκμετάλλευση μη ανανεώσιμων πηγών, η προώθηση τεχνολογιών βλαπτικών για το περιβάλλον και η έλλειψη συγκεκριμένων μέτρων προστασίας έχουν προκαλέσει βλάβες στα παγκόσμια οικοσυστήματα, οι οποίες, τουλάχιστον σε μια πρώτη εκτίμηση, φαίνονται μη αναστρέψιμες. Οι επιπτώσεις του σύγχρονου τρόπου ανάπτυξης, τις οποίες έχουμε αποδεχτεί στο πλαίσιο κάλυψης των βασικών και μη αναγκών ενός διαρκώς αυξανόμενου πληθυσμού, είναι πλέον ορατές.

Τα αρνητικά αποτελέσματα της πορείας αυτής είχαν ως συνέπεια να αρχίσει ο άνθρωπος να διαισθάνεται τα όρια των δυνατοτήτων του και να θέλει να προστατεύσει το φυσικό και δομημένο περιβάλλον από τις επιπτώσεις του τεχνολογικού επεκτατισμού.

Αυτή η διαπίστωση οδηγεί στην ανάγκη επανεξέτασης της σχέσης μας με το ιστορικό παρελθόν, όχι στο πλαίσιο μιας διαδικασίας σύγκρουσης με τη σύγχρονη επιστήμη και τεχνολογία, αλλά επιδιώκοντας μια ισορροπημένη σχέση με το φυσικό περιβάλλον και τα υφιστάμενα οικοσυστήματα. Δηλαδή, απαιτείται μια πορεία αυτογνωσίας, έτσι ώστε ο σύγχρονος άνθρωπος να βρει μια νέα ισορροπία ανάμεσα σε αντιθετικά στοιχεία του σύγχρονου πολιτισμού.

Επομένως, σε πρώτη φάση το ζητούμενο είναι η διαμόρφωση μιας διαφορετικής αντίληψης και πρακτικής, όπου θα συνυπάρχουν το φυσικό και το πολιτιστικό περιβάλλον με το σύγχρονα διαμορφωμένο τεχνητό περιβάλλον.

Διάφορες μεμονωμένες και αποσπασματικές δράσεις προστασίας δεν αρκούν μέσα σε μια καταναλωτική και τεχνολογική κοινωνία σε διαρκή εξέλιξη. Αντίθετα, απαιτείται μια σφαιρική θεώρηση όλων των συνιστωσών στο πλαίσιο των σύγχρονων αναπτυξιακών διαδικασιών. Μια τέτοιου είδους αντιμετώπιση μπορεί να επιτευχθεί σε μεγάλο βαθμό με την οργάνωση του χώρου, η σημασία της οποίας στη σημερινή κοινωνία, όπου οι ανθρώπινες δραστηριότητες αναπτύσσονται ταχύτατα, είναι τεράστια. Ο ρόλος της Πολεοδομίας και Χωροταξίας σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο ως των επιστημών που ασχολούνται με την οργάνωση του αστικού και περιφερειακού χώρου αυξάνεται με ταχύτατους ρυθμούς τόσο επιστημονικά, όσο και επιχειρησιακά, αν και δεν υπάρχει, δυστυχώς, πάντοτε αντιστοιχία της επιστημονικής εξέλιξης με την πρακτική εφαρμογή. Η Χωροταξία αποτελεί βασική συνιστώσα της ανάπτυξης και οργάνωσης του χώρου. Η περιφερειακή ανάπτυξη, δηλαδή, η ανάπτυξη του περιφερειακού χώρου, συνδυάζει την έννοια της οικονομικής ανάπτυξης με την Περιφέρεια, περιλαμβάνοντας τη γενικότερη ρύθμιση των προβλημάτων του περιφερειακού χώρου.

Η ερευνητική αυτή προσέγγιση στο πλαίσιο των αρχών μιας πιο βιώσιμης (αειφόρου) ανάπτυξης αποτελεί μια προσπάθεια διατήρησης των ποιοτικών χαρακτηριστικών που χαρακτηρίζουν τα φυσικά οικοσυστήματα. Η βιωσιμότητα αυτή μπορεί να υλοποιηθεί με μια μεθοδολογική προσέγγιση, η οποία να θέτει σε νέες, διαφορετικές βάσεις τον σχεδιασμό του αστικού και περιφερειακού χώρου.

Ο σχεδιασμός αυτός τοποθετεί σε ενιαίο πλαίσιο τόσο τις παραμέτρους της αναπτυξιακής διαδικασίας, όσο και τις παραμέτρους προστασίας (αξιόλογο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον), ενώ παράλληλα λαμβάνει υπόψη του και τις ιδιαιτερότητες των χωρικών ενοτήτων που συνθέτουν τον περιφερειακό χώρο.

Ειδικότερα, στο πλαίσιο της μελέτης αναλύονται οι αρχές σχεδιασμού του χώρου, οι διεθνείς και ευρωπαϊκές πολιτικές χωροταξικού και περιβαλλοντικού σχεδιασμού και το ελληνικό σύστημα σχεδιασμού του χώρου με τις παραμέτρους του (καθεστώς έγγειας ιδιοκτησίας, οικιστική και πολιτική χρήσεων γης, χωροταξικός, περιβαλλοντικός και πολεοδομικός σχεδιασμός). Εξάγονται χρήσιμα συμπεράσματα μέσα από μια σφαιρική κριτική και διαμορφώνεται ένα πλαίσιο **Χωροταξικού Σχεδιασμού Περιφερειακής Κλίμακας**, στο οποίο

ενσωματώνονται αρχές βιωσιμότητας που περιλαμβάνουν σωστότερη διαχείριση και χρήση των φυσικών πόρων στο πλαίσιο των σύγχρονων αναπτυξιακών διαδικασιών.

Ο σχεδιασμός αυτός διαχωρίζει το επίπεδο των στρατηγικών κατευθύνσεων από το θεσμοθετημένο χωροταξικό επίπεδο σχεδιασμού, το οποίο πρέπει να εφαρμόζεται σε υποπεριφερειακό επίπεδο και τροφοδοτεί άμεσα τον σχεδιασμό τοπικού επιπέδου.

Η έρευνα αποτελείται από τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος εξετάζονται οι έννοιες του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και αναλύεται η διεθνής και ευρωπαϊκή πολιτική για το περιβάλλον και τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Είναι γνωστό ότι, λόγω αφενός της εξάπλωσης των ανθρώπινων δραστηριοτήτων στο σύνολο της γήινης επιφάνειας και αφετέρου της ευαισθητοποίησης της παγκόσμιας κοινής γνώμης και των κυβερνήσεων σε θέματα περιβαλλοντικής προστασίας, ο ρόλος του περιβάλλοντος ως βασικού παράγοντα στον συνολικότερο χωροταξικό σχεδιασμό αναβαθμίστηκε σημαντικά με την εισαγωγή της χρήσης και διατήρησης των φυσικών πόρων, όχι μόνο ως οικονομικών παραμέτρων, αλλά και ως βασικών συνιστωσών του σχεδιασμού.

Σε αυτό το μέρος, λοιπόν, εξετάζονται εννοιολογικά ζητήματα του σχεδιασμού του χώρου. Γίνεται, δηλαδή, μια θεωρητική προσέγγιση, η οποία αποτελεί και το θεωρητικό υπόβαθρο της περαιτέρω ανάλυσης. Ακολουθεί σχολιασμός ζητημάτων του χώρου που αφορούν περιφερειακές θεωρίες και πολιτικές της χωροθέτησης οικονομικών δραστηριοτήτων, οικιστική ανάπτυξη και άλλους τομείς και γίνεται ειδικότερη αναφορά στα ζητήματα σχεδιασμού του χώρου. Στη συνέχεια, αναλύεται το ευρωπαϊκό πλαίσιο για τον Χωροταξικό Σχεδιασμό, γίνεται αναφορά στο σύστημα σχεδιασμού άλλων χωρών και αναλύεται το Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου (ΣΑΚΧ).

Στο δεύτερο μέρος αναλύεται η πολιτική χωροταξικού – πολεοδομικού σχεδιασμού και χρήσεων γης στην Ελλάδα. Εξετάζεται ο ρόλος της έγγειας ιδιοκτησίας στην οργάνωση του χώρου, το γενικότερο πλαίσιο άσκησης οικιστικής πολιτικής και πολιτικής χρήσεων γης και ο χωροταξικός – πολεοδομικός σχεδιασμός σε όλες τις παραμέτρους του. Ασκείται κριτική και εξάγονται συμπεράσματα για την αναγκαιότητα εκσυγχρονισμού και διασύνδεσης του χωρικού με τον γενικότερο αναπτυξιακό σχεδιασμό. Όσον αφορά το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στο πλαίσιο των δράσεων που αφορούν την Ελλάδα (ειδικότερα, αυτών που χρηματοδοτούνται από κοινοτικούς

πόρους), ασκείται κριτική στο σύστημα του σχεδιασμού και εξάγονται συμπεράσματα χρήσιμα για την ενσωμάτωση των δράσεων προστασίας του περιβάλλοντος στον γενικότερο χωροταξικό και αναπτυξιακό σχεδιασμό.

Στο τρίτο μέρος τίθενται οι μεθοδολογικές αρχές για τη βιώσιμη ανάπτυξη διαφορετικών ενοτήτων του περιφερειακού χώρου (παράκτιες, ορεινές, γεωργικές, αστικές κλπ. περιοχές) και αναλύεται μια διαφοροποιημένη φιλοσοφία και μεθοδολογία χωροταξικού σχεδιασμού, σε συνδυασμό με τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης και τις σύγχρονες αναπτυξιακές διαδικασίες. Έτσι, διαμορφώνεται ένα μακροπρόθεσμο πρότυπο χωρικής ανάπτυξης για τον περιφερειακό χώρο και προτείνεται μια νέα μορφή χωροταξικού σχεδιασμού, η οποία εισάγει νεωτεριστικά στοιχεία σε σχέση με τον ισχύοντα θεσμοθετημένο σχεδιασμό. Ο προτεινόμενος σχεδιασμός δεν απαιτεί για την εφαρμογή του σημαντικές δομικές αλλαγές και μπορεί να ενταχθεί στο υφιστάμενο διοικητικό νομοθετικό και οικονομικό πλαίσιο. Η ολοκληρωμένη και βιώσιμη ανάπτυξη του ελληνικού χώρου, που είναι απαραίτητη για την ένταξη της χώρας στο νέο διεθνοποιημένο και ανταγωνιστικό περιβάλλον, απαιτεί την προώθηση ενός εθνικού και περιφερειακού σχεδιασμού, ο οποίος θα διέπεται από τις αρχές της αειφορίας, θα εγγυάται την ολοκληρωμένη διαχείριση του χώρου, τη συμπληρωματικότητα των μέσων και των πολιτικών παρέμβασης, τη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα των δράσεων και προγραμμάτων και τη μέγιστη δυνατή αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων.

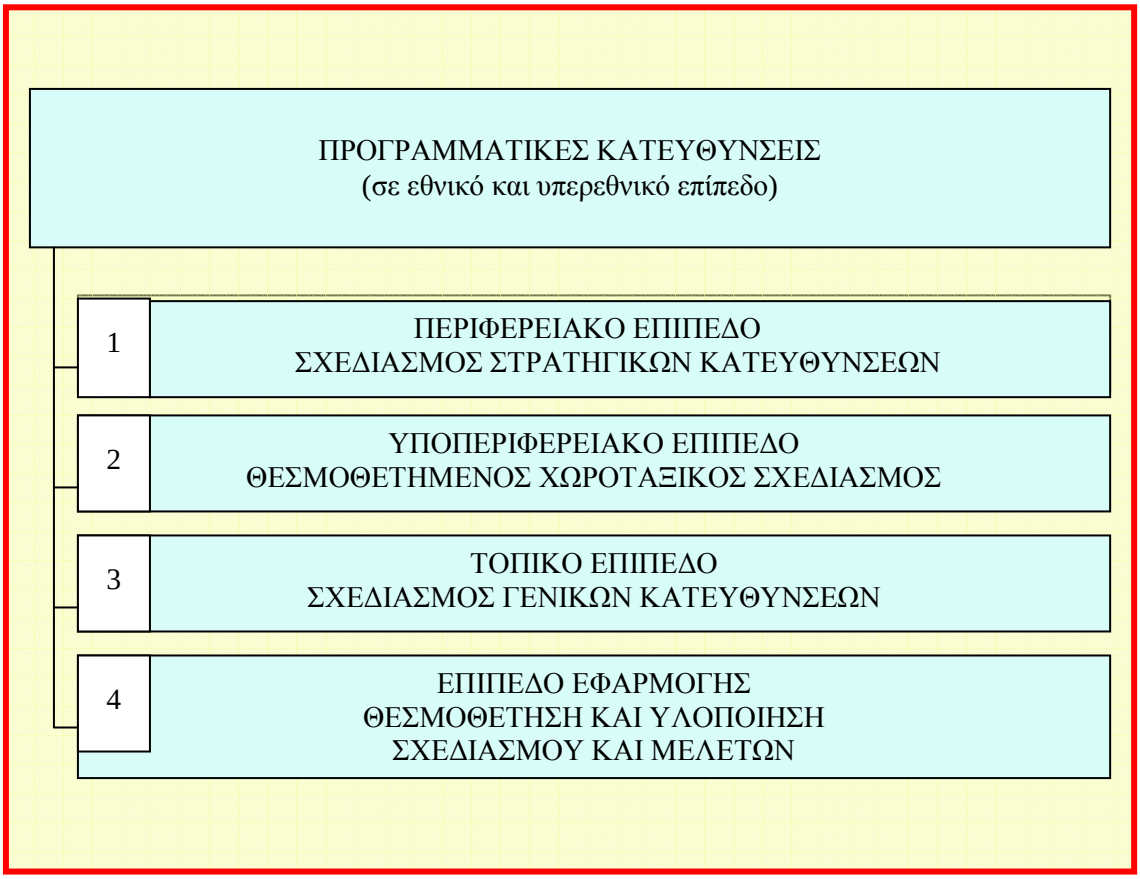
Με βάση τα παραπάνω, η χωροταξική ανασυγκρότηση επιχειρείται μέσω ενός νέου θεσμικού πλαισίου για τον χωροταξικό σχεδιασμό και ενός σχεδιασμού στρατηγικών κατευθύνσεων σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Τα χωροταξικά σχέδια σε επίπεδο διοικητικής περιφέρειας αποκτούν μεγαλύτερη σπουδαιότητα, που οφείλεται στη δυνατότητα της περιφέρειας να ασκήσει προγραμματισμό και σχεδιασμό και να προωθήσει αναπτυξιακές διαδικασίες σε εκτεταμένες ενότητες του χώρου, αποτελώντας, ταυτόχρονα, οικονομική, αναπτυξιακή και κοινωνική οντότητα.

Από την επιστημονική ανάλυση των παραμέτρων του συστήματος χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα, προκύπτει αδυναμία σύνδεσης του θεσμοθετημένου κάθε χρονική περίοδο θεσμικού πλαισίου με τις δράσεις που αναπτύσσονται και που αφορούν απλώς τη νομιμοποίηση των υφισταμένων τάσεων, οι οποίες προκαλούν στο χωρικό σύστημα όλες τις δυσλειτουργίες που καλείται να θεραπεύσει ο σχεδιασμός.

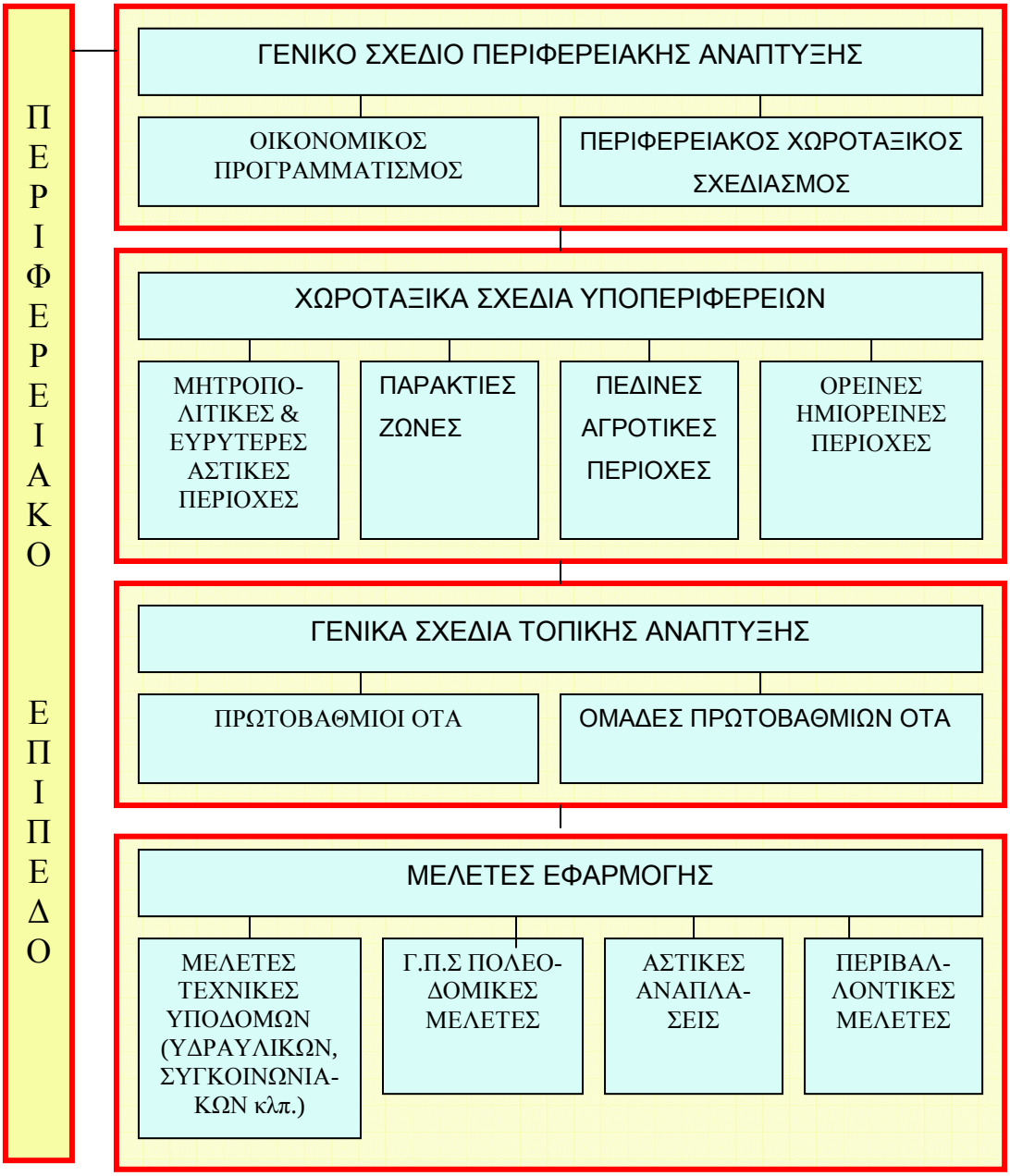
Προκύπτει, λοιπόν, ως αναγκαιότητα ένας σχεδιασμός σε περιφερειακή κλίμακα, ο οποίος θα υπερβαίνει την αδυναμία επίτευξης των επιδιωκόμενων στόχων που χαρακτηρίζει τον μέχρι σήμερα σχεδιασμό στρατηγικών κατευθύνσεων. Ο νέος αυτός τύπος σχεδιασμού θα υιοθετεί την κλίμακα της περιφέρειας ως προγραμματικό μέγεθος αναφοράς, αλλά με τη μορφή ενός σχεδίου στρατηγικών κατευθύνσεων που δεν είναι απαραίτητο να θεσμοθετηθεί, έτσι ώστε να είναι ευέλικτο και εύκολα αναθεωρήσιμο σε κάθε περίπτωση. Βασικό επίπεδο αναφοράς θεσμοθετημένου σχεδιασμού αποτελεί η κλίμακα της ομοιογενούς υποπεριφέρειας, η οποία προκύπτει από ένα σύνολο γαιοκλιματικών, οικονομικών και άλλων κριτηρίων. Ο προσδιορισμός και σχεδιασμός των υποπεριφερειακών ενοτήτων, οι οποίες θα μπορούν να λειτουργήσουν ως ολοκληρωμένες ομοιογενείς οντότητες με την εφαρμογή κατάλληλων πολιτικών, θα συμβάλει στην ισομερή ανάπτυξη του περιφερειακού χώρου, την αποκέντρωση των δραστηριοτήτων και την αειφόρο διαχείριση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Πρόκειται για το κεντρικό πεδίο του σχεδιασμού που θα θεσμοθετείται και θα τροφοδοτεί σε τοπικό επίπεδο (πρωτοβάθμιος ΟΤΑ ή ομάδες πρωτοβαθμίων ΟΤΑ) τα γενικά σχέδια τοπικής ανάπτυξης και τις τεχνικές μελέτες εφαρμογής με τις οποίες θα υλοποιούνται οι προτάσεις (Σχήμα 1).

Αυτή η μεθοδολογία σχεδιασμού σε περιφερειακό επίπεδο εισάγει ένα ολοκληρωμένο σύστημα ρυθμίσεων, που καλύπτει το σύνολο του περιφερειακού χώρου, από το γενικό σχέδιο περιφερειακής ανάπτυξης μέχρι τα σχέδια τοπικής ανάπτυξης και την κλίμακα άμεσης εφαρμογής και υλοποίησης των έργων. Με τη συγκεκριμένη μεθοδολογία εισάγονται χρήσιμα στοιχεία, αφού συνδέονται άμεσα οι αναπτυξιακές με τις χωρικές παραμέτρους του σχεδιασμού στα τρία βασικά επίπεδα της περιφέρειας, της υποπεριφέρειας και της περιορισμένης τοπικής ενότητας (Σχήμα 2).

Τέλος, για την πρακτική τεκμηρίωση όλων των παραπάνω, γίνεται μια (πιλοτική) εφαρμογή του σχεδιασμού στον χώρο της Περιφέρειας Κ. Μακεδονίας και αναλύονται τα ειδικά στοιχεία και τα οφέλη που θα προκύψουν από την εφαρμογή του παραπάνω προτύπου σε υποπεριφερειακή κλίμακα, η οποία αποτελεί το ενδιάμεσο χωροταξικό επίπεδο που συνδέει τον περιφερειακό σχεδιασμό στρατηγικών κατευθύνσεων με την κλίμακα των τοπικών εφαρμογών.

Σχήμα 1. Προγραμματικά επίπεδα σχεδιασμού σε περιφερειακή κλίμακα

Σχήμα 2. Διάρθρωση Σχεδιασμού σε περιφερειακό επίπεδο

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ, ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ – ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΧΩΡΟ

1. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ, ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

1.1 ΟΙ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

1.1.1 Ιστορική αναδρομή και εννοιολογική εξέλιξη

Η έννοια του φυσικού περιβάλλοντος μπορεί να οριστεί διαφορετικά, ανάλογα με τον τρόπο επιστημονικής προσέγγισής του. Είναι γνωστό ότι πολλές προσεγγίσεις είναι δυνατόν, σε ορισμένες περιπτώσεις, να συγκρούονται ή και να αλληλοαναιρούνται.

Προκύπτει, λοιπόν, άμεσα η ανάγκη εννοιολογικού ορισμού του φυσικού περιβάλλοντος, ώστε να μην αποτελεί ο όρος αντικείμενο πειραματισμού επιτρέποντας στον καθένα να μπορεί να τον ερμηνεύει σύμφωνα με τις προσωπικές του απόψεις˙ απαιτείται, δηλαδή, μία επιστημονική θεώρηση της έννοιας του φυσικού περιβάλλοντος, στην οποία και θα στηριχτεί η παρούσα προσέγγιση. Επιπλέον, η θεώρηση που ακολουθεί έχει ως στόχο τη σύνδεση της έννοιας του φυσικού περιβάλλοντος με την οργάνωση και τον προγραμματισμό - σχεδιασμό του χώρου.

Κρίνεται σκόπιμη μία σύντομη ιστορική αναφορά στην εννοιολογική εξέλιξη του όρου «φυσικό περιβάλλον» και επιχειρείται μία αναδρομή στη σχέση του ανθρώπου με τη φύση, που αφορά κυρίως τις ανθρώπινες επεμβάσεις στο φυσικό περιβάλλον, λαμβάνοντας υπόψη τις εκάστοτε κρατούσες απόψεις.

Οι βασικές αρχές θεώρησης του φυσικού περιβάλλοντος έχουν απασχολήσει τον άνθρωπο ήδη από την εποχή των Αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων. Η ορθολογική οργάνωση, ο διαχωρισμός σε τομείς γνώσης και σε εξειδικευμένες προσεγγίσεις που βαθαίνουν την έρευνα μέχρι τις πιο μικρές λεπτομέρειες αποτελεί ιδιαίτερο γνώρισμα της ανθρώπινης λογικής. Ο άνθρωπος θέτει τάξη στο συνολικό οικοδόμημα διαιρώντας το σε τμήματα, η γνώση των οποίων θα επιτρέψει την κατανόηση της λειτουργίας των φυσικών φαινομένων και την εξακρίβωση των νόμων και των μηχανισμών από τους οποίους διέπονται.

Αρχικά, η σχέση του ανθρώπου με τη φύση ήταν κυρίως αισθητικού – αντιληπτικού χαρακτήρα, δηλαδή, εξαρτιόταν από την οπτική αντίληψη και τις αντιδράσεις που προκαλεί η αίσθηση του ωραίου. Την περίοδο αυτή το φυσικό περιβάλλον, το οποίο προκαλεί φόβο στον άνθρωπο, γιατί δεν μπορεί να το δαμάσει με τις περιορισμένες τεχνολογικές δυνατότητές του, υποκαθίσταται με την έννοια του φυσικού τοπίου, δηλαδή, ενός εξαιρετικά περιορισμένου τμήματος που ο μέσος άνθρωπος μπορεί να αντιληφθεί άμεσα με τις αισθήσεις του. Το τοπίο αποτελεί μέρος της αισθητικής θεώρησης του περιβάλλοντος μέσα από την αρχιτεκτονική και άλλες τέχνες, δηλαδή,

μέσα από την προσπάθεια να μπει τάξη στη φύση μέσω της ανθρώπινη δραστηριότητα. Το φυσικό περιβάλλον (η φύση) θεωρείται ότι αντιπροσωπεύει κατά κάποιον τρόπο την αταξία, ενώ ο δομημένος χώρος (η πόλη) την τάξη που επιβάλλει ο άνθρωπος στην προσπάθειά του να δαμάσει το φυσικό περιβάλλον.

Σε όλες τις ιστορικές περιόδους, τουλάχιστον μέχρι τη Βιομηχανική Επανάσταση, η σχέση του δομημένου περιβάλλοντος με τον άμεσο γεωγραφικό χώρο και το φυσικό περιβάλλον είναι αμφίδρομη. Οι πόλεις περιλαμβάνουν στα όριά τους και αγροτικές εκτάσεις ή άλλους ελεύθερους χώρους.

Σταδιακά, μικρά τμήματα του φυσικού περιβάλλοντος αρχίζουν να αποτελούν τομέα της ανθρώπινης δράσης για τη διευθέτηση της φύσης, σε κλίμακα που να μπορεί να ελεγχθεί (κήποι, αστικά πάρκα)˙ πρόκειται για δημιουργήματα του ανθρώπου. Η πρακτική αυτή διαχωρίζει το διαμορφωμένο από τον άνθρωπο φυσικό περιβάλλον, που θεωρείται χρήσιμο και ωραίο, από το (άγριο) φυσικό περιβάλλον, το οποίο όχι μόνο δεν γίνεται κατανοητό, αλλά σε πολλές περιπτώσεις θεωρείται ακόμα και εχθρικό. Η άποψη αυτή ισχύει μέχρι την ανάπτυξη των φυσικών επιστημών.

Η αντιληπτική – αισθητική θεώρηση του περιβάλλοντος συνδέεται με την εξέλιξη της τέχνης των κήπων και τη ζωγραφική παράδοση του 16^{ου} αιώνα, που εγκαταλείπει τον ανθρωποκεντρισμό, για να αφιερωθεί στην απεικόνιση της φύσης.

Μία δεύτερη θεώρηση της έννοιας του φυσικού περιβάλλοντος διαμορφώνεται με την ανάπτυξη της Γεωγραφίας και των Φυσικών Επιστημών. Η γέννηση των τελευταίων οδηγεί στη συστηματική μελέτη και γνώση της φύσης. Η εμπειρία που είχε αποκτηθεί σταδιακά μέσω της τέχνης των κήπων διευρύνεται με επιστημονικά δεδομένα και έρευνες. Η θεωρία των κήπων του *Morel (34)* ταξινομεί όλα τα φυσικά στοιχεία (νερό, έδαφος, κλίμα κλπ.) και μελετά τα φυτά σε όλα τα δομικά χαρακτηριστικά τους. Η ανάλυση των αντικειμένων μέσω της μελέτης της δομής τους, καθώς και η συνθετική αντίληψη της φύσης αποτελούν ιδιαίτερα γνωρίσματα εκείνης της εποχής.

Ο *Lamarck (29)* προχωρά παραπέρα θέτοντας τον άνθρωπο σε μία διαλεκτική σχέση με τη φύση. Η εξέλιξη της Βοτανικής και η θεωρία της βιολογικής εξέλιξης συντελούν για πρώτη φορά στη διαμόρφωση μιας επιστημονικής άποψης του ανθρώπου για το τοπίο αρχικά και το φυσικό περιβάλλον με την ευρύτερή του έννοια αργότερα.

Σε όλη την διάρκεια του 19^{ου} αιώνα συνεχίζεται, μαζί με την ανάπτυξη των φυσικών επιστημών και της Γεωγραφίας, η εξελικτική πορεία της Τέχνης των Κήπων,

ιδιαίτερα στις αγγλοσαξονικές και κεντροευρωπαϊκές χώρες. Η Αγγλική Σχολή, με την ιδιαίτερη αγάπη της προς το φυσικό περιβάλλον, επηρεάζει σημαντικά την ηπειρωτική Ευρώπη και ιδιαίτερα τη Γερμανία. Δημιουργείται η θεωρία των Landschaftsgarden, δηλαδή των κήπων που ενσωματώνονται ολοκληρωτικά στο φυσικό περιβάλλον. Την περίοδο αυτή η δημιουργία κήπων για την άρχουσα τάξη δίνει τη θέση της στη δημιουργία πάρκων από τα εθνικά κράτη. Δημιουργούνται τα πρώτα πάρκα με αθλητικές εγκαταστάσεις και χρήσεις αναψυχής. Η σύνδεση της επιστημονικής με την αισθητική προσέγγιση της Τέχνης των Κήπων δίνει εξαιρετικά αποτελέσματα στα μέσα του 19ου αιώνα. Η μορφολογία των τοπίων μελετάται στην παραμικρή της λεπτομέρεια, όπως και οι σχέσεις των οργανισμών με τον περιβάλλοντα χώρο.

Ο Humboldt, στο πλαίσιο της Φυσικής Γεωγραφίας, μελετά τα φυσικά φαινόμενα με επιστημονικό τρόπο. Παράλληλα, γίνεται αισθητή η ανάπτυξη της Βιολογίας, που οδηγεί στην έκδοση συγγραμμάτων, όπως το *«The Origin of species (13)».* Η επιστήμη της Ανθρωπογεωγραφίας συνδέει τη φύση με τον άνθρωπο. Μαζί με την επιστήμη, όμως, εξελίσσονται ταχύτατα οι τέχνες και η αισθητική, που συνδέονται με το φυσικό περιβάλλον. Εμφανίζεται το Jungenstil, που χρησιμοποιεί φυτικές διακοσμήσεις και μοτίβα. Έτσι, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα τα κινήματα που πρεσβεύουν τη στενή σχέση ανθρώπου – φύσης αναπτύσσονται και αποκτούν επίδραση στις λαϊκές μάζες. Την περίοδο αυτή ασκεί τεράστια επιρροή η ιδέα της αρμονικής συμβίωσης με τη φύση, η οποία και αποτελεί το υπόβαθρο για την εξάπλωση της οικολογίας κατά την μεταπολεμική περίοδο. Στη Γερμανία η εφαρμογή των αρχών των Κηπουπόλεων, σε συνδυασμό με τον νατουραλισμό, οδηγεί στη μαζική κατασκευή μονοκατοικιών με κήπο, ακόμα και για τα λαϊκά στρώματα *(H. Mythesius, 36).* Ο κήπος, στην περίπτωση αυτή, δεν αποτελεί στοιχείο διακόσμησης, αλλά χώρο εργασίας, ανάπαυσης και επαφής με το φυσικό περιβάλλον (Σχήμα 3).

Στον μεσοπόλεμο αναπτύσσεται η Γεωγραφία. Χρησιμοποιείται για πρώτη φορά ο όρος «πολιτιστικό» ή «ανθρωπογενές περιβάλλον», που εισάγει τον άνθρωπο στο γεωγραφικό τοπίο. Η επιστημονική κοινότητα στο θέμα αυτό διαχωρίζεται ανάμεσα στους ερευνητές του φυσικού περιβάλλοντος στο πλαίσιο των φυσικών επιστημών και σ’ αυτούς που υποστηρίζουν ότι, χωρίς τη μελέτη της επίδρασης του ανθρώπου, η έρευνα δεν είναι ολοκληρωμένη.

Τη δεκαετία του ’30 εισάγεται η έννοια των συστημάτων και ο *A. Tansley (50)* αναφέρεται για πρώτη φορά στα οικοσυστήματα, ενώ κατά τη μεταπολεμική περίοδο, πέρα από τις ταχύτατες επιστημονικές εξελίξεις, κυρίαρχο ρόλο αποκτά

σταδιακά η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης που οδηγεί στην πεποίθηση ότι το περιβαλλοντικό ζήτημα είναι ζήτημα πολιτικό.

Η τάση που παρατηρείται για μία συνολική, διεπιστημονικού χαρακτήρα θεώρηση οδηγεί στη γέννηση της οικολογίας. Η τελευταία αναφέρεται στο σύνολο των φυσικών και ανθρώπινων παραγόντων που δρουν στο περιβάλλον και είναι το κλειδί που μας επιτρέπει να αποκωδικοποιήσουμε και να αντιληφθούμε το φυσικό περιβάλλον ως το σύνολο των φυσικών και ανθρώπινων φαινομένων και διεργασιών που λαμβάνουν χώρα στην οικόσφαιρα.

Πρόσφατα, από την οικολογία εξελίχθηκε μία νεότερη διεπιστημονική προσέγγιση, η οικολογία του περιβάλλοντος ή της ολοκλήρωσης, που μελετά κυρίως τη σύνδεση των ζωικών και φυτικών οικοσυστημάτων σε ανώτερη κλίμακα και συνδέεται στενά με τον σχεδιασμό του χώρου εισάγοντας στα ζητήματα προστασίας οικονομικές και κοινωνικές παραμέτρους.

Συμπληρωματικά προς την επιστημονική προσέγγιση των σχετικών με το περιβάλλον ζητημάτων που προώθησαν οι φυσικές επιστήμες, εξακολούθησε η αισθητική προσέγγιση του θέματος, η οποία συνέχισε να ασκεί επιρροή (Ιταλία, Γαλλία, Ν. Ευρώπη, Λατινική Αμερική). Η σύνδεση του περιβάλλοντος (με τη μορφή του τοπίου) με την τέχνη και τον ουμανισμό είναι τόσο μεγάλη, ώστε ακόμα και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα το περιβάλλον ορίζεται ως ένα αισθητικό – ζωγραφικό τοπίο με ιδιαίτερα μορφολογικά χαρακτηριστικά, όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στην εγκυκλοπαίδεια *Treccani, (Roma 1900)* για τον όρο « περιβάλλον» *(Parpagliolo 51).*

Μετά τον Β’ Παγκόσμιο Πόλεμο γεννιέται μια νέα πραγματικότητα, αρχικά όμως η περίοδος της ανασυγκρότησης καθυστερεί την εφαρμογή πολιτικών προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος. Η επιρροή της αισθητικής αντίληψης ξεπερνιέται σταδιακά από τις επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις.

Η οικολογική αντίληψη έχει την καταγωγή της στις επιστημονικές έρευνες και την εξέλιξη των επιστημών κατά τον 19^{ο} αιώνα. Αν και ο πρώτος που χρησιμοποίησε τον όρο είναι ο *Haeckel (20),* ο *Vernadski (1890)* είναι εκείνος που στην μελέτη του για τη βιόσφαιρα ορίζει με επιστημονική μεθοδολογία την οικολογία. Ο όρος «οικοσύστημα» εισάγεται από τον άγγλο *Tansley (50)* και ολοκληρώνεται αργότερα από τον *Odum (40).*

Η Γερμανική Σχολή, αν και επηρεάζεται σημαντικά και από αισθητικές παρεμβάσεις που προέρχονται από τους ρομαντικούς φιλοσόφους και τους αρχιτέκτονες τοπίου, διακρίνεται για την ολοκληρωμένη μεθοδολογία προσέγγισης των ζητημάτων σε γεωγραφικό, φυσικό και βιολογικό επίπεδο.

Το 1939 ο βιο-γεωγράφος *Troll (52)* ιδρύει την οικολογία του περιβάλλοντος, η οποία τελειοποιείται κατά δεκαετία του ’70. Η νέα αυτή επιστήμη διαδίδεται ταχύτατα στις ΗΠΑ, Καναδά, Ιαπωνία, Ισραήλ, Ρωσία, Σκανδιναβικές χώρες κ.ά. Η οικολογία

του περιβάλλοντος μελετά διεξοδικά τις ανθρώπινες επιδράσεις στο περιβάλλον ξεπερνώντας τα στενά όρια των φυσικών επιστημών. Ασχολείται διεξοδικά με τα τεχνητά οικοσυστήματα (αστικά – βιομηχανικά κέντρα, εντατική γεωργία) και εξειδικεύεται στον σχεδιασμό του χώρου. Η προσπάθεια εισαγωγής κανόνων της οικονομίας, αλλά και άλλων επιστημών (κοινωνιολογίας) στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος δημιουργεί σύνθετα προβλήματα που, αν και είναι δύσκολο να επιλυθούν, κινούνται στην κατεύθυνση της αρμονικής συνύπαρξης του ανθρώπου με την φύση.

Η περιγραφή που προηγήθηκε είναι ενδεικτική της ευρύτητας του περιεχομένου, αλλά και της διαφορετικής αντιμετώπισης του όρου «φυσικό περιβάλλον». Έτσι, το φυσικό περιβάλλον είναι το σύνολο του ανθρωπογενούς χώρου, του οποίου τα στοιχεία, φυσικά και ανθρωπογενή, μελετώνται από την οικολογία. Το φυσικό περιβάλλον είναι το ετερογενές σύνολο όλων των στοιχείων που δημιουργούν την οικόσφαιρα και το οποίο στη βασική του δομή είναι:

- ένα μοναδικό ολοκληρωμένο σύνολο
- ένα σύστημα φυσικών και ανθρωπογενών οικοσυστημάτων
- μία εξελικτική διαδικασία που προκύπτει από την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων της φύσης και των δραστηριοτήτων του ανθρώπου

Είναι ένα δυναμικό σύνολο οικοσυστημάτων που βρίσκονται σε διαρκή αναπτυξιακή διαδικασία. Περιλαμβάνει όλα τα στοιχεία που σχηματίζουν την οικόσφαιρα, καθώς και τις μεταξύ τους δομικές και λειτουργικές σχέσεις. Το σύστημα αυτό αποτελεί το υψηλότερο σημείο οργάνωσης της ζώσας ύλης, ενώ ως προς τα χαρακτηριστικά:

- αποτελεί ένα ενιαίο σύνολο από φυσικά και ανθρώπινα οικοσυστήματα
- εκτείνεται χωρικά σε ολόκληρη την οικόσφαιρα
- είναι η υψηλότερη έκφραση της δυνατότητας αυτό-οργάνωσης της ζώσας ύλης

Παρ’ όλ’ αυτά, ο ορισμός του περιβάλλοντος είχε σχεδόν πάντοτε ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα. Αναφερόταν στο σύνολο των συνθηκών (φυσικών, υλικών, κοινωνικών, πολιτιστικών κλπ.) κάτω από τις οποίες ζει ο άνθρωπος, εφόσον περιβάλλον αποτελεί ό,τι τον περιβάλλει. Το περιβάλλον ορίζεται από τις σχέσεις που ένα υποκείμενο μπορεί να έχει με ένα τμήμα της φύσης. Τις τελευταίες δεκαετίες το ενδιαφέρον για τα προβλήματα του φυσικού περιβάλλοντος, ενδιαφέρον που μεταφράζεται με τη συνειδητοποίηση της ανάγκης για τη διατήρηση των φυσικών πόρων και την επίτευξη ισορροπίας μεταξύ ανθρώπινης δραστηριότητας και φύσης, επιδρά στο περιεχόμενο του προγραμματισμού και σχεδιασμού του χώρου, επιδιώκοντας έναν καλύτερο συνδυασμό με τις αρχές της οικολογίας.

ΙΣΤΟΡΙΚΙΣΜΟΣ ΤΕΧΝΗ ΤΩΝ ΚΗΠΩΝ	ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΩΝ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΧΩΡΩΝ
1. ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	
- Οργάνωση πάρκων - Εκλεκτική χρήση στοιχείων όπως βλάστηση, διακόσμηση, υλικά κατασκευής - Συμπληρωματικές κατασκευές όπως βρύσες, αγάλματα, περίπτερα	- Χωρική λειτουργική οργάνωση του πάρκου - Ενιαία χρήση μορφολογικών στοιχείων - Οργάνωση μνημειακού χαρακτήρα - Χρήση μνημειακών ή τοπικών στοιχείων στις συμπληρωματικές κατασκευές
2. ΧΡΗΣΕΙΣ	
- Ιδιωτικοί κήποι - Μνημειακές πλατείες - Διαμορφώσεις πρασίνου	- Δημόσια Πάρκα - Εξοπλισμένοι χώροι παιχνιδιού - Χώροι ελεύθερου χρόνου
3- ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	
- Αναγνώριση της εξουσίας της αστικής τάξης - Ελιτιστική χρήση	- Έκφραση της εθνικής διάστασης Χρήση των δημόσιων χώρων από την εργατική τάξη Πρόοδος στον κοινωνικό τομέα
2. ΧΡΗΣΗ	
- Μονολειτουργική - Δημοσίων Σχέσεων - Αισθητική αντίληψη του φυσικού κάλλους	- Αναψυχή - Παιχνίδι - Αθλητισμός - Οπτική προσέγγιση των ελεύθερων χώρων

Σχήμα 3: Αντιληπτική – Αισθητική θεώρηση του Περιβάλλοντος

1.1.2. Ανάλυση και ερμηνεία του φυσικού περιβάλλοντος

Το φυσικό περιβάλλον είναι μία εξαιρετικά σύνθετη ένωση από συστήματα φυσικά, ημιτεχνητά ή τεχνητά, δηλαδή ανθρώπινα. Τα συστήματα αυτά αναπτύσσουν μεταξύ τους σχέσεις εξαιρετικά διαφοροποιημένες ως προς την φύση, την ποιότητα, την ένταση, αλλά και τη χωρική υπόστασή τους.

Η αναλυτική δεν αποτελεί την καλύτερη μέθοδο μελέτης, επειδή απαιτεί την εμπλοκή μεγάλου αριθμού επιστημών. Είναι εξαιρετικά περίπλοκη και δυσκολεύει την κατανόηση της δομής και των μηχανισμών λειτουργίας του φυσικού περιβάλλοντος. Στην περίπτωση αυτή επιλέγεται μια οπτική συνθετικού χαρακτήρα με βασικά χαρακτηριστικά:

- τη διαμόρφωση του φυσικού περιβάλλοντος σε επίπεδο γεωγραφικού χώρου
- την έρευνα της μη βιολογικής σύστασής του (γεωλογική, υδρογεωλογική, γεωμορφολογική)
- την έρευνα των βιολογικών παραγόντων
- τα ανθρώπινα οικοσυστήματα, αστικά, παραγωγικά, υποδομές
- το ιστορικό και πολιτιστικό περιβάλλον
- τις χρήσεις γης

Η φάση της ανάλυσης περιλαμβάνει την έρευνα του χαρακτήρα, του ρόλου, της αξίας και των σχέσεων μεταξύ των διαφόρων τμημάτων του συνολικού οικοδομήματος. Οι κυριότεροι παράγοντες που εξετάζονται είναι:

- ***Φυσικοί παράγοντες***: Αναφέρονται στα φυσικά φαινόμενα μη βιολογικού χαρακτήρα και στην εξέλιξη της ζώσας ύλης. Μελετώνται από τις φυσικές επιστήμες και εκφράζονται συνολικά από την οικολογία.
- ***Ανθρωπογενείς παράγοντες***: Περιλαμβάνουν τις ανθρώπινες δραστηριότητες που δημιουργούν το ανθρωπογενές περιβάλλον. Η δράση του ανθρώπου παίζει σημαντικό ρόλο στις μεταβολές του φυσικού περιβάλλοντος.
- ***Ανθρωπογενείς - Πολιτιστικοί παράγοντες***: Περιλαμβάνουν τις ανθρώπινες δραστηριότητες που δημιουργούν το πολιτιστικό περιβάλλον. Έχουν σχέση με την ιστορία, τον πολιτισμό, τα ήθη και έθιμα και, γενικότερα, τις πνευματικές και δημιουργικές δυνάμεις του ανθρώπου που επηρεάζουν τις αποφάσεις του.

Τα φυσικά φαινόμενα μη βιολογικού χαρακτήρα αφορούν τις εξωτερικές δυνάμεις, όπως η ηλιακή ενέργεια, τις εσωτερικές, όπως η βαρύτητα κλπ. Βασικά σημεία της ενέργειας του περιβάλλοντος είναι η ορογένεση και η μορφογένεση. Στο περιβάλλον αυτό αρχίζει η δράση των φυσικών, βιολογικών παραγόντων, από τους πιο απλούς μέχρι τους πιο σύνθετους. Στο ίδιο περιβάλλον παρουσιάζεται και δρα ο άνθρωπος, αρχικά στο πλαίσιο των νόμων της οικολογίας και, στη συνέχεια, με τις

αυξανόμενες δραστηριότητες και την τεχνολογία που αναπτύσσει. Έτσι, δημιουργεί διάφορα συστήματα, το οικιστικό, το αγροτικό, το παραγωγικό, το τεχνικό, τα οποία αλλάζουν τις ισορροπίες. Οι αυξανόμενες μετά τη Βιομηχανική Επανάσταση ενεργειακές -παραγωγικές ανάγκες διαφοροποιούν το σκηνικό και προκαλούν σοβαρές καταστροφές στα οικοσυστήματα. Ο άνθρωπος αντιλήφθηκε τα αποτελέσματα των ενεργειών του με μεγάλη καθυστέρηση και άρχισε να προβαίνει σε διορθωτικές κινήσεις.

Η μεγάλη ποικιλία των στοιχείων που συνθέτουν το φυσικό περιβάλλον, όπως εδάφη, ζωικός πληθυσμός, φυτικός πληθυσμός, ανθρώπινες παρεμβάσεις κλπ. γέννησε την ανάγκη για μία τυπολογία που θα βοηθήσει στη συνθετική κατάταξή τους. Η τυπολογία αυτή δεν έχει ρεαλιστικό χαρακτήρα, δεν ανταποκρίνεται δηλαδή στην πραγματική σύνθεση των χαρακτηριστικών του φυσικού περιβάλλοντος, αλλά αντίθετα βοηθά υποκειμενικά να ξεπεραστεί το δύσκολο πρόβλημα της κατανόησής του από τον ανθρώπινο νου.

Αδυνατώντας, δηλαδή, να ξεχωρίσουμε τα οικοσυστήματα, προσπαθούμε να τα βάλουμε σε τάξη διακρίνοντας τμήματα με ομοιογενή χαρακτηριστικά. Στη φύση όλα είναι διαφορετικά μεταξύ τους. Αντίστοιχα, μπορούμε να μιλήσουμε αντικειμενικά για επίπεδα διαφοροποίησης, μικρότερα ή μεγαλύτερα. Η ομοιογένεια προέρχεται από την προσπάθεια του ανθρώπινου νου να τα κατανοήσει, γι' αυτό και, όπου υφίστανται μικρές διαφορές, τα θεωρεί ομοιογενή.

Η νομοθεσία για την προστασία τμημάτων ή χαρακτηριστικών ενοτήτων του φυσικού περιβάλλοντος είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα. Τα υπό προστασία οικοσυστήματα είναι διαφορετικά μεταξύ τους, ενώ το νομικό και εννοιολογικό πλαίσιο του ανθρώπου ενιαίο. Επίσης, η διάκριση σε τομεακά περιβάλλοντα (αστικό, γεωργικό, βιομηχανικό) αποτελεί μία προσπάθεια για την καλύτερη μελέτη του φυσικού περιβάλλοντος από τον άνθρωπο. Η τυπολογία, δηλαδή, του φυσικού περιβάλλοντος είναι μία μη επιστημονική μέθοδος που γίνεται αποδεκτή για συγκεκριμένους λόγους.

Για το ανθρωπογενές περιβάλλον ιδιαίτερη σημασία έχει ένας τόπος περιορισμένων διαστάσεων (situm), που διακρίνεται από το φυσικό περιβάλλον που το περιβάλλει για την ιδιαίτερη αξία (ιστορική, πολιτιστική, γεωλογική, πανίδας, χλωρίδας) ορισμένων στοιχείων του. Δηλαδή, υπάρχουν ιστορικά, πολιτιστικά αρχαιολογικά ή άλλα περιβάλλοντα. Αυτά είναι ιδιαίτερα γνωστά ή άγνωστα και αποτελούν σημειακά αγαθά με αισθητική αξία, χωρίς να ανάγονται σε ολοκληρωμένες ενότητες του φυσικού περιβάλλοντος. Η αξία τους είναι κυρίως αισθητική, γι' αυτό και θεωρούνται σημαντικά τμήματα του ανθρωπογενούς πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Η μεγάλη πολυπλοκότητα των συστατικών στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος κάνει εξαιρετικά δύσκολη την ανάλυσή του. Ορισμένες από τις αρχές που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη αυτού του στόχου είναι:

α. Η διεπιστημονικότητα. Οι διάφορες τομεακές πραγματικότητες δεν υπακούουν σε κριτήρια διεπιστημονικού χαρακτήρα, ώστε να συνθέτουν μία ενιαία λογική αξιολόγησης. Η διεπιστημονικότητα θεωρείται υψηλής προτεραιότητας για τις έρευνες, αφού επιτρέπει τη σύνθεση ενιαίων λειτουργικών και μορφολογικών κριτηρίων μελέτης του φυσικού περιβάλλοντος.

β. Η εξειδίκευση κατά συστήματα. Η δομή του περιβάλλοντος σε συστήματα που βρίσκονται σε εξάρτηση και αλληλεπίδραση μεταξύ τους καθιστά υποχρεωτική την αναγνώριση αυτής της ιδιαιτερότητας.

γ. Η δυναμική ανάπτυξης. Το περιβάλλον μεταβάλλεται χρονικά με ταχύτητα διαφορετική. Η δυναμική του αυτή πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στις μελέτες.

δ. Οι σχέσεις μεταξύ των στοιχείων δομής του φυσικού περιβάλλοντος, τα οποία βρίσκονται σε αλληλοσυσχέτιση. Οι σχέσεις μπορούν να ποικίλλουν και να είναι σε γενικά πλαίσια: σταθερές ή μεταβλητές, λειτουργικές, εξάρτησης, άμεσες ή έμμεσες, συνεχείς, τακτικές ή περιστασιακές, στενές ή χαλαρές, ανεξάρτητες ή εξαρτημένες.

ε. Οι διαστάσεις. Τα φυσικά συστήματα διαθέτουν πέντε διαστάσεις. Εκτός από τις δύο κλασικές, άλλες παράμετροι είναι ο χρόνος, ο χώρος και η ενέργεια.

στ. Η αξιολόγηση. Οι παράγοντες αξιολόγησης των στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος είναι εξαιρετικά σημαντικοί. Ο πρώτος είναι η αξία του φυσικού περιβάλλοντος, ο δεύτερος η ευστάθειά του και ο τρίτος η δυναμική, δηλαδή η ικανότητά του να δεχτεί συγκεκριμένες δραστηριότητες.

Το περιβάλλον αποτελείται από φυσικές, ανθρωπογενείς και πολιτιστικές παραμέτρους. Οι φυσικές παράμετροι μελετώνται από τη Φυσική της Ατμόσφαιρας, τη Μετεωρολογία, την Υδροδυναμική, τη Γεωλογία, τη Γεωμορφολογία, τη Μηχανική, τη Βοτανική, τη Ζωολογία, τη Φυσική Ιστορία. Οι ανθρωπογενείς παράμετροι από την Οικονομία, Πολεοδομία, τη μελέτη των συστημάτων παραγωγής, των έργων υποδομής, της παροχής υπηρεσιών. Οι πολιτιστικοί ανθρωπογενείς παράγοντες από την Ψυχολογία, την Ιστορία του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, των πολιτισμών, των κοινωνικών ηθών και εθίμων.

Η μελέτη του φυσικού περιβάλλοντος περιλαμβάνει την ανάλυση των φυσικών, ανθρώπινων, ιστορικών παραμέτρων και την έρευνα της λειτουργικής και οργανικής δομής και των μορφολογικών χαρακτηριστικών του. Το φυσικό περιβάλλον ως αντικειμενική πραγματικότητα δεν ανήκει στη σφαίρα μόνο του ορατού, αλλά και των φυσικών επιστημών.

Η επιστημονική αυτή προσέγγιση δεν είναι επαρκής στην περίπτωση του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, γιατί οι ανθρώπινοι παράγοντες περιλαμβάνουν συντελεστές που ξεφεύγουν από τα όρια της επιστήμης αποτελώντας ιδιαίτερα γνωρίσματα του τρόπου σκέψης και ενέργειας του ανθρώπου, δηλαδή της αντίληψης που αυτός σχηματίζει για το φυσικό περιβάλλον.

Από την αντίληψη του ανθρώπου για το περιβάλλον προκύπτει η αισθητική σχολή, που κάλυψε για αιώνες μεγάλο μέρος της περιβαλλοντικής κουλτούρας. Στην πραγματικότητα το οπτικό, αισθητικό και πολιτιστικό γίγνεσθαι του περιβάλλοντος είναι η μελέτη του ορατού περιβάλλοντος του ανθρώπου. Παρ' όλ' αυτά μία αισθητική ερμηνεία και όχι ο ορισμός του περιβάλλοντος είναι αναγκαία, γιατί η αισθητική αντίληψη ανήκει στις βασικές μορφές αντίληψης του κόσμου. Σημειώνουμε ότι, ενώ μικρή μερίδα ανθρώπων διαθέτει γνώσεις οικολογίας, θεωρίας των συστημάτων κλπ., όλοι έχουν ικανότητες παρατήρησης, αντίληψης και αισθητικής εκτίμησης του κόσμου που μας περιβάλλει. Η αισθητική, αντιληπτική θεώρηση, λοιπόν, είναι πολύ σημαντική, καθώς μπορεί να εκφραστεί άμεσα κι απ' όλους. Γι' αυτόν τον λόγο παραμένει ακόμη και σήμερα ισχυρότερη από την επιστημονική θεώρηση ως προς τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζει και προσανατολίζει την κοινή γνώμη, γεγονός με άμεσες επιπτώσεις στην οικονομική - κοινωνική πραγματικότητα.

Η οπτική-αντιληπτική θεώρηση και έρευνα μπορεί να αποτελέσει χρήσιμο εργαλείο του σχεδιασμού, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις όπου το φυσικό περιβάλλον περιλαμβάνει τμήματα ενδιαφέροντα από αυτήν την άποψη. Η ψυχολογική και πολιτιστική επεξεργασία όλων αυτών που αντιλαμβανόμαστε οπτικά παίζει ρόλο στη διαμόρφωση της σχέσης του ανθρώπου με τη φύση. Η σχέση ανάμεσα στον άνθρωπο και τη φύση που τον περιβάλλει και του στέλνει μηνύματα είναι βασικό στοιχείο της γνώσης. Η γνώμη για την ταυτότητα του περιβάλλοντος αυτού παίζει σπουδαίο ρόλο στην αντιληπτική θεώρηση του κόσμου.

Παρά τη σημαντική ανάπτυξη της οικολογίας κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, δεν έχει ακόμη συνειδητοποιηθεί η ανάγκη συνύπαρξής της με την αισθητική οπτική αντίληψη. Η αισθητική επεξεργασία που εξαρτάται από τη μόρφωση, την προσωπική ευαισθησία και τη μνήμη του καθενός κατευθύνει τη συνολική αντίληψή μας για τον κόσμο. Έτσι, συμβάλλει σημαντικά στη διαμόρφωση αρχών παρέμβασης στο φυσικό περιβάλλον. Υπάρχει, βέβαια, εξάρτηση από την κοινωνία και τον πολιτισμό κάθε λαού σε μία δεδομένη ιστορική στιγμή. Το θέμα της αντιληπτικής του περιβάλλοντος έχει ερευνηθεί επαρκώς από την Αμερικανική Σχολή (Sauer). Ορισμένα βασικά σημεία της κατεύθυνσης αυτής είναι:

α. Η απόλυτη οπτική: βασίζεται στην εξακρίβωση των στοιχείων του περιβάλλοντος που είναι κυρίαρχα.

β. Η σχετική οπτική: βασίζεται σε εξακριβωμένα σημεία ή δρόμους. Εξακριβώνεται ότι φαίνεται ή πρέπει να φαίνεται και εκπονούνται σχετικοί κώδικες. Η μεθοδολογία αυτή έχει χρησιμοποιηθεί ευρύτατα στη χάραξη δρόμων και στην κατασκευή τεχνικών υποδομών.

γ. Η διοπτική ανάλυση: δεν χρησιμοποιείται πια. Λόγω της πολυπλοκότητάς της, εφαρμόζεται με δίκτυα ηλεκτρονικών υπολογιστών.

δ. Η αντιληπτική ανάλυση: σχετίζεται με την αξιολόγηση εξειδικευμένων αντικειμένων (π.χ. αρχιτεκτονική, ιστορικό περιβάλλον). Τα αντικείμενα απεικονίζονται σε Χαρτογραφική Κλίμακα και το περιεχόμενό τους διαφοροποιείται σε συνάρτηση πάντα με τους στόχους της μελέτης.

ε. Η ποσοτική ανάλυση των πληροφοριών: βασίζεται στη Σημειολογία και αναλύει τις πληροφορίες που παρέχουν συγκεκριμένα σημεία. Η πυκνότητα της πληροφόρησης μπορεί να οδηγήσει σε ιεράρχηση των νοημάτων. Μπορούν να θεσπιστούν κριτήρια ακόμα και για την αισθητική αξία των αντικειμένων.

στ. Η σημειολογική ανάλυση: η σημειολογία μελετά τα μηνύματα και τη σημασία τους. Τα μηνύματα αυτά παράγονται από τον άνθρωπο ή το φυσικό περιβάλλον και περιέχουν ποσότητες πληροφόρησης που έχουν τυποποιηθεί βάσει κωδίκων. Η αποκωδικοποίηση αυτών των μηνυμάτων και η κατάταξη της πληροφόρησης που περιέχουν μάς οδηγεί στην αποκατάσταση του περιεχομένου τους. Η σημειολογική ανάλυση του φυσικού περιβάλλοντος είναι σημαντική και συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας συνθετικής άποψης γι' αυτό.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι, εκτός από την επιστημονική άποψη για το φυσικό περιβάλλον, υπάρχουν και άλλες απόψεις και ερμηνείες αισθητικού, πολιτιστικού, σημειολογικού ή ανθρωπογεωγραφικού χαρακτήρα. Οι απόψεις αυτές ανάγονται σε διαφορετικές οπτικές ή ανάγκες ερμηνείας της πραγματικότητας, έχουν όμως στην πράξη άμεση σχέση με τις μεταβολές του περιβάλλοντος από τον άνθρωπο.

1.1.3. Οικολογική προσέγγιση του περιβάλλοντος

Η οικολογία του περιβάλλοντος είναι μία επιστήμη που γεννήθηκε στην Κ. Ευρώπη στα τέλη της δεκαετίας του ’30, αναπτύχθηκε ραγδαία τη δεκαετία του ’70 και γνώρισε παγκόσμια αναγνώριση μετά τη δεκαετία του ’80. Στο πλαίσιο της επιστήμης αυτής το περιβάλλον ορίζεται ως σύνθεση οικοσυστημάτων φυσικών και ανθρώπινων και περιλαμβάνει το σύνολο των ενεργειών που λαμβάνουν χώρα στη βιόσφαιρα, είτε αυτές αφορούν τη φύση είτε τον άνθρωπο. Η οικολογία του περιβάλλοντος συνδέθηκε στενά με τον σχεδιασμό του χώρου, ιδιαίτερα του περιφερειακού, και, στην πορεία, έλαβε διεπιστημονικό χαρακτήρα. Δημιουργήθηκε για να συμπληρώσει με οικονομικές και κοινωνικές αρχές κυρίως τα ζητήματα που αφορούν το περιβάλλον και αναπτύχθηκε στις κεντροευρωπαϊκές και αγγλοσαξονικές χώρες.

Διακρίνεται από τις κλασικές κατευθύνσεις της οικολογίας, λόγω της ιδιαίτερης μέριμνας που επιδεικνύει για την μελέτη του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, και ασχολείται και με τα τεχνητά ανθρώπινα οικοσυστήματα, όπως οι βιομηχανικές και οι μητροπολιτικές περιοχές. Η χρήση της στον σχεδιασμό του χώρου έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις στον κεντροευρωπαϊκό χώρο, ιδιαίτερα στη Γερμανία, λόγω των προβλημάτων που δημιούργησαν στο περιβάλλον και τα οικοσυστήματα οι συνεχώς διευρυνόμενες ανθρώπινες οικονομικές δραστηριότητες.

Είναι γεγονός ότι η έννοια της οικολογίας έχει γίνει αντικείμενο πολλών διαφορετικών προσεγγίσεων και ερμηνειών. Ο *Haeckel (20),* που ίδρυσε την οικολογία, την όρισε ως επιστήμη των σχέσεων του οργανισμού με το εξωτερικό περιβάλλον. Ο *Moebius (33)* εισήγαγε την έννοα της βιοένωσης, δηλαδή του συνόλου των οργανισμών που ζουν σε μεγαλύτερες χωρικές ενότητες. Ο *Barrow (3)* επέκτεινε την έννοια σε ολόκληρο τον γεωγραφικό χώρο και ο *Friedrichs (18)* στο σύνολο των Φυσικών Επιστημών. Κατά τη μεταπολεμική περίοδο ο όρος οικολογία ξεπέρασε την αρχική βιολογική εκδοχή του *(Schmithusen, 45).*

Στο εσωτερικό της γεωγραφικής επιστήμης αναπτύχθηκε επί μακρόν η συζήτηση αν ο άνθρωπος αποτελεί τμήμα της οικολογικής έρευνας. Διάφοροι ερευνητές, όπως ο *Klink (26),* αποφαίνονται αρνητικά, ενώ άλλοι, όπως ο *Muller (35),* υποστηρίζουν ότι με τον άνθρωπο διευρύνεται το περιεχόμενο και ο ορίζοντας της οικολογίας.

Με τη διεθνοποίηση της προστασίας του περιβάλλοντος, έγινε αποδεκτό ότι τα προβλήματα του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος βρίσκονται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος.

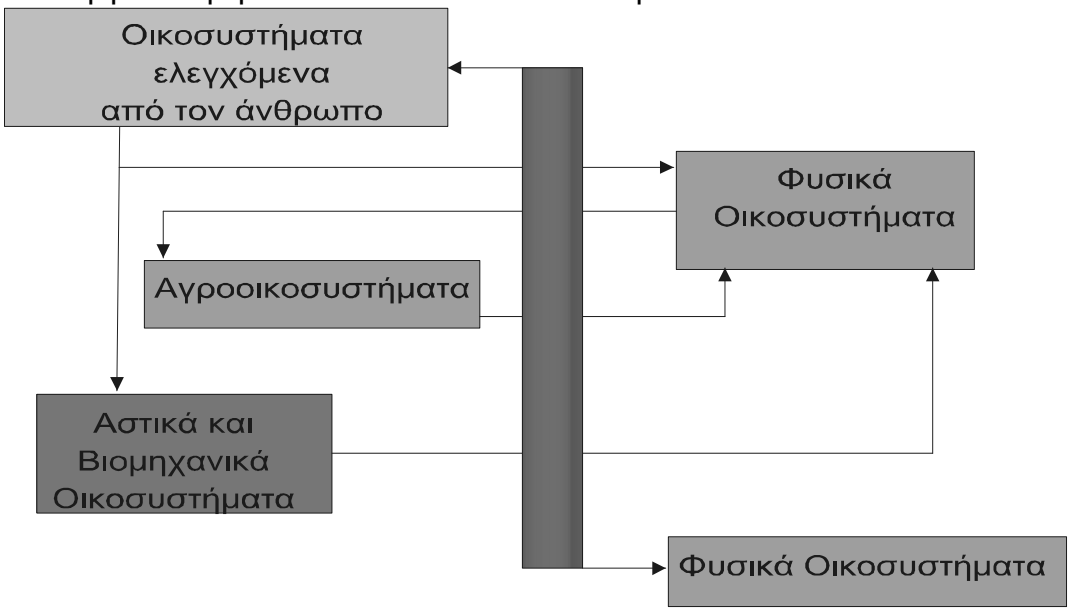
Για τον λόγο αυτό υποστηρίχτηκε *(Knotig 28)* ότι η έννοια της οικολογίας έχει και κοινωνιολογικό περιεχόμενο. Ο *Odum (39))* και οι *Ehrlich και Holdren (15)* ορίζουν την ανθρώπινη οικολογία ως την επιστήμη που μελετά τις σχέσεις ανθρώπου και

φυσικού περιβάλλοντος. Η οικολογία ορίζει το σύνολο των σχέσεων ζωής – περιβάλλοντος ως οικοσύστημα. Η οικολογία του περιβάλλοντος δημιουργήθηκε από τον Γερμανό γεωγράφο *Troll (51).* Σύμφωνα με τον *Leser (31),* η ικανότητα αναπαραγωγής έχει χαθεί στις περιπτώσεις ανθρωπογενών οικοσυστημάτων, όπως οι αστικές και οι βιομηχανικές περιοχές.

Το 1981 οργανώθηκε στην Ολλανδία συνάντηση οικολόγων του περιβάλλοντος από 28 χώρες και ιδρύθηκε η «International Association of Landscape Ecology».

Στις επιστήμες που ασχολήθηκαν με την οικολογία του περιβάλλοντος (Γεωγραφία, Βιολογία, Γεωπονία, Φυσικές Επιστήμες, Προστασία του περιβάλλοντος) η παρουσία του ανθρώπου στη μελέτη των φυσικών οικοσυστημάτων υπήρξε σημείο διαφωνιών. Εκφράστηκαν αντίθετες μεταξύ τους απόψεις. Η πρώτη από αυτές υποστήριξε ότι η οικολογία ασχολείται αποκλειστικά με τα φυσικά οικοσυστήματα, ενώ η δεύτερη περιλαμβάνει και τα ανθρωπογενή, κάνοντας χρήση και των εργαλείων και των αρχών του σχεδιασμού του χώρου. Ιδιαίτερο σημείο σύγκρουσης αποτέλεσε η θέση ότι, σε πρακτικό επίπεδο, η έρευνα των οικοσυστημάτων μπορεί να λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο των Φυσικών Επιστημών, η εφαρμογή ωστόσο των συμπερασμάτων καθιστά απαραίτητη την εμπλοκή της οικονομίας και της πολιτικής, λόγω της συνεχώς αυξανόμενης επίδρασης του ανθρώπου στο φυσικό περιβάλλον και των αλλοιώσεων και καταστροφών που προξενεί σε αυτό. Οι διαφοροποιήσεις αυτές εκφράζονται και σε θεωρητικό επίπεδο.

Ο Muller ως ανθρωπογενή οικοσυστήματα (αστικά– βιομηχανικά κλπ.) ορίζει τα κλειστά οικοσυστήματα, που ελέγχονται απόλυτα από τον άνθρωπο και των οποίων η λειτουργία διαφοροποιείται απόλυτα από τα φυσικά.

Σχήμα 4. Χρήσεις γης και Φυσικό Περιβάλλον
(W. HABER 1971 & H.J. SCHEMEL 1976)

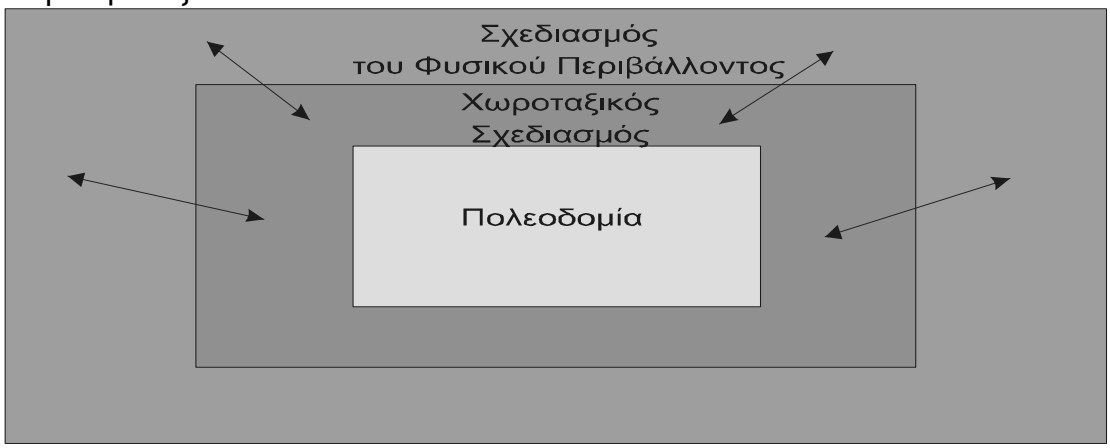
Οι *Ehrlich, A.H. Ehrlich και Holdren (15)* αναφέρονται στην ανθρώπινη οικολογία, που μελετά τις σχέσεις ανθρώπου και περιβάλλοντος, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην καταστροφή των οικοσυστημάτων από τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Με βάση τα παραπάνω, αναπτύχθηκαν επιμέρους θεωρήσεις, όπως η διατήρηση του περιβάλλοντος *Bierhals G.(6) και Scharpf H.(48,* η οποία έχει τους εξής στόχους:

- την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων των διαφόρων δραστηριοτήτων
- την ανάπτυξη εναλλακτικών θέσεων χωροθέτησης, που ανταποκρίνονται καλύτερα από οικολογική άποψη στον Χωροταξικό Σχεδιασμό.

Για την εκτίμηση των επιθυμητών μεγεθών χρησιμοποιήθηκαν διάφορες μεθοδολογίες, όπως η εκτίμηση των οικολογικών επιπτώσεων, η ανάλυση του οικολογικού ρίσκου, η φέρουσα οικολογική ικανότητα κλπ.

Ο οικολογικός σχεδιασμός μέσα από τη μεθοδολογία και τα εργαλεία που χρησιμοποιεί οδηγεί στην διατύπωση κοινών στόχων με τον σχεδιασμό του χώρου, γεγονός που τον διαφοροποιεί σε σημαντικό βαθμό από την οικολογία ως επιστήμη. Η έλλειψη δυνατότητας αναπαραγωγής των μη ανανεώσιμων που ο άνθρωπος καταστρέφει οδηγεί σε αλλαγή της στρατηγικής αντιμετώπισης. Η ανάγκη προώθησης μίας εφαρμοσμένης οικολογίας δεν μπορεί να γίνει στο πλαίσιο θεώρησης της τελευταίας ως αποκλειστικά φυσικής επιστήμης *(Muller,35).* Στην κλασική οικολογία η ζωή τίθεται πάντα στο επίκεντρο της προσοχής και η έρευνα περιστρέφεται γύρω από αυτήν.

Στον σχεδιασμό του χώρου που ασχολείται με την οικολογία προωθήθηκαν σημαντικά οι βιοοικολογικές έρευνες *(Blab J, 18), (Heidtmann E, 21),* που οδήγησαν στη διαμόρφωση συστημάτων προστασίας σε χωροταξικό επίπεδο. Όμως, οι έρευνες αυτές δεν μπόρεσαν να υλοποιήσουν εργαλεία για εφαρμογές στρατηγικού χαρακτήρα στη Χωροταξία.

Σχήμα 5. Αρχές Σχεδιασμού του Φυσικού Περιβάλλοντος

Η Σχολή του *Neef (38)* ανέλυσε τις έννοιες του φυσιοτόπου (βιοτικοί παράγοντες) και οικοτόπου (βιολογικοί παράγοντες) ως βασικών κυττάρων του φυσικού περιβάλλοντος σε μικρή κλίμακα. Ο *Ulbig (53)* διατύπωσε την έννοια του

πολιτιστικού οικοτόπου για το ανθρωπογενές περιβάλλον. Σήμερα έχει γίνει αποδεκτό ότι ο άνθρωπος δημιούργησε τελείως διαφορετικά οικοσυστήματα από τα πρωτογενή, όπως για παράδειγμα τα αγροτικά. Ο Neef και οι μαθητές του στην πρώην Αν. Γερμανία ανέλυσαν διεξοδικά τους παράγοντες που συνθέτουν το φυσικό περιβάλλον σε μικρή κλίμακα. Ιδιαίτερες έρευνες έγιναν στο πλαίσιο της Γεωοικολογίας για το βιολογικό δυναμικό ανάπτυξης των διαφόρων οικοσυστημάτων. Οι έρευνες, ωστόσο, αυτές δεν μπόρεσαν να δώσουν αξιοποιήσιμα σε μεγαλύτερες κλίμακες συμπεράσματα, που να εφαρμόζονται στον σχεδιασμό του χώρου. Ιδιαίτερα επισημαίνεται η αδυναμία τροφοδότησης με στοιχεία του περιφερειακού σχεδιασμού (κλίμακες 1 : 25.000 έως 1 : 100.000).

Η εξακρίβωση, όμως, ειδικότερων στοιχείων *(Leser, 31),* όπως το ισοζύγιο θρεπτικών ουσιών και το υδατικό ισοζύγιο, οδηγεί στην καλύτερη γνώση των μηχανισμών λειτουργίας των οικοσυστημάτων. Με τις έρευνες αυτές εξακριβώθηκε το δυναμικό στοιχείων των οικοσυστημάτων, όπως:

- Δυναμικό Φυσικής Προστασίας

  Με βάση αυτό εξακριβώνονται οι ζώνες που, σύμφωνα με τη διεθνή ή τις εθνικές νομοθεσίες, πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο προστασίας.

  Τα κριτήρια επιλογής δεν αφορούν μόνο στοιχεία φυσικής ή βιολογικής μοναδικότητας, αλλά και αισθητικής και περιλαμβάνουν τα πολιτισμικά τοπία, που είναι δημιούργημα του ανθρώπου.
- Δυναμικό πρώτων υλών

  Η επιφανειακή εξαγωγή πρώτων υλών τίθεται υπό έλεγχο και επιβάλλονται ιδιαίτερα μέτρα προστασίας.
- Δυναμικό διατιθέμενων υδάτινων πόρων

  Καταγράφονται ποσοτικά και ποιοτικά τα διατιθέμενα υπόγεια και επιφανειακά υδάτινα αποθέματα.
- Παραγωγικό δυναμικό

  Καταγράφεται το παραγωγικό δυναμικό των αγροτικών και κτηνοτροφικών ζωνών.
- Κλιματικό δυναμικό

  Ορίζεται ως η δυνατότητα καθαρισμού και αναγέννησης του αέρα, δεδομένου ότι η παράμετρος αυτή έχει αποκτήσει μεγάλη σπουδαιότητα, λόγω της αστικοποίησης, της μόλυνσης του περιβάλλοντος κλπ.
- Δυναμικό ελεύθερου χρόνου

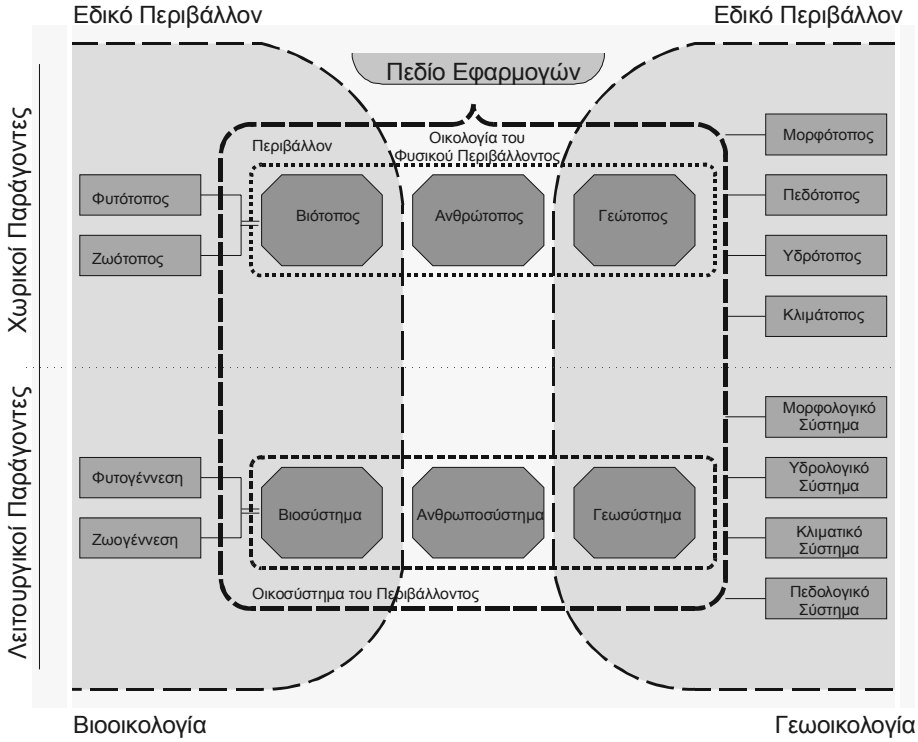
  Εξετάζεται η φέρουσα ικανότητα των περιοχών όπου έχουν αναπτυχθεί ή μπορούν να αναπτυχθούν δραστηριότητες αναψυχής. Σκοπός αυτής της εξέτασης είναι να διαφυλαχτούν οι περιοχές αυτές από την υπέρβαση της

φέρουσας ικανότητάς τους, η οποία θα έχει καταστροφικές συνέπειες για τα οικοσυστήματα.

- Δυναμικό Ανοικοδόμησης

  Ορίζονται οι ζώνες όπου είναι δυνατή η ανοικοδόμηση με σχετικά περιορισμένο κόστος.

Για την αξιολόγηση του οικολογικού δυναμικού αναπτύχθηκαν ποικίλα μοντέλα. Οι *Klug και Lang (27)* δημιούργησαν μία ολόκληρη σειρά από συστήματα δράσης και αντίδρασης, ελέγχου, λειτουργικότητας κ.ά.

Σχήμα 6. Σχ. 5 Ειδικό Περιβάλλον της Γεωοικολογίας, της Βιοοικολογίας και της Οικολογίας του Περιβάλλοντος (H. Leser, 1984).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα συστήματα δράσης και αντίδρασης, όπου η ανθρώπινη ενέργεια θεωρείται δράση στα οικοσυστήματα. Οι ειδικοί στα ζητήματα σχεδιασμού χρησιμοποιούν συστήματα αξιολόγησης και λήψης αποφάσεων. Ο χωρικός σχεδιασμός κάνει χρήση συστημάτων οικολογικού – οικονομικού χαρακτήρα *(Bauer, 5).*

Ανάμεσα στα οικοσυστήματα που οργάνωσε ο άνθρωπος, οι πόλεις και τα βιομηχανικά κέντρα είναι τα πιο χαρακτηριστικά. Στα μεγάλα αστικά και βιομηχανικά συγκροτήματα οι αλλαγές που επέφερε ο άνθρωπος έθεσαν σε πολλές περιπτώσεις σε κίνδυνο την ίδια του τη ζωή. Ο *Kattman (25)* υποστηρίζει ότι ιστορικά η παρέμβαση του ανθρώπου στη φύση έγινε με τρεις τρόπους: χρήση οικιακών ζώων και ανάπτυξη της γεωργίας, τεχνικές ανακαλύψεις και μαζική χρήση ενέργειας.

Τα αστικά και βιομηχανικά οικοσυστήματα επιβιώνουν μόνο σε συνάρτηση με τα φυσικά οικοσυστήματα της ευρύτερης περιοχής τους, απ' όπου προμηθεύονται αέρα, νερό, θρεπτικές ουσίες και ενέργεια. Αντίθετα, ο αστικός μεταβολισμός παράγει τεράστιες ποσότητες μολυσμένου αέρα, στερεών, υγρών αποβλήτων και άλλων ρυπογόνων ουσιών που πρέπει να απομακρυνθούν. Τα μεγάλα αστικά οικοσυστήματα δεν μπορούν να αυτοκαθαριστούν και, κατά συνέπεια, πρέπει να ενταχθούν σε ευρύτερα φυσικά οικοσυστήματα, ώστε να εξασφαλίσουν την επιβίωση και τη διαβίωση του πληθυσμού τους. Ο άνθρωπος λαμβάνει ορισμένα μέτρα, όπως η ελάττωση της εκπομπής ρυπογόνων ουσιών, η αύξηση των ελεύθερων χώρων του αστικού ιστού κ.ά. Η αποκατάσταση των προβλημάτων που δημιουργεί η λειτουργία των αστικών και βιομηχανικών μητροπόλεων αποτελεί μία τεράστιας κλίμακας ενεργειακή σπατάλη. Παρόμοια κατάσταση παρατηρείται και στα αγροτικά οικοσυστήματα που δημιουργήθηκαν με ανθρώπινη παρέμβαση *(Kattmann, 25).*

Τα ανθρώπινα οικοσυστήματα είναι καταναλωτές ενέργειας, σε αντίθεση με τα φυσικά, που είναι παραγωγοί. Η διατήρηση των ανθρώπινων οικοσυστημάτων απαιτεί τη χρήση υπερβολικά μεγάλων ποσοτήτων ενέργειας που προέρχεται από άλλες πηγές. Έτσι, στην περίπτωση των αστικών και βιομηχανικών οικοσυστημάτων, θα πρέπει να υπολογιστεί η οικολογική συνιστώσα του σχεδιασμού, δηλαδή το τμήμα των φυσικών πόρων που θα πρέπει να παραμείνουν αλώβητοι στην ευρύτερη περιοχή, ώστε να μπορέσει να υλοποιηθεί ο απαραίτητος σε κάθε περίπτωση χωροταξικός σχεδιασμός.

Ο *Haber (19)* υποστήριξε ότι τα τέσσερα βασικά χαρακτηριστικά των οικοσυστημάτων είναι η παραγωγικότητα, η σταθερότητα, η διαφορετικότητα και η δυνατότητα αυτορρύθμισης. Ο *Odum (48)* στο έργο του «The Strategy of Ecosystem Development» διαπίστωσε ότι στα νεαρά οικοσυστήματα η ενέργεια χρησιμοποιείται για την ανάπτυξή τους, ενώ στα ώριμα κατά κύριο λόγο για τη διατήρησή τους. Κατά συνέπεια, τα ώριμα οικοσυστήματα κάνουν μικρότερη χρήση θρεπτικών ουσιών, με αποτέλεσμα να είναι παραγωγοί ενέργειας. Ο άνθρωπος διατηρεί τα τεχνητά οικοσυστήματα σε υψηλό βαθμό παραγωγικότητας, όπως, για παράδειγμα, τα αγροτικά οικοσυστήματα, τα οποία διατηρούνται σε υψηλό βαθμό παραγωγικότητας με την αφαίρεση βιομάζας.

Στη Γερμανία εκπονήθηκαν μελέτες *(Schemel, 44)* για τη διαφοροποίηση της χρήσης των εδαφών με οικολογικά κριτήρια. Διαπιστώθηκε ότι στο παρελθόν, ιδιαίτερα στον Μεσαίωνα, το αγροτικό τοπίο ήταν εξαιρετικά σταθερό από άποψη οικολογικών κριτηρίων. Με τη Βιομηχανική Επανάσταση και ιδιαίτερα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η ανάπτυξη μονοκαλλιεργειών και μεγάλων αστικών – βιομηχανικών κέντρων είχε αρνητικές επιπτώσεις στην ποιότητα του φυσικού περιβάλλοντος.

Ο Schemel διακρίνει τρεις τύπους οικοσυστημάτων:

- τα φυσικά οικοσυστήματα ή αυτά που δεν χρησιμοποιούνται συστηματικά από τον άνθρωπο, όπου υπερέχει η φυσική λειτουργία.
- τα αγροτικά οικοσυστήματα, τα οποία ο άνθρωπος χρησιμοποιεί εντατικά με τη χρήση λιπασμάτων – εντομοκτόνων και τα οποία στερούνται αυτορρύθμισης.
- Τα αστικά και βιομηχανικά οικοσυστήματα, τα οποία καταναλώνουν ενέργεια και φυσικές πρώτες ύλες, ενώ η επιβίωσή τους στηρίζεται στην ισορροπία της ευρύτερης περιοχής τους.

Οι ίδιοι οι ερευνητές, για παράδειγμα ο Haber, πρότειναν ως εναλλακτικές λύσεις για την αντιμετώπιση του προβλήματος την εναλλαγή ζωνών προστασίας και παραγωγής, τη χωροθέτηση ζωνών προστασίας σε μικρή απόσταση από τα αστικά και βιομηχανικά κέντρα και τη διαφοροποίηση των καλλιεργειών στις αγροτικές περιοχές.

Ένα άλλο εργαλείο του σχεδιασμού που επηρέασε, στη συνέχεια, σημαντικά τις κρατικές και κοινοτικές πολιτικές προστασίας του περιβάλλοντος υπήρξε η μελέτη των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, οι οποίες ήδη στις 14 Οκτωβρίου 1971 θεσπίστηκαν από την Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση της Γερμανίας στο πλαίσιο του περιβαλλοντικού σχεδιασμού. Αν και χρησιμοποιήθηκαν αρχικά σε κυκλοφοριακές μελέτες και μελέτες κατασκευής έργων υποδομής, η χρήση τους αργότερα γενικεύτηκε. Τις χρησιμοποίησαν στον αστικό σχεδιασμό και οι Eberlei και *Geisler (13),* για τη δόμηση σε αστικά κέντρα. Από την αρχή, όμως, προέκυψαν διαφορετικές γνώμες ως προς το περιεχόμενο της αξιολόγησης.

Πολλοί επιστήμονες ζήτησαν να περιλαμβάνονται στις μετρήσεις, εκτός από τις επιπτώσεις στον χώρο, και η οικονομική και κοινωνική διάσταση των επιπτώσεων. Μεταξύ των εναλλακτικών λύσεων οι μελετητές πρότειναν κατά κύριο λόγο εκείνες που, κατά την άποψή τους, συγκέντρωναν τις λιγότερες αρνητικές επιπτώσεις. Η μεθοδολογία αυτή, που σε γενικές γραμμές είναι απλουστευτική, υπήρξε υπεύθυνη για σημαντικές καταστροφές του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Κατά συνέπεια, η προώθηση μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων, μεμονωμένα και ανεξάρτητα από τις αρχές του γενικότερου σχεδιασμού, αποτελεί σημαντικό μειονέκτημα και πρακτική που πρέπει να καταργηθεί.

1.1.4. Αρχές σχεδιασμού του φυσικού περιβάλλοντος

Στην πιο απλή του εκδοχή ο σχεδιασμός είναι η επιστήμη που μελετά την οργάνωση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων στον χώρο. Κατά την έρευνα των κριτηρίων που λαμβάνονται υπόψη διαπιστώνουμε ότι τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται είναι κυρίως οικονομικού χαρακτήρα, ενώ κατά τις τελευταίες δεκαετίες διαπιστώθηκε ότι χρησιμοποιούνται και κριτήρια κοινωνικού χαρακτήρα.

Ο σχεδιασμός είναι ένα σύνολο ενεργειών που προέρχεται από τις οικονομικές θεωρίες και ειδικότερα από την εφαρμογή τους στον ευρύτερο γεωγραφικό χώρο. Αναπτύχθηκε μετά τη Βιομηχανική Επανάσταση, παράλληλα με τις οικονομικές θεωρίες μέσα στο νέο γίγνεσθαι της αυξημένης παραγωγής, της ανάπτυξης της αγοράς, των μεγάλων αστικών και βιομηχανικών κέντρων, της μισθωτής εργασίας και της αστικής και εργατικής τάξης. Σε αυτό το πλαίσιο είχε στόχο την οργάνωση και διανομή των οικονομικών λειτουργιών στον γεωγραφικό χώρο. Έτσι, χωρική έκφραση του οικονομικού προγραμματισμού αποτελούν η συνεχής οικονομική ανάπτυξη, η κατανομή των εισοδημάτων και η καταπολέμηση των αρνητικών φαινομένων (ανεργία, πληθωρισμός κλπ.).

Άλλη σημαντική παράμετρος είναι η κατανομή του συνολικού εισοδήματος μεταξύ επενδύσεων και κατανάλωσης. Η οικονομία έχει στενούς δεσμούς με τον γεωγραφικό χώρο. Ο οικονομικός χωρικός σχεδιασμός μπορεί να οριστεί ως μία πορεία ολοκλήρωσης της σχέσης ανάμεσα στους πόρους (υπεισέρχεται η έννοια της αειφορείας) και τη χρησιμοποίησή τους.

Μέχρι πρόσφατα, βασική αρχή της φιλοσοφίας αυτής ήταν ότι ο χώρος που υποδέχεται τα διάφορα λειτουργικά μέρη του οικονομικού συστήματος είναι ένας γεωγραφικός χώρος. Αποτελεί, δηλαδή, μία διαθέσιμη επιφάνεια, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της οποίας επιτρέπουν ή εμποδίζουν τη λειτουργία διαφόρων δραστηριοτήτων. Στον χώρο αυτό οι χωροθετήσεις ακολουθούσαν τον νόμο του μέγιστου κέρδους και του ελάχιστου κόστους, ενώ σήμερα, στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης, η αντίληψη αυτή έχει διαφοροποιηθεί. Τα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος (δάση, βουνά, πεδινές εκτάσεις, ποτάμια κλπ.) απεικονίζονται και λαμβάνονται υπόψη μόνο εφόσον μπορούν να έχουν οικονομικό ενδιαφέρον, να παίξουν ρόλο, δηλαδή, στη διαμόρφωση της χωρικής οικονομικής λειτουργίας.

Με τη μεθοδολογία αυτή οι φυσικοί - πολιτιστικοί πόροι αποτελούν αντικείμενο μελέτης μόνο όταν αποτελούν στοιχεία ικανά να επηρεάσουν την οικονομική επέκταση. Οι μηχανισμοί δημιουργίας και εξέλιξης του φυσικού περιβάλλοντος είχαν μελετηθεί από τα τέλη του 18ου αιώνα, αλλά μόνο πρόσφατα έγινε κατανοητό ότι το φυσικό περιβάλλον δεν είναι σταθερό, αλλά αποτελεί έναν μη ανανεώσιμο πόρο, που μπορεί να υποστεί σημαντικές φθορές και να καταστραφεί.

Ήδη από τα τέλη του περασμένου αιώνα είχε διαπιστωθεί επιστημονικά η ευαισθησία των φυσικών πόρων στο πλαίσιο μιας οικονομικής θεώρησης του ρόλου τους. Η διαπίστωση αυτή είχε οδηγήσει, στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, στη δημιουργία των πρώτων εθνικών πάρκων και στη διαμόρφωση κριτηρίων προστασίας των φυσικών πόρων. Ο δυϊσμός αυτός, που εξακολούθησε μέχρι πρόσφατα, είναι υπεύθυνος για τη δημιουργία μιας στάσης, σύμφωνα με την οποία το φυσικό περιβάλλον αποτελεί πεδίο εφαρμογής του οικονομικού σχεδιασμού, εξαιρουμένων μεμονωμένων τμημάτων του, που μπορούν να τύχουν ιδιαίτερης προστασίας και φροντίδας. Με βάση αυτήν τη μεθοδολογία έγινε διαχωρισμός σε δύο τμήματα, ένα που προστατεύεται και ένα άλλο που υπόκειται σε φθορά και αλλοιώσεις.

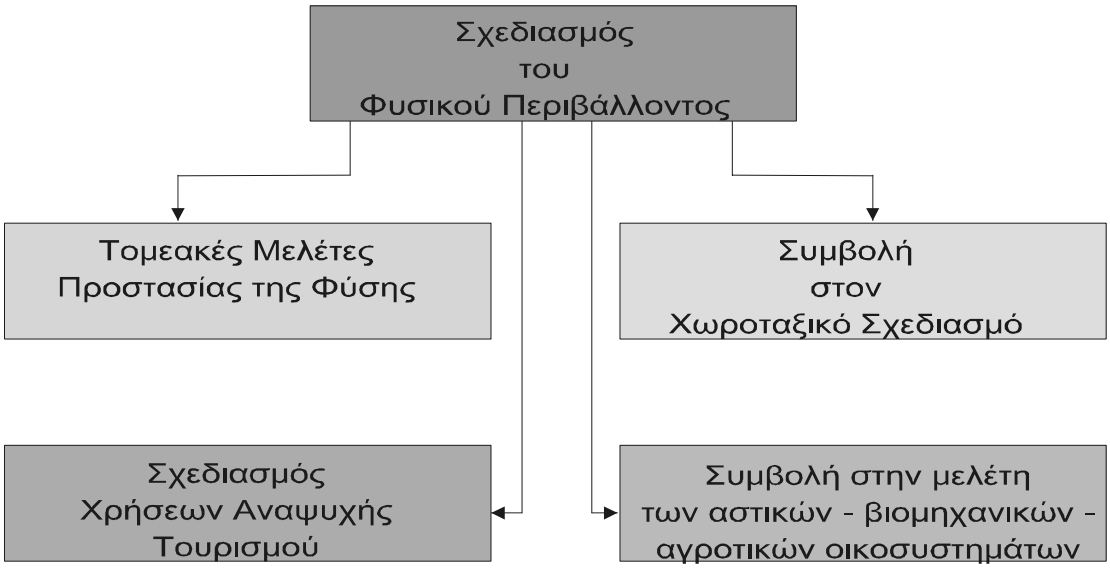
Σύμφωνα με τις αρχές του οικονομικού επεκτατισμού, η προστασία των φυσικών πόρων είχε ελάχιστη σημασία. Χρειαζόταν μία αλλαγή νοοτροπίας, αλλά και αρχών, ώστε να καταστεί δυνατή η τροποποίηση των αρχών σχεδιασμού. Έπρεπε κυρίως να εγκαταλειφθεί η ιδέα του οικονομικού γεωγραφικού χώρου και να αντικατασταθεί από μία αντίληψη για το φυσικό περιβάλλον η οποία να βρίσκεται πολύ πιο κοντά στον επιστημονικό ορισμό του. Η προσπάθεια αυτή απέδωσε καρπούς στις αρχές της δεκαετίας του ‘70. Η κοινή γνώμη άρχισε να αποκτά γνώση της ευπάθειας των οικοσυστημάτων και αναπτύχθηκε μία ευαισθησία για την διάσωση του φυσικού περιβάλλοντος. Προωθήθηκε, δηλαδή, μία εποικοδομητική κριτική και άρχισε σταδιακά η προσαρμογή του σχεδιασμού στη νέα πραγματικότητα, δεδομένου ότι η ολοκλήρωση των οικολογικών παραμέτρων στις οικονομικές είναι μία πολύ αργή διαδικασία. Αρχικά ο προγραμματισμός εξακολούθησε να γίνεται με οικονομικά κριτήρια, ενώ παράλληλα διενεργήθηκε μία περιβαλλοντική έρευνα με οριακά αποτελέσματα.

Η νέα πραγματικότητα είχε σημαντικές επιπτώσεις τόσο στον χωροταξικό, όσο και στον πολεοδομικό σχεδιασμό. Στις χωρικές επιστήμες παρατηρήθηκε κρίση που συνέπεσε με την παρακμή των αρχών του «Χάρτη των Αθηνών». Μέσα από την ανάπτυξη της οικολογίας και τη μελέτη των περιβαλλοντικών προβλημάτων αμφισβητήθηκαν οι αξίες του Χάρτη των Αθηνών και ο πεφωτισμένος ανθρωποκεντρισμός. Οι ευθύνες του ανθρώπου για τις αλλοιώσεις του φυσικού περιβάλλοντος έγιναν εμφανείς. Ταυτόχρονα, όμως, αναπτύχθηκαν και διάφορες μέθοδοι που θα επέτρεπαν στον άνθρωπο να ενεργεί σε συμφωνία με τους φυσικούς νόμους και ισορροπίες και όχι εις βάρος αυτών.

Και όμως, για πολλούς αιώνες στην ανθρώπινη ιστορία το φυσικό περιβάλλον θεωρήθηκε συνώνυμο του χάος, ενώ η πόλη συνώνυμο της τάξης. Ο άνθρωπος είχε ανάγκη από ένα περιβάλλον τεχνητό, ορθολογιστικό, κατανοητό και σίγουρο. Όταν μεγάλωσαν οι δυνάμεις του, προσπάθησε να θέσει τάξη σε τμήματα της φύσης, με τη μορφή κήπων και καλλιεργειών.

Οι γιγαντιαίες διαστάσεις των φαινομένων μετά τη Βιομηχανική Επανάσταση σιγά-σιγά αντέστρεψαν τους όρους. Ο πολιτισμός ανακαλύπτει το φυσικό περιβάλλον ως στοιχείο αρμονίας. Μετά από μία μεγάλη περίοδο κυριαρχίας ενός απόλυτου ορθολογισμού, ο άνθρωπος επιστρέφει στη φύση αναγνωρίζοντάς την ως το στοιχείο που ενοποιεί τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Ο άκρατος τεχνικισμός της χωροταξικής και πολεοδομικής επιστήμης γέννησε την ανάγκη προσαρμογής της στο νέο πλαίσιο. Τέθηκε, έτσι, το δύσκολο ερώτημα πώς μπορεί να ξεπεραστεί η ηγεμονία του αστικού και βιομηχανικού ιστού, ώστε να επιτευχθεί μία αποτελεσματικότερη διαχείριση των φυσικών πόρων. Η επίλυση, όμως, αυτού του προβλήματος είναι εξαιρετικά δύσκολη, γιατί προϋποθέτει την αλλαγή του ίδιου του τρόπου γέννησης της πόλης. Δηλαδή, ο αστικός ιστός από κλειστό σύστημα θα πρέπει να μετατραπεί σε ανοιχτό, δηλαδή, σε σύστημα που θα επεκταθεί προς τη φύση. Αυτή η μετατροπή, ουσιαστικά, αλλάζει τον τρόπο εξέλιξής του. Για να μπορέσει να καταστεί δυνατή αυτή η μετατροπή, θα πρέπει να ξεπεραστεί η επικρατούσα διπλή οπτική του γεωγραφικού χώρου, οικονομική και οικολογική. Το ίδιο αντικείμενο προσεγγίζεται από τις δύο επιστήμες της Οικονομίας και της Οικολογίας με τελείως διαφορετικούς όρους. Η σύγκλισή τους, που είναι απαραίτητη, δεν μπορεί να επιτευχθεί άμεσα.

Στις χωρικές επιστήμες το περιβάλλον θεωρείται ένα ακόμα αγαθό (οικονομική θεώρηση ενός περιβαλλοντικού αγαθού), ενώ εξακολουθεί να αποτελεί στόχο η οργάνωση του χώρου με βάση την αρχή της καλύτερης οικονομικής επιλογής.

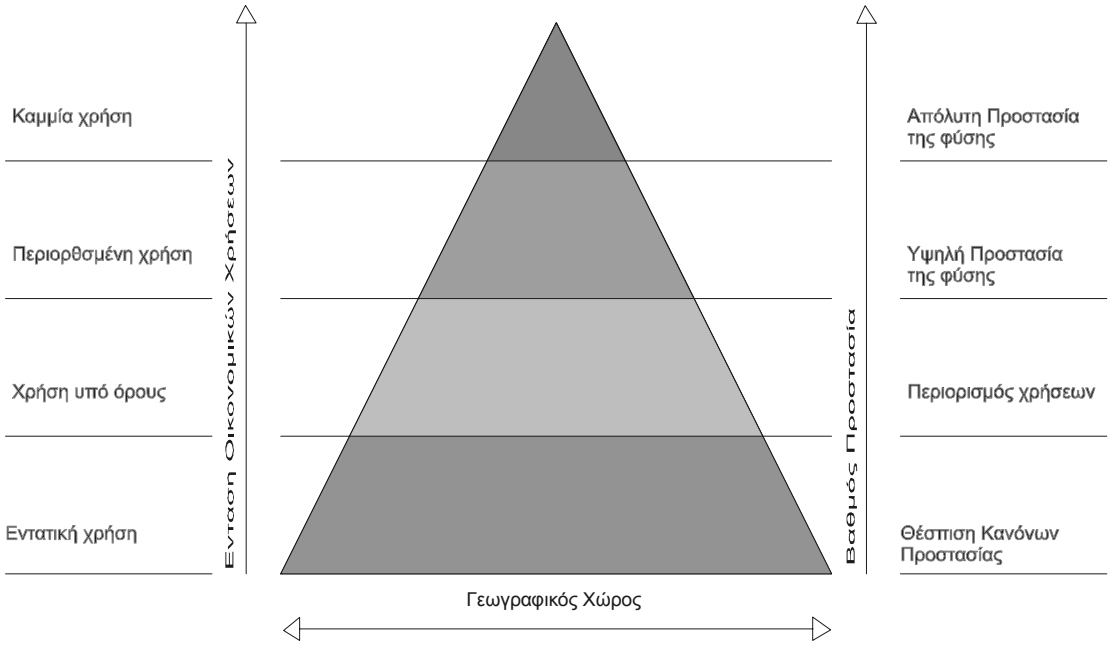
Σχήμα 7. Σχεδιασμός του φυσικού περιβάλλοντος

Την ίδια χρονική περίοδο οι πρόοδοι της οικολογίας στον τομέα του προγραμματισμού αφορούν μόνο περιορισμένους τομείς, όπως η εξακρίβωση της περιβαλλοντικής βλάβης, η ανάλυση των αιτιών των περιβαλλοντικών επιπτώσεων κ.ά. Η μεγάλη προσήλωση στα standards λειτουργίας των οικοσυστημάτων οδήγησε σε

αποτελέσματα που δεν λαμβάνουν καθόλου υπόψη τους τον ανθρώπινο παράγοντα. Με λίγα λόγια, η οικολογία, λόγω του αυστηρού επιστημονικού χαρακτήρα της, έρχεται σε σύγκρουση με βασικές αρχές του οικονομικού προγραμματισμού.

Αυτό που χρειάζεται είναι μία ολοκλήρωση των δεδομένων της οικολογίας με τους ανθρώπινους παράγοντες. Η ολοκλήρωση, δηλαδή, του οικονομικού και οικολογικού προγραμματισμού στον περιβαλλοντικό σχεδιασμό. Η φιλολογία που αναπτύχθηκε, ιδιαίτερα από πλευράς οικολογίας, για την επικινδυνότητα του ανθρώπου θα πρέπει να επανεξεταστεί. Η περιβαλλοντική και ανθρώπινη πραγματικότητα θα πρέπει να θεωρηθούν ένα ενιαίο σύνολο.

Ο οικολογικός σχεδιασμός δεν εφαρμόζεται σε όλες τις χώρες με την ίδια μεθοδολογία. Ο πιο επιστημονικός σχεδιασμός είναι αυτός των κεντροευρωπαϊκών χωρών (Γερμανία, Ολλανδία, Ελβετία, Αυστρία), ο οποίος αποτελεί τμήμα του εθνικού χωροταξικού σχεδιασμού. Βασικός του στόχος είναι η εξασφάλιση εναλλακτικών λύσεων οικολογικά αποδεκτών κατά τον προγραμματισμό, όπως η οικολογική αποτίμηση των επιπτώσεων από τις διάφορες χρήσεις γης που προβλέπει ο σχεδιασμός. Αυτή η οικολογία εφαρμοσμένου τύπου αντιμετωπίζει το σοβαρό πρόβλημα της έλλειψης συντονισμού με τον χωροταξικό σχεδιασμό και την περιφερειακή ανάπτυξη.

Σχήμα 8. Βαθμός προστασίας και ένταση οικονομικών χρήσεων
(W. ERZ 1978 & 1981)

Η δεύτερη μεθοδολογία αντιμετώπισης βασίζεται στην παλιά αρχή της ισορροπίας ανάμεσα στην οικολογία και τις αλλοιώσεις που προκαλεί ο άνθρωπος στη φύση. Διαχωρίζει τον χώρο σε ζώνες κατάλληλες και ακατάλληλες για οικιστική - μεταποιητική χρήση και κατευθύνει την αναπτυξιακή διαδικασία σε ζώνες επιλεγμένες οικολογικά. Η μεθοδολογία αυτή στερείται σύνδεσης με τον γενικότερο σχεδιασμό, γι'

αυτό και έχει δεχτεί σκληρή κριτική από τη Γερμανική Σχολή. Στις λατινικές χώρες δεν υπάρχει επιστημονική αντιμετώπιση του σχεδιασμού, απλώς νομοθετικές ρυθμίσεις (N. 431/85 στην Ιταλία, στην Ελλάδα Ν. 1650/86).

Η σχέση ανάμεσα στον χωρικό σχεδιασμό (οικονομικό, χωροταξικό) και την οικολογία είναι συμπληρωματική. Ο περιβαλλοντικός σχεδιασμός είναι μία ευρεία έννοια στο πλαίσιο της οποίας θα έπρεπε να περιλαμβάνεται τόσο ο χωροταξικός, όσο και ο πολεοδομικός σχεδιασμός. Ο περιβαλλοντικός σχεδιασμός δεν αναφέρεται στον γεωγραφικό χώρο, αλλά στο φυσικό περιβάλλον. Αυτή η διαπίστωση καθιστά αναγκαία τη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου σχεδιασμού που θα περιλαμβάνει το φυσικό περιβάλλον, την οικονομία, τη χωροταξία και τις υποδομές. Το πιο ευαίσθητο σημείο είναι η ολοκλήρωση των ανθρωπογενών και φυσικών παραμέτρων. Η μόνη μέθοδος για τη δυνατότητα ολοκλήρωσης ενός τόσο σύνθετου οικοδομήματος είναι ο διαχωρισμός του σε συστήματα.

Είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν μέθοδοι του χωροταξικού σχεδιασμού που επιτρέπουν την τομεακή σύστασή του και την ευελιξία του. Είναι εξαιρετικά δύσκολο να υλοποιηθεί ένας σχεδιασμός ο οποίος να μπορεί να εμπλουτίζει τα υπάρχοντα φυσικά, τεχνητά και ανθρώπινα οικοσυστήματα, αφού μέχρι σήμερα τρέχουσα πρακτική είναι η καταστροφή των οικοσυστημάτων και η εισαγωγή στοιχείων ξένων προς τη δυναμική τους. Επείγει, λοιπόν, ο καθορισμός μίας στρατηγικής παρέμβασης που να βασίζεται σε δύο αρχές σχεδιασμού. Η πρώτη μελετά τις ιδιαιτερότητες του φυσικού περιβάλλοντος και τα προβλήματά του, στα οποία εκ των υστέρων προστίθενται οι εξωτερικοί αντικειμενικοί παράγοντες. Η δεύτερη βασίζεται στην πολιτικό-οικονομική πραγματικότητα και με βάση τις δικές της παραμέτρους εξετάζεται η δυνατότητα επιβίωσης του περιβάλλοντος και βελτίωσης της λειτουργίας του. Η ανάλυση του φυσικού περιβάλλοντος γίνεται σε οικοσυστήματα, σε συνδυασμό με τον βαθμό αξίας, ευπάθειας και δυνατότητας διατήρησης που παρουσιάζουν αυτά σε σχέση με μία σειρά από δραστηριότητες.

Αν και κατά τη φάση αυτή δεν τεκμηριώνονται παρεμβάσεις, η νομοθέτηση ορισμένων βασικών κατευθύνσεων σε επίπεδο χρήσεων είναι απαραίτητη. Σε δεύτερη φάση εξετάζεται η δυνατότητα του περιβάλλοντος να ολοκληρωθεί με νέα στοιχεία, κυρίως οικονομικού προγραμματισμού και διαχείρισης. Δυναμική ενός οικοσυστήματος είναι η δυνατότητά του να ολοκληρωθεί με επιθυμητές δραστηριότητες και χρήσεις. Η τρίτη φάση περιλαμβάνει τον καθορισμό των δραστηριοτήτων και παρεμβάσεων. Συνολικά, το εγχείρημα παρουσιάζει μεγάλες δυσκολίες, κυριότερες από τις οποίες είναι:

- οι μεθοδολογικές, που οφείλονται στη δυσκολία εκτίμησης του φυσικού περιβάλλοντος
- η αδυναμία οριοθέτησης των σχέσεων ανθρώπου και φύση

- η αδυναμία ολοκλήρωσης των οικολογικών παραμέτρων με τις οικονομικές.

Κομβικό σημείο αποτελεί η κλίμακα σχεδιασμού, που πρέπει να είναι μεγάλη και να περιλαμβάνει ολοκληρωμένες ενότητες φυσικού και οικονομικού περιβάλλοντος. Βοήθεια σε αυτό το σημείο μπορεί να προσφέρει η οικολογία του φυσικού περιβάλλοντος, η οποία τα τελευταία χρόνια εισήγαγε σημαντικούς νεωτερισμούς, όσον αφορά τον σχεδιασμό. Προήλθε από τη συμπλήρωση των αρχών της κλασικής οικολογίας και την εφαρμογή τους στο σύνολο του φυσικού περιβάλλοντος, καθώς και τη μελέτη σε οικοσυστήματα μεγάλων διαστάσεων διαφορετικού χαρακτήρα (γεωργικά), αλλά και τεχνητά (αστικό-βιομηχανικά). Βασικά χαρακτηριστικά του εννοιολογικού πλαισίου της είναι:

- η διατομεακότητα που τη διακρίνει
- ο ενιαίος χαρακτήρας της
- ο χαρακτήρας εφαρμοσμένης πρακτικής που διαθέτει.

Είναι αλήθεια ότι η οργάνωση του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος δεν μπορεί να οριστεί από οικολογική σκοπιά, χρησιμοποιώντας μόνο μεθοδολογίες των φυσικών επιστημών. Υπεισέρχονται πάντα οι μορφές και οι σκοποί της οικονομικής ανάπτυξης. Η οικολογία του φυσικού περιβάλλοντος έχει αναπτύξει μία σειρά από μοντέλα. Αυτά αρχικά προήλθαν από τον τομέα των Γεωγραφικών Επιστημών (Klug και Lang 1983, συστήματα δράσης και αντίδρασης, ελέγχου) και απέκτησαν, στη συνέχεια, διεπιστημονικό χαρακτήρα. Τα λειτουργικά μοντέλα παρουσιάζουν σε μαθηματική ή γραφική μορφή τη λειτουργία των μικρών μερών των οικοσυστημάτων. Για τον χωρικό σχεδιασμό έγινε προσπάθεια ανάπτυξης οικονομικοοικολογικών μοντέλων.

Τα πρακτικά αποτελέσματα που προέκυψαν από τη χρήση των μοντέλων δεν ήταν ικανοποιητικά, γι’ αυτό και η διεπιστημονική προσέγγιση που περιλαμβάνει την ολοκλήρωση μεγάλου αριθμού παραμέτρων για τη σύνδεση των οικονομικών συνιστωσών του χωρικού σχεδιασμού με τις οικολογικές αποτελεί τη μέση λύση.

Ο προσδιορισμός, λοιπόν, της φέρουσας ικανότητας των οικοσυστημάτων και ο καθορισμός των ορίων ανάπτυξης της ανθρώπινης δραστηριότητας σε αυτά είναι απαραίτητες παράμετροι ενός γενικότερου σχεδιασμού, που θα επιτρέψει στον άνθρωπο να συμβιώσει με τη φύση εγκαταλείποντας την αλαζονική του συμπεριφορά απέναντι σε αυτήν.

1.1.5. Πολιτιστικό περιβάλλον

Για να μπορέσει κανείς να αντιληφθεί την εξέλιξη και τις μεταβολές της έννοιας «πολιτιστικό περιβάλλον», θα πρέπει να εξετάσει την σχέση του ανθρώπου με το φυσικό και το δομημένο περιβάλλον. Γενικά, διατυπώθηκαν πολλές θεωρίες, αλλά εδώ γίνεται ενδεικτική και επιγραμματική αναφορά σε ορισμένες μόνο από αυτές, οι οποίες επηρέασαν κυρίως το ευρωπαϊκό και κατ΄ επέκταση το ελληνικό σύστημα σχεδιασμού.

Σύμφωνα με τον συνηθισμένο ορισμό του περιβάλλοντος, αυτό διακρίνεται σε κοινωνικό και μη κοινωνικό, δηλαδή σε ανθρώπινο και μη ανθρώπινο. Το φυσικό περιβάλλον (natural) διακρίνεται από το πολιτισμικό (cultural), που είναι το αποτέλεσμα της ενσυνείδητης ή μη επίδρασης του ανθρώπου στο φυσικό.

Είναι γνωστό ότι εδώ και χιλιάδες χρόνια ο άνθρωπος παρεμβαίνει στο φυσικό περιβάλλον, δημιουργώντας ένα ανθρωπογενές περιβάλλον. Ο τρόπος με τον οποίο ενεργεί ο άνθρωπος σε κάθε ιστορική περίοδο και γεωπολιτικό χώρο είναι διαφορετικός, ενώ τα δημιουργήματά του, που επιβιώνουν σε νεότερες ιστορικές περιόδους αποτελώντας στοιχεία νεότερων πολιτισμών, γίνονται αντιληπτά από τις νεότερες γενιές με διαφορετικό εννοιολογικό περιεχόμενο και διαφορετική αξία χρήσης. Για να προσδιορίσουμε την εξέλιξη της έννοιας «πολιτιστικό περιβάλλον» και να αντιληφθούμε τη διεύρυνση του περιεχομένου της, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η χρήση του όρου «πολιτιστικό περιβάλλον» γενικεύτηκε μόλις τον 18^{ο} αιώνα και συσχετίστηκε με τα επιστημονικά και κοινωνικά κινήματα εκείνης της εποχής.

Επιχειρώντας μία ευρύτερη ιστορική αναδρομή, θα πρέπει αρχικά να εξετάσουμε τη σχέση ανθρώπου και έργου τέχνης. Το έργο τέχνης δημιουργείται από τον άνθρωπο σε μία μεμονωμένη στιγμή ή και σε μακρές ιστορικές περιόδους, όπως συμβαίνει με τα αρχιτεκτονικά έργα. Κληρονομείται από τις επόμενες γενιές και αποτελεί ιστορική μαρτυρία. Η μεταβλητότητα της σχέσης του ανθρώπου απέναντι στα δημιουργήματα των περασμένων εποχών αποτελεί μία πολύ σημαντική παράμετρο, αφού, για τη διατήρηση των δημιουργημάτων αυτών, απαιτείται η συνύπαρξη των αρχών δημιουργίας τους με τον τρόπο σκέψης και την οπτική κάθε ιστορικής περιόδου. Κάθε εποχή, λοιπόν, διαθέτει έναν ιδιαίτερο τρόπο αναφοράς στο παρελθόν, που περιλαμβάνει ιδεολογικά– θρησκευτικά – πνευματικά ιδεώδη, τρόπους συμπεριφοράς, κοινωνικά και οικονομικά δεδομένα, αλλά και τρόπους παραγωγής του δομημένου περιβάλλοντος και σχέσεις των ανθρώπων με το φυσικό περιβάλλον. Η εξέταση των προηγούμενων παραγόντων οδηγεί στην απόκτηση ιστορικής συνείδησης, η οποία διαφέρει σημαντικά από χώρα σε χώρα και από πολιτιστικό ή θρησκευτικό κύκλο σε άλλο.

Στον κύκλο της ευρωπαϊκής κουλτούρας μπορούμε να διακρίνουμε τα εξής στάδια:

Κλασική Ελλάδα: εποχή έντονα δημιουργική, με μεγάλες καλλιτεχνικές και εκφραστικές δυνατότητες, που κατεδαφίζει τα κτίρια για να κτίσει στη θέση τους νέα, πιο λαμπρά. Ο σεβασμός συνδέεται με τον τύπο και όχι με το κτίριο.

Ελληνιστική Περίοδος: παρουσιάζει στροφή προς τη διατήρηση κυρίως έργων τέχνης και όχι μνημείων. Οι αξίες του παρελθόντος συγκεντρώνονται μεθοδικά και για πρώτη φορά τα έργα τέχνης αποκτούν ιστορική αξία. Την ίδια εποχή αρχίζει και η επιστημονική προσπάθεια συντήρησης.

Ρωμαϊκή Εποχή: την εποχή αυτή δημιουργείται η συνείδηση μίας ιστορικο-καλλιτεχνικής κοινής κληρονομιάς, που παρουσιάζει ορισμένες ομοιότητες με τη σημερινή, αφού θεσπίζεται νομοθεσία για την προστασία των έργων τέχνης. Η έννοια της διατήρησης ταυτίζεται κυρίως με την έννοια της ανακαίνισης.

Παλαιοχριστιανική Εποχή: περίοδος καταστροφών, που συνδέεται με την απώλεια πολλών έργων τέχνης και αρχιτεκτονικής.

Βυζαντινή Εποχή: εποχή δημιουργική, που δεν δείχνει, όμως, ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την παράδοση. Οι ανακαινίσεις παλαιών κτιρίων και οι προσθήκες χωρίς σεβασμό στον ιδιαίτερο χαρακτήρα τους αποτελούν συνηθισμένη πρακτική.

Μεσαίωνας: η εγκατάλειψη των αστικών κέντρων αρχικά επέδρασε αρνητικά στον μνημειακό πλούτο. Δεν επιδεικνύεται ιδιαίτερος σεβασμός στα μνημεία, τα οποία ενσωματώνονται ανενδοίαστα σε νέες κατασκευές.

Αναγέννηση: η ιστορική διάσταση του πολιτισμού, όπως γίνεται αντιληπτή σήμερα, ανάγεται στην Ιταλική Αναγέννηση. Ο ουμανισμός των συγγραφέων, ποιητών και φιλοσόφων εστιάζεται κυρίως στον κλασικό κόσμο και οδηγεί στην ανάδειξη των παλαιών μνημείων, γλυπτών, ζωγραφιών, διακοσμητικών στοιχείων κλπ. που αποτελούν σημεία έμπνευσης, αλλά λείπει η αίσθηση και η ανάγκη της διατήρησης. Τα ρωμαϊκά μνημεία στη Ρώμη χρησιμεύουν για την παραγωγή οικοδομικών υλικών. Η έλλειψη ιστορικής οπτικής του παρελθόντος είναι φανερή. Οι μεγάλοι αρχιτέκτονες της Αναγέννησης με την ισχυρή και δημιουργική προσωπικότητα δεν διακρίνονται για την πίστη τους στη διατήρηση των έργων του παρελθόντος. Οι παρεμβάσεις στα μνημεία γίνονται πάντα κάτω από τη δική τους επίβλεψη. Η συμπλήρωση ημιτελών έργων άλλων εποχών (γοτθικά, ρομανικά) με νέα, μνημειακού τύπου τεχνοτροπία αποτελεί συνηθισμένη πρακτική για τον F. Brurelleschi, αλλά και για τον Bramante, τον Palladio και τον Michelangelo. Για πρώτη φορά, όμως, γίνεται κατανοητή η σημασία της ιστορικής διάστασης, αποδίδεται κάποιος σεβασμός στα έργα του παρελθόντος και επεκτείνεται η έννοια του πολιτισμού, ενώ η έρευνα ακολουθεί μία πιο επιστημονική προσέγγιση αναζητώντας αποδείξεις.

Μπαρόκ: η εποχή του μπαρόκ έντονα δημιουργική, με μνημειώδεις κατασκευές, ωστόσο δεν έδειξε τον απαιτούμενο σεβασμό στα έργα των περασμένων εποχών. Οι κατεδαφίσεις, συμπληρώσεις και αλλαγές χρήσης παλαιών μνημείων αποτελεί τρέχουσα πρακτική.

18ος αιώνας και Νεοκλασικισμός: στα μέσα του 18ου αιώνα στη Ρώμη οι πάπες και οι ευγενείς υποστηρίζουν τις αρχαιολογικές έρευνες, για να εμπλουτίσουν τις ιδιωτικές συλλογές τους. Οι ανασκαφές στην Πομπηία ανανεώνουν το ενδιαφέρον για τις αρχές της κλασικής αρχιτεκτονικής και τέχνης.

Με τον Winckelmann και άλλους ερευνητές, η αρχαιολογία εξελίσσεται σε επιστήμη. Η έρευνα του ιδεώδους της ομορφιάς οδηγεί στον νεοκλασικισμό. Η αρχαία τέχνη κωδικοποιείται με την έρευνα. Η αυξανόμενη προσοχή στα αρχαία μνημεία που αποτελούν πόλο έρευνας και διατήρησης οδηγούν στη γένεση του επιστημονικού σχεδιασμού της διατήρησης και αναστήλωσης.

Στα 1802 εκδίδεται στη Ρώμη η πρώτη νομοθεσία για την προστασία των αρχαιοτήτων και των έργων τέχνης από τον Πάπα Πίο VII, που συμπληρώθηκε στα 1820-21. Την ίδια περίοδο υλοποιούνται και οι πρώτες αναστηλώσεις Ρωμαϊκών Μνημείων στο Κολοσσαίο και τις αψίδες του Κωνσταντίνου και του Τίτου.

Την περίοδο της Βιομηχανικής Επανάστασης (τέλη 18ου – αρχές 19ου αιώνα) οι επιπτώσεις στις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές εξελίξεις ήταν τεράστια. Δημιουργείται μία τομή στην ιστορία του πολιτισμού, ενώ μέσα από την ανάπτυξη των κλασικών και ανθρωπιστικών σπουδών αποκτάται μία ολοκληρωμένη ιστορική συνείδηση. Η διακοπή της συνέχειας με το παρελθόν και η συνειδητοποίηση της διακοπής αυτής δημιουργεί μία ιστορική συνείδηση που οδηγεί στη διατήρηση των μνημείων. Τα μνημεία δεν αντιμετωπίζονται πια ως χρηστικά αντικείμενα, αλλά ως στοιχεία διατήρησης μιας ζωντανής σχέσης με το παρελθόν. Ταυτόχρονα γενικεύεται η χρήση των όρων «culture» και «civilization», οι οποίοι στην ελληνική γλώσσα αποδίδονται ως «πολιτισμός» και «πνευματική καλλιέργεια».

Η Γαλλική Επανάσταση (1789) είχε σε πρακτικό επίπεδο καταστρεπτικές συνέπειες για τα μνημεία. Η μανία του λαού ενάντια σε κάθε τι που θεωρούσε ότι αντιπροσωπεύει την παλιά τυραννική εξουσία ήταν καταστροφική. Η Εθνική Συνέλευση στα 1794 απευθύνει έκκληση για τη διάσωση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η έκκληση αυτή αποτελεί την πρώτη επίσημη θέση για την προστασία των μνημείων.

Ο τρόπος με τον οποίο εκδηλώνεται το ενδιαφέρον για την αναστήλωση των μνημείων του 19ου αιώνα περνά από διαδοχικές φάσεις με ιδιαίτερο χαρακτηριστικό το σταδιακό άνοιγμα στο κοινό των ιδιωτικών συλλογών και των μουσείων, την ίδρυση Αρχαιολογικών Υπηρεσιών κλπ. Με την επικράτηση του νεοκλασικισμού στις αρχές του 19ου αιώνα, στην Ιταλία δραστηριοποιείται μεγάλος αριθμός ικανών καλλιτεχνών που έχει αφομοιώσει τις αρχές δημιουργίας των κλασικών και ρωμαϊκών αρχαιοτήτων. Στη Γαλλία, όμως, με το μεγάλο γοτθικό μνημειακό απόθεμα, ο νεοκλασικισμός δεν ήταν η κατάλληλη αρχή για μαζικής κλίμακας παρεμβάσεις. Χαρακτηριστικό του εμπειρικού χαρακτήρα των παρεμβάσεων είναι η προσπάθεια ανασύνθεσης της μορφής των κτιρίων, ο αυτοσχεδιασμός στη μορφολογία των ανακατασκευών και η απουσία διάκρισης

αυθεντικών και νέων τμημάτων. Από τις αρχές αυτού του αιώνα παρατηρείται μία σημαντική αλλαγή. Η αρχιτεκτονική κατατάσσει τα μνημεία σύμφωνα με τη μορφολογία και τη ρυθμολογία τους. Με τις παρεμβάσεις επιδιώκεται η απαλλαγή τους από μεταγενέστερες προσθήκες, καθώς και η ανακατασκευή κατεστραμμένων τμημάτων τους. Αυτός ο τρόπος παρέμβασης ονομάστηκε «στιλιστική αποκατάσταση», ενώ κύριος εκφραστής της ήταν ο Γάλλος αρχιτέκτονας Viollet-le Duc.

Ο Viollet-le Duc, αν και έδειξε ενδιαφέρον για κάθε μορφή τέχνης, απορροφήθηκε γρήγορα από τη μελέτη του γοτθικού ρυθμού. Ιδιαίτερα γνωρίσματα της δράσης του αποτελούν η εμβριθής μελέτη κάθε στιλ, η αποτύπωση των κατασκευαστικών του λεπτομερειών και η ανάλυση με χρήση αποτυπώσεων και αναπαραστάσεων (54). Αποφεύγει κάθε προσωπική εκτίμηση και προσπαθεί να βρεθεί στη θέση του αρχικού δημιουργού. Δεν έχει ενδοιασμούς να προσθέσει τα τμήματα που λείπουν, χωρίς αυτά να διακρίνονται από τα αρχικά, επειδή θεωρεί ότι με τη μεθοδολογία αυτή αποκαθιστά την ενότητα της μεσαιωνικής αρχιτεκτονικής. Η θεωρία του στιλιστικού restauro, παρά τις ελλείψεις και τις αντιφάσεις στο έργο του Viollet-le Duc, απέκτησε ισχυρή συγκρότηση, ενώ πολλές από τις αρχές που διατύπωσε ο τελευταίος, όπως η εξονυχιστική έρευνα και τεκμηρίωση, η ανακατασκευή με επιστημονικό τρόπο κ.ά. ισχύουν ακόμα και σήμερα.

Ωστόσο, η αντιμετώπιση των έργων τέχνης βασίζεται στην προσωπικότητα και το ταλέντο του αναστηλωτή, γεγονός που, στην περίπτωση αναστηλωτών χωρίς ιδιαίτερο ταλέντο και ισχυρή προσωπικότητα, οδηγεί αναπόφευκτα σε αρνητικά αποτελέσματα. Την περίοδο αυτή, ταυτόχρονα με την αισθητική, αναπτύσσεται και η μηχανική των κατασκευών, ώστε οι κατασκευαστικές παρεμβάσεις να γίνονται με επιστημονικά κριτήρια. Η επιρροή του Viollet de Duc σε ολόκληρη την Ευρώπη είναι μεγάλη (54).

Από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, παράλληλα με το στιλιστικό, αναπτύσσεται και το ρομαντικό restauro, που αντιτίθεται στις μεγάλες ανακατασκευές και προτείνει τον απόλυτο σεβασμό του μνημείου, όπως αυτό έχει φτάσει σε μας. Αυτό αποτελεί μία ηθική στάση απέναντι στο μνημείο και μία άρνηση της ριζικής ανθρώπινης παρέμβασης. Ιδρυτής αυτού του κινήματος υπήρξε ο J. Ruskin (1819-1900*),* κοινωνιολόγος, κριτικός της τέχνης και αισθητικός *(Ceschi 11).* Προτείνει μία προσεκτική συντήρηση στα μνημεία και καθορίζει την ανθρώπινη και πολιτιστική διάσταση των επεμβάσεων μέσα σε όρια που τίθενται από θεωρητικές αρχές. Από τη Σχολή του J. Ruskin και των συνεχιστών του αναπτύχθηκαν ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες ιδέες για την οπτική προστασίας του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Ο *W. Morris στα 1881 (11)* ανέπτυξε τη θεωρία ότι το τοπίο, φυσικό και αστικό, αποτελεί παγκόσμια κληρονομιά που πρέπει να διαφυλαχτεί, για να το χρησιμοποιήσουν οι επόμενες γενιές. Τα έργα τέχνης και, κατά συνέπεια, και τα μνημεία ανήκουν στον δημιουργό τους και δεν επιτρέπεται να παρεμβαίνουμε σ’ αυτά. Ακόμα και κατεστραμμένα διατηρούν την αξία τους.

Στην Ιταλία, στα μέσα του 19ου αιώνα, εμφανίζεται το ιστορικό restauro που αποτελεί μία αναθεώρηση του στιλιστικού, γιατί, ενώ έχει ξεπεράσει τα προβλήματα του μιμητισμού και της καθαρότητας του στιλ, εξακολουθεί να στοχεύει σε μεγάλης κλίμακας ανακατασκευές και ανακαινίσεις. Τη θέση του αναστηλωτή ως καλλιτέχνη - δημιουργού παίρνει ο ιστορικός, που στηρίζει την παρέμβασή του στη συστηματική έρευνα και τεκμηρίωση.

Στα τέλη του 19ου αιώνα παρατηρείται μετατόπιση του ενδιαφέροντος από τα μεγάλα και σημαντικά μνημεία σε άλλα, μικρότερης κλίμακας μνημεία, καθώς και στον περιβάλλοντα χώρο τους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να αναστηλωθεί μεγάλος αριθμός κοινόχρηστων χώρων (πλατειών και μεσαιωνικών δρόμων) στην αρχική τους μορφή. Εκπρόσωπος αυτής της περιόδου είναι ο Ιταλός C. Boito (1838-1914*),* ο οποίος ισορροπεί ανάμεσα στο στιλιστικό restauro και τη θεωρία του *Ruskin (9).* Αυτήν την περίοδο δίνεται προτεραιότητα στη διατήρηση, ενώ αναστήλωση υλοποιείται μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Οι αναστηλώσεις διακρίνονται σε αρχαιολογικές και σε αναστηλώσεις κτιρίων του Μεσαίωνα και της Αναγέννησης. Κάθε μία από τις περιπτώσεις αυτές έχει διαφορετικό χαρακτήρα και μεθοδολογία παρέμβασης.

Στα 1883 διατυπώνεται ένας χάρτης των αναστηλώσεων με τις εξής βασικές αρχές:

- Διαφοροποίηση μεταξύ παλαιού – νέου
- Χρήση διαφορετικών υλικών
- Μη ολοκλήρωση των διακοσμητικών στοιχείων που καταστρέφονται
- Δημοσιοποίηση της μεθοδολογίας που ακολουθήθηκε και του αποδεικτικού υλικού που συγκεντρώθηκε.

Οι ιδέες του Boito περιλήφθηκαν στην ιταλική νομοθεσία Ν185/1902 και 164/1909 και είναι οι πρώτες σε παγκόσμιο επίπεδο που υιοθετούν την προστασία του περιβάλλοντος χώρου των μνημείων. Το επιστημονικό, όπως ονομάστηκε, restauro υιοθετήθηκε αργότερα από τη Διάσκεψη των Αθηνών. Ο G. Giovannoni (1873-1947), συνεχιστής του έργου του C. Boito, οριστικοποιεί τις κατευθύνσεις του επιστημονικού restauro, που σέβεται την ιστορικότητα των μνημείων διατηρώντας τις διάφορες φάσεις της πορείας τους.

Η γενιά του πρώτου παγκοσμίου πολέμου αισθάνθηκε την ανάγκη να ανανεώσει τα εκφραστικά της μέσα και να απαλλαγεί από τα δεσμά της παράδοσης διαρρηγνύοντας τη σχέση της με το παρελθόν, ώστε να αφιερωθεί στη δημιουργία του μέλλοντος. Η αντίθεση στο παρελθόν αντιπροσώπευε την αντίθεση σε νεκρές, αξίες απ’ τις οποίες ο άνθρωπος θα αποδεσμευόταν με επανάσταση και με την ανακάλυψη νέων εκφραστικών μέσων που θα δημιουργούσε η νέα κοινωνία των μηχανών. Τα νέα υλικά, ο σίδηρος, το γυαλί, το οπλισμένο σκυρόδεμα αντιπροσώπευαν την απελευθέρωση από τα εκφραστικά μέσα της παράδοσης. Η μαζική εφαρμογή των νέων ιδεών σε πολεοδομική κλίμακα ήταν απογοητευτική. Η γρήγορη διόγκωση και συσσώρευση των προβλημάτων στις νέες

πόλεις έκανε επιτακτική την αναθεώρηση των επικρατουσών, για το ιστορικό δομημένο περιβάλλον, απόψεων. Ταυτόχρονα, η κλίμακα του σχεδιασμού διευρυνόταν με γρήγορους ρυθμούς. Επεκτάθηκε από τα μνημεία στον περιβάλλοντα χώρο τους και, αργότερα, στο δομημένο περιβάλλον και αντιμετωπίστηκε συνολικά, σε συνάρτηση με το ευρύτερο φυσικό, αγροτικό ή αστικό περιβάλλον. Η διάσταση της διατήρησης των ιστορικών συνοικιών στις μεγάλες πόλεις είναι έργο του 20ου αιώνα. Σε θεωρητικό επίπεδο, η μεθοδολογία παρέμβασης με διατήρηση της πολεοδομικής οργάνωσης, διαβάθμιση της προστασίας, θέσπιση χρήσεων γης κλπ. υπήρχε ήδη από τις αρχές του αιώνα (1918, Συνοικία Αναγέννησης στη Ρώμη, παρέμβαση του Giovannoni). Πρώτο παράδειγμα υλοποίησης των επιστημονικών αρχών του σχεδιασμού και του προγραμματισμού σημειώνεται στη Σιένα της Ιταλίας το 1928. Η παρέμβαση αυτή διακρίνεται από την ολοκληρωμένη οπτική της, την υιοθέτηση αυστηρών αρχών προστασίας, τη μη διάκριση των σημαντικών κτιρίων από τα υπόλοιπα.

Ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος, με τις τρομερές καταστροφές που προκάλεσε, καθώς και η χαμηλή ποιότητα του δομημένου περιβάλλοντος που παρήχθη μεταπολεμικά απέδειξαν την αξία του παραδοσιακού δομημένου περιβάλλοντος. Το περιβάλλον αυτό αντιπροσωπεύει την κοινωνική ζωή και την ιστορική μνήμη των πολιτισμών και των γενιών που το δημιούργησαν και το χρησιμοποίησαν, διατηρεί όμως αναλλοίωτα τα ποιοτικά χαρακτηριστικά, την οικεία κλίμακα, την ανάπτυξη άριστων κοινωνικών σχέσεων και μπορεί, μέσα από τον κατάλληλο χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό, να ενταχθεί στη σύγχρονη ζωή και πραγματικότητα.

Η εξέλιξη της έννοιας της προστασίας από το μεμονωμένο μνημείο στον περιβάλλοντα χώρο αρχικά, στην πολεοδομική κλίμακα αργότερα και, τέλος, στη χωροταξική κλίμακα αποτελεί ίσως το πιο ενδιαφέρον σημείο του σχεδιασμού που αφορά το πολιτιστικό περιβάλλον κατά το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα. Με τον Χάρτη της Βενετίας (1964) έγινε διεύρυνση του αντικειμένου των παρεμβάσεων από τις μεγάλες αρχιτεκτονικές δημιουργίες στα έργα μικρότερης σημασίας και στον περιβάλλοντα χώρο των Μνημείων *(Brandi 10).* Στη συνέχεια, διακρίνουμε μία μεγαλύτερη διεύρυνση του αντικειμένου με την ανάπτυξη μίας προβληματικής που συμπίπτει στους βασικούς άξονές της με αυτήν που αναπτύχθηκε για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος στις αρχές της δεκαετίας του ’70 με τη Διάσκεψη της Στοκχόλμης (1972) και που οδήγησε την ίδια χρονιά στο Παρίσι στον καθορισμό του εννοιολογικού περιεχομένου του όρου «πολιτιστικό περιβάλλον». Η διεύρυνση αυτή είναι σημαντική, γιατί ανοίγει ο δρόμος για την αξιοποίηση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος στο πλαίσιο των σύγχρονων αναπτυξιακών διαδικασιών.

Παρά το γεγονός της ύπαρξης εθνικών νομοθεσιών για την προστασία των μνημείων σε παλιότερες εποχές, η αναγνώριση της σπουδαιότητας της πολιτιστικής κληρονομιάς και η διεθνής κινητοποίηση για τη διάσωση και διαχείρισή της είναι έργο του 20ου αιώνα. Μέσα από μία σειρά διεθνών Συμβάσεων – Συνεδρίων, Συμφωνιών και Χαρτών

αναπτύσσεται το πλαίσιο των νομοθετικών, επιστημονικών και σχεδιαστικών αντιλήψεων για την προστασία και ανάδειξη του πολιτιστικού περιβάλλοντος, ενώ η έννοια της προστασίας επεκτείνεται σταδιακά από τα μεμονωμένα μνημεία σε πλήθος αγαθών που αφορούν το φυσικό και το πολιτιστικό περιβάλλον. Ο μετασχηματισμός στην κλίμακα παρέμβασης, από τα μεμονωμένα αγαθά σε πολεοδομικό και χωροταξικό επίπεδο, απαιτεί την κινητοποίηση τεράστιων οικονομικών και τεχνικών προγραμμάτων που κάνουν απαραίτητη τη σύνδεση της κλίμακας αυτής με την αναπτυξιακή διαδικασία. Οι βασικότεροι σταθμοί της πορείας για την εξειδίκευση της πολιτικής που αφορά το πολιτιστικό περιβάλλον είναι:

Ο Χάρτης των Αθηνών (1931): στο Συνέδριο των Αθηνών (1931) που οργάνωσε το διεθνές Γραφείο Μουσείων διατυπώθηκε για πρώτη φορά η ανάγκη για τη θέσπιση αρχών σχετικά με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς σε διεθνές επίπεδο *(Ceschi 11).* Ως μνημείο θεωρείται ακόμα το μεμονωμένο κτίσμα, εισάγεται όμως η έννοια της προστασίας απ' τους αρνητικούς παράγοντες του περιβάλλοντος χώρου, γεγονός που διευρύνει την προστασία. Στο ψήφισμα του συνεδρίου διατυπώνονται οι εξής βασικές αρχές:

- Τα μνημεία πρέπει να διατηρούνται και να αποκαθίστανται
- Η χρήση των μνημείων πρέπει να είναι συμβατή με τον ιδιαίτερο χαρακτήρα τους
- Όλες οι ιστορικές και καλλιτεχνικές φάσεις είναι σεβαστές
- Πρέπει να αποφεύγονται οι κατεδαφίσεις
- Επιτρέπονται οι αναστηλώσεις, αρκεί να είναι ορατή η επέμβαση και να υπάρχει πλήρης επιστημονική τεκμηρίωση.

Χάρτης της Βενετίας (1964): μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι εκτεταμένες καταστροφές και οι παρεμβάσεις που έγιναν στα μνημεία έκαναν απαραίτητη τη διατύπωση ενός Διεθνούς Χάρτη για τις αποκαταστάσεις. Το συνέδριο των αρχιτεκτόνων και των ειδικών των ιστορικών μνημείων που συνήλθε στη Βενετία το 1964 όρισε ότι η έννοια ενός ιστορικού μνημείου δεν καλύπτει μόνο το μεμονωμένο αρχιτεκτονικό έργο, αλλά και την ευρύτερη αστική ή αγροτική τοποθεσία (Ceschi 11). Αυτό ισχύει όχι μόνο για τις σημαντικές δημιουργίες, αλλά και για μικρότερης αξίας έργα που απέκτησαν πολιτιστική σημασία. Η συντήρηση και αποκατάσταση των μνημείων αποσκοπεί στη διάσωσή τους ως έργων τέχνης, αλλά και ως ιστορικών μαρτυριών. Η διατήρηση του άμεσου περιβάλλοντος στην κλίμακα του μνημείου είχε μεγάλη σημασία, αφού το μνημείο συνδέεται αναπόσπαστα τόσο με την ιστορική στιγμή της δημιουργίας του, όσο και με τον χώρο στον οποίο βρίσκεται.

Σύμβαση για την προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς – Παρίσι (1972): η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την προστασία της Παγκόσμιας Φυσικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς υπογράφηκε στο Παρίσι στις 23 Νοεμβρίου 1972. Η διάσκεψη αυτή του ΟΗΕ θεώρησε ότι πολλά αγαθά της φυσικής και πολιτιστικής

κληρονομιάς παρουσιάζουν εξαιρετικό ενδιαφέρον και η περιφρούρησή τους ως στοιχείων της παγκόσμιας κληρονομιάς είναι απαραίτητη. Για πρώτη φορά σε σχέση με τις προηγούμενες Συμβάσεις διευρύνεται σημαντικά το περιεχόμενο του όρου «πολιτιστική κληρονομιά», ο οποίος πλέον περιλαμβάνει:

- μνημεία, αρχιτεκτονικά έργα, σημαντικά έργα γλυπτικής και ζωγραφικής, έργα αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, μνημεία της φύσης, έργα παγκόσμιας ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής αξίας
- σύνολα οικοδομημάτων, ομάδες μεμονωμένων κτιρίων ή ενοτήτων (οικισμοί), τα οποία, λόγω της αρχιτεκτονικής, της θέσης ή άλλων χαρακτηριστικών τους, έχουν παγκόσμια καλλιτεχνική, ιστορική ή επιστημονική αξία
- τοπία – έργα του ανθρώπου ή συνδυασμός έργων ανθρώπου και φύσης, καθώς και εκφράσεις με μοναδικά χαρακτηριστικά που έχουν παγκόσμια ιστορική, αισθητική, εθνολογική ή ανθρωπολογική αξία

Ως φυσική κληρονομιά θεωρούνται:

- φυσικά μνημεία αποτελούμενα από φυσικούς ή βιολογικούς σχηματισμούς παγκόσμιας αξίας από φυσική ή βιολογική άποψη
  - γεωλογικοί και φυσικοί σχηματισμοί που αποτελούν κατοικία απειλούμενων ζωικών και φυτικών ειδών παγκόσμιας αξίας από την άποψη της επιστήμης και τηςδιατήρησης.
- φυσικά τοπία ή εκτάσεις παγκόσμιας αξίας από άποψη φυσικού κάλλους, επιστήμης ή ανάγκης διατήρησης

Σε όλα τα κράτη που υπέγραψαν αυτή τη Σύμβαση είναι υποχρεωτική η προστασία, η συντήρηση, η αξιοποίηση και η μεταβίβαση στις επόμενες γενιές της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Στα Ηνωμένα Έθνη ιδρύθηκε επιτροπή για την προστασία της παγκόσμιας αξίας της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, που ονομάστηκε Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Η Επιτροπή αυτή κυκλοφόρησε κατάλογο των αγαθών της παγκόσμιας κληρονομιάς που βρίσκονται σε κίνδυνο, ενώ, στη συνέχεια, ιδρύθηκε Ταμείο για την προστασία τους.

Διακήρυξη του Άμστερνταμ (1975): το έτος 1975 υπήρξε ορόσημο για την προσπάθεια προστασίας της Ευρωπαϊκής Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς. Στο Άμστερνταμ έγινε αποδεκτός ο Ευρωπαϊκός Χάρτης για την αρχιτεκτονική κληρονομιά. Η κληρονομιά αυτή δημιουργεί μία κοινή ιστορία για όλους τους ευρωπαϊκούς λαούς και είναι υποχρέωση όλων να βοηθήσουν στη διατήρησή της και στη λήψη μέτρων για την προστασία και ανάδειξή της. Στο πλαίσιο αυτό είναι απαραίτητη η εφαρμογή μίας ολοκληρωμένης πολιτικής προστασίας και διακήρυξης, που θα περιλαμβάνει τις ιστορικές πόλεις, τις παραδοσιακές συνοικίες και οικισμούς συνολικά και ανεξάρτητα από την αισθητική, την αρχιτεκτονική ή άλλη αξία των επιμέρους κτιρίων ή άλλων στοιχείων πολιτισμού.

Η προσπάθεια αυτή θα πρέπει να είναι συνολική, αφού η αρχιτεκτονική κληρονομιά και η ιστορική συνέχεια του περιβάλλοντος παίζουν σπουδαίο ρόλο στη διατήρηση ενός πλαισίου που θα επιτρέπει στον άνθρωπο να βρει την ταυτότητά του μέσα στις σημερινές βίαιες κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές.

Η παραδοσιακή πολεοδομία πέτυχε εκεί όπου η σύγχρονη έχει αποτύχει, δηλαδή, στη δημιουργία ανθρώπινης κλίμακας, κοινωνικής συμβίωσης και οικείου περιβάλλοντος. Τα παλιά κτίρια μπορούν να δεχτούν ακόμα και σύγχρονες χρήσεις. Η χρησιμοποίηση του παραδοσιακού αποθέματος θα έχει πολλαπλά ευεργετικά αποτελέσματα στον σύγχρονο χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό. Ο αστικός και ο χωροταξικός σχεδιασμός οφείλουν να ενσωματώσουν τις παραμέτρους διατήρησης της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής στη σύγχρονη ζωή, πέρα από τους κανόνες που επιβάλλει ο ιδιαίτερος χαρακτήρας της (θέσπιση ειδικών όρων και κανονισμών δόμησης κλπ.). Η πολιτική για τις αστικές επεκτάσεις, τις χρήσεις γης, τις μεταφορές κ.ά. πρέπει να λαμβάνει υπόψη τη διατήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Η ενσωμάτωση της πολιτιστικής κληρονομιάς στη σύγχρονη κοινωνική ζωή αποτελεί βασική παράμετρο του σχεδιασμού.

Πολιτισμικά Τοπία: μετά τον 18^{ο} αιώνα οι όροι «culture» και «civilisation» χρησιμοποιούνται ευρύτατα στη διεθνή βιβλιογραφία. Στα ελληνικά αποδόθηκαν με τους όρους «πολιτισμός» και «πνευματική καλλιέργεια» αντίστοιχα. Η έννοια του πολιτισμού, με το ανθρωπιστικό περιεχόμενό της, αναφέρεται στην εξοικείωση με ορισμένα είδη υψηλής τέχνης. Μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο, η τεχνολογική επανάσταση, η μείωση του ενδιαφέροντος για τις ανθρωπιστικές σπουδές και άλλοι παράγοντες οδήγησαν σε αλλαγή του περιεχομένου του όρου. Για αιώνες επικρατούσε η αντίληψη ότι η σοφία και η γνώση περιοριζόταν στους λίγους και έτσι γινόταν διαχωρισμός ανάμεσα στους καλλιεργημένους και τους κοινούς ανθρώπους. Η κυριαρχούσα άποψη ήταν ότι ο πολιτισμός ως υψηλή τέχνη γίνεται αντιληπτός από λίγους που έχουν μυηθεί *(Γκιζέλης 1980, 2).*

Η Ανθρωπολογική Σχολή, που δεν ξεκινάει από μία κληρονομημένη ιεράρχηση ιδεών και σπουδών, δέχεται αυτό που η κάθε κοινωνία αναζητά και υιοθετεί στο πλαίσιο του δικού της πολιτισμικού συστήματος. Ο πολιτισμός είναι συνθετικός, δηλαδή περιλαμβάνει απτά ανθρώπινα δημιουργήματα, αλλά και συμπεριφορές. Στην πράξη, είναι το οργανωμένο σύστημα γνώσης, ιδεών και πεποιθήσεων, μέσα από το οποίο ένας λαός δομεί τις αντιλήψεις και τις πράξεις του.

Η μετάδοση των πολιτιστικών χαρακτηριστικών στους λαούς γίνεται με τη νόηση. Δημιουργοί και φορείς του πολιτισμού είναι το άτομο ως μονάδα, αλλά και οι διάφορες κοινωνικές ομάδες. Ο πολιτισμός εξελίσσεται διαρκώς στον χώρο και τον χρόνο. Η ομοιότητα των νοημάτων δεν αποτελεί ιδιωτική, αλλά κοινωνική διαδικασία. Μέσα από τις απεικονίσεις της φύσης σε διάφορα πολιτισμικά συστήματα μπορούμε να αναγνωρίσουμε την πολιτισμική ταυτότητα.

Η φυσιογνωμία του τοπίου, αστικού και αγροτικού, το οποίο διαμορφώνεται από τον άνθρωπο, αποτέλεσε ένα βασικό μέσο επικοινωνίας μέσα από την απεικόνιση του χώρου από τις εφαρμοσμένες τέχνες. Από τη Μεσοποταμία προέρχονται οι κρεμαστοί κήποι της Βαβυλώνας, αλλά αργότερα (6ος μ.Χ. αιώνας) και ο αστικός Περσικός Κήπος. Οι αρχαίοι Έλληνες είχαν υψηλή αντίληψη για το τοπίο (Δελφοί, Επίδαυρος, Ακρόπολη). Το τεχνητό πράσινο δεν ήταν κυρίαρχο στοιχείο. Αντίθετα, η αρχιτεκτονική εντασσόταν αρμονικά στο φυσικό περιβάλλον. Ιδιαίτερο γνώρισμα της ρωμαϊκής περιόδου ήταν οι επαύλεις στην ύπαιθρο, που συνοδεύονταν από ένα πολυτελές ανθρωπογενές περιβάλλον. Στον Μεσαίωνα οι πόλεις δεν διαθέτουν αστικό πράσινο, ενώ με την Αναγέννηση αναβιώνει η σχέση του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον. Ανάμεσα στον 15ο και 19ο αιώνα τα πιο γνωστά παραδείγματα σχεδιασμού είναι τρία. Οι ιταλικές Villas, που παρουσιάζουν μνημειακό αρχιτεκτονικό σκηνικό και ένα εξαιρετικά οργανωμένο φυσικό περιβάλλον, όπου εφαρμόζονται οι ισχύοντες κανόνες αισθητικής και προοπτικής. Η δε προοπτική μετατρέπεται σε κυρίαρχο στοιχείο. Τον 16ο αιώνα στον σχεδιασμό ενσωματώνονται στοιχεία μπαρόκ, όπως η σκηνογραφία, η διακόσμηση και η ψευδαίσθηση. Δεύτερο παράδειγμα είναι οι γαλλικοί κήποι. Αρχικά εμφανίστηκαν μέσα στον αστικό ιστό (Jardins du Luxembourg) και στη συνέχεια στον εξωαστικό χώρο. Η τάξη που κυριαρχεί και στο τοπίο είναι αυστηρή, κλασικιστική. Οι μεγάλες συνθέσεις παίζουν κεντρικό ρόλο και η κατοικία αποτελεί τμήμα του τοπίου – κήπου και όχι αντίστροφα. Βασικό είναι το στοιχείο του νερού, όπως και η αίσθηση της θεατρικότητας. Πιο γνωστό παράδειγμα αποτελεί το ανακτορικό συγκρότημα των Βερσαλλιών. Οι αρχές αυτές εφαρμόστηκαν και σε πλήθος άλλων ανακτορικών συγκροτημάτων (Belvedere, Βιέννη 1700-1723, Πετρούπολη, Washington), αλλά και στον αστικό σχεδιασμό. Τρίτο παράδειγμα αποτελεί η Αγγλική Σχολή τοπίου των αρχών του 18ου αιώνα, που παρουσιάζει μία τελείως διαφορετική αντίληψη του χώρου θεωρώντας ότι «όλη η φύση είναι κήπος». Η Αγγλική Σχολή διακρίνεται για τη γραφικότητα του τοπίου, την ποιότητα της διακόσμησης και τα στοιχεία του ονειρικού, που αποτελούν επανάσταση ενάντια στον κλασικισμό μνημειακού χαρακτήρα (1). Τα στοιχεία που χρησιμοποιεί (φυσική τοπογραφία, απόλυτος σεβασμός στο φυσικό περιβάλλον) απορρίπτουν τις γεωμετρικές μορφές και δημιουργούν ανομοιόμορφες συνθέσεις, απόλυτα προσαρμοσμένες στο περιβάλλον.

Τον 19ο αιώνα οι αστικοί υπαίθριοι χώροι επεκτείνονται και δημιουργούνται δημόσια πάρκα. Το αστικό τοπίο εξακολουθεί να είναι εμβληματικό, αυτή τη φορά σε ένδειξη δόξας του Έθνους και όχι του Μονάρχη. Οι μεγάλες παρεμβάσεις στον αστικό ιστό αποτελούν συνήθη πρακτική (βαρώνος Hausmann στο Παρίσι κ.ά.). Στην Αγγλία η βικτωριανή έκφραση εκδηλώνεται με μία αισθητική που συνδέει το φυσικό στοιχείο με τη μηχανική των κατασκευών. Στην Αμερική οι αρχιτέκτονες τοπίου αποκτούν μεγάλη φήμη και υλοποιούν σημαντικό έργο, που ξεφεύγει από την αντίληψη του αστικού πάρκου (F.L. Olmstead), ενώ καθιερώνουν μία ενιαία αντίληψη πόλης και υπαίθρου. Στις αρχές του

20ου αιώνα εισάγονται επαναστατικές αντιλήψεις για τον χώρο, τον χρόνο και τις τέχνες, όπως ο διαλεκτικός υλισμός του K. Marx, η θεωρία της σχετικότητας του A. Einstein, η μοντέρνα αρχιτεκτονική και τέχνη. Την περίοδο αυτή ολοκληρώνεται η μετάβαση από το κίνημα Arts and Grafts στον μοντερνισμό, μετάβαση που εκδηλώνεται με δύο βασικές κατευθύνσεις.

Στις αρχές του αιώνα η διεθνής αρχιτεκτονική εξελίσσεται από τον κονστρουκτιβισμό στον W. Gropius και τον Le Gorbusier. Η κατεύθυνση αυτή αναδεικνύει την τεχνολογία, εκμεταλλεύεται τις μηχανές και υιοθετεί την αισθητική της μαζικής παραγωγής και του ορθολογισμού. Η δεύτερη κατεύθυνση υλοποιείται μέσα από την Πολεοδομία, τη Χωροταξία και τον σχεδιασμό του φυσικού χώρου. Η αισθητική και συμβολική διάσταση του αστικού σχεδιασμού υποβαθμίζεται. Λίγοι μόνο αρχιτέκτονες, όπως ο F. Wright, συνδυάζουν αρμονικά την αρχιτεκτονική με τον σχεδιασμό της φύσης. Η εξέλιξη της πολεοδομικής επιστήμης είναι ταχύτατη, όπως και η αλλαγή του αστικού τοπίου, λόγω της γρήγορης επέκτασης της χρήσης του αυτοκινήτου ως βασικού μεταφορικού μέσου, αλλά και της τεράστιας κλίμακας της αστικοποίησης.

1.2 ΟΙ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

1.2.1 Εισαγωγική εννοιολογική προσέγγιση

Τα στοιχεία που δομούν το υπόβαθρο της βιώσιμης ανάπτυξης θα πρέπει να αναζητηθούν στην εξέλιξη της περιβαλλοντικής προβληματικής που αναπτύσσεται ραγδαία κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Ο όρος «Sustainable Development», όπως αποδίδεται στην αγγλική γλώσσα, θεωρείται ότι εισάγει μία νέα αντίληψη για τα θέματα προστασίας του περιβάλλοντος και διαχείρισης των φυσικών πόρων. Η αποδοχή που έλαβε σε παγκόσμιο επίπεδο φαίνεται ότι αποτελεί ένα παγκόσμιο σύστημα αρχών και σχέσεων μεταξύ ανθρώπου και φύσης, αφού στο παρελθόν υπήρξαν μόνο επιμέρους φιλοσοφικές θεωρήσεις της φύσης και επιμέρους πολιτικές προστασίας του περιβάλλοντος. Αλλά η κρίση των παγκόσμιων οικοσυστημάτων και η έλλειψη των φυσικών πόρων εισήγαγαν ένα σύνθετο σύστημα αρχών με στόχο μια βιώσιμη ανάπτυξη απ’ όπου να πηγάζουν ομοιογενείς αρχές και πολιτικές. Η σημαντική διαφοροποίηση που επήλθε με την αρχή της βιώσιμη ανάπτυξης σηματοδοτεί μία σημαντική τομή στα θέματα προστασίας και σχεδιασμού. Παρά το γεγονός ότι οι συνδυασμένες δράσεις γύρω από τη βιώσιμη ή αειφόρο ανάπτυξη ολοκληρώνονται κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '70, ο σχετικός προβληματισμός είχε αρχίσει από τη δεκαετία του '50, την περίοδο της ανασυγκρότησης μετά τον πόλεμο, όπου τα αρνητικά αποτελέσματα της αναπτυξιακής διαδικασίας πάνω στα οικοσυστήματα και τους φυσικούς πόρους είχαν γίνει για πρώτη φορά αντιληπτά.

Στην ανάπτυξη της προβληματικής γύρω από την αειφορία συνετέλεσαν δύο βασικά γεγονότα: α) η ίδρυση πολλών οργανισμών εντός του πλαισίου του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.), όπως FAO (Found and Agriculture Organisation), WHO (World Hialth Organisation), UNESCO (U.N. Educational Scientific and Cultural Organisation) κ.ά., οι οποίοι, αν και συστάθηκαν για την εξασφάλιση διατροφής, υγείας και εκπαίδευσης στους παγκόσμιους πληθυσμούς, συντέλεσαν αποφασιστικά και στη σύνδεση της ορθολογικής διαχείρισης των ανθρώπινων πόρων με την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, β) η ενεργοποίηση στις προηγμένες χώρες σημαντικών δυνάμεων, που ζήτησαν να περιληφθεί στις δράσεις των κυβερνήσεων η προστασία του περιβάλλοντος.

Η δεκαετία του '70 σηματοδοτεί μία σημαντική καμπή. Από τις αρχές της εμφανίστηκε μία σειρά θεωρητικών κειμένων *(Enrlich and Holdren, 70), (Club of Rome, 12), (Περιοδικό Ecologist 1972, B. Ward, 57), (Schumacher, 47)* που υποστήριζαν ότι το περιβαλλοντικό ζήτημα είναι μεγάλης σπουδαιότητας και σχετίζεται άμεσα με την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Έτσι, για πρώτη φορά η ανάγκη προστασίας του

περιβάλλοντος αναγνωρίστηκε ως διεθνές πρόβλημα. Το 1970 δημιουργήθηκε η Επιτροπή Περιβάλλοντος του *ΟΟΣΑ (41),* ενώ το 1971 ο βοηθός Γ. Γραμματέας του Ο.Η.Ε., *Ο. Eldin,* δημοσίευσε τις απόψεις του και υποστήριξε ότι η προστασία του περιβάλλοντος και η οικονομική ανάπτυξη δεν είναι αντικρουόμενες έννοιες (17).

Επιστέγασμα όλων των παραπάνω αποτέλεσε η Συνδιάσκεψη του ΟΗΕ που πραγματοποιήθηκε στη Στοκχόλμη (1972) για το ανθρώπινο περιβάλλον (United Nations Conference of Human Environment), με την οποία εδραιώθηκε η πρόθεση συνολικότερης παρέμβασης με στόχο την προστασία του περιβάλλοντος. Στη συνδιάσκεψη αυτή συγκεντρώθηκαν εθνικές αντιπροσωπείες από 113 κράτη που υιοθέτησαν το δικαίωμα των πολιτών τους να ζήσουν σε ένα υγιές περιβάλλον. Τα αποτελέσματα της συνδιάσκεψης υπήρξαν σημείο αναφοράς για περιβαλλοντική δράση σε παγκόσμιο επίπεδο. Έτσι, υιοθετήθηκε Διακήρυξη και σχέδιο δράσης με 109 συστάσεις και δημιουργήθηκε το περιβαλλοντικό πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Conference Environment), το οποίο εγκρίθηκε τον ίδιο χρόνο από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ.

Από μια πιο κριτική σκοπιά, είναι γεγονός ότι η Συνδιάσκεψη της Στοκχόλμης δεν εμβάθυνε στις ουσιαστικές αιτίες της περιβαλλοντικής κρίσης και δεν προχώρησε στην υιοθέτηση νομικών κειμένων υποχρεωτικού χαρακτήρα (Hard Law). Η προσέγγιση, σε γενικές γραμμές, ήταν επιφανειακή και δεν αποφασίστηκαν υποχρεωτικές διορθωτικές δράσεις. Ενώ, όμως, κατά τη δεκαετία του '70 κυρίαρχο στοιχείο του ενδιαφέροντος για το περιβάλλον ήταν κυρίως η κοινωνική σκοπιά του ζητήματος, κατά τη δεκαετία του '80 προχώρησε η εξειδίκευση της μελέτης του προβλήματος της παγκόσμιας περιβαλλοντικής κρίσης, προσεγγίζοντας την ουσία του ζητήματος, δηλαδή τις οικονομικές και κοινωνικές παραμέτρους στο πλαίσιο της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Η εκρηκτική εξέλιξη των παγκόσμιων περιβαλλοντικών προβλημάτων (φαινόμενο θερμοκηπίου, μείωση όζοντος, ερημοποίηση κλπ.), το διογκωμένο αίτημα για ανάληψη περιβαλλοντικής δράσης (οικολογικά κινήματα) και η συναίνεση παραγόντων της παγκόσμιας οικονομίας για επαναπροσδιορισμό ορισμένων παραμέτρων της αναπτυξιακής διαδικασίας οδήγησαν στην απόφαση 38/161/83 της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών για τη δημιουργία Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (Commission of Environment and Development) με πρόεδρο την Dr Harlem Brundland από τη Νορβηγία και είκοσι μέλη (πολιτικούς, επιστήμονες και επιχειρηματίες). Η Επιτροπή ολοκλήρωσε τις εργασίες της στα τέλη του 1987 στη Γενεύη και δημοσίευσε τα αποτελέσματα των ερευνών της σε ένα κείμενο 400 σελίδων (58) με τίτλο «Το Κοινό μας Μέλλον» (Our Common Future). Στην έκθεση διατυπώνεται ο πρωταρχικός ορισμός της

έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξη: «Βιώσιμη είναι η ανάπτυξη που ανταποκρίνεται στις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να διακυβεύονται οι ανάγκες των μελλοντικών γενεών» *(WCED, 59).* Πέρα από τον ορισμό, αρχικά, τα βασικά στοιχεία που οδήγησαν στην ιδέα της αειφόρου ανάπτυξης ήταν η ικανοποίηση των βασικών αναγκών του ανθρώπου με την καταπολέμηση της φτώχειας και των ανισοτήτων. Η ιδέα αυτή ανάγεται στη δεκαετία του '60, όπου η οικονομική ανάπτυξη είχε καθοριστεί ως μείωση της ένδειας, των ανισοτήτων και της ανεργίας *(Todaro 1977, σ 95).* Στη δεκαετία του '70 σχηματοποιείται η βασική αρχή ότι κάθε ανθρώπινο ον έχει δικαίωμα στην ικανοποίηση βασικών του αναγκών, όπως η διατροφή, η υγεία, η κατοικία, η παιδεία. Στην πραγματικότητα, όμως, η τεράστια αύξησης του παγκόσμιου πληθυσμού και της κατανάλωσης απειλεί άμεσα την περιβαλλοντική ισορροπία, ενέχοντας, έτσι, κινδύνους για τον ίδιο τον άνθρωπο. Η υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων και η επιθετική παρέμβαση στα φυσικά οικοσυστήματα δημιούργησαν ανησυχία στον ανεπτυγμένο κόσμο και οδήγησαν στην πρόταση για έξοδο από την κρίση με την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών.

Το θέμα της εξάντλησης των ανανεώσιμων ή μη φυσικών πόρων είναι πάντα επίκαιρο (57), όπως και το ζήτημα της μείωσης της βιοποικιλότητας, *(Walker, 55).* Ουσιαστικά, η βιώσιμη ανάπτυξη είναι μία διαδικασία στο πλαίσιο της οποίας η εκμετάλλευση των πόρων, η κατεύθυνση των επενδύσεων και ο προσανατολισμός της τεχνολογικής ανάπτυξης θα συνυπάρχουν αρμονικά και θα ενισχύουν την παρουσία του ανθρώπου στη γη σήμερα και στο μέλλον (59).

Η έκθεση Brundland έδωσε το έναυσμα για τη δημιουργία ενός γενικευμένου, παγκόσμιου ενδιαφέροντος για την αειφόρο ανάπτυξη, τόσο σε επίπεδο έρευνας, όσο και εφαρμοσμένης πολιτικής. Η αξία της αειφόρου ανάπτυξης έγκειται στον προσδιορισμό των βασικών παραμέτρων που συνθέτουν το παγκόσμιο περιβαλλοντικό πρόβλημα και στην πρόταση για επαναπροσδιορισμό της αναπτυξιακής διαδικασίας, με στόχο την αυτοσυντηρούμενη ανάπτυξη. Η έκθεση αυτή επηρέασε σε σημαντικό βαθμό όχι μόνο τους φορείς, αλλά και τις κυβερνήσεις σε παγκόσμιο επίπεδο και οδήγησε τελικά στη Συνδιάσκεψη του Ρίο ντε Τζανέιρο το 1992 για το περιβάλλον και τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Γενικότερο συμπέρασμα ήταν ότι δεν πρέπει να συνεχιστεί η υφιστάμενη αναπτυξιακή διαδικασία, αλλά πρέπει να αναζητηθούν νέοι δρόμοι, με άξονα τις περιβαλλοντικές παραμέτρους. Το σύνολο των προτάσεων της έκθεσης συνοψίζονται στην ιδέα της «αυτοσυντηρούμενης ανάπτυξης» (sustainable development) ως αρμονικής σύζευξης των παραμέτρων ανάπτυξης και περιβαλλοντικής προστασίας. Η αρχή αυτή, βέβαια, είχε ήδη διατυπωθεί για επιμέρους ζητήματα: Σύμβαση για την αλιεία

και διατήρηση πόρων ανοικτής θάλασσας (Γενεύη 1958), Σύμβαση για το δίκαιο της θάλασσας *(Montego Bay 1982),* Διακήρυξη της Στοκχόλμης (1972) κ.ά. Οι προσεγγίσεις όμως αυτές, δεν καλύπτουν ολόκληρο το φάσμα του περιβάλλοντος (φυσικού και ανθρωπογενούς).

Επίκεντρο της έκθεσης είναι η τεκμηρίωση ότι περιβάλλον και ανάπτυξη πορεύονται αλληλεξαρτώμενα και οδηγούνται σε αδιέξοδο. Για την ανάσχεση της πορείας αυτής, επιβάλλεται η αλλαγή πολιτικής και η κινητοποίηση όλων των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών παραγόντων για την ανάληψη κοινής δράσης με στόχο το μέλλον του πλανήτη.

Η λύση είναι η αυτοσυντηρούμενη η ανάπτυξη, δηλαδή, η ανάπτυξη που καλύπτει τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να περιορίζει τη δυνατότητα των μελλοντικών γενιών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες. Η αυτοσυντηρούμενη ανάπτυξη δέχτηκε κριτική από κύκλους του οικολογικού επιστημονικού κινήματος, αφού θεωρήθηκε απλώς μια βελτιωμένη εκδοχή της παραδοσιακής αναπτυξιακής διαδικασίας.

Η έκθεση «το Κοινό μας Μέλλον» προσανατόλισε την Παγκόσμια Κοινότητα στην υλοποίηση των στόχων της αυτοσυντηρούμενης ανάπτυξης και αποτέλεσε το σημαντικότερο διεθνές γεγονός μετά τη Συνδιάσκεψη της Στοκχόλμης (1972).

Το 1989 η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ αποφάσισε (44/228/22-12-1989) να συγκροτήσει στο Ρίο της Βραζιλίας, το έτος 1992, νέα συνδιάσκεψη με σκοπό την εναρμόνιση των στόχων προστασίας του περιβάλλοντος με την αναπτυξιακή διαδικασία και όρισε προπαρασκευαστική επιτροπή, η οποία, στη συνέχεια, ολοκλήρωσε και παρουσίασε δύο σημαντικές συμβάσεις: τη Σύμβαση για τη βιολογική ποικιλομορφία (22-5-92) και τη Σύμβαση για την αλλαγή του κλίματος (9-5-92). Στην επιτυχία του έργου της Επιτροπής συνέβαλε σημαντικά η ενεργός συμμετοχή μη κυβερνητικών οργανώσεων και η οργάνωση πολλών προπαρασκευαστικών ημερίδων σε διάφορα μέρη του κόσμου. Συνολικά, το στάδιο αυτό υπήρξε εξαιρετικά σύνθετο και λειτούργησε σε πολλαπλά επίπεδα.

1.2.2 Αναφορά στη συνδιάσκεψη του Ρίο για το περιβάλλον και τη βιώσιμη ανάπτυξη

Η Παγκόσμια Συνδιάσκεψη για την ανάπτυξη και το περιβάλλον, ευρύτερα γνωστή ως Συνδιάσκεψη του Ρίο, διεξήχθη στο Ρίο της Βραζιλίας, ένα από τα σημαντικότερα αστικά κέντρα των αναπτυσσόμενων χωρών.(3-14 Ιουνίου 1992). Η Συνδιάσκεψη αυτή, που συγκέντρωσε πρωτοφανές παγκόσμιο ενδιαφέρον, λειτούργησε σε κυβερνητικό και μη κυβερνητικό επίπεδο και χαρακτηρίστηκε από συγκρούσεις και μεγάλη διάσταση

απόψεων ανάμεσα στις ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες. Η σύγκρουση αυτή, εκτός των γενικών ζητημάτων, όπως η διάθεση επαρκών χρηματοδοτικών πόρων, επεκτάθηκε και σε άλλα επιμέρους θέματα, όπως η δεσμευτικότητα στην προστασία των δασών, η Agenda 21, που αφορούσε το κλίμα, η εκπομπή ρυπογόνων ουσιών κ.ά. Στις 14 Ιουνίου η Συνδιάσκεψη ενέκρινε:

Α. τη διακήρυξη του Ρίο για το περιβάλλον και την ανάπτυξη

Β. τον οδηγό (Agenda) 21

Γ. τη δήλωση αρχών για τη διατήρηση, διαχείριση και αυτοσυντηρούμενη ανάπτυξη των δασών

Πρόκειται για νομοθετικά κείμενα μη δεσμευτικού χαρακτήρα. Επίσης, υπογράφηκαν οι Συμβάσεις για τη Βιολογική Ποικιλομορφία και την αλλαγή του κλίματος. Η Συνδιάσκεψη του Ρίο υπήρξε ορόσημο στη σύνδεση των θεμάτων ανάπτυξης και προστασίας. Η υλοποίηση των αποφάσεων αποτελεί μία εξαιρετικά σύνθετη και χρονοβόρα διαδικασία. Η διακήρυξη του Ρίο για το περιβάλλον και την ανάπτυξη καταδεικνύει τη βαθιά ανησυχία της ανθρωπότητας για τη ραγδαία περιβαλλοντική υποβάθμιση, αλλά και καθιστά πλέον φανερή την ανάγκη εκλογικευμένης διαχείρισης του περιβάλλοντος και τη συμμετοχή των κοινωνιών στην επίτευξη των στόχων αυτών.

Η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ (47^{η} Σύνοδος 1992) δημιούργησε επιτροπή για την αυτοσυντηρούμενη ανάπτυξη (Commision on Systainable Development), με στόχο την υλοποίηση του οδηγού (Agenda) 21 και των υπόλοιπων κειμένων που υιοθετήθηκαν από την UNESCO.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η βιώσιμη ανάπτυξη είναι μία έννοια που διαμορφώθηκε μεταξύ της επιστημονικής έρευνας, της μελέτης και δράσης για την προστασία του περιβάλλοντος και της θέσης του ΟΗΕ στα ζητήματα αυτά. Λόγω της σταδιακής διεύρυνσης των παραμέτρων που καλύπτει ο όρος, αφού εισήχθησαν κοινωνικές, πολιτικές ή άλλες παράμετροι, δημιουργήθηκε η ανάγκη να επιβεβαιωθεί η κυρίαρχη περιβαλλοντική διάσταση της έννοιας, χάρη στην οποία απέκτησε παγκόσμια αποδοχή και κύρος. Γενικά, η πρωτεύουσα σημασία του κριτηρίου περιβαλλοντικής προστασίας δεν αμφισβητείται, αλλά η σύνδεσή του με την αναπτυξιακή διαδικασία, η οποία ασκείται με τελείως διαφορετικές μεθόδους σε διεθνές ή ακόμα και σε περιφερειακό επίπεδο, καθορίζει στην πράξη το αποτέλεσμα των πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης.

Είναι γεγονός ότι η διαφορετική οπτική, αλλά και μεθοδολογία δράσης μεταξύ των προηγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών σχετικά με τα προβλήματα προστασίας και ανάπτυξης αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα παγκόσμια προβλήματα. Οι προηγμένες

χώρες, έχοντας ολοκληρώσει προ πολλού το στάδιο της πρωτογενούς εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων και έχοντας εξασφαλίσει ένα εξαιρετικά υψηλό βιοτικό επίπεδο στους πληθυσμούς τους στη φάση της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας, αντιμετώπισαν το ζήτημα στη βάση της δημιουργίας ενός περιβάλλοντος οικονομικής επέκτασης - κυριαρχίας στις αναπτυσσόμενες χώρες μέσω της δημιουργίας νέων αναγκών που θα καλύψουν δικά τους προϊόντα υψηλής τεχνολογίας. Η παραγωγή νέων προϊόντων και η ανάπτυξη νέων τεχνολογιών (π.χ. της βιοτεχνολογίας) και μεθόδων αντιρρύπανσης προωθήθηκαν ταχύτατα
από τις προηγμένες χώρες με την ενεργοποίηση ενός εξαιρετικά υψηλής στάθμης ανθρώπινου δυναμικού στους τομείς έρευνας και με τη διάθεση επαρκών τεχνολογικών και οικονομικών πόρων. Για τους λόγους αυτούς, η βιοτεχνολογία θεωρήθηκε η τρίτη τεχνολογική επανάσταση του 20ου αιώνα μετά την πυρηνική ενέργεια και την πληροφορική *(Wald 1989 σ. 16).*

Μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι στο εσωτερικό της έννοιας της αειφορίας υφίσταται ένας δυϊσμός, όπου η μία τάση επιδιώκει τη βιωσιμότητα της οικονομικής ανάπτυξης (βιοτεχνολογία, έρευνα, αντιρρυπαντική τεχνολογία), ενώ η άλλη ενδιαφέρεται απλώς για την προστασία της φύσης (Global economic approach, Environment approach, Barde 1990). Ο διπολισμός αυτός καθίσταται εμφανέστερος στα προγράμματα των ανεπτυγμένων χωρών και των υπερεθνικών οργανισμών (5° Κοινοτικό Πρόγραμμα για το περιβάλλον και την ανάπτυξη της Ε.Ε). Η θέση του ΟΗΕ ως φορέα παγκόσμιας εμβέλειας που πρέπει να συμβιβάζει τις διαφορετικές τάσεις εστιάζεται περισσότερο στην περιβαλλοντική διάσταση του θέματος (φαινόμενο θερμοκηπίου, δάση, στιβάδα του όζοντος, διαχείριση χερσαίων και υδάτινων πόρων, απόβλητα, διατροφή), μέσα, όμως, από τους όρους μιας ισχυρής και κατανεμημένης σε ολόκληρο τον πλανήτη ισομερούς ανάπτυξης, αρχή που συγκρούεται ευθέως με το πνεύμα και την κυρίαρχη θέση και λογική του καπιταλιστικού συστήματος (δυτικού τύπου) που έχει επικρατήσει σε παγκόσμιο επίπεδο. Η ανάπτυξη, όμως, αυτή δεν μπορεί να βασιστεί στην εξάντληση των φυσικών πόρων και πρέπει να βασιστεί στις νέες τεχνολογίες και σε έναν σταθεροποιημένο παγκόσμιο πληθυσμό. Ωστόσο, αυτή είναι και η λογική των προηγμένων χωρών, από την οποία ο ΟΗΕ διαφοροποιείται ως προς την ανάγκη διανομής των αγαθών χωρίς ανισότητες. Η ανάπτυξη θα πρέπει να αποφεύγει την εξάντληση των φυσικών πόρων, να ελαχιστοποιεί τις επιβαρύνσεις των οικοσυστημάτων και να εξασφαλίζει την επιβίωση των μελλοντικών γενιών (58). Όμως, η πραγματικότητα απέχει σημαντικά από τους στόχους, αφού οι προηγμένες κοινωνίες επιθυμούν τη διαιώνιση της δικής τους υπερανάπτυξης χωρίς εξάντληση των φυσικών

τους πόρων, αλλά με ανάπτυξη νέων τεχνολογιών, που θα προσφέρουν νέα εισοδήματα, αλλά και έλεγχο των υπανάπτυκτων κρατών μέσω της λειτουργίας των μηχανισμών της αγοράς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η στάση της Ε.Ε., η οποία συμπεριέλαβε την έννοια της αειφόρου ανάπτυξης στη Συνθήκη του Μάαστριχτ και, μετά τη Συνδιάσκεψη του Ρίο, στο 5° Κοινοτικό Πρόγραμμα για το περιβάλλον και την ανάπτυξη (1993), το οποίο αναβαθμίστηκε σημαντικά σε σύγκριση με τα προηγούμενα σχετικά προγράμματα. Επειδή οι στόχοι της πολιτικής μιας οικονομικής ανάπτυξης που ταυτόχρονα θα λαμβάνει υπόψη της την προστασία του περιβάλλοντος είναι πολύ δύσκολο να επιτευχθούν, η Ε.Ε. εισάγει ένα πλαίσιο αρχών και καθορίζει την πολιτική, αφήνοντας ταυτόχρονα την υλοποίηση των αρχών αυτών στις δυνατότητες των επιμέρους κοινωνιών και τις δυνάμεις της αγοράς.

Οι ερμηνείες που δίνονται στην έννοια της αειφόρου ανάπτυξης είναι πολλές. Τα στελέχη του OECD υποστηρίζουν ότι μία ανάπτυξη είναι αειφόρος όταν το οικονομικό της σκέλος έχει ενσωματώσει την περιβαλλοντική πολιτική *(Long, 32 και Barde, 2).* Η έννοια της μεταβίβασης πόρων στις επόμενες γενιές περιλαμβάνει τόσο το τεχνητό κεφάλαιο που δημιούργησε ο άνθρωπος, όσο και το φυσικό περιβάλλον.

Τα ειδικά χαρακτηριστικά του φυσικού κεφαλαίου και η αδυναμία υποκατάστασής του δίνουν προτεραιότητα στην ανάγκη διατήρησής του. Ο γενικός διαχωρισμός του κεφαλαίου σε φυσικό και τεχνητό γίνεται αποδεκτός από πολλούς συγγραφείς *(Pearce-Warford, 43), (Jakobs, 23).* Η αειφορία έχει τρεις διαστάσεις: την προστασία του περιβάλλοντος, την οικονομική αποδοτικότητα και την κοινωνική δικαιοσύνη. Η μέτρηση της αειφορικότητας είναι ένας τομέας που βρίσκεται σε εξέλιξη και όπου παρατηρείται σημαντική απόκλιση απόψεων μεταξύ των ειδικών. Μία μέθοδος συνδέεται με το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (CDP) και προσδιορίζει τον συντελεστή περιβαλλοντικής επίδρασης (Environmental Impact Coefficient EIC), δηλαδή, το μέγεθος περιβαλλοντικής κατανάλωσης που προκαλεί η αύξηση κάθε μονάδας του ΑΕΠ. Μία άλλη προσδιορίζει το αειφόρο εισόδημα, δηλαδή, το επίπεδο εισοδήματος που εξασφαλίζεται χωρίς να μειωθεί το ανθρώπινο κεφάλαιο, το φυσικό κεφάλαιο και οι παραγωγικές δραστηριότητες.

Σε ό,τι αφορά το φυσικό περιβάλλον, η παραγωγή και χρήση φυσικών πόρων θα πρέπει να πραγματοποιούνται εντός των ρυθμών ανανέωσής τους. Εδώ και αιώνες η χρήση των φυσικών πόρων δεν έχει ενσωματωθεί στη λειτουργία της οικονομίας. Σήμερα υπάρχει η πεποίθηση ότι το περιβαλλοντικό κόστος της χρήσης των φυσικών πόρων που δεν συνυπολογίζει η αγορά θα πρέπει να μετατρέπεται σε «τέλος» που θα χρηματοδοτεί περιβαλλοντικές δράσεις.

Η παγκοσμιοποίηση εισήγαγε νέες μορφές ελέγχου του περιφερειακού χώρου εκ μέρους των δυνατών, χωρίς την άμεση χρήση όπλων. Η επέκταση της πολιτικής αυτής στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος και της αειφόρου ανάπτυξης, με την αναπόφευκτη σύγκρουση μεταξύ των ανεπτυγμένων και των υπόλοιπων χωρών που συνεπάγεται, υπάρχει κίνδυνος να έχει μοναδικό θέμα τους φυσικούς πόρους και την αειφόρο χρήση και διαχείρισή τους. Είναι γεγονός ότι η σύγκρουση αυτή έχει οδηγήσει σε αδυναμία επίτευξης των στόχων για το περιβάλλον και τη βιώσιμη ανάπτυξη κατά την τελευταία δεκαετία, δηλαδή, από το Ρίο (1992) μέχρι το Γιοχάνεσμπουργκ (2002).

1.2.3. Ευρωπαϊκή πολιτική για το περιβάλλον και τη βιώσιμη ανάπτυξη

Είναι γεγονός ότι η συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, όπως τροποποιήθηκε από την ενιαία ευρωπαϊκή πράξη, προβλέπει την ανάπτυξη και εφαρμογή κοινοτικής πολιτικής για το περιβάλλον. Ήδη μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '90 είχαν χρηματοδοτηθεί και εφαρμοστεί τέσσερα σχετικά προγράμματα. Στις δεκαετίες του '70 και '80 θεσπίστηκαν 200 νομοθετικές πράξεις σχετικά με τη ρύπανση της ατμόσφαιρας, των υδάτων, του εδάφους, τη διαχείριση των αποβλήτων, τα μέτρα προστασίας στους τομείς χημικών ουσιών και βιοτεχνολογίας, τα πρότυπα προϊόντων, τις μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων και την προστασία της φύσης.

Το περιεχόμενο της Έκθεσης Brundland και ο διεθνής προβληματισμός που αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του ’80 επηρέασαν σημαντικά τον προβληματισμό και την πρακτική σχεδιασμού και δράσης της Ε.Ε., με αποτέλεσμα στη Συνθήκη του Μάαστριχτ, που υπογράφηκε στις 7 Φεβρουαρίου του 1992, η προώθηση μιας σταθεράς και διαρκούς ανάπτυξης που να σέβεται το περιβάλλον να αποτελεί πλέον έναν από τους κύριους στόχους. Η Συνθήκη αυτή περιλαμβάνει μια σειρά διατάξεων που ενισχύουν την πολιτική και τη δράση της Κοινότητας στον τομέα του περιβάλλοντος. Ειδικότερα:

- Σε επίπεδο αρχών, το άρθρο 2 αναφέρεται στην ανάγκη προώθησης μίας αρμονικής ισόρροπης ανάπτυξης των οικονομικών δραστηριοτήτων με σεβασμό στο περιβάλλον.
- Στο άρθρο 3 παρ. Κ ορίζεται ότι μεταξύ των δραστηριοτήτων περιλαμβάνεται και η άσκηση πολιτικής στον τομέα του περιβάλλοντος.
- Στο άρθρο 130 Ρ παρ. 2 ορίζεται ότι η πολιτική αυτή πρέπει να αποβλέπει σε υψηλή προστασία και να βασίζεται στην προληπτική δράση.

Επίσης, ορίζεται ότι οι απαιτήσεις για την προστασία του περιβάλλοντος πρέπει να ενσωματωθούν στον ορισμό και την εφαρμογή άλλων κοινοτικών πολιτικών.

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ περίπου συμπίπτει χρονικά με τη διάσκεψη του Ρίο (3-14 Ιουνίου 1992) για το περιβάλλον και την ανάπτυξη που ενέκρινε σχετική διακήρυξη και πρόγραμμα δράσης με στόχο την επίτευξη σταθερής ανάπτυξης που, για την υλοποίηση της, απαιτούνται σημαντικές αλλαγές στους υφιστάμενους τρόπους ανάπτυξης, παραγωγής, κατανάλωσης και προτύπων. Η Ε.Ε. θεωρεί ότι το περιβαλλοντικό ζήτημα είναι ένα καίριο πρόβλημα που άπτεται βασικών παραμέτρων του συνολικού αναπτυξιακού μοντέλου που έχει υιοθετηθεί και για την αντιμετώπιση του απαιτούνται μακροχρόνιες δράσεις με στόχο τον συντονισμό της περιβαλλοντικής με την αναπτυξιακή πολιτική. Η στρατηγική που αναπτύσσεται έχει σαν στόχο την μείωση της σπατάλης των φυσικών πόρων, την προστασία και διαχείριση βασικών στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος, την διαχείριση των αποβλήτων, την χρήση νέων τεχνολογιών, την αποκατάσταση επικίνδυνων ουσιών κλπ. Για την υλοποίηση αυτής της στρατηγικής απαιτείται σύμπραξη όλων των επιπέδων της κοινωνίας με πνεύμα κοινής ευθύνης, ενώ η κανονιστική νομοθεσία ενισχύεται με μέτρα όπως έρευνα, εκπαίδευση, κατάρτιση, θέσπιση μηχανισμών χρηματοδότησης, εκπόνηση ειδικών σχεδίων, διάθεση οικονομικών πόρων κλπ.

Το περιεχόμενο της Έκθεσης Brundland και ο διεθνής προβληματισμός που αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του ’80 επηρέασαν σημαντικά τον προβληματισμό και την πρακτική σχεδιασμού και δράσης της Ε.Ε., με αποτέλεσμα στη Συνθήκη του Μάαστριχτ, που υπογράφηκε στις 7 Φεβρουαρίου του 1992, η προώθηση μιας σταθεράς και διαρκούς ανάπτυξης που να σέβεται το περιβάλλον να αποτελεί πλέον έναν από τους κύριους στόχους. Η Συνθήκη αυτή περιλαμβάνει μια σειρά διατάξεων που ενισχύουν την πολιτική και τη δράση της Κοινότητας στον τομέα του περιβάλλοντος. Ειδικότερα:

- Σε επίπεδο αρχών, το άρθρο 2 αναφέρεται στην ανάγκη προώθησης μίας αρμονικής ισόρροπης ανάπτυξης των οικονομικών δραστηριοτήτων με σεβασμό στο περιβάλλον.
- Στο άρθρο 3 παρ. Κ ορίζεται ότι μεταξύ των δραστηριοτήτων περιλαμβάνεται και η άσκηση πολιτικής στον τομέα του περιβάλλοντος.
- Στο άρθρο 130 Ρ παρ. 2 ορίζεται ότι η πολιτική αυτή πρέπει να αποβλέπει σε υψηλή προστασία και να βασίζεται στην προληπτική δράση.

Επίσης, ορίζεται ότι οι απαιτήσεις για την προστασία του περιβάλλοντος πρέπει να ενσωματωθούν στον ορισμό και την εφαρμογή άλλων κοινοτικών πολιτικών.

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ συμπίπτει περίπου χρονικά με τη διάσκεψη του Ρίο (3-14 Ιουνίου 1992) για το περιβάλλον και την ανάπτυξη. Στη διάσκεψη του Ρίο εγκρίθηκε

σχετική διακήρυξη και πρόγραμμα δράσης με στόχο την επίτευξη σταθερής ανάπτυξης, για την υλοποίηση της οποίας απαιτούνται σημαντικές αλλαγές στους υφιστάμενους τρόπους ανάπτυξης, παραγωγής, κατανάλωσης και προτύπων. Η Ε.Ε. θεωρεί ότι το περιβαλλοντικό ζήτημα είναι ένα καίριο πρόβλημα, το οποίο άπτεται βασικών παραμέτρων του συνολικού αναπτυξιακού μοντέλου που έχει υιοθετηθεί και για την αντιμετώπιση του οποίου απαιτούνται μακροχρόνιες δράσεις με στόχο τον συντονισμό της περιβαλλοντικής με την αναπτυξιακή πολιτική. Η στρατηγική που αναπτύσσεται έχει ως στόχο τη μείωση της σπατάλης των φυσικών πόρων, την προστασία και διαχείριση βασικών στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος, τη διαχείριση των αποβλήτων, τη χρήση νέων τεχνολογιών, την αποκατάσταση επικίνδυνων ουσιών κλπ. Για την υλοποίηση αυτής της στρατηγικής απαιτείται σύμπραξη όλων των επιπέδων της κοινωνίας με πνεύμα κοινής ευθύνης, ενώ η κανονιστική νομοθεσία ενισχύεται με μέτρα, όπως η έρευνα, η εκπαίδευση, η κατάρτιση, η θέσπιση μηχανισμών χρηματοδότησης, η εκπόνηση ειδικών σχεδίων, η διάθεση οικονομικών πόρων κλπ.

Τα προγράμματα για την κοινοτική περιβαλλοντική πολιτική ενσωματώνουν τις βασικές αρχές της επικουρότητας γύρω από το ζήτημα της εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, της βελτίωσης της οργάνωσης του περιβάλλοντος, της νομοθεσίας για την προστασία του και τον συντονισμό της περιβαλλοντικής με τις άλλες ασκούμενες πολιτικές. Σε ό,τι αφορά τις διεθνείς Συνθήκες που έχει κυρώσει τόσο η Ε.Ε., όσο και τα μεμονωμένα κράτη - μέλη δρομολογείται η εφαρμογή στρατηγικών για:

- την αντιμετώπιση των κλιματικών μεταβολών
- την εφαρμογή της διακήρυξης του Ρίο, της Agenda 21 και τη διακήρυξη αρχών για τα δάση
- την αντιμετώπιση του φαινομένου της απερήμωσης
- την καταστροφή του όζοντος
- την απώλεια βιολογικής πολυμορφίας

Ωστόσο, επισημαίνεται ότι ο διεθνής ανταγωνισμός και η διεθνοποίηση των οικονομιών θα έχουν δυσμενείς επιπτώσεις στους περιβαλλοντικούς πόρους, αφού θα ασκήσουν μεγαλύτερες πιέσεις στο περιβάλλον, τους φυσικούς πόρους και την ποιότητα ζωής. Στη Συνθήκη του Μάαστριχτ τέθηκε ως προϋπόθεση της αειφόρου ανάπτυξης η ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής προστασίας και στις άλλες κοινοτικές πολιτικές (άρθρο 130Ρ), δηλαδή τις πολιτικές της εφαρμογής της αρχής της επικουρότητας (άρθρο 3Β) και της συμβολής στην αντιμετώπιση διεθνών περιβαλλοντικών προβλημάτων (άρθρο 130, Ρ παρ. 1). Η διατύπωση της προϋπόθεσης αυτής δημιουργεί ένα εξαιρετικά αυστηρό πλαίσιο αρχών.

Στην Ε.Ε., που αποτελεί μία από τις πλέον πυκνοκατοικημένες και με τις περισσότερες ανθρώπινες δραστηριότητες περιοχές του πλανήτη, η βιωσιμότητα των πιο σημαντικών πολιτικών για τη βιομηχανία, την ενέργεια, τις μεταφορές, την περιφερειακή ανάπτυξη και τη γεωργία εξαρτάται από τη φέρουσα ικανότητα του περιβάλλοντος. Ο όρος «αειφορία» υποδηλώνει μία πολιτική για την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη που οδηγεί στη διασφάλιση των φυσικών πόρων και του περιβάλλοντος. Ας μην ξεχνάμε ότι το 26% των κατοίκων του πλανήτη καταναλώνει το 80% της ενέργειας και των βασικών πρώτων υλών και το 40% των τροφίμων.

Για αυτούς τους λόγους, η αειφορία αποτελεί έναν μακροπρόθεσμο στόχο για την Ε.Ε. Οι βασικές αρχές του προγράμματος της Ε.Ε. για την προστασία του περιβάλλοντος είναι:

- Αντιμετώπιση του προβλήματος δραστηριοτήτων ή ουσιών που βλάπτουν ή εξαντλούν τους φυσικούς πόρους.
- Επίτευξη αλλαγών στην κοινωνική συμπεριφορά της δημόσιας διοίκησης, των επιχειρήσεων και των μεμονωμένων ατόμων, σύμφωνα με το πνεύμα της κοινής ευθύνης στην προστασία του περιβάλλοντος.
- Αλλαγή στα συστήματα παραγωγής, κατανάλωσης και διαχείρισης, με βάση τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης.

Το πρόγραμμα αναπτύσσει μία σειρά δράσεων, οι κυριότερες από τις οποίες είναι:

- Διαχείριση των φυσικών πόρων (έδαφος, νερό, φυσικές περιοχές, παράκτιες ζώνες) σύμφωνα με τις αρχές της αειφορίας.
- Ολοκληρωμένος έλεγχος ρύπανσης και πρόληψη αποβλήτων.
- Μείωση κατανάλωσης μη ανανεώσιμων μορφών ενέργειας.
- Οικολογική διαχείριση συγκοινωνιών και μεταφορών.
- Βελτίωση περιβάλλοντος αστικών περιοχών.
- Αντιμετώπιση κινδύνων από καταστροφές, βιομηχανικά, πυρηνικά ή άλλα ατυχήματα.

Ορίζονται πέντε τομείς πιλοτικών παρεμβάσεων: η βιομηχανία, η ενέργεια, οι μεταφορές, η γεωργία και ο τουρισμός. Ορίζονται, επίσης, και οι επιμέρους στόχοι των παρεμβάσεων αυτών. Βασική διαφοροποίηση στην πολιτική της Ε.Ε. αποτελεί η στροφή από τα νομοθετικά μέτρα σε μέτρα που βασίζονται στη λειτουργία των μηχανισμών της αγοράς και στόχος της είναι η παραγωγή και κατανάλωση προϊόντων που δεν ρυπαίνουν και δεν συνεπάγονται σπατάλη φυσικών πόρων, η ανάπτυξη νέων τεχνολογιών, η προώθηση της έρευνας, της εκπαίδευση, της κατάρτιση, του χωροταξικού σχεδιασμού και της ενσωμάτωσης περιβαλλοντικών παραμέτρων στη χάραξη άλλων πολιτικών.

Βασικές παράμετροι που καθορίζουν τη στρατηγική της Κοινότητας στον τομέα του περιβάλλοντος είναι:

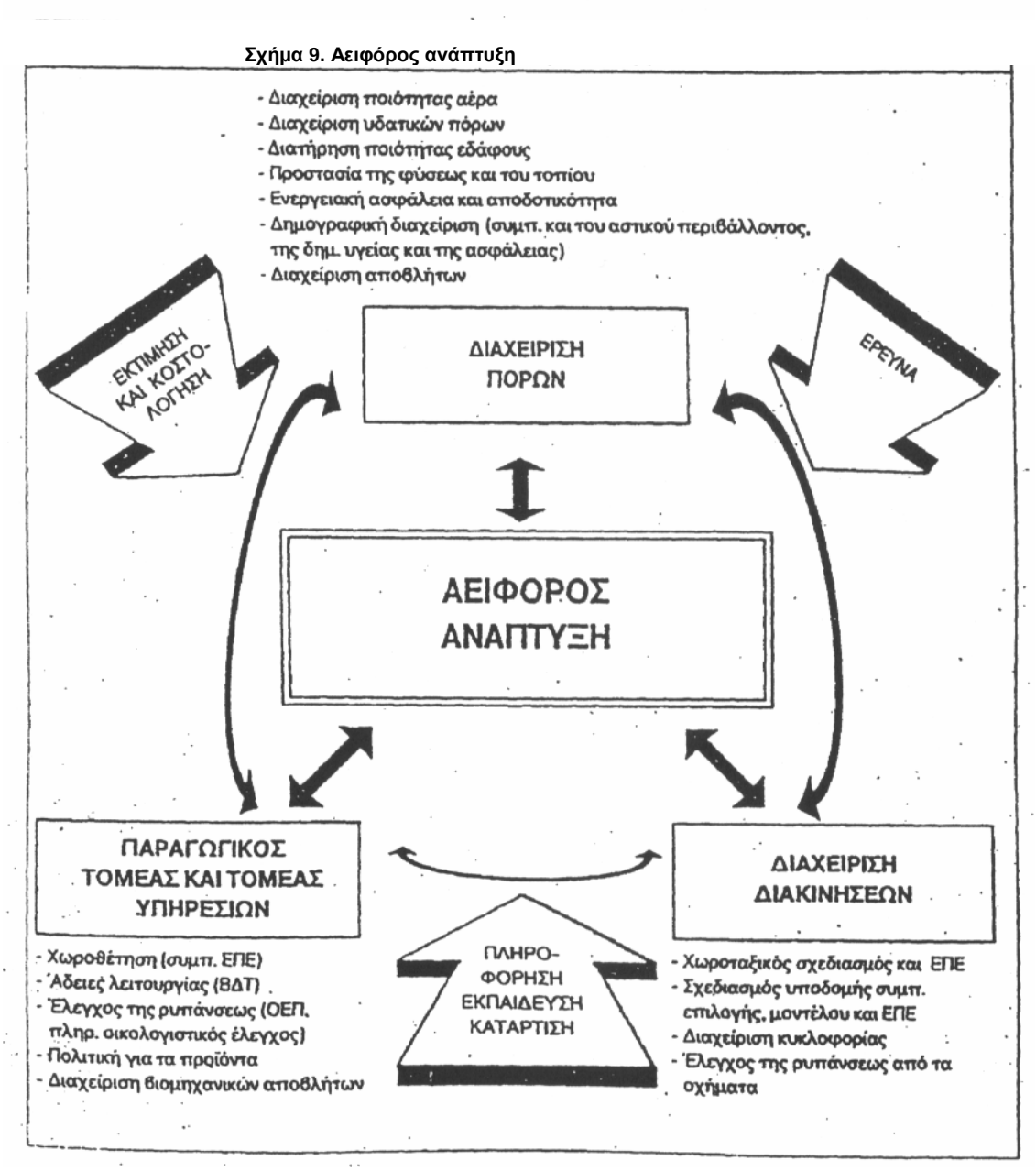
- Η συνέχιση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και η οικονομική - κοινωνική ανάπτυξη, παράμετροι οι οποίες εξαρτώνται από την ποιότητα του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων, καθώς και από την ικανοποιητική τους προστασία.
- Η εξασφάλιση της βέλτιστης χρήσης των πρώτων υλών και η μη εξάντληση των αποθεμάτων των φυσικών πόρων του προγραμματισμού και της ανάπτυξης νέων τεχνολογιών, όπως η ανακύκλωση και η επαναχρησιμοποίησή της.
- Η ανάγκη συνειδητοποίησης από την πλευρά των πολιτών της Ε.Ε. (και η υιοθέτηση από μέρους τους αντίστοιχης συμπεριφοράς) του γεγονότος ότι οι φυσικοί πόροι είναι πεπερασμένοι και ότι η κατανάλωσή τους από μία γενιά δεν πρέπει να γίνεται σε βάρος των άλλων.

Στις αρχές του 21ου αιώνα τα περιβαλλοντικά προβλήματα αποκτούν όλο και μεγαλύτερη βαρύτητα. Η αλλαγή του κλίματος, η εξάντληση του όζοντος, η μείωση της βιοποικιλότητας, η αποδάσωση, η ενεργειακή κρίση, η αύξουσα αστυφιλία και η εξαντλητική εκμετάλλευση των φυσικών πόρων απειλούν την οικολογική ισορροπία ολόκληρου του πλανήτη. Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και ο ανταγωνισμός, σε συνδυασμό με την αύξηση των αναπτυξιακών δραστηριοτήτων, αναμένεται να αυξήσουν ακόμη περισσότερο την πίεση στο περιβάλλον και, κατά συνέπεια, στην ποιότητα ζωής.

Η Ε.Ε. με την συνθήκη του Μάαστριχτ (1992) καταβάλλει μια σημαντική προσπάθεια αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών προβλημάτων μέσω της ανάπτυξης και υλοποίησης συγκεκριμένων πολιτικών και δράσεων.

Η εφαρμογή στρατηγικής που θα έχει στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη προϋποθέτει την ενσωμάτωση απαιτήσεων περιβαλλοντικής προστασίας σε όλες τις πολιτικές της Ε.Ε. Η αλληλεξάρτηση των πολιτικών με τους πόρους και τους τομείς παρουσιάζεται παρακάτω, στο Σχήμα 9.

Σχήμα 9. Αειφόρος ανάπτυξη

Η πολιτική που αφορά το περιβάλλον υπερβαίνει το στάδιο των νομοθετικών ρυθμίσεων και της πρόληψης (αλλαγή κλίματος, υδάτινοι πόροι, ρύπανση διάβρωση εδαφών, αέριοι ρύποι, διαχείριση αποβλήτων κ.ά.) και στρέφεται σε νέες δράσεις στους βασικούς οικονομικούς τομείς (βιομηχανία, ενέργεια, μεταφορές, γεωργία, τουρισμός) διαθέτοντας σημαντικούς πόρους και ενεργοποιώντας σχετικά προγράμματα και μηχανισμούς. Εκτός από τους μακροπρόθεσμους, προσδιορίζονται στην συνέχεια ενδιάμεσοι στόχοι, καθώς και ενέργειες για την επίτευξη αυτών των στόχων σε βασικούς τομείς, όπως:

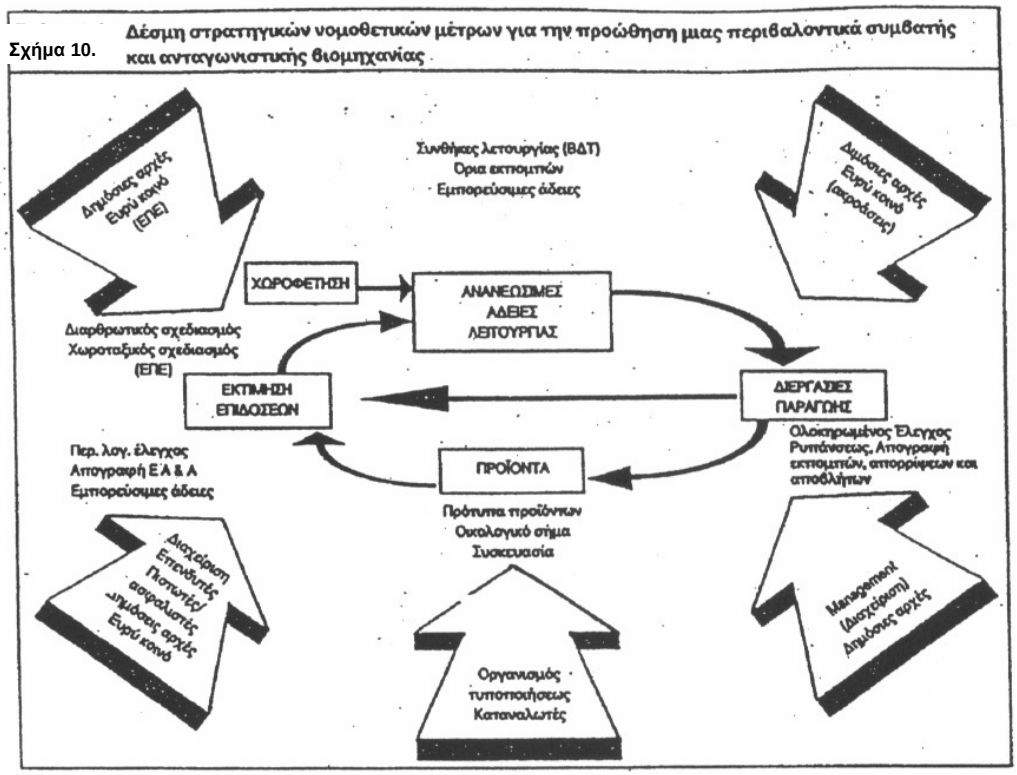
Βιομηχανία: λαμβάνοντας υπόψη τον αυξανόμενο προβληματισμό γύρω από το περιβάλλον, αλλά και την τάση αντιμετώπισης της βιομηχανικής ανάπτυξης ως εχθρικής προς το περιβάλλον, η περιβαλλοντική συμβατότητα του κλάδου αποτελεί μονόδρομο.

Η εφαρμογή αυστηρών περιβαλλοντικών προτύπων, σε συνδυασμό με την παροχή κινήτρων για την αύξηση της αποδοτικότητας, μπορεί να δώσει νέα ώθηση στη βιομηχανική πολιτική. Η δημιουργία μιας περιβαλλοντικά προηγμένης κοινωνίας με ευπροσάρμοστη βιομηχανική βάση είναι δυνατόν να εξασφαλίσει σταθερή ανάπτυξη, περισσότερες επιλογές και βελτιωμένη ποιότητα ζωής. Η πολιτική που εφαρμόζεται είναι η εφαρμογή αυστηρών περιβαλλοντικών προτύπων, σε συνδυασμό με την παροχή κινήτρων για την αύξηση της αποδοτικότητας. Μία ολοκληρωμένη περιβαλλοντική βιομηχανική πολιτική πρέπει να περιλαμβάνει:

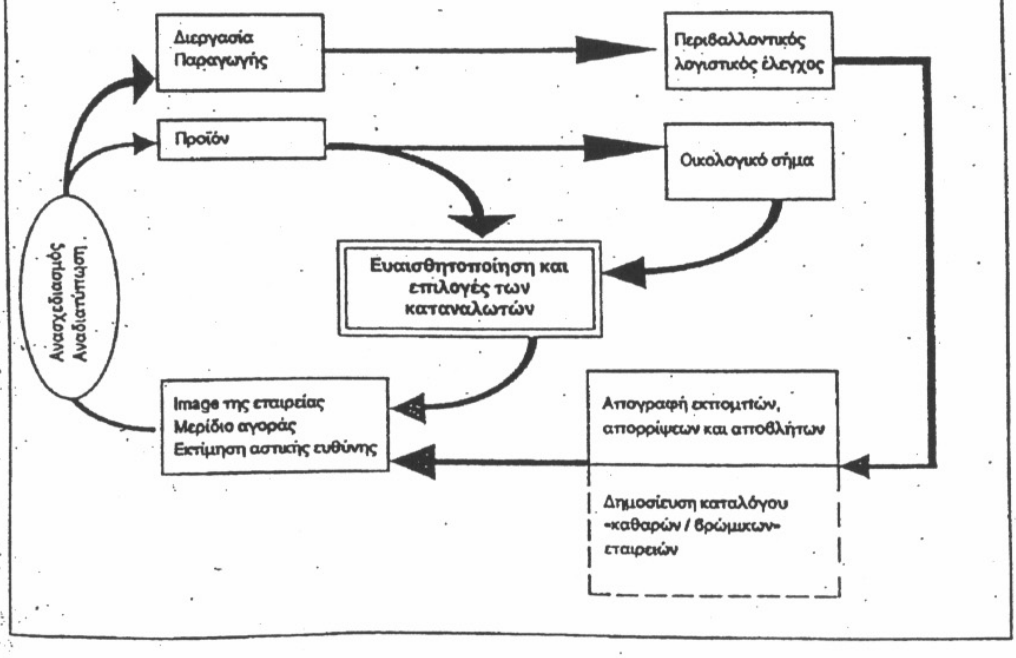
- Βελτίωση του χωροταξικού σχεδιασμού και εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων.
- Βελτιωμένη διαχείριση και έλεγχο της παραγωγικής διαδικασίας.
- Παραγωγή πιο αξιόπιστων και φιλικών προς το περιβάλλον προϊόντων.
- Αποτελεσματική διάθεση και επεξεργασία αποβλήτων.
- Μετατροπή των περιβαλλοντικών προβλημάτων σε ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα.

Στα σχήματα 10 και 11 περιγράφεται η εφαρμογή του σχεδιασμού για την προώθηση περιβαλλοντικά συμβατής ανταγωνιστικής βιομηχανίας και η συμβολή των καταναλωτών στην προώθηση οικολογικών προϊόντων.

Σχήμα 10. Δέσμη στρατηγικών νομοθετικών μέτρων για την προώθηση μιας περιβαλοντικά συμβατής και ανταγωνιστικής βιομηχανίας

Σχήμα 11. Η ισχύς των καταλωτών για την προώθηση οικολογικά συμβατών διεργασιών παραγωγής και προϊόντων

Ενέργεια: ο ενεργειακός τομέας είναι υπεύθυνος για τη δημιουργία σημαντικών ενεργειακών προβλημάτων. Απαιτείται η εφαρμογή στρατηγικής που θα επιτύχει την παραγωγή ενέργειας με μικρότερες επιπτώσεις στο περιβάλλον. Η βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας και η ανάπτυξη προγραμμάτων για εναλλακτικές μορφές ενέργειας, σε συνδυασμό με την ελάττωση χρήσης άνθρακα, αποτελούν αρχές συμβατές με τον στόχο της αειφορίας. Στο πλαίσιο αυτό επιδιώκεται η σταδιακή ελάττωση των εκπομπών αερίων ρύπων (S02, N0, κλπ.) κυρίως στην ηλεκτροπαραγωγή, η επιβολή ειδικών ενεργειακών φόρων, η προώθηση νέων τεχνολογιών και προτύπων, η ευαισθητοποίηση και αλλαγή συμπεριφοράς σε θέματα ενέργειας κ.ά.

Στον Πίνακα 1 του Παραρτήματος παρουσιάζονται τα μεσοπρόθεσμα μέτρα για την εφαρμογή ενεργειακής πολιτικής σύμφωνης με τις αρχές της αειφορίας.

Μεταφορές: παρά τη μεγάλη σπουδαιότητά τους στην οικονομική ευημερία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι μεταφορές ευθύνονται για σημαντικό ποσοστό των αερίων ρύπων, των προβλημάτων κυκλοφορίας και άλλων προβλημάτων που υποβαθμίζουν το περιβάλλον και την ποιότητα ζωής. Οι κυριότεροι στόχοι για ένα βιώσιμο σύστημα μεταφορών βασίζονται:

- στη βελτίωση του σχεδιασμού χρήσεων γης και την ισόρροπη οικονομική ανάπτυξη με στόχο τη μείωση των μετακινήσεων.
- στη βελτίωση του σχεδιασμού των μεταφορικών υποδομών και εγκαταστάσεων.
- στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του σιδηρόδρομου, των θαλάσσιων και ποτάμιων μεταφορών.

- **στην ανάπτυξη των μαζικών μέσων μεταφοράς.**
- **στη βελτίωση των καυσίμων και στην ορθολογικότερη χρήση των ιδιωτικών οχημάτων.**

Ο Πίνακας 2 του Παραρτήματος περιλαμβάνει τα απαραίτητα μέτρα και μέσα για την εφαρμογή μιας αποτελεσματικής στρατηγικής μεταφορών.

Γεωργία: η γεωργία και η δασοπονία καλύπτουν το 80% της έκτασης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η γεωργία διαμόρφωσε την ευρωπαϊκή ύπαιθρο και αποτέλεσε για αιώνες τη βάση της ευρωπαϊκής οικονομίας. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, για την ενίσχυση της γεωργίας σε συνθήκες ανταγωνισμού,

εφαρμόστηκε επί σειρά ετών η Κοινή Αγροτική Πολιτική (Κ.Α.Π.), η οποία, με βάση νεότερες εξελίξεις, τελεί υπό αναθεώρηση. Η εντατική χρήση της γης, η υπερβολική χρήση φυτοφαρμάκων, τα εγγειοβελτιωτικά έργα, η κτηνοτροφία κ.ά. προκαλούν σημαντική περιβαλλοντική υποβάθμιση. Η μετάβαση από την εντατική στη φιλική προς το περιβάλλον γεωργία αποτελεί τον βασικό στόχο της πολιτικής της Ε.Ε., η οποία αναλύεται στον Πίνακα 3 του Παραρτήματος.

Τουρισμός: ο τουρισμός προσφέρει σημαντικά οφέλη στους τομείς των εισοδημάτων και της απασχόλησης, ταυτόχρονα όμως δημιουργεί σημαντικές πιέσεις στους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους. Ο χωροταξικός σχεδιασμός, ο σχεδιασμός χρήσεων γης, η προστασία των ευαίσθητων ζωνών, η επιμήκυνση του χρόνου των διακοπών, η επίλυση θεμάτων τεχνικής υποδομής και αντιρρύπανσης είναι ορισμένα από τα ζητήματα που μπορούν να μειώσουν την αλληλεπίδραση τουρισμού και περιβαλλοντικών πόρων. Το βιώσιμο μέγεθος του μαζικού τουρισμού και η ανάπτυξη νέων δράσεων συμβατών με την αειφόρο ανάπτυξη αποτελούν πεδία δραστηριοποίησης των εθνικών και τομεακών φορέων. Η στρατηγική της Ε.Ε. στον τομέα του τουρισμού παρουσιάζεται στον Πίνακα 4 του Παραρτήματος.

Οξύνιση του περιβάλλοντος: η οξύνιση του περιβάλλοντος οφείλεται στην καύση ορυκτών καυσίμων (διοξείδιο του θείου, οξείδια του αζώτου, υδρογονάνθρακες κλπ.). Και για αυτόν τον τομέα προβλέπεται η σταθεροποίηση και η μη υπέρβαση των κρίσιμων φορτίων Στους Πίνακες 6 και 7 του Παραρτήματος παρουσιάζονται οι στόχοι που αφορούν την οξύνιση του περιβάλλοντος (αέριοι ρύποι) και την ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα και στον Πίνακα 5 του Παραρτήματος οι στόχοι του τομέα αέριας ρύπανσης.

1.2.4 Προστασία περιοχών με ενδιαφέρον φυσικό περιβάλλον

Οι υγρότοποι και οικότοποι της Μεσογείου εδώ και χιλιάδες χρόνια πρόσφεραν στους κατοίκους τους αγαθά, όπως νερό, τροφή, υλικά, οδούς επικοινωνίας, χώρους για κοινωνικές και πολιτιστικές δραστηριότητες και αποτέλεσαν το λίκνο μεγάλων πολιτισμών, όπως ο Αιγυπτιακός (Κοιλάδα Νείλου) κ.ά.

Μετά από μια μακρά περίοδο όπου το φυσικό περιβάλλον χρησιμοποιήθηκε από τον άνθρωπο με συμβατές προς τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του μεθόδους, κυρίως κατά τον 20^{ο} αιώνα οι καταστροφές με αποξηράνσεις, απόκτηση καλλιεργήσιμων εκτάσεων, δημιουργία οικισμών κλπ. δημιούργησαν προβλήματα μη ανατρέψιμα. Κατά τη διάρκεια της περιόδου μεταξύ 1880 και 2000 στη Β. Ελλάδα αποξηράνθηκε το 75% των ελών και προκλήθηκαν εκτεταμένες καταστροφές στα οικοσυστήματα. Κατά την ίδια περίοδο στη Γαλλία υποβαθμίστηκε το 90% των 80 σημαντικότερων υγρότοπων, στην Ισπανία το 60%, ενώ προκλήθηκαν εξίσου μεγάλες ζημίες στη Β. Αφρική (Τυνησία, Μαρόκο, Αλγερία, Αίγυπτος).

Σήμερα διαπιστώνεται ότι η αποξήρανση και υποβάθμιση των υγρότοπων προκάλεσαν σημαντική οικολογική, οικονομική και κοινωνική ζημιά και είχαν αρνητικές επιπτώσεις σε σημαντικό τμήμα των ανθρώπινων δραστηριοτήτων.

Οι πρώτες διαπιστώσεις έγιναν στο συνέδριο των «MAR» στο Καμάργκ της Γαλλίας το 1962 και οδήγησαν στην υιοθέτηση της Διεθνούς Σύμβασης για τους υγρότοπους στην πόλη Ραμσάρ της Περσίας το 1971. Το 1975 διατυπώθηκε η Σύμβαση της Βαρκελώνης, αρχικά για την καταπολέμηση της θαλάσσιας ρύπανσης στη Μεσόγειο. Ακολουθεί η Σύμβαση της Βέρνης για τη διατήρηση της άγριας ζωής και των φυσικών ενδιαιτημάτων και η Σύμβαση της Βόννης για τα μεταναστευτικά είδη το 1979. Το 1991 στο συνέδριο των Γκράντο τονίστηκε η ανάγκη της μη απώλειας και υποβάθμισης των μεσογειακών υγρότοπων. Από το συνέδριο αυτό προέκυψε ένα καινοτόμο έργο συνεργασίας ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Γραφείο Ραμσάρ, διάφορα ευρωπαϊκά κράτη και άλλες οργανώσεις, μεταξύ των οποίων το ελληνικό κέντρο υγρότοπων – βιότοπων (ΕΚΒΥ) που δημιούργησε το Med Wet. Το τελευταίο, στη συνέχεια, δραστηριοποιήθηκε έντονα για τη διατήρηση και αειφορική χρήση των υγρότοπων της Μεσογείου.

Το 1992 στο Ρίο ντε Τζανέιρο της Βραζιλίας υπογράφηκε η Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα και στη Ν. Υόρκη ιδρύθηκε η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Αειφορική Ανάπτυξη.

Το 1995 στη Σύμβαση της Βαρκελώνης υιοθετήθηκαν νέα πρωτόκολλα για τις παράκτιες περιοχές, ενώ το 1996 το Συμβούλιο Υπουργών της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξέδωσε ανακοίνωση για τη συνετή χρήση των οικότοπων και υγρότοπων, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση σε αυτούς του δικτύου ΦΥΣΗ 2000, το οποίο περιλαμβάνει όλα τα σημαντικά σε ευρωπαϊκό επίπεδο είδη ζώων, φυτών και οικότοπων.

Το Med Wet εξειδίκευσε την εφαρμογή της Συνθήκης Ramsar στον γεωγραφικό χώρο της Μεσογείου.

Για πρώτη φορά η διατήρηση της βιοποικιλότητας των υγρότοπων συνδυάστηκε με την αειφορική ανάπτυξη και λήφθηκαν υπόψη παράγοντες, όπως η επιβάρυνση από την αύξηση του πληθυσμού, τη μετανάστευση, τον μαζικό τουρισμό, την ανάπτυξη οικισμών και παραγωγικών δραστηριοτήτων. Η στρατηγική αποσκοπεί στην ενσωμάτωση της αειφορικής χρήσης των υγρότοπων στον σχεδιασμό των χρήσεων γης. Η μεθοδολογία αυτή επικυρώθηκε στη Διάσκεψη της Βενετίας (5-9 Ιουλίου 1996).

Οι στόχοι του σχεδιασμού για την προστασία των οικότοπων–υγρότοπων της Μεσογείου είναι:

- Προώθηση πολιτικών αειφορικής χρήσης των οικότοπων
- Καθορισμός πολιτικών σε εθνικό επίπεδο
- Διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας μέσω της αειφορικής διαχείρισης, της αποκατάστασης και της ανόρθωσης
- Ευαισθητοποίηση των πολιτών στις αξίες που αντιπροσωπεύει το φυσικό περιβάλλον
- Υλοποίηση πολιτικών διαχείρισης και προστασίας

Η υλοποίηση αυτής της στρατηγικής γίνεται με μια σειρά μέτρων, τα κυριότερα από τα οποία είναι:

Α. Δέσμευση κρατικών και μη υπηρεσιών και φορέων για την εφαρμογή της μεσογειακής στρατηγικής για τους υγρότοπους

- Επίσημη πληροφόρηση κυβερνήσεων και δέσμευση για την εφαρμογή της στρατηγικής
- Ενημέρωση περιφερειακών αρχών

- Κινητοποίηση υπηρεσιών και φορέων σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο

Β. Ενσωμάτωση της αρχής της προστασίας και αειφορικής χρήσης των υγρότοπων στις εθνικές και περιφερειακές πολιτικές

- Υιοθέτηση της οδηγίας Ε.Ε.
- Ενθάρρυνση μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης κατά τη σύνταξη και εφαρμογή διαχειριστικών σχεδίων
- Προώθηση πολιτικών ολοκληρωμένης διαχείρισης, κυρίως στις παράκτιες και ευαίσθητες περιοχές
- Εξειδίκευση της διαδικασίας εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων για τον έλεγχο των αναπτυξιακών διεργασιών

Γ. Ενθάρρυνση της συμμετοχής των τοπικών κοινωνιών στην αειφορική χρήση και διαχείριση των οικότοπων

- Εξασφάλιση ενεργού συμμετοχής τοπικών φορέων και κοινωνικών ομάδων στους φορείς διαχείρισης
- Προώθηση της πολιτιστικής αξίας των υγρότοπων
- Εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων και οικονομικών δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται σε βιότοπους και σχεδιασμός κατευθυντήριων γραμμών για τη διαχείρισή τους
- Αειφορική διαχείριση υδάτινων πόρων και οικονομία στη χρήση και ανακύκλωση του νερού

Δ. Αποκατάσταση της υποβάθμισης των βιότοπων - υγρότοπων

- Προώθηση της έρευνας για την αποκατάσταση των υγρότοπων και διάδοσή της σε επιστημονικό και διοικητικό επίπεδο
- Προώθηση δράσεων αποκατάστασης και ανόρθωσης των οικότοπων, όπου αυτό είναι οικονομικά εφικτό
- Εντοπισμός και καταπολέμηση πηγών ρύπανσης, σε συνεργασία με τις τοπικές κοινωνίες και τις επιχειρήσεις
- Υιοθέτηση νέων, καθαρών τεχνολογιών και ευαισθητοποίηση κοινής γνώμης στη χρήση τους

Ε. Εξασφάλιση και υλοποίηση σχεδίων διαχείρισης για όλες τις περιοχές διεθνούς και εθνικής σημασίας

- Διορισμός επιτροπών διαχείρισης στους υγρότοπους μεγάλης σημασίας, οι οποίες θα διαθέτουν το κατάλληλο επιστημονικό προσωπικό. Συμμετοχή των τοπικών φορέων και των κατοίκων
- Έλεγχος εφαρμογής των διαχειριστικών σχεδίων, προκειμένου να διαπιστωθούν ελλείψεις και προβλήματα
- Αξιολόγηση αποτελεσμάτων διαχειριστικών σχεδίων

1.2.5 Προστασία περιοχών με ενδιαφέρον πολιτιστικό περιβάλλον

Η Ευρώπη ως ήπειρος με σημαντική ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά έδινε πάντοτε μεγάλη σημασία στην προστασία και ανάδειξή της. Κατά τη μεταπολεμική περίοδο σημαντική θεωρείται η δεκαετία του ’70, όπου η έννοια του πολιτιστικού, αλλά και του φυσικού περιβάλλοντος αποκτούν νέο περιεχόμενο και εντάσσονται βαθμιαία στον ευρύτερο αναπτυξιακό σχεδιασμό. Η ένταξη αυτή διαμορφώνει ένα νέο πλαίσιο παρεμβάσεων και δράσεων.

Στα προγράμματα της Ε.Ε. περιλαμβάνονταν πάντα δράσεις για την προστασία και ανάδειξη του πολιτιστικού περιβάλλοντος. Οι δράσεις, όμως, αυτές είχαν αποσπασματικό χαρακτήρα, μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του ’90, όπου, με τη συνθήκη του Μάαστριχτ, η περιβαλλοντική γίνεται κυρίαρχη πολιτική και εντάσσεται μαζί με το πολιτιστικό περιβάλλον στις δράσεις άμεσης προτεραιότητας. Είναι ενδιαφέρουσα η σύγκλιση που παρατηρείται ανάμεσα στο φυσικό και το πολιτιστικό περιβάλλον από τις αρχές της δεκαετίας του ’70 (σύγκλιση αρχών, διεθνείς διασκέψεις κλπ.). Η σύγκλιση αυτή από τη δεκαετία του ’80 μετατρέπεται και σε επιχειρησιακή σύγκλιση. Η σύνδεση των δύο αυτών τομέων με τις αναπτυξιακές διαδικασίες στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης συνέβαλε σημαντικά στην προστασία και την ανάδειξή τους ως βασικών στοιχείων της ευρωπαϊκής κληρονομιάς. Οι εξελίξεις αυτές αποτυπώνονται με ακρίβεια τη δεκαετία του ’90 στο Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου (ΣΑΚΧ), στο οποίο η βιώσιμη ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί βασική παράμετρο των Κοινοτικών Χωρικών Πολιτικών.

Την περίοδο αυτή είναι εμφανής η υποβάθμιση και ρύπανση του φυσικού περιβάλλοντος, καθώς και η καταστροφή των πολιτισμικών τοπίων, των μνημείων και της ιστορικής κληρονομιάς του αστικού και μη αστικού χώρου.

Η κληρονομιά αυτή πρέπει να διαχειριστεί με σύνεση, έτσι ώστε να μεταβιβαστεί αλώβητη στις επόμενες γενιές. Η συνετή διαχείρισή της αποτελεί μία ενεργό πολιτική που διαρθρώνεται στους εξής βασικούς άξονες:

Συντήρηση και δημιουργική διαχείριση της αστικής πολιτιστικής κληρονομιάς

- ενεργητικές πολιτικές για την προστασία της αστικής πολιτιστικής κληρονομιάς
- ανάπτυξη στρατηγικών για τον έλεγχο των πιέσεων από τον τουρισμό, την κερδοσκοπία της γης και τα έργα υποδομής
- παρεμβάσεις σε κέντρα που αντιμετωπίζουν υποβάθμιση του αστικού τοπίου τους

Δημιουργική διαχείριση πολιτιστικών τοπίων

- διαχείριση τοπίων ιστορικής και πολιτιστικής σημασίας μέσω σχεδιασμού χρήσεων γης
- αποκατάσταση τοπίων που έχουν υποβαθμιστεί
- διατήρηση τοπίων σε ζώνες που αλλάζουν χρήση ή εγκαταλείπονται

Το Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου αποτελεί αντικείμενο μακροχρόνιας εργασίας την τελευταία δεκαετία, κατά τη διάρκεια της οποίας παρουσιάστηκαν αξιόλογα κείμενα, όπως Ευρώπη 2000 (1991), 2000+ (1994), και λήφθηκαν αποφάσεις σε πολλά συμβούλια. Στο Σχέδιο αυτό η συνετή χρήση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί βασικό τομέα δράσης. Η αναβάθμιση του χωροταξικού σχεδιασμού και η υιοθέτηση μίας ολοκληρωμένης στρατηγικής που θα δίνει μεγαλύτερη έμφαση στις πολιτιστικές αξίες είναι ουσιώδους σημασίας. Η πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης αποτελεί έκφραση της ταυτότητάς της, ένα παγκόσμιο αγαθό με πλούτο και πολυμορφία. Τα πολιτιστικά τοπία αποτελούν όχι μόνο τεκμήρια της ιστορίας και της αλληλεπίδρασης φύσης–ανθρώπου, αλλά και αξιόλογα τουριστικά αξιοθέατα. Η πολιτική πρέπει να εντάσσεται σε μία ολοκληρωμένη στρατηγική που θα είναι ανοιχτή σε νέες εξελίξεις και θα επικεντρωθεί στην εξασφάλιση ενός αρμονικού περιβάλλοντος για τον άνθρωπο. Εντούτοις, πολλές πόλεις της Ευρώπης διαθέτουν ιστορική κληρονομιά παγκόσμιας αξίας που υποβαθμίζεται. Είναι γνωστό ότι η κερδοσκοπία πάνω στη γη, ο τουρισμός, η κατασκευή μεγάλων έργων υποδομής κλπ. αποτελούν κίνδυνο για την ιστορική κληρονομά.

Για τη δημιουργική διαχείριση των αστικών τοπίων απαιτούνται ειδικές πολιτικές, ώστε η αστική ρύπανση και η υποβάθμιση της ποιότητας του δομημένου χώρου να μην υπερβαίνουν τα κρίσιμα όρια διαβίωσης του πληθυσμού. Η διατήρηση της ιστορικής κληρονομιάς, λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη τις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας, μπορεί να οδηγήσει στην ολοκληρωμένη διαχείριση, που είναι απαραίτητη για τη διάσωσή της.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το καθεστώς προστασίας στην Ιταλία. Η Ιταλία διαθέτει την παλιότερη σε παγκόσμιο και ευρωπαϊκό επίπεδο νομοθεσία προστασίας της ιστορικής, καλλιτεχνικής και αρχαιολογικής κληρονομιάς. Πρωτοπόροι σε αυτόν τον τομέα θεωρούνται οι πάπες της Ρώμης και το Βατικανό. Ήδη από τον 17^{ο} αιώνα είχαν εκδοθεί οδηγίες για την προστασία και απαγόρευση εξαγωγής των αντικειμένων τέχνης. Ο πρώτος νόμος για την προστασία της ιστορικής και καλλιτεχνικής κληρονομιάς εκδόθηκε στις 7 Απριλίου 1820 από τον Πάπα Πίο VII· ακολούθησε στις 13 Μαίου 1822 νέο Διάταγμα του Βασιλιά Φερδινάρδου του I^{ου} των Βουρβώνων και στις 18

Απριλίου 1859 Διάταγμα του Μεγάλου Δούκα Λεοπόλδου της Τοσκάνης και άλλων ηγεμόνων. Ήδη από τις αρχές του 19ου αιώνα δημιουργήθηκαν συμβούλια για την προστασία των αρχαιοτήτων και των αντικειμένων τέχνης. Με την Ιταλική Ένωση, ο φιλελευθερισμός που επικράτησε δυσχέρανε την αναθέρμανση του ενδιαφέροντος για την προστασία, αφού η ιδιοκτησία θεωρούνταν απαραβίαστη.

Στις 12 Ιουνίου 1902 δημοσιεύεται ο Ν. 185, η πρώτη σε παγκόσμιο επίπεδο οργανική νομοθεσία προστασίας που συνοδεύεται από κανονισμό 418 άρθρων. Συμπληρώθηκε στις 20 Ιουνίου 1909 από τον Ν. 364. Με την νομοθεσία αυτή εξασφαλίστηκε η προστασία αγαθών και έργων τέχνης ηλικίας μεγαλύτερης των 50 ετών, ενώ απαγορεύτηκαν οι κατεδαφίσεις, αναστηλώσεις ή άλλες διαμορφώσεις χωρίς αντίστοιχη υπουργική άδεια. Για τα φυσικά αγαθά ίσχυε ειδική νομοθεσία προστασίας (Ν688/23-6-1912), που περιελάμβανε και τις βίλες, τα πάρκα και τους κήπους καλλιτεχνικού ή ιστορικού ενδιαφέροντος. Με τον Ν. 778/1922 προστατεύτηκαν και οι φυσικές ομορφιές (τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, πολιτισμικά τοπία κ.ά.). Τα παραπάνω συμπληρώθηκαν με τον Ν1497/29-6-1939, που ισχύει μέχρι σήμερα.

Μεταπολεμικά, σημαντικός είναι ο Ν. 310/26-4-1963, ενώ συστάθηκε ειδική επιτροπή για τη διάσωση των πολιτιστικών αγαθών (Ρώμη 1967 – Επιτροπή Franceschini). Οι εργασίες της επιτροπής αφορούσαν τα αγαθά αρχαιολογικού, ιστορικού, καλλιτεχνικού, φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, και η τελική ταξινόμηση αποδέχθηκε το περιεχόμενο του όρου «πολιτιστικά αγαθά» που υιοθετήθηκε, στη συνέχεια, και σε διεθνή διάσκεψη στο Παρίσι το 1972. Με τον Ν. 765/1967 δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στον πολεοδομικό σχεδιασμό που αφορούσε το ιστορικό περιβάλλον και την προστασία των φυσικών και ιστορικών τόπων.

Κατά τη μεταπολεμική περίοδο διακρίνουμε μία υποβάθμιση της αισθητικής θεώρησης που επικρατούσε μέχρι το 1939. Το 1954 στο Παρίσι, για πρώτη φορά, το περιεχόμενο του όρου «πολιτιστικό περιβάλλον» ορίζεται ως:

- αρχιτεκτονικά μνημεία (έργα τέχνης, ιστορικά, θρησκευτικά, λαϊκά)
- αρχαιολογικοί χώροι
- ιστορικά κέντρα

Ένα ζήτημα που προκύπτει την ίδια περίοδο είναι αν στα πολιτιστικά αγαθά περιλαμβάνονται και τα περιβαλλοντικά. Ο διαχωρισμός της παλιάς νομοθεσίας που βασιζόταν σε αισθητικά κριτήρια για τα έργα τέχνης και τα φυσικά αγαθά δεν ισχύει πλέον π.χ. στην Ιταλία. Τα περιβαλλοντικά αγαθά εμφανίζονται για πρώτη φορά με τη νομοθεσία Ν. 657/14-12-75 και αποτελούν

αρμοδιότητα του Υπουργείου Πολιτισμού και Περιβάλλοντος. Στα αγαθά αυτά περιλαμβάνονται φυσικοί, γεωλογικοί ή άλλοι σχηματισμοί, ακτές, οικολογικοί χώροι, πολιτισμικά τοπία, αγαθά πολεοδομικού χαρακτήρα, όπως οι παραδοσιακοί οικισμοί κ.ά. Η νομοθεσία αυτή συμπληρώθηκε με τον Ν616/77.

Το κράτος, σε επίπεδο εφαρμογής, αποδέχεται ότι η πολεοδομία, με τον καθορισμό χρήσεων γης, επιτελεί έργο προστασίας του περιβάλλοντος, αφού επιδιώκει την εξισορρόπηση των διαφόρων τάσεων εκμετάλλευσης του χώρου. Η σχετική νομοθεσία προέβλεψε ειδικούς χαρακτηρισμούς χρήσεων γης (ιστορική ζώνη, ζώνη περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος – προστασίας κλπ.), με βάση τις οποίες η Χωροταξία αναλαμβάνει πρωτεύοντα ρόλο στον σχεδιασμό του χώρου.

Σε ό,τι αφορά τα αγαθά της φύσης, τα κριτήρια που διέπουν τον χαρακτηρισμό είναι επιστημονικά (μοναδικότητα γεωλογικής ή άλλης μορφής), ιστορικά, κοινωνικά, καθώς και κριτήρια που σχετίζονται με την αισθητική και την παράδοση.

Για τα ιστορικά κέντρα και τους παραδοσιακούς οικισμούς δεν υπήρχε συγκεκριμένη νομοθετική ρύθμιση. Οι προσπάθειες να καλυφθεί το κενό μέσω της σχετικής με τα μνημεία νομοθεσίας απέτυχε. Στο πλαίσιο αυτό ο οικισμός θεωρούνταν μνημείο, χωρίς σύνδεση με τον χώρο και την κοινωνία όπου εντασσόταν. Αντίθετα, η επιστημονική τάση που επικράτησε ήταν η ολοκλήρωση του ιστορικού περιβάλλοντος στη σύγχρονη αστική πραγματικότητα. Για τους λόγους αυτούς, με τον Ν765/67 το ιστορικό δομημένο περιβάλλον υπήχθη στην κατηγορία των πολεοδομικών περιβαλλοντικών αγαθών. Το ιστορικό κέντρο ορίζεται ως «η πόλη του παρελθόντος», αφού μέχρι τη Βιομηχανική Επανάσταση, περίπου στα μέσα του προηγούμενου αιώνα, η πόλη είναι το ιστορικό κέντρο και μετά ακολουθεί μία ραγδαία επέκτασή της, ώστε να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες ζωής, που είναι τελείως διαφορετικές (Cervellati).

Σύμφωνα με τα γενικά πολεοδομικά σχέδια, που αποτελούν κοινό εργαλείο των κατευθύνσεων του σχεδιασμού για όλους τους οικισμούς, σε περίπτωση ύπαρξης ιστορικού κέντρου, υιοθετούνται ορισμένες γενικές αρχές όπως:

- παραμένουν αναλλοίωτες οι αστικές πυκνότητες
- διατηρούνται αναλλοίωτες οι αποστάσεις ανάμεσα στα κτίρια και το ύψος τους

- παραμένει αναλλοίωτη η πολεοδομική φυσιογνωμία, ακόμη κι αν δεν τηρούνται βασικά πολεοδομικά standards
- ελέγχονται όλες οι χρήσεις γης.

Η διατήρηση των ιστορικών κέντρων είναι ιδιαίτερα δύσκολη, αφού οι νέες μορφές οικονομικής ανάπτυξης (μαζικός τουρισμός, νέες χρήσεις γης κλπ.) δημιουργούν σοβαρούς κινδύνους αλλοίωσης του ιδιαίτερα ευαίσθητου χαρακτήρα αυτών των οικισμών. Σε ό,τι αφορά τα πολιτισμικά τοπία, η παλιότερη νομοθεσία (Ν1497/1939) επέτρεπε την ψήφιση σχεδίου για τη ρύθμιση θεμάτων προστασίας με τη μέθοδο καθορισμού ζωνών, όπως ζώνες προστασίας, καθορισμός χρήσεων γης, θέσπιση ειδικών όρων δόμησης κλπ.

Με τον Ν431/1985 γενικεύεται η χρήση ειδικών περιβαλλοντικών μελετών. Ο νόμος αυτός εισάγει ένα νέο εργαλείο στον σχεδιασμό, το περιβαλλοντικό πολεοδομικό σχέδιο. Ο νόμος μπορεί να προστατεύσει τις αισθητικές πολιτιστικές αξίες μέσα από εργαλεία του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού. Στη συνέχεια, δημοσιεύονται οι Νόμοι 183/18-6-89 για τους εδαφικούς πόρους και 394/9-12-91 για τις προστατευόμενες περιοχές. Οι νόμοι αυτοί αφορούν τις ζώνες εθνικού ή περιφερειακού ενδιαφέροντος που χρειάζονται προστασία και ανάδειξη. Η εφαρμογή του σχεδιασμού ακολουθεί και πάλι τη μέθοδο της ζωνοποίησης, τον καθορισμό, δηλαδή, ζωνών απολύτου και μερικής προστασίας, καθώς και ζωνών, όπου μπορούν, με περιορισμούς, να αναπτυχθούν οικονομικές δραστηριότητες.

Παλιότερα, η διατήρηση των μνημείων και των παραδοσιακών συνόλων γινόταν μεμονωμένα και αφορούσε επεμβάσεις μνημειακού χαρακτήρα. Το πέρασμα από το στάδιο της ιστορικής αναγκαιότητας για τη διατήρηση χαρακτηριστικών μοναδικότητας και τέχνης στην έννοια της προστασίας του συνόλου των ιστορικών πυρήνων που διατηρούν χαρακτηριστικά παραδοσιακής πολεοδομίας και αρχιτεκτονικής έγινε σταδιακά, με την επικράτηση κοινωνικών – πολιτισμικών, αλλά και οικονομικών κριτηρίων. Χαρακτηριστικό είναι ότι η αλλαγή αυτή της κλίμακας είναι εμφανής και στις διεθνείς Συμβάσεις και τους διεθνείς Χάρτες που τέθηκαν σε ισχύ κατά τις τελευταίες δεκαετίες.

Ειδικότερα, ανάμεσα στη Χάρτα των Αθηνών (1931) και τη Χάρτα της Βενετίας (1964) παρατηρείται διεύρυνση του αντικειμένου προστασίας των μνημείων, από τα μεμονωμένα κτίρια στον ευρύτερο περιβάλλοντα χώρο τους, ενώ στη Σύμβαση των Παρισίων (1972) για πρώτη φορά προσδιορίζεται το περιεχόμενο του όρου «πολιτιστικό περιβάλλον» και περιλαμβάνει πλέον πλήθος αγαθών του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Η έννοια, λοιπόν, της προστασίας περιλαμβάνει το σύνολο των ιστορικών πυρήνων που

διατηρούν στοιχεία παραδοσιακής αρχιτεκτονικής και πολεοδομίας, καθώς και τους αυτοτελείς παραδοσιακούς οικισμούς, ανεξάρτητα από το μέγεθός τους. Τα σύνολα αυτά πρέπει να χρησιμοποιούνται, έστω και μερικώς, από μερίδα πληθυσμού, δηλαδή δεν έχουν εγκαταλειφθεί και μετατραπεί σε νεκρά πολεοδομικά και οικιστικά σύνολα. Οι συνθήκες που δημιούργησαν τη φθορά και υποβάθμιση των ιστορικών πόλεων και οικισμών είναι οι αλλαγές στην οικονομία, η έλλειψη αστικού χώρου που επέβαλε την ανοικοδόμηση καθ' ύψος με υψηλούς συντελεστές, καθώς και οι αλλαγές στην τεχνολογία και την αισθητική των κατασκευών. Τα φαινόμενα αυτά επεκτάθηκαν με τη βαθμιαία εγκατάλειψη ορεινών και απομονωμένων περιοχών, με αποτέλεσμα, σε πολλές περιπτώσεις, η διάσωση του παραδοσιακού δομημένου περιβάλλοντος να απαιτεί ειδικά χωροταξικά σχέδια, η υλοποίηση των οποίων χρειάζεται σημαντικούς οικονομικούς και προγραμματικούς πόρους.

Οι καταστροφές από πολέμους (Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, τοπικές συρράξεις) και οι φυσικές καταστροφές (σεισμοί, πλημμύρες κ.ά.) αποτελούν, επίσης, σημαντικές αιτίες συρρίκνωσης του αποθέματος. Κυριότερο, όμως, αίτιο παραμένει η λανθασμένη αντίληψη για την πρόοδο και τον εκσυγχρονισμό, το χαμηλό μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο (περίπτωση Ελλάδας) και η έλλειψη σχεδιασμού της πολιτείας και των τοπικών κοινωνιών για τη θέσπιση μέτρων προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η προστασία, αποκατάσταση και ανάδειξη των ιστορικών πυρήνων κατέστη αναγκαία μετά την αποτυχία της σύγχρονης πολεοδομίας να δημιουργήσει ένα ανθρώπινο και φιλικό περιβάλλον, στοιχεία που αποτελούν κύρια χαρακτηριστικά των παραδοσιακών δομών. Η διατήρηση, λοιπόν, σε μαζική κλίμακα προέκυψε ως απάντηση στις απάνθρωπες και ισοπεδωτικές κλίμακες των σύγχρονων πόλεων και δεν έγινε για λόγους νοσταλγίας ή συντηρητισμού. Τα χαρακτηριστικά της παραδοσιακής πολεοδομικής οργάνωσης, δηλαδή, η ανθρώπινη κλίμακα και το φιλικό κοινωνικό περιβάλλον, μπορούν να διατηρηθούν και να βοηθήσουν στην επίλυση των σύγχρονων κοινωνικών και οικιστικών προβλημάτων.

Δεν πρόκειται, δηλαδή, πλέον για την επαναφορά μίας ξεπερασμένης παραδοσιακής αρχιτεκτονικής και πολεοδομίας, αλλά για την ένταξη του παραδοσιακού στον σύγχρονο χωροταξικό πολεοδομικό και οικονομικό σχεδιασμό, με διατήρηση του ιδιαίτερου χαρακτήρα των παραδοσιακών οικιστικών συνόλων. Τα κριτήρια για τη διατήρηση είναι πλέον σύνθετα ιστορικά, αρχαιολογικά, αρχιτεκτονικά, πολεοδομικά, αισθητικά, κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά κριτήρια. Το πέρασμα αυτό από τη διατήρηση μεμονωμένων κτιρίων

ή μνημείων και έργων τέχνης σε ευρύτερη κλίμακα παρεμβάσεων είναι ιδιαίτερα δύσκολο σε χώρες όπως η Ελλάδα, λόγω του χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, της νομοθεσίας και του ιδιαίτερου ρόλου της έγγειας ιδιοκτησίας. Η προσπάθεια αυτή απαιτεί συντονισμένες ενέργειες, όπως εξειδικευμένο σχεδιασμό, αυξημένες πιστώσεις για την προστασία του ιστορικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος (συντήρηση κτιρίων, επιδοτήσεις, έργα υποδομών κλπ.) και υποστήριξη ανάπτυξης δραστηριοτήτων συμβατών με τον χαρακτήρα του (οικοτεχνία, περιήγηση, εναλλακτικές μορφές τουρισμού κλπ.).

Η πολιτική, λοιπόν, προστασίας αποτελεί ένα σύνθετο οικοδόμημα, όπου το πολιτιστικό επίπεδο κάθε χώρας παίζει σημαντικό ρόλο. Έτσι, χώρες όπως η Αγγλία, η Ιταλία, αλλά και η Τσεχία και η Πολωνία πέτυχαν εξαιρετικά αποτελέσματα σε αυτόν τον τομέα, ενώ στην Ελλάδα, όπου καταστράφηκε σημαντικό τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς, η σχετική προσπάθεια άρχισε με σημαντική καθυστέρηση.

Στην Ελλάδα η αναγνώριση της φυσιογνωμίας των ιστορικών πυρήνων έχει γίνει εδώ και δεκαετίες. Ωστόσο, παρουσιάζεται αδυναμία αρχικά να προστατευτούν και αργότερα να αποκατασταθούν οι κυριότεροι από αυτούς. Το ζήτημα της ανάπτυξης δραστηριοτήτων στους ιστορικούς πυρήνες, ιδιαίτερα τους τουριστικούς, είναι πρωταρχικό, αφού οι δραστηριότητες αυτές συνήθως αλλοιώνουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα των ιστορικών πυρήνων. Τα τελευταία χρόνια γίνεται προσπάθεια για την προστασία και ανάδειξη των ευαίσθητων περιοχών φυσικού (δάση, ακτές τοπία, δρυμοί) και οικολογικού ενδιαφέροντος (βιότοποι)· προσπάθεια που συνδυάζεται με τις δράσεις που αφορούν το ιστορικό (μνημεία, αρχαιολογικοί χώροι) και πολιτιστικό (παραδοσιακοί οικισμοί, ιστορικά κέντρα) περιβάλλον.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο έχει διατυπωθεί μία σαφής πολιτική δράσεων προστασίας και ανάδειξης των ζωνών ιδιαίτερου φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, οι οποίες χρηματοδοτούνται μέσω δράσεων που αφορούν τον τομέα του περιβάλλοντος. Η πολιτική αυτή, όπως μορφοποιήθηκε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και υιοθετήθηκε στο 5^{ο} πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον, στο πλαίσιο του Γ' Κ.Π.Σ. (2000-2006) γίνεται πιο οργανική και συνθετική και χρηματοδοτεί δράσεις που συνδέονται μεταξύ τους και επηρεάζουν πλέον τον σχεδιασμό σε χωροταξική και όχι απλώς σε πολεοδομική κλίμακα.

Στην Ελλάδα η υλοποίηση των κατευθύνσεων αυτών μέσω ειδικών μελετών, διαχειριστικών σχεδίων, προτύπων παρεμβάσεων κλπ. δεν έχει δώσει ακόμα απτά αποτελέσματα, αφού η υπέρβαση των βασικών προβλημάτων

απαιτεί τροποποίηση βασικών διατάξεων των εκτός και εντός σχεδίου διατάξεων δόμησης, καθώς και των δικαιωμάτων της εγγείου ιδιοκτησίας, που δεν φαίνεται να υλοποιείται για οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτικούς λόγους. Η λήψη, ωστόσο, μέτρων για την προστασία μέσω ρυθμίσεων του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος χρηματοδοτείται επαρκώς στο πλαίσιο του επιχειρησιακού προγράμματος «Περιβάλλον 2000-2006». Η επίτευξη χρηματοδότησης των μέτρων αυτών θα πρέπει να οδηγήσει σε συνθετικές δράσεις για την ένταξη του παραδοσιακού δομημένου αποθέματος στον σύγχρονο πολεοδομικό και χωροταξικό σχεδιασμό. Η ένταξη θα πρέπει να πραγματοποιηθεί με σεβασμό στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του παραδοσιακού αποθέματος. Αυτή η σύνθεση των δράσεων είναι δυνατόν να δώσει θετικά αποτελέσματα, εφόσον ο σχεδιασμός εξειδικευτεί στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των φυσικών ενοτήτων του χώρου (παράκτιος, ορεινός, αστικός, αγροτικός κ.ά.).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ Α΄ ΜΕΡΟΥΣ (1)

(Α) ΕΛΛΗΝΙΚΗ

1. **ΑΝΑΝΙΑΔΟΥ – ΤΖΗΜΟΠΟΥΛΟΥ ΜΑΙΡΗ. Αρχιτεκτονική Τοπίου, σχεδιασμός αστικών χώρων, Κριτική και θεωρία, σύγχρονες τάσσεις σχεδιασμού Τοπίου. Θεσσαλονίκη. Ζήτης. (1992).**
2. **ΓΚΙΖΕΛΗΣ Γ. Το Πολιτισμικό Σύστημα, Ο Σημειωτικός και Επικοινωνιακός χαρακτήρας του. Αθήνα Γρηγορόπουλος (1980).**
3. **ΤΣΑΟΥΣΗΣ Δ. (επιμ.) Ελληνισμός. Ελληνικότα. Αθήνα, Εστία (1983).**

(Β) ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

1. **ALLABY M. (1994). The concise Oxford Dictionary of Ecology. Oxford Press University.**
2. **BARDE J.P.(1990). The Path to Sustainable Development. OECD Observer o. 164,0.33-37 Paris.**
3. **BARROW H. Geography as Human Ecology in Ann. Ass. American Geogr. XIII. 7 (1923).**
4. **BARBACCI. A. Il Restanco dei monumenti in Italia Pol. dello stato. Roma 1957**
5. **BAUER H.J. Arbeiten zur angewadten Landschafts. Okologie in der Landesanstalt fur okologie, Landschaftsentwicklung und Forstplannign. Nw (LOLF) in MIH der LOLF 1980 (Σελ. 39-50).**
6. **BIERHALS G. Geodankenzur Weiterenwicklung der Landespflege in: Natur und Landschaft (1972). Σελ. 281-285.**
7. **BIERHALS G. Okologischer Datenbedarf fur dre Landschaftsplannung in: Landschaftstadt 10 (1978). Σελ. 30-36.**
8. **BLAB J. Gruandlagen fur ein Fledermaus – Hilfsprogramm: in Themen der Zeit 5. Greven 1980.**
9. **BOITO C. Sulle antichita e Belle Arti In uno Antologia. Hoepli, Milano (1889)**
10. **BRANDI C. Teoria del Restanco. Roma (1963)**
11. **CESCHI C. Teoria e storia del Restanco. M. Bulroni, Roma 1970**
12. **CLUB OF ROME (1972). The limit of Growth. ECOLOGIST (1972). Blueprint for Survival.**
13. **DARWIN The Origin of species, London (1859)**

14. **EBERLEIG und GEISLER E. Zur Umveltvertaglichkeitsprufung bei geplanten Gebaundekomplexen in: Landschaft + Staft 15 (1983). Σελ. 16-33.**
15. **EHRLICH P.R., EHRLICH A.H. und HODPREN J.H. Human Ecology. S. Francisco (1973).**
16. **ELDIN G. (1971). The Need for Intergovernmental Co-operation and Co-ordination Regarding the Environment (OCCD, Observer o. 50 3-8 Paris).**
17. **Enrlich P.R, Enriich A.A. und Haldren CP (1971). Ecoscience Population Resources Environment. S. Francisco. Freeman and Company.**
18. **FRIEDRICHS K. Okologie als Wisenschaft von der Natur oder okologische Raumforschung in: Bios VII (937). Σελ. 108.**
19. **HABER W. Theorietische Ammerkungen zur okologischem Planning in: Ges fur okologie Verh. Bd VII 1979. Σελ. 19-30.**
20. **HAECKEL E. Die generelle Morphologie der Organismen. Bd 1: Allgemeine Anatomie der Organismen. Bd 2: Allgemeine Entwicklungsgeschichte der Organismen – Berlin 1866. Σελ. 462 και 574.**
21. **HEIDTMANN E. Die okologische Raumgliederung eine sinvalle Grundlage fur die okologische Planning in: Natur und Landschaft 50 (1975). Σελ. 72-74.**
22. **HUMBOL VON A. Pflanzengeographie 1805.**
23. **JACOBS M. (1993). The Green Economy. Environment, Sustainable development and the polities of the Future. Plato Press, London.**
24. **JODARO M.P. (1983) The Struggle for economic Development. Longman, London-σ. 95.**
25. **KATTMANN U.Humanokologie Zwischen Biologie und Humanwissensehaften, dargestellt am Beispicl des okosystemsconzeptes. In Verh. Ges. Okologie Bd VI (1978) (Σελ. 541-549).**
26. **KLINK H-J. Geookologie – Zielsetzung, Methoden und Beispielein – Verh. Ges. Okologie Bd III (1975). Σελ. 211-223.**
27. **KLUG H. und LANG R. Einfuhrung in die Geosystemlehre. Darmstadt. 1983.**
28. **KNOTIG H. Bemerkungen Zum Begriff Humanokologie in: Humanokologie Blatter 2/3 (1972). Σελ. 1-140.**
29. **LAMARCK J.B. (1809) Paris. Philosophie Zoologique.**
30. **LAMARCK J.B. Systeme analytiques des connoissance positives de l' homme Paris 1988 (Πρώτη έκδοση Paris 1820).**

31. **LESER H. (1978) Landschaftokologie. Uni – Taschen bucher 521. Stuhgart 1978. Σελ. 433.**
32. **LONG B. (1991) Managing the Environment OECD Observer N 168ο ο. 4-7 Paris.**
33. **MOEBIUS K. Die Auster und die Austernwirtschaft. Berlin 1877. Σελ. 126.**
34. **MOREL J.M. Theorie des Jardins 1973 (Πρώτη έκδοση Paris 1776).**
35. **MULLER P. Okologische Kriterien fur die Raum und Stadtplanung in: Umwelt-saar 1974, Saarbrucken 1974. Σελ. 6-51.**
36. **MUTHESIUS H. Kunstgewerbe und Architektur. Jena 1907 (1976).**
37. **NEEF E. Einige Grundfragen der Landschaftsforschung in: Wiss. Unir. Leipzig. Rh 5 (1956). Σελ. 531-541.**
38. **NEEF E Topologische und Chorologische Arbeitsweisen in der Landschaftsforschung in PGM 107 (1963). Σελ. 249-259.**
39. **ODUM E.P. Grundlagen der Okologie (2 Banden). Band 1. Grundlagen. Brand 2. Standorte und Anwendung. N. York 1980. Σελ. 836.**
40. **ODUM E.P. The Strategy of Ecosystem development in science 164 (1969). Σελ. 262-270.**
41. **OECD (1971). OCCD and the Environment. OECD Observer n 53 σ. 19-26 Paris.**
42. **OHFF H. Peter Joseph Lenne, Berlin 1989.**
43. **PEARCH 0. - WARFORD J. (1993) Word without End. Economies, Environment and Sustainable Development. Oxford University Press. U.S.A.**
44. **SCHEMEL H.J. Zur Theorie den differenzierten Bodennutzung. Probleme und Mogliehkeiten einer okologisch fundierten Raumordung in: Landschaft + Stadt 8 (1976). Σελ. 159-166.**
45. **SCHMITHUSEN J. Fliesengefuge der Landschaft und Okotop. Vorschlage zur begrifflicken Ordnung und Nomenklatur in der Landschaftsforschung in: BDL Bd 5 (1948). Σελ. 74-83.**
46. **SCHMITHUSEN J Ιδίου Was Verstehen wir under Landschafts – okologie in: Verh. Ot. Geographentages, Bd 39 (1974). Σελ. 409-416.**
47. **SCHUMACHER (1993). Small is Beautiful. N.Y. Abacus. U.S.A.**
48. **SHARPF H. Notwendigkeit und Probleme der okologischen Planning in der Landwirtschaft. ARL – Arheits material Nr 33 (1979).**
49. **Sustainable Development. Economics and Environment in the Third Word. Earthscan Publication. London.**
50. **TANSLEY A.G. The British Islands und their veyetation Cambridge 1939.**

51. TRECCANI ENGICLOPEDIA, περιβάλλον (Parpagliolo) Roma (1900)

52. TROLL G. Geodanken und Bemerkungen Zur Okologischen Pflanzengeographie in GZ 41 (1935). Σελ. 380-388.

53. ULBIG H. Die Kurlurlandschaft. Methoden der Forschung und dar Beispiel Nordostengland in: Kolner Geogr. 9/10 (1956).

54. VIOLLET – LE DUC.(1965) Les monments historiques ole la France. Έκθεση αφιερωμένη στο έργο του Viollet le duc. Paris

55. WAALKER B. (1981). Welfare Economics and Urban Problems. Hutchinson, London.

56. WALD S. (1989). The Biotechnological Revolution. OECD Observer 156 o. 16-20, Paris.

57. WARD B. DUBOS R. (1972) Only one Earth. Penguin Itarmonds - Worth.

58. WCCD (1991). Our Common Future. Oxford University Press. G. Britain.

59. WCED (1987). Our Common Future - A report for the General Assembly of the U.N. (The Brundtland Report). United Nations, N. York.

2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

2.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

2.1.1 Εισαγωγικές ενδεικτικές αναφορές στην έννοια του χώρου

Γενικά, ο χώρος νοείται ως μια διαίρεση της γήινης επιφάνειας, όπου με πολιτικά, γεωγραφικά και θεσμικά κριτήρια είναι δυνατόν να αναπτυχθούν ανθρώπινες δραστηριότητες. Η επιστημονική, ωστόσο, θεώρηση του χώρου είναι πιο σύνθετη, π.χ. επιστήμες, όπως η Γεωγραφία, η Οικονομική, η Κοινωνιολογία, η Χωροταξία, η Πολεοδομία κ.ά. ερευνούν τα πολύπλοκα προβλήματα που συνδέονται με τις ανθρώπινες δραστηριότητες στον χώρο.

Η αντιμετώπιση των προβλημάτων του χώρου απασχόλησε τον άνθρωπο από πολύ παλιά. Η έννοια του χώρου διαφέρει από εποχή σε εποχή και από το ένα πολιτιστικό σύστημα στο άλλο. Στην αρχαιότητα παρατηρούμε, για παράδειγμα, ότι «τόπος» για τον Αισχύλο είναι όλη η Γη, για τον Δημοσθένη η γεωγραφική θέση και για τον Πλάτωνα μία συγκεκριμένη τοποθεσία του χώρου.

12. Αναπαράσταση της Ακρόπολης των Αθηνών τον 4^{ο} π.Χ. αιώνα.
Χαρακτηριστικό παράδειγμα «τόπου» κατά την αρχαιότητα.

Τα προβλήματα που προκύπτουν από την εισαγωγή της μεταβλητής του χώρου στις ανθρώπινες δραστηριότητες εντάθηκαν με τη Βιομηχανική Επανάσταση και τη

ραγδαία αστικοποίηση που τη συνόδευσε, αποτελώντας, κατά τον Γάλλο φιλόσοφο *Hendri Lefevre (32),* δύο όψεις του ίδιου προβλήματος.

Με το πέρασμα από τον εμπορικό στον βιομηχανικό καπιταλισμό, η Βιομηχανική Επανάσταση εμφανίζεται ως μία επιτάχυνση της διαδικασίας ανάπτυξης, με στόχο το κέρδος και την καλύτερη προσαρμογή στους νόμους της αγοράς. Συνοδεύεται από μία πρωτοφανή μετακίνηση πληθυσμού από την ύπαιθρο προς τα αστικά κέντρα, η οποία οδήγησε σε ραγδαία επιδείνωση των συνθηκών κατοικίας, εργασίας και υγιεινής.

13. Χαρακτηριστικό παράδειγμα βιομηχανικής πόλης (Birmingham) τον 19^{ο} αιώνα στην Αγγλία.

Η αστικοποίηση, λοιπόν, είναι ένα πολύπλοκο οικονομικό και κοινωνικό φαινόμενο, που συνοδεύεται από τη γεωγραφική συγκέντρωση πληθυσμού και δραστηριοτήτων, από την κοινωνική διαίρεση της εργασίας και από την επικράτηση του κυρίαρχου κοινωνικοοικονομικού συστήματος ως τρόπου ζωής.

Στις μεγάλες προβιομηχανικές συγκεντρώσεις κυριαρχούσε το εμπόριο και η διοίκηση. Με τη Βιομηχανική Επανάσταση δημιουργήθηκαν μεγάλες βιομηχανικές πόλεις με πολύπλοκη λειτουργική δομή και ανυπέρβλητα λειτουργικά και πολεοδομικά προβλήματα.

Η Βιομηχανική Επανάσταση εμφανίζεται ως επιτάχυνση της διαδικασίας ανάπτυξης. Παρά την πρόοδο, οι κοινωνικές ανισότητες εντείνονται και παρουσιάζονται φαινόμενα κοινωνικής και πολεοδομικής αποδιοργάνωσης.

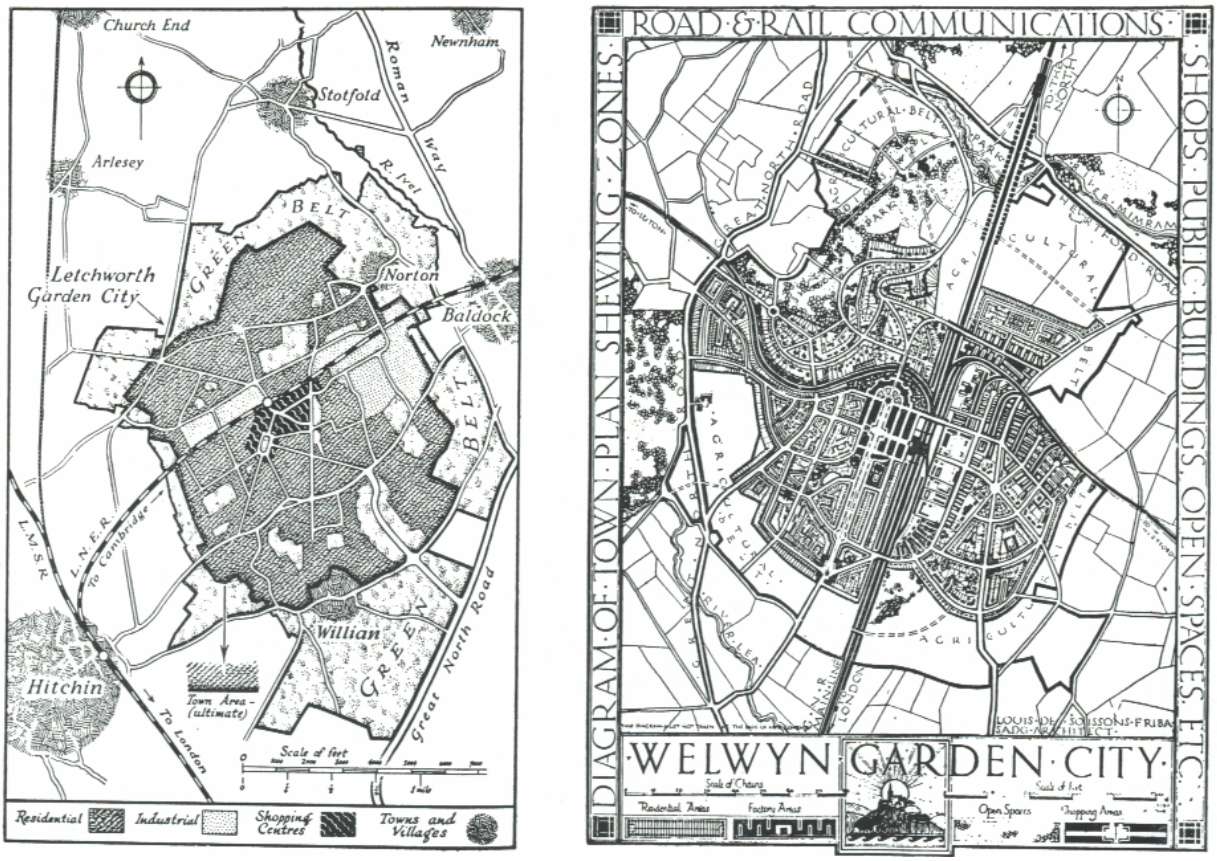

14. Παρίσι. Απεικόνιση Κεντρικής Λεωφόρου τον 19^{ο} αιώνα.

Η επιστημονική μελέτη του χώρου ξεκίνησε από τους οικονομολόγους, με πρόδρομο τον *Richard Cantillon (10),* ο οποίος διατύπωσε την άποψη ότι χωρικά κριτήρια, όπως η απόσταση, εξηγούν τη δημιουργία των πόλεων και τη γένεση εμπορικών σχέσεων ανάμεσα σε αυτές και την ύπαιθρο. Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών, αναπτύσσονται διάφορα «ρεύματα» με κοινωνικό ή τεχνοκρατικό χαρακτήρα. Ιδιαίτερα γνωστοί είναι οι «ουτοπιστές», οι οποίοι προσπαθούν, με στόχο ιδανικές κοινωνικές μορφές, να βάλουν σε τάξη και να οργανώσουν την κοινωνία. Τα ουτοπικά μοντέλα που εμφανίζονται στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα με φιλοσοφικό περιεχόμενο έχουν προοδευτικό (Fourier, Owens) ή πολιτιστικό (Morris, Ruskin) χαρακτήρα.

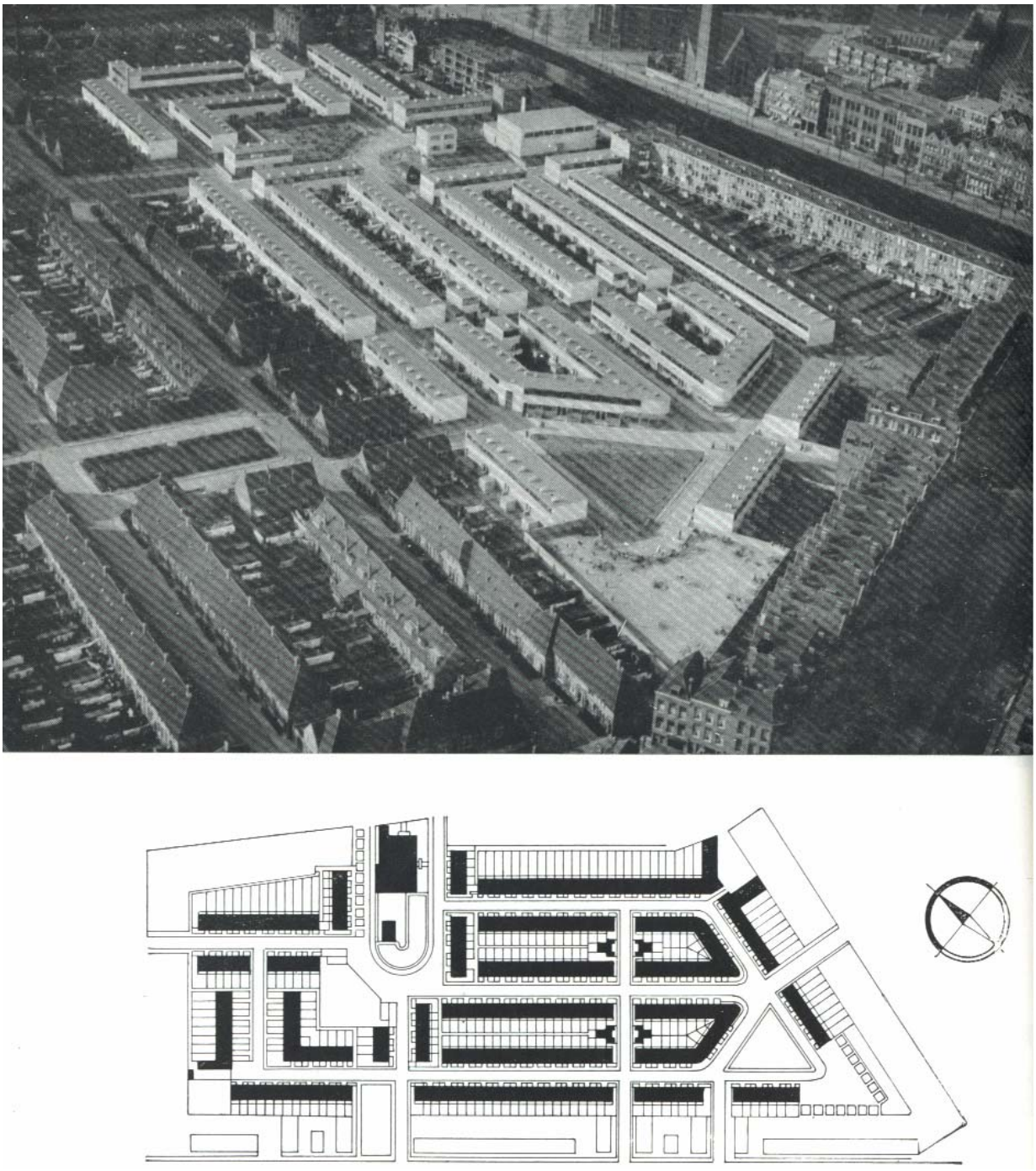
Το φυσικό περιβάλλον ως φυγή από τη νέα αστική πραγματικότητα ασκεί ισχυρή επίδραση, ιδιαίτερα στις αγγλοσαξονικές και κεντροευρωπαϊκές χώρες.

Χαρακτηριστική είναι η ιδέα της Κηπούπολης του H. Howard στις αρχές του 20ού αιώνα, που εκφράζει το ιδεώδες για έναν τρόπο ζωής σε επαφή με τη φύση. Η επίδραση των ιδεών του Howard στις αγγλοσαξονικές χώρες και την Αμερική υπήρξε σημαντική.

15. Σχέδιο οργάνωσης της Κηπούπολης του Letshworth (1902)και του Welwyn (1919).

Με τη μετάβαση από την ουτοπία του 19ου αιώνα στον τεχνολογικό ρεαλισμό του 20ού αιώνα λύνονται τα κυρίαρχα προβλήματα του συστήματος που το συνόδευαν καθ' όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα, εξουδετερώνονται τα πολιτικοϊδεολογικά κινήματα που είχαν αναπτυχθεί και προκύπτουν νέα μοντέλα χωρικής οργάνωσης. Την περίοδο αυτή γεννιέται η σύγχρονη Πολεοδομία, αντικείμενο της οποίας αποτελεί η διευθέτηση του άναρχου, διογκωμένου αστικού και βιομηχανικού χώρου.

16. Rotterdam, η συνοικία Kiefhoek (1925).

Η Πολεοδομία αρχικά και η Χωροταξία αργότερα αυτονομούνται σταδιακά από την Αρχιτεκτονική αποκτώντας δικό τους επιστημονικό πεδίο έρευνας και εφαρμογής. Στη συνέχεια, αποτελούν ανεξάρτητο διεπιστημονικό τομέα που συνδέεται με άλλους τομείς, όπως οι οικονομικές και κοινωνικές επιστήμες, η Γεωγραφία, τα Μαθηματικά, η Ψυχολογία, η Οικολογία.

Γενικότερα, η Πολεοδομία-Χωροταξία είναι ένας διεπιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την έρευνα και μελέτη της οργάνωσης του χώρου των

ανθρωπίνων εγκαταστάσεων και των παραγόντων που επηρεάζουν τη δομή του. Διαφέρουν μεταξύ τους ως προς την κλίμακα, αφού αντικείμενο της πρώτης είναι ο οικισμός, ενώ της δεύτερης μία μεγαλύτερη ενότητα, η Περιφέρεια. Ουσιαστικά, ο όρος Χωροταξία είναι ένας σύνθετος ελληνικός όρος (χώρος και τάξη) που αναφέρεται στη γενικότερη οργάνωση του ευρύτερου γεωγραφικού χώρου. Η Πολεοδομία δεν είναι μία Αρχιτεκτονική του ευρύτερου αστικού χώρου, αλλά μία διαδικασία οργάνωσης του αστικού χώρου, όπου ενυπάρχει και η Αρχιτεκτονική. Οι αλληλεξαρτήσεις μεταξύ τους είναι αναπόφευκτες, ενώ στην Ελλάδα πολλές φορές χρησιμοποιούνται ενοποιημένες, για να εκφράσουν τη γενικότερη διαδικασία οργάνωσης του χώρου. Στο πλαίσιο της διαδικασίας οργάνωσης του χώρου μεγάλη σπουδαιότητα αποκτά η περιφερειακή θεωρία, η οποία, στο επίπεδο της περιφερειακής ανάπτυξης, συνδυάζει την οικονομική έννοια της ανάπτυξης (σε ένα δεδομένο χωρικό επίπεδο, την περιφέρεια) με τη Χωροταξία .

Ο ανταγωνισμός που έχει αναπτυχθεί ανάμεσα στους οικονομολόγους και τους χωροτάκτες, αν δηλαδή είναι σημαντικότερη η οικονομική ή η χωροταξική συνιστώσα και διαδικασία, είναι άνευ σημασίας, αφού και οι δύο συνιστώσες συνυπάρχουν σε οποιαδήποτε προσπάθεια περιφερειακής ανάπτυξης.

Η διάκριση της περιφερειακής θεωρίας σε περιφερειακή οικονομική, που αποτελεί κλάδο των οικονομικών επιστημών, και στη Γεωγραφία, απ' όπου ξεκινά ο φυσικός προγραμματισμός, δεν είναι απόλυτος κανόνας, αφού πολλές θεωρητικές προσεγγίσεις ανάμεσα στις δυο αυτές κατευθύνσεις είναι κοινές. Είναι γεγονός ότι στη διαδικασία της περιφερειακής ανάπτυξης υπάρχει η διάσταση της πρόβλεψης, απαιτείται, δηλαδή, διαδικασία προγραμματισμού (Planning) για την ανάπτυξη του περιφερειακού χώρου. Η διαδικασία αυτή είναι τόσο σημαντική, ώστε η μη εφαρμογή της, ουσιαστικά, οδηγεί στην κατάρρευση του οικοδομήματος του σχεδιασμού. Σύμφωνα με τον Αραβαντινό (4), ο σχεδιασμός υποδηλώνει ότι αποβλέπουμε στη δημιουργία νέων, επιθυμητών καταστάσεων, που κρίνονται προτιμότερες από την υφιστάμενη.

Επομένως, η μελέτη της οργάνωσης του χώρου ανάγεται σε δυο θεωρήσεις. Η πρώτη δίνει μεγαλύτερο βάρος στις οικονομικές παραμέτρους και η δεύτερη στον φυσικό ή χωροταξικό σχεδιασμό.

Εφόσον βασικό αντικείμενο αναφοράς για την περιφερειακή θεωρία και τον χωροταξικό σχεδιασμό αποτελεί η περιφέρεια, πρέπει να αναλυθεί ο τρόπος με τον οποίο γίνεται, σε περιφερειακό επίπεδο, αντιληπτή η έννοια του χώρου και ο σχεδιασμός του. Η μελέτη του χώρου *(Ανδρικοπούλου – Καυκαλά, 2)* προϋποθέτει την ανάλυσή του σε γεωγραφικό, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό κλπ. Ο γεωγραφικός χώρος με τη μορφή

του φυσικού περιβάλλοντος μπορεί να ερευνηθεί με ευχέρεια, ενώ ο ανθρωπογενής χώρος είναι πιο περίπλοκος, γιατί εκεί ο άνθρωπος αναπτύσσει τις οικονομικές και άλλες δραστηριότητές του.

Η στάση απέναντι στα προβλήματα του χώρου αλλάζει κατά τον $20^{ο}$ αιώνα, αλλά τελικά δίνεται ιδιαίτερη έμφαση σε αυτά μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, με την εκτεταμένη δραστηριότητα του παρεμβατικού κράτους, την αποκέντρωση, την εκβιομηχάνιση, τη συγκέντρωση πληθυσμού στις πόλεις, αλλά και την ευαισθητοποίηση των πολιτών για την προστασία του περιβάλλοντος. Με την ανάπτυξη των πολιτικών κοινωνικής ευημερίας, η μεταβλητή του χώρου αποκτά αυξημένη σπουδαιότητα, αφού οι επιστήμες που ασχολούνται με την οργάνωση του χώρου συγκεντρώνουν την προσοχή τους στην αντιμετώπιση προβλημάτων, όπως:

α. Παγκοσμιοποίηση της Οικονομίας

Η Παγκοσμιοποίηση της Οικονομίας, δηλαδή η διασύνδεση των συστημάτων παραγωγής, απασχόλησης και αγορών, μείωσε τη σημασία των εθνικών οικονομιών και αύξησε την επίδραση των παγκοσμίων ανακατατάξεων σε αυτές.

Η υιοθέτηση κανόνων ευελιξίας στη διακίνηση κεφαλαίων και την παραγωγή και η συγκέντρωση των επενδύσεων σε ορισμένες περιοχές είχαν σημαντικές χωροταξικές επιπτώσεις στη διάρθρωση των χωρικών συγκεντρώσεων, οι κυριότερες από τις οποίες είναι:

- Μεγάλα Διεθνή Κέντρα (Ν. Υόρκη, Παρίσι, Λονδίνο, Τόκιο)

- Διεθνή Κέντρα (Φρανκφούρτη, Σιγκαπούρη κλπ.)

- Περιφερειακά Κέντρα (Μιλάνο, Αθήνα, Μαδρίτη κλπ.)

- Τοπικά Κέντρα (Μπάρι, Πάτρα κλπ.)

β. Η ανάπτυξη των Περιφερειών

Η θεώρηση των Περιφερειών στην Ευρώπη ως βασικών γεωπολιτικών μονάδων σε βάρος των κρατών – εθνών αποτελεί εξέλιξη με σημαντικές χωροταξικές επιπτώσεις. Η Ευρώπη των Περιφερειών απλώς επιβεβαιώνει τις εξελίξεις που σημειώθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες.

γ. Η Αστικοποίηση και ο Χωροταξικός σχεδιασμός

Η μεγάλη συγκέντρωση πληθυσμού σε επιλεγμένες θέσεις του χώρου δημιουργεί το φαινόμενο της αστικοποίησης και καθιστά αναγκαία τη λήψη μέτρων για την αποκατάσταση της χωροταξικής ισορροπίας.

δ. Η Ρύπανση

Η ανεξέλεγκτη επέκταση της οικονομικής ανάπτυξης, με τις καταστροφές και την ρύπανση που προκάλεσε, δημιούργησε σύνθετα προβλήματα, οι οικονομικές - κοινωνικές και χωροταξικές διαστάσεις των οποίων είναι σημαντικές.

ε. Άλλοι παράγοντες

Μία σειρά από παράγοντες, όπως ο υπερπληθυσμός, η τεχνολογία, οι ενεργειακές ανάγκες κ.ά. δημιουργούν κρίσιμες μεταβολές στην οργάνωση του σύγχρονου κόσμου.

Η αντιμετώπιση των κρίσιμων προβλημάτων που έχουν χωρική διάσταση δημιουργεί την ανάγκη παρέμβασης του κράτους στην οργάνωση του χώρου μέσω της αντιμετώπισης του περιφερειακού προβλήματος, το οποίο δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν από μόνοι τους οι μηχανισμοί της αγοράς. Οι παλαιότερες κλασικές – νεοκλασικές οικονομικές αντιλήψεις, αλλά και οι. σύγχρονες περιφερειακές θεωρίες δεν σχηματίζουν μία συνεκτική αντίληψη για την έννοια του χώρου. Ειδικότερα, μπορούμε να παρατηρήσουμε τα εξής:

- Η διαίρεση του χώρου σε περιφερειακά υποσύνολα γίνεται με βάση κάποια κριτήρια αναφοράς που, τις περισσότερες φορές, είναι φυσικό να αφίστανται από τη γεωγραφική ή άλλη έννοια του χώρου. Με την ίδια μεθοδολογία οι περιφερειακές πολιτικές, παρέχοντας κίνητρα ή θέτοντας όρους, επιδιώκουν την υλοποίηση θεωρητικών μοντέλων στον χώρο με εμπειρικές μεθόδους και έξω από τα συστατικά χαρακτηριστικά των επιμέρους χωρικών ενοτήτων.
- Στις οικονομικές θεωρίες του χώρου η αντιμετώπιση των χωρικών προβλημάτων γίνεται μηχανιστικά και αντανακλά μία ευκλείδεια έννοια σημείων και αποστάσεων που μπορούν να οργανωθούν ομοιόμορφα, χωρίς να αντιμετωπίζουν ιδιαιτερότητες. Ο χώρος, δηλαδή, γίνεται κατανοητός ως ένα σχήμα όπου μπορούν να εγγραφούν δραστηριότητες και να σχηματοποιηθούν αφηρημένα μοντέλα αναπαράστασης.
- Η Γεωγραφία χρησιμοποιεί τον χώρο ως υπόβαθρο για το οποίο, στη συνέχεια, συλλέγει πληροφορίες. Στο πλαίσιο αυτό δεν εξετάζονται τα επίπεδα χωρικών σχέσεων και, έτσι, μαθηματικοποιούνται μέσω δεικτών τα στοιχεία ανάλυσης του χώρου.

Το θέμα του χώρου και η μη ικανοποιητική προσέγγισή του από την περιφερειακή θεωρία είναι ζήτημα δομικό, που απαιτεί την ενσωμάτωση της έννοιας του χώρου στον βασικό κορμό της θεωρίας.

Η σύνδεση του χώρου με την κοινωνία έχει απασχολήσει από καιρό τους μελετητές. Η σύνδεση με την κοινωνική διαδικασία έχει επισημανθεί ήδη από τους Μαρξ - Έγκελς ως αντίθεση πόλης – υπαίθρου, μέσω του νέου καταμερισμού εργασίας, και συνεχίστηκε τα νεότερα χρόνια κατά τη δεκαετία του ‘70 με θεωρίες που στηρίζονται στη μαρξιστική ανάλυση και έχουν σημείο αναφοράς την πόλη, τα αστικά προβλήματα και τη διαφοροποίηση της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Στους βασικούς μελετητές που ασχολήθηκαν με την έννοια του χώρου ανήκουν ο Lefebvre, του οποίου βασική θέση είναι ότι ο χώρος όχι μόνο καταναλώνεται, αλλά και παράγεται και αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την αναπαραγωγή του συστήματος.

Ο *M. Castells (9)* αναλύει τον χώρο σε σφαίρες παραγωγής, ανταλλαγής και κατανάλωσης. Μάλιστα, καταλήγει να θεωρεί την Πόλη ως χώρο κατανάλωσης και την Περιφέρεια ως χώρο των μέσων παραγωγής.

Ο *A. Lipietz (37*) θεωρεί ότι ο χώρος μπορεί να αρθρωθεί σε χωρικές βαθμίδες. Σχετικά με τις δραστηριότητες, αποφαίνεται ότι δεν υπάρχουν σταθεροί κανόνες που να ρυθμίζουν τη χωροθέτησή τους.

Ο *K. Walker (60)* υποστηρίζει ότι οι αξίες χρήσης των θέσεων στον χώρο αποτελούν βασικό σημείο των χωρικών εξαρτήσεων.

Σύμφωνα με τον *E. Mingione (42),* ο χώρος με τη γεωγραφική του συνιστώσα μπορεί να οριστεί ως

- ένας χάρτης των μέσων παραγωγής

- ένα μέσο παραγωγής (π.χ. γεωργική γη)

- ένα αγαθό περιορισμένης προσφοράς (π.χ. αστική γη)

Γενικεύοντας, ο χώρος δεν είναι ένα κλειστό και αυτόνομο σύστημα έξω από τις κοινωνικές διαδικασίες. Τα φαινόμενα που παρατηρούμε δεν είναι μόνο χωρικά φαινόμενα, αλλά χωρικές εκδηλώσεις κοινωνικών φαινομένων. Πρόκειται για μία σύνθετη διαδικασία ενσωμάτωσης του χώρου στα κοινωνικά φαινόμενα.

Όλα τα υλικά στοιχεία που παρατηρούμε στον χώρο (γεωργική γη, οικισμοί, κτίρια, εργοστάσια κλπ.) είναι κοινωνικά προϊόντα όπου ενσωματώνονται η ανθρώπινη εργασία και οι επενδύσεις, που αποτελούν τον υλικό πλούτο της κοινωνίας. Η χρήση τους είναι συνυφασμένη με τον κοινωνικό προγραμματισμό. Το περιεχόμενο της οργάνωσης του

χώρου έχει σχέση με την κοινωνία που τη δημιουργεί, συναποτελώντας ένα ενιαίο σύνολο.

2.1.2 Ενδεικτική προσέγγιση του χώρου

Ο κλάδος της οικονομικής επιστήμης που μελετά τη χωρική διάσταση των οικονομικών δραστηριοτήτων ονομάζεται «οικονομική του χώρου».

Οι τρεις βασικές μορφές επίδρασης του χώρου στην ανθρώπινη δραστηριότητα είναι η επιφάνεια (έδαφος), που αποτελεί βασικό στοιχείο του φυσικού περιβάλλοντος και σημαντικό συντελεστή της παραγωγής, η απόσταση και ο χώρος ως τόπος εγκατάστασης των παραγωγικών και καταναλωτικών ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Η παραδοσιακή οικονομική ανάλυση παραμέλησε τη χωρική διάσταση των οικονομικών φαινομένων, γιατί θεωρούσε ότι η κινητικότητα των μέσων παραγωγής από περιοχή σε περιοχή είναι πλήρης και, κατά συνέπεια, η επίδραση του χώρου στη διαδικασία ανταγωνισμού μηδενική. Θεωρούσε, δηλαδή, ότι οι μηχανισμοί της αγοράς εξαλείφουν κάθε δυσλειτουργία του συστήματος, αφού η επίδραση των χωροταξικών παραγόντων είναι αμελητέα σε σχέση με το πρόβλημα του χρόνου.

Με την εκτεταμένη δραστηριότητα του παρεμβατικού κράτους μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, θεμελιώθηκε η οικονομική του χώρου ενώ στον ερευνητικό τομέα επικράτησαν δύο κυρίως τάσεις. Η πρώτη ανέπτυξε μεθόδους για την ανάλυση χωροταξικών προβλημάτων και η δεύτερη επιδίωξε τη διεπιστημονική θεώρηση του χώρου σε συνεργασία με κλάδους των κοινωνικών επιστημών. Παράλληλα, άρχισε να θεωρείται σημαντικό το κριτήριο της «χωροταξικής δικαιοσύνης» ή ισότητας, καθώς και εκείνο της αποτελεσματικότητας, ενώ θεσπίζονται κριτήρια χαρακτηρισμού των Περιφερειών, που αποτελούν πλέον το βασικό κύτταρο προγραμματισμού για τη χάραξη στόχων περιφερειακής πολιτικής.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και η Επιτροπή των Περιφερειών έχουν δώσει ιδιαίτερη έμφαση στη μελέτη των προβλημάτων του χώρου.

Η ευρύτητα του γνωστικού αντικειμένου της οικονομικής του χώρου κάνει δύσκολο τον ορισμό της. Κατά τον *Ν. Κονσόλα (6),* είναι ο κλάδος της οικονομικής επιστήμης που μελετά την επίδραση της διάστασης του χώρου στις οικονομικές δραστηριότητες. Κατά τον *Nourse (42),* ως αντικείμενό της ορίζεται η μελέτη της χωροταξικής διάρθρωσης της οικονομίας και της γεωγραφικής κατανομής των συντελεστών παραγωγής. Κατά τον *Dubey (15),* η οικονομική του χώρου μελετά τις διαφοροποιήσεις και αλληλεξαρτήσεις των χωρικών μονάδων σε έναν κόσμο άνισης κατανομής των συντελεστών παραγωγής.

Η οικονομική του χώρου χρησιμοποιεί το σύνολο των γνώσεων της οικονομικής επιστήμης, για να μελετήσει οικονομικά φαινόμενα που εξελίσσονται σε χωρικές μονάδες και δημιουργούνται από την οικονομική δραστηριότητα του ανθρώπου.

Στις σύγχρονες κοινωνίες η λειτουργία της οικονομίας έχει αποκτήσει πρωταρχική σημασία. Κάθε κοινωνία οργανώνεται και παράγει τις απαραίτητες για την επιβίωσή της και τη διατήρηση του κυρίαρχου κοινωνικού συστήματος συνθήκες. Τα υλικά μέσα παραγωγής και οι θεσμοί που είναι απαραίτητοι για τη λειτουργία τους αποτελούν το παραγωγικό σύστημα, το οποίο δεν προσδιορίζεται μόνο από τεχνικά ή οικονομικά χαρακτηριστικά, αλλά και από διάφορα άλλα χαρακτηριστικά, σχέσεις και εξαρτήσεις. Στην ιστορική εξέλιξη κάθε κοινωνικού σχηματισμού μεγάλη σημασία έχει η κοινωνική διαίρεση της εργασίας. Σταδιακά, οι δραστηριότητες χωρίστηκαν σε δράσεις του πρωτογενή (γεωργία, δασοκομία, αλιεία κλπ.), δευτερογενή (βιομηχανία, βιοτεχνία, μεταφορές, ενέργεια κ.ά.), τριτογενή (εμπόριο, υπηρεσίες, τουρισμός κ.ά.) και τεταρτογενή τομέα (έρευνα, νέες τεχνολογίες, πληροφορική κ.ά.).

Η χωροθέτηση των παραγωγικών δραστηριοτήτων έπαιξε σπουδαίο ρόλο στην περιφερειακή ανάπτυξη, γι' αυτό και αποτέλεσε αντικείμενο έρευνας από την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης μέχρι σήμερα. Οι κυριότεροι παράγοντες από τους οποίους εξαρτάται η δομή του παραγωγικού συστήματος μίας περιφέρειας είναι:

- Ο τρόπος ενσωμάτωσης στον διεθνή και εθνικό καταμερισμό εργασίας
- Οι διαθέσιμοι φυσικοί πόροι και ο τρόπος εκμετάλλευσής τους
- Ο τρόπος εξαγωγής και ιδιοποίησης της υπεραξίας
- Η ρύθμιση της αντίθεσης κεφαλαίου - εργασίας
- Ο βαθμός ανάπτυξης της αγοράς και τα δίκτυα μεταφορών και επικοινωνιών που επιτρέπουν τη βέλτιστη αξιοποίηση κάθε γεωγραφικής θέσης
- Οι γενικές πολιτικές και διοικητικές συνθήκες (πολιτικές, κίνητρα κ.ά.)

Ιδιαίτερη σημασία έχουν οι αρχές χωροθέτησης του δευτερογενή και τριτογενή τομέα, καθώς και η χωροταξική οργάνωση ιδιαίτερα στα μεγάλα αστικά και μητροπολιτικά συγκροτήματα, αφού η πληθυσμιακή συγκέντρωση αποτελεί βασικό κομμάτι της περιφερειακής συγκέντρωσης και, κατά συνέπεια, του περιφερειακού σχεδιασμού και προγραμματισμού.

Η εξεύρεση του πλέον κατάλληλου τόπου εγκατάστασης των βιομηχανικών επιχειρήσεων είναι βασική παράμετρος για την εξέλιξη κάθε επιχείρησης. Η θεωρία αυτή υποστηρίχτηκε αρχικά από τον *Losch (39)* για τις βιομηχανικές εγκαταστάσεις, γενικεύτηκε, όμως, γρήγορα στη χωροθέτηση πλήθους οικονομικών δραστηριοτήτων. Ωστόσο, η θεωρία του τόπου εγκατάστασης είναι ευκολότερο να εφαρμοστεί σε μία

μεμονωμένη επιχείρηση. Σκοπός της θεωρίας είναι η μελέτη της γεωγραφικής κατανομής των οικονομικών δραστηριοτήτων στο πλαίσιο της οικονομικής ανάπτυξης (Κώττης, 9). Ιδιαίτερα εξετάζει το κόστος μεταφοράς και τις χωροταξικές διαστάσεις της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Η συστηματική μελέτη των παραγόντων που διαμορφώνουν τις αποφάσεις στη διαδικασία επιλογής του τόπου εγκατάστασης παίζουν σπουδαίο ρόλο στην άσκηση περιφερειακής πολιτικής και στην επιλογή περιοχών επιθυμητής εγκατάστασης επιχειρήσεων.

Ο πρώτος που επιχείρησε να διατυπώσει επιστημονική θεωρία χωροθέτησης ήταν ο Γερμανός *Von Thunen (1826),* ο οποίος διερεύνησε τις αγροτικές χρήσεις γης γύρω από ένα αστικό κέντρο. Τη θεωρία αυτή βελτίωσε ο *Losch (39)* και αργότερα επεκτάθηκε στις αστικές χρήσεις γης από τους *Wingo (60) και Alonso (1).* Στην αστική γη η τιμή είναι συνάρτηση της απόστασης από το κέντρο της πόλης, δηλαδή, μειώνεται όσο αυξάνεται η απόσταση και, κατά συνέπεια, όσο μεγαλώνει το μεταφορικό κόστος. Η αρχική επεξεργασία της θεωρίας ως συνάρτηση του μεταφορικού κόστους έγινε από τον A. Weber (59).

Οι βασικοί παράγοντες που επηρεάζουν το πρόβλημα της επιλογής τόπου εγκατάστασης είναι τρεις:

- Το μεταφορικό κόστος

  Ο Weber υποστήριξε ότι το κόστος μεταφοράς είναι ανάλογο με την απόσταση ανάμεσα στα σημεία μετακίνησης και το μεταφερόμενο φορτίο. Το σημείο όπου ελαχιστοποιείται το κόστος είναι εκεί όπου το σύνολο των πρώτων υλών και των τελικών προϊόντων που μεταφέρονται είναι το ελάχιστο δυνατό.

- Το κόστος εργασίας

  Μετά τον εντοπισμό του σημείου όπου ελαχιστοποιείται το κόστος μεταφοράς, ζητείται η χωροθέτηση ενός άλλου σημείου, όπου η εξοικονόμηση εργατικού κόστους κατά μονάδα υπερκαλύπτει το πρόσθετο κόστος μεταφοράς.

- Η συγκέντρωση των επιχειρήσεων

  Η συγκέντρωση σε επιλεγμένα σημεία είναι δυνατόν να προκαλέσει οικονομίες κλίμακας. Η θεωρία του Weber βελτιώθηκε από πολλούς νεότερους ερευνητές. Γενικότερα, οι επιχειρήσεις, όταν επιλέγουν τόπο εγκατάστασης, επιχειρούν να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους.

Στο πλαίσιο της λειτουργίας του παρεμβατικού κράτους, η παροχή κινήτρων για εγκατάσταση σε προβληματικές περιοχές αποτελεί γενικευμένη αρχή. Εκτός από τις

θεωρίες του τόπου εγκατάστασης των επιχειρήσεων, σημαντικές είναι αυτές που εξετάζουν τη χωροθέτηση των οικονομικών δραστηριοτήτων σε σχέση με το οικιστικό δίκτυο. Κυριότερες είναι η θεωρία της κεντρικής θέσης του *Christaller (11),* η θεωρία του τόπου εγκατάστασης του *Losch (39),* η θεωρία των πόλων ανάπτυξης του *Perroux (46)* και η θεωρία του *Tinhebergen (57).* Η θεωρία της κεντρικής θέσης του Christaller στηρίχτηκε σε μία μελέτη για την κατανομή των οικισμών στη Νότια Γερμανία κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου. Κύριοι στόχοι της θεωρίας ήταν να οριστεί ο ρόλος του υπερτοπικής σημασίας οικιστικού κέντρου της περιοχής και το πώς αρθρώνονται οι δραστηριότητες στα όρια της ακτίνας επιρροής του. Κεντρικός τόπος στην περίπτωση αυτή είναι το αστικό κέντρο, που προμηθεύει υπηρεσίες και αγαθά σε μία ζώνη επιρροής.

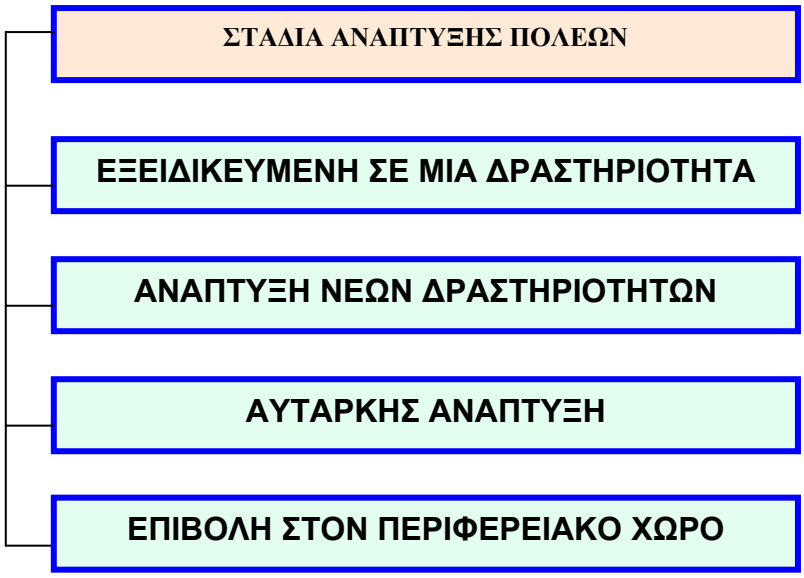
Ο Christaller ιεραρχεί τρεις κατηγορίες οικισμών (χωριά, κωμοπόλεις, πόλεις), με πληθυσμό από 100 έως 500.00 κατοίκους. Η ιεράρχηση γίνεται με κριτήρια ακτίνας επιρροής, εξοπλισμού και αποστάσεων. Στη θεωρία αυτή ο Losch έδωσε ευρύτερο περιεχόμενο. Η θεωρία της κεντρικής θέσης παρουσιάζει μία σειρά από αδυναμίες, όπως ότι υπερτιμά τον παράγοντα του μεταφορικού κόστος, ότι δεν λαμβάνει υπόψη την εξέλιξη της οικονομικής και χωρικής διάρθρωσης του οικιστικού δικτύου, ότι δεν μπορεί να τύχει γενικευμένης εφαρμογής κ.ά. Παρ' όλα αυτά, είχε εκτεταμένη χρήση, ιδιαίτερα στην κατάταξη του δικτύου των οικισμών, στην υλοποίηση μέτρων περιφερειακής πολιτικής και στην κατανομή υπηρεσιών και αγαθών. Μεγαλύτερη, ωστόσο, πρακτική εφαρμογή στη λήψη μέτρων πολιτικής για την επίλυση περιφερειακών προβλημάτων είχε η θεωρία των πόλων ανάπτυξης.

Η θεωρία των πόλων ανάπτυξης διατυπώθηκε αρχικά από τον F. Perroux, ο οποίος υποστήριξε ότι η ανάπτυξη εμφανίζεται σε πόλους ανάπτυξης με κυμαινόμενη ένταση και προκαλεί διαφοροποιημένα οικονομικά αποτελέσματα. Ο ορισμός, όμως, αυτός αναφέρεται στον οικονομικό και όχι στον γεωγραφικό χώρο. Σύμφωνα με τον Perroux, η χωρική συγκέντρωση οικονομικών δραστηριοτήτων σε ένα αστικό κέντρο που περιβάλλεται από μία υπανάπτυκτη ζώνη θα έχει ευνοϊκά αποτελέσματα για το σύνολο του χώρου. Ο Boudeville διεύρυνε γεωγραφικά την έννοια του πόλου ανάπτυξης, υποστηρίζοντας ότι υπάρχει διάχυση της αναπτυξιακής διαδικασίας γύρω από έναν πόλο ανάπτυξης, που περιλαμβάνει και διάφορες αναπτυξιακές ζώνες στην άμεση ακτίνα επιρροής του. Η θεωρία των πόλων ανάπτυξης, αν και δεν μπορεί να εξηγήσει την πολυπλοκότητα των χωρικών φαινομένων, κρίθηκε ως θετικό μέσο για την άσκηση περιφερειακής πολιτικής. Σύμφωνα με αυτήν, η αστική ανάπτυξη είναι αποτέλεσμα των εξαγωγικών δραστηριοτήτων της πόλης. Σημείο εκκίνησης αποτελεί το γεγονός ότι μόνο το εισόδημα που προέρχεται από βιομηχανικούς ή άλλους κλάδους, το οποίο

κατευθύνεται σε αγορές έξω από την πόλη, αποτελεί μηχανισμό δημιουργίας νέων, πραγματικών πόρων.

Η ανάπτυξη της πόλης περιλαμβάνει διάφορα στάδια. Σε ορισμένες περιπτώσεις η βιομηχανική δραστηριότητα αντικαθίσταται από την ανάπτυξη του τριτογενή, των υπηρεσιών, του τεταρτογενή κλπ. Σύμφωνα με τον *(Thompson, 56)* τα στάδια αυτά είναι τέσσερα:

- Πρώτο στάδιο: εξειδίκευση σε μία βασική δραστηριότητα
- Δεύτερο στάδιο: διαφοροποίηση μέσω της ανάπτυξης συμπληρωματικών και νέων δραστηριοτήτων
- Τρίτο στάδιο: ωρίμανση. Στο στάδιο αυτό η πόλη μειώνει τις εισαγωγές και αυξάνει την αυτάρκειά της
- Τέταρτο στάδιο: η πόλη επιβάλλεται στον περιβάλλοντα χώρο, κυριαρχεί σε ένα δίκτυο πόλεων και εξελίσσεται σε περιφερειακό κέντρο, όπως φαίνεται στο Σχήμα 17:

Σχήμα 17. Στάδια ανάπτυξης των πόλεων (Thomson 1965).

Ο *T. Martin (40)* πρότεινε, με βάση έναν συνδυασμό της θεωρίας οικονομικής βάσης με τη θεωρία των σταδίων του Thomson, τον προσδιορισμό ενός μοντέλου τεσσάρων κατηγοριών δραστηριοτήτων:

- Τύπου Α, που συνιστούν τις βασικές δραστηριότητες της πόλης (εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών).
- Τύπου Β, που είναι εξαγωγικές και συμπληρωματικές δραστηριότητες.

- Τύπου Γ, που περιλαμβάνουν ιδιωτικές και δημόσιες δραστηριότητες που καλύπτουν τις ανάγκες των μεγάλων πόλεων.
- Τύπου Δ, που περιλαμβάνουν τις δραστηριότητες που καλύπτουν τις συνήθεις ανάγκες του πληθυσμού.

Με βάση τους παραπάνω τύπους δραστηριοτήτων, τα στάδια εξέλιξης της πόλης είναι τα εξής:

- Στάδιο Ι: αρχικό στάδιο, στο οποίο συνυπάρχουν δραστηριότητες των τύπων Α, Β και Δ.
- Στάδιο ΙΙ: στάδιο στο οποίο επιταχύνεται η αναπτυξιακή διαδικασία (δραστηριότητες Α, Β, Δ).
- Στάδιο ΙΙΙ: στάδιο στο οποίο η πόλη εξελίσσεται σε περιφερειακή μητρόπολη (δραστηριότητες Α, Β, Γ ,Δ.).

Η θεωρία της οικονομικής βάσης των πόλεων επιτρέπει την εξέταση τριών κύριων συνιστωσών της αστικής ανάπτυξης, τη δημογραφική, τη χωρική και την οικονομική, ενώ, γενικότερα, με την εξειδίκευση των εργαλείων σχεδιασμού της, επιτρέπει την περιγραφή των σύγχρονων οικιστικών δικτύων.

2.1.3 Περιφερειακή πολιτική, ανισότητες και προβλήματα

Για την επιστημονική μελέτη των προβλημάτων των περιφερειών, δημιουργήθηκε η Περιφερειακή Επιστήμη.

Κατά τον *Isard (27),* η Περιφερειακή Επιστήμη μελετά συστηματικά τα κοινωνικά προβλήματα με περιφερειακές ή χωρικές διαστάσεις, ενώ κατά τον *Miernyk (41)* μελετά τα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά φαινόμενα που έχουν χωρική διάσταση. Για την προώθηση του έργου της, συνεργάζεται με άλλες επιστήμες, όπως η Κοινωνιολογία, οι Πολιτικές Επιστήμες, τα Μαθηματικά, η Πληροφορική, ενώ ιδιαίτερα στενή είναι η σχέση της με την Οικονομική Γεωγραφία.

Η Περιφερειακή Επιστήμη αναλύει τρεις βασικές παραμέτρους: τη θεωρία του τόπου εγκατάστασης, την περιφερειακή ανάπτυξη και τις μεθόδους χωρικής - περιφερειακής ανάλυσης. Εφαρμοσμένοι κλάδοι της Περιφερειακής Επιστήμης είναι η Περιφερειακή Πολιτική (Regional Policy) και η Πολιτική Περιφερειακής Ανάπτυξης (Regional Development Policy).

Η Περιφερειακή Πολιτική περιλαμβάνει όλες τις παρεμβάσεις του κράτους που αποσκοπούν στη βελτίωση της γεωγραφικής κατανομής των οικονομικών δραστηριοτήτων. Δηλαδή, έχει ως στόχο τόσο την οικονομική ανάπτυξη, όσο και τη βελτίωση της κοινωνικής διανομής *(Roger 51 και Vanhone and Klaasen, 57).*

Σύμφωνα με την ΕΟΚ (E.E.C., 1969 σ. 27), αντικείμενο της Περιφερειακής Πολιτικής είναι η δημιουργία, ανάπτυξη και λειτουργία των απαιτούμενων διευκολύνσεων για την εγκατάσταση των οικονομικών δραστηριοτήτων και των ατόμων, λαμβάνοντας υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των περιφερειών. Παρατηρούμε ότι στη δεκαετία του '90 η προώθηση της συνοχής αποτελεί βασικό στόχο της περιφερειακής πολιτικής (άρθρο 130α Συνθ. Μάαστριχτ). Βασική προϋπόθεση για την εφαρμογή της Περιφερειακής Πολιτικής είναι η χρησιμοποίηση των κατάλληλων μεθόδων προγραμματισμού.

Εκτός από τον οικονομικό, υπάρχει και ο φυσικός προγραμματισμός, που αποτελεί απαραίτητο συμπλήρωμα για την επίτευξη των στόχων του περιφερειακού προγραμματισμού. Η μεταβολή της διαπεριφερειακής διάρθρωσης της οικονομίας με την εφαρμογή κατάλληλων περιφερειακών πολιτικών δημιουργεί τη διαδικασία περιφερειακής ανάπτυξης. Η ανάπτυξη είναι αποτέλεσμα έντονων κοινωνικών συγκρούσεων μεταξύ αντίθετων συμφερόντων σε όλα τα επίπεδα, π.χ. διεθνές, εθνικό, τοπικό.

Οι σκοποί και οι στόχοι της εθνικής οικονομικής πολιτικής, όπως προσδιορίζονται στο εθνικό πρόγραμμα οικονομικής ανάπτυξης, παίζουν σοβαρό ρόλο στην πρόβλεψη της εξέλιξης των περιφερειών, αφού οι τελευταίες δεν είναι αυτοτελείς χωρικές μονάδες,

αλλά τμήματα του εθνικού χώρου που συνδέονται οργανικά μεταξύ τους. Οι στόχοι της Περιφερειακής Πολιτικής πρέπει να συνδέονται άμεσα με τις δυνατότητες οργάνωσης του συστήματος χωρικών δραστηριοτήτων.

Σύμφωνα με τους *Isard und Reiner (28),* κατά την εναρμόνιση της εθνικής με την περιφερειακή οικονομική πολιτική θα πρέπει να εξετάζονται ιδιαίτερα τέσσερα προγραμματικά μεγέθη:

α. Το διοικητικό επίπεδο και, ιδιαίτερα, ο διαχωρισμός των περιφερειών και το δίκτυο των οικισμών.

β. Η οικονομία και τα βασικά μεγέθη της, όπως παραγωγή, κατανάλωση, επενδύσεις, εισόδημα κλπ.

γ. Η πολιτικοοικονομική διάρθρωση και πολιτική και, ιδιαίτερα, οι μέθοδοι εφαρμογής περιφερειακής πολιτικής.

δ. Το φυσικό περιβάλλον, όσον αφορά τις χρήσεις γης, τις μεταφορές, το δίκτυο οικισμών κ.ά.

Η σύνδεση των στόχων που αφορούν την εθνική οικονομία με τους περιφερειακούς είναι βασική, ώστε να καταστεί δυνατή η εναρμόνιση της εθνικής με την περιφερειακή οικονομική πολιτική.

Άλλοι μελετητές, όπως ο *Boudeville (6),* προβάλλουν διαφορετικά επιχειρήματα για την ανάγκη συντονισμού της εθνικής με την περιφερειακή οικονομική πολιτική, όπως ο ανταγωνισμός των περιφερειών, λόγω της μη ισόρροπης ανάπτυξης του χώρου, και η σπατάλη εθνικών πόρων για την ανάπτυξη μειονεκτικών περιοχών. Ο *Richardson (49)* υποστηρίζει ότι η εθνική πολιτική πρέπει να ενισχύει την ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας. Συνήθως, όμως, παρατηρείται διάσταση μεταξύ εθνικών και περιφερειακών στόχων, με αποτέλεσμα πολλοί εθνικοί στόχοι να μην αποτελούν καλές επιλογές για την περιφερειακή ανάπτυξη.

Η περιφερειακή οικονομική πολιτική επηρεάζεται έντονα από το στοιχείο της ισότητας, δηλαδή, έχει στόχο τη μείωση των ανισοτήτων. Βασικό στοιχείο των ασκούμενων οικονομικών πολιτικών είναι η μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας. Η σύνθετη πραγματικότητα του περιφερειακού χώρου δυσκολεύει την αντιμετώπιση των προβλημάτων. Η άσκηση, όμως, περιφερειακών πολιτικών έχει δώσει εξαιρετικά αποτελέσματα σε ό,τι αφορά στόχους, όπως η ισότητα, η κοινωνική ευημερία, η αξιοποίηση των πλουτοπαραγωγικών πόρων, η ενίσχυση του πολιτιστικού περιβάλλοντος κλπ., όπως φαίνεται στο Σχήμα 18:

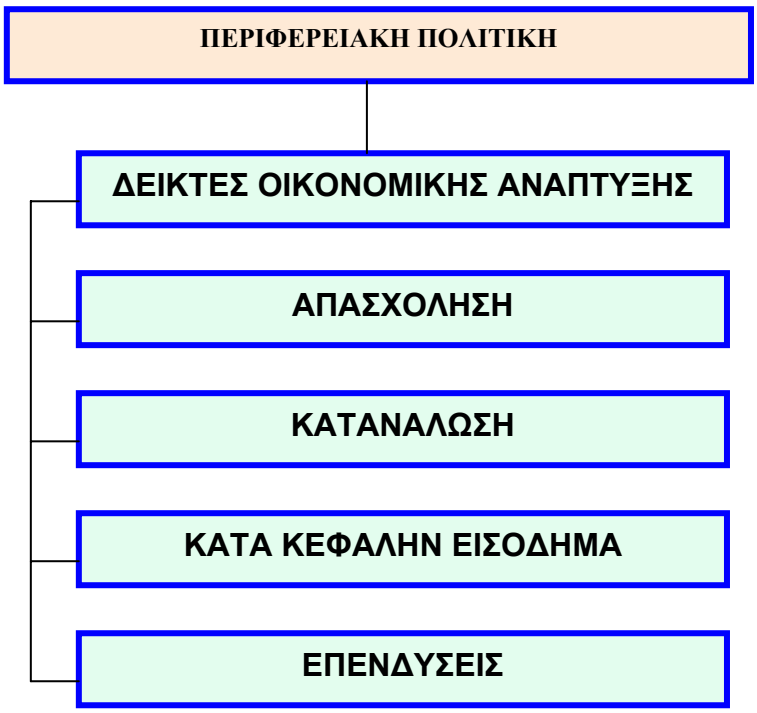
Σχήμα 18. Άσκηση Περιφερειακών Πολιτικών.

Η αξιολόγηση των αντικειμενικών στόχων της περιφερειακής πολιτικής γίνεται από τους ερευνητές με οικονομικά ή κοινωνικά κριτήρια. Ο *Thompson (56)* υποστηρίζει ότι στόχοι είναι η αφθονία (επίπεδο εισοδήματος), η ισότητα (δίκαιη διανομή του εισοδήματος) και η σταθερότητα (συγκράτηση οικονομικών δεικτών). Ο *Diamond (16)* ενισχύει την επίτευξη στόχων, όπως η μείωση της ανεργίας και των περιφερειακών ανισοτήτων, η διατήρηση του φυσικού -πολιτιστικού περιβάλλοντος κ.ά. Ο *Boudeville (6)* υποστηρίζει την πλήρη απασχόληση, τη διατήρηση υψηλών ρυθμών ανάπτυξης - κοινωνικής ευημερίας κλπ. Ο *Funck (19)* θεωρεί ότι οι κυριότεροι στόχοι μιας δημόσιας περιφερειακής πολιτικής είναι η αύξηση του προϊόντος, η αύξηση των ευκαιριών απασχόλησης, η εξασφάλιση των υπηρεσιών κοινής ωφέλειας κ.ά.

Βασικοί στόχοι μιας περιφερειακής πολιτικής είναι η μείωση της ανεργίας και των περιφερειακών ανισοτήτων, η διατήρηση του πληθυσμού, η ανάπτυξη των μειονεκτικών περιοχών, η προστασία του περιβάλλοντος, η κάλυψη κοινωνικών αναγκών κ.ά. Οι στόχοι, δηλαδή, δεν είναι μόνο οικονομικοί, αλλά και κοινωνικοί, πολιτιστικοί και περιβαλλοντικοί. Η αόριστη και γενικευμένη διατύπωση στόχων και η έλλειψη επαρκούς

εξειδίκευσης μειώνει την αποτελεσματικότητα του σχεδιασμού. Η δυσκολία στην ποσοτική έκφραση των σκοπών της περιφερειακής πολιτικής οφείλεται και σε επιπλέον λόγους. Η πολιτική εξουσία διευκολύνεται από την ασαφή διατύπωση γενικών αρχών, αφού τα περιορισμένα οικονομικά μέσα που έχει στην διάθεσή της δεν επαρκούν για την επίτευξη ισόρροπης ανάπτυξης. Επίσης, το μικρό χρονικό διάστημα κατά το οποίο εφαρμόζεται η πολιτική αυτή και η απουσία του απαραίτητου ανθρώπινου δυναμικού δεν ευνοούν τον ακριβή προσδιορισμό των αντικειμενικών στόχων, ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες και υπανάπτυκτες χώρες.

Η περιφερειακή πολιτική κρίνεται βασικά από την εξέλιξη της οικονομικής ανάπτυξης του περιφερειακού χώρου. Για την εξέταση των δεδομένων αυτών χρησιμοποιούνται δείκτες, όπως η απασχόληση, το κατά κεφαλήν εισόδημα, η κατανάλωση, οι επενδύσεις κλπ., όπως φαίνεται στο Σχήμα 19:

Σχήμα 19. Ρόλος της περιφερειακής πολιτικής στην οικονομική ανάπτυξη.

Η περιφερειακή πολιτική θεωρείται ότι βρίσκεται ακόμα στα αρχικά στάδια εξέλιξης της. Ο πολυδιάστατος χαρακτήρας των προβλημάτων που επηρεάζουν την οικονομική και χωρική ανάπτυξη και επιδρούν στην πρόοδο κάθε περιφέρειας καθιστούν δυσεπίλυτο το εγχείρημα. Επιπλέον, η βούληση της πολιτικής εξουσίας, που δύσκολα προσαρμόζεται στους στόχους του σχεδιασμού, επιδεινώνει περαιτέρω την κατάσταση.

Η ανεπάρκεια των μηχανισμών της αγοράς να προωθήσουν την οικονομική ανάπτυξη σε καθυστερημένες περιφέρειες δημιουργεί την ανάγκη εξεύρεσης συνδυασμένων λύσεων, που να προωθούν την ανάπτυξη σε εθνικό επίπεδο με κριτήριο

την αποτελεσματικότητα και την περιφερειακή ανάπτυξη με κριτήριο την ισότητα. Στην πράξη, όμως, τα αποτελέσματα αυτών των λύσεων δεν είναι πάντα ικανοποιητικά.

Η συνεχής διεύρυνση των στόχων της περιφερειακής πολιτικής σε νέους τομείς οικονομικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων δημιουργεί την ανάγκη της συνεχούς βελτίωσης των μεθόδων προγραμματισμού. Η μεγιστοποίηση της παροχής κοινωνικών υπηρεσιών (υγεία, πρόνοια, εκπαίδευση, ψυχαγωγία κ.ά.) στον περιφερειακό χώρο αποτελεί επιτακτική ανάγκη, ιδιαίτερα στις ανεπτυγμένες χώρες, ενώ οι νεότερες τάσεις κατευθύνονται προς την προστασία του περιβάλλοντος και τη δημιουργία «χωρικών συστημάτων» που ευνοούν τις ανθρώπινες σχέσεις.

Οι ταχύτατες εξελίξεις στα δίκτυα συγκοινωνιών και επικοινωνιών και, γενικότερα, η τεχνολογία παίζουν σπουδαίο ρόλο προς αυτήν την κατεύθυνση. Οι περιφέρειες επηρεάζονται όλο και περισσότερο από τις διεθνείς εξελίξεις, όπως η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, τα διακρατικά δίκτυα ενέργειας και υποδομών, η μόλυνση του περιβάλλοντος, η προσαρμογή στους στόχους διεθνών οργανισμών (Ε.Ε., NAFTA κ.ά.). Οι εξελίξεις αυτές απαιτούν την ύπαρξη ενός σταθερού θεσμικού πλαισίου, χωρίς συνεχείς μεταβολές.

Σύμφωνα με τον *Richardson (49),* οι κύριες μέθοδοι αποτίμησης της περιφερειακής πολιτικής βασίζονται σε παραμέτρους, όπως η αποτίμηση των σχέσεων οφέλους - κόστους, η υλοποίηση των εξαγγελθέντων στόχων, η σύγκριση των αποτελεσμάτων με πολιτικές άλλων χωρών κ.ά. Με την εξέλιξη της περιφερειακής πολιτικής, οι μέθοδοι επίλυσης των προβλημάτων διαφοροποιούνται. Στο πλαίσιο των αρχών της ισόρροπης ανάπτυξης εφαρμόστηκαν πολιτικές ενίσχυσης των υποδομών, προσέλκυσης ξένων επενδύσεων, ενίσχυσης των εξαγωγικών επιχειρήσεων κλπ. Τα νεοκλασικά και νεοκεϋνσιανά μοντέλα προωθούν κίνητρα για την αύξηση της κινητικότητας των συντελεστών παραγωγής, ενώ η ενδογενής ανάπτυξη επιδιώκει την τοπική αυτοδύναμη ανάπτυξη μέσω της αποκέντρωσης. Οι τάσεις στην παγκόσμια οικονομία, που μορφοποιήθηκαν τη δεκαετία του ' 80 και γενικεύτηκαν τη δεκαετία του ' 90, προκάλεσαν ισχυρούς κραδασμούς στο οικοδόμημα της περιφερειακής πολιτικής.

Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας επιφέρει πλήγμα στις καθυστερημένες περιφέρειες και καθιστά δυσκολότερη την ανασυγκρότησή τους. Η αύξηση της πολυεθνικής μαζικής παραγωγής υποβαθμίζει πολλά από τα εθνικά κέντρα ανάπτυξης. Η οργάνωση ευέλικτων σχημάτων παραγωγής για την επίτευξη οικονομιών κλίμακας και η ανάπτυξη καινοτόμων κλάδων δρουν συμπληρωματικά προς την ίδια κατεύθυνση. Η

ανάπτυξη διαπεριφερειακών δικτύων και πολυσύνθετων συστημάτων αποτελούν στοιχείο της νέας πραγματικότητας.

Είναι αδύνατον να προσδιοριστεί το σύνολο των παραγόντων που προκαλούν το περιφερειακό πρόβλημα. Οι πιο σημαντικοί έχουν σχέση με τις αδυναμίες των μηχανισμών της αγοράς, την άνιση κατανομή των φυσικών πόρων, το πλαίσιο οργάνωσης του κράτους και των περιφερειών, τη διάρθρωση των οικονομιών κλπ.

Τα κυριότερα αίτια που δημιουργούν τις περιφερειακές ανισότητες οφείλονται:

- **Σε Γεωγραφικούς Παράγοντες,** όπως η ύπαρξη ή έλλειψη σημαντικών φυσικών πόρων και πρώτων υλών, η απόσταση από τα ανεπτυγμένα εθνικά ή διεθνή κέντρα, το κόστος μεταφοράς, η έλλειψη εύκολης επικοινωνίας (νησιά, ορεινές περιοχές).
- **Στη δομή της οικονομίας,** που, ιδιαίτερα όταν στηρίζεται σε παραδοσιακούς κλάδους και στην κλασική τεχνολογία, είναι ολιγοκλαδική και ενέχει κινδύνους μείωσης των ρυθμών ανάπτυξης και αύξησης της ανεργίας. Αντίθετα, οι περιφέρειες με δυναμικούς ή προωθημένους τεχνολογικούς κλάδους βελτιώνουν την ανταγωνιστικότητά τους σε σχέση με τις υπόλοιπες.
- **Στη χαμηλή κινητικότητα** εργασίας και κεφαλαίου, η οποία προκαλεί κοινωνικά προβλήματα που εντείνουν το περιφερειακό πρόβλημα και απαιτούν υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης των οικονομιών, ώστε να υπάρξει καλύτερη χωροταξική κατανομή των επενδύσεων.
- **Σε θεσμικούς παράγοντες**: οι αρχές λειτουργίας και οργάνωσης της κοινωνίας, οι μηχανισμοί λήψης αποφάσεων και το συγκεντρωτικό σύστημα διοίκησης αποτελούν αίτια έντασης του περιφερειακού προβλήματος.
- **Σε πολιτικούς παράγοντες**: πόλεμοι, καταστροφές, προσάρτηση εδαφών κλπ. δημιουργούν σημαντικές περιφερειακές επιπτώσεις.
- **Σε πολιτιστικούς παράγοντες,** που επιδρούν στους μηχανισμούς διατροφής, κατανάλωσης, ελέγχου των γεννήσεων κλπ. και έχουν σημαντικές επιπτώσεις στην περιφερειακή ανάπτυξη.
- **Σε περιβαλλοντικούς παράγοντες,** που αποτελούν την απαραίτητη για την καινοτόμο ανάπτυξη προϋπόθεση.

Οι κυριότερες θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί για τη μελέτη του περιφερειακού προβλήματος ανήκουν σε τέσσερις κατηγορίες:

- της δημιουργίας περιφερειακών ανισοτήτων
- του τόπου εγκατάστασης

- της χωρικής κατανομής των οικονομικών δραστηριοτήτων
- της Περιφερειακής Ανάπτυξης

Στις θεωρίες που μελετούν τις περιφερειακές ανισότητες ανήκει η θεωρία του *Rostow (52)* για τις διάφορες φάσεις ανάπτυξης, που εξειδικεύτηκε για την περιφέρεια από τον *Friedmann (17).* Σύμφωνα με τον Rostow, η οικονομική δραστηριότητα διέρχεται από διαδοχικά στάδια ανάπτυξης. Τα στάδια αυτά είναι: της παραδοσιακής οικονομίας (70% απασχόληση στη γεωργία, στατική ισορροπία του συστήματος), της αλλαγής με ανάπτυξη της μεταποίησης εμπορίου, μεταφορών, εκπαίδευσης κλπ., της ανάπτυξης με αύξηση των αποταμιεύσεων και των επενδύσεων, της ωριμότητας με εφαρμογή σύγχρονων τεχνολογιών και αύξηση παραγωγικότητας και εισοδημάτων και, τέλος, της μαζικής κατανάλωσης. Ο Rostow δεν αναλύει τους μηχανισμούς μετάβασης από το ένα στάδιο στο άλλο. Ο *Friedmann (17),* από την άλλη, προτείνει τέσσερις φάσεις ανάπτυξης, με βάση τη συμμετοχή της βιομηχανικής παραγωγής στη διαμόρφωση του εγχώριου προϊόντος.

- Προβιομηχανική (0-10%)
- Μεταβατική (10-25%)
- Βιομηχανική (25-50%)
- Μεταβιομηχανική (50% αλλά φθίνουσα)

Ο Friedmann είναι οπαδός της παρέμβασης του κράτους για την αντιμετώπιση των περιφερειακών προβλημάτων, τα οποία αλλάζουν μορφή ανάλογα με τη φάση ανάπτυξης στην οποία βρίσκεται η οικονομία.

Σε νεότερη θεώρηση του περιφερειακού προβλήματος *(Χατζημιχάλης, 13)* ο Friedmann υποστηρίζει ότι η ενδογενής ανάπτυξη πραγματοποιείται σε μεγάλες πόλεις που λειτουργούν ως παγκόσμια κέντρα παραγωγής και συσσώρευσης κεφαλαίου. Αντίθετα, σε περιφέρειες με μικρές αναπτυξιακές δυνατότητες η ανάπτυξη πρέπει να βασίζεται στις δικές τους δυνάμεις. Ο *Hirschmann (26)* υποστηρίζει ότι στα αρχικά στάδια ανάπτυξης διευρύνονται οι ανισότητες μεταξύ ανεπτυγμένων και μη ανεπτυγμένων περιφερειών, όμως, αργότερα ελαττώνονται. Παρ' όλα αυτά, οι ανισότητες αποτελούν συστατικό στοιχείο της ίδιας της ανάπτυξης, επομένως, δεν θα σταματήσουν να υπάρχουν.

Μία άλλη βασική θεωρία για τις χωρικές διαφοροποιήσεις της οικονομικής ευημερίας είναι η θεωρία της σωρευτικής αιτιότητας του *Mydral (43),* που υποστηρίζει ότι οι δυνάμεις της αγοράς εντείνουν με τη δράση τους, παρά ελαττώνουν τις περιφερειακές ανισότητες.

Με τη διαδικασία της σωρευτικής αιτιότητας, η οικονομική ανάπτυξη που πραγματοποιείται σε ορισμένα κέντρα από τη συσσώρευση πλεονεκτημάτων, οδηγεί στον ηγετικό ρόλο αυτών των κέντρων έναντι της αντίστοιχης περιφέρειας. Για τους λόγους αυτούς, και για να ελαττωθούν οι περιφερειακές ανισότητες, αναπτύχθηκαν πολιτικές προστασίας και κινήτρων, με στόχο τη διάχυση της αναπτυξιακής διαδικασίας στον ευρύτερο περιφερειακό χώρο.

Η θεωρία της αφθονίας και έλλειψης των φυσικών πόρων είναι μία άλλη θεωρία που εξηγεί τις περιφερειακές ανισότητες. Οι περιφέρειες που διαθέτουν άφθονους φυσικούς πόρους και ικανό ανθρώπινο δυναμικό μπορούν, με την συσσώρευση κεφαλαίου και την απόκτηση τεχνογνωσίας, να αυξήσουν την ευημερία τους, σε αντίθεση με τις περιφέρειες που δεν διαθέτουν τα παραπάνω χαρακτηριστικά.

Η μαρξιστική προσέγγιση του περιφερειακού προβλήματος προϋποθέτει γνώση των αρχών της θεωρίας και κριτικής του καπιταλιστικού κράτους από τους Μαρξ και Έγκελς *(Καράγιωργας, 5)* και των θέσεων των δύο φιλοσόφων για τις σχέσεις φυσικού και κοινωνικού στοιχείου *(Saouckine, 52).* Σύμφωνα με αυτές, ο χώρος αποτελεί το φυσικό υπόβαθρο της πάλης των τάξεων και το πεδίο κυριαρχίας του καπιταλιστικού κράτους. Κατά τον *Lipietz (37),* ο κοινωνικοοικονομικός χώρος δεν είναι παρά η γεωγραφική διάσταση της υλικής υπόστασης των κοινωνικοοικονομικών σχέσεων. Στον χώρο αυτό αρθρώνονται οι παραγωγικές σχέσεις και οι κοινωνικές συγκρούσεις και σχηματίζεται ο γεωγραφικός καταμερισμός της εργασίας. Τα προβλήματα αυτά ανέλυσε ο Μαρξ στο «Κεφάλαιο» και περιλαμβάνουν τον καταμερισμό εργασίας στο δουλοκτητικό στάδιο, τη φεουδαρχία, τον καπιταλισμό και την περίοδο της μαζικής καπιταλιστικής παραγωγής, οπότε αρχίζει η μαζική παραγωγή των φυσικών πόρων και η μόλυνση του περιβάλλοντος. Η περιφερειοποίηση στις καπιταλιστικές χώρες αντανακλά τη διαδικασία της άνισης ανάπτυξης των παραγωγικών τους δυνάμεων.

Τη δεκαετία του '70 ενισχύθηκε σημαντικά η έρευνα για την προσέγγιση των περιφερειακών προβλημάτων. Από τις νεομαρξιστικές θεωρήσεις η πιο ολοκληρωμένη θεωρείται αυτή του *Lipietz (37).* Η μαρξιστική άρθρωση των τρόπων παραγωγής αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάλυση του περιφερειακού προβλήματος. Ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής διαμορφώνει τα όρια χρήσης του χώρου από τα μεμονωμένα άτομα. Η περιφερειοποίηση είναι αποτέλεσμα των κοινωνικών σχέσεων, αλλά και των περιορισμών που ήδη μορφοποιήθηκαν στον χώρο. Η κυριαρχία του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής υλοποιείται σε δύο φάσεις. Την πρώτη της εξωτερική κυριαρχίας διαδέχεται η δεύτερη της ολοκλήρωσης της κυριαρχίας, οπότε το κεφάλαιο αναλαμβάνει τον έλεγχο της παραγωγής στις περιφέρειες, με άμεση συνέπεια τη

διεύρυνση του χάσματος ανάμεσα στα κέντρα και τις περιφέρειες. Στις περιφέρειες η παραγωγική διαδικασία δεν ολοκληρώνεται λόγω της έλλειψης σημαντικών κλάδων παραγωγής αγαθών, ενώ, αντίθετα, αυξάνεται ο ρόλος των πολυεθνικών και μονοπωλιακών επιχειρήσεων, που συγκροτούν κλαδικά κυκλώματα, ζωτικά για την επέκταση των δραστηριοτήτων του κεφαλαίου. Οι μηχανισμοί αυτοί αναλύθηκαν από τον *S. Amin (1973) (2).*

Κατά τον *Lipietz (38),* τα κλαδικά κυκλώματα εξαρτώνται από την ύπαρξη τριών κατηγοριών περιφερειών, όπως φαίνεται στο Σχήμα 20:

Σχήμα 20. Κατηγορίες περιφερειών (LIPIETZ, 1980).

Το κεφάλαιο, για την εξάπλωσή του στον χώρο, χρειάζεται την υποστήριξη του κράτους. Οι απαιτήσεις του κεφαλαίου για χωρική αναδιάρθρωση προκαλούν αλλαγές στην οργάνωση του χωρικού συστήματος. Το κράτος παρεμβαίνει, ώστε να εξασφαλιστεί η κοινωνική συναίνεση για τις επιδιωκόμενες αλλαγές, ενώ υλοποιεί τις απαραίτητες υποδομές και καθορίζει τις επιθυμητές χρήσεις γης και τα άλλα εργαλεία που χρειάζεται το κεφάλαιο για την εξάπλωσή του. Η μαρξιστική ανάλυση των περιφερειακών ανισοτήτων χρειάζεται να εξειδικευτεί περισσότερο, ώστε να φτάσει σε ένα ολοκληρωμένο θεωρητικό σχήμα για τις περιφέρειες (1).

Για την άνιση συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων έχουν διατυπωθεί και νεότερες απόψεις, όπως του *Krugmann (29)* και του *Porter (47). Ο Krugmann (29)* υποστηρίζει ότι με την ανάπτυξη των μέσων συγκοινωνιών και επικοινωνιών οι επιχειρήσεις από μόνες τους συγκεντρώνονται σε επιλεγμένα σημεία, για να πραγματοποιήσουν οικονομίες κλίμακας. Οι συγκεντρώσεις αυτές λειτουργούν έξω από τα πλαίσια των εθνικών συνόρων των κρατών. Ο *Porter (47)* υποστηρίζει ότι η

απομόνωση και η έλλειψη καινοτομικών πρωτοβουλιών και ανταγωνισμού οδηγούν σε καθυστέρηση και στασιμότητα.

Γενικότερα, η αντιμετώπιση του περιφερειακού προβλήματος αποτελεί βασικό στόχο της οικονομικής πολιτικής των σύγχρονων κρατών και των διαρθρωτικών πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι λόγοι που δικαιολογούν την άσκηση περιφερειακών πολιτικών είναι οικονομικοί, κοινωνικοπολιτικοί και περιβαλλοντικοί.

Η κατάτμηση του χώρου σε περιφέρειες και η οριοθέτησή τους αποτελούν μερικά από τα δυσεπίλυτα προβλήματα της περιφερειακής πολιτικής. Η έννοια της οικονομικής περιφέρειας δεν ταυτίζεται συνήθως με την έννοια του οικονομικού χώρου. Κατά τον *Boudeville (7),* η οικονομική περιφέρεια είναι έκταση γεωγραφικά προσδιορισμένη.

Η έννοια της περιφέρειας είναι αδύνατον να προσδιοριστεί χωρίς καθορισμό των επιδιωκόμενων σκοπών και στόχων. που θα χρησιμοποιηθούν. Παρατηρούμε ότι διάφορες επιστήμες, όπως η Γεωγραφία, η Οικονομική Επιστήμη, η Πολεοδομία ή η Κοινωνιολογία, δίνουν η καθεμία το δικό της περιεχόμενο στην έννοια της περιφέρειας. Ο *Perrin (44)* θεωρεί ότι η οικονομική περιφέρεια είναι ένα ανοιχτό σύστημα με σύνορα που μεταβάλλονται από την εξέλιξη του δικτύου των αστικών κέντρων και τη διάρθρωση των συντελεστών παραγωγής. Γενικότερα, οικονομική περιφέρεια είναι μία δυναμική γεωγραφική ενότητα, τα όρια της οποίας επηρεάζονται από τις μεταβολές των χαρακτηριστικών των χωρικών ενοτήτων που τη συνθέτουν.

Η Γεωγραφία χρησιμοποιεί για την κατάταξη των περιφερειών κριτήρια, όπως το ανάγλυφο του εδάφους, το κλίμα και την πολιτιστική παράδοση. Η διάκριση των περιφερειών που γίνεται με στόχο την περιφερειακή ανάπτυξη στηρίζεται στην αρχή της ομοιογένειας των χαρακτηριστικών του χώρου. Στην πράξη, όμως, τα υιοθετούμενα κριτήρια είναι κατά κύριο λόγο πολιτικά. Τα πιο σημαντικά συστήματα ταξινόμησης των περιφερειών είναι:

Η ταξινόμηση του *Boudeville (7),* που περιλαμβάνει τρεις κατηγορίες, τις ομοιογενείς, τις πολικές και τις περιφέρειες προγραμματισμού, όπως φαίνεται στο Σχήμα 21:

Σχήμα 21. Κατάταξη Περιφερειών (Boudeville, 1972).

Ομοιογενής περιφέρεια είναι το σύνολο των ενοποιημένων χωρικών μονάδων, που μέσα στα όριά του ελαχιστοποιούνται οι αποκλίσεις από τα προσδιοριζόμενα κοινά χαρακτηριστικά, ενώ έξω από αυτά μεγιστοποιούνται. Τα στοιχεία που καθορίζουν τις ομοιογενείς περιφέρειες είναι γεωγραφικά, οικονομικά και κοινωνικοπολιτικά.

Στην πολική περιφέρεια έχουμε συγκέντρωση πληθυσμού και οικονομικών δραστηριοτήτων σε ορισμένα σημεία του χώρου. Στον εθνικό χώρο υπάρχουν πάντα τέτοια κεντρικά σημεία που ελέγχουν τον γύρω χώρο. Η πρώτη τεκμηρίωση έγινε από τον *Cristaller (11)* με τη θεωρία της κεντρικής θέσης, σύμφωνα με την οποία κεντρικές λειτουργίες ενός αστικού κέντρου είναι εκείνες που εξυπηρετούν την ακτίνα επιρροής του. Η πόλη λοιπόν που διαθέτει αυτές τις λειτουργίες κατέχει κεντρική θέση στο σύστημα των οικισμών *(Κώττης, 8, Richardson, 49).* Το σύστημα δημιουργεί μία ιεραρχική τάξη που διέπει έναν πόλο ανάπτυξης και τη ζώνη επιρροής του. Η πολική περιφέρεια, λοιπόν, είναι ένα σύστημα ιεραρχικά διαρθρωμένων χωρικών μονάδων, που έχουν λειτουργική συνεκτικότητα και αλληλεξάρτηση μεταξύ τους και επηρεάζονται από έναν κεντρικό αστικό πόλο.

Η διαίρεση μίας χώρας σε πολικές περιφέρειες συνδέεται άμεσα με την κατάταξη των αστικών κέντρων σε κατηγορίες, ώστε να είναι δυνατή η ιεράρχησή τους στο χώρο. Η Μητροπολιτική Περιφέρεια αποτελεί την κυριότερη μορφή πολικής περιφέρειας. Αποτελείται από ένα αστικό κέντρο μεγάλου μεγέθους και μία ζώνη επιρροής.

Η Περιφέρεια Προγραμματισμού είναι τμήμα του χώρου που καθορίζεται για την εξυπηρέτηση συγκεκριμένων στόχων της περιφερειακής πολιτικής.

Στη διεθνή πρακτική χρησιμοποιούνται συχνά κριτήρια που αφορούν τον βαθμό ανάπτυξης με βάση οικονομικά, πληθυσμιακά, παραγωγικά ή άλλα χαρακτηριστικά. Διακρίνονται τρεις κατηγορίες περιφερειών, οι αναπτυσσόμενες, οι ανεπτυγμένες και οι φθίνουσες.

Με βάση τη βιομηχανική ανάπτυξη, ο *Aydalot (3)* κατέταξε τις περιφέρειες σε μητροπολιτικές, βιομηχανικές, ανερχόμενες, φθίνουσες, περιμετρικές υπανάπτυκτες, περιμετρικές αναπτυσσόμενες και περιμετρικές ελλιπούς ανάπτυξης. Η επιλογή των μεθόδων οριοθέτησης των περιφερειών αποτελεί επιλογή καίριας σημασίας για την επίτευξη των στόχων της περιφερειακής πολιτικής.

Τα προβλήματα που αναφέρονται στην περιφερειακή πολιτική κατέχουν κεντρική θέση στα ζητήματα που αφορούν τη ρύθμιση του περιφερειακού χώρου. Θεμελιώδη είναι αυτά που αφορούν το είδος της προτεινόμενης επέμβασης, καθώς και αυτά που αναφέρονται στην αντιμετώπιση των περιφερειακών ανισοτήτων. Η περιφερειακή πολιτική, σε οποιαδήποτε μορφή της, είναι κρατική παρέμβαση που βασίζεται σε συγκεκριμένες στρατηγικές επιλογές. Η πολιτική αυτή συντίθεται από δύο κατευθύνσεις: την πολιτική για την περιφερειακή ανάπτυξη και τη χωροταξική πολιτική, δηλαδή, από τον περιφερειακό οικονομικό προγραμματισμό και τον περιφερειακό φυσικό προγραμματισμό. Οι δύο αυτές κατευθύνσεις συνδέονται άμεσα με την περιφερειακή οικονομική και τη γεωγραφία.

Ο οικονομικός προγραμματισμός αναφέρεται αρχικά στον εθνικό χώρο και, στη συνέχεια, στον περιφερειακό, ενώ ο φυσικός προγραμματισμός γεννιέται στην κλίμακα του οικισμού και επεκτείνεται σταδιακά σε μεγαλύτερες ζώνες επιρροής, μέχρι την κλίμακα της περιφέρειας. Με βάση αυτές τις αρχές, ο περιφερειακός οικονομικός προγραμματισμός μεταφέρει στην περιφερειακή κλίμακα αυτά που σχεδιάζονται σε εθνικό επίπεδο. Έτσι, «εκ γενετής» πάσχει από ελλιπή κατανόηση των ιδιαιτεροτήτων των χωρικών ενοτήτων στις οποίες παρεμβαίνει.

Οι περιφέρειες δεν είναι υποσύνολα που αθροιστικά αποτελούν τον εθνικό χώρο, αλλά ιδιαίτερα χωρικά σύνορα με διακριτό χαρακτήρα. Παρατηρούμε ότι στη χώρα μας η πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης αφορούσε καθορισμό περιοχών κινήτρων, δημιουργία βιομηχανικών περιοχών και, γενικότερα, ένα στενό πλαίσιο πολιτικών περιορισμένης εμβέλειας και αποτελεσματικότητας.

Ο φυσικός προγραμματισμός, από την άλλη πλευρά, επιδιώκει να εφαρμόσει παρεμβάσεις σε μεγαλύτερη κλίμακα, που αρχικά σχεδιάστηκαν σε αστική κλίμακα, δηλαδή, χρήσεις γης ή εργαλεία που αφορούν το καθεστώς δόμησης. Εξαιτίας του γεγονότος αυτού, δεν αντιμετωπίζει το σύνολο των προβλημάτων οργάνωσης του χώρου

σε γεωγραφική κλίμακα. Το γεγονός ότι οι δύο μορφές προγραμματισμού, οικονομικός και φυσικός, ασκούνται από διαφορετικά όργανα, χωρίς συντονισμό, επιτείνει τα προβλήματα αποτελεσματικότητας της περιφερειακής πολιτικής. Για τους λόγους αυτούς, ο οικονομικός προγραμματισμός θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη και την προτεινόμενη από τον φυσικό προγραμματισμό χωρική οργάνωση, όπως και αντίστροφα, ώστε οι προτεινόμενες και ασκούμενες περιφερειακές πολιτικές να μην παρουσιάζουν τα φαινόμενα της ασάφειας και του κατακερματισμού.

Οι περιφερειακές ανισότητες, που αποτελούν βασική παράμετρο του περιφερειακού προβλήματος, δημιουργούν την ανάγκη παρέμβασης στο πλαίσιο των ασκούμενων πολιτικών. Οι θέσεις που έχουν διαμορφωθεί ως προς την κατεύθυνση που έχουν οι περιφερειακές ανισότητες στην αναπτυξιακή διαδικασία είναι βασικά δύο: η πρώτη υποστηρίζει ότι αυτές τείνουν να ισορροπήσουν κάτω από τη λειτουργία των μηχανισμών της αγοράς και η δεύτερη ότι αυτές θα εντείνονται, πράγμα που κάνει αναγκαία την κρατική παρέμβαση για την ρύθμισή τους. Ανάμεσα στις θεωρίες εξισορρόπησης των περιφερειακών ανισοτήτων κεντρική θέση κατέχει η νεοκλασική θεωρία. Σύμφωνα με αυτήν, πρωτεύων παράγοντας της παραγωγής δεν είναι μόνο η εργασία, όπως υποστήριξε ο Riccardo, αλλά και το κεφάλαιο. Κατά συνέπεια, το τελικό προϊόν είναι συνάρτηση του διατιθέμενου κεφαλαίου και της εργασίας.

Έτσι, οι περιφερειακές διαφοροποιήσεις στην ανάπτυξη δικαιολογούνται από τις διαφορές στο κεφάλαιο, την εργασία και την τεχνολογία που παρατηρούνται ανάμεσα στις περιφέρειες. Με τη μετακίνηση, όμως, των συντελεστών παραγωγής, θα υπάρξει ισορροπία και, κατά συνέπεια, δεν είναι απαραίτητη η παρέμβαση του κράτους.

Αντίθετη είναι η δεύτερη θεωρία, που υποστηρίζει ότι δεν μπορεί να υπάρξει εξισορρόπηση των ανισοτήτων που προκύπτουν από τις ατέλειες των μηχανισμών της ελεύθερης αγοράς. Επειδή οι ανισότητες δημιουργούν σημαντικά προβλήματα στη λειτουργία της εθνικής και περιφερειακής οικονομίας, η κρατική παρέμβαση για τη διόρθωση των ατελειών είναι απαραίτητη.

Οι αναπτυξιακές διαδικασίες λειτουργούν επιλεκτικά, με διάφορους τρόπους που συντελούν στην ανομοιόμορφη ανάπτυξη των περιφερειών. Έτσι, στις αναπτυσσόμενες ζώνες έλκονται το κεφάλαιο και η εργασία που εγκαταλείπουν άλλες περιοχές. Μετά από κάποιο στάδιο και με τη δράση μιας σειράς παραγόντων (υπηρεσίες, εξυπηρετήσεις, υποδομές κλπ.), η έλξη γίνεται σωρευτική. Η αιτιατή συσσώρευση, όπως ονομάζεται το φαινόμενο, έχει επιπτώσεις και στις υπόλοιπες περιοχές· επιπτώσεις αρνητικές από τη μία πλευρά, λόγω της καθυστέρησης που παρατηρείται από τη μεταφορά κεφαλαίου και

εργασίας, και θετικές από την άλλη, αφού δημιουργούνται συνθήκες εξάπλωσης της ανάπτυξης.

Παρόμοια είναι και η θεωρία των πόλων ανάπτυξης (Perroux). Η ανάπτυξη ενός πόλου δημιουργεί γύρω του μία πόλωση της ανάπτυξης με τη δημιουργία νέων προϊόντων, την αύξηση της κατανάλωσης, των συλλογικών αναγκών, των γαιοπροσόδων κλπ., που συντελούν στη διασπορά της αναπτυξιακής διαδικασίας. Σύμφωνα με νεότερες προσεγγίσεις *(Higgins, 25),* ο πόλος μπορεί να διαδίδει μία διεύρυνση μεγαλύτερη από τη δική του. Στην πραγματικότητα, αποδείχθηκε ότι οι ισχυροί πόλοι καταστρέφουν την ανάπτυξη των γύρω περιοχών και, συνήθως, περιβάλλονται από αγροτικές ή μη ανεπτυγμένες χρήσεις. Το παράδειγμα του Παρισιού και του Λονδίνου μέχρι τη δεκαετία του ‘50 είναι ενδεικτικό. Στο πλαίσιο αυτό ο *Boudeville (6)* πρότεινε τη διάκριση των πόλων ανάπτυξης από τους πόλους διεύρυνσης. Οι πρώτοι είναι η πηγή της διαδικασίας, ενώ οι δεύτεροι παραλαμβάνουν την ανάπτυξη των πρώτων.

Με βάση τα παραπάνω, για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα που δημιουργούν οι περιφερειακές ανισότητες, είναι απαραίτητη η άσκηση περιφερειακής πολιτικής.

Η περιφερειακή οικονομική θεωρία αντιλαμβάνεται τη σχέση εθνικής και περιφερειακής ανάπτυξης με δύο τρόπους. Σύμφωνα με τον πρώτο, οι περιφέρειες ανταγωνίζονται μεταξύ τους, αφού η ανάπτυξη της μίας γίνεται σε βάρος κάποιας άλλης. Σύμφωνα με τον δεύτερο, κάθε περιφέρεια αναπτύσσεται σύμφωνα με τις δυνατότητές της και συνεισφέρει, έτσι, με διαφορετικό τρόπο στη συνολική ανάπτυξη.

Γενικότερα, αφού οι κρατικοί πόροι που διατίθενται για παρέμβαση είναι περιορισμένοι, η επιλογή των περιφερειών που θα ευνοηθούν στηρίζεται στην αρχή της αποδοτικότητας και όχι της ισομερούς ανάπτυξης. Η αρχή αυτή κυριαρχεί στους οικονομικούς στόχους, ενώ ο φυσικός προγραμματισμός διατυπώνει ένα σύμπλεγμα στόχων: οικονομικούς, κοινωνικούς, πολιτικούς, πολιτιστικούς, περιβαλλοντικούς κλπ.

Σε ό,τι αφορά το οικιστικό δίκτυο κυριαρχούν οι θεωρίες των κεντρικών τόπων ή των πόλων ανάπτυξης ή και των δύο. Η ιεράρχηση του οικιστικού δικτύου βασίζεται και αυτή στην αρχή της αποδοτικότητας της συγκέντρωσης, δηλαδή, στον εξοπλισμό και τις επενδύσεις σε ορισμένα σημαντικά οικιστικά κέντρα. Ο χωροταξικός σχεδιασμός πρέπει να εναρμονίζεται με τις προτεραιότητες του οικονομικού σχεδιασμού.

Οι περισσότεροι μελετητές αποδέχονται την αναγκαιότητα της κρατικής παρέμβασης για τη ρύθμιση και σταθεροποίηση του οικονομικού συστήματος. Η γενικότερη ρυθμιστική λειτουργία του κράτους, όμως, αποτελεί αντικείμενο διάστασης απόψεων. Το κράτος, για να συμπληρώσει τις λειτουργικές ανάγκες του, πραγματοποιεί δαπάνες με πόρους που

συγκεντρώνει από φορολογία ή δανεισμό. Οι αυξημένες δαπάνες του σύγχρονου κράτους ευημερίας αποτελούν έναν από τους κύριους συντελεστές της κρίσης του καπιταλιστικού συστήματος, αφού με τον τρόπο αυτό ελαττώνεται η συσσώρευση *(Καράγιωργας,5).*

Η περιφερειακή πολιτική είναι μέρος της προσπάθειας για διατήρηση των συνθηκών που επιτρέπουν τη συνέχιση της συσσώρευσης και την κοινωνική γαλήνη.

Όπως από τη μεγέθυνση των αστικών κέντρων σε μητροπολιτικά με μεγαλύτερη ακτίνα επιρροής γεννήθηκε κατά κάποιον τρόπο η Χωροταξία, έτσι και η Περιφερειακή Πολιτική γεννήθηκε γιατί τα προβλήματα της συσσώρευσης εκδηλώθηκαν με οξύ τρόπο σε περιφερειακή κλίμακα.

Το κεφάλαιο κινείται αναζητώντας ευνοϊκές συνθήκες για συσσώρευση, εκμεταλλευόμενο τις ευνοϊκές συνθήκες που παρουσιάζονται. Η κρατική παρέμβαση, με τις δαπάνες που πραγματοποιεί, προσπαθεί να καλύψει ένα μέρος του κόστους που επιβάλλει η αναδιάρθρωση της οικονομίας, υποβοηθώντας την ανταγωνιστική χωροθέτηση των κεφαλαίων στον περιφερειακό χώρο. Ταυτόχρονα, όμως, το κράτος είναι υποχρεωμένο να αντιμετωπίσει τις περιφερειακές ανισότητες προκειμένου να επιτύχει τη διατήρηση της κοινωνικής ισορροπίας. Συνολικά, όμως, τα όρια των πόρων που μπορεί να διαθέτει το κράτος για κοινωνική πολιτική, ώστε να μην δημιουργούνται δυσμενή για τη συσσώρευση πλαίσια, είναι περιορισμένα. Οι δαπάνες που χειρίζεται ως εργαλεία η περιφερειακή πολιτική ανήκουν σε δύο μεγάλες κατηγορίες, τα θεσμικά μέτρα που αφορούν προνομιακή μεταχείριση κεφαλαίων για στόχους περιφερειακής ανάπτυξης και δημόσιες επενδύσεις για συλλογική κατανάλωση και κοινωνικό κεφάλαιο (κατασκευή κάθε είδους υποδομών, εκπαίδευση εργατικού δυναμικού κλπ.).

2.1.4. Οικιστικά δίκτυα και πόλοι ανάπτυξης

Η έλευση του καπιταλισμού είχε ως αποτέλεσμα την αλλαγή του ρόλου της πόλης, αφού η αστική ανάπτυξη συνδέεται άμεσα με την οικονομική συσσώρευση. Κατά τα ιστορικά στάδια του καπιταλισμού μπορεί να γίνει μία κατηγοριοποίηση των θεωριών αστικής ανάπτυξης σε σχέση με τους τύπους των οικιστικών δικτύων. Ειδικότερα, εξετάζονται ο τύπος της ανάπτυξης, τα βασικά χαρακτηριστικά της δομής του οικιστικού δικτύου και ο χαρακτήρας της χωρικής ανάπτυξης.

Παρόμοια ταξινόμηση προτείνει και ο *J. Simmons (55)* και βασίζεται σε τέσσερις τύπους θεωριών: τις θεωρίες για τη διάχυση της οικιστικής ανάπτυξης σε νέες περιοχές, τις θεωρίες που συνδέουν την αστική ανάπτυξη με τη βιομηχανική εξειδίκευση, τις

θεωρίες που συνδέουν την αστική ανάπτυξη με την κοινωνική αλλαγή και τις θεωρίες που τονίζουν τον ρόλο των πόλεων σε σχέση με την αγροτική ενδοχώρα.

Οι θεωρίες κέντρου - περιφέρειας αναφέρονται σε διαδικασίες αστικής ανάπτυξης που έχουν εξωγενή προέλευση, ενώ το οικιστικό δίκτυο επεκτείνεται σε νέες γεωγραφικές ενότητες με διάφορους τρόπους. Κοινές περιπτώσεις εφαρμογής του μοντέλου κέντρου - περιφέρειας έχουμε στις διαδικασίες αποικιοποίησης ή οικονομικής ενσωμάτωσης στις διεθνείς αγορές περιοχών με μη καπιταλιστικές δομές. Τη θεωρία αυτή για τα αστικά συστήματα επεξεργάστηκε ο *Friedmann (18).* Ο πυρήνας προσδιορίζεται ως μία περιοχή του χωρικού συστήματος που χαρακτηρίζεται από υψηλή ικανότητα δημιουργίας και καινοτομίας. Οι περιφερειακές περιοχές είναι πόλεις – δορυφόροι, η ανάπτυξη των οποίων εξαρτάται από τον πυρήνα. Βασικό στοιχείο του μοντέλου είναι η ύπαρξη ροών μεταξύ των κόμβων με κύριες συνιστώσες:

- τη διάχυση της ανάπτυξης από τις ανώτερες στις κατώτερες βαθμίδες του οικιστικού δικτύου.
- τον έλεγχο των αποφάσεων μέσω μιας θεσμικής ιεραρχίας.
- τη μεταφορά οικονομικών πόρων.
- τη μετανάστευση εργατικού δυναμικού από τις κατώτερες στην ανώτερη βαθμίδα.

Οι θεωρίες κέντρου - περιφέρειας προήλθαν από μη ανεπτυγμένες χώρες. Συναφή φαινόμενα, όμως, παρατηρήθηκαν και σε άλλες περιπτώσεις, όπως κατά τη διάρκεια του εποικισμού των Η.Π.Α. Η αστική ανάπτυξη άρχισε στα ΒΑ και κινήθηκε δυτικά *(Simmons, 55).* Το μοντέλο αυτό διαφοροποιείται από το προηγούμενο, αφού ο πληθυσμός ακολουθεί αντίστροφη κίνηση από μία περιοχή σε ευρύτερες ζώνες, οι οποίες, όμως, στην πορεία, δεν δημιουργούν σχέσεις εξάρτησης, αλλά ισορροπίας με το κέντρο. Με τον τρόπο αυτό δημιουργείται μία μεταβαλλόμενη δυναμική ισορροπία, που χαρακτηρίζει το οικιστικό δίκτυο.

Η διατύπωση της θεωρίας διάχυσης στον τομέα της χωρικής ανάλυσης έγινε από τον *Hagerstrand (21)* και αναφέρεται στη διαδικασία διάχυσης της καινοτομίας στον χώρο. Η απόσταση λειτουργεί ως συντελεστής τριβής, γεγονός που ενσωματώνει στη θεωρία τη διάσταση του χώρου. Η διάχυση σε διάφορα επίπεδα δημιουργεί δίκτυα που η δομή τους επηρεάζεται από την ιεραρχία των δικτύων μεταφορών και επικοινωνιών. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, διακρίνονται τέσσερα σταδία ανάπτυξης:

- Το πρωτογενές, που αντιστοιχεί στην έναρξη της διαδικασίας διάχυσης, όπου υπάρχει έντονη αντίθεση ανάμεσα στο κέντρο και τις απομακρυσμένες ζώνες.
- Το στάδιο της διάχυσης, οπότε δημιουργούνται νέα περιφερειακά κέντρα, που αναπτύσσονται γρήγορα και λειτουργούν με εξισορροπιστικό τρόπο.

- Το στάδιο της πύκνωσης, οπότε η ανάπτυξη είναι ισομερής σε όλες τις βάσεις.
- Το στάδιο του κορμού, οπότε υπάρχει μία γενικευμένη, αλλά αργή ανάπτυξη *(Hagget, 22).*

Ο Brown (5) πρότεινε τη δυνατότητα χρήσης της θεωρίας στην αστική ανάπτυξη και ειδικότερα στον ρόλο των οικισμών, στο εσωτερικό των οποίων παράγεται η πληροφορία που, στη συνέχεια, διαχέεται στον περιβάλλοντα χώρο.

Οι θεωρίες της εξωγενούς ανάπτυξης έχουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά, που αφορούν την οργάνωση του αστικού δικτύου. Το πρώτο είναι ότι βασίζονται σε μία συνεχή διαδικασία επέκτασης του ιστού που κυριαρχείται από τις πόλεις δορυφόρους στην πρώτη περίπτωση, τη διευρυνόμενη αστικοποίηση στη δεύτερη και τα κέντρα καινοτομίας στην τρίτη. Με τις μεθόδους αυτές, το οικιστικό δίκτυο ακολουθεί μια διαδικασία μετασχηματισμού που δεν είναι ριζική και δεν αλλάζει την ιεραρχία και τη βασική δομή του δικτύου. Σε όλα τα εξωγενή μοντέλα υπάρχει μία τάση κυριαρχίας της δεσπόζουσας πόλης. Αυτό συμβαίνει όταν η μεγαλύτερη πόλη είναι σημαντικά μεγαλύτερη από τις υπόλοιπες ή όταν υπάρχει ένα δίκτυο λίγων μεγάλων πόλεων. Η δεσπόζουσα πύλη αποτελεί την εξαίρεση, ενώ τα υποσυστήματα που αναπτύσσονται έχουν συνήθως δενδροειδή μορφή με κατακόρυφες συνδέσεις.

Η θεωρία των Κεντρικών Τόπων στην αρχική της διατύπωση από τον Christaller είχε ως πεδίο αναφοράς μία περιοχή όπου κυριαρχεί η αγροτική παραγωγή και υπάρχει ένα δίκτυο πόλεων που παρέχει υπηρεσίες και διανέμει αγαθά στην αγροτική ενδοχώρα. Η θεωρία, για την εφαρμογή της στο συγκεκριμένο χωρικό σύστημα, βασίζεται σε ορισμένες παραδοχές, όπως ότι η περιοχή εφαρμογής είναι επίπεδη και ομοιογενής και ότι η πυκνότητα του πληθυσμού είναι σταθερή στο χωρικό σύστημα. Μεταγενέστερες αναπτύξεις της θεωρίας επέκτειναν το πεδίο εφαρμογής της σε πιο σύνθετα συστήματα. Ο Losch εφάρμοσε μία παρεμφερή θεωρία για κέντρα που δεν παρέχουν μόνο υπηρεσίες, αλλά και παράγουν και διανέμουν βιομηχανικά προϊόντα.

Οι συνθήκες στις οποίες βασίζεται η θεωρία επικράτησαν στο πρόσφατο παρελθόν στις περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες και αυτό βοήθησε στην κατανόηση των μηχανισμών που διαμόρφωσαν τα σημερινά οικιστικά συστήματα σε αυτές τις χώρες.

Έτσι, στις περιπτώσεις πόλεων που ο βασικός τους ρόλος είναι η παροχή υπηρεσιών, το οικιστικό δίκτυο έχει δενδροειδή μορφή. Ενώ, όμως, τα εξωγενή δίκτυα χαρακτηρίζονται από αδυναμία των μεσαίων πόλεων, η δομή των οικιστικών δικτύων που επιτελούν λειτουργία κεντρικών τόπων είναι ισορροπημένη, με κανονική κατανομή τάξης μεγέθους *(Berry - Horton, 4).* Στα δίκτυα, δηλαδή, των κεντρικών τόπων υπάρχει συμπληρωματικότητα μεταξύ των πόλεων σε δύο επίπεδα: της λειτουργικής

αλληλεξάρτησης των κέντρων με βάση την ιεραρχική τους θέση στο δίκτυο *(Ανδρικοπούλου, 3)* και της ροής υπηρεσιών από τα κέντρα ανώτερης βαθμίδας προς αυτά της κατώτερης. Τα δίκτυα κεντρικών τόπων έχουν σημαντικό βαθμό ολοκλήρωσης και αυτό έχει να κάνει τόσο με την ανάπτυξη της εσωτερικής αγοράς, όσο και με την εξειδίκευση και τον καταμερισμό εργασίας ανάμεσα στα αστικά κέντρα.

Οι θεωρίες ενδογενούς ανάπτυξης που μελετούν την αστική ανάπτυξη σε σχέση με τη διαδικασία εκβιομηχάνισης χαρακτηρίζουν την περίοδο από τη Βιομηχανική Επανάσταση μέχρι τη δεκαετία του ‘70. Η εκβιομηχάνιση και η μεγέθυνση της παραγωγικής βάσης είχαν ως αποτέλεσμα την επιβολή νέων μορφών οργάνωσης στα οικιστικά δίκτυα.

Παλιές πόλεις εξελίχθηκαν σε κέντρα εθνικής κλίμακας, ενώ σε θέσεις χωρίς αστική παράδοση, αλλά κοντά σε πλουτοπαραγωγικούς πόρους αναπτύχθηκαν νέες βιομηχανικές πόλεις. Η πορεία αυτή οδήγησε στο να είναι η πυκνότητα και το μέγεθος των πόλεων συνάρτηση των υπερτοπικών αγορών, όπου κατευθύνονταν οι πρώτες ύλες και τα παραγόμενα βιομηχανικά προϊόντα.

Το δίκτυο των οικισμών που παρήγαγε η βιομηχανική ανάπτυξη χαρακτηριζόταν από έντονες ανισότητες και ανομοιογένεια. Οι μητροπολιτικές συγκεντρώσεις που εγκλώβισαν σε έναν συνεχή αστικό ιστό πολλές παλιές και νέες πόλεις αποτελούν προϊόν της νέας αυτής διαδικασίας αστικής ανάπτυξης. Έτσι, ενώ οι παλαιότερες διατάξεις βασίζονταν στη χωρική ισορροπία, η ενσωμάτωση της βιομηχανίας στις θεωρίες ανάπτυξης οδήγησε σε λύσεις που χαρακτηρίζονται από ασυμμετρία και έλλειψη ισορροπίας *(Παναγιωτάτου, 10).* Παράλληλα, το δενδροειδές οικιστικό δίκτυο αντικαταστάθηκε από ένα δίκτυο με δομή πλέγματος. Αυτή η αντικατάσταση οφείλεται στο γεγονός ότι οι σχέσεις μεταξύ των πόλεων δεν προκύπτουν από τη θέση τους σε ένα δίκτυο εξυπηρέτησης περιοχών αγοράς, αλλά από την αναζήτηση θέσεων παραγωγής, όπου ελαχιστοποιείται το κόστος και μεγιστοποιείται το κέρδος.

Τα δίκτυα αυτά χαρακτηρίζονται από εγγενή αστάθεια και μεταβλητότητα. Οι ανακατατάξεις στο δίκτυο των οικισμών, καθώς και τα φαινόμενα παρακμής ή πολύ γρήγορης ανάπτυξης είναι συνηθισμένα. Το αποτέλεσμα ήταν πολύπλοκο, όπως η δημιουργία οικιστικών δικτύων με δυαδική μορφή. Δηλαδή, υπήρχαν πόλεις με εμπορικές δραστηριότητες ή δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών που ακολουθούσαν στη λειτουργία τους το μοντέλο των κεντρικών τόπων (εμβέλεια ζώνης επιρροής, ιεραρχία λειτουργιών, σταθερό πληθυσμιακό μέγεθος), αλλά και βιομηχανικές πόλεις με σχέσεις συμπληρωματικού τύπου, σύμφωνα με την εξειδίκευσή τους, και όχι ιεραρχικού τύπου.

Σύμφωνα με τον *Boudeville (7)* τα νέα αυτά δίκτυα περιλαμβάνουν τις εξής συνιστώσες:

- Πόλεις με εμπορικές λειτουργίες που παραμένουν κεντρικοί τόποι, όπως οι αγροτικές πρωτεύουσες και τα εμπορικά λιμάνια.
- Πόλεις που στηρίχτηκαν στην εκμετάλλευση ορυχείων και μεταλλείων που διατηρούν τον χαρακτήρα τους, χωρίς οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη και διαφοροποίηση.
- Πόλεις με σημαντικές δραστηριότητες στον δευτερογενή και τριτογενή τομέα, που δεν διαθέτουν, ωστόσο, λειτουργίες κέντρων λήψης αποφάσεων.
- Πόλεις που διαθέτουν ταυτόχρονα χαρακτηριστικά κεντρικών τόπων, αλλά και σημαντικές δραστηριότητες του δευτερογενή - τριτογενή τομέα.

Η θεωρία των πόλων ανάπτυξης διατυπώθηκε από τον Perroux αρχικά για τις βιομηχανίες και έτυχε ευρύτατης εφαρμογής. Στη χωροταξία χρησιμοποιήθηκε για την ανάπτυξη κανονιστικών μοντέλων περιφερειακού και χωροταξικού προγραμματισμού, τα οποία βασίζονταν στην αρχή ότι η μετατροπή ορισμένων πόλεων σε κέντρα ανάπτυξης θα οδηγήσει σε διάχυση της ανάπτυξης και σε συρρίκνωση των περιφερειακών ανισοτήτων.

Η θεωρία των πόλων ανάπτυξης, παρά το γεγονός ότι τα αποτελέσματα από την εφαρμογή της, ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες και υπανάπτυκτες χώρες, δεν ήταν ενθαρρυντικά, έχει το προσόν ότι ενσωματώνει στην προβληματική της τη βιομηχανική και μαζική παραγωγή και τη σύγχρονη τάση για δημιουργία ενός ασύμμετρου και ανομοιογενούς χώρου.

Η αστάθεια που διακρίνει τα οικιστικά δίκτυα μετά την επικράτηση νέων μορφών συσσώρευσης οδήγησε σε διαδικασίες αναδιάρθρωσής τους. Η παρακμή σημαντικών παλιών αστικών κέντρων και η ανάδειξη νέων, ταχύτατα αναπτυσσόμενων έγινε αντικείμενο ιδιαίτερων μελετών.

Ήδη ο *A. Weber (59)* στο έργο του είχε θεωρήσει τις οικονομίες συγκέντρωσης έναν από τους τρεις γενικούς χωροθετικούς παράγοντες. Ο Hoover, στη συνέχεια, κατέταξε τις οικονομίες συγκέντρωσης σε τρεις κατηγορίες:

- Οικονομίες κλίμακας, που προκύπτουν από τη μεγέθυνση της κλίμακας της παραγωγής της επιχείρησης.
- Οικονομίες θέσης για όλες τις επιχειρήσεις του ίδιου κλάδου που χωροθετούνται στο ίδιο σημείο.
- Οικονομίες αστικοποίησης, που προκύπτουν από τη διεύρυνση του συνολικού οικονομικού μεγέθους στα μεγάλα αστικά κέντρα.

Ο *Remy (48)* έδωσε έμφαση στις οικονομίες συγκέντρωσης που συνδέονται με το αστικό περιβάλλον και ιδιαίτερα σε αυτές που δεν είναι άμεσα εμφανείς και αφορούν τις σχέσεις των επιχειρήσεων με τις υπηρεσίες, το χονδρικό εμπόριο, την εκπαίδευση, την έρευνα κ.ά.

Οι εξελίξεις των τελευταίων ετών στον χώρο των επιχειρήσεων, όπου δρουν πλέον εξαιρετικά σύνθετα παραγωγικά συμπλέγματα, είχαν ως αποτέλεσμα την εμφάνιση οικονομιών εξειδίκευσης και δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για χωρική πόλωση, που συνεπάγεται και αστική ανάπτυξη. Η τάση χωρικής πόλωσης είναι έντονη σε πολλούς τομείς (μηχανές, ηλεκτρονική, πληροφορική, αυτοκίνητα κλπ.), παρά τον μετασχηματισμό της σύγχρονης οικονομίας με ανάπτυξη των υπηρεσιών, των τραπεζικών - χρηματιστηριακών εργασιών κ.ά. Άλλωστε, τα αστικά κέντρα που υφίστανται βιομηχανική παρακμή αποτελούν κύρια κατηγορία αποδεκτών βοήθειας από τα διαρθρωτικά ταμεία της Ε.Ε.

Άλλοι μελετητές, όπως ο *Castells (9),* ασχολήθηκαν με τις επιπτώσεις από την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών, δηλαδή, με την τάση των βιομηχανιών υψηλής τεχνολογίας να συγκεντρώνονται σε αστικά κέντρα με υψηλό επίπεδο γνώσης και εξυπηρετήσεων, όπου και πραγματοποιούν οικονομίες εξειδίκευσης.

Με βάση τα παραπάνω, το οικιστικό δίκτυο λειτουργεί ως ένα πλαίσιο ροών, όπου η επίτευξη χωρικής ολοκλήρωσης μπορεί να γίνει μόνο με την επίτευξη των γεωγραφικών ορίων αναφοράς στο πλαίσιο των διαδικασιών παγκοσμιοποίησης της οικονομίας. Οι διαρθρωτικές αλλαγές που παρατηρούνται στα οικιστικά δίκτυα, αλλά και στον περιφερειακό χώρο οξύνουν την αστάθεια των συστημάτων αυτών. Οι αλλαγές στη βιομηχανία, τις νέες τεχνολογίες, αλλά και τον τριτογενή τομέα στο πλαίσιο του νέου διεθνούς καταμερισμού εργασίας είναι καταλυτικές.

Ο ανταγωνισμός μεταξύ των πόλεων σε διεθνή κλίμακα είναι οξύς, ακόμα και σε επίπεδο μεσαίων και μικρών αστικών κέντρων.

Συμπερασματικά, μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι:

- Υπάρχει στενή σχέση ανάμεσα στην αστική ανάπτυξη και στη δομή του οικιστικού δικτύου.
- Οι μηχανισμοί αστικής ανάπτυξης είναι εκτεταμένοι. Ανάλογα με το γενικότερο μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης κυριαρχούν δυνάμεις που οδηγούν στη συγκέντρωση δραστηριοτήτων σε επιλεγμένα σημεία του χώρου.
- Η πολυπλοκότητα των φαινομένων δικαιολογεί και τον μεγάλο αριθμό θεωριών που έχουν αναπτυχθεί για την εξήγησή τους. Παρατηρούμε ότι, ενώ οι πρώτες θεωρίες

διεκδικούσαν καθολική ισχύ, οι μεταγενέστερες προσδιορίζουν με ακρίβεια τα χωροχρονικά όρια της ισχύος τους.

- Στη σύγχρονη εποχή η κυκλική πορεία της αστικής ανάπτυξης σε πόλεις με τριτογενείς δραστηριότητες, όπου διατηρούνται σε σημαντικό βαθμό και οι δευτερογενείς δραστηριότητες της δεύτερης περιόδου οδήγησε σε ένα μοντέλο που διακρίνεται για την πολυπλοκότητα των δυνάμεων από τις οποίες εξαρτάται η αστική ανάπτυξη. Η ενοποίηση του παγκόσμιου χωρικού συστήματος μέσω της διεθνοποίησης της οικονομίας κάνει εξαιρετικά πιο δύσκολη την προσέγγιση του θέματος.
- Τα φαινόμενα παρακμής παραδοσιακών αστικών κέντρων, στο πλαίσιο της αστάθειας των οικιστικών δικτύων, αποδεικνύουν την ισχύ των προηγούμενων διαπιστώσεων.

2.2 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

2.2.1 Εισαγωγική προσέγγιση στη χωροταξική πολιτική

Το 1992 η Επιτροπή Χωροταξίας δημοσίευσε την έκθεση Ευρώπη 2000 για τις προοπτικές ανάπτυξης του κοινοτικού εδάφους. Κεντρικό σημείο της έκθεσης ήταν η διαπίστωση ότι η χωροταξία ήταν απαραίτητη για την ανάπτυξη της Ευρώπης και την ενσωμάτωση των περιφερειακών περιοχών, η οποία θα επέτρεπε την καλύτερη εκμετάλλευση της ενιαίας εσωτερικής αγοράς, την επίλυση διαφόρων χωρικών προβλημάτων και τη μεγαλύτερη ανταγωνιστικότητα της οικονομίας. Με την Έκθεση Ευρώπη 2000 έγιναν πιο κατανοητοί οι παράγοντες που διαμορφώνουν την οργάνωση του ευρωπαϊκού εδάφους και συνειδητοποιήθηκε η ανάγκη μιας συλλογικής παρέμβασης.

Από την 1η Νοεμβρίου 1993 η Ευρωπαϊκή Κοινότητα έγινε Ευρωπαϊκή Ένωση με μία συνθήκη που περιελάμβανε σημαντικές καινοτομίες, όπως την καθιέρωση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, την ανάπτυξη των διευρωπαϊκών δικτύων μεταφορών, των τηλεπικοινωνιών και της ενέργειας, καθώς και την προστασία του περιβάλλοντος. Έτσι, η ανάγκη χωροταξικής πολιτικής σε πανευρωπαϊκό επίπεδο γίνεται ολοένα πιο αποδεκτή. Η χωροταξική οργάνωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης χαρακτηρίζεται από μεγάλη πολυπλοκότητα και διαφοροποίηση: οι ζώνες ευμάρειας γειτονεύουν με περιοχές παρακμής, δηλαδή, εμφανίζονται νέοι πόλοι ανάπτυξης, αλλά και παλιές ακμάζουσες ζώνες απόβιομηχανοποιούνται, ενώ συντελούνται τεράστιες αλλαγές στην οργάνωση των επιχειρήσεων, την τεχνολογική πρόοδο, τη διάρθρωση των οικονομιών και την απασχόληση. Η ένταξη νέων χωρών, η ενοποίηση της Γερμανίας, οι εξελίξεις στην Ανατολική Ευρώπη, η ελάττωση της σημασίας του άξονα Βορρά - Νότου αυξάνουν τις ανισότητες της ανάπτυξης και τις χωρικές και περιβαλλοντικές ανισορροπίες. Η ανάγκη για συνεργασία στον τομέα της χωροταξίας αποκτά διαρκώς μεγαλύτερη σημασία. Οι επιλογές που πρέπει να γίνουν είναι τριών ειδών: γενικές, διακρατικές και επιλογές συνεργασίας με τις χώρες που γειτονεύουν με την Ένωση.

Η ανάπτυξη των οικονομιών στη βάση προτύπων έντονης ανταγωνιστικότητας, αειφορίας και προστασίας του περιβάλλοντος προκαλεί έκδηλες χωρικές επιπτώσεις. Η αύξηση της ανταγωνιστικότητας επέβαλε την πολιτική προώθησης των μεγάλων διευρωπαϊκών δικτύων μεταφορών,

ενέργειας, τηλεπικοινωνιών και πληροφορικής. Ενισχύθηκαν οι υποδομές εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης. Παρά τα μέτρα αυτά, οι στατιστικές δείχνουν ενίσχυση του κέντρου σε βάρος της περιφέρειας, αναζωογόνηση μεγάλων μητροπολιτικών αστικών κέντρων και συγκέντρωση της τεχνογνωσίας σε προνομιούχες ζώνες. Το άρθρο 2 της Συνθήκης του Μάαστριχτ δέσμευσε την Ένωση στην κατεύθυνση μίας ανάπτυξης που θα σέβεται το περιβάλλον. Το πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον προσδιόρισε ένα πλαίσιο για την αειφόρο ανάπτυξη, όπου ο ρόλος της αειφορίας είναι κεντρικός. Το πλαίσιο αυτό συνεπάγεται μία χωρική οργάνωση που θα βασίζεται στη συνετή διαχείριση των φυσικών πόρων, θα επιτρέπει την ανανέωσή τους, την παράδοσή τους στις μελλοντικές γενιές και τη διατήρηση του περιβάλλοντος και της βιοποικιλίας του. Ορισμένα μέτρα που έχουν ληφθεί είναι τα δίκτυα συνδυασμένων μεταφορών, τα σύγχρονα τεχνολογικά δίκτυα και η σωστή διαχείριση των υδάτινων, γεωργικών, δασοκομικών και αλιευτικών πόρων.

Ορισμένα σημεία που χρειάζονται ιδιαίτερη προσοχή είναι η ανάπτυξη μαζικού τουρισμού σε ευαίσθητες οικολογικά περιοχές, η χωροταξική οργάνωση των αστικών περιοχών με ολοκληρωμένα μέτρα διαχείρισης, που θα αποβλέπουν στην καταπολέμηση της ρύπανσης, η βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος και η διακρατική συνεργασία σε θέματα προστασίας περιβάλλοντος.

Για να καταπολεμηθούν οι περιφερειακές ανισότητες και η μεγάλη διαφορά οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, η Ε.Ε. έθεσε σε εφαρμογή μηχανισμούς περιφερειακής ενίσχυσης, από τους οποίους επωφελούνται ιδιαίτερα χώρες, όπως η Ελλάδα, η Ισπανία, η Ιταλία, η Πορτογαλία.

Για την καλύτερη λειτουργία της Ε.Ε., αναπτύσσεται η διακρατική συνεργασία, με στόχους τη διασυνοριακή συνεργασία, την ενίσχυση των περιφερειακών περιοχών και της υπαίθρου και την ισόρροπη ανάπτυξη των αστικών διαρθρώσεων (Παράρτημα, Χάρτης 1). Η διασυνοριακή συνεργασία απαιτείται τόσο μεταξύ των χωρών της κεντρικής Ευρώπης, που αποτελεί τον προηγμένο πυρήνα, του Αλπικού Τόξου (Β. Ιταλία, Ν. Γαλλία, Ν. Γερμανία, Αυστρία, Ελβετία), όσο και περιφερειακά, με τις γειτονικές χώρες. Προωθείται η συνεργασία σε θέματα περιβάλλοντος, ιδιαίτερα η διαχείριση μεγάλων

φυσικών συνόλων με σφαιρικές δράσεις, αλλά και η διατήρηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος (Β. θάλασσα, Μεσόγειος, κλπ.).

Η βελτίωση της προσπελασιμότητας των περιφερειακών περιοχών (ισπανικές περιφέρειες, Mezzogiorno στην Ιταλία, Ελλάδα) με τα διευρωπαϊκά δίκτυα είναι επίσης μεγάλης σημασίας. Στην ανεπτυγμένη Ευρώπη προέχουν οι συνδυασμένες μεταφορές ή η βέλτιστη χρήση των υφιστάμενων.

Η ανάπτυξη των δικτύων των μεσαίων πόλεων και η εξυγίανση των μεγάλων είναι επίσης σημαντική. Πολλές σημαντικές πρωτοβουλίες προωθήθηκαν σε εθνικό (Γαλλία - Συμβόλαια Πόλης, Αγγλία - αστική πρόκληση) ή κοινοτικό επίπεδο (Συνοικία σε κρίση, Urban). Η υπερανάπτυξη του παράκτιου χώρου αποτελεί, επίσης, μία χωροταξική πρόκληση για την ενίσχυση των μεσογειακών χωρών.

Το σύστημα χωροταξικής οργάνωσης κάθε χώρας διαφέρει. Για τις αγροτικές περιοχές απαιτείται διαφοροποίηση των οικονομικών δραστηριοτήτων. Όσον αφορά τη νότια και ανατολική Μεσόγειο, είναι σε εξέλιξη μία πληθυσμιακή έκρηξη στις χώρες που συνορεύουν με την Ένωση, με αποτέλεσμα ο πληθυσμός τους από 200 εκ. σήμερα να φτάσει τα 300 εκ. το 2025. Η αύξηση του πληθυσμού θα συνοδευτεί από μείωση του Α.Ε.Π. (23% του κοινοτικού το 1990).

Η τεράστια αύξηση των μητροπολιτικών κέντρων, τα παλιά δίκτυα μεταφορών και υποδομών, τα περιβαλλοντικά προβλήματα, η μόλυνση των θαλασσών και η ανεπάρκεια υδάτινων πόρων είναι μερικά από τα προβλήματα που θα επιδεινωθούν. Η συνεργασία με την Ένωση θα πρέπει να ενταθεί στα βασικά χωροταξικά ζητήματα.

Η αρχή της επικουρικότητας προβλέπει ότι οι εθνικές, περιφερειακές και τοπικές πολιτικές ανήκουν στην αρμοδιότητα των αρχών κάθε κράτους - μέλους. Η αυξανόμενη, όμως, πολυπλοκότητα των διακρατικών ζητημάτων κάνουν απαραίτητη τη συνεργασία. Η συνεργασία περιλαμβάνει τρεις βασικούς άξονες: την καθιέρωση πλαισίου ανάπτυξης του ευρωπαϊκού χώρου, την επίπτωση των δράσεων των Διαρθρωτικών Ταμείων στις επιλέξιμες ζώνες και τις χωροταξικές επιπτώσεις των κοινοτικών πολιτικών. Τα προγράμματα διασυνοριακής συνεργασίας, όπως το Interreg II και III, και τα σχέδια για τις ποτάμιες ζώνες, τις οροσειρές και τις παράκτιες περιοχές ανήκουν σε αυτή την κατηγορία.

Η Κοινότητα αναπτύσσει Γεωγραφικό Σύστημα Πληροφοριών (GIS), που συντονίζει μέσω δορυφόρων η EUROSTAT. Το πρόγραμμα (CORINE) επιτρέπει τη λεπτομερή γνώση του εδάφους της Ε.Ε., ιδιαίτερα από περιβαλλοντική άποψη.

Μέχρι σήμερα ο χωροταξικός σχεδιασμός ανήκει στην αρμοδιότητα των κρατών - μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κάθε κράτος διαθέτει δικό του σύστημα σχεδιασμού, με ξεχωριστό θεσμικό και νομικό πλαίσιο. Η κατανομή των αρμοδιοτήτων σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο καθορίζεται από ιστορικές, γεωγραφικές, πολιτιστικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες κάθε χώρας. Ειδικότερα, οι πέντε σημαντικότεροι παράγοντες για τον καθορισμό της μορφής και της πρακτικής του σχεδιασμού στις χώρες - μέλη της Ε.Ε. είναι:

- Η ιστορία, η γεωγραφία και οι πολιτιστικές παραδόσεις που επηρέασαν την εξέλιξη των αστικών και αγροτικών περιοχών.
- Η ανάπτυξη και η διάρθρωση του συστήματος των παραγωγικών δραστηριοτήτων.
- Ο πολιτικός και ιδεολογικός προσανατολισμός, καθώς και ο παρεμβατικός ή μη ρόλος του κράτους.
- Το καθεστώς δικαιωμάτων της ιδιοκτησίας και το σύστημα καθορισμού χρήσεων γης, σχεδιασμού και κρατικής χωρικής πολιτικής.
- Ο τρόπος οργάνωσης του κράτους (π.χ. ενιαίο ή ομοσπονδιακό), τα ιδιωτικά δικαιώματα των πολιτών και το νομοθετικό πλαίσιο που ισχύει.

Σήμερα τα συστήματα χωροταξικού σχεδιασμού όλων των κρατών - μελών βρίσκονται αντιμέτωπα με τις προκλήσεις και τα οικονομικά θέματα που απορρέουν από την ενιαία αγορά και παγκοσμιοποίηση των οικονομικών δραστηριοτήτων. Ζητήματα, όπως ο έντονος ανταγωνισμός, η προσέλκυση επενδύσεων, η αδυναμία των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, η κινητικότητα στις αγορές εργασίας και η περιφερειακή ανάπτυξη, επηρεάζουν άμεσα τη χωροταξική πολιτική.

Πολλές κοινοτικές πολιτικές, όπως τα διευρωπαϊκά δίκτυα, έχουν σημαντικές επιπτώσεις στον χώρο. Οι διασυνοριακές διαδρομές είναι σε θέση να τροποποιήσουν σημαντικά το οικονομικό δυναμικό μεγάλων τμημάτων της

Ευρώπης. Η προστασία του περιβάλλοντος είναι επίσης ένας παράγοντας που επηρεάζει σημαντικά τον χωροταξικό σχεδιασμό.

Η δημογραφία μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία. Τα κράτη - μέλη αντιμετώπισαν το πρόβλημα της μετακίνησης πληθυσμών από τα κέντρα των πόλεων σε περιαστικές περιοχές. Σήμερα η τεράστια αύξηση του αριθμού των προσφύγων και μεταναστών αποτελεί στοιχείο κοινωνικής πόλωσης. Η άνιση χωροταξική διάρθρωση, ο διαχωρισμός ανάμεσα σε πλούσιες και φτωχές περιοχές εντείνει τον προβληματισμό. Με τη διαρκώς αυξανόμενη αλληλεξάρτηση των οικονομιών, εμφανίζεται ένας χωροταξικός σχεδιασμός περισσότερο σύνθετος και σφαιρικός, που δεν περιορίζεται σε χωρικές πολιτικές, αλλά ενσωματώνει οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές παραμέτρους.

Η ανάγκη προσαρμογής στην οικονομία της αγοράς και στα προγράμματα και τις πρωτοβουλίες της Ε.Ε. επηρεάζει τα προγράμματα σχεδιασμού, τα οποία πρέπει να διακρίνονται από μεγαλύτερη ευελιξία, αλλά και ομοιοτυπία. Η τάση για αποκέντρωση και η χορήγηση εκτεταμένων αρμοδιοτήτων στις περιφερειακές και τοπικές αρχές ελαττώνουν, στην πράξη, τον έλεγχο των εθνικών αρχών. Σε πολλές χώρες το κεντρικό σύστημα διοίκησης έχει την τάση να ακυρώνει και να ελέγχει τις τοπικές πρωτοβουλίες. Ορισμένες κατευθύνσεις είναι:

- Να συγκεντρωθεί η ανάπτυξη στις υπάρχουσες αστικές ζώνες και να ενθαρρυνθεί η ανάπλαση των πόλεων.
- Να αναπτυχθεί μία σφαιρική πολιτική διαχείρισης του περιβάλλοντος, ώστε να ελέγχονται όλοι οι ρύποι στην πηγή τους. Οι πολιτικές σχεδιασμού παίζουν βασικό ρόλο στη βιώσιμη ανάπτυξη.
- Η προστασία και διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος είναι πρωταρχική εκτός των αστικών περιοχών. Οι ευαίσθητες περιοχές, οι παράκτιοι χώροι και τα οικοσυστήματα ιδιαίτερου ενδιαφέροντος θα πρέπει να προστατευτούν.
- Τα θέματα των μεταφορών και της κινητικότητας, σε συνδυασμό με τη νέα τεχνολογία και τεχνογνωσία, αποκτούν ολοένα μεγαλύτερη σημασία στον χωροταξικό σχεδιασμό.

Οι διασυνοριακές μορφές πολιτικών ενσωματώνονται με αυξανόμενη ταχύτητα στις εθνικές χωρικές πολιτικές, ιδιαίτερα στις κεντροευρωπαϊκές

χώρες. Διακρατικά προγράμματα με διαφορετικά εννοιολογικά περιεχόμενα βρίσκονται σε εξέλιξη. Οι κύριες πολιτικές της Ε.Ε., δηλαδή, τα Διαρθρωτικά Ταμεία, τα Ταμεία Συνοχής και η Κοινή Αγροτική Πολιτική, έχουν επίπτωση με τις δράσεις τους στη λειτουργία του χώρου. Η σχέση ανάμεσα στα κοινοτικά πλαίσια στήριξης και τη χωροταξία είναι άμεση. Η αποτελεσματικότητα της χρήσης των Ταμείων μπορεί να αυξηθεί σημαντικά από τον σχεδιασμό του χώρου.

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τον σχεδιασμό του μη αστικού χώρου. Σε χώρες, όπως οι μεσογειακές, που διακρίνονται για τις χωροταξικές ανισότητές τους, η ΚΑΠ βοήθησε στην πιο ισόρροπη λειτουργία του συστήματος με την ενίσχυση αγροτικών ή απομακρυσμένων, περιοχών. Οι συγκοινωνιακές και ενεργειακές διασυνδέσεις αποτελούν παράγοντες-κλειδιά για τις μελλοντικές οικονομικές προοπτικές. Οι μεταφορές επηρεάζουν όλο και περισσότερο την οργάνωση του χώρου και τις χρήσεις γης, σε συνδυασμό με τον περιβαλλοντικό σχεδιασμό. Σε γενικές γραμμές, δεν υπάρχει ενιαίο πλαίσιο, ενώ τα βήματα που πρέπει να πραγματοποιήσουν οι λιγότερο προηγμένες χώρες, όπως η Ελλάδα, είναι αποφασιστικά, γιατί, ουσιαστικά, συνιστούν αλλαγή προσέγγισης.

2.2.2 Ενδεικτική αναφορά συστημάτων σχεδιασμού χωρών της Ευρώπης

Στο **Βέλγιο** ο βασικός νόμος είναι ο Νόμος Χωροταξίας και Πολεοδομίας του 1962. Στα 1980 και 1988 εκχωρήθηκαν εκτεταμένες αρμοδιότητες στις περιφέρειες.

Το σύστημα σχεδιασμού προβλέπει περιφερειακά, υποπεριφερειακά και δημοτικά σχέδια, όπου ενσωματώνονται οικονομικές, κοινωνικές και αισθητικές απόψεις που διατηρούν το τοπίο της χώρας.

Ο νόμος του 1962 καθιέρωσε μία ιεραρχία, ένα εθνικό σχέδιο (που δεν εκπονήθηκε) και περιφερειακά και δημοτικά σχέδια (Plan general d' amenagement/PGA, Plan particulier d' amenagement/PPA). Η έλλειψη χρηματοδοτικών πόρων και η διοικητική δυσκαμψία συντέλεσαν στη χαμηλή εφαρμογή τους.

Σήμερα βρίσκονται σε εξέλιξη αλλαγές με στόχο τον συντονισμό του σχεδιασμού των τριών περιφερειών (Φλάνδρα, Βαλλονία, Βρυξέλλες), που ακολουθούν διαφορετικές αρχές και μεθοδολογίες.

- Στη Φλάνδρα τα τρία επίπεδα, περιοχή – περιφέρεια - τοπικό ακολουθούν δύο τύπους σχεδίων: τα διαρθρωτικά, που είναι ρυθμιστικά και θέτουν το βάρος στην αειφόρο ανάπτυξη, την προστασία του περιβάλλοντος και την ανάπτυξη των αστικών κέντρων (Αμβέρσα, Γάνδη κ.ά.) και τα σχέδια εφαρμογής, στη συνέχεια.
- Στη Βαλλονία αναπτύσσεται ένα σύστημα δύο επιπέδων, περιφερειακό και τοπικό. Κάθε επίπεδο αναπτύσσει ένα διαρθρωτικό σχέδιο και ένα σχέδιο ρύθμισης των ζωνών (τομεακό) που είναι δεσμευτικό. Η αυξημένη μέριμνα για την ύπαιθρο και το περιβάλλον, καθώς και η αποκέντρωση θεωρούνται σημαντικές προτεραιότητες.
- Η περιφέρεια των Βρυξελλών υιοθετεί ένα σύστημα δύο επιπέδων, περιφερειακό και δημοτικό, που βασίζεται σε ένα ευρύτερο προγραμματισμό. Υπάρχουν δυο σχέδια και για τα δύο επίπεδα: ένα αναπτυξιακό και ένα χρήσης εδάφους. Οι κύριες προτεραιότητες αφορούν την κατοικία, την κοινωνική πολιτική, τις μεταφορές, το περιβάλλον και την ποιότητα ζωής.

Η **Δανία** διαθέτει ένα εξαιρετικά ανεπτυγμένο και εφαρμοσμένο σύστημα χωροταξικού σχεδιασμού. Διαρθρώνεται σε τρία επίπεδα: εθνικό – νομού - δήμου. Το σύνολο της χώρας διαιρείται σε τρεις ζώνες: αστικές, θερινών κατοικιών και υπαίθρου, που καλύπτουν το 90% της χώρας. Στις ζώνες υπαίθρου απαγορεύονται οι αλλαγές χρήσεως γης που δεν αφορούν τη γεωργία. Μπορεί, όμως, μία ζώνη υπαίθρου να μετατραπεί σε αστική, αλλά η υπεραξία περνά στο κράτος. Στις αστικές και ζώνες θερινών κατοικιών ακολουθείται ο ισχύων σχεδιασμός.

Υπάρχει ευρεία αποκέντρωση λήψης αποφάσεων, κυρίως σε επίπεδο δήμου. Βασικά χαρακτηριστικά αποτελούν:

- Σε εθνικό επίπεδο εκπονείται εθνική έκθεση χωροταξίας (η τελευταία το 1992). Η προοπτική ανάπτυξης του χώρου παρέχει κατευθύνσεις στον σχεδιασμό των νομών, των δήμων και των ιδιωτών. Υπάρχει, ακόμη, ένας αριθμός εθνικών οδηγιών που είναι δεσμευτικές (Landsplandirektiven).

- Τα συμβούλια των νομών και των δήμων θεσπίζουν και αναθεωρούν ένα διαρθρωτικό σχέδιο και ένα σχέδιο χρήσεων γης για το σύνολο του γεωγραφικού τους χώρου που αναθεωρείται ανά τετραετία.

Ειδικότερα, τα Συμβούλια των 14 Νομών εκπονούν περιφερειακά σχέδια που περιλαμβάνουν τη χρήση των εδαφών, τομεακές επιλογές, υποδομές και την προστασία του περιβάλλοντος, η οποία ενσωματώνεται στον σχεδιασμό. Τα 275 Κοινοτικά Συμβούλια παράγουν τα κοινοτικά (Kommuneplaner) και τοπικά (Localplaner) σχέδια.

Η εφαρμογή προτεραιοτήτων σχετικά με το περιβάλλον θεωρείται σημαντικός στόχος, που ευνοεί τη βιώσιμη ανάπτυξη, τη βελτίωση των όρων διαβίωσης του πληθυσμού και τη διατήρηση των φυσικών πόρων.

Στην **Γερμανία** το σύστημα είναι οργανωμένο σε τρία επίπεδα, που αντικατοπτρίζουν την ομοσπονδιακή διάρθρωση του κράτους της Buud (Ομοσπονδία), τα Lander (Ομοσπονδιακά Κρατίδια) και τις Selbstevrwaltungskorperschaften (Τοπική Αυτοδιοίκηση). Οι τελευταίες χωρίζονται σε Kreise (Νομούς), Stadte (πόλεις) και Gemeinden (Κοινότητες). Η Buud (Ομοσπονδία) έχει εξουσία στους παρακάτω τομείς:

- Ελέγχει το νομοθετικό πλαίσιο για την κατάρτιση των Περιφερειακών Σχεδίων των Κρατιδίων.
- Τα σχέδια Χωροταξίας και η οικοδόμηση ελέγχονται από τον Ομοσπονδιακό Κώδικα Οικοδόμησης του Δεκεμβρίου 1986, που τροποποιήθηκε το 1993 και αποτελεί το σπουδαιότερο σύνολο για την πολεοδομική ανάπτυξη της χώρας. Ο ομοσπονδιακός χαρακτήρας και η τοπική αυτονομία συνδυάζονται με μια σειρά ιεραρχήσεων.
- Καταρτίζει ένα έγγραφο εθνικού προσανατολισμού, που συντονίζει τους σχεδιασμούς και τα μέτρα των κρατιδίων.
- Κάθε κρατίδιο θεσπίζει έναν νόμο σχεδιασμού που βασίζεται σε ένα αναπτυξιακό σχέδιο που περιλαμβάνει τα σχέδια ανάπτυξης του κρατιδίου και τα περιφερειακά σχέδια.
- Οι πόλεις και οι κοινότητες θεσμοθετούν δύο τύπους σχεδίων: ένα σχέδιο χρήσεων γης του εδάφους και ένα σχέδιο οικοδόμησης του χώρου.

Ένα βασικό στοιχείο της Ομοσπονδίας είναι η εξασφάλιση ίσων όρων διαβίωσης, στόχος που υλοποιείται με τη μεταφορά χρημάτων από τα ισχυρά

κρατίδια στα αδύνατα. Μετά την ένταξη των νέων κρατιδίων της Α. Γερμανίας, το σύστημα προσανατολίστηκε στην ενίσχυση των κρατιδίων αυτών.

Στην **Ισπανία** ο εθνικός νόμος για τη χωροταξία είναι αυτός που τροποποιήθηκε το 1992 για το καθεστώς των εδαφών και την πολεοδομική οργάνωση (Texto Refundito de la Lay Sobre el Regimen de Suelo y la Urolenacion Urbana). Συγκεντρώνει τον νόμο για τον εθνικό σχεδιασμό του 1990 και ενσωματώνει τα μέσα που προτείνουν οι διάφορες αυτόνομες περιοχές και όλα τα παλαιότερα κείμενα για την πολεοδομία.

Με το Σύνταγμα του 1978 οι 17 Αυτόνομες Κοινότητες (Περιφέρειες) μπορούν να συντάξουν δική τους νομοθεσία για τη χωροταξία και πολεοδομία. Υπάρχει, επίσης, διαφορά στρατηγικών ανάπτυξης που υιοθετούνται. Με τον νόμο του 1992 επιτρέπεται η προώθηση ενός εθνικού σχεδιασμού. Μέχρι σήμερα αυτό δεν έχει γίνει. Έχουν προωθηθεί, όμως, τομεακές προσπάθειες, όπως το ρυθμιστικό σχέδιο υποδομών 1993 - 2007. Οι χρήσεις γης καθορίζονται σε επίπεδο Δήμων. Οι Αυτόνομες Κοινότητες αναπτύσσουν περιφερειακά σχέδια που περιλαμβάνουν τους γενικούς στόχους ανάπτυξης, τα μέτρα προστασίας περιβάλλοντος, τις βασικές υποδομές και εξυπηρετήσεις, τις τομεακές πολιτικές κ.ά. Σε δημοτικό επίπεδο τα σχέδια γίνονται λεπτομερή. Έχουν τετραετή ισχύ και είναι δεσμευτικά. Τα κυριότερα μειονεκτήματα του ισπανικού συστήματος σχεδιασμού είναι:

- Η μέχρι πρόσφατα ανεπάρκεια των μέτρων προστασίας περιβάλλοντος.
- Ο συντονισμός δράσης δημόσιων και ιδιωτικών φορέων.
- Οι χρονοβόρες γραφειοκρατικές διαδικασίες.
- Η αδυναμία καλύτερης κατανομής των οικονομικών δραστηριοτήτων και των υποδομών στον χώρο.

Στη **Γαλλία** το σύστημα χωροταξικού σχεδιασμού κατά τη μεταπολεμική περίοδο χαρακτηρίζεται ως συγκεντρωτικό. Προσπάθειες για μεταρρύθμιση που έγιναν τη δεκαετία του '80 αποκέντρωσαν εξουσίες και αποφάσεις και επέτρεψαν στις κοινότητες να αναπτύξουν τα δικά τους σχέδια χρήσεων γης.

Υπάρχουν τέσσερα επίπεδα αρχών:

- Το κράτος ορίζει τους κανόνες και παίρνει αποφάσεις που καθορίζουν το πλαίσιο σχεδιασμού των μεγάλων έργων και τη διαχείρισή τους.

Καθορίζει, επίσης, σημαντικές τομεακές ρυθμίσεις (αυτοκινητόδρομοι, τρένα υψηλής ταχύτητας, πανεπιστήμια) για όλη τη χώρα. Οι κρατικές υπηρεσίες διενεργούν έλεγχο για τη νομιμότητα των αποφάσεων των τοπικών αρχών.

- Οι περιφέρειες συντονίζουν την οικονομική ανάπτυξη κυρίως μέσω των Contrats de Plan, που καθορίζουν το πρόγραμμα δημόσιων επενδύσεων.
- Τα διαμερίσματα επεξεργάζονται προγράμματα στο επίπεδό τους και παρέχουν τεχνική βοήθεια στις μικρές κοινότητες της υπαίθρου.
- Περίπου 30.000 κοινότητες έχουν την ευθύνη του τοπικού σχεδιασμού, της ανάπτυξης και των υποδομών. Οι κοινότητες, για να γίνουν πιο αποτελεσματικές στο έργο τους, συνεργάζονται μεταξύ τους.

Αν και νομοθετική εξουσία έχει μόνο το κράτος, στην πράξη έχει διαμορφωθεί ένα σύνθετο οικοδόμημα, τα κυριότερα χαρακτηριστικά του οποίου είναι:

- Το δίκαιο που διέπει τον χωρικό σχεδιασμό καθορίζεται σε εθνικό επίπεδο. Ο κώδικας πολεοδομίας και κατοικίας είναι του 1954 και έχει υποστεί σημαντικές αλλαγές στα 1983, ‘87 και ‘91.
- Οι κοινότητες στις μητροπολιτικές ζώνες αναπτύσσουν ένα σχέδιο που καθορίζει τους γενικούς στόχους του σχεδιασμού (Κατευθυντήριο Σχέδιο).
- Οι κοινότητες αναπτύσσουν τοπικά σχέδια (P0S) χρήσης του εδάφους.
- Για την έκδοση άδειας οικοδόμησης, η αίτηση πρέπει να είναι σύμφωνη με τη χρήση γης· όταν δεν υπάρχει σχέδιο, ο Κώδικας Πολεοδομίας καθορίζει αν μπορεί να εγκριθεί η πρόταση.

Έγινε φανερό ότι και στη Γαλλία χρειάζεται μία στρατηγική χωροταξίας πιο συνεκτική. Την άνοιξη του 1994 ψηφίστηκε ένας νέος νόμος. Σε εφαρμογή του νόμου, ένα νέο σχέδιο θα περιγράψει τον χωρικό προγραμματισμό μέχρι το 2015, με στόχο τον καλύτερο συντονισμό ανάμεσα στους εθνικούς αναπτυξιακούς στόχους και τον τοπικό σχεδιασμό.

Στην **Ιρλανδία** ο βασικός νόμος για τον σχεδιασμό και τη χρήση γης είναι ο νόμος του 1963 για την ανάπτυξη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Καθορίζει τις αρχές σχεδιασμού και ανάπτυξης. Ορισμένα σημαντικά στοιχεία για την εφαρμογή των αρχών αυτών είναι:

- Η δημιουργία ενός ανεξάρτητου Συμβουλίου για την εξέταση των προσφυγών.
- Η ενίσχυση των εξουσιών της τοπικής αυτοδιοίκησης για τήρηση του σχεδιασμού.
- Η κωδικοποίηση των κανόνων αποζημίωσης.
- Η ενσωμάτωση στον σχεδιασμό της οδηγίας της Ε.Ε. για τις επιπτώσεις στο περιβάλλον.

Ο ρόλος της Τ.Α. είναι κυρίαρχος. Στην πράξη, έχει αποδείξει ότι κάνει επιτυχή χρήση των εξουσιών, όπως στην περίπτωση της αναβάθμισης των κέντρων των αστικών περιοχών που υποδεικνύει νομοθεσία του 1986. Οι τοπικές αρχές εκπονούν πενταετή σχέδια ανάπτυξης. Αυτά περιλαμβάνουν τις χρήσεις γης των αστικών περιοχών, την προστασία των φυσικών περιοχών, την ανάπλαση πεπαλαιωμένων ζωνών, την ανάπτυξη νέων ζωνών δραστηριοτήτων και υποδομές. Το 1992 δημιουργήθηκε ένα γραφείο προστασίας περιβάλλοντος και το 1994 οκτώ περιφέρειες για τον συντονισμό των δημόσιων υπηρεσιών, τον έλεγχο των σχεδίων ανάπτυξης και την επίβλεψη των προγραμμάτων του Κ.Π.Σ.

Η στρατηγική της κυβέρνησης για την περίοδο 1994 - 99 καθορίζεται από το Εθνικό Αναπτυξιακό Σχέδιο. Βασικοί στόχοι είναι η αύξηση της παραγωγής, της απασχόλησης, των υποδομών, καθώς και η προστασία του περιβάλλοντος.

Στην **Ιταλία** ο βασικός νόμος που διέπει τα θέματα χωρικού σχεδιασμού είναι αυτός του 1942. Η νομοθεσία αυτή οδήγησε στο Piano Regolatore Generale (Ρυθμιστικό Σχέδιο), που ρύθμισε τις χρήσεις γης σε δημοτικό επίπεδο. Όπως ήταν αναμενόμενο, σε μία χώρα με τόσο έντονη οικονομική και βιομηχανική ανάπτυξη αυτή η μορφή σχεδιασμού ήταν ανεπαρκής, γιατί δεν υπήρχαν οι απαραίτητες αναφορές στον χωροταξικό σχεδιασμό.

Στις αρχές της δεκαετίας του '70 ενσωματώθηκαν στον σχεδιασμό στοιχεία της οικονομικής ανάπτυξης, χωρίς ιδιαίτερη επιτυχία. Για τις μητροπολιτικές

περιοχές, αφού ήδη από τη δεκαετία του ‘60 είχαν εκπονηθεί διαδημοτικά σχέδια σε επίπεδο Comprensorio, το 1990 ψηφίστηκε νέος νόμος, σύμφωνα με τον οποίο κάθε συνέλευση μητροπολιτικής ζώνης μπορούσε να προχωρήσει σε έναν συνολικό σχεδιασμό, έστω και αν αυτός ήταν αντίθετος με τις ρυθμίσεις των τοπικών ΟΤΑ.

Η διάρθρωση του συστήματος χωροταξικού σχεδιασμού είναι η εξής:

- Σε εθνικό επίπεδο αναπτύσσονται τομεακά σχέδια, π.χ. για τις συγκοινωνίες, τις επικοινωνίες, την ενέργεια, τις μεταφορές κλπ.
- Υπάρχει ένα πλαίσιο για την παροχή κατευθύνσεων στους περιφερειακούς φορείς.
- Σε περιφερειακό επίπεδο υπάρχουν περιφερειακά σχέδια που παρέχουν κατευθύνσεις για τις τομεακές πολιτικές, την οικονομική ανάπτυξη και τις χρήσεις γης.
- Σε τοπικό επίπεδο εκπονούνται αναλυτικά σχέδια χρήσεων γης και εφαρμογής.

Σίγουρα, το σύστημα χωροταξικού σχεδιασμού στην Ιταλία δεν είναι από τα πιο προηγμένα. Οι παράγοντες που επηρεάζουν την πολιτική είναι:

- Οι φόροι συλλέγονται από την κυβέρνηση και διανέμονται στα κατώτερα επίπεδα. Η τοπική φορολογία, ιδιαίτερα στις μεγάλες πόλεις, δεν επαρκεί για την κάλυψη των αναγκών των περιοχών αυτών.
- Το πολυκομματικό σύστημα διακυβέρνησης προκάλεσε καθυστέρηση της προώθησης ρυθμίσεων.
- Ο νόμος υποχρεώνει την αποζημίωση των οικοπέδων στην εμπορική τους αξία. Αυτό ελαττώνει σημαντικά τη δυνατότητα εφαρμογής των σχεδίων.
- Οι πολιτικές προστασίας εξετάζονται ξέχωρα από τις αναπτυξιακές πολιτικές, γεγονός που δημιουργεί δυσλειτουργίες.
- Οι διάφορες περιφέρειες διαθέτουν εξαιρετικά ανομοιογενές επίπεδο οικονομικής, κοινωνικής ανάπτυξης και μόρφωσης και, κατά συνέπεια, εφόσον λείπει ο κεντρικός υποχρεωτικός σχεδιασμός, ο συντονισμός καθίσταται δυσχερής.

Στο **Λουξεμβούργο** ο σχεδιασμός βασίζεται στους νόμους της 12ης Ιουνίου 1937 για τον σχεδιασμό των πόλεων, της 20ής Μαρτίου 1974 για τα Γενικά σχέδια και 11ης Αυγούστου 1982 για την προστασία της φύσης και των φυσικών πόρων.

Υπάρχουν δύο επίπεδα λήψης αποφάσεων, το κρατικό και το κοινοτικό. Ένα σχέδιο χωρικής ανάπτυξης με χρονικό ορίζοντα 10 - 20 χρόνια, που μπορεί να αποτελείται από τομεακές μελέτες. Το πρώτο σχέδιο εκπονήθηκε το 1976 και αναθεωρήθηκε το 1988. Τομεακά προγράμματα εκπονήθηκαν για τη βιομηχανία, τον αερολιμένα, τις ζώνες αναψυχής και τα λατομεία.

Οι κοινότητες είναι υπεύθυνες για τον σχεδιασμό ολόκληρης της περιοχής ευθύνης τους. Τα σχέδια πρέπει να είναι σύμφωνα με τον γενικότερο χωροταξικό σχεδιασμό. Η λήψη μέτρων προστασίας περιβάλλοντος είναι αυστηρή και ο υπουργικός έλεγχος άμεσος.

Τα κυριότερα θέματα του σχεδιασμού είναι:

- Βιώσιμη ανάπτυξη και ορθολογική διαχείριση φυσικών πόρων
- Διακρατική Συνεργασία
- Αποκέντρωση

Η **Ολλανδία** είναι ιδιαίτερα προηγμένη στον τομέα του χωρικού σχεδιασμού. Ο πρώτος νόμος για την κατοικία ανάγεται στα 1901. Σήμερα για την χωροταξία ισχύει η νομοθεσία του 1965, που τροποποιήθηκε στα 1985 και 1994.

Το σύστημα που υφίσταται από την προπολεμική περίοδο έχει εμπεδωθεί και εφαρμόζεται πιστά. Υπάρχουν τρεις βαθμίδες διοίκησης και σχεδιασμού:

- Το εθνικό επίπεδο, όπου η αρμοδιότητα ανήκει στο Υπουργείο Χωροταξίας Οικισμού και Περιβάλλοντος. Αυτό συντάσσει εθνικές και τομεακές εκθέσεις με τις οποίες δίνονται κατευθύνσεις σε κατώτερα επίπεδα. Η τελευταία έκθεση για τη χωροταξία εγκρίθηκε το 1993.
- Οι περιφερειακές αρχές δίνουν κατευθύνσεις και εκπονούν σχέδια μη δεσμευτικού χαρακτήρα.
- Οι κοινότητες εκπονούν ένα ρυθμιστικό σχέδιο για τη μελλοντική ανάπτυξη και ένα τοπικό για τις χρήσεις γης, το οποίο είναι δεσμευτικό. Οι αστικοί δήμοι εκπονούν σχέδια ανάπλασης. Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των επτά μεγάλων πόλεων, ψηφίστηκε ένας Νόμος -

Πλαίσιο που επιτρέπει μεγαλύτερη αυτονομία στη διοίκηση και τον χωρικό σχεδιασμό.

Τα κύρια σημεία της εθνικής πολιτικής είναι:

- ενίσχυση της θέσης της χώρας στην Ε.Ε.
- διατήρηση των ζωνών φίλτρου και πρασίνου ανάμεσα στα αστικά κέντρα και την ύπαιθρο
- βελτίωση των συγκοινωνιακών υποδομών
- προώθηση βιώσιμης ανάπτυξης
- προστασία των υδάτινων δρόμων (ποταμοί, κανάλια)

Στην **Πορτογαλία** η νομοθεσία για τον χωροταξικό σχεδιασμό περιλαμβάνει τα περιφερειακά χωροταξικά (1988), τον νόμο για τις άδειες οικοδόμησης (1991) και αυτόν που ρυθμίζει τα ιδιωτικά πολεοδομικά σχέδια (1991).

Υπάρχουν, ακόμη, εξειδικευμένα σχέδια που διέπουν τη διατήρηση των φυσικών πόρων και εμποδίζουν την αλλαγή χρήσεων γης, ιδιαίτερα στις παράκτιες περιοχές. Μέχρι τη δεκαετία του '70 το σύστημα επικεντρωνόταν στον σχεδιασμό των αστικών κέντρων.

Σημαντικότερα στοιχεία είναι:

- Οι δεσμεύσεις του Συντάγματος (1976) για την ισόρροπη ανάπτυξη της χώρας, την προστασία του περιβάλλοντος και την κοινωνική συνοχή.
- Το Εθνικό Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης 1994 – 99, που καθορίζει τις εθνικές προτεραιότητες.
- Τα περιφερειακά σχέδια χρήσης του εδάφους, που συνέταξαν αποκεντρωμένοι φορείς της κεντρικής διοίκησης.
- Τα νέα σχέδια των δήμων, που αποτελούνται από το ρυθμιστικό σχέδιο κατευθύνσεων και τα πολεοδομικά σχέδια εφαρμογής.

Υπάρχει συσχετισμός, αφού όλα τα σχέδια χρήσεων γης πρέπει να ενσωματώνουν τον οικονομικό και χωρικό κεντρικό σχεδιασμό. Για τις μητροπολιτικές περιοχές Λισσαβόνας και Πόρτο εκπονούνται στρατηγικά σχέδια. Σημαντικό γεγονός είναι ότι η νομοθεσία για τις αγροτικές γαίες επιβάλλει περιορισμούς που κάνει δύσκολη την αλλαγή χρήσης.

Ο δεσμευτικός χαρακτήρας του κεντρικού σχεδιασμού έχει την τάση να καταπολεμά τις αρνητικές συνέπειες της ανάπτυξης, όπως:

- Παράνομες κατατμήσεις και πολεοδομήσεις
- Υπέρμετρη ανάπτυξη των παράκτιων περιοχών σε βάρος των ηπειρωτικών
- Κυρίαρχο ρόλος Λισσαβόνας – Πόρτο, σε συνδυασμό με έλλειψη δικτύου μεσαίων οικισμών
- Ανεπαρκείς υποδομές και συγκοινωνίες

Κύριοι στόχοι του σχεδιασμού είναι:

- Η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των μητροπολιτικών περιοχών Λισσαβόνας - Πόρτο
- Η αναζωογόνηση του επαρχιακού χώρου
- Η καλύτερη διασύνδεση με τις χώρες της Ε.Ε.

Η **Αγγλία** διαθέτει ένα παλιό και δοκιμασμένο πλαίσιο σχεδιασμού. Η εμπειρία των κηπουπόλεων και δορυφόρων πόλεων, η μακραίωνη παράδοση του εξωαστικού σχεδιασμού και η άμεση επαφή και σχέση με το φυσικό περιβάλλον είναι στοιχεία που δεν μπορούν να αγνοηθούν. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο υπήρξε μία σαφής στροφή στην αποκέντρωση, με τη δημιουργία δορυφόρων οικισμών γύρω από το Λονδίνο και άλλα αστικά κέντρα. Αυτά, σε συνδυασμό με την αποκέντρωση της βιομηχανίας και άλλων δραστηριοτήτων, είχαν εξαιρετικά θετικά αποτελέσματα.

Το 1990 δημοσιεύθηκε νέος νόμος σχεδιασμού πόλεων και υπαίθρου. Το σύστημα σχεδιασμού έχει φτάσει σε πολύ ικανοποιητικό σημείο, τηρείται με προσοχή και είναι ομοιόμορφο. Σε αντίθεση με τις υπόλοιπες χώρες, δεν περιλαμβάνει πολλές διατάξεις εθνικής ή περιφερειακής κλίμακας. Ο σχεδιασμός του χώρου ασκείται πρακτικά από την τοπική αυτοδιοίκηση.

Οι εθνικές κατευθύνσεις των υπουργείων καλύπτουν μόνο ειδικά θέματα, όπως στρατηγικοί προσανατολισμοί για τις μητροπολιτικές περιοχές, την ανάπτυξη της υπαίθρου ή τα δίκτυα συγκοινωνιών. Υπάρχουν ρυθμιστικά σχέδια που παρέχουν τους γενικούς προσανατολισμούς, ενώ οι χρήσεις γης και τα ρυμοτομικά καθορίζονται σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης. Με εξαίρεση τα εδάφη για γεωργία, η δασοκομία ο έλεγχος των χρήσεων είναι εξαιρετικά αυστηρός. Για τα αστικά συγκροτήματα έχει εκπονηθεί ένα ενιαίο σχέδιο ανάπτυξης.

Όπως όλα τα συστήματα, έτσι και το αγγλικό έχει να επιδείξει ορισμένες αδυναμίες, όπως:

- Η προσοχή επικεντρώνεται περισσότερο στη χρήση του εδάφους από ό,τι στα κτίρια.
- Η περιφερειακή κλίμακα είναι ελλιπής.
- Τα σχέδια δεν καθορίζουν αυτόματα το δικαίωμα ανάπτυξης.

Βασική πολιτική από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου είναι η οριοθέτηση του αστικού χώρου από μία πράσινη ζώνη ή άλλα μέτρα που στοχεύουν στην προστασία της υπαίθρου και της φυσικής - πολιτιστικής κληρονομιάς και των τοπίων. Η αποφυγή επέκτασης των πόλεων ρυθμιζόταν με άλλα μέτρα αποκέντρωσης. Το συνολικό αποτέλεσμα κρίθηκε θετικό.

Σήμερα ο σχεδιασμός αποβλέπει στη συγκέντρωση οικονομικών πόρων και πληθυσμού στις πόλεις που θεωρούνται εμπορικά, παραγωγικά κέντρα, στην προώθηση εκτεταμένων αστικών αναπλάσεων, δεδομένου του τεραστίου αποθέματος σε παλιά κτίρια, και την ιδιωτικοποίηση της παροχής υπηρεσιών.

Στην **Ελλάδα** βασικός νόμος ήταν το Β. Δγμα της 17-7-1923, που, εκτός από τα ρυμοτομικά σχέδια, θέσπιζε διατάξεις για τις εκτός σχεδίου περιοχές, χωρίς να εφαρμοστεί ποτέ. Βασικός παράγοντας διαμόρφωσης χωροταξικής πολιτικής ήταν το σύστημα έγγειας ιδιοκτησίας, που, αν και δεν κατοχυρωνόταν από το Σύνταγμα του '74, στην πράξη όμως, διαμόρφωσε ένα καθεστώς μη σχεδιασμού, αφού σχεδόν το σύνολο της επιφάνειας της χώρας μπορεί να δομηθεί.

Ο σχεδιασμός είναι συγκεντρωτικός. Δεν έχουν εκχωρηθεί αρμοδιότητες στις 13 περιφέρειες, ενώ οι νομαρχιακές υπηρεσίες είναι απλώς εκτελεστικά όργανα.

Το 1976 ψηφίστηκε ο Ν. 360 για τη χωροταξία και το περιβάλλον, που ουδέποτε εφαρμόστηκε. όπως και ο Ν. 1650/86 για το περιβάλλον. Ουσιαστικά τα Δ/γματα της εκτός σχεδίου δόμησης υποκαθιστούν τον σχεδιασμό και έχουν προκαλέσει τεράστιες καταστροφές στο φυσικό - πολιτιστικό περιβάλλον και τις παράκτιες-περιαστικές περιοχές. Τα υπερδικαιώματα της ιδιοκτησίας μεγεθύνονται από τους γενικούς οικοδομικούς κανονισμούς, με τελευταίο αυτόν του 1985.

Ορισμένες προσπάθειες για την προώθηση χωροταξικών ρυθμίσεων με εργαλείο του Ν. 1337/83 (Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου) δεν απέδωσαν. Βασικό, επίσης, μειονέκτημα είναι ο τρόπος λειτουργίας της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Τα ρυθμιστικά σχέδια που εκπονήθηκαν για Αθήνα και Θεσσαλονίκη, αλλά και τα γενικά πολεοδομικά σχέδια των σημαντικών αστικών κέντρων δεν εφαρμόστηκαν ελλείψει πιστώσεων και εξαιτίας προβλημάτων νομικού και τεχνικού περιεχομένου.

Το νομικό πλαίσιο είναι εξαιρετικά σύνθετο και επιδεινώνεται από την έλλειψη κτηματολογίου, τη σπουδαιότητα της έγγειας ιδιοκτησίας, την εκμετάλλευση της υπεραξίας γης από τους ιδιώτες και την αδυναμία του κράτους να αντιμετωπίσει βασικά κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα.

Από όλα τα παραπάνω προκύπτει τεράστια απόσταση ανάμεσα στις επιταγές του συντάγματος, τον σχεδιασμό και την εφαρμογή τους.

Πρόσφατα, η Ελλάδα δεσμεύτηκε να αναθεωρήσει το πλαίσιο χωροταξίας, με στόχους:

- την αποτελεσματικότερη διαχείριση της μη αστικής γης, την ενίσχυση της υπαίθρου, τη συγκέντρωση της βιομηχανίας και του εμπορίου σε οργανωμένους χώρους
- την ανανέωση και βελτίωση των αστικών ιστών, την προώθηση των δράσεων ανάπλασης και ενοποίησης ελεύθερων χώρων και χώρων που προορίζονται για πολιτισμό
- την καλύτερη εθνική και διασυνοριακή διασύνδεση του δικτύου των πόλεων.

Με τον Ν. 2742/99 για τη χωροταξία και την αειφόρο ανάπτυξη εισήχθηκε ένα νέο πλαίσιο για τον χωροταξικό σχεδιασμό

2.2.3 Χωροταξικά ζητήματα και διευρωπαϊκά δίκτυα

Η εξέλιξη της εδαφικής κατανομής των πληθυσμών αποκαλύπτει τους τρόπους οικονομικής και τεχνολογικής ανάπτυξης. Η εσωτερική αγορά και η κινητικότητα στις αγορές εργασίας επηρεάζει τη δημογραφία. Η απόκλιση ανάμεσα στο χαμηλό επίπεδο κινητικότητας του πληθυσμού και την ανακύκλωση των θέσεων εργασίας μπορεί να δημιουργήσει σοβαρά χωροταξικά προβλήματα, αν οδηγήσει σε συγκέντρωση πληθυσμού και

θέσεων εργασίας στις πιο πλούσιες περιφέρειες και στον μαρασμό των πιο φτωχών.

Η δημογραφική δομή της Ε.Ε. εμφανίζεται ομαλότερη στις βόρειες χώρες, ενώ στην Πορτογαλία, την Ισπανία, τη Γαλλία και τμήματα της Ιταλίας είναι ανισομερής, με τμήματα πυκνοκατοικημένα και ζώνες με ελάττωση πληθυσμού. Στον περίγυρο, επίσης, των μεγάλων πόλεων υπάρχει μεγάλη πυκνότητα πληθυσμού, ιδιαίτερα στον νότο, ενώ στον βορρά η διαδικασία αποκέντρωσης έχει αρχίσει από παλιότερα. Μία άλλη τάση είναι η αύξηση στις παράκτιες ζώνες, ιδιαίτερα στη Νότια Ευρώπη, ενώ τελευταία παρατηρείται αύξηση της πυκνότητας κατά μήκος αξόνων που συνδέουν τα μητροπολιτικά κέντρα.

Τη δεκαετία του '80 εξακολούθησε η απομάκρυνση πληθυσμού από το κέντρο των πόλεων. Η τάση αυτή παρατηρείται από παλιά στη Β. Ευρώπη και την Αγγλία, αλλά επεκτάθηκε και στην Ιταλία και Ισπανία. Το φαινόμενο της αποβιομηχάνισης φαίνεται να αφορά λίγα, αλλά σημαντικά παλιότερα κέντρα παραγωγής. Στην ύπαιθρο η ερήμωση συναντάται κυρίως στις ορεινές, απομακρυσμένες και μη ελκτικές περιοχές.

Τα βασικά σημεία των εξελίξεων που περιγράφηκαν είναι:

- Αύξηση των ανισοτήτων στο χώρο, με ζώνες όπου συγκεντρώνεται και αυξάνεται ο πληθυσμός και περιοχές έντονης πληθυσμιακής αραίωσης.
- Αύξηση του πληθυσμού των μεγάλων πόλεων με τη μεταφορά πληθυσμού στην ευρύτερη περιφέρειά τους.
- Αύξηση των πιέσεων στις παράκτιες ζώνες. Η πίεση στους ευαίσθητους φυσικούς πόρους και τα οικοσυστήματα αυξάνει την αξία του σχεδιασμού.
- Ενίσχυση των διαδρόμων που ενώνουν τις μεγάλες πόλεις. Επισημαίνουν τον ρόλο των μεγάλων δικτύων επικοινωνίας.
- Αναστροφή αρνητικών πληθυσμιακών τάσεων σε έναν σημαντικό αριθμό υπαίθριων ζωνών και μικρομεσαίων πόλεων.
- Αραίωση πληθυσμού σε απομακρυσμένες ορεινές η παραμεθόριες περιοχές.

Η κινητικότητα έχει σχέση και με την ηλικία. Οι νέοι συγκεντρώνονται στους μητροπολιτικούς πόλους, ενώ οι ηλικιωμένοι επιστρέφουν στην ύπαιθρο. Αυτό επηρεάζει τη δημογραφική σύνθεση και την γεννητικότητα. Επίσης, έχει αυξηθεί και η καθημερινή κινητικότητα, λόγω της αύξησης της απόστασης

μεταξύ κατοικίας και εργασίας. Οι μεγάλες μετακινήσεις εργατικού δυναμικού που παρατηρήθηκαν μέχρι τα μέσα του '70 επιβραδύνθηκαν. Αντίθετα, αυξήθηκε η κινητικότητα του εξειδικευμένου δυναμικού.

Στις αρχές της δεκαετίες του '90 η σύγκρουση στη Γιουγκοσλαβία και οι εξελίξεις στην Α. Ευρώπη προκάλεσαν σημαντικό μεταναστευτικό ρεύμα, ιδιαίτερα στη Γερμανία. Οι χώρες του νότου επηρεάστηκαν, επίσης, από τα μεταναστευτικά ρεύματα της Β. Αφρικής και της Α. Ευρώπης.

Η κινητικότητα των επιχειρήσεων στη σύγχρονη οικονομία επηρεάζει σημαντικά την χωροταξία. Οικονομικοί παράγοντες που επιδρούν είναι:

- Οι τεχνολογικές μεταβολές που κάνουν τις επιχειρήσεις να μην εξαρτώνται από τοπικούς παράγοντες.
- Η μεγάλη ανάπτυξη των υπηρεσιών. Η εξειδίκευση και η κινητικότητα παρακινεί τις επιχειρήσεις να εγκατασταθούν στα μεγάλα κέντρα υπηρεσιών (εμπορικά, χρηματοπιστωτικά, καινοτομιών) ή στους μεγάλους κόμβους συγκοινωνιών και επικοινωνιών.
- Η όξυνση του ανταγωνισμού οδηγεί στην αναζήτηση πλεονεκτικού τόπου εγκατάστασης (προσφερόμενες υποδομές, υπηρεσίες, εξειδικευμένο προσωπικό κλπ.).

Οι τάσεις αυτές επηρεάζουν τον τομέα της απασχόλησης, αφού:

- Η ταχύτητα μεταβολής της οικονομίας έχει ως αποτέλεσμα να μην δημιουργούνται θέσεις εργασίας εκεί όπου καταργούνται.
- Η βελτίωση των συγκοινωνιών - επικοινωνιών διευρύνει την επιλογή του τόπου διαβίωσης.
- Η μεγαλύτερη επαγγελματική κατάρτιση εντείνει τον ανταγωνισμό.
- Η ανεργία αφορά κυρίως το ανειδίκευτο προσωπικό.

Τα χωροταξικά θέματα που προκύπτουν από αυτές τις εξελίξεις είναι πολλά. Η σημαντική αύξηση των μετακινήσεων κατοικίας-εργασίας, με τη συγκέντρωση χρήσεων του τριτογενή τομέα στις πόλεις, δημιουργεί συμφόρηση και σπατάλη ενέργειας και χρόνου. Το ανειδίκευτο δυναμικό, οι μεσήλικες και οι μετανάστες κατοικούν σε ζώνες που σταδιακά περιθωριοποιούνται. Οι νέες επενδύσεις αναζητούν εγκατάσταση σε αναβαθμισμένο φυσικά και τεχνολογικά περιβάλλον.

Έτσι, μερικές δράσεις που προκύπτουν είναι:

- Η βελτίωση των υποδομών και υπηρεσιών στις θέσεις εγκατάστασης των μονάδων.
- Η προώθηση επιχειρήσεων που έχουν ενδογενείς δεσμούς με τον τόπο.
- Η χρησιμοποίηση νέων πρακτικών, όπως η τηλεργασία, που επιτρέπουν την αποκέντρωση.

Οι ξένες επενδύσεις συνεισέφεραν σημαντικά στην ολοκλήρωση του νοτιοευρωπαϊκού οικονομικού χώρου, ενώ τα αποτελέσματα είναι ανομοιογενή. Η Ισπανία και Πορτογαλία παρουσιάζουν εξαιρετική εισροή επενδύσεων και ένταξη στη διεθνή οικονομία. Στην Ιταλία οι επενδύσεις είναι μικρές σε σχέση με το ΑΕΠ και στην Ελλάδα υπάρχει μια καθυστερημένη εισροή επενδύσεων.

Η Νότια Ευρώπη είναι πιο ευαίσθητη στη δράση των οικονομικών δυναμικών. Αυτές καταλήγουν στη συγκέντρωση των δραστηριοτήτων στις ακτές, την υπερτροφία των μητροπολιτικών κέντρων, την καταστροφή του περιβάλλοντος και την ανισομερή ανάπτυξη. Οι ξένες επενδύσεις εντείνουν τις ανισότητες, αναπτύσσοντας ακόμα περισσότερο τις αστικές και ανεπτυγμένες περιοχές.

Η δημιουργία των μεγάλων διευρωπαϊκών δικτύων είναι μία από τις πέντε προτεραιότητες της Λευκής Βίβλου. Τα δίκτυα περιλαμβάνουν τον τομέα μεταφορών και ενέργειας, καθώς και τον τομέα πληροφοριών και επικοινωνιών. Η κοινοτική πολιτική για τα δίκτυα επικεντρώνεται στη φιλελευθεροποίηση των συνθηκών ανταγωνισμού ανάμεσα στις επιχειρήσεις και στην παροχή κατευθυντήριων γραμμών για την ανάπτυξή τους.

Η ανάπτυξη δικτύων πληροφοριών αποτελεί προτεραιότητα, αφού θα συμβάλει στην καλύτερη λειτουργία του περιφερειακού χώρου, στη δημιουργία οικονομιών κλίμακας, στην ανάπτυξη της τηλεργασίας και στην ελάττωση των μετακινήσεων.

Για τα δίκτυα μεταφορών στόχος είναι η δημιουργία ταχύτερων, ασφαλέστερων και φτηνότερων μεταφορών, η καλύτερη χωροταξική λειτουργία του κοινοτικού χώρου, η δημιουργία συνδυασμένων μεταφορών και η καλύτερη διασύνδεση με τις ζώνες της Α. Ευρώπης και της Μεσογείου, όπως παρουσιάζονται στους Χάρτες 2 και 3 του Παραρτήματος.

Η ενεργειακή πολιτική της Ε.Ε. αποσκοπεί στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, στην αύξηση της ασφάλειας, καθώς και στην ενίσχυση της οικονομίας και της κοινωνικής συνοχής. Η αναμενόμενη πτώση της παραγωγής ενέργειας, σε συσχετισμό με την αύξηση της κατανάλωσης, δημιουργεί την ανάγκη για δημιουργία νέων τεράστιων δικτύων μεταφοράς από τη Ρωσία και άλλες παραγωγούς (Παράρτημα, Χάρτες 4 και 5).

Τον Ιούνιο του '94 στην Κέρκυρα παρουσιάστηκαν τα προγράμματα για την υλοποίηση έντεκα μεγάλων σχεδίων μεταφορών και σχεδίων για την ενέργεια. Το έργα που αφορούν την Ελλάδα είναι η Εγνατία οδός, η οδός ΠΑΘΕ, το αεροδρόμιο των Σπάτων, η ενεργειακή διασύνδεση Ελλάδας - Ιταλίας και η εισαγωγή του φυσικού αερίου.

Στον τομέα των επικοινωνιών, εκτός από την πλήρη ψηφιοποίηση των δικτύων, είναι δυνατόν να παραχθούν αντικρουόμενα αποτελέσματα, να ενταθεί, δηλαδή, η ελκτικότητα των κεντρικών περιοχών και να μεγιστοποιηθούν τα μειονεκτήματα των περιφερειακών, όπου οι συγκοινωνίες - επικοινωνίες είναι σε κακή κατάσταση. Γενικά, διαπιστώνεται ότι η αποτελεσματικότητα των νέων δικτύων θα είναι επιλεκτική και όχι γενικευμένη. Το πρόβλημα των δευτερευόντων δικτύων είναι σημαντικό, ιδιαίτερα σε χώρες με φτωχή δημόσια οικονομική και αποσπασματική διάρθρωση και με πολλά νησιά και ορεινές περιοχές, όπως η Ελλάδα. Ο προσανατολισμός των επενδύσεων στους άξονες όπου ήδη είναι σημαντική η ανάπτυξη δρα ανασταλτικά για τις υπανάπτυκτες περιοχές.

2.2.4 Οργάνωση του χώρου και αναπτυξιακή χωροταξική πολιτική

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι η πιο αστικοποιημένη περιοχή της υδρογείου. Σύμφωνα με στοιχεία του ΟΗΕ, 77% του πληθυσμού ζει σε αστικές ζώνες. Ιδιαίτερο στοιχείο αποτελεί η ύπαρξη δύο μητροπολιτικών κέντρων παγκόσμιας ακτινοβολίας (Παρίσι και Λονδίνο), καθώς και η συσσώρευση σημαντικών αστικών κέντρων σε μικρή απόσταση μεταξύ τους. Μετά τις αρχές της δεκαετίας του '80 αναπτύσσονται έντονα οι πόλεις με πληθυσμό ανάμεσα στις 500.000 και τα 2 εκ. κατοίκους. Παρατηρείται διάχυση δραστηριοτήτων όλων των τομέων σε μία ευρύτερη περιαστική περιοχή. Στα μεγάλα περιφερειακά κέντρα η αποκέντρωση -που εφαρμόστηκε σχετικά- απέδωσε και, έτσι, το Λονδίνο, το Παρίσι, η Μαδρίτη και το Μιλάνο ελάττωσαν τους

ρυθμούς αύξησης του πληθυσμού. Οι εξελίξεις στην οικονομία έκαναν ευνοϊκότερη την εγκατάσταση στα μεγάλα αστικά κέντρα, εκεί, δηλαδή, όπου οι υποδομές, η προσφορά υπηρεσιών και η πρόσβαση σε κέντρα έρευνας, τεχνολογίας και καινοτομιών είναι ευνοϊκότερες. Η άνοδος του βιοτικού μορφωτικού επιπέδου και της απασχόλησης ενίσχυσαν τις συγκοινωνίες.

Οι δραστηριότητες που βρίσκονται σε ανάπτυξη, δηλαδή, οι χρηματοπιστωτικές διευκολύνσεις και η παροχή υπηρεσιών, δεν είναι τόσο καλά ενσωματωμένες στην τοπική οικονομία όσο οι παραγωγικές. Έτσι, οι πόλεις είναι δυνατόν να αποτελούνται οπό ευημερούσες και μη ευημερούσες συνοικίες, χωρίς αυτό να υπακούει σε ένα πλαίσιο ιεράρχησης.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός και η ανάπλαση του κέντρου για χρήσεις του τριτογενή τομέα είναι γενικευμένες. Ωστόσο, οι συνθήκες αλλάζουν από χώρα σε χώρα και από πόλη σε πόλη. Στην Ελλάδα η περίοδος της αστυφιλίας, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του ‘50 και αργότερα, δημιούργησε σημαντικά προβλήματα κυκλοφορίας και ρύπανσης στα αστικά κέντρα. Η διάρθρωση της οικονομίας με μικρά επαγγέλματα, επιχειρήσεις και καταστήματα διευκόλυνε τις κοινωνικές σχέσεις. Το τελευταία χρόνια η μαζική μετανάστευση και η κακή οικονομική κατάσταση ενέτεινε τα φαινόμενα γκετοποίησης σε τμήματα των πόλεων.

Για την καταπολέμηση των φαινομένων της απομόνωσης, η Ε.Ε. προώθησε την πρωτοβουλία URBAN, με στόχους τη βελτίωση των υποδομών και των συλλογικών υπηρεσιών, καθώς και την εκπαίδευση, κατάρτιση και επιχειρηματική δραστηριότητα των μειονεκτούντων ομάδων. Οι μεγάλες πόλεις είναι κλειστού τύπου οικοσυστήματα που απορροφούν μεγάλα ποσά ενέργειας και πόρων και παράγουν καυσαέρια και απόβλητα, που επιβαρύνουν εξαιρετικά το περιβάλλον. Για την καταπολέμηση των προβλημάτων αυτών απαιτείται επαναξιολόγηση των προτύπων εδαφικής οργάνωσης και αστικής ανάπτυξης.

Κύριες πηγές ρύπανσης στις πόλεις άνω των 500.000 κατοίκων είναι η θέρμανση, η παραγωγή ηλεκτρισμού, η βιομηχανία και η οδική κυκλοφορία. Οι συγκεντρώσεις ρύπων εξαρτώνται από τις τοπογραφικές και μετεωρολογικές συνθήκες, την τεχνολογία, τον τύπο των δραστηριοτήτων και των καυσίμων που χρησιμοποιούνται. Τα τελευταία χρόνια άλλαξε η διάρθρωση των ρύπων. Μετά την εφαρμογή αυστηρών κανόνων για τις εκπομπές καυσαερίων και

σωματιδίων, αυξήθηκαν τα οξείδια του αζώτου και το μονοξείδιο του άνθρακα, λόγω αύξησης της κυκλοφορίας.

Η ηχορύπανση είναι επίσης αυξημένη και η καταπολέμησή της δύσκολη, εξαιτίας του πλήθους των πηγών. Το κυκλοφοριακό επιδεινώθηκε με την αύξηση του αριθμού των αυτοκινήτων, τη μετατόπιση από το δημόσιο στο ιδιωτικό μέσο και την αύξηση των διαδρομών.

Η αποτελεσματική διαχείριση της ποιότητας της ατμόσφαιρας και της κυκλοφορίας ενός μεγάλου αστικού κέντρου απαιτεί μία συνολική στρατηγική και έναν επαρκή συντονισμό. Οι περιπτώσεις αυτές είναι σπάνιες. Οι κατευθύνσεις που έχουν υιοθετηθεί οπό την Ε.Ε. για το προβλήματα περιβάλλοντος και μεταφορών είναι:

- Αειφόρος αστικός σχεδιασμός που εφαρμόζει την αντίληψη της βιώσιμης θεωρίας προστασίας του περιβάλλοντος.
- Χρήση νέων τεχνολογιών, μείωση κατανάλωσης νερού, ενέργειας, πρώτων υλών. Μείωση άσκοπης χρήσης υλικών, ελάττωση παραγωγής αποβλήτων και ανακύκλωσή τους.

Για το δίκτυο των μεσαίων πόλεων, που αναμένεται να χάσει πολλά από τα πλεονεκτήματά του, οι στόχοι είναι:

- Ανάπτυξη εξειδίκευσης, χάρη στην αξιοποίηση τοπικών, φυσικών, κτιριακών και ανθρωπογενών πόρων. Η ποιότητα ζωής, η παροχή υπηρεσιών τουρισμού, αναψυχής, πολιτισμού μπορούν να είναι μερικοί από αυτούς.
- Ανάπτυξη υποδομών και υπηρεσιών κατάλληλων για τον τομέα εξειδίκευσής τους.
- Βελτίωση υποδομών πολιτισμού, ψυχαγωγίας, ελεύθερου χρόνου.
- Ανάπτυξη ικανοποιητικού δικτύου συγκοινωνιών επικοινωνιών με τα
- μεγάλα αστικά κέντρα της περιοχής τους.
- Προώθηση ενός τοπικού σχεδιασμού ανάπτυξης της πόλης σε συνάρτηση με τον χαρακτήρα και τις δραστηριότητες της ευρύτερης περιοχής.

Ο χώρος της υπαίθρου δεν είναι ενιαίος, αλλά παρουσιάζει έντονα αποσπασματικά χαρακτηριστικά. Κατ' αρχάς, οι ορεινές και ημιορεινές απομακρυσμένες περιοχές σε δημογραφική παρακμή, όπως η Ανατολική

Μακεδονία και Θράκη ή τα νησιά του Β. Αιγαίου, διαθέτουν έντονα τα χαρακτηριστικά μίας συνολικής υποβάθμισης. Η γεωργία διαδραματίζει όλο και πιο ασήμαντο ρόλο στην Ε.Ε., αφού το 1992 αντιπροσώπευε μόνο το 6% των θέσεων εργασίας. Η Ευρώπη, δηλαδή, βλέπει τον αγροτικό χώρο ως χώρο δημιουργίας θέσεων εργασίας εκτός γεωργίας.

Άλλες αγροτικές περιοχές βρίσκονται πιο κοντά σε αστικά κέντρα και μπορούν να εκμεταλλευτούν το προνόμιο αυτό έχοντας διπλή απασχόληση ή είναι προικισμένες με αξιόλογο περιβάλλον, παράκτιο ή ορεινό. Επίσης, μπορεί να διαθέτουν σημαντική γεωργική παραγωγή. Οι περιοχές αυτές διαθέτουν συγκριτικά πλεονεκτήματα, ιδιαίτερα στο πλαίσιο των μεταρρυθμίσεων της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής. Η μείωση της παραγωγής και των καλλιεργούμενων εδαφών αφορά κυρίως μεσογειακές περιοχές.

Οι παράκτιες ή ορεινές περιοχές, καλά εξοπλισμένες σε υποδομές τουρισμού, ψυχαγωγίας και πολιτισμού, οδηγούν σε κορεσμό και διάχυση των οχλήσεων σε μία ευρύτερη περιοχή. Η χωροταξία έχει στόχο την προστασία της φυσικής κληρονομιάς, τη διαχείριση του μεταφορικού φόρτου και την τουριστική ανάπτυξη με τρόπο συμβατό με το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον.

Η εξαφάνιση των εξωτερικών συνόρων, η δημιουργία του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου και οι διευρύνσεις των τελευταίων ετών ενισχύουν τις διαπεριφερειακές και διασυνοριακές συνδέσεις και δημιουργούν ένα νέο πλαίσιο αναφοράς για την οικονομική και χωρική ανάπτυξη.

Στην έκθεση Ευρώπη 2000 οριοθετήθηκαν οκτώ ομάδες περιοχών. Η Μεσόγειος, από την Ανδαλουσία μέχρι την Ελλάδα, μαζί με τα νησιά, είναι μία από αυτές. Χωρίζεται σε δύο τμήματα, το Λατινικό Τόξο και την Κεντρική Μεσόγειο, όπου τοποθετούνται επτά περιφέρειες του Ιταλικού Mezzogiorno και η Ελλάδα. Τα χαρακτηριστικά του υποσυνόλου είναι γνωστά: μεσογειακός χαρακτήρας και παράδοση, κατακερματισμός του χώρου, χάσμα ανάμεσα στις παράκτιες περιοχές και την ενδοχώρα, ελλιπής εκβιομηχάνιση και υποδομές, περιβάλλον ιδιαίτερα ευαίσθητο στις ανθρώπινες επιδράσεις. Κοινά σημεία είναι η μεγάλη σημασία της γεωργίας, του τουρισμού και των υπηρεσιών, η ανεπάρκεια του βιομηχανικού ιστού, το χαμηλό κατά κεφαλή εισόδημα. Στο Mezzogiorno διακρίνουμε τέσσερις βασικούς τύπους ζωνών: δυναμικές κατά μήκος της Αδριατικής, ταχείας αποβιομηχάνισης σε Taranto και Siracusa,

αγροτικές υπό εκβιομηχάνιση και ζώνες στο τυρρηνικό πέλαγος. Στην Ελλάδα η ανάπτυξη συγκεντρώνεται στον άξονα Θεσσαλονίκη - Αθήνα που επεκτείνεται στην Πάτρα. Χαρακτηριστικός είναι ο κατακερματισμός του χώρου όπου συνυπάρχουν γεωργία, εμπόριο και βιομηχανία (Παράρτημα. Χάρτες 7 και 8).

Πιο ευδιάκριτη είναι η διαφορά ανάμεσα στον παράκτιο χώρο που προσελκύει το μεγαλύτερο μέρος του τουρισμού, της βιομηχανίας και των υπηρεσιών και τον εσωτερικό, αραιοκατοικημένο χώρο, με γεωργικές δραστηριότητες και πληθυσμό που γηράσκει. Γενικά χαρακτηριστικά είναι η ελλιπής εκβιομηχάνιση, το παραγωγικό σύστημα από μεγάλες δημόσιες και μικρομεσαίες ιδιωτικές επιχειρήσεις και η προβληματικότητα του χρηματοπιστωτικού και του τομέα των υπηρεσιών.

Τα δίκτυα μεταφορών και επικοινωνιών είναι ελλιπή, ενώ το οδικό σύστημα είναι κορεσμένο, αφού το 90% των μετακινήσεων και μεταφορών γίνονται οδικά. Στο Mezzogiorno τα λιμάνια και τα αεροδρόμια δεν επαρκούν για τη σύνδεσή του με τον χώρο της Ε.Ε. Στην Ελλάδα υπάρχει μόνο ένα αεροδρόμιο υψηλών προδιαγραφών, ενώ οι οδικές και σιδηροδρομικές υποδομές είναι ανεπαρκείς. Η έλλειψη ικανοποιητικών θαλάσσιων διασυνδέσεων είναι δεδομένη, ενώ η διάρθρωση του δικτύου των οικισμών μη ικανοποιητική. Το δίκτυο των πόλεων περιλαμβάνει πέντε μεγαλύτερες, όπως Νάπολη, Παλέρμο, Μπάρι, Αθήνα, Θεσσαλονίκη, και είκοσι με πάνω από 100.000 κατοίκους.

Το φυσικό περιβάλλον είναι ιδιαίτερα ευαίσθητο και έχει υποστεί σημαντικές αλλοιώσεις από τον τουρισμό, την αστική ανάπτυξη, τις πυρκαγιές της θερινής περιόδου και τη διάβρωση των παράκτιων περιοχών. Το 70% των οικιακών και το σύνολο των βιομηχανικών αποβλήτων μεταφέρονται στη θάλασσα ανεπεξέργαστα. Σε αυτά προστίθεται η ρύπανση που μεταφέρουν οι ποταμοί και τα λιπάσματα - ζιζανιοκτόνα της γεωργίας. Η προστασία των ευαίσθητων οικοσυστημάτων επιδεινώθηκε σημαντικά τα τελευταία είκοσι χρόνια (Παράρτημα, Χάρτης 6).

Στην Κεντρική Μεσόγειο ο κατακερματισμός που υπήρχε ενισχύθηκε από τον πόλεμο στα Βαλκάνια και την αθρόα εισροή μεταναστών. Η οικονομία των περιοχών αυτών γίνεται ολοένα και λιγότερο ανταγωνιστική, ενώ η αναδιάρθρωση σε όλους τους τομείς παρουσιάζει στασιμότητα.

Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων, πρέπει να ληφθεί σειρά μέτρων που να επιδιώκουν την εξάλειψη του κατακερματισμού του χώρου με άνοιγμα των παραθαλάσσιων περιοχών και διείσδυση των δικτύων στο εσωτερικό, ιδίως στις ορεινές ζώνες που εισήλθαν σε φάση ερήμωσης. Στην Ελλάδα οι δράσεις που προτείνονται είναι: η διασύνδεση του δυτικού τμήματος της χώρας με την Πελοπόννησο μέσω Ρίου – Αντιρρίου, η κατασκευή της Εγνατίας για την ενίσχυση του άξονα Ρώμη - Νάπολη - Μπάρι -Ηγουμενίτσα - Θεσσαλονίκη και η καλύτερη διασύνδεση με τα νησιά.

Η ανάπτυξη των δυναμικών σημείων του τόξου Μπάρι - Θεσσαλονίκη είναι επιθυμητή, όπως και η διάχυση της ανάπτυξης στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες με τη δημιουργία βιομηχανικών περιοχών και την ανάπτυξη των συναλλαγών με τις χώρες της Ανατολικής Μεσογείου. Η καινοτόμος ανάπτυξη είναι επίσης τομέας που μπορεί να οργανωθεί στα επιλεγμένα κέντρα, όπως το Μπάρι και η Θεσσαλονίκη.

Η διατήρηση ελκυστικού περιβάλλοντος είναι μία άλλη πρόκληση, λόγω της σημασίας του τουρισμού για την οικονομία, αλλά και την αυξανόμενη ρύπανση. Με τη σύμβαση της Βαρκελώνης υπογράφηκε η εφαρμογή ενός σχεδίου δράσης (Γαλάζιο Σχέδιο) για τη Μεσόγειο, που τέθηκε υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών, με στόχο τη διαχείριση των ακτών (προστασία, συστήματα καθαρισμού), των πόλεων (μεταφορές, ατμοσφαιρική ρύπανση), των υδάτινων και θαλάσσιων πόρων, των φυσικών οικοσυστημάτων, την πρόληψη πυρκαγιών και την αντιμετώπιση των μεγάλων κινδύνων (σεισμός, ατυχήματα, τοξικά απόβλητα, διάβρωση).

Ένας πόρος με ιδιαίτερη σημασία, που πρέπει να τύχει προστασίας, είναι η πολιτιστική κληρονομιά. Η βελτίωση των σχέσεων σε όλα τα επίπεδα με την Κεντρική Ανατολική Ευρώπη είναι ζωτική, έτσι ώστε η Ελλάδα να πάψει να είναι απομονωμένη στην περιφέρεια της Ε.Ε. και να διευρυνθεί ο ρόλος της στις συναλλαγές με την Ανατολική Ευρώπη και τη Μεσόγειο. Τα σενάρια για την ανάπτυξη της Κεντρικής Μεσογείου απεικονίζονται στους Χάρτες 7 και 8 του Παραρτήματος.

2.3 ΓΙΑ ΜΙΑ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

2.3.1 Διακρατική περιφερειακή συνεργασία

Αν και οι χωρικές πολιτικές ασκούνται στην Ευρωπαϊκή Ένωση σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, το θέμα της οργάνωσης του χώρου απασχόλησε έντονα την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τα αρμόδια όργανα κατά την τελευταία δεκαετία.

Την δεκαετία του 90, χωρίς να έχει θεσμοθετηθεί ένα δεσμευτικό πλαίσιο, έγιναν σοβαρές προσπάθειες για μία συλλογική θεώρηση των ευρωπαϊκών γεωγραφικών, δημογραφικών, οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων και πολιτικών, καθώς και μία προσπάθεια για την αποτίμησή τους. Στο πλαίσιο αυτό η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε τα κείμενα Ευρώπη 2000 (1992) και Ευρώπη 2000 + (1994), ενώ οι άτυπες συναντήσεις των αρμόδιων για τη χωροταξία και την περιφερειακή ανάπτυξη υπουργών, οι οποίες άρχισαν το έτος 1989 στη Nantes της Γαλλίας, συνεχίστηκαν και το έτος 1994 στη Liege του Βελγίου, ενώ αποφασίστηκε η εκπόνηση του Σχεδίου Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου. Το Σχέδιο αυτό, μετά την ολοκλήρωσή του, παρουσιάστηκε στο Nooerdwijk της Νορβηγίας τον Ιούνιο του 1997.

Στο ΣΑΚΧ προτείνεται ένα πλαίσιο για μία ολοκληρωμένη εφαρμογή των επιλογών πολιτικής, που η σημασία τους έχει αναγνωριστεί σε χωρική βάση, ο χαρακτήρας τους, όμως, είναι περισσότερο θεματικός. Το ακριβές περιεχόμενο οποιασδήποτε χωρικής στρατηγικής θα προσδιοριστεί κατά πρόσφορο τρόπο στο κοινοτικό, διακρατικό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο σε επόμενη φάση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων. Για το λόγο αυτό, προς το παρόν, το πλαίσιο αυτό προτείνεται μόνο ως ένα αντικείμενο που θα πρέπει να συζητηθεί και να αναπτυχθεί.

Το πλαίσιο για μία ολοκληρωμένη χωροταξική πολιτική στο ευρωπαϊκό επίπεδο συνδυάζει τρεις προσεγγίσεις:

1. γεωγραφική ολοκλήρωση
2. οριζόντιο συντονισμό και
3. κάθετο συντονισμό

Η γεωγραφική ολοκλήρωση - η ουσία μιας ολοκληρωμένης χωροταξικής προσέγγισης- συνδυάζει επιλεγμένες θεματικές επιλογές σε ένα συνεκτικό

πλαίσιο χωροταξικών στρατηγικών για τη μελλοντική ανάπτυξη συγκεκριμένων περιοχών του ευρωπαϊκού χώρου. Υπάρχουν τρία επίπεδα εφαρμογής για παρόμοιες ολοκληρωμένες στρατηγικές του χώρου σε ένα ευρωπαϊκό πλαίσιο, ανάλογα με την κλίμακα και την έκταση εφαρμογής των επιλογών πολιτικής:

- το ευρωπαϊκό επίπεδο
- το διακρατικό επίπεδο
- το περιφερειακό / τοπικό επίπεδο

Ο οριζόντιος συντονισμός χωροταξικών, χωρικών και τομεακών πολιτικών απαιτείται για την εφαρμογή πολυτομεακών πολιτικών.

Ο κάθετος συντονισμός μεταξύ διαφόρων επιπέδων της διοίκησης πρέπει να διασφαλίζει ότι διαφορετικοί συνδυασμοί επιλογών πολιτικής που ασκούνται στα διάφορα επίπεδα της διοίκησης, αλλά απευθύνονται στην ίδια γεωγραφική περιοχή θα πρέπει να είναι συμπληρωματικές μεταξύ τους. Μόνο μέσα από αυτόν τον κατάλληλο συντονισμό η χωρική προσέγγιση θα καταστεί αρκούντως πειστική, ώστε να επηρεάσει τις τομεακές πολιτικές σε όλα τα επίπεδα. Αυτό το σύστημα για την ανάπτυξη ολοκληρωμένης ευρωπαϊκής χωροταξικής πολιτικής απεικονίζεται στο διάγραμμα που ακολουθεί.

Το διακρατικό επίπεδο θεωρείται πιλοτικό για την πλήρη ολοκλήρωση των επιλογών χωροταξικής πολιτικής. Η διακρατική συνεργασία, κατά κύριο λόγο, μπορεί να οδηγήσει στην προσέγγιση των κατευθύνσεων του ΣΑΚΧ, των στόχων του και των επιλογών του για τη χωροταξική πολιτική στα κράτη - μέλη, τις περιφέρειες, την τοπική διοίκηση και τους άλλους συντελεστές, ώστε τα στοιχεία αυτά να μετασχηματιστούν σε καθαρές στρατηγικές χωρικής ανάπτυξης. Αυτές οι διακρατικές ολοκληρωμένες στρατηγικές μπορούν, με τη σειρά τους, να παίξουν ενεργό ρόλο ως κατευθυντήρια στοιχεία και για τη διαφοροποίηση των κοινοτικών πολιτικών στα διαφορετικά μέρη της Ένωσης, αλλά και στο συντονισμό των μερών αυτών μέσα από πρόσφορες εθνικές πολιτικές. Το σύστημα ολοκλήρωσης περιγράφεται παρακάτω, στο Σχήμα 22:

Σχήμα 22. Σύστημα ολοκλήρωσης Χωροταξικής Πολιτικής στην Ε.Ε.

Η ανάγκη για συντονισμό των πολιτικών έχει ήδη αναγνωριστεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Υπάρχουν σαφείς χωροταξικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ των διαφόρων πολιτικών, που αντικατοπτρίζουν τη δυνατότητα για ένα πρόγραμμα ολοκληρωμένης πολιτικής χωρικής ανάπτυξης. Τα κύρια στοιχεία του θα μπορούσαν να είναι τα ακόλουθα:

- Στήριξη της ισορροπίας του χώρου και της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, ώστε να αλληλοϋποστηρίζονται μεταξύ τους.
- Ισόρροπος αστικός και περιφερειακός ανταγωνισμός, που θα αποτελούσε το τελικό αποτέλεσμα μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης της αστικής και περιφερειακής δικτύωσης, με σαφώς καθορισμένους περιφερειακούς, εθνικούς και διεθνείς ρόλους για τις πόλεις.
- Καλύτερη προσπελασιμότητα όχι μόνο με τον συνδυασμό των διαφόρων δυνατών μεταφορικών μέσων κατά συνεκτικό τρόπο, αλλά και με παράλληλες δράσεις στον τομέα της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης.

- Ενίσχυση των συνοριακών περιοχών της Ε.Ε. και των πόλεων τους, συμπεριλαμβανομένης της ανάπτυξης πόλεων - πυλών, των συνδυασμένων μεταφορών στους ευρωδιαδρόμους, την ισότητα πρόσβασης στα μέσα τηλεπικοινωνιών και τη διηπειρωτική προσπελασιμότητα.
- Ανάπτυξη των ευρωδιαδρόμων (ορισμένοι από τους οποίους έχουν ήδη δημιουργηθεί) ως θεμελιώδους εργαλείου για τις πολιτικές ολοκλήρωσης σε ό,τι αφορά τη βελτίωση των υποδομών, την ανάπτυξη των συνδυασμένων μεταφορών, τη συνεργασία των πόλεων κλπ.
- Στήριξη και ανάπτυξη της βιοποικιλότητας στην Ευρώπη μέσω της επιτυχούς ανάπτυξης ενός ευρωπαϊκού οικολογικού δικτύου.

Οι διακρατικές περιοχές είναι γεωγραφικά συνεχείς περιοχές, οι οποίες περιλαμβάνουν, τουλάχιστον, τμήματα τριών χωρών. Πρόκειται για το επίπεδο στο οποίο εκδηλώνονται πολλά χωροταξικά θέματα ευρωπαϊκής διάστασης και για το επίπεδο στο οποίο μπορεί να βρεθεί η βάση για μία περιφερειακή και αστική συνεργασία που να υπερβαίνει τα εθνικά σύνορα. Αυτού του είδους η συνεργασία εφαρμόζεται ήδη σε επτά ευρύτερες διακρατικές περιοχές με το πρόγραμμα INTERREG II & III.

Στην περιοχή της βαλτικής θάλασσας η συνεργασία αυτή στηρίζεται ήδη σε μία ισχυρή πολιτική βάση (YASAB 2010). Εξάλλου, προβλέπεται μία πρόσθετη δέσμη συνεργασίας πέντε περιοχών με πρότυπες πειραματικές δράσεις, όπως προβλέπεται από το άρ. 10 του ΕΤΠΑ (Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης).

Λόγω της φύσης των διακρατικών περιοχών, το μέγεθός τους πρέπει να είναι ελαστικό και να καθορίζεται καταρχήν από χαρακτηριστικά στοιχεία της ανθρώπινης και φυσικής γεωγραφίας, όπως λεκάνες απορροής ποταμών, ορεινές περιοχές, θαλάσσιες λεκάνες, καθώς και αστικές περιοχές με αδύνατη οικονομική βάση ή πυκνοκατοικημένα τμήματα περιοχών με αστικό κυρίως χαρακτήρα και ισχυρή οικονομική διάρθρωση. Οι περιοχές αυτές μπορούν, επίσης, να καθοριστούν και από τα περιεχόμενα της χωρικής στρατηγικής. Συχνά παρουσιάζονται μερικές επικαλύψεις ως προς τον χώρο που καλύπτουν γεωγραφικά. Οι στρατηγικές αυτές, οι οποίες πρέπει να προσδιοριστούν μόνο από τις συνεργαζόμενες εθνικές και περιφερειακές αρχές, είναι πιθανόν να αποκαλύψουν την αναγκαιότητα, κατά την άσκηση των

τομεακών πολιτικών της Κοινότητας, διαφοροποίησής τους στα διάφορα τμήματα της Ένωσης.

Πολλές από τις επιλογές που απαιτούν συνεργασία σε ευρωπαϊκό και, ειδικότερα, σε διακρατικό επίπεδο εξαρτώνται από την εφαρμογή συμπληρωματικών πολιτικών σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, από τις μικρές πόλεις στις αγροτικές περιοχές έως τις μεγάλες αστικοποιημένες μητροπολιτικές ζώνες. Στα επίπεδα αυτά υπάρχουν δύο απόψεις της ολοκλήρωσης:

1. Διασυνοριακή συνεργασία και ανάπτυξη διασυνοριακών χωρικών στρατηγικών. Ορισμένες διασυνοριακές περιοχές που εντάχθηκαν στο INTERREG αποκομίζουν ήδη την προτιθέμενη αξία που δημιουργείται από την τοποθέτηση εγχειρημάτων που αναπτύσσονται διασυνοριακά στο πλαίσιο της ολοκληρωμένης ανάπτυξης του χώρου. Αποτελεί πρόθεση της διαδικασίας του ΣΑΚΧ να ενθαρρυνθεί η ανάπτυξη παρόμοιων ολοκληρωμένων πλαισίων συνεργασίας.

2. Διαπεριφερειακή συνεργασία που αφορά θέματα χώρου κοινά σε γεωγραφικά διακριτές περιφέρειες. Μία βασική παραδοχή της διαδικασίας του ΣΑΚΧ συνίσταται στο ότι οι περιφερειακές και οι τοπικές κοινότητες και διοικήσεις θα πρέπει να εκφράζουν τις επιθυμίες τους σχετικά με τον τρόπο που η συνεργασία σε διακρατικό ή ακόμα και σε ευρωπαϊκό επίπεδο μπορεί να συμβάλλει πιο αποτελεσματικά στη διαμόρφωση της Ευρώπης του μέλλοντος. Επιλογές πολιτικής κοινού ενδιαφέροντος μπορούν να εκπονηθούν, διατυπωθούν και ολοκληρωθούν με σκοπό την ενθάρρυνση της δράσης, κυρίως, σε περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο.

Η δράση στο περιφερειακό επίπεδο μπορεί να περιλαμβάνει, για παράδειγμα, τη συντονισμένη ανάπτυξη των υποδομών στον τομέα μεταφορών, προγράμματα δράσης για τη διατήρηση των οικισμών σε αγροτικές περιοχές που αντιμετωπίζουν μείωση του πληθυσμού ή εγκατάλειψη της γης, την αειφόρο ανάπτυξη του τοπίου και τη συνετή διαχείριση των υδάτινων πόρων. Η δράση σε τοπικό επίπεδο θα μπορούσε να περιλαμβάνει κοινές στρατηγικές οικονομικής διαφοροποίησης, με στόχο την ανάπτυξη ομάδων πόλεων και τη δημιουργία δικτύων αστικών κέντρων, την υιοθέτηση αρχών σχεδιασμού προς την αειφόρο πόλη που συμπεριλαμβάνουν στρατηγικές διασυνδεδεμένων

μεταφορών, τις εταιρικές σχέσεις πόλεων / υπαίθρου για καινοτόμες στρατηγικές ανάπτυξης του χώρου.

Το Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου (ΣΑΚΧ) καταγράφει όλες τις έρευνες και τα συμπεράσματά τους και προτείνει την υλοποίηση μιας σειράς στόχων που μπορούν να δώσουν απάντηση στην άσκηση χωρικών πολιτικών.

Το Σχέδιο αποβλέπει στον καθορισμό μίας ολοκληρωμένης ευρωπαϊκής στρατηγικής χωρικής ανάπτυξης, οι βασικοί στόχοι της οποίας είναι:

- Η οικονομική και κοινωνική συνοχή
- Η αειφόρος ανάπτυξη
- Η ισόρροπη ανταγωνιστικότητα

Η οικονομική και κοινωνική συνοχή αποτελεί βασική κοινοτική πολική και η χωροταξική προσέγγιση έχει ως στόχο την ενίσχυσή της. Η αειφόρος ανάπτυξη αποτελεί στρατηγικό στόχο για την επίτευξη του οποίου η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει διαθέσει σημαντικούς πόρους, χωρίς, όμως, μέχρι σήμερα να έχει πετύχει ολοκληρωμένα αποτελέσματα.

Οι κυριότεροι άξονες των κοινοτικών πολιτικών στα χωροταξικά ζητήματα είναι:

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι τμήμα της πιο αστικοποιημένης ηπείρου. Στην πράξη, διαρθρώθηκε ένα δίκτυο οικισμών με κέντρα διεθνούς ακτινοβολίας και μεγάλο αριθμό ισχυρών και μεσαίων αστικών κέντρων που, σε πολλές περιπτώσεις, απέχουν ελάχιστα μεταξύ τους. Η σύγχρονη πραγματικότητα και το πέρασμα από την εποχή της εθνικής ανάπτυξης σε αυτήν της διεθνούς ανάπτυξης θέτουν σε κρίση το ευρωπαϊκό χωρικό σύστημα συνολικά, ενώ, ταυτόχρονα, παρουσιάζονται ευκαιρίες για την ανάδειξη του ρόλου πολλών αστικών κέντρων. Το πλεονέκτημα αυτό αφορά τρεις κατηγορίες πόλεων:

• Πόλεις με παγκόσμια ακτινοβολία (Λονδίνο, Παρίσι, Βερολίνο), που θα εξακολουθήσουν να προσελκύουν λειτουργίες υψηλού επιπέδου, όπως έδρες πολυεθνικών εταιριών, διεθνή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, υψηλού επιπέδου υπηρεσίες του τριτογενή τομέα κλπ.

• Ευρύτερες μητροπολιτικές περιοχές, όπως τα αστικά δίκτυα της Ολλανδίας και του Βελγίου, η περιοχή Ρήνου - Ρουρ, Ρήνου - Μάιν, τα West Midlands

στην Αγγλία, η περιοχή Γένοβας - Μιλάνου - Βενετίας στην Ιταλία, Βαρκελώνης στην Ισπανία κλπ.

• Κύριες πόλεις, όπως οι πρωτεύουσες των εθνικών κρατών ή μεγάλα αστικά κέντρα με υψηλό δυναμισμό.

Γενικότερα, οι τάσεις οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ο ανταγωνισμός μεταξύ των πόλεων θα καταστεί εντονότερος και οι πόλεις που θα βρεθούν σε νέες δυναμικές θέσεις, όπως οι πύλες εισόδου, θα ενισχύσουν τη θέση τους, ενώ παλιά βιομηχανικά εμπορικά κέντρα ή κέντρα αγροτικής παραγωγής θα παρακμάσουν και θα χάσουν τον κυρίαρχο ρόλο τους στο δίκτυο των οικισμών.

Η εντεινόμενη αστικοποίηση θα μεγιστοποιήσει τα προβλήματα, κυριότερα από τα οποία είναι:

α. Η συνεχιζόμενη διάχυση των πόλεων

Τα υψηλά κοινωνικά πρότυπα και standards έχουν ως αποτέλεσμα την αύξηση της χρήσης των εδαφικών πόρων και περισσότερες μετακινήσεις, υποδομές και κατοικίες. Η αστική διάχυση έχει πάρει τεράστιες διαστάσεις και επιβαρύνει την ποιότητα του περιβάλλοντος και τους δείκτες ρύπανσης. Έρχεται σε αντίθεση με το πρότυπο της βιώσιμης πόλης και απαιτεί τεράστιες δαπάνες για την εφαρμογή συστημάτων χωροταξικού, πολεοδομικού, κυκλοφοριακού και τεχνικού σχεδιασμού.

β. Αύξηση του κοινωνικού διαχωρισμού

Με την προαστιακή ανάπτυξη και την εγκατάλειψη τμημάτων των παλιών αστικών ιστών, οι πόλεις χάνουν τη συνοχή τους, αυξάνονται ο κοινωνικός διαχωρισμός, η εγκληματικότητα και η ανεργία και διαρρηγνύεται η κοινωνική συνοχή, που αποτελεί πάγιο στόχο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

γ. Ανεπαρκής βελτίωση της ποιότητας του αστικού περιβάλλοντος

Η ποιότητα του αστικού και περιαστικού περιβάλλοντος αποτελεί προϋπόθεση της αειφόρου ανάπτυξης. Παρά τα μέτρα που έχουν ληφθεί (θόρυβος, αέρια ρύπανση, ρύπανση των υδάτων, κυκλοφορία κλπ.), οι ασκούμενες πολιτικές δεν έχουν ακόμα δώσει τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Οι διαφοροποιήσεις στην Κοινή Αγροτική Πολιτική πείθουν ότι η κρίση του πρωτογενή τομέα μπορεί να αντιμετωπιστεί με πολυτομεακές πολιτικές.

Η αστική διάχυση απορροφά τμήματα της υπαίθρου, τα οποία, έτσι, χάνουν τον αγροτικό χαρακτήρα τους. Επειδή, όμως, άλλα τμήματα

διατηρούνται, επείγει η ελαχιστοποίηση της χρήσης των εδαφικών πόρων, η οποία μπορεί να επιτευχθεί με ανάπτυξη συμπληρωματικών δράσεων, όπως ο τουρισμός, ο πολιτισμός και η αναψυχή.

Στις περιοχές εντατικής γεωργίας η εκμηχάνιση και η χρήση προωθημένων υλικοτεχνικών υποδομών οδηγούν στην απώλεια της ποικιλομορφίας της υπαίθρου και σε προβλήματα εντατικοποίησης της χρήσης των φυσικών πόρων και ρύπανσης. Αντίθετα, στις περιοχές όπου οι γεωργικές δραστηριότητες δεν είναι βιώσιμες παρατηρείται εγκατάλειψη των εκμεταλλεύσεων, η οποία έχει αρνητικές επιπτώσεις στην ισορροπία των οικοσυστημάτων.

Η διάρθρωση, η μορφή και η χρήση των υποδομών αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες της οργάνωσης του χώρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η πολυδιάσπαση και τα πάγια προβλήματα στις μεταφορές, τις επικοινωνίες και τη μετάδοση της γνώσης δημιουργούν, σε συνδυασμό με τις νέες τάσεις, σημαντικά χωροταξικά προβλήματα.

Οι συνοριακοί έλεγχοι και η αύξηση του όγκου των μεταφορών αποτελούν ανασχετικούς παράγοντες, ενώ, λόγω της γεωγραφικής διάσπασης του χώρου, οι περιφερειακές ζώνες, όπως η Ελλάδα, βρίσκονται σε μειονεκτική θέση. Οποιαδήποτε, όμως, βελτίωση της πρόσβασης πρέπει να συνοδεύεται και από αναβάθμιση του αντίστοιχου παραγωγικού ιστού.

Η πολιτική των μεγάλων δικτύων που χρηματοδοτεί η Ευρωπαϊκή Ένωση ενέχει τον κίνδυνο δημιουργίας διαδρόμων ανάπτυξης στις χερσαίες μεταφορές και μεγαλύτερης ελκτικότητας των μεγάλων αεροδρομίων και λιμανιών του ευρωπαϊκού χώρου. Ο εκσυγχρονισμός των τηλεπικοινωνιών και η ανάπτυξη νέων υπηρεσιών, όπως η τηλεκπαίδευση, η τηλεϊατρική, η τηλεργασία κ.ά., μπορούν να συμβάλουν ουσιαστικά στην καλύτερη λειτουργία του χώρου. Παρ' όλα αυτά, οι εξελίξεις στις χώρες συνοχής (Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία, Ιρλανδία) είναι βραδύτερες από τις υπόλοιπες.

Η πρόοδος που έχει επιτευχθεί τις τελευταίες δεκαετίες στην προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αντισταθμίζεται από τη συνεχή αύξηση των πιέσεων που δέχονται.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει εξειδικεύσει μία σειρά πολιτικών, όπως η προστασία περιοχών σημαντικών για τη βιοποικιλότητά τους, η λήψη μέτρων

αντιρρύπανσης για τους υδάτινους πόρους, τη γεωργία, τις βιομηχανικές και αστικές εγκαταστάσεις κλπ.

Ο χωροταξικός σχεδιασμός είναι αναγκαίος για την προστασία των πολιτιστικών τοπίων, που η αξία τους προέρχεται από τη συνολική σύνθεσή τους ως στοιχείων του πολιτιστικού και μνημειακού περιβάλλοντος. Παρά την ύπαρξη επιμέρους πολιτικών προστασίας, οι ιστορικές πόλεις κινδυνεύουν από την κτηματική κερδοσκοπία, τη ρύπανση, την όξινη βροχή και τις πολεοδομικές ή κυκλοφοριακές παρεμβάσεις.

Η απόδοση μεγαλύτερης σπουδαιότητας στις πολιτιστικές αξίες και τον περιβαλλοντικό σχεδιασμό και η ολοκλήρωση πολυτομεακών στρατηγικών αποτελούν τη μόνη διέξοδο.

Οι στόχοι πολιτικής στηρίζονται σε τρεις βασικές άξονες δράσης στον κοινοτικό χώρο που αποβλέπουν:

- σε ένα πιο ισορροπημένο και πολυκεντρικό σύστημα πόλεων και μια νέα σχέση πόλεων - υπαίθρου.
- στην ισότητα πρόσβασης στις υποδομές και τις γνώσεις.
- στη σώφρονα διαχείριση και ανάδειξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς.

Μία χωροταξική προσέγγιση πρέπει να υπερβεί το στάδιο διερεύνησης του τρόπου με τον οποίο οι τομεακές πολιτικές μπορούν να ενισχυθούν και να βελτιωθούν με την ενσωμάτωση της διάστασης του χώρου. Για τους προτεινόμενους τομείς παρέμβασης, θα πρέπει να καταρτιστούν στρατηγικές ανάπτυξης του χώρου. Οι στρατηγικές αυτές θα ενισχύσουν τους λειτουργικούς δεσμούς μεταξύ των χωρικών τομέων και θα οδηγήσουν σε μία πολυτομεακή προσέγγιση. Το γενικό αυτό πλαίσιο υπογραμμίζει την ανάγκη για μία συντονισμένη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

2.3.2 Ισορροπημένο πολυκεντρικό δίκτυο πόλεων

Η ανάπτυξη των πόλεων της Ευρώπης και των σχέσεων μεταξύ τους αποτελεί τον σημαντικότερο παράγοντα επηρεασμού της χωρικής ισορροπίας του κοινοτικού χώρου. Οι ευρύτατες πρόσφατες μεταλλαγές, όπως οι διάφορες μορφές αστικών δικτύων, η εμφάνιση ομάδων πόλεων, η αναζωογόνηση του οικονομικού δυναμικού των πόλεων και η συνεχής ανάπτυξή τους, ο

αυξανόμενος κοινωνικός διαχωρισμός και η υποβάθμιση της ποιότητας της ζωής στις πόλεις αποτελούν κανόνα. Οι ζώνες της υπαίθρου, επίσης, αλλάζουν ταχύτατα και διαφοροποιούνται. Δεν υπάρχει πλέον ένα μόνο πρότυπο για την ύπαιθρο, αλλά πολλά. Η σχέση των ζωνών της υπαίθρου με τις αστικές περιοχές είναι τώρα διαφορετική, εμφανίζονται ειδικές μορφές οικισμών, ενώ οι οικονομίες της υπαίθρου διέρχονται φάσεις θεμελιωδών αναδιαρθρώσεων.

Απαιτείται δράση, προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι αλλαγές αυτές στο αστικό σύστημα και στις μορφές οικισμών. Εντούτοις, η δράση αυτή δεν είναι δυνατόν να προέλθει από οποιαδήποτε τομεακή πολιτική, αλλά αποτελεί ένα προφανές πεδίο εφαρμογής διατομεακών στρατηγικών σχεδιασμού. Πρέπει, επίσης, η δράση αυτή να θεωρηθεί συμβολή στην εφαρμογή του σχεδίου δράσης του ΟΗΕ για τους ανθρώπινους οργανισμούς (UN Habitat Agenda).

Η συνοχή δεν μπορεί να επιτευχθεί απλώς με τη συνεκτίμηση της διαπεριφερειακής διάστασης. Μία χωροταξική σύλληψη η οποία λαμβάνει υπόψη ένα μόνο αστικοποιημένο κέντρο και «το υπόλοιπο τμήμα του χώρου» δεν είναι επιθυμητή. Αυτό που απαιτείται είναι περισσότερο η ανάπτυξη νέων προοπτικών για την περιφέρεια, προσέγγιση η οποία μπορεί να ευνοήσει μία περισσότερο πολυκεντρική οργάνωση του χώρου. Σε διεθνικό και περιφερειακό επίπεδο, ανισορροπίες αυτής της φύσης απαιτούν πολιτικές που μπορούν να βοηθήσουν τις πόλεις να αλληλοσυμπληρωθούν, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι κάθε πόλη εξακολουθεί να είναι ανταγωνιστική. Η ευεξία των πόλεων από περιβαλλοντική και κοινωνική άποψη αποτελεί παράμετρο της οικονομικής ζωτικότητάς τους. Μόνο οι βιώσιμες πόλεις θα είναι ανταγωνιστικές.

Η ζωτικότητα του αστικού συστήματος εξαρτάται, κατά συνέπεια, από την ισορροπία του, τον οικονομικό δυναμισμό των συγκεκριμένων πόλεων και τη βιωσιμότητα της ανάπτυξης τους. Όμως, οι θεμελιώδεις στόχοι του ΣΑΚΧ, στους οποίους αναφέρονται οι τρεις παραπάνω στόχοι του αστικού συστήματος, έχουν μία σχέση αλληλεπίδρασης.

Η αλληλεπίδραση της πόλης και της ενδοχώρας πρέπει να επανεξεταστεί, η επέκταση των αστικών οικισμών να ελεγχθεί, καθώς επίσης και να προσδιοριστεί μία νέα σχέση πόλεων και αγροτικών ζωνών. Κατάλληλα προσαρμοσμένες απαντήσεις θα συμβάλουν στη διαφοροποίηση των

οικονομιών της υπαίθρου, οι οποίες αντιμετωπίζουν σήμερα νέες προκλήσεις. Αυτό συνεπάγεται, επίσης, την ανάπτυξη νέων και ανώτερων λειτουργιών στις πόλεις που αποτελούν τους ασθενέστερους κόμβους του ευρωπαϊκού δικτύου. Εν συντομία, οι πολιτικές σχεδιασμού θα πρέπει να επιδιώξουν τη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των πόλεων, καθώς και την εσωτερική λειτουργία των ιδίων των πόλεων. Αυτό θα βελτιώσει, επίσης, τις προοπτικές ανάπτυξης της αγροτικής ενδοχώρας τους.

Προκειμένου να βελτιωθεί η ισορροπία των αστικών συστημάτων, είναι θεμελιώδους σημασίας η διερεύνηση των τρόπων με τους οποίους οι πόλεις θα μπορέσουν να αλληλοσυμπληρωθούν και να συνεργαστούν. Τα πλαίσια ποικίλλουν: συγκροτήματα πόλεων και αστικά δίκτυα σε περιφερειακό, διεθνικό, ή ακόμα σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Ανάλογα με τις καταστάσεις, η συνεργασία μπορεί να συνεπάγεται υψηλό βαθμό ολοκλήρωσης των επιδιωκόμενων στόχων ή απλώς μία περισσότερο θεματική προσέγγιση. Μπορεί να αντιμετωπιστούν διάφορα είδη περιφερειακών ανισορροπιών, για παράδειγμα, πόλωση γύρω από μία κεντρική μητρόπολη ή τάση προς οικιστική ανάπτυξη κατά μήκος οδικών αρτηριών. Η συμπληρωματικότητα των πόλεων δεν μπορεί να θεωρηθεί χωρίς επαρκώς ανεπτυγμένες λειτουργικές και φυσικές διασυνδέσεις σε διάφορα γεωγραφικά επίπεδα. (Παράρτημα, Πίνακας 8)

Επιλογές πολιτικής

- Προώθηση ολοκληρωμένων στρατηγικών ανάπτυξης του χώρου για ομάδες πόλεων, ειδικότερα σε διασυνοριακές περιφέρειες.
- Συνεργασία, στο πλαίσιο δικτύων πόλεων σε διακρατικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, μικρότερων πόλεων σε αραιοκατοικημένες ζώνες της υπαίθρου και σε έναν αριθμό περιφερειών με οικονομική καθυστέρηση.
- Βελτίωση των διασυνδέσεων αφενός εθνικών / διακρατικών δικτύων και αφετέρου περιφερειακών τοπικών δικτύων.
- Ενίσχυση της συνεργασίας, σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, πόλεων της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης και χωρών της Μεσογείου.

Γενικά, οι περιφέρειες μπορεί να γίνουν ανταγωνιστικές μόνο εφόσον οι πόλεις τους καταστούν κινητήριες δυνάμεις της οικονομικής ανάπτυξης. Το ανταγωνιστικό περιβάλλον στο οποίο λειτουργούν μεταμορφώνεται σε μία οικονομία που παγκοσμιοποιείται και φιλελευθεροποιείται ολοένα και περισσότερο. Ο ανταγωνισμός αυτός θα μπορούσε να οδηγήσει σε πόλωση μεταξύ των επιτυχών και των λιγότερο επιτυχών πόλεων, η οποία δεν θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί μέσω της συνεργασίας και μόνο. Απαιτείται, επίσης, εσωτερική ανάπτυξη των πόλεων οι οποίες είναι λιγότερο προετοιμασμένες να ανταποκριθούν στη νέα αυτή πρόκληση. Άλλες πόλεις απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή, λόγω της αποφασιστικής ώθησης που πιθανόν να δημιουργήσει ο δυναμισμός τους: μεταξύ των πόλεων αυτών συμπεριλαμβάνονται οι «πόλεις-πύλες», οι οποίες διασφαλίζουν την πρόσβαση στο χώρο της Ένωσης (σημαντικοί λιμένες, διηπειρωτικοί αερολιμένες, πόλεις στις οποίες οργανώνονται εκθέσεις, πολιτιστικά κέντρα), και μικρότερες πόλεις, οι οποίες μπορούν να παράσχουν την κινητήρια δύναμη για την αναζωογόνηση αστικών ζωνών σε παρακμή.

Επιλογές πολιτικής

- Ανάπτυξη του ευρωπαϊκού στρατηγικού ρόλου παγκόσμιων πόλεων και των «πόλεων πυλών», με ιδιαίτερη προσοχή στις απομακρυσμένες περιφέρειες τον ευρωπαϊκού χώρου.
- Βελτίωση της ελκτικότητας των πόλεων έναντι των κεφαλαίων που δεν έχουν γεωγραφικούς δεσμούς, ειδικότερα στις μειονεκτικότερες περιφέρειες.
- Διαφοροποίηση της οικονομικής βάσης των πόλεων οι οποίες εξαρτώνται έντονα από έναν συγκεκριμένο τομέα.
- Ενίσχυση της οικονομίας των μικρών πόλεων σε αγροτικές ζώνες στις οποίες είναι δύσκολο να επιτευχθεί μία στερεή αστική ανάπτυξη.

Η υλική και κοινωνική ευεξία των πόλεων αποτελεί ζωτικό παράγοντα της οικονομικής ανάπτυξης. Αποτελεί έναν ακόμη λόγο για μία προσπάθεια προς ένα ολοκληρωμένο πρότυπο αειφόρου πόλης, μολονότι οι προσεγγίσεις ποικίλλουν σημαντικά, ανάλογα με τις τοπικές συνθήκες. Τα ακόλουθα πέντε θεμελιώδη χαρακτηριστικά του προτύπου αυτού έχουν ιδιαίτερη σημασία,

όσον αφορά τις στρατηγικές ανάπτυξης του χώρου: ο έλεγχος της επέκτασης των πόλεων, η ενσωμάτωση των λειτουργιών και των κοινωνικών ομάδων στον αστικό ιστό (ειδικότερα, σε μητροπολιτικές ζώνες όπου δημιουργούνται θύλακες αποκλεισμού), η σώφρων διαχείριση του αστικού οικοσυστήματος (ιδιαίτερα όσον αφορά το νερό, την ενέργεια και τα απόβλητα), η ανάπτυξη μέσων πρόσβασης τα οποία να είναι αποτελεσματικά και, ταυτόχρονα, φιλικά προς το περιβάλλον και η διατήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Επιλογές πολιτικής

- Ανταλλαγές εμπειριών και στήριξη αποτελεσματικών μεθόδων για τη μείωση της επέκτασης των δομημένων περιοχών και την ελάφρυνση της υπερβολικής αστικής πίεσης σε ορισμένες παραθαλάσσιες περιοχές.
- Βελτίωση των επιχειρηματικών και περιβαλλοντικών υποδομών και των υποδομών κοινωνικών υπηρεσιών των πόλεων μειονεκτικών περιοχών, συμπεριλαμβανομένων των λειτουργιών βασικών αναγκών.
- Προώθηση συνεκτικών στρατηγικών αστικού σχεδιασμού, με στόχο την κοινωνική και λειτουργική ποικιλομορφία για την καταπολέμηση, κυρίως, του κοινωνικού διαχωρισμού, συμπεριλαμβανομένης της αξιοποίησης οικοπέδων τα οποία έχουν χρησιμοποιηθεί προηγουμένως.
- Προώθηση της σώφρονος διαχείρισης του αστικού οικοσυστήματος, συμπεριλαμβανομένης της προστασίας και της ανάπτυξης ανοιχτών αστικών χώρων και περιοχών πρασίνου.
- Προώθηση της αειφόρου προσπελασιμότητας των αστικών ζωνών διαμέσου κατάλληλων πολιτικών εγκατάστασης και σχεδιασμού των χρήσεων γης.

Η οικονομική ολοκλήρωση και οι τεχνολογικές αλλαγές στην Ευρώπη είχαν ως αποτέλεσμα την υποβάθμιση του ρόλου της υπαίθρου. Η σχετική σημασία της γεωργίας, τόσο από την άποψη του ρόλου που διαδραματίζει στην οικονομία της υπαίθρου, όσο και από την άποψη της επιφάνειας που καταλαμβάνει, κυμαίνεται σημαντικά μεταξύ των περιφερειών. Οι στρατηγικές

ανάπτυξης του χώρου στις ζώνες της υπαίθρου πρέπει να βασίζονται στις τοπικές συνθήκες και ανάγκες. Οι αλλαγές είναι ιδιαίτερα ευρείες σε δύο βασικά είδη αγροτικών περιοχών: περιοχές που αποτελούν αντικείμενο νέων μορφών πίεσης, λόγω της ανάπτυξης, και περιοχές που έχουν πληγεί από την παρακμή της γεωργίας. Και στις δύο περιπτώσεις, η ανάπτυξη των εν λόγω περιοχών πρέπει να βασιστεί στην επανεκτίμηση της εταιρικής σχέσης των πόλεων και της υπαίθρου (Παράρτημα, Πίνακας 9).

Επιλογές πολιτικής

- Προώθηση στρατηγικών επανεγκατάστασης και περιβαλλοντικά μέτρα σε αγροτικές περιοχές υπό πίεση.
- Διατήρηση ενός ελάχιστου επιπέδου υπηρεσιών σε πόλεις μικρού και μεσαίου μεγέθους σε αγροτικές περιοχές που βρίσκονται σε παρακμή ή είναι εγκαταλελειμμένες.
- Στήριξη για την ανάπτυξη του ενδογενούς δυναμικού στις εν λόγω περιοχές.

Σε πολλές αγροτικές περιοχές όπου η γεωργία εξακολουθεί να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην οικονομία και παραμένει η βασική χρήση γης δυο καταστάσεις είναι πιθανές: μία γεωργική παραγωγή υψηλής παραγωγικότητας, που μπορεί να ανταγωνιστεί σε ανοιχτές αγορές, και μία γεωργία που δεν έχει ανταγωνιστικά προϊόντα και η οποία, επομένως, χρειάζεται να υποστεί μετατροπή. Και στις δύο περιπτώσεις, για τις λιγότερο αποτελεσματικές περιοχές, η βασική αρχή της χωροταξικής στρατηγικής θα είναι η «διαφοροποίηση» όχι μόνο των καλλιεργειών, αλλά και της οικονομίας γενικά. Θα απαιτηθούν, επομένως, γεωργο-περιβαλλοντικά μέτρα, ιδίως στις παραγωγικές περιοχές. Μία ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα πηγή διαφοροποίησης για τις αγροτικές περιοχές είναι οι δυνατότητες που προσφέρουν οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

Επιλογές πολιτικής

- Διαφοροποίηση της οικονομίας σε περιοχές με ασθενείς διαρθρώσεις παραγωγής, στις οποίες η γεωργία κατέχει δεσπόζουσα θέση.

- Διασφάλιση μίας αειφόρου γεωργίας. Προώθηση γεωργο-περιβαλλοντικών μέτρων και διαφοροποίηση της γεωργικής χρήσης γης σε ιδιαίτερα παραγωγικές γεωργικές περιοχές.
- Αξιοποίηση των ευκαιριών για την ανάπτυξη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας σε αγροτικές περιοχές, με συνεκτίμηση των τοπικών συνθηκών και, ειδικότερα, της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς.

2.3.3 Ισότητα πρόσβασης στις υποδομές και στη γνώση

Όπως σημειώθηκε, η κυκλοφορία ατόμων, προϊόντων και πληροφοριών σε ολόκληρη την Ευρώπη χαρακτηρίζεται από μια τάση προς τη συγκέντρωση και την πόλωση. Η ελευθέρωση των αγορών μεταφορών και τηλεπικοινωνιών και ο αυξανόμενος ανταγωνισμός εντείνουν τη διαδικασία αυτή. Εάν δεν ληφθούν διορθωτικά μέτρα, οι ιδιοκτήτες των υποδομών και οι φορείς λειτουργίας των δικτύων θα τείνουν να επικεντρώνονται στους πλέον επικερδείς τομείς, επιτείνοντας, με τον τρόπο αυτό, την περιθωριοποίηση των περιοχών με μικρότερες απαιτήσεις για κινητικότητα και επικοινωνίες. Μία παρόμοια εξέλιξη θα υπέσκαπτε την οικονομική και κοινωνική συνοχή.

Το πρόβλημα δεν μπορεί να επιλυθεί αποκλειστικά με την παροχή περισσότερων διευκολύνσεων. Μολονότι οι διευκολύνσεις είναι χωρίς αμφιβολία απαραίτητες για περιοχές οι οποίες δεν είναι επαρκώς εξοπλισμένες, η κατασκευή νέων υποδομών, αποκλειστικά, δεν μπορεί να θεωρηθεί επαρκής λύση. Θα ήταν ακόμα πιο απαράδεκτη, εάν αποτελούσε απλώς απάντηση στην πίεση που ασκείται σήμερα από τις οδικές μεταφορές. Η διττή απαίτηση για αειφορία και ορθή διαχείριση των δημόσιων πόρων συνεπάγεται μεγαλύτερη προσαρμογή στις συνδυασμένες μεταφορές και άλλους τρόπους βελτιστοποίησης της χρήσης της υπάρχουσας υποδομής.

Πρέπει να ληφθούν μέτρα, προκειμένου να καταπολεμηθούν το «αποτέλεσμα της σήραγγας» και το «αποτέλεσμα της αντλίας», οι δύο μεγάλες απειλές που έχουν εντοπιστεί. Οι επενδύσεις στον τομέα της πληροφορίας έχουν πρωταρχική σημασία. Χωρίς αυτές, ακόμη και οι καλύτερες υποδομές θα είναι μάλλον επιβλαβείς και δεν θα ωφελήσουν τις μειονεκτικές περιοχές. Αποτελούν ουσιώδη συνθήκη για μια πραγματική ανταγωνιστικότητα σε

ευρωπαϊκό επίπεδο και μπορούν να επιτευχθούν μόνο αν αντιμετωπιστούν οι εξής σημαντικές προκλήσεις: η τάση προς μία πιο απλή οικονομία, που αποτελεί συνέπεια της Κοινωνίας των Πληροφοριών, η ικανότητα για καινοτομία ως ζωτικός παράγοντας ανάπτυξης και η ανάγκη για ουσιαστική αύξηση του γενικού επιπέδου εκπαίδευσης και προσόντων του εργατικού δυναμικού. Συνοπτικά, αυτό που απαιτείται είναι ένας συνδυασμός καλύτερης πρόσβασης σε περιοχές και μία πιο αποτελεσματική και αειφόρος χρήση των υποδομών, σε συνδυασμό με την ευρύτερη δυνατή διάδοση της γνώσης και της ικανότητας για καινοτομία. Μολονότι αυτό αποτελεί θέμα το οποίο αφορά το σύνολο της Κοινότητας, η βελτιωμένη πρόσβαση υπερβαίνει την ολοκλήρωση των κύριων διευρωπαϊκών δικτύων. Όσον αφορά τον ορισμό των προτεραιοτήτων, απαιτούνται συμπληρωματικά μέτρα ανάπτυξης του χώρου, προκειμένου να αναπτυχθούν δευτερεύοντες δεσμοί και να διασφαλιστεί μία καθολική υπηρεσία στον τομέα των τηλεπικοινωνιών. (Παράρτημα, Πίνακες 11 και 12).

Επιλογές πολιτικής

- Βελτίωση των υποδομών, συμπεριλαμβανομένων των χερσαίων και αεροπορικών μεταφορών σε μεσόγειες, περιφερειακές, απομονωμένες και άλλες απομακρυσμένες περιοχές.
- Προώθηση μίας πιο ισόρροπης διηπειρωτικής προσπελασιμότητας από και προς μεγάλους λιμένες και αερολιμένες.
- Βελτίωση της προσπελασιμότητας σε περιοχές οι οποίες δεν έχουν άμεση πρόσβαση στα μεγάλα δίκτυα διαμέσου αποτελεσματικών περιφερειακών δημόσιων μεταφορών.
- Βελτίωση της πρόσβασης σε τηλεπικοινωνιακά μέσα και προσαρμογή των τιμολογίων σύμφωνα με την αρχή της παροχής «καθολικών υπηρεσιών» σε αραιοκατοικημένες περιοχές και σε περιοχές με οικονομική καθυστέρηση.

Ο σημερινός ρυθμός αύξησης της επιβατικής και εμπορικής κυκλοφορίας είναι επιζήμιος τόσο για το περιβάλλον, όσο και για την αποτελεσματικότητα της ίδιας της κυκλοφορίας. Μπορεί να καταβληθεί προσπάθεια για μείωσή του με πολιτικές οι οποίες επηρεάζουν την εγκατάσταση των οικο-

νομικών δραστηριοτήτων και τις πληθυσμιακές κινήσεις, την καλύτερη χρήση των υπαρχουσών υποδομών, την προώθηση των συνδυασμένων μεταφορών, και τη συντονισμένη ανάπτυξη των υποδομών και των υπηρεσιών.

Επιλογές πολιτικής

- Ενθάρρυνση πολιτικών εγκατάστασης, οι οποίες μειώνουν την εξάρτηση από τα ιδιωτικά οχήματα και ενθαρρύνουν τις συνδυασμένες μεταφορές.
- Έλεγχος της οδικής κυκλοφορίας σε άξονες που πλήττονται από συμφόρηση μέσω, π.χ. τιμολόγησης οδικών μεταφορών και ενσωμάτωσης του περιβαλλοντικού κόστους στις μεταφορές.
- Προώθηση των συνδυασμένων μεταφορών στους ευρωδιαδρόμους, συμπεριλαμβανομένης της αξιοποίησης των ευκαιριών που προσφέρουν οι ευρωπαϊκοί λιμένες για τις παράκτιες μεταφορές και τις θαλάσσιες μεταφορές μικρών αποστάσεων.
- Κοινή χρήση και συντονισμένη διαχείριση των υποδομών εκεί όπου ο ανταγωνισμός οδηγεί σε πλεονασματική δυναμικότητα.
- Βελτίωση των ζεύξεων μεταξύ των υπηρεσιών μεταφορών σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο και, ειδικότερα, σε αραιοκατοικημένες περιοχές.

Όσον αφορά την ανταγωνιστικότητα του συνόλου της Ευρώπης, η πρόσβαση στις γνώσεις πιθανόν να έχει μεγαλύτερη σημασία από την πρόσβαση στις υποδομές. Οι μειονεκτικές περιοχές θα πρέπει να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν την πρόκληση της Κοινωνίας των Πληροφοριών αυξάνοντας την ικανότητα τους να καινοτομήσουν και να συμμετάσχουν σε νέες οικονομικές ευκαιρίες. Τα άτομα πρέπει να κατανοήσουν καλύτερα τις ευκαιρίες που προσφέρονται και οι κυβερνήσεις πρέπει να επιδιώξουν να ενσωματώσουν την τριτοβάθμια εκπαίδευση και την έρευνα στον νέο οικονομικό ιστό και να ανυψώσουν το γενικό επίπεδο εκπαίδευσης και προσόντων.

Επιλογές πολιτικής

- Βελτίωση της πρόσβασης στην τεχνολογία των πληροφοριών και προώθηση της ευαισθητοποίησης όσον αφορά τις προκλήσεις και τα

δυνητικά οφέλη της Κοινωνίας των Πληροφοριών σε περιοχές στις οποίες αυτή δεν έχει ακόμη παγιωθεί.

- Στήριξη της δημιουργίας τεχνολογικών πάρκων και βελτίωση των δια-συνδέσεων μεταξύ τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, εφαρμοσμένης έρευνας και τεχνολογίας, κέντρων καινοτομίας, βιομηχανίας και επιχειρήσεων στις περιοχές με αναπτυξιακή καθυστέρηση.
- Επίτευξη ενός ελάχιστου επιπέδου πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαί-δευση, την έρευνα και τα κέντρα καινοτομίας σε απομακρυσμένες ή α-ραιοκατοικημένες περιοχές.
- Βελτίωση του επιπέδου γενικής εκπαίδευσης και επαγγελματικών προ-σόντων ως τμήμα ολοκληρωμένων στρατηγικών στις περιφέρειες όπου το επίπεδο είναι χαμηλό.

2.3.4 Διαχείριση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς

Η Ευρώπη διαθέτει τεράστιο και ποικιλόμορφο φυσικό πλούτο, ο οποίος συχνά απειλείται από τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Η αξία του φυσικού αυτού πόρου συχνά απαιτεί συντήρηση μέσω αυστηρών προστατευτικών μέτρων. Συνήθως, όμως, από πρακτική άποψη, είναι σκοπιμότερο να εστιαστεί η προσοχή στις εξελικτικές πτυχές της φυσικής κληρονομιάς και της ανθρώπινης κοινωνίας και να υιοθετηθεί μία θετικότερη αναπτυξιακή προσέγγιση. Είναι σημαντικό να διατηρήσει η ανθρώπινη κοινωνία επαφή με τη φύση, να τη διαχειρίζεται προσεκτικά και να την κληροδοτήσει στις μελλοντικές γενιές ως ένα πολύτιμο αγαθό.

Μεταξύ των φυσικών πόρων, το νερό αξίζει ιδιαίτερη προσοχή εκ μέρους των αρχών οι οποίες είναι υπεύθυνες για τη διαχείριση και την ανάπτυξη του ευρωπαϊκού χώρου. Η στρατηγική αξία του ως σπάνιου πόρου κατέστη εμφανής επανειλημμένα. Ειδικότερα, η διαχείριση των επιφανειακών και υπογείων υδάτων αποτελεί αντικείμενο της, εκ των πραγμάτων, συνεργασίας των περιφερειών σε συγκεκριμένες διακρατικές περιοχές, όπως, για παράδειγμα, οι λεκάνες απορροής μεγάλων ποταμών και οι υδροφόροι ορίζοντες.

Η πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης αποτελεί έκφραση της ταυτότητάς της, ένα παγκόσμιο αγαθό το οποίο χαρακτηρίζεται από μεγάλο πλούτο και

ποικιλομορφία και εκτείνεται ευρύτατα σε όλη την έκταση της ηπείρου, από τα αγροτικά τοπία έως τα ιστορικά κέντρα των πόλεων, αποτελώντας τμήμα του καθημερινού περιβάλλοντος διαβίωσης των Ευρωπαίων και εμπλουτίζοντας την ποιότητα της ζωής τους. Αυστηρά προστατευτικά μέτρα, συμπεριλαμβανομένων διαφόρων σχεδίων για τον καθορισμό τοπίων και μνημείων, μπορούν να καλύψουν μικρό μόνο τμήμα της κληρονομιάς αυτής. Όσον αφορά το υπόλοιπο τμήμα, η αρχή της αειφόρου ανάπτυξης απαιτεί μία δημιουργικότερη προσέγγιση, η οποία να είναι ικανή να μεταβιβάσει στις μελλοντικές γενιές μία πολιτιστική κληρονομιά στην οποία θα προστεθούν τα επιτεύγματα του παρόντος. Απαιτείται «δημιουργική διαχείριση» του αγροτικού και αστικού τοπίου, προώθηση της γενικότερης συνοχής τους και μεταστροφή της τάσης εγκατάλειψης, φθοράς και καταστροφής που κυριαρχεί σε πολλούς τομείς.

Η πολιτιστική και φυσική κληρονομιά αποτελεί, επίσης, μοναδικό οικονομικό αγαθό, η σημασία του οποίου αυξάνεται και εντείνει την ανάγκη για προστασία, προσεκτική διαχείριση και ανάδειξη. Ειδικότερα, αναγνωρίζεται ότι η περιβαλλοντική ποιότητα των πόλεων, καθώς και των περιοχών που τις περιβάλλουν καθίσταται ολοένα και περισσότερο συντελεστής εγκατάστασης νέων επενδύσεων. Οι αποφάσεις, όσον αφορά την εγκατάσταση νέων οικονομικών δραστηριοτήτων (ιδιαίτερα εκείνων που απασχολούν εργατικό δυναμικό με υψηλά προσόντα), λαμβάνουν υπόψη, ολοένα και συχνότερα, την ποιότητα της ζωής και του περιβάλλοντος, η οποία περιλαμβάνει τόσο την ύπαρξη μιας καλά διατηρημένης φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, όσο και την ευκολία πρόσβασης σε αυτή.

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, αγαθά φυσικής και πολιτιστικής αξίας αποτέλεσαν σημαντικό συντελεστή της δυναμικής ανάπτυξης της τουριστικής βιομηχανίας. Σήμερα υπάρχει τάση για πιο ενεργητικά είδη διακοπών και ελεύθερου χρόνου. Αυτό προσφέρει αναπτυξιακές ευκαιρίες σε περιφερειακές οικονομίες που διαθέτουν φυσικά και πολιτιστικά πλεονεκτήματα τα οποία δεν έχουν ακόμη αξιοποιηθεί πλήρως. Εντούτοις, οποιαδήποτε άλλη ανάπτυξη απαιτεί μία προσεκτική ισορροπία μεταξύ του όγκου των τουριστών και της χωρητικότητας κάθε αξιοθέατου, προκειμένου να μην καταστρέφονται οι αξίες της κληρονομιάς.

Θα πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη προσοχή στη συνετή διαχείριση και ανάπτυξη των φυσικών πλεονεκτημάτων, των υδάτινων πόρων και των αγροτικών και αστικών τοπίων. Η φυσική και πολιτιστική κληρονομιά πρέπει να αξιοποιηθεί σωστά και να ληφθεί υπόψη στις μελλοντικές πολιτικές για την ανάπτυξη του χώρου. Η φυσική κληρονομιά απαιτεί ειδικές δράσεις, οι οποίες να είναι προσαρμοσμένες στα χαρακτηριστικά και τις συνθήκες των περιφερειών. Μπορεί να διακριθούν τρία δασικά είδη περιοχών: προστατευόμενες περιοχές, ευαίσθητες αλλά μη προστατευόμενες περιοχές και αγροτικά πολιτισμικά τοπία. Ο φυσικός πλούτος, καθώς και τα άτομα και οι περιουσίες τους μπορεί να απειλούνται, επίσης, από την ίδια τη φύση και ο σχεδιασμός του χώρου μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο όσον αφορά την αντιμετώπιση των κινδύνων που πιθανόν να προκύψουν (Παράρτημα, Πίνακας 13).

Επιλογές πολιτικής

- Περαιτέρω ανάπτυξη ενός ευρωπαϊκού οικολογικού δικτύου το οποίο θα διασυνδέει προστατευόμενες φυσικές ζώνες περιφερειακού, εθνικού, διακρατικού και κοινοτικού ενδιαφέροντος.
- Κατάλληλη διαχείριση περιβαλλοντικά ευαίσθητων ζωνών ή ζωνών μεγάλης βιοποικιλότητας και μείωση της πίεσης που ασκείται σε φυσικές ζώνες από ανθρώπινες δραστηριότητες.
- Ανάπτυξη στρατηγικών οι οποίες θα συμβιβάζουν την οικονομική ανάπτυξη με την υπεύθυνη διατήρηση της φυσικής κληρονομιάς στις άλλες αγροτικές ζώνες.
- Ανάπτυξη περιφερειακών ή διεθνικών στρατηγικών για τη διαχείριση του κινδύνου σε περιοχές οι οποίες είναι επιρρεπείς στις φυσικές καταστροφές.

Η ποικιλομορφία των πολιτιστικών τοπίων της Ευρώπης αποτελεί πολύτιμη κληρονομιά. Τα πολιτιστικά τοπία αποτελούν μία ορατή περιφερειακή ταυτότητα, τεκμήριο της ιστορίας και έκφραση της αλληλεπίδρασης του ανθρώπου με την φύση. Οι προσπάθειες που καταβάλλονται για τη διατήρηση των περιφερειακών τοπίων δεν αποτρέπουν ούτε παρεμποδίζουν την οικονομική ανάπτυξη. Αντίθετα, τα τοπία αυτά μπορεί να λειτουργήσουν ως οικονομικό έναυσμα αποτελώντας αξιόλογα τουριστικά αξιοθέατα και

προσελκύοντας συχνά επενδύσεις. Ο πολιτιστικός αυτός πλούτος απαιτεί σωστή διαχείριση, η οποία να σέβεται τις τοπικές συνθήκες. Σε πολλές περιπτώσεις απαιτείται προστασία τοπίων ειδικού ενδιαφέροντος, ενώ σε άλλες απαιτείται αποκατάσταση τοπίων τα οποία έχουν παραμεληθεί. (Παράρτημα, Πίνακας 10).

Επιλογές πολιτικής

- Μακροπρόθεσμη συντήρηση και διαχείριση τοπίων πολιτιστικής και ιστορικής σημασίας μέσω σχεδιασμού και διαχείρισης των χρήσεων γης.
- Δημιουργική αποκατάσταση τοπίων που έχουν υποβαθμιστεί από διάφορες ανθρώπινες δραστηριότητες.
- Διατήρηση χαρακτηριστικών τοπίων σε ζώνες οι οποίες απειλούνται από εγκατάλειψη των γεωργικών δραστηριοτήτων.

Ο πλούτος της αστικής κληρονομιάς της Ευρώπης είναι εξίσου σημαντικός με την ποικιλομορφία των περιφερειακών τοπίων. Η αστική κληρονομιά αποτελεί αξιόλογο πόρο για την προβολή του ευρωπαϊκού πολιτισμού σε όλο τον κόσμο. Είναι συμβολική αξία, η οποία δημιουργεί η ίδια τη μεγαλύτερη απειλή για τον εαυτό της. Απαιτούνται σημαντικές επενδύσεις για την προστασία εξαιρετικών ιστορικών συνόλων ενώ, ταυτόχρονα, τα αστικά τοπία πρέπει να αναμορφωθούν με βάση μία συνεκτική στρατηγική, η οποία δεν θα κυριαρχείται αποκλειστικά από το παρελθόν.

Επιλογές πολιτικής

- Ενεργητικές στρατηγικές για την ολοκληρωμένη διατήρηση σε περιοχές όπου η αστική πολιτιστική κληρονομιά βρίσκεται σε κίνδυνο ή υποβαθμίζεται.
- Ανάπτυξη στρατηγικών για τον έλεγχο των πιέσεων που ασκούνται στην αστική πολιτιστική κληρονομιά και οι οποίες δημιουργούνται από τον τουρισμό, την κερδοσκοπία στη γη και τα έργα υποδομών.
- Αναμόρφωση, με δημιουργικό τρόπο, συνεκτικών ομάδων κτιρίων στις πόλεις οι οποίες αντιμετωπίζουν υποβάθμιση του αστικού τοπίου τους.

2.3.5 Ολοκληρωμένο ευρωπαϊκό χωροταξικό πλαίσιο

Σκοπός του τμήματος αυτού είναι να παρουσιάσει ένα πλαίσιο για την ολοκληρωμένη εφαρμογή επιλογών πολιτικής οι οποίες προσδιορίζονται σε χωροταξική βάση. Σαφώς, το πραγματικό περιεχόμενο οποιασδήποτε στρατηγικής σχεδιασμού του χώρου αποτελεί αρμοδιότητα των εθνικών, περιφερειακών και τοπικών αρχών που συμμετέχουν σε επόμενη φάση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων.

Η ανάγκη για συντονισμό των πολιτικών έχει ήδη αναγνωριστεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο και, ειδικότερα, στους τομείς του περιβάλλοντος, των μεταφορών, της γεωργίας, των κοινωνικών θεμάτων και της περιφερειακής ανάπτυξης - στους τομείς πολιτικής, ακριβώς, οι οποίοι είναι οι πλέον συναφείς όσον αφορά την ανάπτυξη του χώρου και οι πλέον προφανείς στις επιλογές πολιτικής που προσδιορίστηκαν. Σκοπός είναι να αναπτυχθεί περαιτέρω η αρχή τον συντονισμού των πολιτικών και να αποκτήσει μία λεπτομερέστερη χωρική βάση. Όσον αφορά το ευρωπαϊκό επίπεδο, οι παραπάνω στόχοι συνεπάγονται ενίσχυση της χωρικής συνεκτικότητας του συνόλου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η τελική εφαρμογή ορισμένων επιλογών πολιτικής εξαρτάται ουσιαστικά από τη συνεργασία σε ευρωπαϊκό επίπεδο: αστική δικτύωση (στο επίπεδο αυτό), ανάπτυξη «πόλεων-πυλών», καλύτερη διηπειρωτική προσπελασιμότητα των σημαντικών λιμένων και αερολιμένων, ισότητα πρόσβασης στα μέσα τηλεπικοινωνιών, συνδυασμένες μεταφορές στους ευρωδιαδρόμους, ανάπτυξη ενός ευρωπαϊκού οικολογικού δικτύου. Εντούτοις, υπάρχουν σαφείς σχέσεις χώρου στις διάφορες αυτές πολιτικές. Μπορεί να στηρίζονται αμοιβαία, καθώς η ανάπτυξη του στρατηγικού ρόλου των πόλεων -πυλών μπορεί να συνδεθεί σαφώς με την ενθάρρυνση των αστικών δικτύων και τη συνεργασία σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Ενδεχομένως, όμως, μπορεί και να συγκρούονται αμοιβαία, όπως η ανάπτυξη ενός οικολογικού δικτύου σε ευρωπαϊκό επίπεδο μπορεί να συγκρούεται με την κατασκευή των έργων υποδομής, έστω και αν αυτά απαιτούνται για την ανάπτυξη των συνδυασμένων μεταφορών.

Αυτό που θα μπορούσε να αποτελέσει μία πιθανή βάση και ευκαιρία για συνεργασία, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, σε μία χωροταξική βάση είναι η ανάληψη δράσης κυρίως μέσω των κοινοτικών πολιτικών. Για παράδειγμα: μία ευρωπαϊκή πολιτική μεταφορών που θα είναι προσαρμοσμένη στις ειδικές ανάγκες των πόλεων, η ανάπτυξη μιας σύγχρονης υποδομής επικοινωνιών στις οικονομικά ασθενέστερες αγροτικές περιοχές, μία γεωργική πολιτική που είναι προσαρμοσμένη στην προστασία των περιοχών με μεγάλη ποικιλία διαλογικών ειδών. Παρόμοιες χωροταξικές διασυνδέσεις αντικατοπτρίζουν τη δυνατότητα για ένα πρόγραμμα δράσης ολοκληρωμένης πολιτικής για τη χωροταξική ανάπτυξη σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Τα κύρια στοιχεία του εν λόγω χρονοδιαγράμματος θα μπορούσαν να είναι τα ακόλουθα:

- Καλύτερη ισορροπία του χώρου / οικονομική και κοινωνική συνοχή: λαμβανομένων υπόψη των χαρακτηριστικών του ευρωπαϊκού χώρου, οι δύο στόχοι θα μπορούσαν να αλληλοενισχυθούν. Η οικονομική και κοινωνική συνοχή παραμένει ουσιαστικός στόχος για το σύνολο της Ένωσης και θα πρέπει να επηρεάσει έντονα τόσο τη σύλληψη, όσο και την εφαρμογή του χρονοδιαγράμματος για την ανάπτυξη του ευρωπαϊκού χώρου.
- Ισόρροπος αστικός και περιφερειακός ανταγωνισμός: αυτό θα αποτελούσε το τελικό αποτέλεσμα μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης της αστικής δικτύωσης και της ανάπτυξης της συμπληρωματικότητας και της συνεργασίας των πόλεων. Καταρχήν, όλες οι πόλεις συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη της Ευρώπης. Αυτό συνεπάγεται μία προσπάθεια προς μία συνεκτικότερη αστική ιεράρχηση, με σαφώς καθορισμένους περιφερειακούς, εθνικούς και διεθνείς ρόλους για τις πόλεις.
- Καλύτερη προσπελασιμότητα, έστω και αν δεν φαίνεται ούτε δυνατό ούτε επιθυμητό να διασφαλιστεί αυτός ο βαθμός προσπελασιμότητας παντού στην Ένωση, ειδικότερα σε απομακρυσμένες περιφέρειες. Η επιτυχία θα εξαρτηθεί από την ικανότητα της Ευρώπης να συγκεντρώσει τους διάφορους εταίρους (περιφέρειες και πόλεις, αρμόδια υπουργεία, εταιρίες μεταφορών κλπ.) και να συνδυάσει τα διάφορα δυνατά μεταφορικά μέσα κατά έναν συνεκτικό τρόπο. Ένα άλλο κρίσιμο θέμα στο

οποίο οι ολοκληρωμένες στρατηγικές χώρου πρέπει να δώσουν προσοχή είναι η ανάγκη για παράλληλες επενδύσεις στους τομείς της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης, με σκοπό να αποτραπούν τα αποκαλούμενα αποτελέσματα της «σήραγγας» και της «αντλίας».

- Ενίσχυση των συνοριακών περιοχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των πόλεών τους: οι πολιτικές που αφορούν την ανάπτυξη πόλεων-πυλών, τις συνδυασμένες μεταφορές στους ευρωδιαδρόμους, την ισότητα πρόσβασης στα μέσα τηλεπικοινωνιών και τη διηπειρωτική προσπελασιμότητα θα μπορούσαν να επικεντρωθούν στην ανάπτυξη των συνοριακών περιοχών και των πόλεών τους, προετοιμάζοντας τον ρόλο τους στο πλαίσιο της διαδικασίας διεύρυνσης και ανάπτυξης καλών χωροταξικών σχέσεων με τις χώρες - μη μέλη.
- Ανάπτυξη των ευρωδιαδρόμων: οι ευρωδιάδρομοι θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως εννοιολογικό εργαλείο για τις πολιτικές ολοκλήρωσης αναφορικά με την ανάπτυξη των συνδυασμένων μεταφορών, τη συνεργασία των πόλεων, τη βελτίωση των υποδομών και των μεταφορών στις απομακρυσμένες περιφέρειες, τη μείωση της συμφόρησης, τη διηπειρωτική προσπελασιμότητα κλπ. Οι εν λόγω διάδρομοι θα μπορούσαν να συμβάλουν σημαντικά στη συνοχή του ευρωπαϊκού χώρου. Θα μπορούσαν, επίσης, να προβλεφθούν πολλοί διάδρομοι. Ορισμένοι από τους διαδρόμους αυτούς έχουν δημιουργηθεί σε πυκνοκατοικημένες περιοχές. Σε άλλες περιοχές του κοινοτικού χώρου μπορούν να αναπτυχθούν παρόμοιοι διάδρομοι και να διασυνδεθούν με τους υπάρχοντες. Πρέπει να εντοπιστούν σημαντικές ζεύξεις και δευτερεύοντα δίκτυα που λείπουν.
- Στήριξη και ανάπτυξη της βιοποικιλότητας της Ευρώπης: η επιτυχής ανάπτυξη ενός ευρωπαϊκού οικολογικού δικτύου εξαρτάται από τη συντονισμένη προσπάθεια των διαφόρων κοινοτικών πολιτικών σε μία χωροταξική βάση. Πολλά άγρια είδη, ειδικότερα πουλιά, χρησιμοποιούν όλη την ήπειρο ως οικότοπο όλες τις εποχές του έτους. Οι σχέσεις των στοιχείων του δικτύου

αυτού, όπως, για παράδειγμα, υγρότοποι, εθνικοί δρυμοί, νησιά, παραθαλάσσιες περιοχές, λιμνοθάλασσες και ειδικές αγροτικές περιοχές πρέπει να εντοπιστούν και να συντονιστούν σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Πολλές πτυχές της εφαρμογής του ολοκληρωμένου αυτού προγράμματος δράσης θα εξαρτηθούν από την επιτυχή ανάπτυξη γεωγραφικά ολοκληρωμένων διακρατικών στρατηγικών.

Οι διακρατικές περιοχές είναι γεωγραφικά συνεχείς περιοχές που υπερβαίνουν τα σύνορα ενός αριθμού χωρών. Η ολοκλήρωση των στόχων και επιλογών πολιτικής στο πλαίσιο χωροταξικών στρατηγικών και προγραμμάτων δράσης μπορεί να πραγματοποιηθεί εύκολα, κυρίως σε διακρατικό επίπεδο. Για παράδειγμα, πολιτικές οι οποίες αποσκοπούν στην ανάπτυξη ενός οικολογικού δικτύου, η διαχείριση του κινδύνου σε περιοχές οι οποίες είναι επιρρεπείς στις φυσικές καταστροφές, η διαχείριση του νερού, η βελτίωση της θέσης των μικρών πόλεων στις αγροτικές ζώνες, η αποκατάσταση του τοπίου, οι συνδυασμένες μεταφορές και η βελτίωση των υποδομών και υπηρεσιών μεταφορών σε απομακρυσμένες περιοχές αποτελούν στοιχεία τα οποία πρέπει να αντιμετωπιστούν σε διακρατικό επίπεδο. Οι διακρατικές στρατηγικές οι οποίες ολοκληρώνουν παρόμοιες πολιτικές θα διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο μεταξύ συμπληρωματικών πολιτικών σε ευρωπαϊκό και περιφερειακό / τοπικό επίπεδο. Πρόκειται για το επίπεδο στο οποίο εκδηλώνονται πολλά χωροταξικά θέματα ευρωπαϊκής διάστασης και στο οποίο μπορεί να βρεθεί η βάση για μία περιφερειακή και αστική συνεργασία που θα υπερβαίνει τα εθνικά σύνορα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ Α' ΜΕΡΟΥΣ (2)

(Α) ΕΛΛΗΝΙΚΗ

1. **ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΑΥΚΑΛΑ Ε. (1981) Μαρξιστικές προσεγγίσεις στην ανάλυση των Περιφερειακών θεμάτων. Κριτική Παρουσίαση. Πόλη και Περιφέρεια τ 1, σ. 42.**
2. **ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΑΥΚΑΛΑ Ε. (1984). Κρατική παρέμβαση και Περιφέρειες, η ρύθμιση του Περιφερειακού χώρου στην Ελλάδα. Διδακτορική διατριβή. Α.Π.Θ. Θεσσαλονίκη.**
3. **ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΑΥΚΑΛΑ Ε. (1988). Οργάνωση του χώρου. Αστική και Περιφερειακή θεωρία. Α.Π.Θ. Θεσσαλονίκη σ. 62.**
4. **ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ Αθ. (1986). Πολεοδομικός Σχεδιασμός. Β' έκδοση. Ε.Μ.Π., Αθήνα, σ. 57.**
5. **ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΑΣ Δ. (1979). Οι οικονομικές λειτουργίες του κράτους. Αθήνα, σ. 127,128**
6. **ΚΟΝΣΟΛΑΣ Ν. (1974). Στοιχεία Οικονομικής Γεωγραφίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης. Τεύχος Α', Αθήνα.**
7. **ΚΟΝΣΟΛΑΣ Ν (1997). Σύγχρονη Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική. Παπαζήσης. Αθήνα.**
8. **ΚΩΤΤΗΣ Γ. (1980). Βιομηχανική αποκέντρωση και περιφερειακή ανάπτυξη. Αθήνα, σ. 305-**
9. **ΚΩΤΤΗΣ Γ (1976). Μικροοικονομική ανάλυση του τύπου εγκατάστασης. Αθήνα, σ.9. .**
10. **ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΥ Ε. (1983). Ο αστικός σχεδιασμός από τον μοντερνισμό στον μεταμοντερνισμό. Αθήνα, κεφ. 2 και 3.**
11. **ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΥ Ε. (1990). θέματα ανάπτυξης του χώρου. ΕΜΠ, Αθήνα.**
12. **ΡΟΔΟΛΑΚΗΣ Ν. (1997). Από την Πολεοδομία, Χωροταξία στην Περιφερειακή Ανάπτυξη. Δελούσης, Α.Π.Θ., θεσσαλονίκη.**
13. **ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗΣ Κ. (1992). Περιφερειακή ανάπτυξη και πολιτική. Εξάντας. Αθήνα.**

(Β) ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

1. **ALONSO W (1964) Location and Land Use. Harvard U.P., Cambridge Mass.**
2. **AMIN S. (1973) L' echange inegal et la loi de la valeur, la fin d' un de'bat. Anthropos, Paris.**
3. **AYDALOT PH. (1985). Economic Regional et urbaine - Economica, Paris.**
4. **BERRY B. - HORTON F. (1970). Geographical perspectives on urban systems. Prentice - Hall, Englewood Clits, N. Jersey.**
5. **BROWN L. (1968). Diffusion Dynamics, Land series in Geoyraphy, B29, Lund.**
6. **BOUDEVILLE J. (1968). Problems of Regional Economics Planning- Edimburgh, σ. 56-58.**
7. **BOUDEVILLE J. (1972) Amenagement du terittoire et polarisation. M. Th Genin, Paris, σ. 24-25, 110-111.**
8. **CARTER H. (1981). The study of urban Geography - Edward Arnold, London.**
9. **CASTELLS M (1973) - La question urbaine. Maspero, Paris.**
10. **CANTILLON RICHARD (1775). Essai sur la nature de commerce en general. Paris.**
11. **CHRISTALLER W (1933). Die Zentralen Orte in Suddetschland. Jena.**
12. **COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (1991a) The regions in the 1990s. Bruxelles. (199 lb) Europe 2000. Outlook for the development of the Communities Ternitory.**
13. **COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (1987). Urban problems and Regional Policy in the European! Community.**
14. **DARWENT D.G. (1969) "Growth poles and growth centers in regional planning. A review in Environment and Planning rop,. 1 a. 5-32.**
15. **DUBEY V. (1964). The definition of Regional Production. Gainesville. Regional Science, 5, a. 28.**
16. **DIAMOND D. (1974). "The long - therm aim of Regional - policy" in SANT M. (ed) Regional Policy and Planning for Europe. Londonσ. 57-58**

17. FRIEDMANN J. (1966). Regional development policy. A case study of Venezuela. Cambridge Mass. σ. 41-63.

18. FRIEDMANN J. (1971). "Urbanisation et developpement national; une etude comparative" in Revue Tiers - Mond τομ. XII, Τεύχος 45 σ. 13-44.

19. FRIEDMANN J. (1982). Life space and economic space, Contratitions in Regional space. (Περιληψη στα Ελληνικά από Κ. ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ στο Πόλη και Περιφερεια, Ν3).

20. FUNCK R (1991) "Presidential Adress. Regional Science in Transition" Papers in Regional Science 1970 σ. 177-178

21. HAGERSTRAND T. (1967). Innovation Diffusion as a Spatial Process. University of Chicago Press, Chicago.

22. HAGGETT P. (1973). L' analyse spatiale en geographie humaine. Armand Colin, Paris. σ.68,69

23. HANSEN N. (1972). Growth centers in Regional Economic development. N- York, the Free Press.

24. HERMANSEN T. (1971). Spatial Organisation and Economic developement. The scope and task of spatial Planning. Mysort.

25. HIGGINS B. und SAVOIT P.J. (198 8). "Regional economic development in Essays in Honor of Fr. Perroux. Unwin Human, Boston.

26. HIRSCHMANN A.O. (1958). The strategy of economic development. N. Haven.

27. ISARD W. (1975). Introduction to Regional Science. Prentice - Hall, N. York.

28. ISARD W. Und REINER J. (1960). Regional and National economic planning analytical Techniques for implementation in Isard W. Und Gumbrland J. "Regional Economic Planning", Paris.

29. KRUGMAN P. (1991). Geography and Trade. MIT Press, Cambridge Mass.

30. LEFEBVRE, H., (1968), Le droit a la ville, Paris : Anthropos.

31. LEFEBVRE, H (1970). Du rural l'urbain, Paris : Anthropos. Lefebvre, H.,

32. LEFEBVRE, H (1970), La revolution urbaine, Paris : Gallimard.

33. LEFEBVRE, H., (1972), La pensee marxiste de la ville, Paris :Casterman.

34. LEFEBVRE, H (1972), Espace et politique. Le droit ^ la ville ll, Paris : Anthropos.

35. LEFEBVRE, H (1971 Mars), "La ville et l' urbaine", Espaces et Societes, no 2.

36. LEFEBVRE, H., (1972 Avril). "Les institutions de la soci6te 'post-technologique'", Espaces et Societes, no 5.

37. LIPIETZ A. (1977). Le capital et son espace. Paris. σ. 10-11,22.

38. LIPIETZ A. (198). «The Structuration of space the problem on Land and spatial policy" in J. CARNEY et al. Regions in Crisis. London σ. 67-68.

39. LOSCH A. (1954). The economic of Locaction. N. Hawen.

40. MARTIN F. (1968). La theorie de la croissante urbaine collogne internazionale de Quebec. Development urbaine et analyse economique. Editions Cujas, Paris, o. 113-114.

41. MIERNYK W. (1982) Regional Analysis and Regional Policy, Cambridge, Mass, Oelgeschlager, Gynn und Haini (c2)

42. MINGIONE E. (1977). "Theoretical elements for a Marxist Analysis of Urban development" in captive cities, studies in the political economy of cities end Regions. John Wiley and sons, o. 69-509.

43. MYRDAL G. (1969) Economic Theory and underdeveloped Regions. London

44. PERRIN J. C. (1974) Le developpement Regional. Paris σ. 29-31.

45. PERROUX Fr. (1950). Economic space. Theory and applications. Quarterly Journal of Economics 64.

46. PERROUX Fr. (1955). Note sur la notion de pole de croissante. Economic appliquee 7.

47. PORTER M. (1990). The competitive avantage of Nations. London, McMillan.

48. REMY J. (1966). La ville, phenomene economique. Les editions vie Qurriere, Bruxelles.

49. RICHARDSON H. (1972) ελλ. εκδ. Περιφερειακή Οικονομική, Αθήνα, σ. 470.

50. RICHARDSON H. (1978) «The state of Regional Economics. A survey Article" International Regional Science Review 3

51. ROGER J. (1962). La politique de developpement Regional et de l* amenagement de l' espace. Bruxelles.

52. ROSTOW W. (1960). The stages of economic Growth. N. York.

53. SAOUCKINE Y. (1980). Geographic economique. Moscoy.

54. SCOTT AJ. (1988). Metropolis from the division of Labor to urban Form. University of California Press, Berkley. Los Angeles.

55. SIMMONS J. (1978). "The organisation of the urban system" in systems of cities. Burne-Simmons o. 61-69.

56. THOMPSON W. (1972). Preface to urban Economics. Baltimore.

57. TINBERGEN J. (1964). Sur un modele de la dispersion geographique de 1' activite economique. Revue d' economique politigue. 74, Paris.

58. VANHOVE N. UND KLAASSEN L. (1987) Regional Policy. A European Approach Aldershot: Avebury.

59. WEBER A. (1909). Uber den standorf den Industries Tubingen, Germany.

60. WINGO L. (1961). Transportation and Urban Land. John Hopkins UP, Baltimore.

61. WALKER D and CHAPMAN K. (1992) Η χωροθέτηση της Βιομηχανίας. Θεωρία και Πολιτική Αθήνα. Παπαζήσης

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ – ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3 ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3.1 ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΡΥΘΜΙΣΗΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

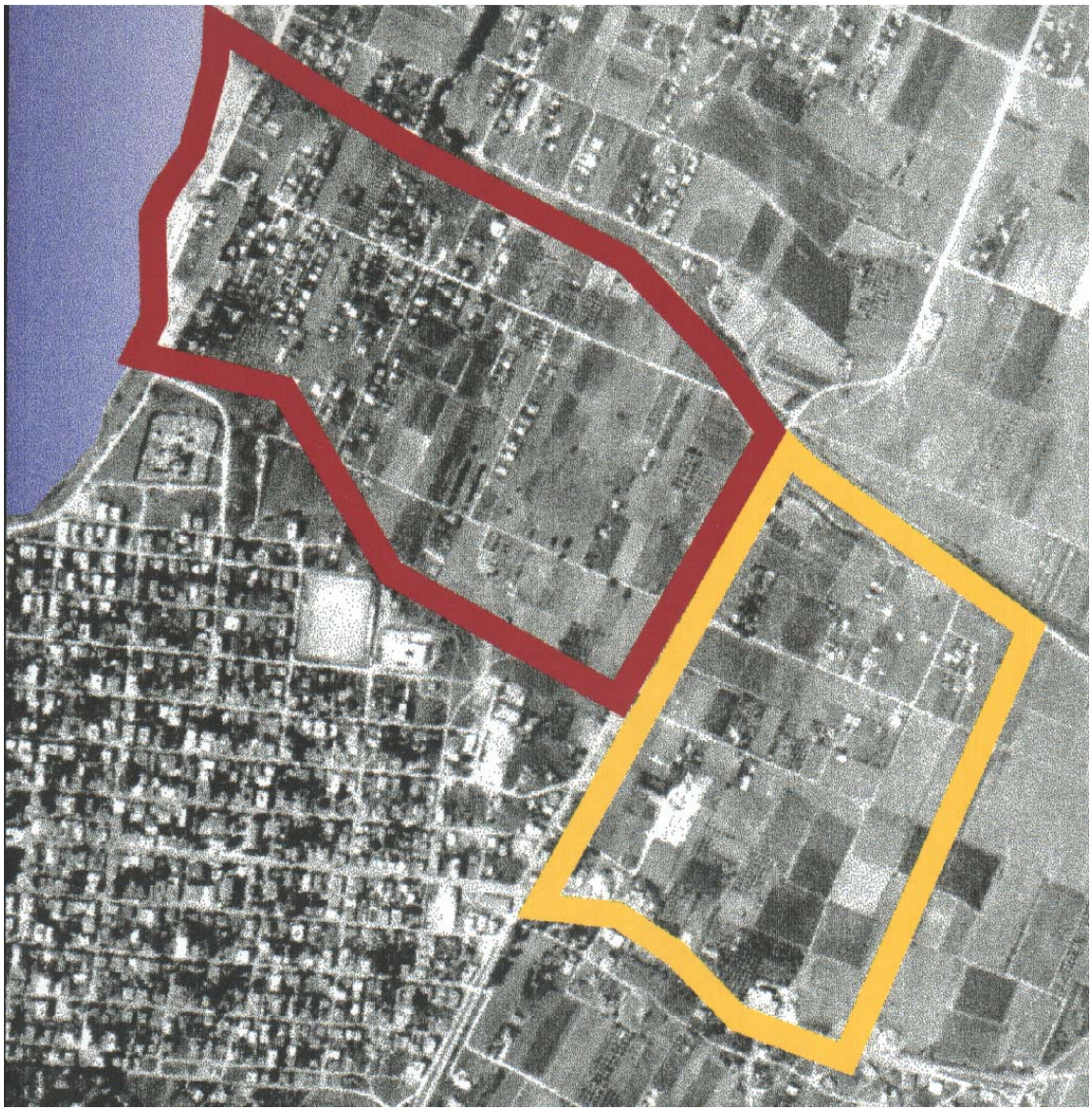
3.1.1 Ρόλος τον έγγειου παράγοντα στην οργάνωση του χώρου

Ο χώρος ως διάσταση των κοινωνικών φαινομένων προσδιορίζεται από την έννοια της απόστασης, αλλά και της φυσικής διαφοροποίησης μεταξύ των διαφόρων περιοχών, με τη γεωγραφική έννοια του όρου *(Massey, 5).* Οι δύο αυτές έννοιες είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένες με την γη, που αποτελεί κεντρικό στοιχείο της χωρικής οργάνωσης. Πράγματι, η γη αποτελεί το φυσικό υπόβαθρο της διαδικασίας χωροθέτησης των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, ενώ η δυνατότητα του δικαιώματος ιδιοκτησίας επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό το συνολικό οικοδόμημα. Οι διαφορετικές διαστάσεις της έννοιας του χώρου έχουν ήδη αναλυθεί *(Οικονόμου-Μαλούτας, 14).*

Σε τοπικό επίπεδο, ο έγγειος παράγοντας αποτελεί βασικό συστατικό κύτταρο της οργάνωσης του χώρου. Οι δύο βασικές παράμετροι που προσδιορίζουν το ζήτημα είναι το δίπολο του ιδιοκτησιακού καθεστώτος (τιμή γης) και των χρήσεων γης του προσδιορίζονται μέσω της πολιτικής χρήσεων γης.

Το δικαίωμα ιδιοκτησίας στο έδαφος είναι ένας παράγοντας που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ανθρώπινη ιστορία, σε ιδεολογικό -οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Απόρροια των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας είναι ότι η πρόσβαση σε συγκεκριμένες θέσεις του χωρικού συστήματος γίνεται μέσω της αγοράς γης, που λειτουργεί με βάση τις τιμές σε κάθε σημείο του γεωγραφικού χώρου.

Ο μηχανισμός της γαιοπροσόδου βασίζεται στον ανταγωνισμό μεταξύ των δραστηριοτήτων που επιδιώκουν να αναπτυχθούν σε επιλεγμένα σημεία του χώρου. Έτσι, επιτυγχάνεται το μέγιστο δυνατό όφελος για τον ιδιοκτήτη.
Ο μηχανισμός αυτός, σύμφωνα με τις νεοφιλελεύθερες *(Newelf, 7, Lipsey, 4),* αλλά και ορισμένες νεομαρξιστικές θεωρίες *(Harvey, 2),* οδηγεί στη βέλτιστη χωρική δομή, που συνοδεύεται και από μεγέθυνση της παραγωγικότητας.

23. Ένταξη αυθαιρέτων παραθεριστικής κατοικίας σε ρυμοτομικό σχέδιο (Ν.Καλλικράτεια Ν. Χαλκιδικής, ΥΠΕΧΩΔΕ 1995-2000).

Στην πράξη, ωστόσο, οι ατέλειες των μηχανισμών της αγοράς σε συνάρτηση με την έλλειψη επάρκειας ευνοϊκών θέσεων (κέντρα πόλεων, παράκτιος, παρόδιος χώρος κλπ.) δημιουργούν ανισορροπία προσφοράς – ζήτησης, που οδηγεί σε μονοπωλιακά φαινόμενα *(Rydin, 9).*

Τα παραπάνω δεν αναιρούν το γεγονός ότι η αγορά παραμένει ο κυριότερος μηχανισμός για την κατανομή του εδάφους ανάμεσα σε διάφορες δραστηριότητες, καθώς και το ότι και η αντικατάστασή τους από διαδικασίες άλλου τύπου (π.χ. κεντρικός προγραμματισμός) δημιουργεί προβληματικές καταστάσεις *(Demtchenko, 1, Simmie, 10).*

Ο έγγειος παράγοντας παίζει κεντρικό ρόλο στη χωρική, αλλά και την κοινωνική οργάνωση. Η πολιτική γης λειτουργεί συνολικά και περιλαμβάνει οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές, νομικές και χωρικές παραμέτρους. Το σύστημα αλληλεπιδράσεων που αναπτύσσεται παρουσιάζεται παρακάτω.

ΕΓΓΕΙΟΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ		
ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ	**ΣΤΟΧΟΙ**	**ΕΡΓΑΛΕΙΑ**
ΑΧΩΡΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ	Δημοσιονομικοί Αναπτυξιακοί	Φορολογία Επιδοτήσεις Επιτόκια
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΗΣ	Ιδιοκτ. Δικαιώματα Έγγειος Υπεραξία	Όροι Δόμησης Απαλλοτριώσεις Έλεγχος Τιμών
ΧΩΡΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ	Χρήσεις Γης, Περιβάλλον Στεγαστική Πολιτική	Χρήσεις Γης Αναπτ. Κίνητρα

Βασικοί στόχοι κάθε πολιτικής γης είναι:

• Η προώθηση της ισότητας μεταξύ των πολιτών.

• Η αποδοτικότητα των παρεμβάσεων.

• Η περιβαλλοντική και χωρική αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων.

Κεντρικό, ωστόσο, θέμα κάθε πολιτικής γης είναι τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα, όπως αυτά αναγνωρίζονται από τον Νόμο *(Lichfield, 3).* Στις δυτικές χώρες υπάρχει ένα ιδιοκτησιακό καθεστώς που βασίζεται στην ιδιωτική ιδιοκτησία, αλλά εμφανίζονται και αρκετά παραδείγματα, όπου η τοπική αυτοδιοίκηση κατέχει το μεγαλύτερο ποσοστό (Αγγλία, Σουηδία κ.ά.) και παρεμβαίνει ενεργά στην πολιτική γης, με βάση γενικότερους στόχους.

Σε ό,τι αφορά τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της έγγειας ιδιοκτησίας, ιδιαίτερα σημαντικά είναι το μέγεθος και η κοινωνική στρωμάτωση της τάξης των ιδιοκτητών γης.

Στην πρώτη περίπτωση διακρίνονται παραδείγματα όπου κυριαρχούν οι μεγάλες ιδιοκτησίες και παραδείγματα όπου κυριαρχούν οι μικρές.

Γνωρίσματα	Κυριαρχία μεγάλων ιδιοκτησιών	Κυριαρχία μικροϊδιοκτησίας
Διάρθρωση γεωργικού τομέα	Επιχειρηματικού τύπου μεγάλες μονάδες, εκμηχάνιση, οικονομίες κλίμακας	Οικογενειακές μικρές εκμεταλλεύσεις, αρνητικές οικονομίες κλίμακας, χαμηλή παραγωγικότητα και ευελιξία
Ρυθμός οικιστικής ανάπτυξης και αστικοποίησης	Κατά μεγάλες ενότητες, ασυνεχής δυνατότητα οργανωμένης δόμησης, τάση δημιουργίας ομοιογενών ζωνών χρήσεων γης	Αποσπασματική και σταδιακή, μικροεμπορευματικός χαρακτήρας οικονομικής βιομηχανίας ανάπτυξης, ανάμειξη χρήσεων γης
Μέγεθος χωροθετούμενων παραγωγικών μονάδων	Μεγάλες μονάδες, δυνατότητα και μικρών μονάδων	Μικρές μονάδες, δυσκολία συγκέντρωσης εδάφους για μεγάλες μονάδες
Ταχύτητα κίνησης στην αγορά γης	Τείνει να είναι μικρή	Τείνει να είναι μεγάλη
Ποσοστό των ιδιοκτητών γης στο κοινωνικό σύνολο και το εκλογικό σώμα	Μικρή	Μεγάλη

Στη δεύτερη περίπτωση ο αριθμός των ιδιοκτητών και η κοινωνική τους προέλευση έχει επιπτώσεις στο κοινωνικό σύνολο μέσω του εκλογικού συστήματος, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις συστημάτων όπου ο ρόλος της μικροϊδιοκτησίας είναι σημαντικός. Όπως αναλύεται και σε άλλα κεφάλαια του παρόντος κειμένου, η ιδιαιτερότητα του ελληνικού παραδείγματος σε ό,τι αφορά το καθεστώς έγγειας ιδιοκτησίας και η σύνδεσή του με τη συνολική κοινωνική, στεγαστική, οικιστική και άλλες πολιτικές, έχει σημαντικές επιπτώσεις στην

άσκηση χωρικών πολιτικών, ενώ αποτελεί τροχοπέδη για τον εκσυγχρονισμό της χώρας, αφού καλύπτει πάγιες αδυναμίες του κοινωνικοπολιτικού συστήματος.

Τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα είχαν χάσει τον απόλυτο χαρακτήρα τους ήδη από τα τέλη του περασμένου αιώνα *(Demtchenko, 1, Lichfield, 3).* Στις περισσότερες χώρες επικράτησαν πολιτικές που περιέχουν συμβιβασμούς ανάμεσα στα ιδιοκτησιακά δικαιώματα και τη δημόσια ρύθμιση. Όσον αφορά το δικαίωμα οικοδόμησης, στις περισσότερες χώρες έχει γίνει αποδεκτό ότι η έντασή του, δηλαδή, ο βαθμός εκμετάλλευσης ορίζεται από τη νομοθεσία, ενώ σε άλλες χώρες έχει αποδεσμευτεί το δικαίωμα οικοδόμησης από το δικαίωμα ιδιοκτησίας. Η επαρκής προσφορά γης για διάφορες χρήσεις, ιδιαίτερα τις τελευταίες δεκαετίες με την τεράστια αστικοποίηση και αύξηση των παραγωγικών δραστηριοτήτων, αποτελεί κεντρικό σημείο της χωροταξικής και πολεοδομικής πολιτικής. Κατά τη μεταπολεμική περίοδο υπήρξε αρχικά έντονη κρατική παρέμβαση, ενώ από τη δεκαετία του '80 αναγνωρίζεται ο ρόλος της ομαλής λειτουργίας της αγοράς *(OECD/Groupe of Urban Affairs, 8).* Ωστόσο, παραμένουν σταθερές οι βασικές συνιστώσες του σχεδιασμού, δηλαδή, η εξασφάλιση γης για κατοικία - παραγωγικές δραστηριότητες και η ισορροπία αγροτικών - αστικών χρήσεων.

Ο θεσμός της έγγειας ιδιοκτησίας διαφοροποιείται από χώρα σε χώρα. Στις Η.Π.Α. το κράτος κατέχει το 39% της συνολικής γης *(Mather, 6),* ενώ αντίθετα στις χώρες της Β. Ευρώπης το 70%.

Η νομική κατοχύρωση των έγγειων ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων αποτελεί γενικευμένη πρακτική, ενώ η πολιτεία θεσπίζει ρυθμιστική πολιτική μέσω των χρήσεων γης και των υπολοίπων όρων δόμησης. Οι δεσμεύσεις πολεοδομικού χαρακτήρα αποτελούν συνηθισμένο φαινόμενο, ενώ για την πλήρη απαγόρευση δόμησης υπάρχει υποχρέωση αποζημίωσης. Κύριο εργαλείο για την απόκτηση γης για δημόσια χρήση είναι η απαλλοτρίωση *(Demtchenko, 1).* Το ύψος της αποζημίωσης καθορίζεται από πολιτικά, διοικητικά ή άλλα ειδικά δικαστήρια.

Στην Ελλάδα ο ρόλος και η διάρθρωση της έγγειας ιδιοκτησίας είναι σημαντικός για το συνολικό κοινωνικό και οικονομικό οικοδόμημα. Η μικροϊδιοκτησία, η ανεξέλεγκτη λειτουργία των νόμων της αγοράς και η έλλειψη κρατικής πολιτικής σε πολλούς τομείς έχουν αναγάγει την αξιοποίηση της έγγειας ιδιοκτησίας σε σημαντικό παράγοντα για εκτεταμένα κοινωνικά στρώματα.

Έτσι, διαμορφώνεται ένα ισχυρό πλέγμα για την αξιοποίηση της ατομικής ιδιοκτησίας και του επενδυμένου σε αυτήν κεφαλαίου, το οποίο εξυπηρετεί σε μεγάλο βαθμό και το πολιτικό πελατειακό σύστημα. Η μέγιστη δυνατή κερδοσκοπική αξιοποίηση της γης αποτελεί κανόνα, ενώ δημιουργείται σιγά - σιγά ένα πλέγμα κανονιστικών ρυθμίσεων που προσαρμόζεται αποσπασματικά στα συμφέροντα, αλλά και στην προστασία της έγγειας ιδιοκτησίας.

Η ιδιαιτερότητα που διακρίνει τη χώρα μας στην ιδιοκτησία της γης (αμφισβητούμενο ιδιοκτησιακό καθεστώς, έλλειψη κτηματολογίου, εκκρεμότητες ιδιοκτησιακού χαρακτήρα, καταπατήσεις) και ο ρόλος της τελευταίας ως αποταμιευτικού παράγοντα και παράγοντα πλουτισμού κατά τη μεταπολεμική περίοδο, συντέλεσαν ώστε ο έγγειος παράγων να επηρεάζει την αποσπασματικότητα των ρυθμίσεων που αφορούν τις κρατικές πολιτικές (πολιτική χρήσεων γης, οικιστική χωροταξική - περιβαλλοντική πολιτική).

Η έλλειψη μακροπρόθεσμων προγραμματικών στόχων επιτρέπει ευκολότερα τη μεμονωμένη προώθηση ατομικών συμφερόντων. Οι παροχές που γίνονται στο σύστημα της έγγειας ιδιοκτησίας (εντάξεις στο Σχέδιο, νομιμοποιήσεις αυθαιρέτων, παροχή αυξημένων όρων δόμησης και εκμετάλλευσης στον αστικό και μη αστικό χώρο), με τον αποσπασματικό τους χαρακτήρα, φανερώνουν τις μη προηγμένες δομές της ελληνικής κοινωνίας.

Η ανάπτυξη των χωρικών πολιτικών στην Ελλάδα απαιτεί και την εξειδίκευση του πλαισίου αξιοποίησης της έγγειας ιδιοκτησίας. Μία πιο ευέλικτη και ορθολογική πολιτική στον τομέα αυτό θα πρέπει να συνδυαστεί με τη δημιουργία σταθερών χρηματοδοτικών πόρων για την εφαρμογή του σχεδιασμού, την ανάπτυξη της οικιστικής και χωροταξικής πολιτικής, την ενεργοποίηση των δυνάμεων της κοινωνίας, ιδιαίτερα σε τοπικό επίπεδο, και την καθιέρωση σαφών και ιεραρχημένων στόχων σε επίπεδο σχεδιασμού.

Κατά τη μεταπολεμική περίοδο, με τις μεγάλες πληθυσμιακές μετακινήσεις και την αλλαγή των οικονομικών και κοινωνικών προτύπων, η τάση που αναπτύχθηκε για αγορά ιδιόκτητης γης και κατοικίας είχε ως αποτέλεσμα να λάβει τεράστιες διαστάσεις το φαινόμενο της αγοραπωλησίας γης. Ένα ευρύτατο φάσμα χαμηλών και μεσαίων εισοδηματικών στρωμάτων επένδυσε σε αγορά γης στις εκτός σχεδίου, ιδιαίτερα τις περιαστικές αρχικά και παραθαλάσσιες αργότερα, περιοχές. Το μικρό μέγεθος των ιδιοκτησιών, τα οποία δεν υπερβαίνουν κατά μέσο όρο τα 500 $μ^2$, και σε περιοχές όπου συγκεντρώνονται

χαμηλά εισοδηματικά στρώματα μόλις που φτάνουν τα 200 $μ^2$, ανταποκρίνεται στις περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες των ιδιοκτητών.

Οι διαδικασίες κατάτμησης της γης συνιστούν τη βάση για την καπιταλιστική αξιοποίηση της γης στην Ελλάδα *(Μ. Παπαγιαννάκης 17, Δ. Οικονόμου 16).* Η προοπτική ένταξης των κατατμημένων ιδιοκτησιών σε σχέδιο αποτελεί τον πιο διαδεδομένο τρόπο αξιοποίησης της ατομικής ιδιοκτησίας, αφού η παρέμβαση του κράτους μέσω οργανωμένων προγραμμάτων είναι οριακή και αναποτελεσματική (ΔΕΠΟΣ, ΟΕΚ κλπ.). Οι συνεχείς επεκτάσεις ρυμοτομικών σχεδίων στην Ελλάδα κατά τη μεταπολεμική περίοδο, για την ένταξη κατατμημένων εκτάσεων ή ζωνών αυθαιρέτων, που προσαρμόζονται στο καθεστώς μικροϊδιοκτησίας αποδεικνύουν τη σημασία και την έκταση αυτού του φαινομένου.

Οι αρχικοί ιδιοκτήτες αυτών των τεμαχίων κατέτμησαν τη γη βάσει ιδιωτικού σχεδίου και την πώλησαν σταδιακά στην ελεύθερη αγορά, για να καρπωθούν τη γαιοπρόσοδο. Οι κοινόχρηστοι χώροι αποτελούνταν μόνο από στενούς δρόμους, ώστε να έχουν «πρόσωπο» όλα τα οικόπεδα. Η τακτική αυτή δημιούργησε τα διαρθρωτικά προβλήματα εφαρμογής των ρυμοτομικών σχεδίων (αδυναμία εξεύρεσης κοινόχρηστων - κοινωφελών χώρων, τυφλά οικόπεδα, μη εφαρμοσιμότητα κλπ.).

Η έλλειψη κτηματολογίου (*Ρόκος Δ. 18, 28) ΤΕΕ (21),* η αμφισβήτηση στο ιδιοκτησιακό καθεστώς, οι καταπατήσεις, η αναγνώριση μεγάλων εκτάσεων ως ιδιωτικών, χωρίς τίτλους ιδιοκτησίας κ.ά δεν εμποδίζουν τα στρώματα των μικροϊδιοκτητών ακόμα και να διακινδυνεύσουν να επενδύσουν στην αγορά της περιαστικής γης.

Το κράτος, από την πλευρά του, το οποίο ήδη από την προπολεμική περίοδο είχε αντιμετωπίσει τη στεγαστική αποκατάσταση 1.300.000 προσφύγων της Μικρασιατικής καταστροφής, έθεσε σε εφαρμογή ένα κανονιστικό πλαίσιο διατάξεων, που βασιζόταν κυρίως στις εκτός σχεδίου διατάξεις περί αρτιότητας. Το πλαίσιο αυτό δεν ανταποκρινόταν στην κατάσταση που διαμόρφωσε η χαμηλή εισοδηματική δυνατότητα των μικρομεσαίων στρωμάτων για αγορά γης και η επιδίωξη για γρήγορη εκμετάλλευσή της.

Στο έλλειμμα κρατικής πολιτικής συνέβαλαν άμεσα τα όργανα της διοίκησης, που νομιμοποιούσαν τις παράνομες κατατμήσεις και μεταβιβάσεις οικοπέδων, όπως το Υπουργείο Οικονομικών με την είσπραξη φόρων στις

μεταβιβάσεις οικοπέδων πριν τη μεταβίβαση των τίτλων ιδιοκτησίας, το Υπουργείο Δικαιοσύνης με τη νομιμοποίηση συμβολαίων που δεν πληρούσαν τους νομοθετικούς όρους και το Υπουργείο Δημοσίων Έργων με πλήθος παραλείψεων στην τρέχουσα διοικητική πρακτική του.

Η ανοχή του κράτους στο καθεστώς αυτό μάλλον αποδεικνύει την προσαρμογή του στο κυρίαρχο κοινωνικοοικονομικό σύστημα και στην αξιοποίηση της γης. Μετά το 1974, εξελίσσεται σταδιακά μία προσπάθεια του κράτους να θεσπίσει κανόνες για χαρακτηρισμό χρήσεων γης στον εξωαστικό χώρο.

Ωστόσο, οι Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου (ΖΟΕ) ή άλλα εργαλεία σχεδιασμού που προωθήθηκαν μέχρι σήμερα αφορούν ποσοστό μόλις 3% της ελληνικής επικράτειας. Παράλληλα, προωθείται μία σειρά διατάξεων, όπως η οριοθέτηση οικισμών κάτω των 2000 κατοίκων, η πολεοδόμηση περιοχών παραθεριστικής κατοικίας, η ιδιωτική πολεοδόμηση, η συνεταιριστική δόμηση, που νομιμοποιούν σε μεγάλο βαθμό την ήδη διαμορφωμένη κατάσταση σχετικά με την παραθεριστική κατοικία, και την περιαστική παρόδια και παράκτια δόμηση.

Στις μεταρρυθμιστικές προσπάθειες των τελευταίων ετών, όπως η σύνταξη χωροταξικών των νομών, ειδικών χωροταξικών μελετών, που διατυπώνουν κυρίως κατευθύνσεις σε χάρτες κλίμακας 1:25.000 έως 1:250.000, ανασταλτικό ρόλο παίζουν η ασαφής γνώση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος και η θέσπιση κάθε είδους παρεκκλίσεων, που καλύπτουν μεγάλο τμήμα του ελλαδικού χώρου.

Συμπερασματικά, μπορούμε να επισημάνουμε ότι, χωρίς θέσπιση νέων διατάξεων στο σύστημα έγγειας ιδιοκτησίας και στην εκτός σχεδίου δόμηση, ο σχεδιασμός και η θεσμοθέτηση χρήσεων γης στον μη αστικό χώρο δεν θα λειτουργήσει ορθολογιστικά, αλλά απλώς στο πλαίσιο των υπαρχουσών τάσεων, κυρίως, δηλαδή, κερδοσκοπικά, για την εκμετάλλευση της γης.

3.1.2 Το πλαίσιο της οικιστικής πολιτικής στην Ελλάδα

Το γενικότερο πλαίσιο άσκησης οικιστικής πολιτικής στην Ελλάδα διαμορφώθηκε στη δεκαετία του '20, όταν, μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, τις μεγάλες πληθυσμιακές μετακινήσεις και την ανάγκη αποκατάστασης των προσφύγων, θεσπίζονται κανόνες για την έγκριση και επέκταση σχεδίων, την εντός και εκτός σχεδίου δόμηση και την οριζόντια ιδιοκτησία. Ταυτόχρονα,

διαμορφώνεται πολιτική στους τομείς στέγασης και αποκατάστασης, με κύριους φορείς εφαρμογής το Υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών (αποκατάσταση) και το Υπουργείο Γεωργίας (παροχή γης), καθώς και τις Διευθύνσεις Τεχνικών Υπηρεσιών των Νομαρχιών και τις Υπηρεσίες Πολεοδομίας. Η πολιτική αυτή, όπως διαμορφώθηκε κατά την προπολεμική περίοδο, εξακολούθησε να εφαρμόζεται και μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, μέχρι τη δεκαετία του '70, ενώ πολλά βασικά χαρακτηριστικά της ισχύουν μέχρι σήμερα.

Αυτό που επηρεάζει τον πολεοδομικό σχεδιασμό στην Ελλάδα είναι το καθεστώς έγγειας ιδιοκτησίας σε συνάρτηση με το κοινωνικοπολιτικό σύστημα και το σύστημα καταμερισμού εργασίας. Βασικά γνωρίσματα του συστήματος ιδιοκτησίας στη γη είναι η ασάφεια του ιδιοκτησιακού καθεστώτος, η ύπαρξη τεραστίου αριθμού μικροϊδιοκτησιών και η έλλειψη κτηματολογίου, κρατικής πολιτικής στέγασης και πρόνοιας.

Είναι γεγονός ότι, σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν προηγουμένως, η Ελλάδα δεν ανέπτυξε ποτέ ιδιαίτερα τις κρατικές πολιτικές. Η οικιστική πολιτική προσδιορίστηκε από το ιδιαίτερο ιδιοκτησιακό καθεστώς (μικρό μέγεθος ιδιοκτησιών) και τον χαρακτήρα του επενδυμένου στη γη κεφαλαίου.

Οι μηχανισμοί της αγοράς και τα συμφέροντα ισχυρών ομάδων (ιδιοκτήτες γης, εργολάβοι, βιομήχανοι - έμποροι γης ή δομικών υλικών) αύξησαν τις πιέσεις για την αποδοτικότερη αξιοποίηση του κεφαλαίου τους μέσω συνεχών διευρύνσεων των ρυμοτομικών σχεδίων, θέσπισης υψηλότερων συντελεστών και ευνοϊκότερων όρων δόμησης, ανταγωνιστικών χρήσεων κλπ.

Η οικιστική πολιτική, προσαρμοζόμενη στο ιδιόμορφο αυτό ιδιοκτησιακό και κοινωνικό καθεστώς, δεν μπόρεσε να πάρει συγκροτημένη μορφή, αντίθετα είχε πάντα αποσπασματικό χαρακτήρα. Δεν μπόρεσε να διαμορφώσει σαφή σχεδιασμό και προγραμματισμό και υπηρέτησε πιστά την ιδιοκτησία και το επενδυμένο σ' αυτήν κεφάλαιο.

Οι κανονιστικοί όροι δόμησης που θεσπίζει το κράτος δεν παρεμβαίνουν στη λειτουργία των μηχανισμών της αγοράς. Αποβλέπουν κυρίως στη μεγιστοποίηση των όρων αξιοποίησης της ιδιοκτησίας, η οποία, πλην των άλλων, νέμεται και τις τεχνικές - κοινωνικές ή άλλες υποδομές που χρηματοδοτεί το κράτος. Η οικιστική πολιτική στην Ελλάδα δεν μπόρεσε να συνδεθεί ποτέ οργανικά με τον εθνικό προγραμματισμό ή άλλες τομεακές κρατικές πολιτικές. Είναι ενδεικτική η αργοπορία που παρατηρείται στην Ελλάδα για την προώθηση ενός

πλέγματος χωρικών ρυθμίσεων τη δεκαετία του '60, ενώ στον υπόλοιπο ευρωπαϊκό χώρο συναφείς ρυθμίσεις προωθούνται ήδη από τις αρχές του 20ού αιώνα.

Η τεράστια εσωτερική μετανάστευση των δεκαετιών '50 και '60, με την ερήμωση της υπαίθρου και τη συγκέντρωση πληθυσμού στο δίπολο Αθήνα – Θεσσαλονίκη αρχικά, και σε επιλεγμένα αστικά κέντρα στη συνέχεια, δημιούργησε τεράστιες ανάγκες στέγασης και διαμόρφωσε το πλαίσιο προώθησης ρυθμίσεων που αφορούν τον πολεοδομικό σχεδιασμό. Παράλληλα, η χωροθέτηση χρήσεων των παραγωγικών τομέων και του τουρισμού στις εκτός σχεδίου περιοχές είναι αποσπασματική και επιτελείται από πλήθος αρμόδιων φορέων, χωρίς κανένα συντονισμό.

Οι ρυθμίσεις για την εκτός σχεδίου δόμηση, τη δόμηση εγκαταστάσεων, την ιδιωτική πολεοδόμηση, τα τοπικά ρυμοτομικά σχέδια και άλλες θεσμοθετημένες κατά καιρούς ρυθμίσεις οδήγησαν στην άναρχη εξάπλωση του δομημένου περιβάλλοντος, ιδιαίτερα στον περιαστικό, παράκτιο και παρόδιο χώρο και είχαν ως αποτέλεσμα την ένταση της σύγκρουσης χρήσεων γης, την απώλεια τεράστιων εδαφικών πόρων και την κατανάλωση και υποβάθμιση σημαντικού τμήματος των φυσικών. Γενικότερα, το σύνολο των κρατικών πολιτικών στην Ελλάδα παρουσιάζει ομοιότητες με το επίπεδο των χωρών του τρίτου κόσμου. Σε ό,τι αφορά την οικιστική πολιτική, το σύνολο των εργαλείων της χρησιμοποιείται για τη διευκόλυνση κάθε είδους παροχών, χωρίς να γίνεται εκτίμηση των αρνητικών επιπτώσεων μιας τέτοιας πολιτικής.

Η αποσπασματικότητα που παρατηρείται στην άσκηση οικιστικής πολιτικής σημαίνει ότι η πολιτική αυτή, στην πράξη, λειτουργεί ως ένα πλαίσιο που επιτρέπει την προώθηση των στόχων και των επιδιώξεων διάφορων κοινωνικών ομάδων, στόχων που υιοθετούνται, στη συνέχεια, σε επίπεδο κρατικών πολιτικών. Έτσι, μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι συνεχείς επεκτάσεις του ρυμοτομικού σχεδίου και η νομιμοποίηση των αυθαίρετων οικοδομών λειτουργούν στο πλαίσιο εξυπηρέτησης της εκλογικής πελατείας του πολιτικού συστήματος και όχι στο πλαίσιο εφαρμογής ενός ευρύτερου σχεδιασμού ή μιας συγκεκριμένης στεγαστικής πολιτικής. Οι σκοπιμότητες αυτές, εκτός από την εντατικότερη εκμετάλλευση της ατομικής ιδιοκτησίας *(Δ. Οικονόμου, 13),* που αφορούσε μεγάλα λαϊκά στρώματα, εξυπηρετούσαν και την ανάπτυξη πολλών κλάδων της εθνικής οικονομίας, αφού η οικοδομή έπαιζε τον ρόλο της «ατμομηχανής».

Η ένταση των προβλημάτων (κυκλοφοριακό, αυθαίρετα, ελλείψεις υποδομών, υποβάθμιση, σύγκρουση χρήσεων γης, ρύπανση) στα μεγάλα αστικά κέντρα είχε ως αποτέλεσμα την ευαισθητοποίηση της πολιτείας και τη δημιουργία φορέων για τη μελέτη των προβλημάτων, όπως π.χ. το ΚΕΠΕ, καθώς και την ψήφιση νόμων, όπως ο 1262/72 για τα Ρυθμιστικά Σχέδια και ο 1003/71 για την ενεργό πολεοδομία, νόμοι που παρέμειναν ανενεργοί ή εφαρμόστηκαν ελάχιστα. Μετά το 1974, με την ολοκλήρωση των μεγάλων πληθυσμιακών μετακινήσεων, αναπτύσσεται μία προσπάθεια εκσυγχρονιστικού χαρακτήρα, η οποία υπερβαίνει τα απλά όρια της κερδοσκοπικής εκμετάλλευσης της έγγειας ιδιοκτησίας.

Με το άρθρο 24 του Συντάγματος του 1975, που παραμένει πάντα επίκαιρο, ορίζονται οι αρμοδιότητες του κράτους σε θέματα χωρικών πολιτικών (οικιστική, χωροταξική, περιβαλλοντική), ενώ με τον Ν. 1032/80 ιδρύεται το Υπουργείο Χωροταξίας Οικισμού και Περιβάλλοντος. Το 1976 ιδρύεται η Δημόσια Επιχείρηση Πολεοδόμησης, Οικισμού και Στέγασης (ΔΕΠΟΣ) και το 1979 η Κτηματική Εταιρεία του Δημοσίου. Όλα τα παραπάνω στοχεύουν στην αναβάθμιση της οικιστικής πολιτικής, στην ορθολογική και ιεραρχημένη παρέμβαση του κράτους, στις χρήσεις γης, στη στεγαστική πολιτική, στη διαχείριση της δημόσιας περιουσίας κλπ. Δημιουργείται θεσμικό πλαίσιο για τη Χωροταξία (11), το οποίο, δυστυχώς, παραμένει ανενεργό, ενώ η προσοχή που δίνεται στον πολεοδομικό σχεδιασμό, όπου αντιμετωπίζονται διογκωμένες ανάγκες, οδηγεί στους Νόμους 947/79 (9) περί οικιστικών περιοχών και στον νέο οικιστικό νόμο Ν.1337/83 (12). Η εφαρμογή του τελευταίου συνοδεύεται από μία τεράστια κινητοποίηση του τεχνικού και κρατικού δυναμικού στο πλαίσιο της Επιχείρησης Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης.

Ο σχεδιασμός, με τη θέσπιση νέων εργαλείων, όπως τα Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια, τη χρήση μηχανισμών και τη συμμετοχή της τοπικής αυτοδιοίκησης έδωσε αρχικά υποσχέσεις, που όμως, στη συνέχεια, αποδείχθηκαν αβάσιμες, εξαιτίας της έλλειψης επαρκών χρηματοδοτήσεων και συντονισμού της οικιστικής με τις άλλες πολιτικές. Παράλληλα, δεν προωθήθηκε ένα λειτουργικό πλαίσιο για την έγκαιρη πολεοδόμηση περιοχών παραθεριστικής κατοικίας, που ήδη από την δεκαετία του '70 λαμβάνει πρωτόγνωρες διαστάσεις. Με τον Ν. 1650/86 για την προστασία του περιβάλλοντος, για πρώτη φορά παρατηρείται ευαισθητοποίηση για τον περιβαλλοντικό σχεδιασμό, που, ωστόσο, καρκινοβατεί στην πράξη.

Η ένταξη της χώρας στην Ε.Ε. δημιουργεί την ανάγκη προώθησης ενός πλαισίου χωρικών ρυθμίσεων για την καλύτερη απορρόφηση των κοινοτικών πόρων και ιδιαίτερα αυτών που αφορούν την περιφερειακή ανάπτυξη, τα μεγάλα έργα υποδομής, καθώς και τον χωροταξικό και περιβαλλοντικό σχεδιασμό. Δυστυχώς, η προώθηση των ρυθμίσεων αυτών απαιτούσε δομικές αλλαγές στο συνολικό οικοδόμημα του κρατικού σχεδιασμού και προγραμματισμού, που δεν ήταν δυνατόν να επιτευχθούν, αφού δεν εξυπηρετούσαν ούτε το κυρίαρχο σύστημα εξουσίας ούτε τους νομείς των ασκούμενων πολιτικών.

Έτσι, την τελευταία δεκαπενταετία (1985 - 2000), που διαμορφώνει το πέρασμα από τον πολεοδομικό στον χωροταξικό σχεδιασμό, τα ίδια αίτια που προκάλεσαν την αδυναμία εφαρμογής συγκροτημένης οικιστικής πολιτικής εμπόδισαν και την εφαρμογή ρυθμιστικής πολιτικής στον σχεδιασμό. Η έλλειψη συγκροτημένων στόχων, η μη εφαρμογή εξειδικευμένων πολιτικών και η απουσία θεσμικών αλλαγών οδήγησαν στη συνέχιση της αποσπασματικής εξυπηρέτησης μεμονωμένων ή κλαδικών συμφερόντων, που αποτελεί την πάγια παθογένεια του ελληνικού συστήματος.

Η υλοποίηση θεσμικών αλλαγών στο σύστημα της έγγειας ιδιοκτησίας και του αστικού και εξωαστικού σχεδιασμού, καθώς και η σταδιακή σύνδεση των χωρικών με τις αναπτυξιακές και άλλες χωρικές πολιτικές αποτελούν τις μοναδικές διεξόδους, αφού η λειτουργία του χωρικού συστήματος στο πλαίσιο της Ε.Ε. απαιτεί εξαιρετικά πιο ευέλικτες δομές.

3.1.3 Καθορισμός και έλεγχος των αστικών και περιαστικών χρήσεων γης

Ο ρόλος της πολιτικής χρήσεων γης τόσο στην οικιστική, όσο και στις χωρικές πολιτικές γενικότερα είναι καθοριστικός. Η διερεύνηση του τρόπου καθορισμού και εφαρμογής της πολιτικής χρήσεων γης στον αστικό και μη αστικό χώρο στην Ελλάδα παίζει σημαντικό ρόλο στην άρθρωση του οικοδομήματος του χωρικού σχεδιασμού και προγραμματισμού.

Επιχειρώντας μία ιστορική αναδρομή, διαπιστώνουμε ότι κατά την προπολεμική περίοδο δεν υλοποιείται καμία πολιτική χρήσεων γης, αφού η διάχυση των αναπτυξιακών δραστηριοτήτων στον χώρο είναι σχετικά περιορισμένη και ασκείται χωρίς σημαντική πίεση στα φυσικά και αστικά οικοσυστήματα. Τη μεταπολεμική περίοδο η ραγδαία άνοδος των αναπτυξιακών

διαδικασιών απαίτησε έναν ισχυρό μηχανισμό παρέμβασης στην οργάνωση και, γενικότερα, στη λειτουργία του κράτους.

Η ύπαρξη παρεμβατικού κράτους έγινε πραγματικότητα, αλλά στον τομέα των χωρικών πολιτικών παρουσιάστηκε αδυναμία να καλυφθεί μέσω σχεδιασμού η κατάσταση που διαμορφώθηκε από τις πληθυσμιακές μετακινήσεις, την ανάπτυξη παραγωγικών δραστηριοτήτων και την αλλαγή κοινωνικών ή καταναλωτικών προτύπων. Ιδιαίτερα αρνητική υπήρξε η αδυναμία της πολιτείας κατά τις δεκαετίες του ΄50 και ΄60, δηλαδή, κατά την εποχή της ανασυγκρότησης, να προωθήσει μία συγκεκριμένη οικιστική πολιτική και ένα δεσμευτικό πλαίσιο χρήσεων γης στον αστικό και περιαστικό χώρο.

Στην πράξη, λόγω του μικροϊδιοκτησιακού καθεστώς, της έλλειψης κτηματολογίου, των περιορισμένων οικονομικές δυνατοτήτων των μικρομεσαίων στρωμάτων και της αδυναμίας ελέγχου εκ μέρους του κράτους, επικρατούν τάσεις για τη μέγιστη δυνατή αξιοποίηση της ατομικής ιδιοκτησίας μέσω της ανεξέλεγκτης λειτουργίας των νόμων της αγοράς. Τα φαινόμενα που συνοδεύουν αυτήν την πορεία είναι γνωστά (σύγκρουση χρήσεων γης, υποβάθμιση αστικών ιστών και συνθηκών διαβίωσης του πληθυσμού στα αστικά κέντρα) και γρήγορα επεκτείνονται στον περιαστικό χώρο.

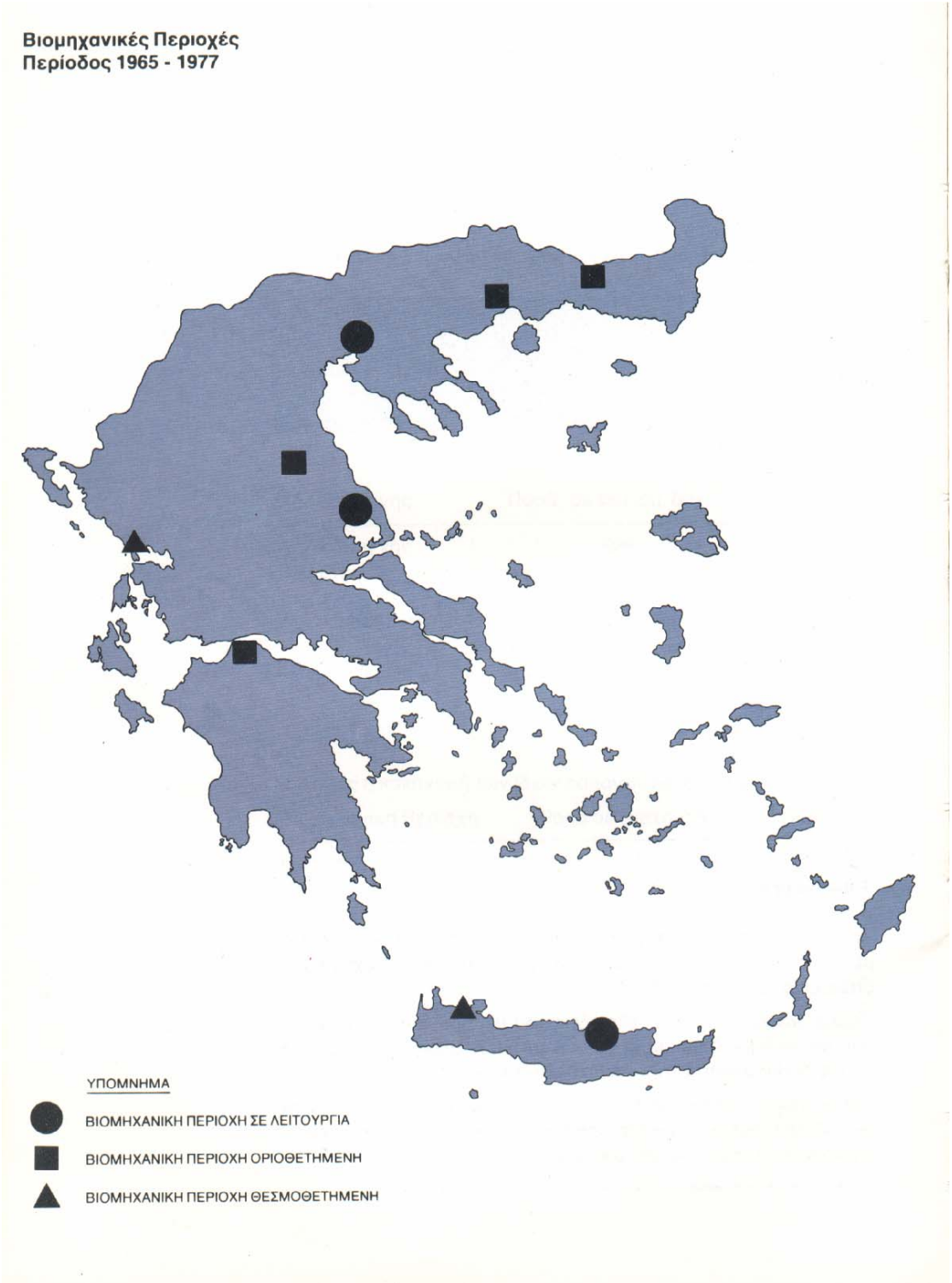
Ο έγκαιρος σχεδιασμός χρήσεων γης (για κατοικία, βιομηχανία, χρήσεις του τριτογενή τομέα, προστασία ευαίσθητων περιοχών, εξασφάλιση κοινωφελών λειτουργιών) στον ευαίσθητο αυτό χώρο αποτέλεσε κεντρικό στόχο του σχεδιασμού σε όλες τις προηγμένες χώρες.

Στον περιαστικό χώρο, εξαιτίας των χαμηλών τιμών γης, παρατηρούνται έντονα φαινόμενα κατατμήσεων και ανταγωνισμού χρήσεων γης, που αποβλέπουν στην εκμετάλλευση των οικιστικών ή άλλων αναγκών που προκύπτουν από την αναπτυξιακή διαδικασία, καθώς και από την κατασκευή μεγάλων τεχνικών υποδομών (οδικοί, σιδηροδρομικοί άξονες κλπ.).

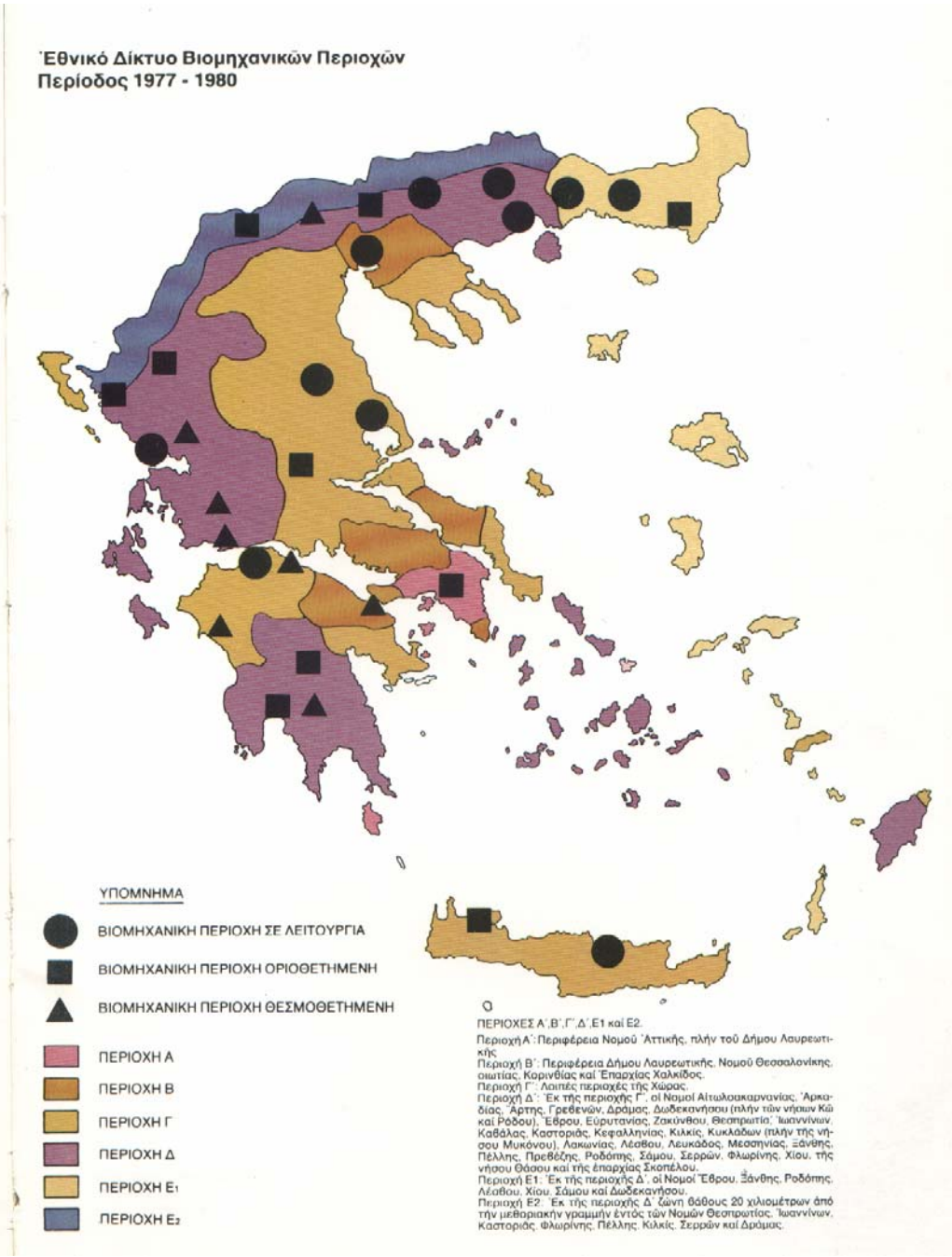
Δυστυχώς, η ελληνική πολιτεία, μέσω της θεσμοθέτησης της εκτός σχεδίου δόμησης, αλλά και της ζώνης των οικισμών, αναγνώρισε τη δυνατότητα της ανεξέλεγκτης επέκτασης σχεδόν κάθε είδους χρήσεων γης στον περιαστικό αρχικά και μη αστικό χώρο αργότερα. Οι περιορισμοί που τίθενται είναι μηδαμινοί, αφού αφορούν μόνο το εμβαδόν ή τη θέση του οικοπέδου, ενώ, ταυτόχρονα, μέσω κανονιστικών ρυθμίσεων, επιτρέπεται η παρέκκλιση για την ανέγερση σχεδόν κάθε είδους χρήσης με συντελεστές που είναι κατάλληλοι για

τον αστικό και όχι τον μη αστικό χώρο. Τα φαινόμενα σύγκρουσης χρήσεων γης, περιβαλλοντικής υποβάθμισης και κατανάλωσης σημαντικού τμήματος των φυσικών πόρων είναι σε όλους μας γνωστά, ενώ σε πολλές περιπτώσεις δημιουργήθηκαν κίνδυνοι μεγάλης έκτασης καταστροφών (Πέραμα, Ελευσίνα, Δυτική Θεσσαλονίκη). Η αποσπασματική πολιτική συνοδεύεται και από μία τάση νομιμοποίησης της υφιστάμενης κατάστασης (αυθαίρετα, παραγωγικές εγκαταστάσεις κλπ.), που υποκαθιστά την ανάγκη γενικότερου ρυθμιστικού σχεδιασμού.

Από τη δεκαετία του ‘70 αναπτύσσεται ένας έντονος προβληματισμός για μια διορθωτική πορεία μεταρρυθμιστικού χαρακτήρα, που οδηγεί στην ψήφιση νέων νόμων, οι οποίοι, ατυχώς, δεν εφαρμόζονται ή στη δημιουργία εξειδικευμένων φορέων (ΔΕΠΟΣ, Κτηματική Εταιρεία κλπ.), που υπολειτουργούν. Δεν υπάρχει ένας κεντρικός σχεδιασμός και προγραμματισμός, αλλά τα μεμονωμένα υπουργεία ή φορείς, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, ασκούν πολιτική για τη χωροθέτηση χρήσεων. Έτσι, το Υπουργείο Βιομηχανίας προχωρά στην οργάνωση Βιομηχανικών Περιοχών, το Υπουργείο Συντονισμού ασκεί χωροταξική πολιτική με τις Ζώνες κινήτρων, το ΥΠΕΧΩΔΕ οργανώνει την επιχείρηση πολεοδομικής ανασυγκρότησης, τα Ρυθμιστικά Σχέδια, τις χωροταξικές μελέτες κλπ., ενώ συναφείς αρμοδιότητες ασκούνται έμμεσα από το Υπουργείο Γεωργίας, Εσωτερικών και πλήθος άλλων φορέων.

24. Βιομηχανικές Περιοχές 1965-1977.

25. Δίκτυο Βιομηχανικών Περιοχών 1977-1980.

Η τάση για την προώθηση ενός σχεδιασμού χρήσεων γης μέσω κανονιστικών ρυθμίσεων γίνεται ιδιαίτερα έντονη κατά τις δεκαετίες του '70 και ‘80, αλλά ασκείται χωρίς εργαλεία εφαρμογής και οικονομικούς πόρους σε μία αγορά που κυριαρχείται από τους μηχανισμούς της καπιταλιστικής αξιοποίησης της ιδιοκτησίας.

Ειδικότερα, ακόμα και τη δεκαετία του '80, οπότε θεσμοθετούνται τα Ρυθμιστικά Σχέδια Αθηνών και Θεσσαλονίκης και αποκτούν σταδιακά Γενικό

Πολεοδομικό Σχέδιο όλοι οι οικισμοί με πληθυσμό άνω των 2000 κατοίκων, η πολιτική χρήσεων γης στον αστικό ιστό παραμένει σε επίπεδο κατευθύνσεων, που δεν είναι δεσμευτικό να εφαρμοστούν. Το περιεχόμενο των χρήσεων του από 23-2-87 Πρ. Δγτος (10) που ρυθμίζει το περιεχόμενο των χρήσεων γης στις αστικές περιοχές είναι τόσο ευρύ, που επιτρέπει την ανεξέλεγκτη λειτουργία των κανόνων της αγοράς.

Η παρατηρούμενη παθογένεια επεκτείνεται σε όλο το πλέγμα του πολεοδομικού σχεδιασμού, το οποίο υλοποιείται με διαδοχικές επεκτάσεις του αστικού ιστού, που νομιμοποιούν την αυθαίρετη δόμηση και τις παράνομες κατατμήσεις. Περιορίζεται σε διορθωτικές παρεμβάσεις (οδικό δίκτυο και ελάχιστοι κοινόχρηστοι χώροι), χωρίς να παρεμβαίνει σε ζητήματα που θα απαιτούσαν υψηλές αποζημιώσεις, λόγω του υψηλού κόστους της γης. Ο μηχανισμός του πολεοδομικού σχεδιασμού και των αστικών χρήσεων γης έχει σαφές πολιτικό υπόβαθρο, αφού επέτρεψε την εξυπηρέτηση των πελατειακών σχέσεων, καθώς και της μικροϊδιοκτησίας, λειτουργώντας εκτός των κανόνων ενός ορθολογικού σχεδιασμού. Οι επεκτάσεις του σχεδίου πόλης αποτελούν το σημαντικότερο εργαλείο οικιστικής πολιτικής. Επισημαίνουμε ότι στον αγροτικό χώρο σημαντικό ρόλο έπαιξε το Υπουργείο Γεωργίας, το οποίο παλιότερα ενέκρινε περισσότερα από 300 σχέδια για την αποκατάσταση ακτημόνων ή προσφύγων.

Στις αρχές της δεκαετίας του '80, για να αντιμετωπιστούν οι επιπτώσεις από τις πληθυσμιακές μετακινήσεις, αναπτύσσεται, με τον Οικιστικό Νόμο 1337/83, μία γιγαντιαία Επιχείρηση Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης, που καλύπτει ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο. Οι στόχοι και τα εργαλεία πολιτικής είναι μεγαλεπήβολα, όμως δεν υπάρχουν οι κατάλληλοι χρηματοδοτικοί πόροι ούτε και η βούληση για διαρθρωτικές αλλαγές. Σταδιακά, μετά το 1986, η «επιχείρηση» φθίνει, παρά το γεγονός ότι επίσημα συνεχίζεται η υλοποίησή της. Αρχικά, εγκαταλείπονται τα εργαλεία σχεδιασμού, όπως η Ζώνη Οικιστικού Ελέγχου (ΖΟΕ), που συνοδεύει το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο (Γ.Π.Σ.) στην αρχική του μορφή και επιτρέπει για πρώτη φορά τον καθορισμό χρήσεων γης στον εξωαστικό χώρο. Χωρίς, όμως, το εργαλείο της Ζώνης δεν είναι δυνατός ο έλεγχος χρήσεων γης στην περιαστική περιοχή και, κατά συνέπεια, δεν μπορεί να ελεγχθεί η κατεύθυνση της αναπτυξιακής διαδικασίας. Στη συνέχεια, σταμάτησε η θεσμοθέτηση και των χρήσεων γης της ευρύτερης περιοχής

(Χάρτης Π 1.3.1. κλ. 1:25.000 των προδιαγραφών Γ.Π.Σ.), με αποτέλεσμα οι ρυθμίσεις να περιορίζονται στον αστικό ιστό και τις περιορισμένες περιοχές επεκτάσεων. Αλλά και εδώ τα αποτελέσματα δεν ανταποκρίθηκαν στις προσδοκίες, αφού το περιεχόμενο των χρήσεων γης του από 23-2-87 Πρ. Δγτος (ΦΕΚ 166Δ') κρίθηκε εξαιρετικά ευρύ, ενώ δεν κατέστη υποχρεωτική η εφαρμογή των χρήσεων γης, παρά μόνο μετά την αναθεώρηση των σχετικών πολεοδομικών μελετών, προοπτική πρακτικά ανέφικτη. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η πολιτική χρήσεων γης και πολεοδομικού σχεδιασμού προσαρμόζεται στις απαιτήσεις αξιοποίησης της έγγειας ιδιοκτησίας και του κεφαλαίου, χωρίς να υπάρχουν θεσμικοί μηχανισμοί που να διασφαλίζουν το δημόσιο συμφέρον.

Από τα τέλη της δεκαετίας του ΄80, με τα κοινοτικά πλαίσια στήριξης, τις κοινοτικές πρωτοβουλίες και τη διεθνοποίηση των οικονομιών, έγινε φανερός ο ρόλος του χωρικού σχεδιασμού και η σύνδεσή του με τον οικονομικό προγραμματισμό, για τη μεγιστοποίηση των αποτελεσμάτων των διαρθρωτικών πολιτικών που χρηματοδοτούνται με κοινοτικούς πόρους. Τότε έγινε σαφές ότι τα προβλήματα που έχουν συσσωρευτεί (σύγκρουση χρήσεων γης, ασφυκτικό αστικό περιβάλλον, περιβαλλοντική υποβάθμιση, καταστροφή φυσικών πόρων κ.ά.) πρέπει να οδηγήσουν σε διαφοροποίηση του σχεδιασμού.

Η δυνατότητα του κράτους να ορίζει χρήσεις γης και να λαμβάνει μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος είχε θεσμικά κατοχυρωθεί από το Σύνταγμα του 1975 (άρθρα 24 και 117), ενώ ήδη υπήρχε νομοθετικό πλαίσιο (Ν. 360/76 για τον χωροταξικό και Ν. 1650/86 για τον περιβαλλοντικό σχεδιασμό), το οποίο είχε καταστεί στην πράξη ανενεργό. Η αδυναμία εφαρμογής ολοκληρωμένων πολιτικών και σχεδίων χρήσεων γης στον εξωαστικό χώρο οδήγησε σε αποσπασματικές πολιτικές. Ειδικότερα, όσον αφορά τη χωροταξική και περιβαλλοντική πολιτική, η παρέμβαση βασίζεται σε εργαλεία χρήσεων γης που θεσπίζονται μέσω ειδικών μελετών (ΖΟΕ, ΕΧΜ, Ειδικές Περιβαλλοντικές μελέτες - Σχέδια διαχείρισης κ.ά.), οι οποίες καλύπτουν ελάχιστο τμήμα του ελλαδικού χώρου, ενώ στον τομέα των μεμονωμένων χωροθετήσεων εντοπίζονται σημαντικές ελλείψεις, οι οποίες διαμόρφωσαν τη σημερινή προβληματική κατάσταση, ιδιαίτερα στον περιαστικό, παρόδιο, παράκτιο και νησιωτικό χώρο. Όπως η πολεοδομική πολιτική προκαλεί αρνητικά αποτελέσματα στην οργάνωση και λειτουργία του δικτύου των οικισμών νομιμοποιώντας το ιδιόμορφο καθεστώς

έγγειας ιδιοκτησίας, έτσι και η πολιτική των μεμονωμένων, εκτός σχεδίου χωροθετήσεων μεγάλης κλίμακας (ιδιωτικές πολεοδομήσεις. συνεταιρισμοί, τοπικά ρυμοτομικά, βιομηχανικά πάρκα κλπ.) δημιουργεί ένα ανελαστικό πλαίσιο, που πιέζει ασφυκτικά τους φυσικούς πόρους. Η έλλειψη σαφούς ιδιοκτησιακού καθεστώτος, κτηματολογίου και μηχανισμών παρέμβασης επιτείνει τις αδυναμίες του σχεδιασμού.

Κατά τη μεταπολεμική περίοδο η πολιτική χρήσεων γης που ασκήθηκε υποστήριξε οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτικούς στόχους, ενώ, όταν έφτασε η στιγμή, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, να υποστηρίζει την εφαρμογή διαρθρωτικών αλλαγών, βρέθηκε σε αδιέξοδο. Η ενσωμάτωση περιβαλλοντικών, χωροταξικών ή άλλων συναφών στόχων στην πολιτική γης αποδείχθηκε ανέφικτη, αφού οι νέοι στόχοι απαιτούσαν αξιολόγηση του ρόλου της γαιοπροσόδου στη συνολική διαδικασία.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, που θέτει σοβαρούς περιορισμούς στο εκτατικό μοντέλο ανάπτυξης των τελευταίων δεκαετιών. Αντίθετα, η διατήρηση του σημερινού συστήματος χωρικής οργάνωσης θα έχει αρνητικές επιπτώσεις σε επίπεδο ανταγωνιστικότητας της οικονομίας, αλλά και θα οδηγήσει σε περαιτέρω υποβάθμιση των συνθηκών διαβίωσης του πληθυσμού. Η αλλαγή που παρατηρείται τελευταία στη στάση ομάδων της κοινής γνώμης και η ανάγκη ενσωμάτωσης αρχών περιβαλλοντικής προστασίας στον σχεδιασμό δεν είναι δομικού χαρακτήρα και δεν αναμένεται να επηρεάσει τις κατευθυντήριες γραμμές της ασκούμενης πολιτικής.

Στην πράξη. μοναδική διέξοδο αποτελεί η προώθηση θεσμικών αλλαγών στο διάταγμα της εκτός σχεδίου δόμησης και των διευκολύνσεων που παρέχει η νομοθεσία για τις μεγάλες μη αστικές χωροθετήσεις. Απαιτείται, δηλαδή, εκτός από τον σχεδιασμό στρατηγικών κατευθύνσεων, και η προώθηση ενός συστήματος χρήσεων γης δεσμευτικού χαρακτήρα και η εξειδίκευση του καθεστώτος των ζωνών προστασίας ή ανάπτυξης παραγωγικών δραστηριοτήτων.

Στην Ελλάδα η πολιτική των χρήσεων γης στον αστικό, περιαστικό και ευρύτερο χώρο δεν αποτελεί αντικείμενο ενός εξειδικευμένου επιστημονικού σχεδιασμού· αντίθετα, ασκείται μέσα από κανονιστικά εργαλεία, όπως η πολεοδομική νομοθεσία για τον αστικό σχεδιασμό και την εκτός σχεδίου δόμηση. Ο σχεδιασμός αυτός διέπεται από την αρχή της αναζήτησης του μέγιστου

δυνατού κέρδους για την ιδιοκτησία σε οποιοδήποτε σημείο του χωρικού συστήματος και, σύμφωνα με την αρχή αυτή, η χρήση της γης έχει ιδιαίτερη σημασία στη διαδικασία μεγέθυνσης της γαιοπροσόδου. Το ισχύον σύστημα καθορισμού χρήσεων γης, η εφαρμογή του και η δυνατότητα διατύπωσης αρχών για την κωδικοποίηση και βελτίωσή του αποτελούν βασικά σημεία προβληματισμού.

Η αστικοποίηση και η αυξανόμενη κατανάλωση προϊόντων και υπηρεσιών οδήγησαν στην αύξηση της εκμετάλλευσης της γης, αλλά και στην τεράστια πολυπλοκότητα και ποικιλία των λειτουργιών που πρέπει να αναπτυχθούν σε αυτήν. Η αναγκαιότητα, λοιπόν, καθορισμού και ελέγχου των χρήσεων γης ενσωματώθηκε σταδιακά στην πολεοδομική νομοθεσία, αλλά και στους εκτός σχεδίου όρους δόμησης.

Ο χαρακτήρας των ρυθμίσεων είναι διαφορετικός στον αστικό χώρο, όπου ο καθορισμός χρήσεων γης αποτελεί πολεοδομική πρακτική και αναγκαιότητα για τη διασφάλιση του επιθυμητού πολεοδομικού χαρακτήρα κάθε περιοχής *(Δ. Οικονόμου, 13).* Η ανάγκη, όμως, αυτή εκφράζεται με άμεσο τρόπο μόνο στα *Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια (12)* για τους οικισμούς με πληθυσμό μεγαλύτερο των 2000 κατοίκων του Ν. 2508/97 και στις πολεοδομικές μελέτες (ΠΜ), όπου ο καθορισμός χρήσεων γης ορίζεται στο σύνολο των οικοδομήσιμων, αλλά και στους κοινωφελείς και κοινόχρηστους χώρους.

Στον ευρύτερο χώρο, με το Διάταγμα της εκτός σχεδίου δόμησης (ΠΔ6/17-10-78 - ΦΕΚ 538Δ/78), όπως ισχύει, τέθηκαν σημαντικές παρεκκλίσεις, που επιτρέπουν τη χωροθέτηση χωρίς ουσιαστικό σχεδιασμό μεγάλης κλίμακας εγκαταστάσεων, που αφορούν πλήθος χρήσεων, και με συντελεστές δόμησης που αρμόζουν σε αστική εκμετάλλευση.

Γενικά, ενώ ο ευρύτερος χώρος διακρίνεται από μία άκρατη αναπτυξιακή λογική, η ένταση της εκμετάλλευσης της αστικής γης επιβάλλει την εξειδίκευση του καθεστώτος των χρήσεων γης που μπορούν να αναπτυχθούν σε κάθε σημείο του αστικού χώρου, ώστε να διασφαλιστεί ο επιθυμητός πολεοδομικός του χαρακτήρας και να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα σύγκρουσης χρήσεων γης, που υποβαθμίζουν το περιβάλλον και την ποιότητα ζωής του κοινωνικού συνόλου.

Αν και από τα πρώτα στάδια ρύθμισης της πολεοδομικής οργάνωσης των οικισμών με το Δγμα ΝΔ 17.7/16-8-1923 η ρύθμιση των χρήσεων γης απασχολεί

τον νομοθέτη, δεν έχει διαμορφωθεί μέχρι σήμερα ένα ολοκληρωμένο θεσμικό πλαίσιο ρύθμισης των αστικών χρήσεων γης. Η έλλειψη σαφούς και συγκεκριμένης πολιτικής και η αποσπασματικότητα των δράσεων της διοίκησης είχαν ως αποτέλεσμα να αναχθεί το Συμβούλιο της Επικρατείας σε καθοριστικό παράγοντα μιας σειράς θεμάτων χωροταξικού, περιβαλλοντικού και πολεοδομικού χαρακτήρα *(Γ. Γιαννακούρου, 1).* Ειδικότερα (8), αναγνωρίζεται η αναγκαιότητα και, συνεπακόλουθα, η υποχρέωση της πολιτείας για την ανάπτυξη των οικισμών με εγκεκριμένο σχέδιο (άρθρο 1 παρ. 1). Καθορίζονται οι οικοδομήσιμοι, αλλά και οι κοινωφελείς και κοινόχρηστοι χώροι (άρθρο 2 παρ. 1). Υιοθετείται, δηλαδή, ένα υποτυπώδες σύστημα χρήσεων γης, που συνδέεται με τη δυνατότητα εκμετάλλευσης κάθε ιδιοκτησίας, αλλά και την κάλυψη αναγκών του κοινωνικού συνόλου *(Δ. Χριστοφιλόπουλος, 29).*

Η πρόβλεψη του νομοθέτη για την ξεχωριστή χωροθέτηση βιομηχανιών και αποθηκών (άρθρο 12) αποτελεί υλοποίηση μίας πολιτικής, αφού ο διαχωρισμός γίνεται με το σκεπτικό της μη συμβατότητας των χρήσεων αυτών με τις αστικές, γεγονός που καθιστά αναγκαία τη συγκέντρωσή τους σε επιλεγμένες θέσεις. Η μη εξειδίκευση των χρήσεων γης, που ορίστηκε με το Δγμα του 1923, πρέπει να αποδοθεί στο απλούστερο αναπτυξιακό σύστημα εκείνης της εποχής, αλλά και στην έλλειψη πιέσεων, που χαρακτηρίζει συνολικά το προπολεμικό σύστημα αστικής ανάπτυξης.

Το ζήτημα των χρήσεων γης επανέρχεται σε πιο ολοκληρωμένη μορφή (9) με τον Ν. 947/79 περί οικιστικών περιοχών. «Οικιστική περιοχή» είναι κάθε έκταση που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για κατοικία ή παραγωγικές δραστηριότητες (άρθρο 2 παρ. 1). Με τον νόμο αυτό επιχειρείται μία συστηματική αντιμετώπιση των χρήσεων στις οικιστικές περιοχές, οι οποίες διακρίνονται σε γενικές και ειδικές (άρθρο 3, παρ. 2). Οι γενικές χρήσεις καθορίζονται με τον νόμο, ενώ για τις ειδικές θεσπίζεται ειδική εξουσιοδοτική διάταξη για τον ορισμό τους (άρθρο 4 παρ. 1).

Για την εκτέλεση αυτής της διάταξης ορίστηκε το Πρ. Δγμα 81/1980 περί ειδικών χρήσεων γης και ανώτατων ορίων εκμετάλλευσης οικοδομήσιμων χώρων. Ο Ν. 947/79 περί οικιστικών περιοχών κατέστη ανενεργός με την ψήφιση του οικιστικού νόμου (Ν. 1337/83), η συμβολή του οποίου στην προώθηση του πολεοδομικού σχεδιασμού υπήρξε σημαντική. Αν και η μη εφαρμογή του Ν. 947/79 (9) και η αντικατάστασή του από τον Ν. 1337/83 θα έπρεπε να

καταστήσει ανενεργές τις διατάξεις των Προεδρικών Διαταγμάτων που εκδόθηκαν σε εκτέλεσή του, το Π.Δ. 81/80 εξακολούθησε να εφαρμόζεται μέχρι τα τέλη περίπου της δεκαετίας του 1980.

Με τον οικιστικό νόμο γίνεται σαφής αναφορά στις χρήσεις γης, τόσο μέσω του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου (άρθρο 2, παρ. 2), όσο και της Πολεοδομικής Μελέτης (άρθρο 6, παρ. 4). Παρά την ανυπαρξία εξειδικευμένου πλαισίου χρήσεων γης, για πρώτη φορά γίνεται διάκριση των βασικών κατηγοριών χρήσεων γης, όπως πρώτη και δεύτερη κατοικία, αμιγής – γενική (μεικτή) κατοικία, πολεοδομικά κέντρα, βιομηχανικές - βιοτεχνικές περιοχές κλπ.

Οι προδιαγραφές σύνταξης των Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων επηρεάζουν άμεσα τη λειτουργική διάκριση των χρήσεων γης. Στα πρώτα στάδια εφαρμογής, μέχρι το 1987, έγινε επιτρεπτή η χρήση διατάξεων του Ν. 81/1980 που δεν ανταποκρίνονται με επάρκεια στη λογική που διαμόρφωσε ο οικιστικός νόμος και τα Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια. Άλλωστε, με τις προδιαγραφές (απόφαση Γ 15632/704/30-3-83 Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ) των Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων (24) δρομολογήθηκαν οι διαδικασίες για τη σύνταξη σχετικών μελετών σε όλους τους οικισμούς της χώρας με πληθυσμό άνω των 2000 κατοίκων (ΕΣΥΕ 1981). Οι προδιαγραφές παρέχουν το πλαίσιο ενιαίας μεθοδολογίας εκπόνησης των Γ.Π.Σ., συστηματοποίησης του τρόπου συλλογής και επεξεργασίας των στοιχείων και παρουσίασής τους σε χάρτες και κείμενα.

Ειδικότερα, κωδικοποιούνται οι χρήσεις γης οικισμού (χάρτης Π.1.2 κλ. 1: 5.000), το περιεχόμενο των οποίων θα πρέπει να εξειδικευτεί, στη συνέχεια, σε επίπεδο πολεοδομικών μελετών (άρθρο 6, παρ. 2). Το κενό που προέκυψε ως προς το περιεχόμενο των χρήσεων γης καλύφθηκε από το Πρ. Δγμα από 23-2-1987 (ΦΕΚ 166Δ') περί καθορισμού χρήσεων γης, ώστε να υπάρξει νομική υπόσταση στην υλοποίηση του σχεδιασμού. Με το Διάταγμα αυτό αναλύεται το περιεχόμενο των χρήσεων, όπως γενική - αμιγής κατοικία, κεντρικές λειτουργίες, οχλούσα - μη οχλούσα βιομηχανία, ζώνες τουρισμού - αναψυχής κλπ. Στη συνέχεια, οι αποφάσεις των ΣτΕ επέτρεψαν την πλήρη εφαρμογή του Δγματος μόνο στις μελέτες που εγκρίθηκαν μετά την ημερομηνία δημοσίευσής του (6-3-1987).

Η ταυτόχρονη χρήση διατάξεων του Ν. 81/1980 και του από 23-2-1987 Πρ. Δγματος για τον καθορισμό χρήσεων γης δυσχέρανε τον έλεγχο της εφαρμογής και επέτεινε τη σύγχυση, αφού, στη συνέχεια, εκδόθηκαν και άλλα

νομοθετήματα, τα οποία, αν και αφορούν ειδικότερα πολεοδομικά ή κτιριοδομικά θέματα, επεμβαίνουν άμεσα ή έμμεσα στις χρήσεις γης επιβεβαιώνοντας την αποσπασματική θεώρηση του ζητήματος εκ μέρους της πολιτείας. Ήδη με την ισχύ της ΚΥΑ 69269/90 και την ταξινόμηση των βιομηχανιών από οχλούσες και μη σε διαφορετικές κατηγορίες προέκυψε σοβαρό πρόβλημα για τη χωροθέτηση των παραγωγικών δραστηριοτήτων και των δραστηριοτήτων του τριτογενή τομέα, ο οποίος αναπτύσσεται πλέον ταχύτατα (υπεραγορές, πολυκαταστήματα, εμπορικά κέντρα, υπεραγορές κλπ.). Τέλος, από τον κτιριοδομικό κανονισμό (Απόφαση Αναπλ. Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ /1989 (ΦΕΚ 59Δ') που άρχισε να ισχύει από 18-2-90 και την εισαγόμενη κατηγοριοποίηση των κτιρίων σύμφωνα με τη χρήση τους προκύπτει μία νέα κατηγοριοποίηση γενικών και ειδικών χρήσεων, διαφορετική από το ΠΔ/23-2/6-7-1987.

Η υφιστάμενη στον τομέα των χρήσεων γης πολυνομία και η έλλειψη βούλησης για άσκηση ενιαίας πολιτικής έχει ως αποτέλεσμα να μην εφαρμόζονται οι δυνατότητες που παρέχει το θεσμοθετημένο νομοθετικό πλαίσιο για την άσκηση πολιτικής ελέγχου, όπως για παράδειγμα η διάταξη του Ν. 1650/86 (άρθρο 22 παρ. 5) για τη σφράγιση των ακινήτων σε περίπτωση αλλοίωσης των θεσμοθετημένων χρήσεων γης. Ουδέποτε προωθήθηκαν ουσιώδη ζητήματα, όπως η θεώρηση της κατηγοριοποίησης των χρήσεων σε συνάρτηση με τις χρήσεις που απογράφηκαν από την ΕΣΥΕ *(ΥΠΕΧΩΔΕ, 27).*

Η εκτός σχεδίου δόμηση, με τη χορήγηση κάθε είδους παρεκκλίσεων και συντελεστών όμοιων με αυτών του αστικού χώρου, επηρεάζει σημαντικά τον σχεδιασμό των χρήσεων γης, με αποτέλεσμα να απαιτείται ενιαίο σύστημα κωδικοποίησης και ελέγχου των αστικών και μη αστικών χρήσεων γης. Οι χρήσεις γης επηρεάζουν τη χωρική κατανομή του συνόλου των δραστηριοτήτων της Αστικής Ζώνης και συνδέονται άμεσα με τις αναπτυξιακές διαδικασίες, τη διαμόρφωση τιμών γης, την πρόσοδο της έγγειας ιδιοκτησίας κ.ά. Ταυτόχρονα, όμως, είναι σημαντικές και για την ορθολογικότητα της αστικής ανάπτυξης, την ποιότητα και βιωσιμότητα του χώρου.

Επομένως, εκτός από την κωδικοποίηση του συστήματος χρήσεων γης, απαιτείται η ενσωμάτωση στον σχεδιασμό του χώρου της έννοιας των επιπτώσεων των χρήσεων γης στο φυσικό και αστικό περιβάλλον.

Ν 947/79	**Προδιαγραφές ΓΠΣ Χάρτης Π.1.3.2.**	**ΠΔ 23.2/6.3.1987**
- κατοικία - επαγγελματική - εγκατάσταση - πολεοδομικά - κέντρα - ιδιαίτερες χρήσεις - μεικτές χρήσεις	- κατοικία (αμιγής, - γενική) - κεντρικές λειτουργίες - κοινωφελείς - εξυπηρετήσεις - βιομηχανία-βιοτεχνία (οχλούσα, μη οχλούσα) - χονδρεμπόριο - τουρισμός – αναψυχή - αστικό πράσινο - - ελεύθεροι χώροι	- αμιγής κατοικία - γενική κατοικία - πολεοδομικά κέντρα - μη οχλούσα βιομηχανία - βιοτεχνία - οχλούσα βιομηχανία - βιοτεχνία - χονδρεμπόριο - τουρισμός - αναψυχή - ελεύθεροι χώροι - - αστικό πράσινο - κοινωφελείς εξυπηρετήσεις

26. Πρόβλεψη χρήσεων γης.

Διάκριση στοιχείων χρήσεων κατά το ΠΑ 320/1994	**Γενική ταξινόμηση χρήσεων κατά τον κτιριοδομικό κανονισμό**
- κατοικία - γραφεία, τράπεζες, ασφάλειες, ραδιοφωνικοί σταθμοί, καταστήματα - υπεραγορές - εστιατόρια, ζαχαροπλαστεία, αναψυκτήρια - κέντρα διασκέδασης - χώροι συνάθροισης κοινού	- κατοικία - προσωρινή διανομή - συνάθροιση κοινού - εκπαίδευση - υγεία - πρόνοια - σωφρονισμός - εμπόριο - γραφεία

- νοσοκομεία, κλινικές - γηροκομεία - παιδικοί σταθμοί - εκπαιδευτικά ιδρύματα - γυμναστήρια - συνεργεία αυτοκινήτων - βιομηχανίες, βιοτεχνίες - ξενοδοχεία	- βιομηχανία - βιοτεχνία - αποθήκευση - στάθμευση αυτοκινήτων, πρατήρια υγρών καυσίμων - λοιπές χρήσεις

27. Ταξινόμηση χρήσεων γης σύμφωνα με τον κτιριοδομικό κανονισμό και το Π.Δ 320/1994.

3.1.4 Προσπάθειες ρύθμισης των χρήσεων στον ευρύτερο χώρο

Οι χρήσεις γης, εννοιολογικά, μπορούν να εξεταστούν βάσει πλήθους διαφορετικών παραμέτρων. Οι επιστήμες του χώρου αναφέρονται στην προσπάθεια της οργανωμένης κοινωνίας να καθορίσει και να ελέγξει τους σκοπούς (οικονομικούς, κοινωνικούς, λειτουργικούς και περιβαλλοντικούς) για τους οποίους χρησιμοποιείται ο φυσικός χώρος.

Στην Ελλάδα καθοριστικός παράγοντας για τη ρύθμιση των χρήσεων γης είναι το καθεστώς έγγειας ιδιοκτησίας και ιδιαίτερα το δικαίωμα οικιστικής αξιοποίησης και δόμησης του συνόλου περίπου των ιδιοκτησιών. Το δικαίωμα αυτό έχει εδραιωθεί ιστορικά και θεωρείται ιδιαίτερα επαχθής ο περιορισμός του.

Είναι γνωστό ότι ο σχεδιασμός στον ευρύτερο χώρο στην Ελλάδα αποτελείται από αποσπασματικές ρυθμίσεις, που προωθούνται για την αντιμετώπιση μεμονωμένων προβλημάτων ή καταστάσεων. Οι ρυθμίσεις αυτές δημιουργούν ευνοϊκότερο καθεστώς δόμησης για μία σειρά από ιδιοκτησίες με βάση τη θέση, το μέγεθός τους, την κάλυψη τους από κάποιο είδος σχεδιασμού κλπ. Και οι υπόλοιπες, όμως, ιδιοκτησίες μπορούν να δομηθούν με τους εκάστοτε ισχύοντες κανόνες της εκτός σχεδίου δόμησης, οι οποίοι προβλέπουν, άλλωστε, πλήθος παρεκκλίσεων που μεγεθύνουν την καπιταλιστική εκμετάλλευση της γης. Εξαίρεση στον κανόνα αποτελούν δύο κατηγορίες χρήσεων γης: τα δάση και οι δασικές εκτάσεις, όπως αυτά ορίζονται από την εκάστοτε ισχύουσα νομοθεσία, και οι αρχαιολογικοί χώροι, με φορείς αρμοδιότητας το Υπουργείο Γεωργίας και Πολιτισμού αντίστοιχα.

Η προστασία που προσφέρουν η Δασική και Αρχαιολογική Υπηρεσία είναι σχεδόν απόλυτη, αφού ευνοϊκότερες διατάξεις, όπως η δόμηση 10% δασικής έκτασης έχουν κριθεί αντισυνταγματικές, ενώ το Υπουργείο Πολιτισμού μπορεί να ορίζει ζώνες Α' (αδόμητη), Β' (ελεγχόμενης δόμησης) γύρω από τους αρχαιολογικούς χώρους και τα μνημεία.

Σε επίπεδο, ωστόσο, τρέχουσας πρακτικής, η έλλειψη δασικού κτηματολογίου και η ευχέρεια στην αλλαγή χρήσης, που παρέχεται στις αρμόδιες υπηρεσίες, σε συνδυασμό με τα κενά στη φύλαξη των δασικών εκτάσεων, έχουν συντελέσει στην αλλαγή χρήσης πολλών δασικών εκτάσεων.

Σε όλες τις άλλες κατηγορίες χρήσεων γης είναι δυνατή όχι μόνο η δόμηση κατοικιών, αλλά και γεωργοκτηνοτροφικών κτιρίων, βιομηχανιών, γραφείων – καταστημάτων, κτιρίων με χρήσεις του τριτογενή, εκπαιδευτηρίων, νοσοκομείων, τουριστικών εγκαταστάσεων, εγκαταστάσεων κοινής ωφέλειας.

Η πριμοδότηση της εκτός σχεδίου δόμησης μέσω αυξημένων συντελεστών ή κινήτρων στις τουριστικές, παρόδιες κ.ά. περιοχές οδήγησε στην ταχύτατη και ανεξέλεγκτη δόμηση εκτεταμένων τμημάτων του περιαστικού, παρόδιου, παράκτιου, αλλά και παραγωγικού γεωργικού χώρου, με αποτέλεσμα τη μη αναστρέψιμη αλλοίωση βασικών εθνικών πλουτοπαραγωγικών πόρων (Παράρτημα, Χάρτης 9).

Οι αλλαγές που επήλθαν στη χώρα μας είναι τόσο ριζικές τις τελευταίες δεκαετίες, ώστε έχουν αλλοιωθεί σημαντικοί παράκτιοι και αγροτικοί πόροι. Στην αστικοποίηση του εκτός σχεδίου χώρου έχουν συμβάλει σημαντικά και δύο άλλες διαδικασίες: η αυθαίρετη δόμηση και η δημιουργία νέων οικιστικών συνόλων μέσω νόμιμων διαδικασιών, όπως η οριοθέτηση μικρών οικισμών, η ιδιωτική πολεοδόμηση, η συνεταιριστική δόμηση κ.ά. Ένα νεότερο εργαλείο, που αφορούσε αρχικά τις τουριστικές και βιομηχανικές εγκαταστάσεις (άνω των 120 ΗΡ) και γενικεύτηκε με βάση τον Ν. 1650/86, είναι η προέγκριση χωροθέτησης. Με βάση την εγκύκλιο 69269/90, η διαδικασία αυτή γενικεύτηκε και καθορίστηκαν οι κατηγορίες έργων που υπάγονται σε αυτήν. Ωστόσο, ελλείψει ευρύτερου χωροταξικού σχεδιασμού, η διαδικασία αυτή έχει αποδειχθεί ελάχιστα αξιόπιστη και αποτελεσματική και δεν έχει δώσει ικανοποιητικά αποτελέσματα μέχρι σήμερα, αφού οι προεγκρίσεις χωροθέτησης και οι εγκρίσεις περιβαλλοντικών όρων που δίνονται είναι αποσπασματικές.

Εκτός από τις τεράστιες παρεκκλίσεις της εκτός σχεδίου δόμησης, τη δυνατότητα δημιουργίας νέων οικιστικών συνόλων έξω από την ισχύουσα πολεοδομική νομοθεσία και τις τεράστιες διαστάσεις της αυθαίρετης δόμησης, η έλλειψη θεσμοθετημένων κατευθύνσεων χωροταξικού σχεδιασμού αποτελεί ακόμη έναν βασικό αρνητικό παράγοντα.

Η προσπάθεια προώθησης γενικότερων μορφών σχεδιασμού σε τομεακό ή γεωγραφικό επίπεδο, παρά τα εργαλεία που παρέχει σήμερα η νομοθεσία, απέτυχε τελείως.

Ρυθμίσεις για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος περιελάμβανε το Σύνταγμα της χώρας ήδη μετά τη μεταπολίτευση. Ειδικότερα εργαλεία, όπως ο Ν. 360/76 περί χωροταξικού σχεδιασμού, παρέμειναν ανενεργά. Ο Ν. 1650/86 περί προστασίας του περιβάλλοντος, αν και δεν οδήγησε σε μία ολοκληρωμένη χωροταξική διαχείριση, προσδιόρισε μηχανισμούς και εργαλεία πολιτικής γης και αφορούσε κυρίως δύο ζώνες, τις ζώνες προστασίας και τις ζώνες ανάπτυξης παραγωγικών δραστηριοτήτων. Τα εκτελεστικά διατάγματα που ήταν απαραίτητα για την ενεργοποίηση της χωροταξικής διάστασης του νόμου δεν εκδόθηκαν ποτέ. Έτσι, η ΖΟΕ που προβλεπόταν από την πολεοδομική νομοθεσία (άρθρο 29 του Ν. 1337/83) μεταβλήθηκε σε κύριο όργανο άσκησης χωροταξικού σχεδιασμού *(Οικονόμου 16).*

Η αντίδραση της έγγειας ιδιοκτησίας στη διαδικασία θεσμοθέτησης χωροταξικού σχεδιασμού υπήρξε έντονη και αμείωτη. Όπως αναλύεται και στο κεφάλαιο που αφορά τον χωροταξικό σχεδιασμό, οι Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου της περιόδου 83-89 αφορούσαν απλώς κανονιστικές ρυθμίσεις σε περιαστικές ή άλλες περιοχές και καθόριζαν τα όρια κατάτμησης ή απλοποιημένες χρήσεις γης.

Από τις ειδικές χωροταξικές μελέτες που άρχισαν να συντάσσονται στα τέλη της δεκαετίας του ' 80 σχεδόν καμία δεν έχει θεσμοθετηθεί με Πρ. Δγμα. Οι διαδικασίες αυτές είχαν ως συνέπεια ένα ελάχιστο τμήμα της ελληνικής επικράτειας να καλύπτεται από τον σχεδιασμό, ενώ αντίθετα να επικρατούν διαδικασίες που βασίζονται σε περιστασιακές ρυθμίσεις, εύκαμπτες και υποκείμενες σε κάθε είδους πιέσεις. Από τα παραπάνω μπορούν να εξαχθούν ορισμένα συμπεράσματα για την πολιτική χρήσεων γης στον μη αστικό χώρο. Ειδικότερα:

- Η πολιτική αυτή δεν διατυπώθηκε ποτέ μέχρι σήμερα στην Ελλάδα με σαφή τρόπο. Εκτός, δηλαδή, από την ανυπαρξία βασικών αξόνων σε επίπεδο

σχεδιασμού, στον τομέα εφαρμογής οι χρήσεις ήταν αποσπασματικές και δεν μπορούσαν να εφαρμοστούν επιχειρησιακά. Τέλος, το ελληνικό κράτος απέφυγε συστηματικά να δεσμευτεί σε ζητήματα οργάνωσης του μη αστικού χώρου, εξαιτίας του μεγάλου πολιτικού και κοινωνικού κόστους.

• Η ένταξη των μη αστικών χρήσεων γης σε μία χωροταξική λογική είναι ένα φαινόμενο πολύ πρόσφατο. Το τμήμα του ελληνικού χώρου που καλύπτεται από κάποιο είδος σχεδιασμού (περιοχές προστασίας) είναι ελάχιστο (περίπου 3%). Η προώθηση θεσμοθετημένου σχεδιασμού, σε επίπεδο χρήσεων γης, στις ζώνες όπου αναπτύσσονται με ένταση οι ανθρώπινες δραστηριότητες αποτελεί ένα ουσιαστικό βήμα στην αντιμετώπιση των προβλημάτων που έχουν συσσωρευτεί.

• Η πολιτική χρήσεων γης στον μη αστικό χώρο, όπως εκφράζεται κυρίως μέσα από τα διατάγματα της εκτός σχεδίου δόμησης, ακολούθησε τις αρχές της μέγιστης προσόδου της έγγειας ιδιοκτησίας, λειτουργώντας σε βάρος των αρχών σχεδιασμού. Επισημαίνουμε ότι στο αρχικό Δγμα του 1923 δεν υπήρχε ευνοϊκή αντιμετώπιση των εκτός σχεδίων περιοχών από άποψη δόμησης. Η θέσπιση διατάξεων, όπως τα ευνοϊκότερα όρια αρτιότητας για τις παρόδιες ιδιοκτησίες και η έννοια της ζώνης γύρω από τους οικισμούς, έγινε αργότερα και είχε ως αποτέλεσμα τα γνωστά προβλήματα της γραμμικής ανάπτυξης κατά μήκος του βασικού οδικού δικτύου και της δόμησης του περιαστικού χώρου. Η ανοχή που παρατηρείται στις παράνομες κατατμήσεις και, ουσιαστικά, στο φαινόμενο της αυθαίρετης δόμησης *(Οικονόμου Μαλούτας, 23, Γετίμης 1989),* καθώς και η νομιμοποίηση κατά τακτά χρονικά διαστήματα των τετελεσμένων αποτελούν, στην ουσία, άσκηση συγκεκριμένης χωρικής πολιτικής. Επίσης, η θέσπιση εξαιρετικά υψηλών συντελεστών και όρων δόμησης μέσω παρεκκλίσεων στις εκτός σχεδίου περιοχές συντέλεσε στη διαμόρφωση της σημερινής κατάστασης.

• Η πυκνή δόμηση και η διασπορά κάθε είδους κτισμάτων στον μη αστικό χώρο συντέλεσαν στη ριζική αλλοίωσή του, στη συσσώρευση περιβαλλοντικών και προβλημάτων χρήσεων γης και στην αδυναμία ορθολογικής διαχείρισης του χωρικού συστήματος, το οποίο δέχεται τις ισχυρότερες πιέσεις. Η μέχρι σήμερα λειτουργία του κράτους, η εξάρτησή του από την έγγεια ιδιοκτησία και η αδυναμία του να προωθήσει ολοκληρωμένες

πολιτικές οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το σημερινό πρόγραμμα δράσης θα εξακολουθήσει να εφαρμόζεται και να διευρύνεται.

Η μελέτη του νέου προγράμματος χωροταξικού σχεδιασμού στρατηγικών κατευθύνσεων, ο νέος νόμος για τη Χωροταξία (Ν. 2742/99) και η πλήρης εγκατάλειψη των επιπέδων εφαρμογής (νομαρχιακό, Νέοι Δήμοι Σχεδίου Καποδίστρια) οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η θεσμοθέτηση ενός ορθολογικού συστήματος χρήσεων γης στον εξωαστικό χώρο αποτελεί μακροπρόθεσμο στόχο.

Η διαφοροποίηση ανάμεσα στις χρήσεις που απογράφει η ΕΣΥΕ, η Υπηρεσία Σύνταξης του Εθνικού Κτηματολογίου και το ΥΠΕΧΩΔΕ αποτελεί το βασικό μειονέκτημα. Ωστόσο, μεγαλύτερο πρόβλημα αποτελούν ο κατευθυντήριος χαρακτήρας των χρήσεων που προτείνουν οι μελέτες στρατηγικού σχεδιασμού, καθώς και ο δεσμευτικός χαρακτήρας και ο χαρτογραφικός ακριβής προσδιορισμός που απαιτούνται για το επίπεδο εφαρμογής. Οι χρήσεις αυτές θα πρέπει να είναι ανάλογες αυτών που διέπουν το από 23/2 - 26/3/87 Πρ. Δγμα (ΦΕΚ 166Δ') για τον καθορισμό χρήσεων γης στον αστικό χώρο. Στο πλαίσιο εξειδίκευσης του σχεδιασμού θα μπορούσε να διαμορφωθεί ένας πυρήνας κοινών χρήσεων (όπως κοινωφελείς εξυπηρετήσεις), μία ομάδα χρήσεων αποκλειστικά για τον εξωαστικό χώρο (π.χ. γεωργική γη, δάση - δασικές εκτάσεις) και μία τρίτη ομάδα αποκλειστικά για αστικές χρήσεις (π.χ. κεντρικές λειτουργίες). Οι περιοχές περιβαλλοντικής προστασίας, οι αναπτυξιακές ζώνες και οι χώροι υποδοχής ειδικών χωρικών πολιτικών θα πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο ειδικών ρυθμίσεων και εξειδικευμένου σχεδιασμού. Π.χ. η εισαγωγή του θεσμού της άδειας χωροθέτησης θα πρέπει να γενικευτεί και να ενσωματωθεί σε αυτήν το σύνολο των θεσμικών ρυθμίσεων που απαιτούνται για την εφαρμογή της.

3.2 Ο ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΥΡΥΤΕΡΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3.2.1 Η εξέλιξη του θεσμικού πλαισίου και οι προσπάθειες εφαρμογής του

Η τεράστια εξάπλωση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων μετά τη μεταπολεμική περίοδο, σε συνδυασμό με την έλλειψη θεσμοθετημένου σχεδιασμού και τον αποσπασματικό χαρακτήρα των ρυθμίσεων, είχε ως αποτέλεσμα, σε πολλές περιπτώσεις, μη αναστρέψιμες αλλοιώσεις στο φυσικό περιβάλλον. Η αλόγιστη ένταση της αναπτυξιακής διαδικασίας κατευθύνθηκε χωρίς διάκριση στους περιαστικούς, δασικούς, παράκτιους, παρόδιους ή γεωργικούς φυσικούς πόρους και οικοσυστήματα της χώρας.

Οι αδυναμίες του συστήματος έγγειας ιδιοκτησίας, η αποσπασματική οικιστική πολιτική, η πολιτική χρήσεων και χωροθετήσεων στον μη αστικό χώρο, χωρίς κανένα προγραμματισμό και σχεδιασμό, είχε ως αποτέλεσμα μέχρι τη δεκαετία του '70 να μην υλοποιηθεί καμία ουσιαστική παρέμβαση σε ό,τι αφορά τον χωροταξικό σχεδιασμό.

Κατά τη δεκαετία του '70 αναπτύσσεται μία θεσμοθετική δυναμική που καταλήγει στην ψήφιση νόμων όπως ο Ν. 360/76 και 947/79. Δυστυχώς. Όμως. έλειπε η πολιτική βούληση για την εφαρμογή τους και, έτσι, το νέο αυτό και προωθημένο για την εποχή του νομοθετικό πλαίσιο κατέστη πρακτικά ανενεργό.

Κατά τη δεκαετία του '80, αν και η προσοχή της πολιτείας στρέφεται στον πολεοδομικό σχεδιασμό, υλοποιούνται σύνθετες δράσεις, αφού τόσο τα εργαλεία του Ν. 1337/83 (οικιστικός νόμος), όσο και οι προδιαγραφές των Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων εισάγουν την έννοια της Ζώνης Οικιστικού Ελέγχου (άρθρο 29 Ν 1337/83) και των χρήσεων γης στα Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια (Παράρτημα, Χάρτης 10). Ταυτόχρονα, η Επιχείρηση Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης συμπληρώνεται με μία σειρά μελετών, όπως τα Χωροταξικά των Νομών της χώρας και αργότερα οι Ζώνες βιομηχανίας, τουρισμού, εξόρυξης.

Δυστυχώς, με την προώθηση των μελετών αυτών, οι οποίες συνιστούν μία πρωτόγνωρη κρατική παρέμβαση στον τομέα του σχεδιασμού, εκδηλώνονται και οι αντιδράσεις των μικροϊδιοκτητών της γης, των εργολάβων και των μεσαζόντων, οι οποίοι, μέσω της λειτουργίας του πολιτικού συστήματος, μπλοκάρουν την εφαρμογή του σχεδιασμού. Έτσι, εκτός από τις ρυθμίσεις της οικιστικής πολιτικής (που αναλύονται σε άλλο κεφάλαιο), τα Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια περιορίζονται σε αποσπασματικές ρυθμίσεις που αφορούν τον αστικό

ιστό και δεν αξιοποιούν τα εργαλεία σχεδιασμού, όπως οι χρήσεις γης ευρύτερης περιοχής, η προστασία περιβάλλοντος στον μη αστικό χώρο και η ζώνη οικιστικού ελέγχου σε ολόκληρο ή τμήμα των διοικητικών ορίων. Τα σχέδια αυτά θεσμοθετούνται με υπουργικές αποφάσεις και όχι προεδρικά διατάγματα και, κατά συνέπεια, δεν έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα. Επιπλέον, δεν θεσμοθετούνται οι μελέτες χωροταξικής οργάνωσης των νομών της χώρας, οι οποίες, παρά το συνοπτικό περιεχόμενό τους, έχουν ορισμένα πλεονεκτήματα, όπως η αναγνώσιμη κλίμακα, η θέσπιση ζωνών καταλληλότητας για την ανάπτυξη παραγωγικών δραστηριοτήτων, την προστασία του περιβάλλοντος, τη δημιουργία δικτύων οικισμών κλπ.

Για τη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα των δράσεων που ανέπτυξε το Υπουργείο ΠΕΧΩΔΕ στις αρχές της δεκαετίας του ‘80 με την επιχείρηση Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης και τον νέο Οικιστικό Νόμο (Ν. 1337/83), εκπονήθηκαν χωροταξικά Σχέδια για όλους τους νομούς της χώρας.

Τα Χωροταξικά Σχέδια των Νομών στόχευαν να αποτελέσουν τη χωρική συνιστώσα των πενταετών προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης στο πλαίσιο του υποτιθέμενου δημοκρατικού προγραμματισμού. Η χωροταξική αυτή προσέγγιση κρίθηκε απαραίτητη για τη θεσμική κατοχύρωση της χωροθέτησης των παραγωγικών δραστηριοτήτων, την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, την οργάνωση του αστικού χώρου, την κάλυψη των διοικητικών, κοινωνικών και άλλων αναγκών και τη δημιουργία ενός αποκεντρωμένου πλαισίου χωρικών ρυθμίσεων (Παράρτημα, Χάρτης 11).

Στο πλαίσιο αυτό αποφασίστηκε η υιοθέτηση ενός συνοπτικού πλαισίου δομικών παρεμβάσεων ανά νομό, που περιελάμβανε τη χωροθέτηση των παραγωγικών δραστηριοτήτων, τις χρήσεις γης, τη διάρθρωση των δικτύων τεχνικών υποδομών, το οικιστικό δίκτυο και τον καθορισμό ζωνών ειδικής παρέμβασης. Τα σχέδια εκπονήθηκαν την περίοδο ‘84-‘85 και αποτελούσαν εισηγήσεις προς τα Νομαρχιακά Συμβούλια και τους τοπικούς φορείς, περιλαμβάνοντας καινοτόμα στοιχεία, όπως η οργάνωση του οικιστικού δικτύου μέσω του συστήματος των ανοιχτών πόλεων, η περιβαλλοντική αναγνώριση, έστω και σε μη ολοκληρωμένη μορφή, η αναγνώριση της πολεοδομικής και χωροταξικής συγκρότησης, καθώς και προτάσεις για τη διάρθρωση των παραγωγικών συστημάτων. Η περίοδος κατά την οποία ολοκληρώθηκαν τα σχέδια ήταν εξαιρετικά ευνοϊκή για την υλοποίησή τους, δεδομένης της πολιτικής

βούλησης για την ολοκλήρωση της Επιχείρησης Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης και την αποκέντρωση των δράσεων σε ολόκληρο τον εθνικό χώρο.

Ο συνδυασμός ρυθμίσεων σε τοπικό επίπεδο, όπως τα νέα Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια του Ν. 1337/83, με τις δράσεις σε επίπεδο νομού (ζώνες μεταποίησης, τουρισμού, προστασίας, ανάδειξης κλπ.) θα μπορούσε να δώσει πολλαπλασιαστικά θετικά αποτελέσματα. Την ίδια χρονική περίοδο λειτουργούσε μια σειρά από επιτροπές και όργανα επιστημονικού, διοικητικού ή εποπτικού χαρακτήρα που ήταν κατάλληλα για την κοινοποίηση του σχεδιασμού σε ευρύτερες κοινωνικές ομάδες και την προετοιμασία της διοίκησης για την εφαρμογή του.

Η μη θεσμοθέτηση των χωροταξικών των νομών και η έλλειψη πολιτικής βούλησης για την εφαρμογή τους, λόγω τοπικών ή συντεχνιακών αντιδράσεων, έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη μη υλοποίησή τους, αφού χρησιμοποιήθηκαν μόνο ως εργαλεία κατεύθυνσης του σχεδιασμού και της αναπτυξιακής διαδικασίας. Η μη σύνδεση του αναπτυξιακού με τον χωροταξικό σχεδιασμό και η κατεύθυνση του τελευταίου προς μια πιο ισομερή ανάπτυξη (οι ανοιχτές πόλεις του ΥΠΕΧΩΔΕ το 1983) θυμίζουν, κατά κάποιο τρόπο, εφαρμογή της θεωρίας του Christaller), η οποία δεν ήταν δυνατόν να επιτευχθεί με τους διατιθέμενους πόρους. Κατά συνέπεια, έπρεπε να ληφθούν και να εφαρμοστούν αποφάσεις χωροταξικού και αναπτυξιακού χαρακτήρα (ποια δηλαδή έργα θα υλοποιηθούν κατά προτεραιότητα σε νομαρχιακό ή τοπικό επίπεδο). Η κατάσταση αυτή ήταν κυρίως υπεύθυνη για τη μη επιτυχία των επιδιωκόμενων στόχων.

Τα χωροταξικά των νομών κάλυψαν την ανάγκη για έναν σχεδιασμό ανάμεσα στην κλίμακα των στρατηγικών κατευθύνσεων και την κλίμακα της εφαρμογής (σε χάρτες από 1:50.000 έως 1:250.000), ο οποίος είναι απαραίτητος για τη δημιουργία ενός πλαισίου κατευθύνσεων απαραίτητο στο σχεδιασμό τοπικής κλίμακας. Αλλά κάλυπταν ολόκληρο τον εθνικό γεωγραφικό χώρο σε μία χρονική περίοδο κατά την οποία δεν είχε δρομολογηθεί η άσκηση ευρωπαϊκών πολιτικών και προγραμμάτων, όπως τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα και τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης.

Ο χωροταξικός σχεδιασμός σε επίπεδο νομών (1983-85), όπως επιχειρήθηκε από το ΥΧΟΠ, είχε σκοπό να συγκεκριμενοποιήσει, να συντονίσει και να εναρμονίσει στο γεωγραφικό επίπεδο του νομού τις οικονομικές, κοινωνικές και τεχνικές δραστηριότητες του αναπτυξιακού προγραμματισμού,

προκειμένου να επιτύχει μία κατά το δυνατόν σύμμετρη ανάπτυξη, η οποία θα επέτρεπε τη διάχυση της αναπτυξιακής διαδικασίας σε κάθε τμήμα του εθνικού χώρου.

Τα σχέδια πρότειναν την οργάνωση του χώρου σε κάθε νομό και τη στήριξη της τοπικής ανάπτυξης στους βασικούς τομείς, οι οποίοι εξειδίκευαν τους βασικούς αναπτυξιακούς στόχους, την επιθυμητή δομή στον χώρο του παραγωγικού συστήματος, τα δίκτυα τεχνικών υποδομών, την οικιστική δομή και το πλέγμα διοικητικών – κοινωνικών εξυπηρετήσεων, καθώς και τις ζώνες ειδικής ρύθμισης και προστασίας ευαίσθητων ή κρίσιμων περιοχών.

Τα σχέδια ήταν δυνατόν να συμπληρωθούν με ειδικότερες τομεακές προσεγγίσεις, όταν αυτό κρινόταν απαραίτητο, ενώ υπήρχε πρόβλεψη για την αναθεώρησή τους κατά τακτά χρονικά διαστήματα. Πρακτικά, δηλαδή, πριν λειτουργήσουν οι περιφέρειες ως προγραμματικό κύτταρο, έγινε προσπάθεια να υλοποιηθεί ο Χωροταξικός Σχεδιασμός σε επίπεδο νομού. Την περίοδο αυτή (δεκαετία του ‘80) τα Νομαρχιακά Συμβούλια κατάρτιζαν τα πενταετή προγράμματα ανάπτυξης, ενώ τα χωροταξικά σχέδια αποτελούσαν τη χωροταξική στήριξη της αναπτυξιακής διαδικασίας. Οι βασικοί αναπτυξιακοί στόχοι καθορίζονταν με βάση τις προοπτικές του πενταετούς προγράμματος ανάπτυξης 1983-87, για τη διαμόρφωση των οποίων χρησιμοποιούνταν τα ειδικότερα δημογραφικά, οικονομικά, κοινωνικά και άλλα χαρακτηριστικά του κάθε νομού.

Ιδιαίτερη προσοχή δινόταν στη δομή του παραγωγικού συστήματος και ειδικά στην αγροτική οικονομία, ενώ για τη χωροθέτηση των παραγωγικών δραστηριοτήτων ετίθεντο ως στόχοι η δημιουργία Βιομηχανικών Περιοχών (ΕΤΒΑ), ΒΙΠΑ (Βιομηχανικά - Βιοτεχνικά Πάρκα) και Ζωνών διάσπαρτης εγκατάστασης σε αγροτικές περιοχές. Ξεχωριστή προσέγγιση ακολουθούνταν για τον τουρισμό, τις Ζώνες κινήτρων, τα λατομεία και άλλες χρήσεις.

Η δημιουργία τεχνικών και κυκλοφοριακών υποδομών προτεινόταν με γνώμονα την εξυπηρέτηση των δικτύων μεσαίων και μικρών οικισμών στο πλαίσιο δημιουργίας «ανοικτών πόλεων», που υλοποιείται με αποκέντρωση διοικητικών και κοινωνικών εξυπηρετήσεων σε επιλεγμένα κέντρα κάθε οικιστικής ενότητας.

Σε ό,τι αφορά την οικιστική δομή, η παροχή ίσων εξυπηρετήσεων απαιτούσε τη λειτουργία ενός αποκεντρωμένου πλέγματος μικρομεσαίων

οικισμών 2-10.000 κατοίκων. Η προεργασία και η υποδομή που δημιούργησε το πρόγραμμα των «ανοικτών πόλεων» είναι αυτή που οδήγησε τελικά, στα τέλη της δεκαετίας του ’90, στους Καποδιστριακούς Δήμους, αλλά και γενικότερα στην κάλυψη μεγάλου τμήματος του επαρχιακού χώρου με εξυπηρετήσεις και υποδομές.

Οι οικισμοί κατατάχθηκαν σε κατηγορίες, οι οποίες ήταν οι εξής: 5ου επιπέδου (κάτω των 2.000 κατοίκων), 4ου επιπέδου (μέχρι 5.000 κατοίκους), 3ου επιπέδου (επαρχιακής κλίμακας μέχρι 20.000 κατοίκους), 2ου επιπέδου (πρωτεύουσες νομών και οικισμοί μέχρι 100.000 κατοίκους) και περιφερειακά κέντρα (μέχρι 500.000 κατοίκους). Για κάθε κατηγορία οικισμών εξειδικεύονταν οι απαραίτητες για την εξυπηρέτηση των κατοίκων διοικητικές, τεχνικές, κοινωνικές και λοιπές υποδομές.

Στα χωροταξικά Σχέδια των νομών υποδεικνύονταν όλες οι περιοχές που χρειάζονταν προστασία και ειδικότερη προσέγγιση (οικοσυστήματα, ευαίσθητες περιοχές, γεωργική γη υψηλής παραγωγικότητας, ζώνες φυσικών ακαταλληλοτήτων κλπ.). Οι μελέτες συνοδεύονταν από χάρτες σε κλίμακα 1:250.000, όπου απεικονίζονταν με σχετική ακρίβεια οι κατευθύνσεις ανάπτυξης και σχεδιασμού τοπικού επιπέδου (επαρχιακό, ανοιχτές πόλεις, ζώνες ειδικής μελέτης και παρέμβασης). Στη συνέχεια, η υλοποίησή τους έπρεπε να γίνει μέσω ειδικότερων τοπικών αναπτυξιακών σχεδίων και μελετών εφαρμογής.

Η μη θεσμοθέτηση των χωροταξικών Σχεδίων των νομών αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα αναξιόπιστης πολιτικής, αφού οι συνθήκες ήταν αρκετά ώριμες, στα μέσα της δεκαετίας του ’80, ώστε, σε συνδυασμό με τις δράσεις της Επιχείρησης Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης και το υφιστάμενο ευνοϊκό διοικητικό και κοινωνικό πλαίσιο (λειτουργία επιτροπών σε επίπεδο ΟΤΑ, Νομαρχιακών Συμβουλίων κλπ.), να μπορέσουν να υλοποιηθούν τουλάχιστον ορισμένες κατευθύνσεις του σχεδιασμού.

Η προώθηση υπερβολικών τοπικών αιτημάτων, κυρίως μέσω των νέων Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων του Ν. 1337/83 και η μη αξιολόγησή τους σε νομαρχιακό επίπεδο μέσω ενός θεσμοθετημένου Χωροταξικού Σχεδιασμού, οδήγησε στη συνέχιση του υφισταμένου καθεστώτος της διάσπαρτης εγκατάστασης στις περιαστικές και εκτός σχεδίου περιοχές, το οποίο ευθύνεται σε σημαντικό βαθμό για τα προβλήματα που αφορούν το δομημένο περιβάλλον και την υποβάθμιση των φυσικών πόρων στην Ελλάδα.

Οι αυτόνομες Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου (Ζ.Ο.Ε.) του άρθρου 29 του Ν. 1337/83 καθιερώνονται επιλεκτικά σε περιαστικές ή ευαίσθητες περιοχές, χωρίς, όμως, στη φάση αυτή να έχουν αποκτήσει ένα περιεχόμενο που να συνδέει τις χωρικές με τις οικονομικές παραμέτρους. Η πορεία των μελετών αυτών είναι καθοδική, ιδιαίτερα μετά το 1986, με την ελαχιστοποίηση των χρηματοδοτήσεων της Επιχείρησης Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης. Παρ' όλα αυτά, μία μεταγενέστερη επικαιροποίηση των προσπαθειών αυτών αποδεικνύει ότι στα μέσα της δεκαετίας του '80 χάθηκε μία μεγάλη ευκαιρία για την προώθηση ρυθμίσεων στον μη αστικό χώρο. Έτσι, παράλληλα με τις ρυθμίσεις των Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων, των χρήσεων γης στις ευρύτερες περιοχές των οικισμών, των Χωροταξικών Σχεδίων των Νομών και των ρυθμίσεων στις Ζώνες Βιομηχανίας - Τουρισμού - Εξόρυξης που προωθήθηκαν στα τέλη της δεκαετίας, ήταν δυνατόν να υλοποιηθεί ένας άτυπος χωροταξικός σχεδιασμός, ο οποίος, σε συνδυασμό με τον οικονομικό σχεδιασμό, μπορούσε να δημιουργήσει καλύτερες συνθήκες για τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (ΜΟΠ) και τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης (Κ.Π.Σ) που ακολούθησαν.

Η πρόσφατη εμπειρία από τις προσπάθειες που έγιναν στον βορειοελλαδικό χώρο οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το διάστημα αυτό υπήρξε καθοριστικό, αφού η λειτουργία των επιτροπών και οι συμμετοχικές διαδικασίες της ΕΠΑ επέτρεπαν το πέρασμα του σχεδιασμού σε πληθώρα οργάνων, όπως τα Νομαρχιακά Συμβούλια, οι Νομαρχιακές και Περιφερειακές Υπηρεσίες, τα Επιμελητήρια, οι φορείς της ιδιωτικής οικονομίας κλπ. Στη συνέχεια, με την «κεντρικοποίηση» του σχεδιασμού, που κατευθύνεται από τις κεντρικές υπηρεσίες του ΥΠΕΧΩΔΕ ή άλλων υπουργείων και οργανισμών, η ευκαιρία αυτή χάθηκε, αφού αναπτύχθηκε η γνωστή αντιπαλότητα τοπικών και κεντρικών φορέων.

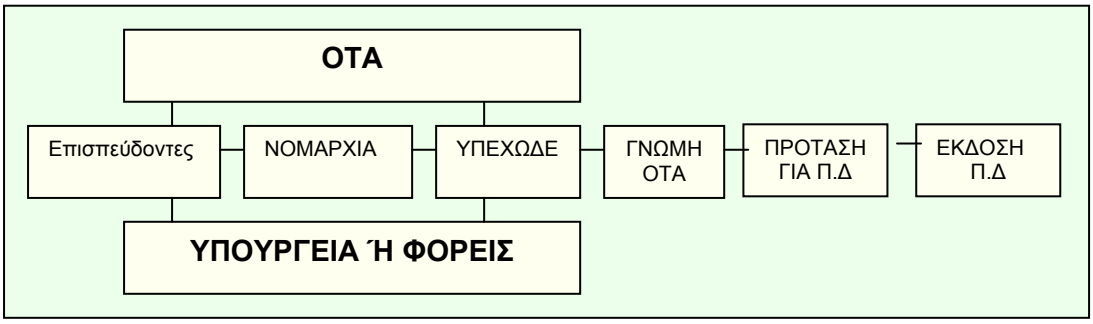
Ενδεικτικό όλων όσων αναφέρονται είναι ότι, ενώ αρχικά εφαρμόστηκαν οι ρυθμίσεις για τον μη αστικό χώρο, στη συνέχεια αποδυναμώθηκαν και η πορεία αυτή συνεχίστηκε μέχρι σήμερα. Έτσι, το περιεχόμενο των προγραμμάτων των νομαρχιών είναι μία απλή συρραφή έργων που δεν υπακούουν σε καμία λογική σχεδιασμού και δυναμιτίζουν κάθε προσπάθεια στον τομέα του προγραμματισμού.

Παρακάτω αναλύεται το σύστημα των προδιαγραφών των Ζωνών Οικιστικού Ελέγχου, οι κατηγορίες τους, η πορεία υλοποίησής τους και η

σύνδεσή τους με τις νεότερες τάσεις για τη θεσμοθέτηση χωροταξικού σχεδιασμού στη χώρα.

Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου: Αυτές, σύμφωνα με το άρθρο 29 του Ν. 1337/83, θεσπίζονται σε περιαστικές και σε περιβαλλοντικά ευαίσθητες περιοχές (δάση, οικοσυστήματα, ακτές, τοπία) και στόχο αποτελεί η ανάπτυξή τους με τρόπο συμβατό με τον χαρακτήρα τους. Χρησιμοποιούν εργαλεία κανονιστικών ρυθμίσεων, όπως οι όροι δόμησης και οι χρήσεις γης. Αν και θεσμοθετήθηκαν κυρίως ως εργαλεία για την προστασία των περιαστικών περιοχών και των ευαίσθητων ζωνών, στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκαν, ελλείψει θεσμοθετημένου χωροταξικού σχεδιασμού, και για τη νομοθετική κάλυψη ειδικών χωροταξικών ή περιβαλλοντικών μελετών. Η πορεία αυτή αποδεικνύει την ανεπάρκεια των μέσων για την εφαρμογή χωροταξικών πολιτικών στην Ελλάδα.

Η διαδικασία θεσμοθέτησης των Ζ.Ο.Ε. είναι η ακόλουθη:

Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες: Οι Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες αποβλέπουν στον ορθολογικό σχεδιασμό της αναπτυξιακής διαδικασίας σε παράκτιες, ευαίσθητες ή προβληματικές περιοχές. Οι μελέτες αυτές μπορούν να ορίζουν το σύστημα ανάπτυξης:

- των χρήσεων παραθεριστικής κατοικίας και τουρισμού
- των ζωνών παραγωγικών δραστηριοτήτων
- της χωροθέτησης τεχνικών υποδομών
- των ζωνών περιβαλλοντικής προστασίας
- των ζωνών ειδικής μελέτης και προβλημάτων

Μπορούν, ακόμα, να προτείνουν μέτρα για τη σύνδεση οικονομικού-χωρικού σχεδιασμού, καθώς και πρόγραμμα των απαραίτητων για την υλοποίηση του σχεδιασμού πόρων. Η θεσμοθέτηση των μελετών αυτών

βασίζεται στη Ζώνη Οικιστικού Ελέγχου και τον Ν. 1650/86 για την προστασία του περιβάλλοντος. Με τη μη ενεργοποίηση εργαλείων του Ν. 1650 (άρθρα 21, 23, 24 κλπ.), οι Ε.Χ.Μ. βασίζονται κυρίως στο άρθρο 29 του Ν. 1337/83. Οι προδιαγραφές προβλέπουν την ολοκλήρωσή τους σε τέσσερα στάδια: προμελέτη, επεξεργασία τελικής πρότασης, διόρθωση μετά την τήρηση νόμιμης διαδικασίας, οριστική πρόταση.

Το πρόγραμμα του Υπουργείου ΠΕΧΩΔΕ περιλαμβάνει τη θεσμοθέτηση 37 συνολικά ΖΟΕ την περίοδο 1983-89 και 18 την περίοδο 90-93. Ορισμένες από αυτές αφορούν κυρίως τον καθορισμό ορίων κατάτμησης, ενώ άλλες θεσμοθετούν χρήσεις γης και ειδικούς όρους και περιορισμούς δόμησης. Κατά την περίοδο 1986-89 ανατέθηκε η εκπόνηση 20 Ειδικών Χωροταξικών Μελετών, οι οποίες ολοκληρώθηκαν, χωρίς, όμως, να θεσμοθετηθεί καμία από αυτές, ενώ, στη συνέχεια, με την συμπλήρωση των σχετικών προδιαγραφών στο πλαίσιο του κοινοτικού προγράμματος ENVIREG, ανατέθηκε η εκπόνηση ακόμα 13 Ειδικών Χωροταξικών Μελετών (Παράρτημα, Χάρτες 12 και 13).

Οι Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες, με τα κριτήρια βιώσιμης ανάπτυξης που υιοθετούν και την αναγνώσιμη κλίμακά τους (1:25.000), θα μπορούσαν να αποτελέσουν υπόδειγμα καλά μελετημένου χωροταξικού σχεδιασμού. Η μη θεσμοθέτηση και εφαρμογή τους μέχρι σήμερα εντάσσεται στη γενικότερη αδυναμία άσκησης χωροταξικής πολιτικής στην Ελλάδα.

28. Εγκεκριμένες μελέτες ΖΟΕ κατά την περίοδο 1983 - 1989			
Α/Α	**Τίτλος Μελέτης**	**Έτος έγκρισης**	**Αριθμός ΦΕΚ**
1.	ΖΟΕ Αττικής	1983	984 Δ
2.	ΖΟΕ Θεσσαλονίκης	1985	689 Δ
3.	ΖΟΕ Καστοριάς	1986	125 Δ
4.	ΖΟΕ Αγίων Θεοδώρων	1986	1308 Δ
5.	ΖΟΕ Σάντα Αγίου Παντελεήμονα Κιλκίς	1986	17 Δ
6.	ΖΟΕ Αργοστολίου	1986	2 Δ
7.	ΖΟΕ Ληξουρίου	1986	293 Δ
8.	ΖΟΕ Νάουσας	1986	407 Δ
9.	ΖΟΕ Κιλκίς	1986	55 Δ
10.	ΖΟΕ Βόλου	1986	63 Δ
11.	ΖΟΕ Χορτιάτη Θεσσαλονίκης	1986	721 Δ
12.	ΖΟΕ Λαγανά Ζακύνθου	1987	37 Δ
13.	ΖΟΕ Σούδας	1987	435 Δ
14.	ΖΟΕ Ρεθύμνου	1987	720 Δ
15.	ΖΟΕ Αγίου Βλάση Αιτωλοακαρνανίας	1988	327 Δ
16.	ΖΟΕ Βαθέως Αυλίδος - Φάρου	1988	671 Δ
17.	ΖΟΕ Σχηματαρίου Οινοφύτων (παραλία)	1988	686 Δ
18.	ΖΟΕ Καλλικράτειας	1988	700 Δ
19.	ΖΟΕ Άφαντου Ρόδου	1988	715 Δ
20.	ΖΟΕ Πεντέλης	1988	755 Δ
21.	ΖΟΕ Πισοδερίου Φλώρινας	1988	800 Δ
22.	ΖΟΕ Νάξου	1988	846 Δ
23.	ΖΟΕ Πικερμίου Ραφήνας	1988	867 Δ
24.	ΖΟΕ Βασιλικού - Φύλλων Ευβοίας	1989	102 Δ
25.	ΖΟΕ Ιωαννίνων	1989	297 Δ
26.	ΖΟΕ Βέροιας	1989	338 Δ
27.	ΖΟΕ Σύρου	1989	339 Δ
28.	ΖΟΕ Αγίου Γεωργίου Αργυράδων Κέρκυρας	1989	407 Δ
29.	ΖΟΕ Θέρμης Θεσσαλονίκης	1989	414 Δ
30.	ΖΟΕ Κω	1989	427 Δ
31.	ΖΟΕ Καβάλας	1989	437 Δ
32.	ΖΟΕ Πάρου	1989	573 Δ
33.	ΖΟΕ Κοζάνης	1989	582 Δ
34.	ΖΟΕ Μαρμαρίου Ευβοίας	1989	587 Δ
35.	ΖΟΕ Ευκαρπίας Θεσσαλονίκης	1989	621 Δ
36.	ΖΟΕ Ψαχνών Ευβοίας	1989	642 Δ
37.	ΖΟΕ Αλμυροποτάμου Ευβοίας	1989	689 Δ

29. Εγκεκριμένες μελέτες ΖΟΕ κατά την περίοδο 1990 – 1993			
Α/Α	**Τίτλος Μελέτης**	**Έτος έγκρισης**	**Αριθμός ΦΕΚ**
1.	ΖΟΕ Δύστου Ευβοίας	1990	60 Δ
2.	ΖΟΕ Λιτοχωρίου	1990	87 Δ
3.	ΖΟΕ Οίας θήρας	1990	139 Δ
4.	ΖΟΕ Τήνου	1990	163 Δ
5.	ΖΟΕ Κανατάδικων Ευβοίας	1990	205 Δ
6.	ΖΟΕ Επισκοπής Γεωργιούπολης	1990	211 Δ
7.	ΖΟΕ Ζακύνθου	1990	347 Δ
8.	ΖΟΕ Τρικάλων	1990	363 Δ
9.	ΖΟΕ Κάτω Αχαΐας	1990	386 Δ
10.	ΖΟΕ Λεπτοκαριάς	1990	447 Δ
11.	ΖΟΕ Μεσάγκαλα Καστρί Λουτρά	1990	589 Δ
12.	ΖΟΕ Σκάλας Παναγιάς Θάσου	1991	23 Δ
13.	ΖΟΕ Νότιας παραλιακής περιοχής Πιερίας	1991	240 Δ
14.	ΖΟΕ Ταυρωπού	1991	315 Δ
15.	ΖΟΕ Αγιοκάμπου Σωτηρίτσας Βέλικα	1991	750 Δ
16.	ΖΟΕ Πρεβέζης	1991	781 Δ
17.	ΖΟΕ Πυθαγορείου Σάμου	1991	798 Δ
18.	ΖΟΕ Παραλιακής Ηλείας	1993	1161 Δ

30. Μελέτες ΖΟΕ που προκηρύχθηκαν κατά το διάστημα 1988 – 1992		
Α/Α	**Τίτλος Μελέτης**	**Έτος έγκρισης**
1.	Ειδική Χωροταξική Μελέτη Πρεσπών	1988
2.	Ειδική Χωροταξική Μελέτη Προστασίας Κερκυραϊκού Τοπίου	1988
3.	Ειδική Χωροταξική Μελέτη Λίμνης Πλαστήρα Ταυρωπού	1991
4.	Ειδική Χωροταξική Μελέτη Πηλίου Βορείων Σποράδων	1991
5.	Ειδική Χωροταξική Μελέτη νήσου Λέσβου	1988
6.	Ειδική Χωροταξική Μελέτη νήσου Χίου	1988
7.	Ειδική Χωροταξική Μελέτη νήσου Σάμου	1988

8.	Ειδική Χωροταξική Μελέτη νήσου Πάτμου	1992
9.	Ειδική Χωροταξική Μελέτη νήσου Νάξου	1991
10.	Ειδική Χωροταξική Μελέτη νήσου Σύρου	1988
11.	Ειδική Χωροταξική Μελέτη νήσου Καρπάθου	1988
12.	Ειδική Χωροταξική Μελέτη Μεσσηνιακής Μάνης	1991
13.	Ειδική Χωροταξική Μελέτη Οινοφύτων Σχηματαρίου (Βιομηχανική ζώνη)	1988
14.	Ειδική Χωροταξική Μελέτη Θίσδης Δομβραίνης	1989
15.	Ειδική Χωροταξική Μελέτη Λόρδου Ρόδου	1989
16.	Ειδική Χωροταξική Μελέτη Προστασίας Μακρονήσου	1989
17.	Ειδική Χωροταξική Μελέτη Νοτίων Ακτών νομού Ρεθύμνου	1988
18.	Ειδική Χωροταξική Μελέτη Νοτίων Ακτών νομού Ηρακλείου	1988
19.	Ειδική Χωροταξική Μελέτη Νοτίων Ακτών νομού Λασιθίου	1988
20.	Ειδική Χωροταξική Μελέτη Ουρανούπολης Χαλκιδικής	

Α/Α	**31. Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες προγράμματος ENVIREG**
1.	ΕΧΜ Άνδρου Τήνου Μυκόνου
2.	ΕΧΜ Πάρου Αντιπάρου
3.	ΕΧΜ Κέας Κύθνου Σερίφου Σίφνου
4.	ΕΧΜ θήρας Ίου
5.	ΕΧΜ Μήλου Κιμώλου
6.	ΕΧΜ Λευκάδας
7.	ΕΧΜ Κεφαλληνίας & Ιθάκης
8.	ΕΧΜ Ζακύνθου
9.	ΕΧΜ Ακτών Κορινθιακού
10.	ΕΧΜ Ακτών Χαλκιδικής
11.	ΕΧΜ Λήμνου Ικαρίας Φούρνων
12.	ΕΧΜ Κω Καλύμνου Νισύρου Γυαλί κλπ.
13.	ΕΧΜ Ρόδου

3.2.2 Χωροταξική ανασυγκρότηση και ευρωπαϊκός προσανατολισμός

Ο χωροταξικός προγραμματισμός στην Ελλάδα στα μέσα της δεκαετίας του '90 κατέστησε φανερή την ανάγκη ένταξής του στις εξελίξεις που αναπτύσσονται σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο. Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, οι νέες τεχνολογίες, η ανάπτυξη των υπηρεσιών, των επικοινωνιών, της έρευνας, καθώς και η σημασία του αστικού και φυσικού περιβάλλοντος ως

παραγόντων προσέλκυσης επενδύσεων διαμορφώνουν ένα νέο ανταγωνιστικό περιβάλλον τόσο για τη χώρα συνολικά, όσο και για τις επιμέρους περιφέρειές της ειδικότερα. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η Οικονομική και Νομισματική Ένωση, σε συνδυασμό με την περιφερειακή θέση της χώρας και την απόσταση που τη χωρίζει από τον κοινοτικό χώρο, περικλείει κινδύνους για τη θέση της στο υπό διαμόρφωση νέο κοινοτικό περιβάλλον. Οι αλλαγές στα Βαλκάνια και την Ανατολική Ευρώπη δημιουργούν ευκαιρίες με την οριοθέτηση ενός οικονομικού χώρου πιο προσιτού στην Ελλάδα.

Η τροποποίηση πολιτικών, όπως η Κοινή Αγροτική Πολιτική, σε συνδυασμό με παράγοντες, όπως η γήρανση του πληθυσμού, η μαζική εισροή μεταναστών, η γεωμορφολογία του εθνικού χώρου και η δυσκολία στις συγκοινωνίες – επικοινωνίες, θα έχει σημαντικές επιπτώσεις στην οργάνωση και λειτουργία των χωρικών συστημάτων των περιφερειών της χώρας. Στο πλαίσιο αυτό απαιτείται μία χωροταξική προσέγγιση η οποία θα λαμβάνει υπόψη της τόσο τις εξελίξεις και τάσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο, όσο και τις επιπτώσεις των εθνικών πολιτικών.

Παρά την έλλειψη μέχρι σήμερα θεσμοθέτησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση κοινού πλαισίου χωροταξικού σχεδιασμού, έχει αναπτυχθεί ένας δυναμικός προβληματισμός για τη χωρική οργάνωση του κοινοτικού χώρου. Στο πλαίσιο αυτό ολοκληρώθηκαν οι μελέτες Ευρώπη 2000 (1992), «Προοπτικές ανάπτυξης του κοινοτικού εδάφους» (3), Ευρώπη 2000+(1994), «Συνεργασία για τη Χωροταξία στην Ευρώπη» (4), όπου η Ελλάδα τοποθετείται στη Ζώνη της Κεντρικής Μεσογείου μαζί με τη Νότιο Ιταλία (Mezzogiorno). Στο διάστημα αυτό εμφανίστηκαν τέσσερα σενάρια για τη χωρική οργάνωση του κοινοτικού χώρου, κανένα, όμως, από τα οποία δεν αποτέλεσε επίσημη κατεύθυνση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Το 1997 ολοκληρώθηκε το Σχέδιο ανάπτυξης του κοινοτικού χώρου. Έτσι, τα ευρωπαϊκά κράτη, προσαρμοζόμενα στις νέες εξελίξεις, αναθεώρησαν τα τελευταία χρόνια τη νομοθεσία χωροταξικού σχεδιασμού.

Σε εθνικό επίπεδο, ο χωροταξικός σχεδιασμός θα πρέπει να συντονίζει τις πολιτικές που χρηματοδοτούνται από την Ε.Ε. με τους στόχους συνοχής του εθνικού χώρου και να οδηγεί σε μία βιώσιμη διαχείριση. Στην πραγματικότητα, όμως, οι εξελίξεις των δύο τελευταίων δεκαετιών δημιούργησαν σύνθετα χωρικά

προβλήματα και γεωγραφικές αντιθέσεις, που συνδυάστηκαν με την όξυνση των περιφερειακών ανισοτήτων.

Ειδικότερα, εξακολουθεί η πληθυσμιακή συγκέντρωση σε επιλεγμένα αστικά κέντρα, στις παράκτιες και τις πεδινές παραγωγικές περιοχές, που μεταφράζεται σε υπερσυγκέντρωση δραστηριοτήτων σε συγκεκριμένα σημεία του χώρου. Η ανάπτυξη του τριτογενή τομέα, της έρευνας και των επικοινωνιών οξύνει τις περιφερειακές αντιθέσεις, λόγω της παρακμής παραδοσιακών βιομηχανικών κέντρων και της ανάδειξη νέων. Ταυτόχρονα, οι αρνητικές επιπτώσεις από την αναπτυξιακή διαδικασία, όπως η αλλοίωση των φυσικών και των παράκτιων – περιαστικών - παρόδιων πόρων, τείνουν να λάβουν μη αναστρέψιμες διαστάσεις. Παρόλο που το ΥΠΕΧΩΔΕ υποστηρίζει ότι η διαδικασία θεσμοθέτησης Ζωνών Οικιστικού Ελέγχου και Ειδικών Χωροταξικών Μελετών στέφθηκε από επιτυχία, όπως προκύπτει και από άλλα κεφάλαια της προσέγγισης αυτής, όπου γίνεται αναφορά στο χωροταξικό σχεδιασμό, αυτό δεν είναι αληθές, αφού μεγάλο τμήμα των αρχικών ΖΟΕ δεν αφορά θεσμοθέτηση πραγματικών μελετών, αλλά, αντίθετα, ρυθμίσεων που περιλαμβάνουν μόνο τα όρια κατάτμησης ή την επιβολή ορισμένων χρήσεων γης σε εξαιρετικά περιορισμένα σημεία του γεωγραφικού χώρου, και, κατά συνέπεια, δεν υποκαθιστούν την εφαρμογή σχεδιασμού, αλλά επαληθεύουν τον αποσπασματικό χαρακτήρα των ρυθμίσεων.

Όσον αφορά τις Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες (Ε.Χ.Μ), ελάχιστες έχουν θεσμοθετηθεί, ενώ, παρά την ύπαρξη ενιαίων προδιαγραφών, διακρίνεται μεγάλη διαφοροποίηση στο περιεχόμενό τους και το προτεινόμενο σύστημα χρήσεων γης. Πράγματι, μία προσεκτική ματιά στο περιεχόμενο των μελετών (13) της δεύτερης σειράς που ανατέθηκαν στο πλαίσιο του κοινοτικού προγράμματος ENVIREG πείθει για την ακρίβεια των αναφερομένων. Επιπλέον, οι μελέτες αυτές δεν διακρίνονται για την προσπάθεια δημιουργίας ενός συστήματος μέτρησης της φέρουσας ικανότητας των οικοσυστημάτων, έτσι ώστε να βασίζονται σε πραγματικά δεδομένα, και στερούνται αναπτυξιακής λογικής και σύνδεσης με τα κοινοτικά και νομαρχιακά προγράμματα επενδύσεων. Δεν μπορούν, δηλαδή, να αποτελέσουν το μέσο για το πέρασμα σε ένα βιώσιμο σύστημα διαχείρισης του παράκτιου και ευαίσθητου οικολογικά χώρου.

Επισημαίνουμε ότι οι μελέτες αυτές, κατά τη διαδικασία σύνταξης και κοινοποίησής τους σε τοπικό και νομαρχιακό επίπεδο, συνάντησαν σφοδρές

αντιδράσεις από ολόκληρο το κύκλωμα που αναπτύσσεται γύρω από την έγγεια ιδιοκτησία (μικροϊδιοκτήτες, μεγαλοϊδιοκτήτες, οικοδομικοί συνεταιρισμοί, εργολάβοι οικισμών και ιδιωτικών πολεοδομήσεων, μεσίτες, έμποροι κλπ.).

Βέβαια, ουδέποτε υπήρξε σαφής κρατική πολιτική για τις χρήσεις γης στην Ελλάδα. Στα χωροταξικά των νομών του έτους 1984 προτείνεται μία απλοϊκή σειρά από χρήσεις γης, όπως γεωργική γη, δάση, βοσκότοποι, τουριστικές - βιομηχανικές - λατομικές ζώνες κλπ. Οι χρήσεις είναι αποσπασματικές, γενικού χαρακτήρα και μη εφαρμόσιμες. Ακόμα και το Διάταγμα χρήσεων γης του 1987 για τις αστικές περιοχές, ή εκείνο των περιοχών παραθεριστικής κατοικίας επιτρέπει τεράστιο εύρος χρήσεων γης, χωρίς να αναλύονται οι επιπτώσεις μίας τέτοιας επιλογής σε πρακτικό επίπεδο (σύγκρουση χρήσεων γης, υποβάθμιση φυσικών πόρων, κίνδυνος ατυχημάτων, υποβάθμιση βιοτικού επιπέδου πληθυσμού κλπ.). Η ίδια τακτική παρατηρείται και στις Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες, όπου γίνεται αποδεκτό από τις υπηρεσίες ένα τεράστιο εύρος χρήσεων που δεν αναφέρονται στη νομοθεσία και δεν είναι κωδικοποιημένες. Παρ' όλα αυτά, οι Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες είναι οι πρώτες που επιχειρούν με συγκροτημένο τρόπο τη θεσμοθέτηση μη αστικών χρήσεων γης, αφού μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του ΄80 οι χρήσεις αυτές χωροθετούνται με αποσπασματικό τρόπο. Εξαίρεση, ίσως, αποτελούν μεμονωμένες Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου που δεν αφορούν περιαστικές περιοχές.

Είναι γεγονός ότι η απουσία σχεδιασμού στις περιοχές με τις ισχυρότερες πιέσεις, η κυριαρχία των γενικών ρυθμίσεων, η ανοχή στις παράνομες κατατμήσεις και την αυθαίρετη δόμηση και η κοινωνική συναίνεση που έχει αναπτυχθεί γύρω από τους άξονες αυτούς, παρά το ότι υποθηκεύει το μέλλον της χώρας, καθιστά ιδιαίτερα δύσκολη μια διορθωτική πορεία μέσω δομικών αλλαγών. Στο πλαίσιο αυτό, είναι πολύ πιθανό να συνεχιστεί και στο μέλλον η σημερινή αρνητική κατάσταση, αφού η εκμετάλλευση της γαιοπροσόδου από ευρύτερα πληθυσμιακά στρώματα υποκαθιστά την έλλειψη συγκεκριμένης αντιμετώπισης και εξυπηρετεί το πολιτικοκοινωνικό σύστημα.

Μόνη πιθανή λύση είναι η υιοθέτηση ορισμένων διορθωτικών επεμβάσεων στο σημερινό «μοντέλο», όπως:

- Βελτίωση της εκτός σχεδίου νομοθεσίας με κατάργηση των παρεκκλίσεων και σταδιακή συγκέντρωση των παραγωγικών δραστηριοτήτων σε

οργανωμένες υποδομές, τουλάχιστον στις περιαστικές – παράκτιες - παρόδιες ζώνες, αντί της διάσπαρτης εγκατάστασης που επικρατεί σήμερα.

- Προστασία των εδαφικών πόρων από την αλόγιστη χρήση, καθώς και των σημείων του φυσικού - πολιτιστικού περιβάλλοντος που χρειάζονται προστασία και ανάδειξη.
- Δημιουργία νέου θεσμικού πλαισίου για τη χωροταξία με σαφή κλιμάκωση του σχεδιασμού, ενεργοποίηση του Ν. 1650/86 περί προστασίας του περιβάλλοντος και θεσμοθέτηση ενός συστήματος ταξινόμησης των μη αστικών χρήσεων.
- Κάλυψη ολόκληρου του εθνικού χώρου όπου υπάρχει ένταση ανθρώπινων δραστηριοτήτων από χωροταξικό σχεδιασμό σε αναγνωρίσιμη κλίμακα (σε χάρτες κλίμακας 1: 10.000).
- Σύνδεση του χωροταξικού με τον περιβαλλοντικό σχεδιασμό, που σήμερα λειτουργούν σε διαφορετική βάση, γεγονός που εντείνει την αναποτελεσματικότητα των δράσεων.
- Επικαιροποίηση και ενεργοποίηση των Χωροταξικών Σχεδίων των νομών.
- Θεσμοθέτηση των Ειδικών Χωροταξικών Μελετών.

Γενικά, το Υπουργείο ΠΕΧΩΔΕ., στο πλαίσιο χάραξης στρατηγικών κατευθύνσεων για την ανασυγκρότηση του εθνικού χώρου, αποφάσισε να προωθήσει έναν χωροταξικό σχεδιασμό μεγάλης κλίμακας, ο οποίος έχει ως στρατηγικό στόχο τη διαμόρφωση ενός συγκεκριμένου μοντέλου χωρικής ανάπτυξης. Η προσπάθεια αυτή επιβεβαιώνει τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της Ελλάδας και επιδιώκει τη βιώσιμη ανάπτυξη του εθνικού χώρου, έτσι ώστε να μπορέσει αυτός να ενταχθεί στο νέο ανταγωνιστικό περιβάλλον *(ΥΠΕΧΩΔΕ, Α.Π.Θ., 26).*

Στο πλαίσιο αυτό ολοκληρώθηκαν οι 12 μελέτες των περιφερειών (πλην της Αττικής) για τις χωρικές επιπτώσεις των κοινοτικών προγραμμάτων και πολιτικών (Παράρτημα, Χάρτης 22). Προχώρησε η ανάθεση των δώδεκα χωροταξικών σχεδίων των περιφερειών της χώρας. Εκπονήθηκε από τα Α.Ε.Ι. μία σειρά ερευνητικών προγραμμάτων. Παράλληλα, προχώρησε, με συνεργασία ΥΠΕΧΩΔΕ –ΥΠΕΘΟ, η διαμόρφωση ενός Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου για τον χωροταξικό σχεδιασμό και τη βιώσιμη ανάπτυξη του ελληνικού χώρου, ενώ

προχωρούν και οι προετοιμασίες για τη δημιουργία παρατηρητηρίου χωροταξίας. Τέλος, εντάθηκαν οι προετοιμασίες για την ψήφιση του νέου νόμου για το Χωροταξικό Σχεδιασμό, ο οποίος θεσμοθετήθηκε με τον Ν. 2742/99. Σχετικά με τις δράσεις αυτές, οι οποίες αποτελούν τις τελευταίες εξελίξεις στο «μέτωπο» του χωροταξικού σχεδιασμού, μπορούμε να διαπιστώσουμε τα παρακάτω:

1. Ο σχεδιασμός επιχειρείται σε επίπεδο κατευθύνσεων και σε μεγάλη κλίμακα και δεν είναι επιχειρησιακά εφαρμόσιμος.
2. Οι μελέτες που έχουν εκπονηθεί, όπως οι μελέτες χωρικών επιπτώσεων και οι χωροταξικές των περιφερειών, δεν προσφέρουν τίποτα νέο, ενώ ταυτόχρονα εγκαταλείφθηκε το επίπεδο σχεδιασμού των χωροταξικών σχεδίων των νομών που είναι άμεσα αναγνώσιμο και μπορεί να εφαρμοστεί.
3. Δεν λαμβάνεται καμία μέριμνα για τη συμμόρφωση των Νομαρχιακών Διοικήσεων και των νέων οργάνων που προέκυψαν από το Σχέδιο Καποδίστριας στην εφαρμογή του σχεδιασμού.
4. Η έλλειψη συντονισμού αποδεικνύει ότι η χώρα εξακολουθεί να κινείται στα ίδια με το παρελθόν πλαίσια, δηλαδή, την έλλειψη βούλησης για την προώθηση ενός θεσμοθετημένου σχεδίου χρήσεων γης στις εκτός σχεδίου περιοχές και την αδυναμία εφαρμογής των κατευθύνσεων του χωροταξικού σχεδιασμού σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.
5. Τα παραπάνω, σε συνδυασμό με τη δυνατότητα των νέων Δήμων να εκπονούν Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια υπό μορφή χωροταξικών-πολεοδομικών ρυθμίσεων στο σύνολο των διοικητικών τους ορίων, δεν επιτρέπει τη δημιουργία καμίας αισιόδοξης προοπτικής.
6. 0 χωροταξικός σχεδιασμός, με τη μορφή που προωθείται, απλώς καταγράφει τα νέα μεγάλα έργα και δίκτυα που εκτελούνται με τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε καμία όμως περίπτωση δεν προωθεί τις θεσμικές αλλαγές που είναι απαραίτητες για τη βελτίωση των χωρικών πολιτικών, την ελαχιστοποίηση της χρήσης των εδαφικών πόρων και την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Αποδεικνύεται, δηλαδή, ότι το καθεστώς έγγειας ιδιοκτησίας, η οικιστική πολιτική, η πολιτική χρήσεων γης και ο χωροταξικός σχεδιασμός αποτελούν κρίκους μίας ενιαίας αλυσίδας και είναι δύσκολο να αποχωριστούν μεταξύ τους. Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι ο χωροταξικός σχεδιασμός αποφεύγει να εκφράσει άμεσες απόψεις και κατευθύνσεις στα σημαντικότερα ζητήματα των χωρικών

πολιτικών, όπως η ανάπτυξη και οργάνωση του αστικού και περιαστικού χώρου, η ανασυγκρότησή του, η χωροθέτηση των παραγωγικών δραστηριοτήτων, η διαχείριση του παράκτιου και παρόδιου χώρου, η προστασία του περιβάλλοντος, η χωροθέτηση οχλουσών χρήσεων, η ρύπανση και τα απαιτούμενα μέτρα αντιρύπανσης. Ειδικότερα, συνάγεται ότι ο σχεδιασμός αυτός:

- Σε στρατηγικό επίπεδο, εισάγει κατηγορίες χώρου μη δεσμευτικού για τους ιδιώτες χαρακτήρα, αφήνοντας την υλοποίηση των επιλογών σε κατώτερα επίπεδα, γεγονός που επιβεβαιώνει τη μη δυνατότητα εφαρμογής του σχεδιασμού.
- Καθορίζει στόχους για τη χωρική οργάνωση και τον προγραμματισμό σε επίπεδο κατευθύνσεων, όχι όμως και μέτρα για την υποχρέωση των νομαρχιακών και τοπικών φορέων να σεβαστούν τον σχεδιασμό.
- Δεν επιβάλλει ενιαία κωδικοποίηση των χρήσεων γης στον αστικό και μη αστικό χώρο.
- Πρέπει να επαναπροσδιορίσει το πλαίσιο έγκρισης περιβαλλοντικών όρων και τις κατηγορίες δραστηριοτήτων της ΚΥΑ 69269/5389/24-10-90.
- Πρέπει να θεσμοθετήσει την άδεια χωροθέτησης, η οποία θα αντικαταστήσει όλες τις σημερινές αδειοδοτήσεις.
- Πρέπει να θεσμοθετήσει δεσμευτικό σύστημα χρήσεων γης.
- Πρέπει να προωθήσει τουλάχιστον τον σχεδιασμό σε νομαρχιακό και υπονομαρχιακό επίπεδο.

3.2.3 Νέο θεσμικό πλαίσιο χωροταξικού σχεδιασμού

Η ανάπτυξη του χώρου και ο χωροταξικός προγραμματισμός στην Ελλάδα πρέπει να εντάσσονται στο ευρύτερο πλαίσιο που προσδιορίζουν οι γεωγραφικές, οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις στο παγκόσμιο και ευρωπαϊκό επίπεδο. Στο πλαίσιο αυτό απαιτείται η ενσωμάτωση στον σχεδιασμό της αρχής της αειφορίας, η επίτευξη στόχων κοινωνικής και οικονομικής συνοχής, καθώς και η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών.

Τον ευρωπαϊκό χώρο συνθέτουν κυρίως τρία μεγάλα, αλλά και ανομοιογενή μεταξύ τους υποσύνολα: οι κεντρικές και μητροπολιτικές ανεπτυγμένες περιοχές, το λεγόμενο «Λατινικό Τόξο» και οι απομακρυσμένες και πιο καθυστερημένες περιφέρειες.

Η Ελλάδα ανήκει σχεδόν εξ ολοκλήρου στο τρίτο υποσύνολο, για το οποίο η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, οι τεχνολογικές αλλαγές και η ποιότητα του περιβάλλοντος ως παράγοντα προσέλκυσης επενδύσεων διαμορφώνουν ένα νέο πλαίσιο με κινδύνους περιθωριοποίησης, αλλά και νέες προοπτικές και προτεραιότητες. Η ισόρροπη ανάπτυξη του εσωτερικού και η άρση της απομόνωσης στο ευρωπαϊκό και άμεσο γεωγραφικό περιβάλλον κάνουν απαραίτητη την υιοθέτηση μιας στρατηγικής χωρικής ανασυγκρότησης και εξισορρόπησης. Η κατάρριψη των οικονομικών φραγμών, οι αλλαγές στην αγροτική πολιτική, η γήρανση του πληθυσμού και η μαζική είσοδος μεταναστών έχουν σημαντικές χωρικές επιπτώσεις. Οι νέες προτεραιότητες απαιτούν την αποκέντρωση και αναδιάταξη δραστηριοτήτων στον χώρο, την προσαρμογή του παραγωγικού πρότυπου στις νεότερες τεχνολογίες, τη δημιουργία αξιόπιστων υποδομών και την καλύτερη οργάνωση του συστήματος παροχής υπηρεσιών.

Στο πλαίσιο αυτό απαιτείται η διάχυση της ανάπτυξης, πέραν του κεντρικού αναπτυξιακού άξονα (Πάτρα, Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Καβάλα), και των τοπικών κέντρων ανάπτυξης στον ευρύτερο περιφερειακό χώρο.

Η ολοκλήρωση των μεγάλων οδικών έργων (ΠΑΘΕ, Εγνατία, Δυτική οδός) και των άλλων έργων υποδομής (σιδηρόδρομος, αέριο, αεροδρόμια, λιμάνια κλπ.), σε συνδυασμό με τις διεθνείς εξελίξεις, πρέπει να συντελέσει στην άρση της απομόνωσης της χώρας, ενώ τα χρηματοδοτούμενα από κοινοτικούς και εθνικούς πόρους έργα θα ενισχύσουν την εθνική και περιφερειακή χωρική ολοκλήρωση.

Αν και δεν υπάρχει κοινή θεσμοθετημένη Ευρωπαϊκή Χωροταξική Πολιτική, στον τομέα αυτόν έχουν γίνει σημαντικά βήματα με τα κείμενα Ευρώπη 2000 (1992), Ευρώπη 2000+(1994) και το Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου (ΣΑΚΧ).

Στο πλαίσιο των χωροταξικών προσεγγίσεων εμφανίστηκαν τέσσερα κύρια σενάρια: η «Ευρωπαϊκή Μπανάνα» (Λονδίνο, Βρυξέλες, Φρανκφούρτη, Μιλάνο, Δ. Μεσόγειος) το «Ευρωπαϊκό Μπλε Άστρο» (14 πλουσιότερες περιφέρειες με συνδέσεις στα δυτικά και ανατολικά), το «Πράσινο Σταφύλι» και το «Ευρωπαϊκό Σπίτι» με τα επτά διαμερίσματα. Σε ειδικότερες προσεγγίσεις του μεσογειακού χώρου η Ελλάδα εξετάζεται ως σύνολο με την Ν. Ιταλία (Mezzogiorno).

Τη δεκαετία το ’90 πολλές ευρωπαϊκές χώρες εκσυγχρόνισαν και ανανέωσαν το πλαίσιο χωροταξικού σχεδιασμού. Γενικότερα, θεωρήθηκε ότι ο χωροταξικός

σχεδιασμός μπορεί να διευκολύνει την αναπτυξιακή διαδικασία με την επίτευξη στόχων ανταγωνιστικότητας, συνοχής και προστασίας.

Ο στρατηγικός σχεδιασμός για την ανάπτυξη του ελληνικού χώρου σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο μπορεί να αποτελέσει τη βάση για τη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα των χρηματοδοτούμενων δράσεων, τον καλύτερο συντονισμό των επιμέρους ενεργειών, την ένταξή τους σε μια ενιαία θεώρηση βιώσιμης ανάπτυξης και την καλύτερη σύνδεση με τα ευρωπαϊκά σχέδια χωρικής οργάνωσης. Για την επιτυχία των στόχων αυτών απαιτείται η δημιουργία αποτελεσματικών μηχανισμών, που θα εξασφαλίσουν τη σύζευξη χωρικών και αναπτυξιακών πολιτικών, που δεν ήταν μέχρι σήμερα επιτυχείς.

Η μη ενεργοποίηση του Ν. 360/76 για τον χωροταξικό και του Ν. 1650/86 για τον περιβαλλοντικό σχεδιασμό μέχρι σήμερα αποτελεί απόδειξη για την αναγκαιότητα ενός ευέλικτου θεσμικού πλαισίου. Με τον Ν. 2742/1999 για τον χωροταξικό σχεδιασμό και τη βιώσιμη ανάπτυξη θεσμοθετούνται οι διαδικασίες, τα μέσα και οι μηχανισμοί για τον στρατηγικό χωροταξικό σχεδιασμό.

Αποτελεί πραγματικότητα το γεγονός ότι οι ραγδαίες διαδικασίες αστικοποίησης και οργάνωσης του περιφερειακού χώρου στη χώρα μας κατά τη μεταπολεμική περίοδο έγιναν χωρίς ένα δεσμευτικό πλαίσιο ρυθμίσεων για τις ανθρώπινες δραστηριότητες και λειτουργίες. Ειδικότερα, την περίοδο αυτή κυριάρχησε η λογική της μη επέμβασης εκ μέρους της πολιτείας και η απουσία κάθε σχεδιασμού με αναπτυξιακά, χωρικά ή περιβαλλοντικά κριτήρια. Οι πολιτικές αυτές, πέρα από άλλα προβλήματα, ευθύνονται και για τη συγκέντρωση πληθυσμού και δραστηριοτήτων σε σημαντικά αστικά κέντρα και στις παράκτιες περιοχές, με αποτέλεσμα την αύξηση των ανισοτήτων στη λειτουργία του χωρικού συστήματος. Οι επιπτώσεις της πορείας αυτής (περιβαλλοντικά προβλήματα, συγκρούσεις χρήσεων γης, υποβάθμιση αστικού και παράκτιου περιβάλλοντος) έγιναν ιδιαίτερα εμφανείς τα τελευταία χρόνια. Από το έτος 1993 και στο πλαίσιο των δράσεων για το Β΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (1994-99) αποφασίστηκε η προώθηση μιας επιχείρησης χωροταξικής ανασυγκρότησης. Η επιχείρηση αυτή θα είχε ως κύριο στόχο τη διαμόρφωση ενός αποκεντρωμένου και περιφερειακά συγκροτημένου μοντέλου χωρικής ανάπτυξης, που θα διασφάλιζε την ταυτότητα, τον πλούτο και τις ιδιαιτερότητες των διαφόρων περιφερειών της χώρας, καθώς και την κοινωνική, παραγωγική, πολιτισμική και κοινωνική συνοχή της. Το Υπουργείο ΠΕΧΩΔΕ, στο πλαίσια αυτό, ολοκλήρωσε τις μελέτες χωρικών

επιπτώσεων δώδεκα περιφερειών (πλην της Αττικής), ανέθεσε την εκπόνηση των Χωροταξικών Σχεδίων των Περιφερειών (δώδεκα μελέτες) και συγκρότησε επιτροπή για την επεξεργασία Εθνικού Στρατηγικού Σχεδίου για τον χωροταξικό sχεδιασμό και τη βιώσιμη ανάπτυξη του ελληνικού χώρου.

Η προώθηση ενός σύγχρονου θεσμικού πλαισίου το οποίο να ενσωματώνει τις νέες αντιλήψεις και απαιτήσεις χωροταξικής πολιτικής κρίθηκε απαραίτητη. Το νέο θεσμικό πλαίσιο περιλαμβάνει ορισμένες βασικές κατευθυντήριες γραμμές.

Η πρώτη αρχή είναι η ανάδειξη του χωροταξικού σχεδιασμού ως πλαισίου ανάδειξης της ποικιλότητας και πολυμορφίας του εθνικού χώρου, της ισόρροπης διάχυσης την ανάπτυξης, της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας και της κοινωνικής συνοχής. Ο στόχος αυτός επιτυγχάνεται με την καθιέρωση στρατηγικών κατευθύνσεων και πλαισίων χωροταξικού σχεδιασμού και βιώσιμης ανάπτυξης σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο και τον εκσυγχρονισμό του πλαισίου του σχεδιασμού, ώστε να συνθέτει δυναμικά αναπτυξιακούς στόχους και στόχους προστασίας με γνώμονα την αειφόρο ανάπτυξη και τη δυνατότητα εκπόνησης και έγκρισης σχεδίων παρεμβάσεων για κρίσιμες και ευαίσθητες περιοχές.

Η δεύτερη αρχή αφορά τις απαραίτητες για την προώθηση του σχεδιασμού συμμετοχικές διαδικασίες και όργανα (ίδρυση Εθνικού Συμβουλίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης, αποκέντρωση αρμοδιοτήτων σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο). Η τρίτη αρχή αναφέρεται στα εργαλεία και τους μηχανισμούς άσκησης χωροταξικής πολιτικής. Η τέταρτη αρχή συνδέεται με την παρακολούθηση των χωρικών εξελίξεων σε όλα τα επίπεδα και τη δυνατότητα προσαρμογής στις μεταβαλλόμενες συνθήκες και δεδομένα. Ο στόχος αυτός εξασφαλίζεται με τη συνεχή παρακολούθηση των πλαισίων σχεδιασμού, την αξιολόγησή τους και την περιοδική αναθεώρησή τους. Η πέμπτη αρχή συνδέεται με τον καθορισμό της σχεδιασμένης χωροθέτησης των μεμονωμένων, αλλά και των οργανωμένων έργων και δραστηριοτήτων με βάση τις κατευθύνσεις του χωροταξικού σχεδιασμού. Η έκτη αρχή αναφέρεται στις δυνατότητες περαιτέρω εξειδίκευσης του σχεδιασμού σε διαπεριφερειακό και ενδοπεριφερειακό επίπεδο.

Ο Νόμος 2742/1999 αποτελείται από 19 άρθρα που κατανέμονται σε πέντε βασικά κεφάλαια.

Το πρώτο αναφέρεται στις βασικές αρχές και στόχους του χωροταξικού σχεδιασμού και αποτελείται από δυο άρθρα που περιγράφουν τον σκοπό (άρθρο 1), τους στόχους και τις αρχές του σχεδιασμού (άρθρο 2).

Το δεύτερο αποτελείται από τρία άρθρα που περιγράφουν τα όργανα άσκησης χωροταξικής πολιτικής και, πιο συγκεκριμένα, την επιτροπή συντονισμού της κυβερνητικής πολιτικής (άρθρο 3), το Εθνικό Συμβούλιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (άρθρο 4) και τις αρμοδιότητες του Υπουργείου ΠΕΧΩΔΕ (άρθρο 5).

Η τρίτη θεματική ενότητα αποτελείται από τέσσερα άρθρα και αναφέρεται στα μέσα άσκησης χωροταξικού σχεδιασμού σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Ειδικότερα, ορίζονται το περιεχόμενο, η διαδικασία έγκρισης, αναθεώρησης και τροποποίησης των εθνικών, γενικών, ειδικών και περιφερειακών πλαισίων χωροταξικού σχεδιασμού, οι συνέπειες που απορρέουν από την έγκρισή τους κλπ.

Η τέταρτη θεματική ενότητα αποτελείται από πέντε άρθρα, που αφορούν τους μηχανισμούς εφαρμογής-υποστήριξης Χωροταξικού Σχεδιασμού και, ειδικότερα, τις Περιοχές Οργανωμένης Ανάπτυξης Παραγωγικών Δραστηριοτήτων (άρθρο 10), ειδικές παρεμβάσεις (άρθρο 11), σχέδια ολοκληρωμένων αστικών παρεμβάσεων (άρθρο 12), χρηματοδοτικούς μηχανισμούς χωροταξικού σχεδιασμού (άρθρο 13) και εθνικό δίκτυο πληροφοριών για τη Χωροταξία (άρθρο 14).

Η πέμπτη θεματική ενότητα αποτελείται από τρία άρθρα και αναφέρεται στη διαχείριση προστατευόμενων περιοχών σύμφωνα με το άρθρο 21 του Ν. 1650/1986. Ειδικότερα, το άρθρο 15 αναφέρεται στους φορείς διαχείρισης, το άρθρο 16 στις τροποποιήσεις του Ν. 1650/86 και το άρθρο 17 στη συμπλήρωση αρμοδιοτήτων Επιτροπής «Φύση 2000».

Η έκτη ενότητα αποτελείται από δύο άρθρα, τα άρθρα 18 και 19, τα οποία αναφέρονται στις καταργούμενες διατάξεις και την ισχύ του νέου νόμου.

Στον κατ΄ άρθρο προσδιορισμό του Ν. 2742/99 αναφέρεται ότι σκοπός του νόμου είναι η θέσπιση θεμελιωδών αρχών και η θεσμοθέτηση οργάνων, διαδικασιών και μέσων άσκησης χωροταξικού σχεδιασμού για την ανάπτυξη και οργάνωση του εθνικού χώρου και των επιμέρους ενοτήτων του στο νέο διεθνές και ευρωπαϊκό περιβάλλον (άρθρο 1). Στη συνέχεια, στο άρθρο 2, προσδιορίζονται οι βασικοί στόχοι: η ολοκληρωμένη, βιώσιμη, ισόρροπη ανάπτυξη του χώρου και η ανάδειξη των συγκριτικών γεωγραφικών, φυσικών, πολιτιστικών και παραγωγικών πλεονεκτημάτων του. Αναφέρονται ακόμα οι βασικές αρχές που προκύπτουν από

διεθνείς συμβάσεις, όπως η Agenda 21, η πολιτική για το περιβάλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου κλπ. Στα άρθρα 3 και 4 καθορίζονται η σύνθεση και οι αρμοδιότητες της Επιτροπής Συντονισμού της Κυβερνητικής Πολιτικής για τον Χωροταξικό Σχεδιασμό και την Αειφόρο Ανάπτυξη. Στο άρθρο 5 συμπληρώνονται οι αρμοδιότητες του Υπουργείου ΠΕΧΩΔΕ και στο άρθρο 6 το περιεχόμενο και οι διαδικασίες έγκρισης, τροποποίησης και αξιολόγησης του Γενικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης. Το τελευταίο πρέπει να περιέχει τα τρία βασικά στοιχεία του σχεδιασμού: την ανάπτυξη, την ισορροπία και την προστασία. Η συνδυασμένη επίτευξη των στόχων αυτών συντελεί στην ισόρροπη και αρμονική οργάνωση του εθνικού χώρου. Βασικοί στόχοι του χωροταξικού σχεδιασμού είναι η μείωση των ανισοτήτων, η βελτίωση της πρόσβασης στις τεχνικές, διοικητικές, κοινωνικές υποδομές, η ισόρροπη και βιώσιμη διάρθρωση του συστήματος αστικών κέντρων, η διατήρηση της πολυμορφίας του αγροτικού χώρου, η προστασία και ανάδειξη του οικολογικού και πολιτιστικού αποθέματος. Στο άρθρο 7 εισάγεται η έννοια των ειδικών πλαισίων, που είναι εθνικής κλίμακας και αναφέρονται σε τομεακές (μεταποίηση, τουρισμός κλπ.) ή χωρικές (παράκτιος, ορεινός χώρος) ενότητες. Στο άρθρο 8 ορίζονται το περιεχόμενο και οι διαδικασίες έγκρισης, αξιολόγησης και αναθεώρησης των περιφερειακών πλαισίων χωροταξικού σχεδιασμού και βιώσιμης ανάπτυξης.

Τα περιφερειακά πλαίσια περιλαμβάνουν:

- Τις κατευθύνσεις για τη χωρική διάρθρωση των βασικών δικτύων διοικητικής, τεχνικής και κοινωνικής υποδομής περιφερειακού επιπέδου.
- Τις κατευθύνσεις για τη χωροθέτηση των παραγωγικών δραστηριοτήτων του πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή τομέα, και ιδιαίτερα των περιοχών οργανωμένης ανάπτυξης.
- Τις κατευθύνσεις για τη διοικητική και οικονομική ανασυγκρότηση του περιφερειακού χώρου.
- Τις προτεραιότητες για την προστασία, ανάδειξη και διατήρηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Τις κατευθύνσεις για την ισόρροπη και βιώσιμη ανάπτυξη και διάρθρωση του περιφερειακού αστικού δικτύου.

Τα περιφερειακά πλαίσια περιλαμβάνουν συγκεκριμένο πρόγραμμα δράσης, που διασφαλίζει τον επιχειρησιακό τους χαρακτήρα. Στο άρθρο 9 καθορίζονται οι συνέπειες της έγκρισης των πλαισίων χωροταξικού σχεδιασμού και αειφόρου ανάπτυξης και ιδιαίτερα η υποχρέωση εναρμόνισης όλων των πράξεων ρύθμισης του χώρου (Ρυθμιστικά Σχέδια, Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια, Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου και περιοχές οργάνωσης παραγωγικών δραστηριοτήτων). Στο άρθρο 11 εισάγεται η έννοια των περιοχών ειδικών χωρικών παρεμβάσεων και ορίζονται οι περιοχές αυτές (ορεινές, παραμεθόριες, υπό εγκατάλειψη, ζώνες φυσικών καταστροφών). Μετά τη σύνταξη σχετικής χωροταξικής μελέτης, αναπτύσσονται συντονισμένα προγράμματα δράσης για την ανάπτυξη και διαχείριση των παραπάνω περιοχών. Στο άρθρο 12 εισάγεται η έννοια των σχεδίων ολοκληρωμένων αστικών παρεμβάσεων σε αστικές περιοχές που παρουσιάζουν σοβαρά περιβαλλοντικά, κοινωνικά ή οικονομικά προβλήματα. Στο άρθρο 13 προβλέπονται χρηματοδοτικοί μηχανισμοί για τον χωροταξικό σχεδιασμό και στο άρθρο 14 προβλέπεται η δημιουργία εθνικού δικτύου πληροφοριών για τον χωροταξικό σχεδιασμό. Στο άρθρο 15 αντιμετωπίζεται το πρόβλημα της διοίκησης και διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών, ενώ στο άρθρο 16 τροποποιούνται διατάξεις του Ν. 1650/86 που αφορούν τη θεσμοθέτηση ζωνών προστασίας και σχέδια διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών. Στο άρθρο 17 συμπληρώνονται οι αρμοδιότητες της Επιτροπής «Φάση 2000», ενώ στο άρθρο 18 αναφέρονται οι καταργούμενες διατάξεις.

32. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

α)	προστασία και αποκατάσταση του περιβάλλοντος, διατήρηση των οικολογικών και πολιτισμικών αποθεμάτων, προβολή και ανάδειξη των συγκριτικών γεωγραφικών, φυσικών, παραγωγικών και πολιτιστικών πλεονεκτημάτων της χώρας
β)	ενίσχυση της διαρκούς και ισόρροπης οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης της χώρας και της ανταγωνιστικής παρουσίας της στον ευρύτερο ευρωπαϊκό, μεσογειακό και βαλκανικό χώρο
γ)	στήριξη της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής στο σύνολο του εθνικού χώρου και ιδίως στις περιοχές που παρουσιάζουν προβλήματα αναπτυξιακής υστέρησης, έντονων κοινωνικών διαφοροποιήσεων και περιβαλλοντικής υποβάθμισης, καθώς και στις περιφερειακές και απομονωμένες περιοχές ή σε άλλες περιοχές που παρουσιάζουν μειονεκτήματα, λόγω της γεωγραφικής τους θέσης

33. ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

α)	χωρική οργάνωση των κύριων εθνικών πόλων και αξόνων ανάπτυξης, καθώς και των κόμβων διευρωπαϊκής ακτινοβολίας
β)	χωρική διάρθρωση των στρατηγικής σημασίας δικτύων υποδομών και μεταφορών, καθώς και των κόμβων διευρωπαϊκής ακτινοβολίας
γ)	χωρική διάρθρωση, εξειδίκευση και συμπληρωματικότητα των παραγωγικών τομέων
δ)	ρόλος των μητροπολιτικών και λοιπών σημαντικών αστικών κέντρων και σχέση με την ενδοχώρα τους, χωρική διάρθρωση του αστικού δικτύου, καθώς και χωρική οργάνωση και ανάπτυξη του ορεινού, αγροτικού, παράκτιου και νησιωτικού χώρου και άλλων κρίσιμων περιοχών του εθνικού χώρου
ε)	διατήρηση και ανάδειξη της ποικιλομορφίας της υπαίθρου, συνετή διαχείριση των φυσικών πόρων, καθώς και διατήρηση, ανάδειξη και προστασία της εθνικής φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς
στ)	γεωγραφική ανασυγκρότηση της χώρας, με σκοπό τη δημιουργία βιώσιμων διοικητικών και αναπτυξιακών ενοτήτων σε διαπεριφερειακό επίπεδο

34. ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ / ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ - ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ / ΑΠΕΙΛΕΣ	
Α	
Προνομιακή γεωπολιτική θέση (πύλη) και δεσμοί με τα Βαλκάνια και τον παρευξείνιο χώρο Μειωμένες διαπεριφερειακές ανισότητες Βελτίωση της μακρο-χωρικής συνοχής με τη δημιουργία υπερτοπικών οδικών υποδομών και αεροδρομίων. Προοπτικές από τα ΔΕΛ Εμπλουτισμός θεσμικού πλαισίου χωρικού σχεδιασμού με νέους νόμους και εργαλεία Ενίσχυση της πρωτοβάθμιας αυτοδιοίκησης με τη δημιουργία των νέων δήμων Ύπαρξη σημαντικών πόρων για την αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προβλημάτων (Ε.Ε) Η βελτίωση των μακροοικονομικών και αναπτυξιακών μεγεθών δημιουργεί περιθώρια αύξησης των πόρων που διατίθενται για τη χωρική οργάνωση και το περιβάλλον Πιέσεις ή επιδράσεις θεσμικού και οργανωτικού εκσυγχρονισμού από την Ε.Ε.	Κίνδυνος νέας γεωπολιτικής αστάθειας στα Βαλκάνια. Εμφάνιση ενδοπεριφερειακών θυλάκων ανισοτήτων Μείωση του πληθυσμού και εγκατάλειψη γης σε ορισμένες ορεινές περιοχές Αδυναμίες του συστήματος χωρικού σχεδιασμού και των μηχανισμών παρακολούθησης των χωρικών εξελίξεων (οργανωτικές, θεσμικές, χρηματοδότησης) Ανεπαρκής συντονισμός του χωρικού σχεδιασμού με τον τομεακό και αναπτυξιακό προγραμματισμό Αδυναμία πολιτικής γης (έλλειψη εργαλείων, έλλειψη πόρων) Ανεπάρκειες της σημερινής περιφερειακής διαίρεσης (κατακερματισμός, σε μερικές περιπτώσεις αναντιστοιχία με μακρο-χωροταξικές δομές) Έλλειψη μητροπολιτικής διοίκησης και αδυναμία μηχανισμών αστικής διακυβέρνησης
Β	**Οικιστικό δίκτυο**
Ύπαρξη δύο μητροπολιτικών ζωνών που μπορούν (υπό προϋποθέσεις) να διευρύνουν τον διεθνή τους ρόλο και τη θέση της χώρας στον παγκόσμιο καταμερισμό εργασίας (Αθήνα: Ολυμπιακοί Αγώνες, Αεροδρόμιο Σπάτων, αξιοποίηση νέου δυναμισμού	Αδυναμία του σημερινού διεθνούς ρόλου των δύο μητροπόλεων (με συγκριτικά κριτήρια, μεγαλύτερο πρόβλημα υπάρχει στην περίπτωση της Αθήνας) Χαμηλό επίπεδο επενδύσεων στις μητροπολιτικές περιοχές για μεγάλο χρονικό διάστημα

ελληνικής οικονομίας / Θεσσαλονίκη: βόρειο μέτωπο και βαλκανικός μητροπολιτικός ρόλος) Πρόσφατος δυναμισμός μεγάλων / μεσαίων πόλεων Μεγάλος αριθμός πολύ μικρών οικισμών	Σημαντικές αδυναμίες στην εσωτερική πολεοδομική οργάνωση, την κυκλοφορία, την αστική εικόνα και το περιβάλλον των μητροπολιτικών ζωνών Αναπαραγωγή των πολεοδομικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων των μητροπόλεων στις μεγάλες / μεσαίες πόλεις Περιορισμένη οικονομική βάση μικρών / μεσαίων πόλεων και ελλείψεις υπηρεσιών σε αγροτικά κέντρα Δυσκολίες ανάπτυξης ισχυρών πόλεων και συνεκτικών οικιστικών δικτύων στον ορεινό χώρο και σε μέρος του νησιωτικού
Γ	**Δίκτυο υποδομών**
Πρόσφατη δημιουργία ικανοποιητικής τηλεπικοινωνιακής υποδομής σε μεγάλο τμήμα του εθνικού χώρου > δυνατότητα αντιμετώπισης προβλημάτων πρόσβασης σε εθνικό και τοπικό επίπεδο	Χαμηλή ανάπτυξη σιδηροδρομικών μεταφορών και δημόσιων συγκοινωνιών > φαύλος κύκλος σπειροειδούς αύξησης της ζήτησης στις οδικές μεταφορές Περιορισμένη ανάπτυξη συνδυασμένων κόμβων μεταφορών Κίνδυνος συγκέντρωσης των επενδύσεων στους υπερτοπικούς «διαδρόμους» (νέους και παλιούς) μεταφορών και ενέργειας. Αδυναμία σε εθνική κλίμακα της προώθησης της έρευνας και των καινοτομιών Άνιση γεωγραφική διάδοση (πόλωση) της κοινωνίας των πληροφοριών και της γνώσης
Δ	**Περιβάλλον - Πολιτισμός**
Εξαιρετικά σημαντική πολιτιστική κληρονομιά Σχετικά αποτελεσματική πολιτική προστασίας της αρχαιολογικής κληρονομιάς	Σε ορισμένες περιπτώσεις, συντηρητική συμπεριφορά απέναντι στο ζήτημα της πολιτιστικής κληρονομιάς Καταστροφή πολύ μεγάλου ποσοστού του αξιόλογου παλιότερου κτιριακού

Σημαντικός αριθμός παραδοσιακών οικισμών Σημαντικός οικολογικός πλούτος (βιοποικιλότητα, φυσικά οικοσυστήματα) Ύπαρξη τοπίων (φυσικών και πολιτιστικών) μεγάλης αξίας Πρόσφατη αύξηση δαπανών για περιβαλλοντική υποδομή, που έχει συμβάλλει στη βελτίωση ορισμένων τομέων (επεξεργασία αποβλήτων, αέρια ρύπανση)	αποθέματος Έλλειψη έντονης συλλογικής συνειδητοποίησης της ανάγκης για συνετή διαχείριση των φυσικών πόρων Χαμηλός βαθμός θεσμοθέτησης και δικτύωσης προστατευόμενων περιβαλ-λοντικά περιοχών Αδυναμίες μηχανισμού ελέγχου των περιβαλλοντικών όρων έργων και πολύ περιορισμένη χρήση του Στρατηγικού Ελέγχου Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων Αδυναμίες πολιτικών προστασίας του περιβάλλοντος (θεσμοθέτηση περιοχών προστασίας, μηχανισμός ελέγχου περιβαλλοντικών όρων) Αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις από τη γεωργία (ρύπανση λόγω των εκροών, κακή διαχείριση υδατικών πόρων) Χαμηλές δαπάνες για περιβαλλοντική υποδομή, γεγονός που δεν αντιμετωπίζει τις μεγάλες ελλείψεις Δυνατότητα αξιοποίησης της εξέλιξης της περιβαλλοντικής τεχνολογίας στον διεθνή χώρο Περιοχές με υψηλό κίνδυνο σεισμού, κατολισθήσεων, διάβρωσης
Ε	**Οργάνωση της υπαίθρου**
Αυξημένη ζήτηση για αγροτικά προϊόντα ποιότητας και οικολογικό τουρισμό, γεγονός που επιτρέπουν τον αναπρο-σανατολισμό των αντίστοιχων τομέων Ρυθμίσεις της ΚΑΠ για την υποστήριξη του εκσυγχρονισμού και της πολυλειτουργικότητας της γεωργίας	Αδυναμία ελέγχου και μεγάλη έκταση του κυκλώματος της αυθαίρετης δόμησης Νομοθεσία περί εκτός σχεδίου δόμησης που επιτρέπει υπερβολικές πυκνότητες στον εξωαστικό χώρο και ισχνότητα σχεδιασμού χρήσεων γης στην ύπαιθρο / κυριαρχία διάσπαρτου μοντέλου χωροθέτησης της

	βιομηχανίας και του τουρισμού Διάχυτο πρότυπο οικιστικής ανάπτυξης Ισχυρές πιέσεις στις χρήσεις γης και στο περιβάλλον σε ορισμένες αγροτικές περιοχές (προαστικοποίηση, δεύτερη κατοικία, τουρισμός, αναψυχή, εντατική γεωργία, διάσπαρτη κτηνοτροφία) Πίεση στον παραδοσιακό γεωργικό τομέα και στην απασχόληση (σε συνάρτηση με ΚΑΠ, ΠΟΕ κλπ.), που οδηγεί σε αναπροσανατολισμό της παραγωγής

3.2.4 Αξιόλογα συμπεράσματα

Από μια γενική αξιολόγηση όσων αναφέρθηκαν προηγουμένως προκύπτει ότι τα βασικά χαρακτηριστικά της οικιστικής πολιτικής, καθώς και της πολιτικής χρήσεων γης και χωροθετήσεων δραστηριοτήτων στον μη αστικό χώρο, που διαμόρφωσαν τη σημερινή αδιέξοδη κατάσταση, δεν πρόκειται να μεταβληθούν. Παρά τις διαστάσεις που έχουν λάβει τα φαινόμενα σύγκρουσης χρήσεων γης, υποβάθμισης περιβαλλοντικών πόρων και συνθηκών διαβίωσης του πληθυσμού, ιδιαίτερα στα αστικά συγκροτήματα, όπου καταναλώνεται σημαντικό τμήμα των εδαφικών πόρων και παρατηρούνται υψηλοί κίνδυνοι σε ορισμένες περιοχές, δεν διαμορφώνονται προοπτικές ουσιαστικής αλλαγής.

Οι στρατηγικοί στόχοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η ανάγκη θέσπισης συγκροτημένων χωρικών πολιτικών και η ανάγκη σύνδεσης χωρικών και οικονομικών πολιτικών φαίνεται ότι αφορούν μόνο την αποτίμηση των έργων που χρηματοδοτούνται από κοινοτικούς και εθνικούς πόρους και τη σύνταξη εθνικών κατευθύνσεων χωροταξικού σχεδιασμού με βάση το υπό θεσμοθέτηση νομικό πλαίσιο.

Ο νέος νόμος, σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, αποτελεί μία αφετηρία για την παροχή κατευθυντήριων γραμμών, χωρίς, όμως, να υπάρχουν τα αντίστοιχα όργανα, το προβλεπόμενο σύστημα εφαρμογής και οι πόροι για την εφαρμογή του σχεδιασμού σε χαμηλότερο επίπεδο. Οι κατευθύνσεις αυτές πρέπει να απεικονίζονται σε χάρτες κλίμακας 1:100.000 ή μεγαλύτερης και οι

ρυθμίσεις που προβλέπονται για την υλοποίησή τους να είναι ταυτόσημες με αυτές των Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων, εφόσον δεν υπάρχει, πρακτικά, δυνατότητα εφαρμογής τους.

Συμπεραίνει, λοιπόν, κανείς ότι τα γενικά σχέδια εθνικής και περιφερειακής (χωρικής) ανάπτυξης θα υποκαταστήσουν τον χωροταξικό σχεδιασμό και θα χρησιμεύσουν για την εναρμόνιση του σχεδιασμού αυτού με τις αρχές ανάπτυξης του κοινοτικού χώρου, χωρίς όμως να μπορούν να εφαρμοστούν σε νομαρχιακό και τοπικό επίπεδο. Ουσιαστικά, καταργούνται τα χωροταξικά σχέδια των νομών, ενώ αναγνωρίζονται ως βασικά κύτταρα οι Δήμοι του Σχεδίου Καποδίστριας, οι οποίοι δεν αποτελούν πάντοτε γεωγραφικές - οικονομικές ενότητες και, κατά συνέπεια, δεν μπορούν να αποτελέσουν πλήρεις μονάδες σχεδιασμού. Το χειρότερο, όμως, είναι ότι ο χωροταξικός σχεδιασμός σε επίπεδο δήμων υλοποιείται κυρίως μέσω του πολεοδομικού σχεδιασμού (νέα Γ.Π.Σ. και ΣΧΟΟΑΠ του Ν. 2508/97, τα οποία προωθούνται χωρίς κανένα έλεγχο εκ μέρους της κεντρικής διοίκησης). Ακόμη, δεν λαμβάνεται καμία μέριμνα για τη βελτίωση του προγράμματος των νομαρχιών και την ένταξή του στο ευρύτερο πλαίσιο χωροταξικού σχεδιασμού και προγραμματισμού, με αποτέλεσμα τα προγράμματα σε τοπικό επίπεδο να αποτελούν απλή συρραφή έργων και να συνεχίζεται ο ίδιος τρόπος διαχείρισης του μη αστικού χώρου και του περιβάλλοντος.

Παρά τις τάσεις που παρατηρούνται διεθνώς για την προσαρμογή του σχεδιασμού στη διεθνοποίηση της οικονομίας, η έλλειψη άσκησης οποιασδήποτε πολιτικής στον ελλαδικό χώρο τη μεταπολεμική περίοδο οδηγεί με ασφάλεια στο συμπέρασμα ότι μοναδική οδός είναι η ενσωμάτωση ορισμένων μεταρρυθμίσεων στο σημερινό αποσπασματικό σύστημα οργάνωσης του μη αστικού χώρου. Αυτές είναι: η θέσπιση χρήσεων γης και κατευθύνσεων χωρικής οργάνωσης στις περιοχές έντασης των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, η εξειδίκευση του σχεδιασμού με την κωδικοποίηση των συστημάτων χρήσεων γης και η υιοθέτηση νέων μεθόδων αποτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από τη χωροθέτηση έργων και δραστηριοτήτων, καθώς και νέων μεθόδων προστασίας του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος.

Στο πλαίσιο αυτό η εξειδίκευση των εργαλείων του χωροταξικού σχεδιασμού για τη μελέτη και αντιμετώπιση των σύνθετων χωρικών προβλημάτων είναι περισσότερο επίκαιρη από ποτέ. Εκτός, δηλαδή, από τη

συνολική μεταρρυθμιστική προσπάθεια σε ό,τι αφορά την έγγεια ιδιοκτησία, και την οικιστική πολιτική και τον χωροταξικό σχεδιασμό, είναι απαραίτητη η προώθηση εκείνων των μεθοδολογιών που θα μετατρέψουν σε πράξη τους γενικούς, αόριστους και δύσκολα υλοποιήσιμους στόχους. Η παρούσα προσέγγιση εντάσσεται σε αυτό το πλαίσιο αναφοράς και στοχεύει στον προσδιορισμό μιας συγκριτικής μεθοδολογίας χωροταξικού σχεδιασμού για τη βιώσιμη ανάπτυξη του περιφερειακού χώρου.

Η μεθοδολογία αυτή είναι σημαντική, γιατί μπορεί αφενός να εφαρμοστεί στην κλίμακα του στρατηγικού χωροταξικού σχεδιασμού παρέχοντας εξαρχής ένα πλαίσιο κατευθύνσεων και αφετέρου να αποτελέσει το υπόβαθρο για την ασφαλή εκτίμηση των επιπτώσεων από την εκτέλεση μεγάλων έργων, όπως οι οδικοί άξονες, τα σύνθετα δίκτυα, οι μεγάλες κλίμακες εγκατάστασης και άλλα τεχνικά έργα. Αλλά και σε επίπεδο εφαρμογής, η μεθοδολογία αυτή μπορεί να χρησιμεύσει για την εκπόνηση σχεδίων χρήσεων γης και προγραμμάτων που θα εξασφαλίσουν την ένταξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος στις σύγχρονες αναπτυξιακές διαδικασίες.

3.3 ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

3.3.1 Η χωροταξική «διάσταση» της ανάπτυξης

Η δεκαετία του ΄90 στην Ευρώπη χαρακτηρίζεται από αυξημένο ενδιαφέρον για τον χωροταξικό σχεδιασμό και τη βιώσιμη ανάπτυξη. Τα ζητήματα ανάπτυξης και οργάνωσης του ευρωπαϊκού χώρου μελετώνται διεξοδικά, με στόχο τη διαμόρφωση κοινής αντίληψης για την κατάσταση σχετικά με τον μετασχηματισμό του χωρικού συστήματος, καθώς και τη διατύπωση πολιτικών παρέμβασης. Καρπός αυτής της πορείας υπήρξε, τον Ιούνιο του 1997, το Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου (ΣΑΚΧ). Το σχέδιο αυτό τέθηκε σε έναν ευρύτερο διάλογο που θα οδηγήσει στον οριστικοποίησή του.

Η κινητοποίηση αυτή σε ευρωπαϊκό επίπεδο οφείλεται στην συνειδητοποίηση των επιπτώσεων που θα έχει στη χωρική οργάνωση της ευρωπαϊκής επικράτειας η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (ΟΝΕ), η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι σημαντικές τεχνολογικές αλλαγές που συντελούνται διεθνώς. Αναγνωρίζεται, δηλαδή, η σπουδαιότητα της χωροταξικής διάστασης της ανάπτυξης ως παράγοντα βελτίωσης της ισορροπίας, της συνοχής και της βιώσιμης ανάπτυξης του ευρωπαϊκού χώρου. Η διερεύνηση των επιπτώσεων από την άσκηση κοινοτικών πολιτικών στη δομή και οργάνωση του χώρου έχει ως στόχο τον συντονισμό τους στη βάση της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής και της βιώσιμης ανάπτυξης, που αποτελούν κατευθυντήριες αρχές της Ε.Ε. Οι διεθνείς και ευρωπαϊκές εξελίξεις πρέπει να ενσωματώνονται, στη συνέχεια, στις εθνικές και περιφερειακές στρατηγικές χωροταξικού σχεδιασμού.

Δεν είναι τυχαίο ότι τα τελευταία χρόνια πολλές προηγμένες ευρωπαϊκές χώρες με παράδοση στα χωροταξικά αναθεώρησαν τα συστήματα χωροταξικού σχεδιασμού, για να αντιμετωπίσουν τα οξυμένα χωρικά προβλήματα που προέκυψαν από τη διεθνοποίηση των αγορών και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Οι κίνδυνοι περιθωριοποίησης για τη χώρα μας, οι οποίοι προκύπτουν από τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης κάνουν απαραίτητη την προώθηση ενός στρατηγικού σχεδιασμού για την ανάπτυξη του χώρου σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Ο σχεδιασμός αυτός θα συμβάλει στην καλύτερη δυνατή αξιοποίηση των ευρωπαϊκών πολιτικών και στην ομαλή ενσωμάτωση του ελληνικού χωρικού συστήματος στο ευρωπαϊκό.

Αποτελεί κοινή διαπίστωση ότι το μεταπολεμικό μοντέλο ανάπτυξης υποθήκευσε τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας, που είναι οι αξιόλογοι φυσικοί, περιβαλλοντικοί και πολιτισμικοί πόροι, και δημιούργησε τις γνωστές περιφερειακές, ενδοπεριφερειακές και κοινωνικές ανισότητες. Ειδικότερα, η διαδικασία πληθυσμιακής συγκέντρωσης και αστικοποίησης των πρώτων μεταπολεμικών δεκαετιών, η ανάπτυξη παραγωγικών και άλλων δραστηριοτήτων έλαβε χώρα χωρίς να υπάρχει ένα δεσμευτικό πλαίσιο ρυθμίσεων για τον χωρικό προγραμματισμό των έργων και των λοιπών ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Έτσι, ενώ στην Ευρώπη αυτή την περίοδο κυριαρχεί ο κρατικός παρεμβατισμός, με στόχο την οργάνωση του χώρου με βάση επιθυμητούς στόχους, στην Ελλάδα κυριαρχεί η λογική της μη παρέμβασης, δηλαδή μια λογική του 19ου και όχι του 20ού αιώνα. Το Σύνταγμα του 1975 αναγνώρισε την αρμοδιότητα του κράτους να ασχολείται με θέματα χωροταξίας και προστασίας του περιβάλλοντος. Τη δεκαετία του '70 αναπτύσσεται μία εκσυγχρονιστική προσπάθεια με την ψήφιση νόμων, όπως ο 360/76 για τον χωροταξικό σχεδιασμό και ο 947/79 για τις οικιστικές περιοχές, νόμοι που, όμως, δεν υλοποιήθηκαν, αφού έλειψε η βούληση για την εφαρμογή τους. Τη δεκαετία του '80 η Επιχείρηση Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης συνοδεύτηκε από τον Ν. 1337/83, που εισήγαγε σημαντικά εργαλεία σχεδιασμού, όπως τα Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια και οι Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου. Ταυτόχρονα προωθούνται τα Χωροταξικά των Νομών, οι Ζώνες Βιομηχανίας - Τουρισμού - Εξόρυξης κλπ.

Η προσπάθεια αυτή, ενώ στην αρχή έδωσε ικανοποιητικά αποτελέσματα, στην συνέχεια, μετά το 1986, με την έλλειψη διάθεσης των απαραίτητων πόρων, αλλά και πολιτικής βούλησης για την εφαρμογή της, τελματώθηκε. Στα θετικά του εγχειρήματος προσμετράται η θέσπιση Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων στο σύνολο σχεδόν των οικισμών, η εισαγωγή σταθερών πλαισίων στόχων στον σχεδιασμό, η θεσμοθέτηση κυρίως περιαστικών Ζωνών Οικιστικού Ελέγχου κλπ. Στα αρνητικά του η μη θεσμοθέτηση των εργαλείων του σχεδιασμού (χρήσεις γης, ΖΟΕ, προγραμματισμός έργων, χωροταξική νομών), έλλειψη που έγινε φανερή, στη συνέχεια, με τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα και το 1° Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, οπότε η χώρα βρέθηκε να αντιμετωπίζει τη νέα πραγματικότητα χωρίς σχεδιασμό, με αποτέλεσμα την κατασπατάληση των διατιθέμενων πόρων και την αναποτελεσματικότητα των δράσεων.

Με την ψήφιση των νόμων για την προστασία του περιβάλλοντος (Ν. 1650/86) ξεκίνησε μία νέα προσπάθεια για την προστασία του ιδιαίτερα ευαίσθητου περιβαλλοντικού αποθέματος (υγροβιότοποι, βιότοποι κλπ.), ενώ από τα τέλη της δεκαετίας του '80 προωθήθηκε σημαντικός αριθμός Ειδικών Χωροταξικών Μελετών, ιδιαίτερα στον παράκτιο και νησιωτικό χώρο.

Ο χωροταξικός σχεδιασμός της τελευταίας δεκαετίας κάλυψε περιοχές στις οποίες δεν ασκούνται με ένταση οι ανθρώπινες δραστηριότητες. Επείγει, λοιπόν, η προώθηση ενός σχεδιασμού στρατηγικών κατευθύνσεων για την ανασυγκρότηση του εθνικού και περιφερειακού χώρου, ο οποίος θα τροφοδοτήσει με δεδομένα τα επίπεδα εφαρμογής (Νομαρχίες και νέοι Δήμοι του Σχεδίου Καποδίστριας). Στο πλαίσιο αυτό το ΥΠΕΧΩΔΕ ανέθεσε τις μελέτες για τα Χωροταξικά Σχέδια των 12 Περιφερειών της χώρας (πλην της Αττικής), ενώ προχωρά στη διαμόρφωση ενός στρατηγικού πλαισίου για τον χωροταξικό σχεδιασμό και τη βιώσιμη ανάπτυξη του ελληνικού χώρου.

Ο τρόπος με τον οποίο διαχέεται η αναπτυξιακή διαδικασία προκαλεί σημαντικές επιπτώσεις στο χωρικό σύστημα, μερικές από τις οποίες είναι αρνητικές: αστικοποίηση, εγκατάλειψη της υπαίθρου, δημιουργία ανισοτήτων, περιθωριοποίηση περιοχών, υποβάθμιση σημαντικών φυσικών και πολιτιστικών πόρων κ.ά. Η άμβλυνση των αρνητικών συνεπειών και η μεγιστοποίηση των πλεονεκτημάτων που προκύπτουν από τις αλλαγές που συντελούνται στην οργάνωση του χώρου αποτελούν το αντικείμενο της Χωροταξίας.

Τα συμπεράσματα που προέκυψαν από τη μελέτη των επιπτώσεων του 1^{ου} και 2^{ου} Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης στη χωρική οργάνωση είναι τα εξής:

- Οι υποδομές και τα δίκτυα μεταφορών έχουν άμεσες επιπτώσεις στη χωρική οργάνωση.
- Οι επενδύσεις στον τομέα της ενέργειας έχουν σημαντικές περιβαλλοντικές και χωροταξικές επιπτώσεις.
- Οι εξελίξεις στον πρωτογενή τομέα επηρεάζουν σημαντικά το οικιστικό δίκτυο και τη δομή του περιβάλλοντος.
- Η πολιτική εγκατάστασης παραγωγικών επενδύσεων έχει σημαντικές επιπτώσεις στη χωρική οργάνωση.
- Η περιβαλλοντική υποδομή έχει βελτιωθεί σημαντικά, υφίστανται, όμως, σοβαρά προβλήματα συντονισμού των εμπλεκόμενων φορέων, μη

ικανοποιητική ενσωμάτωση των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης στις δράσεις και μη υλοποίηση πολλών από αυτές.

- Αναμένεται περαιτέρω αύξηση του μεγέθους των μεγάλων οικισμών και διεύρυνση των ανισοτήτων μεταξύ οικισμών της ενδοχώρας και αυτών που ευνοούνται από τους άξονες ανάπτυξης.
- Η ενίσχυση του ρόλου της Θεσσαλονίκης θεωρείται δεδομένη, η υλοποίησή της, όμως, θα προχωρήσει με τη διάθεση των απαραίτητων πόρων (ιδιωτικές και δημόσιες επενδύσεις).
- Ο κατακερματισμός του οικιστικού δικτύου με τη δημιουργία οικισμών παραθεριστικής κατοικίας κατά μήκος των ακτών και νέων οικιστικών συγκεντρώσεων στην περιαστική ζώνη των μεγάλων αστικών κέντρων θα συνεχιστεί. Επομένως, η προώθηση χωρικών ρυθμίσεων κρίνεται αναγκαία.
- Η υπέρμετρη κατανάλωση φυσικών πόρων στον αγροτικό τομέα θα πρέπει να αντιστραφεί μέσω προγραμματισμένων δράσεων με οικολογικά κριτήρια.
- Ο εξωαστικός χώρος μέσω της εκτός σχεδίου νόμιμης ή παράνομης δόμησης και της διάχυσης δραστηριοτήτων δέχεται σημαντικές πιέσεις και εκτεταμένα τμήματά του (περιαστικά, παράλια, παράκτια) έχουν ήδη αλλοιωθεί.
- Ο αστικός χώρος που προέκυψε από αποσπασματικό σχεδιασμό διαμορφώνεται ως απλή νομιμοποίηση των υφισταμένων τάσεων περιαστικά, ενώ σε επίπεδο αστικού ιστού λείπει επαρκής χρηματοδότηση για την ανάπλαση και ανασυγκρότηση του.
- Η ολοκλήρωση του σχεδιασμού του αστικού και εξωαστικού χώρου πρέπει πλέον να υλοποιείται μέσω χωροταξικού σχεδιασμού.

Καθοριστικό παράγοντα στην οργάνωση του χώρου αποτελεί η μορφή του συστήματος έγγειας ιδιοκτησίας, που χαρακτηρίζεται από μικρό μέγεθος και διαχέεται σε ευρύτατα μικρομεσαία κοινωνικά στρώματα. Κατά συνέπεια, κάθε ρυθμιστική παρέμβαση του κράτους προκαλεί εισοδηματικές ή άλλες επιπτώσεις που δεν παρατηρούνται σε άλλη ευρωπαϊκή χώρα, καθώς και κινητοποιήσεις του στρώματος των ιδιοκτητών γης. Οι δυσλειτουργίες που πηγάζουν από τη λειτουργία του αυτού συστήματος προκαλούν σημαντική έλλειψη ανταγωνιστικότητας, η οποία θα πρέπει να αντιμετωπιστεί με συντονισμένες δράσεις, για να επιτευχθεί τελικά η χωρική ανασυγκρότηση.

Υπόψη θα πρέπει να ληφθούν και τέσσερις κατευθύνσεις που προκύπτουν από την ανάπτυξη κοινοτικών χωρικών πολιτικών και είναι:

- Οι αλλαγές στο δίκτυο και τον ρόλο των πόλεων, η συνεχής εξάπλωσή τους και η επιδείνωση των προβλημάτων του περιβάλλοντός τους.
- Οι αλλαγές στην οικονομία και λειτουργία των αγροτικών περιοχών, καθώς και η μεγαλύτερη εξάρτηση τους από τις αστικές.
- Η ανισομερής κατανομή των μεταφορικών και ενεργειακών υποδομών και οι επιπτώσεις τους στη συμφόρηση δραστηριοτήτων και στην ποιότητα του περιβάλλοντος.
- Οι αυξανόμενες πιέσεις στη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά: μείωση της βιοποικιλότητας, κακή χρήση και καταστροφή των φυσικών και πολιτιστικών πόρων.

Το γενικότερο φυσικογεωγραφικό πλαίσιο του ελληνικού χώρου, η θέση του στο νοτιοανατολικό άκρο της ευρωπαϊκής ηπείρου και ο κατακερματισμός που τον διακρίνει αποτελούν ένα σταθερό πλαίσιο αναφοράς. Σ΄ αυτά τα χαρακτηριστικά του θα πρέπει να προστεθεί το ιδιόμορφο ανάγλυφο του εδάφους, η συγκέντρωση και διαχείριση των υδάτινων πόρων, η σχέση της χώρας με τη θάλασσα και τα ανθρωπογενή δεδομένα, όπως η περιορισμένη αύξηση φυσικού πληθυσμού, η πτώση της απασχόλησης - αύξηση της ανεργίας και η ελάττωση των παραγωγικών δραστηριοτήτων. Οι συνθήκες αυτές προκαλούν έναν δυϊσμό στο χωρικό σύστημα: υπερσυγκέντρωση δραστηριοτήτων σε ορισμένα σημεία (αστική διάχυση πρώτης και δεύτερης κατοικίας, παρόδιος, περιαστικός, παράκτιος χώρος) με συνεπακόλουθη φθορά των φυσικών πόρων και του περιβάλλοντος και έλλειψη δραστηριοτήτων σε άλλα σημεία όπου οι φυσικοί πόροι ανορθώνονται, αλλά με μεγάλο κόστος για την οικονομία. Όλα τα παραπάνω πείθουν για την άμεση συνάρτηση του χωρικού προγραμματισμού με τον οικονομικό.

Οι κατευθύνσεις που μπορούν να δοθούν για τη χωρική οργάνωση των υποδομών, των δραστηριοτήτων και των χωρικών ενοτήτων είναι οι εξής:

- Η χωροταξική πολιτική των επόμενων χρόνων καλείται να υποστηρίξει την ευρύτερη διαδικασία ανάπτυξης και εκσυγχρονισμού της ελληνικής κοινωνίας, που από άποψη αναπτυξιακής πολιτικής εκφράζεται και προωθείται με το Σχέδιο Ανάπτυξης 2000-2006. Στο πλαίσιο αυτό, οι δυνατότητες και προοπτικές είναι δύο τύπων. Ο πρώτος τύπος αποτιμά τις χωρικές επιπτώσεις της μέχρι σήμερα ασκηθείσας πολιτικής και επιλέγει τα στοιχεία εκείνα που θα

πρέπει κατά προτεραιότητα να ολοκληρωθούν. Ο δεύτερος τύπος συνδυάζεται ρητά με χωρικές επιλογές και, κατά προτεραιότητα, τομείς δραστηριοτήτων και εξειδικεύσεις τομεακών πολιτικών.

- Χωροταξική υποστήριξη μιας εξωστρεφούς γεωπολιτικής και γεωοικονομικής στρατηγικής με σημεία αναφοράς τα Βαλκάνια και την Ανατολική Μεσόγειο.
- Μείωση της συγκοινωνιακής απομόνωσης από τους πυρήνες της ανάπτυξης του ευρωπαϊκού χώρου και διαπεριφερειακή ολοκλήρωση του ελληνικού χώρου, όσον αφορά τις υπερτοπικές υποδομές.
- Προσανατολισμός της χωροταξικής πολιτικής και της πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης στην αξιοποίηση των υπαρχόντων και την ανάδειξη νέων αξόνων ανάπτυξης (βόρειος άξονας, δυτικός άξονας). Μια τέτοια πολιτική συνδυάζει τα πλεονεκτήματα της γεωγραφικής συγκέντρωσης των πόρων (οικονομίες κλίμακας και συγκέντρωσης) με αυτά μιας επιλεκτικά ισόρροπης χωρικής ανάπτυξης.
- Ενίσχυση του διεθνούς μητροπολιτικού ρόλου και της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης.
- Αξιοποίηση του περιβάλλοντος ως παράγοντα έλξης δραστηριοτήτων που χωροθετούνται στον διεθνή χώρο.
- Υποστήριξη και αξιοποίηση της νέας διοικητικής γεωγραφίας.
- Ενίσχυση της πολιτικής γης (νέα οικονομικά εργαλεία, αντισταθμιστικοί μηχανισμοί, βελτίωση του συντονισμού μεταξύ «χωρικής» και «οικονομικής» πολιτικής γης).
- Προώθηση του στρατηγικού και φυσικού χωροταξικού σχεδιασμού, με έμφαση στον περιφερειακό σχεδιασμό και τον σχεδιασμό χρήσεων γης στις ευαίσθητες ή υπό πίεση ζώνες (ακτές, περιαστικές ζώνες, γραμμικοί άξονες ανάπτυξης και μεταφορών). Στο ίδιο πλαίσιο απαιτείται ο σταδιακός περιορισμός της εκτός σχεδίου δόμησης. Τέλος, ο αποτελεσματικός έλεγχος της εκτός σχεδίου δόμησης (με κατασταλτικά και προληπτικά μέτρα) αποτελεί λυδία λίθο για τη χωροταξική ανασυγκρότηση της χώρας.

3.3.2 Ανάπτυξη και οργάνωση βασικών υποδομών

Μεταφορές

Η ανεπαρκής εξυπηρέτηση των μετακινήσεων μεγάλου μήκους παραμένει βασικό πρόβλημα, το οποίο έχει δύο πτυχές: μη ικανοποιητική εξυπηρέτηση της υπάρχουσας ζήτησης και μη υποστήριξη χωρικών αναδιαρθρώσεων και νέων αξόνων ανάπτυξης. Η έννοια του μεγάλου μήκους αναφέρεται σε δύο κλίμακες. Αφενός, και παρά τις σημαντικότατες επενδύσεις κατά τα τελευταία χρόνια, το πρόβλημα της προσπελασιμότητας από τον διεθνή χώρο παραμένει έντονο, συντηρώντας τον χαρακτήρα της «περιφερειακότητας» της χώρας ως προς την υπόλοιπη Ευρώπη. Αφετέρου, σημαντικά κενά παρουσιάζονται στο βασικό δίκτυο (ελλείψεις κατάλληλων συνδέσεων μεταξύ περιφερειών και ομάδων περιφερειών, ανισορροπία μεταξύ διαμηκών και εγκάρσιων κινήσεων), γεγονός που συνδέεται με τον γεωγραφικό κατακερματισμό και που αποκτά αυξανόμενη σημασία εν όψει της διαδικασίας αποκέντρωσης και ανακυττάρωσης του ελληνικού χώρου.

Στον χερσαίο χώρο, η άνιση σχέση μεταξύ οδικών και σιδηροδρομικών μεταφορών έχει αρνητικές επιπτώσεις (οικονομικές και περιβαλλοντικές). Δεν περιορίζεται μόνο εκεί όπου οι σιδηροδρομικές μεταφορές μειονεκτούν από την άποψη της δικτύωσης ή και της δυνητικής ζήτησης. Επεκτείνεται και στους διαδρόμους μεταφορών, όπου η σιδηροδρομική μεταφορά θα έπρεπε να κυριαρχεί (π.χ. σύνδεση Αθήνας - Θεσσαλονίκης).

Παρόλο που μεσοπρόθεσμα είναι δύσκολο να ανατραπεί η άνιση σχέση μεταξύ οδικών και σιδηροδρομικών μεταφορών, εξαιτίας δεσμευτικών παραγόντων (π.χ. ανάγκες ευελιξίας που απορρέουν από γεωγραφικές ιδιομορφίες, έλλειψη πόρων επαρκών για ολοκληρωμένη κάλυψη του ελληνικού χώρου και από τα δύο δίκτυα), εντούτοις, υπό τις συνθήκες αυτές, προτεραιότητα στο σιδηροδρομικό δίκτυο θα πρέπει να δοθεί στις δυνητικά σημαντικές επιβατικές ή και εμπορευματικές σιδηροδρομικές ροές.

Ο παραδοσιακός τρόπος ανάπτυξης του οδικού δικτύου έχει λειτουργήσει αντιφατικά: η προσπελασιμότητα υπήρξε παράγοντας ανάπτυξης, αλλά, ταυτόχρονα, η έλλειψη ελέγχου στις χωροθετήσεις διαμόρφωσε δυσλειτουργικά μορφώματα στις χρήσεις γης (γραμμική ανάπτυξη δραστηριοτήτων), στον οικιστικό χώρο (διαμπερείς υπερτοπικοί φόρτοι) και στο περιβάλλον (δόμηση

κατά μήκος ακτών και σε ευαίσθητες περιοχές). Οι υπό διαμόρφωση μεγάλοι κόμβοι αεροπορικών και θαλάσσιων μεταφορών (Σπάτα, Ηγουμενίτσα, Πάτρα), σε συνδυασμό με τους ήδη υπάρχοντες, δημιουργούν νέα δυνητικά συγκριτικά πλεονεκτήματα προς αξιοποίηση.

Η ιδιαιτερότητα του νησιωτικού συμπλέγματος του Αιγαίου και οι πολλαπλές δυσλειτουργίες του συστήματος μεταφορών που το εξυπηρετεί επιτάσσουν την ανάγκη ριζικών αναδιαρθρώσεων στην ακτοπλοΐα, πέρα και από αυτές που θα προκύψουν αναγκαστικά με την επερχόμενη απελευθέρωση της αγοράς. Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω δεδομένα, θα πρέπει να διαμορφωθεί ένα νέο πλαίσιο συμπληρωματικότητας της ακτοπλοϊκής και αεροπορικής μεταφοράς προσώπων και αγαθών, σε συνδυασμό με την ανάπτυξη πολικής δικτύωσης των θαλάσσιων διασυνδέσεων σε κεντροβαρικά σημεία του νησιωτικού συμπλέγματος. Οι στόχοι που αφορούν τη χωρική οργάνωση των μεταφορών είναι :

- Ολοκλήρωση των ιεραρχημένων δικτύων εξυπηρέτησης μετακινήσεων μεγάλου μήκους με την κάλυψη των κενών και τη διασύνδεση των επιμέρους κατηγοριών δικτύων μέσω κόμβων συνδυασμένων μεταφορών. Από άποψη γεωγραφίας, η ολοκλήρωση επιδιώκει δύο στόχους: την άρση της διεθνούς μεταφορικής απομόνωσης, και τη διάχυση των εξωτερικών οικονομιών που απορρέουν από την υπερτοπική προσπελασιμότητα σε ευρύτερα τμήματα του ελληνικού χώρου.
- Ενίσχυση με βάση τους διαθέσιμους πόρους και τις ανά κατηγορία ιδιαίτερες συνθήκες και δυνατότητες των υπερτοπικών οδικών και σιδηροδρομικών μεταφορών.
- Ανάπτυξη των χερσαίων και ιδιαίτερα των οδικών δικτύων μεταφορών σε ένα ιεραρχημένο πλαίσιο περιβαλλοντικών και χωροταξικών προτεραιοτήτων (όσον αφορά τις χαράξεις και τον έλεγχο των χρήσεων γης και της δόμησης).

Επικοινωνίες

Η τηλεπικοινωνιακή υποδομή της χώρας έχει αναπτυχθεί και εκσυγχρονιστεί σημαντικά κατά τα τελευταία χρόνια (ψηφιακά δίκτυα σταθερής τηλεφωνίας, κινητή τηλεφωνία). Η εξέλιξη αυτή καλύπτει μία από τις

προϋποθέσεις έλξης δραστηριοτήτων με διεθνή χαρακτήρα, βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας του συνόλου του παραγωγικού συστήματος και διαμόρφωσης πιο αποκεντρωμένων και διάχυτων σχημάτων χωρικής οργάνωσης (σχετική ομογενοποίηση του χώρου). Στόχοι του σχεδιασμού είναι:

- Προώθηση της ίσης γεωγραφικής πρόσβασης προς τις σύγχρονες επικοινωνίες (υπηρεσίες και δίκτυα).
- Συστηματική χρήση των δυνατοτήτων αποκέντρωσης που προσφέρουν οι σύγχρονες επικοινωνίες για την υποστήριξη αποκεντρωμένων μορφών χωροταξικής οργάνωσης.

Ενέργεια

Η ανάπτυξη της ενεργειακής υποδομής έχει καλύψει σχεδόν το σύνολο της χώρας. Το «μείγμα» μορφών ενέργειας παραμένει, ωστόσο, έντονα μη-φιλικό προς το περιβάλλον, τόσο σε μακρο-κλίμακα (αέρια ρύπανση), όσο και, κατά περίπτωση, σε τοπικό επίπεδο (περιοχές που επηρεάζονται από τη χωροθέτηση μονάδων παραγωγής ενέργειας). Στόχοι του σχεδιασμού είναι:

- Ισότητα πρόσβασης στο ενεργειακό δίκτυο (διαπεριφερειακά και ενδο-περιφερειακά).
-Προώθηση φιλικών προς το περιβάλλον μορφών παραγωγής και κατανάλωσης ενέργειας.

Περιβαλλοντική υποδομή

Η περιβαλλοντική υποδομή κατά τα τελευταία χρόνια έχει βελτιωθεί σημαντικά, όσον αφορά τόσο τους μηχανισμούς παρακολούθησης, όσο και τη διαχείριση των διαφόρων περιβαλλοντικών μέσων. Σε βασικές κατηγορίες περιβαλλοντικών μέσων η ποσοτική ανάπτυξη της υποδομής δεν έχει ενταχθεί σε ολοκληρωμένο πλαίσιο, με αποτέλεσμα να λείπουν σημαντικοί «κρίκοι» των αντιρρυπαντικών συστημάτων. Στην περίπτωση της επεξεργασίας των λυμάτων, η εξασφάλιση της καλής λειτουργίας των Σταθμών Επεξεργασίας Λυμάτων δεν συμβαδίζει με τους ρυθμούς κατασκευής τους. Στην περίπτωση των απορριμμάτων, η διαχείριση μεγάλου ποσοστού τους γίνεται με μη αποδεκτούς τρόπους, ενώ η ανάπτυξη καινοτομικών μορφών διαχείρισής τους καθυστερεί σημαντικά. Και στις δύο περιπτώσεις οι αντιστάσεις από τοπικές κοινωνίες έχουν λειτουργήσει συχνά με ανασταλτικό τρόπο.

Οι υποδομές και τα δίκτυα περιβάλλοντος και ποιότητας ζωής αποτελούν αντικείμενα σχεδιασμού και παρέμβασης από διάφορους φορείς (π.χ. για τις Εγκαταστάσεις Επεξεργασίας Λυμάτων υπεύθυνοι φορείς είναι το ΥΠΕΧΩΔΕ, το Υπουργείο Εσωτερικών, το ΥΠΕΘΟ, οι Περιφέρειες, οι Νομαρχίες και οι Δήμοι). Έχουν παρατηρηθεί, για τον λόγο αυτό, σοβαρά προβλήματα συντονισμού μεταξύ των αρμοδίων, καθώς και μη ικανοποιητική ενσωμάτωση των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης στον σχεδιασμό. Στόχοι του σχεδιασμού στον τομέα της περιβαλλοντικής υποδομής είναι :

- Συμπλήρωση των ελλείψεων περιβαλλοντικής υποδομής που έχουν επισημανθεί, με μεγαλύτερη έμφαση στα εξής σημεία και προτεραιότητες: (α) ολοκλήρωση των συστημάτων, (β) προτεραιότητα στις ευαίσθητες περιοχές, αφενός, και στην υποστήριξη των τομεακών προτεραιοτήτων, αφετέρου - κάτι που προϋποθέτει ότι οι επιμέρους επιλογές χωροθέτησης των στοιχείων της περιβαλλοντικής υποδομής πρέπει να ενταχθούν σε ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα εθνικής εμβέλειας, (γ) εξασφάλιση της καλής λειτουργίας και χρήσης της ήδη υπάρχουσας ή μελλοντικής υποδομής.
- Εισαγωγή της περιβαλλοντικής διάστασης με οργανικό τρόπο στις άλλες χωρικές ή α-χωρικές πολιτικές που έχουν περιβαλλοντικές επιπτώσεις, στο πλαίσιο της λογικής της βιώσιμης ανάπτυξης και της σώφρονος χρήσης των πόρων.
- Λειτουργική προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και του περιβάλλοντος, ώστε, συντασσόμενα τα στοιχεία αυτά στη μακροχρόνια αναπτυξιακή διαδικασία, να αποτελέσουν πλεονεκτήματα και όχι φραγμούς της ανάπτυξης.

Τεχνική και κοινωνική υποδομή

Πέρα από τους προαναφερθέντες τομείς (μεταφορές, περιβάλλον κλπ.), η οργάνωση του χώρου συνδέεται με την ύπαρξη μιας σειράς κατηγοριών τεχνικής και κοινωνικής υποδομής (κοινωφελείς υπηρεσίες - εκπαίδευση, πολιτισμός, υγεία, πρόνοια, κοινόχρηστοι χώροι, πράσινο κλπ.). Στις κατηγορίες αυτές έχει υπάρξει κατά τα τελευταία χρόνια διαφορετική πρόοδος: μεγαλύτερη στις (περισσότερες, αλλά όχι όλες) κοινωφελείς υπηρεσίες, μικρότερη στους κοινόχρηστους χώρους και το πράσινο (λόγω της αρνητικής «κληρονομιάς» από τις κυρίαρχες διαδικασίες της μεταπολεμικής αστικοποίησης και του υψηλού

κόστους της γης). Υπάρχουν, συνεπώς, σημαντικές, αν και διαφοροποιημένες, ανάγκες στους τομείς αυτούς, που, εκτός από την ποσοτική τους διάσταση, αποκτούν και ποιοτική, αν λάβουμε υπόψη μια σειρά νέων δεδομένων (ιδιαίτερα την αυξανόμενη σημασία της εικόνας των πόλεων, καθώς και την εντεινόμενη σύνδεσης μεταξύ ποιότητας ζωής και ανάπτυξης).

Οικιστικό δίκτυο

Ο πληθυσμός των ελληνικών πόλεων αυξάνεται. Η αύξηση των αγροτικών εισοδημάτων μετά το 1980 οδήγησε στην ενίσχυση των μικρών και μεσαίων οικισμών, που παίζουν τον ρόλο του κέντρου υπηρεσιών προς αγροτικές ενδοχώρες. Η σε εξέλιξη αναθεώρηση της ΚΑΠ ενδέχεται να οδηγήσει σε εμφάνιση μιας νέας αστυφιλίας, αλλά προς άλλου τύπου πόλεις, κυρίως τις μεγαλύτερες (δηλαδή αυτές που θα προσφέρουν προοπτικές εύρεσης εργασίας στον τριτογενή τομέα). Επιπτώσεις στις πόλεις είχαν, κατά τα τελευταία χρόνια, και οι εξελίξεις στον τριτογενή τομέα. Στις τουριστικές ζώνες ενισχύθηκαν οι μικρές και (λιγότερο) μεσαίες πόλεις, συχνά με τη μορφή μιας διάχυτης αστικοποίησης, ενώ, από την άλλη πλευρά, η ανάπτυξη του νέου τριτογενούς τομέα (υπηρεσίες προς τις επιχειρήσεις) ενίσχυσε τις μεγαλύτερες πόλεις. Συνολικά, ενισχύθηκαν, για διαφορετικούς λόγους, σχεδόν όλες οι βαθμίδες του οικιστικού δικτύου, με την εξαίρεση της Αθήνας στο άνω άκρο και των πολύ μικρών οικισμών στο κάτω άκρο.

Με νέους όρους, τίθεται σταδιακά το ζήτημα της ανισορροπίας μεταξύ Αθήνας (και δευτερευόντως Θεσσαλονίκης), από τη μια πλευρά, και «επαρχίας», από την άλλη. Οι διαφορές όσον αφορά το βιοτικό επίπεδο και την πληθυσμιακή και οικονομική δυναμική έχουν αμβλυνθεί. Παραμένει, ωστόσο, άλυτο το πρόβλημα της ασυμμετρίας μεγεθών (που δεν πρέπει να θεωρείται μονομερώς, αφού έχει αρνητικές επιπτώσεις και στις δύο πλευρές), αφού ο βαθμός συγκέντρωσης στην πρωτεύουσα είναι, με σχετικούς όρους, εξαιρετικά υψηλός. Ως προς τις μελλοντικές προοπτικές, δεν μπορεί να αποκλειστεί κάποια επιτάχυνση της πληθυσμιακής αύξησης της πρωτεύουσας (ως συνέπεια των μεγάλων έργων, των Ολυμπιακών Αγώνων και της βελτίωσης της ποιότητας ζωής) - χωρίς αυτό να σημαίνει επιστροφή στις συνθήκες των δεκαετιών πριν από το 1980 – και, ενδεχομένως, θα απαιτηθούν αντισταθμιστικές δράσεις στην περιφέρεια. Από την άλλη πλευρά, η ενίσχυση του διεθνούς ρόλου της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης αποτελούν όρους για την ανάπτυξη όχι μόνο των πόλεων

αυτών (ως προς ορισμένες δραστηριότητες αιχμής με πολλαπλασιαστικά χαρακτηριστικά), αλλά και του ελληνικού χώρου συνολικά. Η προοπτική ενός τέτοιου ρόλου θα προκύψει ευκολότερα ως συνέπεια μηχανισμών αγοράς (και με πιο οριοθετημένο τρόπο) στη Θεσσαλονίκη, ενώ στην περίπτωση της Αθήνας θα εξαρτηθεί σε μεγαλύτερο βαθμό από την πολιτική που θα ασκηθεί κατά τα επόμενα χρόνια. Ένα πιθανό μελλοντικό πρόβλημα είναι η διεύρυνση των ανισοτήτων μεταξύ αφενός οικισμών της ενδοχώρας και αφετέρου αυτών που συνδέονται άμεσα με τους υπάρχοντες ή υπό ανάδυση αναπτυξιακούς άξονες.

Το οικιστικό δίκτυο χαρακτηρίζεται ιστορικά από κατακερματισμό και η τάση αυτή συνεχίστηκε και κατά την τελευταία εικοσιπενταετία μέσω της δημιουργίας και εξάπλωσης παραθεριστικών οικισμών κατά μήκος των ακτών (στις οποίες, ωστόσο, αναμένεται να αυξάνονται συνεχώς τα ποσοστά μόνιμων κατοίκων), αλλά και της δημιουργίας νέων οικιστικών ενοτήτων στην περιαστική περιοχή των μεγάλων και μεσαίων αστικών κέντρων. Ο βαθμός λειτουργικής εξειδίκευσης των βαθμίδων του δικτύου και, επομένως, συμπληρωματικότητας των πόλεων παραμένει περιορισμένος. Αυτό αφορά ιδιαίτερα τις λεγόμενες «ειδικές λειτουργίες» (κυρίως παραγωγικού χαρακτήρα), κάτι που συνδέεται με την αδυναμία της οικονομικής βάσης των πόλεων. Αντίθετα, οι «λειτουργίες κεντρικών τόπων» (κυρίως διοικητικού ή εμπορικού χαρακτήρα) παίζουν σημαντικό ρόλο ως παράγοντες οικιστικών εξαρτήσεων.

Η διεθνής τάση δημιουργίας δικτύων πόλεων δεν έχει προωθηθεί πλήρως στον ελληνικό χώρο. Πρόκειται για τις επιπτώσεις από την ύπαρξη τοπικών αντιδράσεων που δεν ευνοούν τις συνεργασίες. Το γεγονός αυτό στερεί τις πόλεις από ένα συγκριτικό πλεονέκτημα.

Σχετικό με τα προηγούμενα είναι το θέμα της αναδιάταξης της διοικητικής γεωγραφίας της χώρας. Η ανακυττάρωση των ΟΤΑ και η περιφερειακή αποκέντρωση (σε ένα άλλο επίπεδο) μπορούν να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση ορισμένων από τα προηγούμενα προβλήματα και η στήριξή τους πρέπει να είναι ένας από τους άξονες της χωρικής πολιτικής.

Βασικοί άξονες της πολιτικής που αφορά τα οικιστικά δίκτυα είναι:

- Όπως προαναφέρθηκε, υπάρχει το ενδεχόμενο, για διάφορους λόγους, της μεγέθυνσης των ανισοτήτων ακόμη και μεταξύ οικισμών / πόλεων της ίδιας κατηγορίας ή περιοχής, μεταξύ των ευρύτερων περιοχών αστικών κέντρων, όπως και μεταξύ του αστικού χώρου και του χώρου της υπαίθρου. Η

συνολική αντιμετώπιση παρόμοιων διαφαινόμενων αρνητικών συνεπειών οδηγεί στη χάραξη μιας στρατηγικής με κύρια κατεύθυνση τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και την παράλληλη ενίσχυση όλων των επιπέδων των οικισμών. Σε ιδεατό επίπεδο, (στα πλαίσια του στόχου για σταδιακή επίτευξη «ίσων ευκαιριών»), συγκεντρώνουν ιδιαίτερη έμφαση η ανάδειξη και ενίσχυση του ιδιαίτερου και / ή συμπληρωματικού ρόλου κάθε αστικού κέντρου σε μία ευρύτερη χωρική ενότητα (νομός, περιφέρεια), ο παραγωγικός, τεχνολογικός εκσυγχρονισμός τους και η αξιοποίηση και διεύρυνση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων που χαρακτηρίζουν την ευρύτερη περιοχή του, παράλληλα και με άλλα συμπληρωματικά μέτρα, που θα συνέβαλλαν στην ανάδειξη κάποιων στοιχείων «υπερτοπικότητας» της επιρροής του.

- Στο μητροπολιτικό επίπεδο (Αθήνα, Θεσσαλονίκη) η κύρια έμφαση πρέπει να δοθεί στην ανάδειξη του διεθνούς τους ρόλου, για μεν την Αθήνα με την ενεργή συμμετοχή της σε διεθνή (ευρωπαϊκά και μεσογειακά δίκτυα πόλεων, αλλά και διηπειρωτικά δίκτυα, π.χ. δίκτυα μεγάλων ιστορικών πόλεων, πόλεων ιδιαίτερου τουριστικού / πολιτιστικού ενδιαφέροντος, κόμβων διεθνούς συνεργασίας κλπ.), για δε την Θεσσαλονίκη με την ενίσχυση της δικτύωσής της με άλλα μητροπολιτικά κέντρα της Βαλκανικής και της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης.
- Σε ό,τι αφορά τα μεγάλα και μεσαίου μεγέθους κέντρα περιφερειών (π.χ. Πάτρα, Ηράκλειο, δίπολο Λάρισα - Βόλος, Καβάλα, Ιωάννινα κ.ά.), κύρια κατεύθυνση είναι η ενίσχυση του διαπεριφερειακού και περιφερειακού ρόλου τους και η τόνωση κυρίως των χαρακτηριστικών και «συγκριτικών τους πλεονεκτημάτων» που τα αναδεικνύουν στον διεθνή ανταγωνισμό. Απόρροια αυτής της κατεύθυνσης είναι η πολιτική για ενίσχυση της συμμετοχής τους τόσο σε «εξειδικευμένα» διεθνή δίκτυα (κυρίως στους τομείς που παρουσιάζουν συγκριτικό πλεονέκτημα), όσο και σε διαπεριφερειακά και ενδοπεριφερειακά δίκτυα, για την εδραίωση της συνεργασίας και την πιο ισόρροπη οργάνωση του «δικτύου πόλεων» σε περιφερειακό επίπεδο.
- Αντίστοιχα, για την ενίσχυση του συστήματος - δικτύου αστικών κέντρων μέσα στην κάθε περιφέρεια, η έμφαση δίνεται στα χαρακτηριστικά εκείνα που μπορούν να λειτουργήσουν συμπληρωματικά, συνθετικά και ενιαία,

ώστε το όλο σύστημα των αστικών κέντρων της κάθε περιφέρειας να μπορεί να αντεπεξέλθει ως σύνολο στον διεθνή ανταγωνισμό.

- Η κύρια έμφαση για τις μικρές πόλεις-κέντρα της υπαίθρου (ενδονομαρχιακή διάσταση) πρέπει να δοθεί στη δημιουργία τοπικών πλεγμάτων - δικτύων οικισμών, που έχουν ως πόλους τις έδρες των νέων δήμων και τα υποκέντρα νομών, δηλαδή, τα κατεξοχήν οικιστικά κέντρα του χώρου της υπαίθρου.
- Κύριος στόχος και χωροταξική κατεύθυνση σε ό,τι αφορά την πληθυσμιακή εξέλιξη κατά κατηγορία οικισμών είναι η αύξηση του πληθυσμού των λεγόμενων «κέντρων της υπαίθρου» σε ποσοστό σαφώς υψηλότερο από τον μέσο όρο της χώρας. Αντίθετα, ο στόχος για τις μητροπολιτικές περιοχές είναι η μείωση ή σταθεροποίηση του πληθυσμού, για δε τα μεγάλα περιφερειακά κέντρα η αύξησή του σε ποσοστό κοντά στη μέση αύξηση στο επίπεδο χώρας και για τα μικρά περιφερειακά κέντρα και τα κέντρα νομών η αύξησή του σε ποσοστό μεγαλύτερο από τον εθνικό μέσο όρο.
- Οι στόχοι αυτοί, ουσιαστικά, συμβαδίζουν και αντανακλούν αντίστοιχες κατευθύνσεις χωροταξικής πολιτικής που προωθούν την αναπτυξιακή δυναμική των διαφόρων επιπέδων / κατηγοριών οικισμών στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης σε εθνικό επίπεδο.
- Όσον αφορά τις προτεραιότητες στην εφαρμογή της πολιτικής ενός οικιστικού δικτύου σε εθνικό επίπεδο, κρίνεται σκόπιμο το δίκτυο αυτό να δημιουργηθεί με βάση τον στόχο της βιώσιμης ανάπτυξης και την κατεύθυνση για επίτευξη ίσων ευκαιριών και περιφερειακή αποκέντρωση. Η προτεραιότητα στην υλοποίηση των παραπάνω κατευθύνσεων και προτάσεων πρέπει να επικεντρωθεί κυρίως στην ενίσχυση των δικτύων-πλεγμάτων πόλεων, οικισμών στα περιφερειακά «μειονεκτικά» διαμερίσματα, που είναι απομακρυσμένα από τους αναπτυξιακούς άξονες, δηλαδή, στο δυτικό διαμέρισμα της χώρας, στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου.

3.3.3 Η οργάνωση του χώρου των οικονομικών και άλλων δραστηριοτήτων

Το προσανατολισμένο στην Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) και τα συστήματα επιδοτήσεών της σχέδιο αγροτικής ανάπτυξης φαίνεται να μην έχει προσαρμοστεί στις συνθήκες της αγοράς, με συνέπεια σημαντικές τριβές στον

αγροτικό χώρο, που στο μέλλον θα ενταθούν. Παρά την αυξημένη μέση ηλικία των αρχηγών των αγροτικών εκμεταλλεύσεων και τα διαπιστωμένα προβλήματα διαδοχής, στην ύπαιθρο διαμορφώνεται μία εικόνα πλεονάζοντος εργατικού δυναμικού σε σχέση με το αργά μεταβαλλόμενο παραγωγικό πρότυπο. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε ένα νέο κύμα αστικοποίησης (αν δεν δημιουργηθούν συμπληρωματικές θέσεις εργασίας νέου τύπου στον αγροτικό χώρο). Η ίδια προοπτική ενέχει κινδύνους για τις χρήσεις γης και το περιβάλλον (εγκατάλειψη γεωργικής γης, διάβρωση κλπ.).

Η χωρική οργάνωση των αγροτικών δραστηριοτήτων έχει προκαλέσει κατά τις τελευταίες δεκαετίες ορισμένες αρνητικές επιπτώσεις σε χωροταξικό και περιβαλλοντικό επίπεδο. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται: η μη ορθολογική χρήση και η υπερκατανάλωση των υδατικών πόρων, η ρύπανση από την υπερβολική χρήση φυτοφαρμάκων και λιπασμάτων, καθώς και από τις διαδικασίες απόσυρσης πλεονασματικών προϊόντων, η «πτώχευση» και ομογενοποίηση των, παραδοσιακά, σύνθετων μεσογειακών τοπίων μέσω της επέκτασης των μονοκαλλιεργειών. Στα προβλήματα αυτά πρέπει να προστεθεί ότι η -μέχρι πρόσφατα- γρήγορη αύξηση των αγροτικών εισοδημάτων (ΚΑΠ) κινητοποίησε διαδικασίες δόμησης και άναρχης αστικοποίησης σε μεγάλα τμήματα της υπαίθρου και του οικιστικού δικτύου. Πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι οι νέες τάσεις της ΚΑΠ, με την υποστήριξη περιβαλλοντικών δράσεων στον αγροτικό χώρο, δημιουργούν νέες δυνατότητες στήριξης του πληθυσμού της υπαίθρου μέσω της προστασίας του περιβάλλοντος. Συνεπώς, στα πεδία αυτά (βλ. προηγουμένη παράγραφο) οι προοπτικές είναι ρευστές και αμφίβολες και η τελική έκβαση θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από τις πολιτικές που θα ακολουθηθούν.

Ειδικότερα, οι στόχοι είναι:

- Η αναγκαία μετακίνηση από τη λογική της ποσοτικής μεγιστοποίησης του όγκου του προϊόντος στην προοπτική της προσαρμογής στην αγορά προϋποθέτει στήριξη με κατάλληλα μέτρα χωροταξικού χαρακτήρα: προστασία της γεωργικής γης υψηλής παραγωγικότητας από τον ανταγωνισμό άλλων δραστηριοτήτων, ιδίως σε συνάρτηση με ειδικά συγκριτικά πλεονεκτήματα του μεσογειακού / ελληνικού χώρου (υπό κάλυψη καλλιέργειες) ή νέου τύπου προϊόντα (οργανικές καλλιέργειες), οριοθέτηση και προστασία ζωνών προϊόντων ονομασίας προελεύσεων.

- Δεδομένου ότι, ανεξάρτητα από την επιτυχία της προσαρμογής της γεωργικής οικονομίας στις νέες συνθήκες, θα υπάρξει μείωση των θέσεων εργασίας, η διατήρηση επαρκούς ποσοστού πληθυσμού στην ύπαιθρο απαιτεί την προώθηση προγραμμάτων πολυτομεακής αγροτικής ανάπτυξης (ήπιος τουρισμός, αναψυχή, κλπ.). Μια τέτοια στρατηγική προϋποθέτει δράσεις σε επίπεδο στρατηγικής χωροταξικού (ολοκληρωμένα προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης σε ευρείες περιοχές) και φυσικού σχεδιασμού (με αμφίδρομο χαρακτήρα).
- Αποφυγή της καταστροφής περιβαλλοντικών πόρων, έτσι ώστε αφενός να μειωθεί το κόστος για την ανάπτυξη των συμπληρωματικών δραστηριοτήτων, και αφετέρου να δημιουργηθεί ένα πλαίσιο οργανωμένων χωροθετήσεων, το οποίο θα προσφέρει εξωτερικές οικονομίες, χωρίς να μεταφέρει το σύνολο του κόστους στο τελικό προϊόν.
- Ανάπτυξη μιας γεωργικής πολιτικής περιβάλλοντος για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που προκάλεσε το πρότυπο γεωργικής ανάπτυξης των τελευταίων δεκαετιών.

Μεταποίηση

Οι χωρικές πιέσεις από τη μεταποίηση, που ήταν έντονες μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '80, στη συνέχεια μειώθηκαν σημαντικά, λόγω των προβλημάτων της βιομηχανίας. Πρέπει να ληφθεί υπόψη, ωστόσο, ότι ήδη η βιομηχανία έχει αναδιαρθρωθεί σε σημαντικό βαθμό και εισέρχεται πλέον σε μία νέα φάση ανάπτυξης. Η φάση αυτή θα δημιουργήσει χωρικά προβλήματα ανάλογα με το πρότυπο της χωρικής οργάνωσης. Η διατήρηση του παλιότερου προτύπου, δηλαδή, η κυριαρχία της διάσπαρτης χωροθέτησης, θα πυροδοτήσει νέα περιβαλλοντικά προβλήματα, νέα κόστη και, ενδεχομένως, ένα νέο κύμα «αντιβιομηχανικής» ιδεολογίας. Η αλλαγή προτύπου προϋποθέτει τη διοχέτευση των μελλοντικών αναγκών σε οργανωμένους υποδοχείς. Μια τέτοια επιλογή προϋποθέτει επενδύσεις σε τέτοιους υποδοχείς, αλλά και την ανάπτυξη απαραίτητων συμπληρωματικών δράσεων και ιδιαίτερα του ελέγχου των διάσπαρτων χωροθετήσεων, μέσω της προώθησης ενός θεσμοθετημένου πλαισίου χρήσεων γης.

Ένα συναφές ζήτημα είναι η ανάγκη αμεσότερης εισαγωγής χωροταξικών προτεραιοτήτων (ιδίως σε τοπική κλίμακα) στο σύστημα ενίσχυσης των ιδιωτικών επενδύσεων. Μέχρι σήμερα, το σύστημα αυτό ενσωματώνει την περιβαλλοντική

διάσταση σε επίπεδο κλαδικό (κατηγορίες ενισχυόμενων επενδύσεων) και τεχνολογιών, αλλά δεν συντονίζεται με τον χωροταξικό σχεδιασμό, εν μέρει λόγω της απουσίας του τελευταίου, κάτι που, ωστόσο, αναμένεται ότι θα αλλάξει (περιφερειακά χωροταξικά σχέδια και νέος νόμος).

Σε ένα άλλο επίπεδο, η αναδιάρθρωση της βιομηχανίας έχει ήδη δημιουργήσει εντοπισμένα προβλήματα ανεργίας και, κατ' επέκταση, κοινωνικών προβλημάτων, κυρίως σε παραδοσιακές περιοχές με βιομηχανική εξειδίκευση. Η ορατή βιομηχανική ανάκαμψη δεν οδηγεί αυτόματα σε άρση αυτών των προβλημάτων, για δύο λόγους: (ι) η νέα βιομηχανική ανάπτυξη δεν δημιουργεί πάντα ανάλογο αριθμό θέσεων εργασίας και (ιι) οι όποιες νέες θέσεις δεν είναι αυτονόητο ότι δημιουργούνται στους παραπάνω θύλακες, αφού η αναδιάρθρωση της βιομηχανίας συνδυάζεται συχνά και με νέες χωροθετικές τάσεις. Τα δεδομένα αυτά οδηγούν στην ανάγκη μιας μεσοπρόθεσμης, τουλάχιστον, πολιτικής για τις πληττόμενες περιοχές. Βέβαια, τέτοιες πολιτικές έχουν ήδη εμφανιστεί, όπως π.χ. τα τοπικά σύμφωνα απασχόλησης, αλλά υπάρχουν περιθώρια καλύτερου χωρικού συντονισμού τους.

Στόχοι του σχεδιασμού στον τομέα της μεταποίησης είναι:

- Αλλαγή του προτύπου χωροθέτησης της μεταποίησης, με την προώθηση ενός ολοκληρωμένου και ιεραρχημένου συστήματος οργανωμένων υποδοχέων τύπου ΒΕΠΕ και τον έλεγχο της διάσπαρτης χωροθέτησης.
- Εισαγωγή χωροταξικών προτεραιοτήτων στο σύστημα ενίσχυσης των ιδιωτικών επενδύσεων, με την αναπροσαρμογή των περιοχών και υποπεριοχών κινήτρων σε συνάρτηση με τις κατευθύνσεις του περιφερειακού χωροταξικού σχεδιασμού.
- Χωροταξική στήριξη των δράσεων για την αντιμετώπιση των θυλάκων αποβιομηχάνισης-ανεργίας με την εκπόνηση και εφαρμογή ειδικών χωροταξικών σχεδίων. Η σημασία της χωρικής διάστασης συνδέεται με το ότι πολλές από τις νέες μορφές βιομηχανικής ανάπτυξης, ιδίως αυτές που ανάγονται στο λεγόμενο «ευέλικτο πρότυπο», έχουν ειδικές χωροθετικές απαιτήσεις (που πρέπει να υποστηριχτούν με κατάλληλες ρυθμίσεις) και, ταυτόχρονα, συνεπάγονται ενίοτε πολλαπλές χωρικές πιέσεις (αστικός χώρος, υπαίθριος χώρος, περιβάλλον).

Τουρισμός

Το μοντέλο ανάπτυξης του τουρισμού, ιδίως μετά το 1970, είχε εξαιρετικά αρνητικές χωρικές επιπτώσεις (αλλοίωση τοπίων με τη διάσπαρτη δόμηση, αύξηση του κόστους άλλων δραστηριοτήτων μέσω της γενικευμένης αύξησης των τιμών της γης, ρύπανση του περιβάλλοντος). Βραχυπρόθεσμα, το μοντέλο αυτό επιτάχυνε την ανάπτυξη του τομέα, με την αποφυγή ενσωμάτωσης του περιβαλλοντικού κόστους, αλλά, σε τελική ανάλυση, υποβάθμισε τους ίδιους τους τουριστικούς πόρους στους οποίους βασίστηκε. Αποδείχθηκε, έτσι, αρνητικό τόσο από χωρική – περιβαλλοντική άποψη, όσο και από οικονομική. Ορισμένα από τα προβλήματα που προκάλεσε έχουν μη αναστρέψιμο χαρακτήρα. Ωστόσο, υπάρχουν ακόμα περιθώρια είτε πρόληψης (διάσωση περιοχών που δεν εντάχθηκαν πλήρως στα τουριστικά κυκλώματα) είτε δράσεων θεραπείας (ιδίως όσον αφορά τη ρύπανση).

Ένα συναφές, αλλά όχι απολύτως ταυτόσημο ζήτημα είναι η γεωγραφική κατανομή της τουριστικής ανάπτυξης. Η συγκέντρωση στα νησιά και τον παράκτιο χώρο ήταν συνάρτηση του μονομερούς προσανατολισμού στο μαζικό παραθαλάσσιο τουρισμό. Η αξιοποίηση και άλλων τουριστικών πόρων με την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού μπορεί να εξυπηρετήσει, στο πλαίσιο αυτό, πολλαπλούς στόχους: μείωση της πίεσης στις παράκτιες ζώνες, δημιουργία συμπληρωματικών δραστηριοτήτων στις αγροτικές περιοχές (βλ. όσα αναφέρθηκαν παραπάνω), συμβατότητα σχέσης τουρισμού-περιβάλλοντος με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης (ως συνέπεια των εγγενών χαρακτηριστικών ορισμένων, τουλάχιστον, από τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού).

Στόχοι του σχεδιασμού στον τομέα του τουρισμού είναι:

- Προώθηση μιας στρατηγικής ανακατανομής των τουριστικών ροών, με στόχο μια λιγότερο πολωμένη, κυρίως διαπεριφερειακή (αν και συχνά υπάρχουν και ενδοπεριφερειακές ανισότητες) τουριστική ανάπτυξη. Μια τέτοια στρατηγική προϋποθέτει δράσεις τόσο σε επίπεδο υποδομών (π.χ. υπερτοπικές μεταφορές), όσο και σε επίπεδο φυσικού σχεδιασμού. Ως προς τις τελευταίες, (τοπικά τουριστικά οδικά κυκλώματα, προστασία και ανάδειξη παραδοσιακών οικισμών, προστασία και ανάδειξη τοπίων, οικότοπων κλπ.), η εκπόνηση και εφαρμογή ειδικών χωροταξικών σχεδίων αποτελεί το καταλληλότερο εργαλείο συντονισμού των αναγκαίων χωρικών και αναπτυξιακών μέτρων.

- Δραστική αλλαγή του προτύπου διάχυτης τουριστικής χωροθέτησης, που έχει υποβαθμίσει ήδη σημαντικό ποσοστό των τουριστικών πόρων. Αυτό προϋποθέτει (α) τη σταδιακή κατάργηση της εκτός σχεδίου δόμησης, με αφετηρία τις παρεκκλίσεις αρτιότητας, (β) την παράλληλη επιτάχυνση του σχεδιασμού χρήσεων γης της υπαίθρου, με προτεραιότητα στις περιοχές με τις μεγαλύτερες πιέσεις (κατασταλτικά) και στις ζώνες επιδιωκόμενης ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού (προληπτικά), (γ) την υποστήριξη οργανωμένων μορφών χωροθέτησης της τουριστικής δραστηριότητας (Περιοχές Οργανωμένης Τουριστικής Ανάπτυξης ή, σύμφωνα με την ορολογία του νομοσχεδίου για τον χωροταξικό σχεδιασμό, Περιοχές Ανάπτυξης Παραγωγικών Δραστηριοτήτων). Ανάλογη πρέπει να είναι η πολιτική για τη δεύτερη κατοικία (δραστηριότητα με στενή χωροθετική διαπλοκή με τον τουρισμό), όσον αφορά την αποθάρρυνση της διάσπαρτης χωροθέτησης και την προώθηση οργανωμένων μορφών (οικισμοί παραθεριστικής κατοικίας, Συνεταιρισμοί). Και στις δύο περιπτώσεις, ένα βασικό ζήτημα είναι η έναρξη των επιμέρους χωροθετικών επιλογών για τους οργανωμένους υποδοχείς σε ένα χωροταξικό πλαίσιο περιφερειακής ή νομαρχιακής κλίμακας.

Λοιπές υπηρεσίες

Οι υπηρεσίες αποτελούν έναν από τους ταχύτερα αναπτυσσόμενους τομείς της παγκόσμιας και, σε κάποιον βαθμό, και της ελληνικής οικονομίας. Οι επιχειρήσεις αυτές χωροθετούνται κατά κανόνα στον αστικό και, μάλιστα, στο μητροπολιτικό χώρο (κυρίως όσον αφορά τις υπηρεσίες προς τις επιχειρήσεις – χρηματιστικές εταιρίες, πληροφορική, έδρες των μεγάλων επιχειρήσεων), αν και υπάρχουν και φαινόμενα περιαστικής χωροθέτησης (όπως στην περίπτωση των νέων μορφών εμπορίου). Τέτοιες χωροθετικές τάσεις είναι ενεργές και στον ελληνικό χώρο, τουλάχιστον από τις αρχές της τρέχουσας δεκαετίας, αλλά έχουν εξελιχθεί σε κενό σχεδιασμού, λόγω των γνωστών αδυναμιών της πολεοδομικής πολιτικής. Το αποτέλεσμα είναι ότι - πέρα από τα οικονομικά πλεονεκτήματα - δημιουργούνται νέες μορφές πολεοδομικών προβλημάτων, ενώ ταυτόχρονα χάνεται η ευκαιρία να χρησιμοποιηθεί η δυναμική που υπάρχει για την αντιμετώπιση παλιότερων προβλημάτων (π.χ. αναμόρφωση των κέντρων των πόλεων, ενίσχυση της αστικότητας, ανακατανομή των κυκλοφοριακών φόρτων και της ζήτησης στάθμευσης). Το πεδίο της χωρικής οργάνωσης του νέου τριτογενούς τομέα αποτελεί, λοιπόν, μία από τις μεγάλες προκλήσεις του

χωρικού σχεδιασμού για τα επόμενα χρόνια. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, η παραπάνω δυναμική μπορεί να ενταχθεί σε μία πολιτική αναδιάρθρωσης του οικιστικού δικτύου, τόσο με τη λειτουργική έννοια, όσο και από την άποψη της υποστήριξης της νέας διοικητικής γεωγραφίας.

Στόχοι του σχεδιασμού στις υπηρεσίες είναι:

- Η χωρική ρύθμιση των υπηρεσιών είναι περισσότερο αντικείμενο του πολεοδομικού σχεδιασμού. Ωστόσο, συνδέεται με τον χωροταξικό σχεδιασμό σε δύο επίπεδα: (α) Η πολιτική οικιστικού δικτύου πρέπει να ενσωματώσει τη σημασία των νέων υπηρεσιών προς τις επιχειρήσεις ως παράγοντα ανταγωνιστικότητας, εξειδίκευσης και ιεράρχησης (κάτι που σημαίνει την απομάκρυνση από την παραδοσιακή αντίληψη του οικιστικού δικτύου και της ιεράρχησής του σχεδόν αποκλειστικά σε συνάρτηση με διοικητικούς ρόλους και τις υπηρεσίες προς τον πληθυσμό), (β) Η πολιτική για τον περιαστικό χώρο πρέπει να διοχετεύσει με σχεδιασμένο τρόπο τη ζήτηση γης από τις υπηρεσίες που αναζητούν εξωαστική χωροθέτηση, κάτι που προϋποθέτει επιτάχυνση του περιαστικού σχεδιασμού χρήσεων γης (είτε μέσω του συστήματος ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ) είτε μέσω ΕΧΜ και των εργαλείων του νομοσχεδίου για την χωροταξία (ΠΟΑΠΔ, ΠΕΠ).

3.3.4 Η αναπτυξιακή προοπτική κατά ομοιογενείς κατηγορίες χώρου

Η χωροταξική προσέγγιση οφείλει να λάβει υπόψη της την καθοριστική σημασία του χώρου ως παράγοντα ανάδειξης προβλημάτων ειδικού τύπου, που απορρέουν είτε από την αλληλεπίδραση χωρικών και μη χωρικών χαρακτηριστικών είτε από την αλληλεπίδραση διαφόρων άλλων πολιτικών και δυναμικών που συνυπάρχουν γεωγραφικά. Με τον όρο «πολιτικές περιοχών» αναφερόμαστε στην ανάγκη διαμόρφωσης οριζόντιων πολιτικών σε γεωγραφικό επίπεδο αναφοράς. Προφανώς, σε κάθε περιοχή ασκούνται και οι κατακόρυφες χωρικές πολιτικές που έχουν ήδη αναφερθεί, και το τελικό αποτέλεσμα θα είναι, κατά περίπτωση, ένα μείγμα οριζόντιας και κατακόρυφης προσέγγισης. Η διαμόρφωση ολοκληρωμένων χωροταξικών σχεδίων για τις περιοχές αυτές, που θα ενσωματώσουν την οριζόντια και την κατακόρυφη διάσταση, αποτελεί ένα ιδιαίτερα κατάλληλο εργαλείο για τον συντονισμό των διαφορετικών αναγκών και προτεραιοτήτων και για την οργάνωση των συνεργιών τους. Τέτοιες περιοχές -

επίπεδα αναφοράς χωρικών πολιτικών ανήκουν σε τρεις διαφορετικούς τύπους, καθένας από τους οποίους ορίζεται με διαφορετικό τρόπο:

- Κατηγορίες χώρου που δεν έχουν κατ' ανάγκη χωρική συνέχεια, αλλά χαρακτηρίζονται από ομοιογένεια κάποιων βασικών γεωγραφικών χαρακτηριστικών (αστικός χώρος, παράκτιος χώρος, ορεινός χώρος). Για τις κατηγορίες αυτές γίνεται ιδιαίτερη αναφορά παρακάτω.
- Διοικητικές ενότητες, όπως οι περιφέρειες και οι νομοί. Οι ενότητες αυτές προσφέρονται ιδιαίτερα για την εφαρμογή πολιτικών, λόγω ακριβώς της αυτοτελούς λειτουργίας τους στο επίπεδο των θεσμών και των οργάνων διοίκησης. Ιδιαίτερα οι περιφέρειες αποτελούν, σχεδόν σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, το κύριο χωρικό επίπεδο εφαρμογής της στρατηγικής χωροταξικής πολιτικής και των αναπτυξιακών προγραμμάτων. Απαιτείται, συνεπώς, η διαμόρφωση χωροταξικής πολιτικής ανά περιφέρεια, που θα εξειδικεύει και θα συντονίζει όλες τις άλλες προσεγγίσεις. Η εργασία αυτή βρίσκεται ήδη σε εξέλιξη στο ΥΠΕΧΩΔΕ (χωροταξικά σχέδια των 12 περιφερειών της χώρας). Μία πιλοτική, πρώτη προσέγγιση σε μία περιφέρεια δίνεται σε άλλο κεφάλαιο.
- Παρά τα πλεονεκτήματά τους ως επίπεδα προγραμματισμού, οι διοικητικές ενότητες δεν αντιστοιχούν πάντα στις πραγματικές περιοχές στις οποίες ολοκληρώνονται διάφορες δραστηριότητες ή στις οποίες λειτουργούν κοινές τάσεις χωρικής οργάνωσης και ανάπτυξης. Η ύπαρξη ειδικών περιοχών που τέμνουν τα όρια διοικητικών ενοτήτων αποτελεί, πράγματι, βασικό φαινόμενο και μία από τις αιτίες της ρευστότητας της χωρικής οργάνωσης (σε αντιδιαστολή με τη σχετική ακαμψία των διοικητικών οριοθετήσεων), με αποτέλεσμα να απαιτεί, αντίστοιχα, ευέλικτες προσεγγίσεις. Στο παρόν γίνεται αναφορά σε δύο τύπους ειδικών περιοχών, τις παραμεθόριες και τις φθίνουσες, ενώ ένας άλλος τύπος είναι αυτός που προσδιορίζεται με φυσικο-γεωγραφικούς όρους (π.χ. ακτές Κορινθιακού). Η παρέμβαση στις ειδικές περιοχές μπορεί να γίνεται είτε με εκ των προτέρων προσδιορισμένα ολοκληρωμένα προγράμματα (π.χ. πρόγραμμα για τη Θράκη) είτε με προγράμματα - πλαίσια στα οποία θα είναι δυνατή η εκ των υστέρων ένταξη συγκεκριμένων περιοχών βάσει ειδικών κριτηρίων (π.χ. περίπτωση ενός εθνικού πλαισίου για τις φθίνουσες ή προβληματικές αστικές περιοχές στο εσωτερικό των πόλεων).

Στη συνέχεια, καταγράφονται χωροταξικές προτεραιότητες για ορισμένες περιπτώσεις περιοχών.

Αστικός χώρος

Ο αστικός χώρος, σε διεθνή κλίμακα, αποκτά αυξανόμενη σημασία, λόγω αφενός της συνεχιζόμενης αστικοποίησης και αφετέρου της νέας σημασίας του αστικού και, ειδικότερα, του μητροπολιτικού χώρου ως παράγοντα ανταγωνιστικότητας (χαρακτηριστικό είναι το εντεινόμενο ενδιαφέρον σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης). Οι εξελίξεις και προοπτικές στην Ελλάδα εν μέρει αντανακλούν τα εν λόγω δεδομένα, αλλά παράλληλα προσδιορίζονται και από ειδικά χαρακτηριστικά. Συγκεκριμένα:

- Το πρότυπο οικιστικής ανάπτυξης εξακολουθεί να διέπεται από τα βασικά χαρακτηριστικά της μεταπολεμικής αστικοποίησης: η πρωτοκαθεδρία του δημοσίου ως επισπεύδοντος (όχι πλέον μονοπώλιο, μετά την ιδιωτική πολεοδόμηση και τα ΠΕΡΠΟ) παραμένει τυπική και η επίσημη οικιστική ανάπτυξη παραμένει μία διαδικασία «ένταξης στο σχέδιο» των εκτός σχεδίου παράνομων ή νόμιμων οικιστικών μορφωμάτων. Το πρότυπο αυτό έχει εξαιρετικά αρνητικές επιπτώσεις και στον εξωαστικό / αγροτικό χώρο (που υφίσταται τις επιπτώσεις από τη διάχυτη δόμηση) και στον οικιστικό (που προκύπτει πάντα εκ των υστέρων, με έναν πολεοδομικό σχεδιασμό δέσμιο των ακαμψιών των διαμορφωμένων καταστάσεων). Η κυριότερη αλλαγή κατά τα τελευταία χρόνια ήταν η επέκταση του μοντέλου αυτού από την πρώτη (και) στη δεύτερη κατοικία. Η διαδικασία αυτή, σε συνδυασμό με χρόνιες αδυναμίες του πολεοδομικού σχεδιασμού (κυρίως της έλλειψης σχεδιασμού και ελέγχου των χρήσεων γης, της αδυναμίας προστασίας του παραδοσιακού στεγαστικού αποθέματος, της παθητικής πολιτικής γης και της αδυναμίας ρύθμισης της κυκλοφορίας και στάθμευσης), έχει οδηγήσει στη μεταφύτευση των προβλημάτων της αθηναϊκής μεταπολεμικής αστικοποίησης σε μεγάλο τμήμα του ελληνικού χώρου, κυρίως εκείνου που αναπτύχθηκε οικονομικά.
- Ο μη αστικός χώρος χαρακτηρίζεται από ανάλογα με αυτά του αστικού προβλήματα. Η εκτός σχεδίου δόμηση (νόμιμη και παράνομη) αφενός υποθηκεύει το μέλλον των οικιστικών επεκτάσεων, αφετέρου αλλοιώνει εξαιρετικά εκτεταμένες περιαστικές μη αστικές ζώνες με την εκτόνωση προς αυτές μέρους των πιέσεων της οικιστικής ανάπτυξης.

• Τα παραπάνω, ως πιέσεις, δύσκολα θα σταματήσουν να ισχύουν στο προσεχές μέλλον. Μία πρόσθετη παράμετρος, με αστάθμητη, ωστόσο, ακόμα πιθανή επίδραση, είναι τα νέα θεσμικά πλαίσια για τον πολεοδομικό και (υπό εκπόνηση) χωροταξικό σχεδιασμό. Τα θεσμικά αυτά πλαίσια, ιδίως αν ενισχυθούν με αποτελεσματικά νέα εργαλεία πολιτικής γης, μπορούν να έχουν ουσιαστικές θετικές επιπτώσεις.

Στόχοι του σχεδιασμού είναι:

- Η υποστήριξη της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών πόλεων με την προώθηση επενδύσεων και ρυθμίσεων στους αναγκαίους τομείς (μεταφορές, επικοινωνίες, ποιότητα ζωής και περιβάλλον, εικόνα της πόλης), καθώς και με την αξιοποίηση όλων των συγκριτικών πλεονεκτημάτων (π.χ. στρατηγική θέση της Θεσσαλονίκης) ή ευκαιριών (π.χ. Ολυμπιακοί Αγώνες). Τόσο για λόγους διαθεσιμότητας / αποδοτικότητας πόρων, όσο και από την άποψη της δημιουργίας προϋποθέσεων για την ανάληψη διεθνών ρόλων, η πολιτική αυτή επιβάλλει μία επιλεκτική προσέγγιση, με έμφαση κατά πρώτο λόγο στις μητροπόλεις (Αθήνα και Θεσσαλονίκη) και κατά δεύτερο λόγο στις μεγάλες πόλεις.
- Η στροφή προς ένα βιώσιμο πρότυπο οικιστικής ανάπτυξης μέσω της μείωσης της διάχυτης δόμησης και της αξιοποίηση του υφισταμένου οικιστικού χώρου. Βασικές συνιστώσες μιας τέτοιας στρατηγικής είναι αφενός η εξυγίανση και αναβάθμιση των πόλεων μέσω εκτεταμένων αναπλάσεων και αφετέρου ο έλεγχος - ρύθμιση του περιαστικού χώρου μέσω σχεδιασμού χρήσεων γης και εφαρμογής νέων εργαλείων πολιτικής γης. Και οι δύο συνιστώσες επιβάλλουν αξιοποίηση των δυνατοτήτων που προσφέρει ο νέος οικιστικός νόμος, ενώ ως προς τη ρύθμιση του περιαστικού χώρου απαιτούνται αλλαγές σε θεσμικό επίπεδο.

Παράκτιος και νησιώτικος χώρος

Η Ελλάδα διαθέτει την πιο εκτεταμένη ακτογραμμή μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών. Το γεωγραφικό αυτό χαρακτηριστικό, σε συνδυασμό με τις χωροθετικές τάσεις κατά τις τελευταία δεκαετίες, είχε ως συνέπεια τη συγκέντρωση του μεγαλύτερου και δυναμικότερου ποσοστού του πληθυσμού και των δραστηριοτήτων στην παράκτια ζώνη και τα νησιά. Ταυτόχρονα, οι ακτές δέχονται τις ισχυρότερες περιβαλλοντικές πιέσεις και η κατάσταση αυτή αναμένεται ότι θα ενταθεί μεσοπρόθεσμα. Στο πλαίσιο αυτό η ανάγκη

εξειδικευμένων πολιτικών για τον παράκτιο χώρο είναι προφανής, ιδίως αναφορικά με τα εξής:

• Την ενσωμάτωση των αρχών της βιώσιμης χρήσης των πόρων στην ανάπτυξη του παράκτιου χώρου, κάτι που προϋποθέτει νέους μηχανισμούς ολοκληρωμένης διαχείρισης.

• Την ιδιαίτερη μέριμνα για τον νησιωτικό χώρο. Η παρουσία σημαντικού αριθμού νησιών (3053) συνδυάζεται με την ιδιαιτερότητα που παρουσιάζουν τόσο ως προς τα χαρακτηριστικά τους, όσο και ως προς τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν λόγω γεωγραφικής διασποράς και ασυνέχειας του χώρου, του περιορισμένου μεγέθους τους και της στενής αλληλεξάρτησης της οικονομίας, της κοινωνίας και του περιβάλλοντος, ιδιαίτερα στα μικρά νησιά. Κατά συνέπεια, επιβάλλεται, πέρα από την ολοκληρωμένη διαχείριση της ανάπτυξης, ο συνυπολογισμός των τοπικών δυνατοτήτων και ιδιαιτεροτήτων, στο πλαίσιο μιας ευέλικτης και επιλεκτικής προσέγγισης. Σημειώνεται, επίσης, ο καταλυτικός ρόλος που μπορούν να παίξουν, ιδίως ως προς την αναζωογόνηση των μικρών νησιών, δράσεις μικρού κόστους, αλλά με καινοτομικό και παραδειγματικό χαρακτήρα.

Στόχοι του σχεδιασμού είναι:

- Ειδικό ρυθμιστικό πλαίσιο ολοκληρωμένης διαχείρισης της παράκτιας ζώνης και των νησιών, με την μορφή Οδηγίας (χρήση της έννοιας των ειδικών χωρικών πλαισίων του νομοσχεδίου για τη χωροταξία). Τα συστατικά στοιχεία της πολιτικής αυτής είναι η οριοθέτηση της παράκτιας ζώνης και η προώθηση δράσεων που υποστηρίζουν: (α) τη διαχείριση των παράκτιων φυσικών πόρων και οικοσυστημάτων κατά τρόπο που να αναγνωρίζεται η δυναμική και σημασία τους, (β) τον διατομεακό σχεδιασμό και συντονισμό δραστηριοτήτων που θα αναγνωρίζει την αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση τόσο μεταξύ τους, όσο και με το φυσικό περιβάλλον, (γ) μια συνολική χωρική θεώρηση της παράκτιας ζώνης που θα αναγνωρίζει την εξάρτηση των φυσικών και ανθρώπινων λειτουργιών που συγκεντρώνονται σε μία κρίσιμη λωρίδα της παράκτιας ζώνης από τις αντίστοιχες λειτουργίες της άμεσης περιοχής και ευρύτερης ενδοχώρας της.

Ορεινές περιοχές

Οι ορεινές ζώνες επίσης αποτελούν ένα ποσοτικά και περιβαλλοντικά σημαντικό τμήμα του ελληνικού χώρου, αλλά τα προβλήματα στην περίπτωσή

τους είναι διαφορετικά: πληθυσμιακή εγκατάλειψη, ανεπαρκείς υποδομές, ελλιπές οικιστικό δίκτυο, οικονομική υποτονικότητα. Κατά την τελευταία δεκαετία ασκούνται πολιτικές αντιμετώπισης αυτών των προβλημάτων, όχι όμως συνολικά και με ολοκληρωμένο τρόπο.

Η εξέλιξη αυτή καθιστά φανερό το ότι υπάρχουν περιθώρια άσκησης ενεργητικής πολιτικής - αν και η γενικότερη κατάσταση έχει επιβαρυνθεί από τις τάσεις συρρίκνωσης δημογραφικά του ορεινού χώρου. Βασικά ζητήματα κατά τα επόμενα χρόνια θα είναι τα εξής:

- Η υποστήριξη της ανάπτυξης νέων δραστηριοτήτων. Όπως προαναφέρθηκε, η αναμορφούμενη ΚΑΠ μπορεί εδώ να λειτουργήσει θετικά (σε αντιδιαστολή με τις πεδινές ζώνες της εντατικής γεωργίας). Η δεύτερη δυνατότητα είναι η ανάπτυξη νέων, ήπιων μορφών τουρισμού. Και στις δύο περιπτώσεις, ο ρόλος του δημόσιου τομέα είναι σημαντικός (σε επίπεδο υποδομών, ενημέρωσης, ανθρώπινου δυναμικού και, τέλος, καταλυτικής επίδρασης στην κινητοποίηση των τοπικών κοινωνιών).
- Και οι δύο προηγούμενες προοπτικές εντάσσονται σε μία λογική βιώσιμης ανάπτυξης. Ωστόσο, στον βαθμό και όπου υπάρχουν αναπτυξιακές διαδικασίες στον ορεινό χώρο, θα διαμορφωθούν συνθήκες ζήτησης και κατανάλωσης, που θα πυροδοτήσουν πιέσεις στο περιβάλλον και στη χωρική οργάνωση. Θα απαιτηθούν, έτσι, τόσο η χρήση μηχανισμών προστασίας και ρύθμισης, όσο και η χρηματοδότηση περιβαλλοντικών υποδομών. Είναι προφανές, ωστόσο, ότι στο πλαίσιο των διαθέσιμων πόρων θα απαιτηθεί μία επιλεκτική πολιτική και όχι τυχαία διασπορά (κάτι που υπογραμμίζει τη σημασία του χωροταξικού σχεδιασμού και των γεωγραφικά εξειδικευμένων ολοκληρωμένων προγραμμάτων).

Οι στόχοι του σχεδιασμού διατυπώνονται ως εξής:

Η πολιτική για τις ορεινές περιοχές πρέπει να συνδυάζει δύο προσεγγίσεις: μία «αμυντική», με στόχο τη διατήρηση του αναγκαίου από περιβαλλοντική και γεωπολιτική άποψη πληθυσμού, και μια «ενεργητική», με στόχο την αξιοποίηση των αναπτυξιακών πόρων που εν δυνάμει διαθέτει ο ορεινός χώρος. Όπου είναι δυνατόν, οι δύο προσεγγίσεις πρέπει να είναι παράλληλες και αλληλοϋποστηριζόμενες. Για παράδειγμα, η ανάπτυξη συμπληρωματικών δραστηριοτήτων είναι αναγκαία στην πρώτη προσέγγιση, αλλά, ενδεχομένως, πρέπει να έχει επιδοματικό /

ανακατανεμητικό χαρακτήρα, ενώ μπορεί να είναι βιώσιμη σε επίπεδο αγοράς, στην περίπτωση της δεύτερης προσέγγισης. Γενικά, η εκπόνηση και εφαρμογή ειδικών ολοκληρωμένων πλαισίων χωρικής ανάπτυξης αποτελεί κατάλληλο πλαίσιο συντονισμού και συνεργιών μεταξύ των διαφόρων επιμέρους πολιτικών. Σημειώνεται, επίσης, ότι οι προτάσεις αναμόρφωσης της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής μπορεί να αποδειχθούν ιδιαίτερα ευνοϊκές για τις ορεινές και περιβαλλοντικά ευαίσθητες περιοχές, αλλά η αξιοποίηση των δυνατοτήτων που προκύπτουν απαιτεί ενεργητική πολιτική (μεταξύ άλλων, και σε επίπεδο κατάρτισης και ανθρώπινων πόρων). Στοιχεία της στρατηγικής για τον ορεινό χώρο είναι η οριζόντια προσέγγιση, όσον αφορά το περιβάλλον, και η προώθηση συμπληρωματικών δραστηριοτήτων και η επιλεκτικότητα, όσον αφορά τις υποδομές και τις αναπτυξιακές παρεμβάσεις.

Άλλες κρίσιμες κατηγορίες χώρου

Στον ελληνικό χώρο μπορούν να εντοπιστούν και ορισμένες ειδικότερες κατηγορίες χώρου, που παρουσιάζουν ιδιομορφίες από την άποψη της χωρικής οργάνωσης και, κατ' επέκταση, της απαιτούμενης χωροταξικής πολιτικής. Πρόκειται για τις παρακάτω:

- **Παραμεθόριες περιοχές:** Οι περιοχές αυτές, αρκετά εκτεταμένες στην Ελλάδα (ιδίως αν συνυπολογιστούν και τα ακριτικά νησιά), χαρακτηρίζονται ταυτόχρονα: (ι) από το σύνολο των γενικών δυσκολιών που οφείλονται στη συνοριακή θέση τους (τομή του οικονομικού χώρου, ασυνέχεια υποδομών κλπ.), γεγονός που αποτελεί γενικότερο γνώρισμα και δεν συναντάται αποκλειστικά στον ελληνικό χώρο, (ιι) από ειδικά προβλήματα ασφάλειας (σε επίπεδο εθνικής άμυνας ή σε συνάρτηση με προβλήματα που δημιουργούν οι λαθρομετανάστες κλπ.) και (ιιι), κυρίως στην περίπτωση της Θράκης, και από την πληθυσμιακή σύνθεση. Από την άλλη πλευρά, ο συνοριακός χαρακτήρας είναι νόμισμα με δύο όψεις, που μπορεί να εξελιχθεί ακόμη και σε συγκριτικό πλεονέκτημα. Προκύπτει, συνεπώς, ότι η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει διαφορετικούς τύπους περιοχών, οι οποίες, παρά την ύπαρξη ενός ελάχιστου κοινού παρανομαστή, παρουσιάζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις, όσον αφορά την κατάσταση και προοπτική τους.
- **Φθίνουσες περιοχές:** Έχει αναφερθεί ήδη το ζήτημα των θυλάκων αποβιομηχάνισης και ανεργίας, αλλά το πρόβλημα των φθινουσών περιοχών -

δηλαδή των γεωγραφικά εντοπισμένων φαινομένων κατάρρευσης του προϋφιστάμενου παραγωγικού συστήματος - είναι γενικότερο, ιδίως προοπτικά (αν και πολύ πιο περιορισμένο σε σύγκριση με τις πιο αναπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες, για τις οποίες έχει διαμορφωθεί ένας ιδιαίτερος στόχος των Διαρθρωτικών Ταμείων, ο στόχος 2). Σημειώνεται, έτσι, ότι είναι πιθανό να εμφανιστούν στο μέλλον (ή να περάσουν στο προσκήνιο) δύο άλλου τύπου φθίνουσες περιοχές: (α) οι ζώνες της εντατικής γεωργίας που επιδοτούνταν από την Κοινή Αγροτική Πολιτική, που θα υποστούν σημαντικές πιέσεις ως προς το εισόδημα και την απασχόληση στα προσεχή χρόνια και (β) ορισμένες περιοχές μονοειδίκευσης στον μαζικό τουρισμό, που έχουν υποβαθμίσει σε πολύ σημαντικό βαθμό το περιβάλλον και τους αρχικούς τουριστικούς πόρους. Οι περιοχές αυτές δύσκολα θα προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται στο τουριστικό πεδίο, και, πιθανότατα, θα οδηγηθούν σε ένα φαύλο κύκλο «φυγής προς τα εμπρός». Μία τέτοια εξέλιξη θα σημάνει στροφή προς έναν ανταγωνισμό τιμών (και όχι ποιότητας), με περαιτέρω επιδείνωση των περιβαλλοντικών συνθηκών και μείωση της ανταγωνιστικότητάς τους. Οι δύο αυτές κατηγορίες, μαζί με τις περιοχές της αποβιομηχάνισης, συναποτελούν την κατηγορία των φθινουσών περιοχών, αλλά, όπως είναι φανερό, η ενδεχόμενη κοινότητα συμπτωμάτων κρύβει διαφορετικές αφετηρίες. Συνεπώς, απαιτούν διαφορετικές πολιτικές για την αντιμετώπισή τους. Μπορούν, ωστόσο, να βρεθούν κοινά στοιχεία μεταξύ αυτών των πολιτικών, εφόσον, σε σημαντικό βαθμό, καλούνται να αντιμετωπίσουν χωροταξικά προβλήματα και απαιτούν ολοκληρωμένη γεωγραφική προσέγγιση.

Στις περιπτώσεις αυτές, ειδικότεροι στόχοι είναι:

- Όσον αφορά τις παραμεθόριες περιοχές, απαιτούνται ειδικά προγράμματα για την αντιμετώπιση των ειδικών προβλημάτων και την αξιοποίηση των δυνητικών πλεονεκτημάτων τους. Η χωροταξική πολιτική, στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να βασιστεί στις εξής αρχές: (α) γενική έμφαση στην ενίσχυση της διασυνοριακότητας (αποκατάσταση της συνέχειας υποδομών και της επικοινωνίας), (β) διαμόρφωση ολοκληρωμένων προγραμμάτων που μεγιστοποιούν τη συμπληρωματικότητα των επιμέρους δράσεων, (γ) υποστήριξη πολιτικών ενσωμάτωσης (όπου τίθεται τέτοιο θέμα) και (δ) διαφοροποίηση και επιλεκτικότητα, ανάλογα με τα ειδικότερα χαρακτηριστικά.

- Όσον αφορά τις φθίνουσες περιοχές, αποτελούν τους κατεξοχήν κατάλληλους αποδέκτες ειδικών ολοκληρωμένων προγραμμάτων που θα ενσωματώσουν τη χωρική διάσταση, αφού τα προβλήματά τους έχουν συχνά αφετηρία ή αρνητικές επιπτώσεις χωροταξικού χαρακτήρα. Τα προγράμματα αυτά πρέπει κυρίως να συντονίζουν τις άλλες τομεακές χωρικές πολιτικές (αφού οι φθίνουσες περιοχές αποτελούν ήδη ή μπορεί να αποτελέσουν στο μέλλον τόπους αντιμετώπισης τομεακών προβλημάτων) και να τις ενισχύουν με πρόσθετα μέτρα, με στόχο την αναδιάρθρωση της τοπικής οικονομικής βάσης και την ενίσχυση της προσαρμογής του ανθρώπινου δυναμικού στις νέες συνθήκες.

4. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

4.1 Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

4.1.1 Περιβαλλοντική πολιτική σύμφωνα με τις ευρωπαϊκές οδηγίες

Από τις αρχές της δεκαετίας του '90 η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί και επίσημη κρατική πολιτική, εφόσον γίνονται αποδεκτές σε επίπεδο αρχών η αειφόρος ανάπτυξη, με τα αποτελέσματα της Συνδιάσκεψης του Ρίο για το περιβάλλον και την ανάπτυξη, καθώς και οι σχετικές οδηγίες και κανονισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Είναι γνωστό ότι στο πλαίσιο της Συνθήκης του Μάαστριχτ (1992) η περιβαλλοντική πολιτική αποτελεί πρώτη προτεραιότητα για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Στην Ελλάδα, μία χώρα με μακρόχρονη ιστορία και παράδοση και ένα μοναδικό φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, αποτελεί κοινή διαπίστωση ότι το μεταπολεμικό μοντέλο ανάπτυξης υποθήκευσε και κατέστρεψε αναντικατάστατους πόρους, κι επομένως, στοιχεία που αποτελούν τη φυσική και πολιτισμική κληρονομιά μας. Στο πλαίσιο αυτό η σύνταξη ενός ολοκληρωμένου σχεδίου για την προστασία του περιβάλλοντος, την οικολογική ισορροπία και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής συνιστά άμεση προτεραιότητα.

Στην παρούσα προσέγγιση επιχειρείται η εξακρίβωση της σχέσης της στρατηγικής και των δράσεων για την προστασία του περιβάλλοντος με τις αρχές της αειφορίας και το σύστημα σχεδιασμού του χώρου. Αναλύεται, δηλαδή, η εθνική στρατηγική για την προστασία του περιβάλλοντος και ιδιαίτερα των δράσεών της που αφορούν τον σχεδιασμό του χώρου στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας.

Η αειφόρος ανάπτυξη αποτελεί στους παραπάνω τομείς επίσημη κρατική πολιτική (Σύνοδος Κέρκυρας 1994). Η δεκαετία του '90 θεωρήθηκε η εποχή της χωροταξικής ανασυγκρότησης (Υπουργός ΠΕΧΩΔΕ, 1993).

Στην πραγματικότητα, η αειφόρος ανάπτυξη αποτελεί μία ευρύτατη έννοια, η οποία λειτουργεί ως ενοποιητικός μηχανισμός που νομιμοποιεί τις επιλογές της κεντρικής διοίκησης για όλους τους επιμέρους σχεδιασμούς και ρυθμίσεις που προωθούνται.

Παρατηρούμε ότι η κρατική πολιτική στον σχεδιασμό του χώρου εξακολουθεί να υλοποιεί αστικές επεκτάσεις για πρώτη και δεύτερη κατοικία και να μην τροποποιεί τις διατάξεις της εκτός σχεδίου δόμησης, που ανάλωσαν σημαντικούς φυσικούς πόρους. Δεν τροποποιεί, δηλαδή, την πολιτική γης της μεταπολεμικής περιόδου, σύμφωνα με την οποία η έλλειψη κρατικών πολιτικών (στέγασης, απασχόλησης, πρόνοιας κλπ.) καλυπτόταν μερικώς από τη δυνατότητα επικαρπίας της γαιοπροσόδου από ευρύτατα στρώματα με τρόπο ανεξέλεγκτο και καταστροφικό για το αστικό και φυσικό περιβάλλον.

Η πορεία της πολιτικής προστασίας του περιβάλλοντος στη χώρα μας δεν είναι αυτόνομη. Παρά τις εμφανείς επιπτώσεις της αναπτυξιακής διαδικασίας στο αστικό και φυσικό περιβάλλον από τις αρχές της δεκαετίας του '70, δεν αρθρώνεται μία σαφής κρατική πολιτική, η οποία να συνοδεύεται από την εξασφάλιση επαρκών οικονομικών πόρων και εργαλείων σχεδιασμού και διαχείρισης. Τη δεκαετία του '80 ψηφίζεται ο Ν. 1650/86 για την προστασία του περιβάλλοντος, ο οποίος, όμως, καθίσταται ανενεργός, τυπικά λόγω της μη έκδοσης των εκτελεστικών του διαταγμάτων, ουσιαστικά, όμως, επειδή η εφαρμογή του απαιτούσε θεσμικές αλλαγές στα ζητήματα σχεδιασμού του χώρου. Η ευαισθητοποίηση που αναπτύσσεται για τα ζητήματα προστασίας περιβάλλοντος (κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα, βιομηχανικές περιοχές κλπ.) είναι αποσπασματική και δεν επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό τις κρατικές πολιτικές.

Από τα τέλη της δεκαετίας του '80 η προσαρμογή στη νομοθεσία και τα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης δημιουργεί μία νέα δυναμική, καθώς και την ανάγκη υιοθέτησης μίας ολοκληρωμένης στρατηγικής για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Η προσαρμογή αυτή, από το αρχικό της ακόμη στάδιο, δεν είναι πραγματική, αφού ασκείται στα πλαίσια των κανόνων που διέπουν τον σχεδιασμό του χώρου στην Ελλάδα. Έτσι, ο θεσμός της προέγκρισης χωροθέτησης, από ουσιαστικό εργαλείο σχεδιασμού, μετατρέπεται σε μία γραφειοκρατική διαδικασία στο πλαίσιο της πολιτικής της διάσπαρτης χωροθέτησης δραστηριοτήτων του δευτερογενή και τριτογενή τομέα, πολιτική που σαφώς δεν είναι συμβατή με τον στόχο της αειφόρου ανάπτυξης.

Από τις αρχές της δεκαετίας του '90, με την αναγωγή της περιβαλλοντικής σε πρωτεύουσα κοινοτική πολιτική, παρατηρείται σημαντική διαφοροποίηση, αφού στο πλαίσιο των κοινοτικών πλαισίων στήριξης οι δράσεις που αφορούν το περιβάλλον οργανώνονται με πιο συγκροτημένο τρόπο και διατίθενται μεγαλύτεροι

χρηματοδοτικοί πόροι. Εισάγονται εργαλεία χωροταξικού σχεδιασμού (Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου, Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες κλπ.), ενώ αντίστοιχο εργαλείο στις προστατευόμενες περιοχές αποτελούν οι ειδικές περιβαλλοντικές μελέτες. Τα νέα αυτά εργαλεία του σχεδιασμού, που εκφράζουν τη βούληση για επιβολή χρήσεων γης σε εκτός σχεδίου περιοχές ή τη διαχείριση και προστασία ευαίσθητων περιβαλλοντικών ζωνών, αποτελούν σημείο ιδιαίτερης ανάλυσης και κριτικής, αφού αποτελούν και τα κυρίαρχα εργαλεία στον σχεδιασμό του εξωαστικού χώρου. Διαπιστώνεται, ωστόσο, ότι καμία θεσμική μεταρρύθμιση που είναι απαραίτητη για τον σχεδιασμό του χώρου δεν προωθείται, ενώ όσον αφορά την αρχή της βιωσιμότητας απλώς διατηρείται το κυρίαρχο μεταπολεμικό σύστημα σχεδιασμού, που επεκτείνεται και στον τομέα προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος.

Στην Ελλάδα η αειφόρος ανάπτυξη δεν εισάγει νέες μεταβλητές στο σύστημα σχεδιασμού, ώστε να το οδηγήσει στις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις. Αντίθετα, αφομοιώνεται από τις κυρίαρχες τάσεις και οδηγείται σε εξουδετέρωση. Η απομόνωση του σχεδιασμού από κρίσιμες οικονομικές και κοινωνικές διεργασίες, σε συνδυασμό με την έλλειψη βούλησης για θεσμικές αλλαγές (όπως αυτές αναλύονται σε σχετικά επιμέρους κεφάλαια της διατριβής), οδηγεί στο συμπέρασμα ότι, πέρα από το άλλοθι της αειφόρου ανάπτυξης, απαιτείται η συστηματική εξειδίκευση των επιμέρους μεθοδολογικών εργαλείων σχεδιασμού του χώρου.

Με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, που ανήγαγε την περιβαλλοντική σε πρωτεύουσα πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και την έγκριση του 5ου κοινοτικού Προγράμματος για το περιβάλλον και την αειφόρο ανάπτυξη σε εθνικό επίπεδο έγινε για πρώτη φορά, στο πλαίσιο του 2ου Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης, μία προσπάθεια κατάρτισης ενός διατομεακού προγράμματος για την προστασία του περιβάλλοντος, σύμφωνα με τις σχετικές οδηγίες και κανονισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σε εθνικό επίπεδο θεωρήθηκε ότι η ανάπτυξη περιβαλλοντικών δράσεων που εντάσσονται σε έναν ολοκληρωμένο προγραμματισμό μπορούν να συντελέσουν στην ανάπτυξη της χώρας και στην επίτευξη του στόχου της αειφόρου διαχείρισης των φυσικών πόρων. Οι δράσεις αυτές, που περιλαμβάνουν όλο το φάσμα των περιβαλλοντικών παραμέτρων, εισάγουν αρχές για την ορθολογική διαχείριση των υδάτινων πόρων, την ατμόσφαιρα, το έδαφος, τα απόβλητα, τον θόρυβο, το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον. Ακολουθούν τις αρχές και τους στόχους των αντίστοιχων προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και έχουν ως στόχο την ορθολογικότερη διαχείριση των φυσικών πόρων και οικοσυστημάτων, την προστασία

του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, τον έλεγχο των πηγών ρύπανσης και την ευαισθητοποίηση των πολιτών σε θέματα διαχείρισης και προστασίας των φυσικών πόρων.

Οι δράσεις που αναπτύσσονται στην Ελλάδα στον τομέα του περιβάλλοντος μπορούν να ενταχθούν στις ακόλουθες ενότητες:

- Φυσικό περιβάλλον και προστασία οικοσυστημάτων
- Ατμοσφαιρικό περιβάλλον, θόρυβος και παγκόσμια προβλήματα
- Υδατικό περιβάλλον
- Έδαφος, υπέδαφος, στερεά και επικίνδυνα απόβλητα
- Πολεοδομία και χωροταξία
- Θεσμοί, μηχανισμοί και διοίκηση

Ειδικότερα, οι δράσεις που αναπτύχθηκαν στα πλαίσια του 2^{ου} Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης αφορούσαν:

-ολοκληρωμένη παρακολούθηση και επεξεργασία περιβαλλοντικών παραμέτρων

-ορθολογικό σχεδιασμό ανθρωπογενούς και φυσικού περιβάλλοντος

-ολοκλήρωση υποδομών επεξεργασίας και διάθεσης αποβλήτων

-κατασκευή χώρων υγειονομικής ταφής απορριμμάτων (ΧΥΤΑ)

-ολοκλήρωση δικτύου διαχείρισης υδάτινων πόρων και παρακολούθησης ποιότητας νερών

-ελάττωση εκπομπής αέριων ρύπων

-ολοκλήρωση χωροταξικού σχεδιασμού

-λειτουργία εθνικού δικτύου πληροφορικής περιβάλλοντος

-εκπόνηση σχεδίων αντιμετώπισης τεχνολογικών ατυχημάτων

4.1.2 Προστασία οικοσυστημάτων, ατμόσφαιρας, εδάφους και υδάτων

Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας ανάμεσα σε τρεις Ηπείρους, η γεωλογία, η μορφολογία και το ανθρώπινο δυναμικό δημιούργησαν ένα ιδιαίτερα πλούσιο και πολύμορφο φυσικό περιβάλλον, το οποίο χρήζει προστασίας; και ανάδειξη;. Ταυτόχρονα, η ένταση της αναπτυξιακής διαδικασίας και οι διαφαινόμενες για τα **οικοσυστήματα** απειλές, κάνουν απαραίτητη την ανάπτυξη δράσεων για την προστασία της φυσικής κληρονομιάς.

Στην Ελλάδα οι προστατευόμενες περιοχές κάλυπταν το 2,7% της επιφάνειας της χώρας, όμως, με το δίκτυο NATURA 2000 διευρύνθηκαν σε ποσοστό περίπου

16%. Το δίκτυο αυτό αποτελεί πλέον τη βασική συνιστώσα των δράσεων προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος. Η διατήρηση και αναβάθμιση σημαντικών περιοχών των ελληνικών οικοσυστημάτων (δάση, νησιά, ορεινά — παράκτια οικοσυστήματα, υγρότοποι, φυσικά τοπία κλπ.) απαιτούν την ανάπτυξη σημαντικών δράσεων διαχείρισης - εποπτείας - φύλαξης, τον καθορισμό χρήσεων γης, καθώς και τη διάθεση σημαντικών οικονομικών πόρων. Οι δεσμεύσεις και υποχρεώσεις της χώρας για την προστασία και την οικολογική διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος και των οικοσυστημάτων, οι οποίες απορρέουν από τις διεθνείς συμβάσεις και το Σύνταγμα της χώρας, δημιουργούν το υπόβαθρο της μεθοδολογίας προστασίας και ανάδειξης των φυσικών πόρων (Παράρτημα, Χάρτης 14).

Τα προβλήματα **ατμοσφαιρικής ρύπανσης** αφορούν κυρίως τη βιομηχανική και αστική ρύπανση (κυκλοφορία οχημάτων, παραγωγή ενέργειας, θέρμανση, βιομηχανικές περιοχές κλπ.). Το πρόβλημα του θορύβου είναι σημαντικό, αφού η Ελλάδα κατατάσσεται στις πλέον θορυβώδεις περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σε ό,τι αφορά τα παγκόσμια προβλήματα προστασίας της στιβάδας του όζοντος, τις κλιματικές αλλαγές και τις εκπομπές αερίων ρύπων ισχύουν αυστηρές διεθνείς και ευρωπαϊκές δεσμεύσεις, η προσαρμογή στις οποίες είναι υποχρεωτική. Το φαινόμενο του θερμοκηπίου, που οφείλεται σε ανθρωπογενείς δραστηριότητες (εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα, μεθανίου, οξειδίων του αζώτου κ.ά.), συντελεί στην αύξηση της θερμοκρασίας του πλανήτη και αποτελεί μία παγκόσμια απειλή.

Η παγκόσμια κοινότητα συμφώνησε στη Συνδιάσκεψη του Ρίο, με την υπογραφή της Συνθήκης για την κλιματική μεταβολή, στη λήψη μέτρων για τη μείωση των εκπομπών των αερίων που προκαλούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου.

Η ελληνική Βουλή (Απρίλιος 1994) επικύρωσε τη σχετική σύμβαση και, στη συνέχεια, συντάχθηκε πρόγραμμα μείωσης των εκπομπών. Το ζήτημα αφορά κυρίως τον κλάδο της ενέργειας, όπου η καύση λιγνίτη δημιουργεί υψηλές εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα.

Στόχος της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν η σταθεροποίηση των εκπομπών το έτος 2000 στα επίπεδα του 1990. Ο στόχος αυτός θεωρήθηκε ανέφικτος για την Ελλάδα και προβλεπόταν την ίδια περίοδο (1990-2000) αύξηση των εκπομπών κατά 15%. Η εισαγωγή του φυσικού αερίου και η ανάπτυξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας θα συμβάλει στην ελάττωση του ρυθμού αύξησης των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα. Στη βιομηχανία η χρήση του φυσικού αερίου θα δώσει

θετικά αποτελέσματα, ενώ για τις μεταφορές απαιτούνται επεμβάσεις μεγάλου κόστους (συνδυασμένες μεταφορές, νέες υποδομές, εκσυγχρονισμός δημόσιων μέσων μεταφοράς).

Τα Ηνωμένα Έθνη ασχολούνται και με την προστασία του στρατοσφαιρικού όζοντος ήδη από το 1972. Το 1977 στην Ουάσινγκτον εμπειρογνώμονες από 32 χώρες υιοθέτησαν το Παγκόσμιο Σχέδιο Δράσης για την προστασία του όζοντος που περιλαμβάνει:

-μελέτη των μηχανισμών δημιουργίας και καταστροφής του όζοντος

-μετρήσεις του στρώματος του όζοντος

-μελέτη της επίδρασης της καταστροφής του όζοντος στην υγεία και τα οικοσυστήματα

-εκτίμηση κόστους παρέμβασης

Τα προτεινόμενα μέτρα εγκρίθηκαν με το πρωτόκολλο του Μόντρεαλ το 1987 και αναθεωρήθηκαν στη σύνοδο του Λονδίνου το 1990 και στη σύνοδο της Κοπεγχάγης το 1992. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, συμμετέχοντας στη διεθνή προσπάθεια, εξέδωσε δύο οδηγίες (594/91, 3952/92). Σε επίπεδο εθνικής νομολογίας, οι προβλέψεις της Κοπεγχάγης κυρώθηκαν με τον νόμο 2262/94 (ΦΕΚ 206Α75-12-94). Οι ρυθμίσεις αποβλέπουν αρχικά στη μείωση της χρήσης και, στη συνέχεια, στην απαγόρευση των ουσιών που είναι επιβλαβείς για τη στιβάδα του όζοντος.

Οι **υδάτινοι πόροι** αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για τη διατήρηση της ζωής και την ανάπτυξη δραστηριοτήτων. Στην Ελλάδα, λόγω της γεωμορφολογίας και της ανομοιόμορφης κατανομής των βροχοπτώσεων στον χώρο και τον χρόνο, σε συνδυασμό με την κατανομή του πληθυσμού, δημιουργήθηκε σοβαρό πρόβλημα επάρκειας των υδάτινων πόρων. Η ζήτηση κατανέμεται σε τομείς, όπως η γεωργία, η ύδρευση, η βιομηχανία, ο τουρισμός και η παραγωγή ενέργειας. Η έλλειψη διαχείρισης των υδάτινων πόρων, παρά τη δημιουργία νομοθετικού πλαισίου (Ν. 1650/86, Ν. 1739/87), αποτελεί σημαντικό πρόβλημα. Για τους λόγους αυτούς, επείγει η λήψη κατάλληλων μέτρων, όπως:

-ορθολογική διαχείριση των υδάτινων πόρων

-εξοικονόμηση και επαναχρησιμοποίηση του νερού

-παρακολούθηση ποιότητας γλυκών νερών (πόσιμο ύδωρ, αστική, αγροτική, βιομηχανική χρήση).

Το **παράκτιο περιβάλλον** αποτελεί το βασικό πεδίο δραστηριοτήτων στην Ελλάδα, αφού σε αυτό διαμένει το 70% του πληθυσμού και αναπτύσσεται μεγάλο

τμήμα της βιομηχανίας, του τουρισμού και των υπηρεσιών. Στον τομέα παρακολούθησης της ποιότητας του θαλάσσιου περιβάλλοντος (νερά κολύμβησης, ανοιχτές θάλασσες, κλειστοί κόλποι) έχει γίνει σημαντικό έργο από το ΥΠΕΧΩΔΕ και το Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας (ΥΕΝ).

Στην Ελλάδα η μη ορθολογική διαχείριση των **οικιακών απορριμμάτων και των βιομηχανικών αποβλήτων** δημιουργεί σοβαρά περιβαλλοντικά προβλήματα. Η μεγάλη ανάπτυξη των αστικών κέντρων, αλλά και του τουρισμού, σε συνδυασμό με την αλλαγή των καταναλωτικών προτύπων, ενέτεινε τα προβλήματα συλλογής και διάθεσης των απορριμμάτων, ενώ παρατηρείται έλλειψη χώρων υποδοχής των επικίνδυνων αποβλήτων (βιομηχανία, ενέργεια, γεωργία, μεταφορές). Οι δεσμεύσεις που απορρέουν από τις οδηγίες και τους κανονισμούς της Ε.Ε. κάνουν επιτακτική την επιτάχυνση των ενεργειών για την υλοποίηση των χώρων υγειονομικής ταφής απορριμμάτων και των χώρων υγειονομικής ταφής στερεών αποβλήτων.

Η επίτευξη του στόχου της βιώσιμης ανάπτυξης καθιστά απαραίτητη την ολοκληρωμένη διαχείριση των θεμάτων προστασίας, όπως η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, η διαχείριση των υδάτινων πόρων και των στερεών απορριμμάτων, η ποιότητα της ατμόσφαιρας, η διατήρηση της βιοποικιλότητας και ο χωρικός σχεδιασμός.

Στο πλαίσιο αυτό προωθείται μια σειρά από μηχανισμούς και όργανα σχεδιασμού, όπως το Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος και Βιώσιμης Ανάπτυξης, η ειδική υπηρεσία περιβάλλοντος, η έκδοση οδηγιών για περιβαλλοντικά θέματα, η προώθηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης .

Η στρατηγική της περιόδου 2000-2006 εστιάζεται στη σύνδεση της πολιτικής προστασίας του περιβάλλοντος με άλλες τομεακές πολιτικές, καθώς και στη συμπλήρωση των δράσεων για μεμονωμένα περιβαλλοντικά προβλήματα. Ειδικότερα, η στρατηγική περιλαμβάνει τα παρακάτω:

- Ανάπτυξη πλαισίου δράσης για την προστασία και διαχείριση του περιβάλλοντος σε προστατευόμενες ή υποβαθμισμένες περιοχές.
- Ανάπτυξη δράσεων για την ανάδειξη του πολιτιστικού αποθέματος.
- Ανάπτυξη δράσεων τουρισμού συμβατών με το περιβάλλον.
- Ενσωμάτωση περιβαλλοντικής διάστασης στις παραγωγικές δραστηριότητες.
- Συνολική προστασία και διαχείριση προστατευόμενων εθνικών περιοχών δικτύου NATURA 2000.
- Βελτίωση ποιότητας ατμόσφαιρας (αντιμετώπιση ατμοσφαιρικής ρύπανσης σε

αστικά, ενεργειακά και βιομηχανικά κέντρα).

- Ορθολογική διαχείριση υδάτινων πόρων και εξασφάλιση ικανοποιητικής ποιότητας νερού.
- Ολοκλήρωση υποδομών για συλλογή - επεξεργασία - διάθεση στερεών απορριμμάτων και αποβλήτων.
- Προώθηση στρατηγικού χωροταξικού σχεδιασμού.
- Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις για τη βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη των πόλεων.
- Ενίσχυση προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.
- Οργάνωση μηχανισμού ελέγχου τήρησης περιβαλλοντικών όρων σε έργα και δραστηριότητες.
- Εκπόνηση ειδικών περιβαλλοντικών μελετών σε περιοχές του εθνικού δικτύου NATURA 2000.
- Εκπόνηση διαχειριστικών σχεδίων στις προστατευόμενες περιοχές.
- Υλοποίηση παρεμβάσεων ανάδειξης σημαντικών οικοσυστημάτων και τοπίων ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.
- Αντιμετώπιση προβλημάτων διάβρωσης — ερημοποίησης - υφαλμύρωσης.

Ατμοσφαιρικό περιβάλλον - θόρυβος

- Μείωση αερίων ρύπων από σταθερές πηγές (βιομηχανία, ενέργεια, θέρμανση).
- Μείωση αερίων ρύπων από κινητές πηγές.
- Βελτίωση ποιότητας καυσίμων.
- Εντατικοποίηση χρήσης φυσικού αερίου.
- Ενίσχυση υποδομής παρακολούθησης ατμοσφαιρικού περιβάλλοντος.
- Δημιουργία μηχανισμών παρακολούθησης τήρησης περιβαλλοντικών όρων.
- Παρακολούθηση ποιότητας ακουστικού περιβάλλοντος στα μεγάλα αστικά κέντρα και τις τουριστικές περιοχές.

Υδατικό περιβάλλον

- Ολοκλήρωση εγκαταστάσεων επεξεργασίας λυμάτων.
- Ενίσχυση ελέγχου θαλάσσιας ρύπανσης.
- Μείωση ρύπανσης από βιομηχανικές και γεωργικές δραστηριότητες.
- Επαναχρησιμοποίηση επεξεργασμένων αποβλήτων.

Έδαφος - Στερεά απόβλητα

- Ολοκληρωμένη διαχείριση αστικών απορριμμάτων.
- Δημιουργία ολοκληρωμένων υποδομών (ΧΥΤΑ και κέντρων στερεών

αποβλήτων).

Στο παράρτημα παρατίθεται συνοπτικός πίνακας της εθνικής νομοθεσίας, της κοινοτικής νομοθεσίας και των διεθνών Συμβάσεων για την προστασία του περιβάλλοντος (Παράρτημα, Πίνακας 14).

4.1.3 Προστατευόμενες περιβαλλοντικά περιοχές

Οι προστατευόμενες περιοχές έχουν ως στόχο την προστασία αξιόλογων χερσαίων ή θαλάσσιων οικοσυστημάτων, καθώς και περιοχών που ανήκουν στην παγκόσμια φυσική ή πολιτιστική κληρονομιά. Η προστασία και διαχείριση των περιοχών αυτών με βιώσιμο τρόπο αποτελούν ένα πρώτο βήμα προς τη διατήρηση της βιοποικιλότητας στο παγκόσμιο οικοσύστημα. Κύριοι στόχοι για την προστασία των περιοχών αυτών είναι:

- Προστασία της γενετικής και βιολογικής ποικιλότητας.
- Προστασία φυσικών οικοσυστημάτων και σημαντικών πόρων με αισθητική αξία.
- Διατήρηση ποιότητας αέρα.
- Προστασία σπάνιων ειδών.
- Προστασία φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Αειφορική χρήση φυσικών πόρων.
- Ανάπτυξη οικοτουρισμού και αναψυχής.

Στον παγκόσμιο χάρτη για τη φύση (Γενικές αρχές 1.3) αναφέρεται ότι όλες οι περιοχές της γης, χερσαίες και θαλάσσιες, πρέπει να υπόκεινται στις βασικές αρχές προστασίας. Ειδική προστασία πρέπει να παρέχεται σε μοναδικές και ανεπανάληπτες περιοχές, σε αντιπροσωπευτικά δείγματα οικοσυστημάτων και σε υγρότοπους και βιότοπους σπάνιων ή βρισκόμενων σε κίνδυνο φυτικών ή και ζωικών ειδών. Οι προστατευόμενες περιοχές μπορούν να αποτελέσουν βασικό στοιχείο της στρατηγικής διατήρησης του φυσικού περιβάλλοντος, αφού συνιστούν σημεία αναφοράς, με βάση τα οποία αξιολογούνται οι χρήσεις και των υπόλοιπων φυσικών πόρων. Μέσω των εθνικών πάρκων ή των περιοχών αποθεμάτων της φύσης μπορεί να αρχίσει η υλοποίηση μίας παγκόσμιας εκστρατείας για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Μία προστατευόμενη περιοχή είναι δυνατόν να ιδρυθεί για να προστατευτεί μία ποικιλία από ενδιαφέροντα χαρακτηριστικά, όπως:

- Μοναδικά οικοσυστήματα
- Είδη υπό εξαφάνιση
- Μεγάλες ποικιλίες ειδών

- Γεωφυσικά ή τοπικά χαρακτηριστικά αισθητικής ή επιστημονικής αξίας
- Θέσεις με πολιτιστικά μνημεία
- Θέσεις επιστημονικού ενδιαφέροντος
- Θέσεις για αναψυχή και τουρισμό.

Σε παγκόσμιο επίπεδο τα περισσότερα κράτη αποδέχτηκαν την ανάγκη για προστασία σημαντικών και εξαιρετικών παραδειγμάτων φυσικής κληρονομιάς. Στη χώρα μας τα πιο γνωστά είναι οι Εθνικοί Δρυμοί, οι οποίοι ακολούθησαν τη μεθοδολογία δημιουργίας και διαχείρισης των Εθνικών Πάρκων σε διεθνές επίπεδο. Το 1978 η Διεθνής Ένωση για την προστασία της φύσης (IUCN) δημοσίευσε Χάρτη για τις κατηγορίες, τους στόχους και τα κριτήρια των προστατευόμενων περιοχών. Το 1980 οι περιοχές αυτές ομαδοποιήθηκαν από τα Ηνωμένα Έθνη ως εξής:

ΟΜΑΔΑ Α΄ Κατηγορίες Ειδικού Ενδιαφέροντος (CNPPA)

I. Επιστημονικά αποθέματα ή αδιατάρακτα φυσικά οικοσυστήματα (Scientific Reserves)

Π. Εθνικά Πάρκα (National Parks)

ΠΙ. Μνημεία της Φύσης (Natural Monuments)

IV. Αποθέματα Διατήρησης της Φύσης (Nature Conservation Reserves)

V. Προστατευόμενα Τοπία (Protected Landscapes).

ΟΜΑΔΑ Β΄ Κατηγορίες Γενικού Ενδιαφέροντος (IUVN)

VI. Αποθέματα Φυσικών Πόρων (Resource Reserves)

VII. Ανθρωπολογικά Αποθέματα (Authropolgical Reserves)

VIII. Περιοχές διαχείρισης πολλαπλών σκοπών (Multiple Use Management Areas)

ΟΜΑΔΑ Γ΄ Κατηγορίες χρησιμοποιούμενες από Διεθνή Προγράμματα

IX. Αποθέματα της Βιόσφαιρας (Biosphere Reserves)

X. Θέσεις Παγκόσμιας Κληρονομιάς (World Heritage Sites)

Το 1985 η IUCN καθόρισε τις προστατευόμενες περιοχές ως εξής:

I. Επιστημονικό απόθεμα ή φυσικό απόθεμα απόλυτης προστασίας

Π. Εθνικό πάρκο

III. Μνημείο της φύσης

IV. Διαχειριζόμενο φυσικό απόθεμα

V. Προστατευόμενο τοπίο

VI. Απόθεμα φυσικών πόρων

VII. Ανθρωπολογικό απόθεμα

VIII. Περιοχή διαχειριζόμενων φυσικών πόρων

Τρεις ακόμα κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών διεθνούς κατηγορίας είναι:

IX. Απόθεμα της Βιόσφαιρας

X. Θέσεις παγκόσμιας κληρονομιάς

Στη συνέχεια, προστέθηκε μία ακόμα κατηγορία:

XI. Υγροβιότοποι RAMSAR

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Ι. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΑΠΟΘΕΜΑ Ή ΦΥΣΙΚΟ ΑΠΟΘΕΜΑ ΑΠΟΛΥΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

Στόχοι. Η προστασία της φύσης και η διατήρηση των φυσικών διαδικασιών, ώστε να διασφαλιστούν αντιπροσωπευτικά δείγματα φυσικού περιβάλλοντος. Ο σκοπός της προστασίας τέτοιων δημιουργημάτων είναι η λειτουργία της φύσης να γίνεται χωρίς ανθρώπινες επεμβάσεις.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΙΙ. ΕΘΝΙΚΑ ΠΑΡΚΑ

Στόχοι. Η προστασία φυσικής και εξαιρετικής ωραιότητας περιοχών εθνικής ή διεθνούς σημασίας που δεν έχουν υποστεί σημαντικές αλλοιώσεις από ανθρωπογενείς δραστηριότητες.

Αισθητικά Δάση — Εθνικοί Δρυμοί

Α/Α	35. ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΡΥΜΟΣ	ΕΤΟΣ ΚΗΡΥΞΗΣ	ΕΚΤΑΣΗ ΣΕ ΕΚΤΑΡΙΑ
1.	ΟΛΥΜΠΟΣ	1938	3988
2.	ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ	1938	3513
3.	ΠΑΡΝΗΘΑ	1961	3812
4.	ΑΙΝΟΣ	1962	2862
5.	ΣΑΜΑΡΙΑ	1962	4850
6.	ΟΙΤΗ	1966	3010-4200
7.	ΠΙΝΔΟΣ	1966	3393-3534
8.	ΒΙΚΟΣ - ΑΩΟΣ	1973	3400-9200
9.	ΠΡΕΣΠΕΣ	1974	4900-4750
10.	ΣΟΥΝΙΟ	1974	295-2750

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΙΙΙ. ΜΝΗΜΕΙΟ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ

Στόχοι. Η προστασία εθνικών σημαντικών φυσικών σχηματισμών, λόγω της σπανιότητας των μοναδικών χαρακτηριστικών ή του ιδιαίτερου ενδιαφέροντός τους.

Συνολικός αριθμός: 51

Συνολική έκταση: 16.700 Ηα

Σχετική νομοθεσία: Νομ. Δγμα 996/71

36. Διατηρητέα μνημεία της φύσης

	ΦΥΣΙΚΟ ΜΝΗΜΕΙΟ		ΦΥΣΙΚΟ ΜΝΗΜΕΙΟ
1.	Οι δύο πλάτανοι Σχολαρίου Λαγκαδά	27.	Η Δρυς της Δόριζας Αρκαδίας
2.	0 Πλάτανος του Παυσανία στο Αίγιο	28.	0 Πλάτανος Βλάτους Χανίων
3.	Οι «Δώδεκα βρύσες» του Αιγίου	29.	0 Πλάτανος Αγ. Μαρίνας Φθιώτιδας
4.	Το Κλήμα των Καλαβρύτων	30.	Οι Πλάτανοι της Λαμίας
5.	Το Πεύκο της Νικητής Χαλκιδικής	31.	Το Παρθένο δάσος της Κεντρικής Ροδόπης
6.	0 Πλάτανος στον Γεροπλάτανο Χαλκιδικής	32.	Το Δάσος της οξιάς στην Τσίχλα Χαϊντού Ξάνθης
7.	0 Πλάτανος Βάβδου Χαλκιδικής	33.	Το Δάσος οξιάς στο Πευκωτό Πέλλας
8.	Οι Πλάτανοι των Κομποτάδων Φθιώτιδας	34.	Το νησί Πιπέρι στις Βόρειες Σποράδες
19.	0 Πλάτανος της Άρτας	35.	0 Πλάτανος στο Λεία Θεσπρωτίας
10.	0 αειθαλής Πλάτανος της Φαιστού στην Κρήτη	36.	Η Φτελιά της Αηδόνας Καλαμπάκας
11.	Το Κυπαρίσσι της Πρασιάς Ευρυτανίας	37.	0 αειθαλής Πλάτανος των Αζωγορών Χανίων
12.	Οι Πλάτανοι της Βέροιας	38.	Το Απολιθωμένο δάσος της Λέσβου
13.	0 Πλάτανος του Ναυπλίου	39.	0 Πλάτανος του Ιπποκράτη στην Κω
14.	Η Ελιά του Ναυπλίου	40.	Το Κρητικό Κεφαλάνθηρο στις Καμάρες Ηρακλείου
15.	0 Φοίνικας του Ναυπλίου	41.	0 Πλάτανος Αγ. Φλώρου Μεσσηνίας
16.	Οι Ιταμοί Κρυονερίου Αργολίδας	42.	0 Πλάτανος της Απολλωνίας, Σταυρού Θεσσαλονίκης
17.	Οι Ελιές της Δημαίνης Αργολίδας	43.	0 Πλάτανος της Πλατανιώτισσας Καλαβρύτων
18.	Οι Ελιές του Αλμυροποτάμου Εύβοιας	44.	Το δάσος του Λεσινίου Αιτωλοακαρνανίας
19.	0 Πλάτανος της Δημητσάνας Αρκαδίας	45.	0 Πλάτανος της Αγ. Λαύρας Καλαβρύτων
20.	0 Σφένδαμος του Σιδηροκάστρου	46.	0 Σφαγνώνας στο Δάσος Λαϊλιά Σερρών
21.	Η Ελιά της Καλαμάτας	47.	Υπόλειμμα υδροχαρούς δάσους στην Ιστιαία Ευβοίας
22.	Το Δάσος των δενδρόκερδων στην Κινουρία Αρκαδίας	48.	Το Δάσος των αείφυλλων πλατύφυλλων στο νησί Σαπιέντζα Μεσσηνίας
23.	Η Δρυς του Περιθωρίου Αρκαδίας	49.	Το μικτό Δάσος Προμάχων - Λυκοστόμου Αριδαίας
24.	Συστάδα Δρυός και Φράξου στις Μουριές Κιλκίς	50.	Φυσικό δάσος κυπαρισσιού στον Έμπωνα Ρόδου
25.	Η Δρυς στις Καρυές Ηρακλείου	51.	Το μικτό δάσος του Γράμμου
26.	Οι Βελανιδιές στην Καλαμιά Αιγίου		

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ IV. ΔΙΑΧΕΙΡΙΖΟΜΕΝΟ ΦΥΣΙΚΟ ΑΠΟΘΕΜΑ Ή ΚΑΤΑΦΥΓΙΟ ΑΓΡΙΑΣ ΖΩΗΣ

Στόχοι. Η εξασφάλιση των συνθηκών που είναι αναγκαίες για την προστασία στοιχείων του περιβάλλοντος που απαιτούν ανθρώπινη επέμβαση για τη διαιώνισή τους. Στην κατηγορία αυτή, στην Ελλάδα ανήκουν:

Α.	Θηραματικά αποθέματα	7
	Συνολική έκταση	11.500 Ηα
Β.	Καταφύγια θηραμάτων.	Περίπου 700
	Συνολική έκταση	800.000 Ηα
Γ.	Εκτροφεία θηραμάτων	21
	Συνολική έκταση	13.000 Ηα
Δ.	Ελεγχόμενες κυνηγητικές περιοχές	8
	Συνολική έκταση	120.000α

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ V. ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΑ ΤΟΠΙΑ

Στόχοι. Η διατήρηση εθνικά σημαντικών τοπίων, χαρακτηριστικών της αλληλεπίδρασης ανθρώπου και γης, όπου είναι δυνατή η ανάπτυξη δραστηριοτήτων τουρισμού και αναψυχής.

Στην Ελλάδα έχουν κηρυχθεί συνολικά περίπου 300 τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, τα οποία στην πράξη δεν προστατεύονται, αφού το καθεστώς αυτό δεν περιλαμβάνει διοικητικά μέτρα ή κάποιο διαχειριστικό σχέδιο. Στην ίδια κατηγορία θα μπορούσαν να ενταχθούν και τα αισθητικά δάση με έκταση 33-106 Ηα, που έχουν χαρακτηριστεί από το Υπ. Γεωργίας.

	37. ΑΙΣΘΗΤΙΚΟ ΔΑΣΟΣ		
1.	ΒΑΪ – ΛΑΣΗΘΙΟΥ	1973	20
2.	ΔΑΣΟΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ	1974	640
3.	ΚΟΙΛΑΔΑ ΤΕΜΠΩΝ ΛΑΡΙΣΑΣ	1974	1762
4.	ΔΑΣΟΣ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	1974	252
5.	ΠΕΥΚΙΑΣ ΞΥΛΟΚΑΣΤΡΟΥ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	1974	27,5
6.	ΔΑΣΟΣ ΧΕΙΜΑΡΡΩΝ ΣΕΛΕΜΝΟΥ & ΧΑΡΑΔΡΟΥ ΑΧΑΪΑΣ	1974	1850
7.	ΠΕΡΙΑΣΤΙΚΟ ΔΑΣΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	1976	86
8.	ΔΑΣΟΣ ΦΑΡΣΑΛΩΝ ΛΑΡΙΣΑΣ	1977	34,5
9.	ΔΑΣΟΣ ΣΤΕΝΗΣ ΕΥΒΟΙΑΣ	1977	674
10.	ΔΑΣΙΚΟ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ ΟΣΣΑΣ ΛΑΡΙΣΑΣ	1977	16900
11.	ΔΡΥΟΔΑΣΟΣ ΜΟΓΓΟΣΤΟΥ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	1977	520

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ VI. ΑΠΟΘΕΜΑΤΑ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

Στόχοι. Η προστασία φυσικών πόρων και η διαφύλαξή τους από τις ανθρώπινες δραστηριότητες.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ VII. ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΟ ΑΠΟΘΕΜΑ

Στόχοι. Η διατήρηση κοινωνιών που ζουν με παραδοσιακό τρόπο, χωρίς τη χρήση μοντέρνων τεχνολογιών.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ VII. ΠΕΡΙΟΧΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΖΟΜΕΝΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

Στόχοι. Η διαχείρισή τους αποσκοπεί στην αειφορική ανάπτυξη ανθρώπινων δραστηριοτήτων.

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ IX. ΑΠΟΘΕΜΑ ΤΗΣ ΒΙΟΣΦΑΙΡΑΣ

Στόχοι. Η διατήρηση της ποικιλότητας και ακεραιότητας της πανίδας και χλωρίδας και η διασφάλιση της ποικιλότητάς τους. Είναι περιοχές διεθνώς αναγνωρισμένες. Στα αποθέματα αυτά της UNESCO ανήκουν οι εθνικοί Δρυμοί Ολύμπου και Σαμαριάς.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ X. ΘΕΣΕΙΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Στόχοι. Η προστασία περιοχών που θεωρούνται εξαιρετικής σημασίας σε διεθνές επίπεδο. Στη σχετική λίστα της UNESCO περιλαμβάνονται τα Μετέωρα και το Άγιο Όρος.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ XI. ΥΓΡΟΒΙΟΤΟΠΟΙ RAMSAR

Στόχοι. Η προστασία σημαντικών οικοσυστημάτων υγροβιότοπων που προσδιορίστηκαν στη συνθήκη που υπογράφηκε το 1971.

Τα θέματα των υγροβιότοπων περιλαμβάνονται σε ένα νομικό πλαίσιο που βασίζεται κυρίως στο Π.Δ. 918/81, τον Ν. 1650/86 για την προστασία του περιβάλλοντος, τον Ν. 1739/87 για τους υδατικούς πόρους, τον Αλιευτικό και Δασικό Κώδικα, τις διεθνείς Συμβάσεις Ramsar, Βαρκελώνης, Βέρνης και την οδηγία 79/409/Ε.Ε. για τα άγρια πουλιά.

Οι υγροβιότοποι της Σύμβασης Ramsar, όπου η Ελλάδα έχει περιλάβει 11 υγροβιότοπους, από το 1989 καθιερώθηκαν ως ειδικές προστατευτέες περιοχές και εκεί ανατέθηκαν ειδικές περιβαλλοντικές μελέτες, που βρίσκονται στο τελικό στάδιο εκπόνησής τους (Παράρτημα, Χάρτης 15).

38. Υγρότοποι διεθνούς σημασίας (Σύμβαση Ramsar)

Α/Α	**ΥΓΡΌΤΟΠΟΙ RAMSAR**	ΕΚΤΑΣΗ ΣΕ ΕΚΤΑΡΙΑ* (1ΐ8)
Δέλτα	1600	
Λίμνη	9.800**	
Λίμνη		
Δέλτα	10.600	
Λίμνη	9.000	
Δέλτα	11.000	
Λίμνε	2.400	
Λίμνη	8.000	
Αμβρ	25.000	
Λιμνο	13.900	
Αχελ		
Λιμνο	3.700	

* Κατά προσέγγιση έκταση περιοχής ειδικής προστασίας

** Τα 9800 Ha αναφέρονται συνολικά στους υγρότοπους της λίμνης Ισμαρίδας ή Μητρικού και της λίμνης Βιστονίδας

4.2 ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

4.2.1 Επίδραση της πολιτικής γης στον σχεδιασμό του χώρου

Η πολιτική γης στην Ελλάδα διακρίνεται από έλλειψη ομοιογένειας και συνοχής, καθώς και από το πλήθος των αρμόδιων για την άσκησή της φορέων. Κύριοι τομεακοί στόχοι της κρατικής παρέμβασης υπήρξαν η ενίσχυση της βιομηχανίας και της γεωργίας αρχικά και του τουρισμού στη συνέχεια μέσω της θέσπισης ευνοϊκών συντελεστών δόμησης στον αστικό και μη αστικό χώρο.

Σε μικρότερη κλίμακα, η χωρίς περιορισμούς και σχεδιασμό αξιοποίηση της έγγειας ιδιοκτησίας (αντιπαροχή, ευνοϊκοί συντελεστές δόμησης, μη φορολόγηση υπεραξίας) και η ανοχή στις κατατμήσεις και την αυθαίρετη δόμηση αποτελούν κανόνα τις τελευταίες δεκαετίες.

Από την έλλειψη σχεδιασμού και μηχανισμών ελέγχου προκύπτει εξαιρετικά ευνοημένη η μικρή έγγεια ιδιοκτησία, που κυριαρχεί στον ελλαδικό χώρο και καρπώνεται την υπεραξία γαιοπροσόδου, όταν αυτή προκύπτει (γιατί, στην πράξη, πολλές φορές συμβαίνει το αντίθετο) από τη χωρίς όρους αξιοποίησή της, ενώ ταυτόχρονα μία σειρά μέτρων (θέσπιση μικρών κατά παρέκκλιση ορίων αρτιότητας, ελάχιστη εισφορά γης κατά την ένταξη σε σχέδια, κλιμάκωση δόμησης ανάλογα με τη χρήση) συμπληρώνουν το ευνοϊκό πλαίσιο τόσο στον αστικό, όσο και μη αστικό χώρο. Ταυτόχρονα, βασικός παράγοντας της πολιτικής γης υπήρξε η μείωση του δημοσιονομικού κόστους. Ειδικότερα, κατά τη μεταπολεμική περίοδο το μεγαλύτερο κομμάτι της αστικοποίησης απορροφήθηκε από τους ήδη υφισταμένους οικιστικούς ιστούς με αύξηση των συντελεστών δόμησης και χρήση της αντιπαροχής, με αποτέλεσμα να ελαχιστοποιηθεί το δημοσιονομικό κόστος για την κατασκευή υποδομών και την εξασφάλιση γης.

Υπήρξε, επίσης, ανοχή στη δημιουργία ιδιωτικών σχεδίων, στη δόμηση αυθαιρέτων και στην εκ των υστέρων νομιμοποίησή τους. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αποδοχή, εκ μέρους του κράτους, της λογικής της υφισταμένης κατάστασης που δεν υπάκουε σε κανόνες πολεοδόμησης και δεν εξασφάλιζε τις απαραίτητες για τους κατοίκους κοινωφελείς και κοινόχρηστες εξυπηρετήσεις, ενώ το ίδιο το κράτος είχε ελάχιστο δημοσιονομικό κόστος.

Στον μη αστικό χώρο, εκτός από μικρά τμήματα της ελληνικής επικράτειας (δάση, αρχαιολογικοί χώροι), δεν ασκήθηκε ποτέ πολιτική επιβολής χρήσεων γης,

προστασίας της γεωργικής γης και του φυσικού περιβάλλοντος.

Οι βασικοί παράγοντες που συντέλεσαν στο μεταπολεμικό μοντέλο πολιτικής γης στην χώρα μας είναι οι εξής:

- Η μεγάλη **αστικοποίηση**, με τη μεταφορά τεραστίων μαζών από την ύπαιθρο στα μεγάλα αστικά κέντρα, αύξησε τον ρόλο της μικροϊδιοκτησίας, που καρπώθηκε σημαντική έγγεια γαιοπρόσοδο, ενώ το κράτος απαλλάχτηκε από την ανάγκη άσκησης στεγαστικής πολιτικής (αντιπαροχή) και από μεγάλο δημοσιονομικό κόστος γα την κατασκευή υποδομών και εξυπηρετήσεων. Το μοντέλο αυτό είναι μοναδικό στον ευρωπαϊκό (και όχι μόνο) χώρο.
- Η παροχή ισχυρών κινήτρων στη βιομηχανία αρχικά και στον τουρισμό αργότερα, ιδιαίτερα στον εξωαστικό χώρο, συμπλήρωσε την υπεραξία που καρπώθηκε η έγγεια ιδιοκτησία, λόγω του φαινομένου της αστικοποίησης, και συνέτεινε στον κορεσμό του περιαστικού, παρόδιου και παράκτιου χώρου.
- Η πολιτική του κράτους, που συνίστατο στη χορήγηση υψηλών συντελεστών δόμησης, οι οποίοι επέτρεψαν την αντιπαροχή, καθώς και την εκ των υστέρων νομιμοποίηση των αυθαιρέτων στο πλαίσιο λειτουργίας του πολιτικού πελατειακού συστήματος, έθεσε στο περιθώριο την άσκηση χωρικών πολιτικών και κάλυψε βασικές αδυναμίες άσκησης κρατικών πολιτικών (στεγαστική, απασχόλησης, υποδομών κλπ.).

Η στάση αυτή περιόρισε τις ανάγκες σε γη, έλυσε προσωρινά το στεγαστικό πρόβλημα, αν και νομιμοποίησε την αυθαιρεσία, επέτρεψε την ενσωμάτωση εκτεταμένων στρωμάτων μικροϊδιοκτητών στο σύστημα, από την άλλη, όμως, πλευρά δημιούργησε ένα υποβαθμισμένο αστικό περιβάλλον, σύγκρουση χρήσεων γης, περιβαλλοντικά, κυκλοφοριακά και άλλα προβλήματα, τα οποία, στη συνέχεια, υποβίβασαν συνολικά το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων των αστικών κέντρων, γεγονός που αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της νεοελληνικής κοινωνίας.

Σύμφωνα με τους Newman και Thornley (1996), τα τρία κύρια συστήματα πολιτικής γης στην Ευρώπη είναι:

- Το βρετανικό συγκεντρωτικό, αλλά βασιζόμενο στην ισχυρή διοίκηση σύστημα. Κύριο γνώρισμά του είναι η ανάσχεση της δόμησης της υπαίθρου με κάθε μέσο.
- Το γερμανικό σύστημα, που βασίζεται στην αποκέντρωση και τις επεκταμένες αρμοδιότητες των τοπικών φορέων. Θεσμοθετείται χωροταξικός σχεδιασμός, τίθενται ισχυροί περιορισμοί στην εκτός σχεδίου δόμηση και φορολογείται η έγγεια

υπεραξία. Η κρατική παρέμβαση εξισορροπεί τις αρνητικές επιπτώσεις από την εκμετάλλευση της γης ως έγγειου παράγοντα.

- Το ναπολεόντειο γαλλικό σύστημα, στο οποίο ανήκουν και οι χώρες της νότιας Ευρώπης (Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία). Συγκεντρωτικά, δημιουργεί σημαντικά προβλήματα στην οργάνωση του χώρου και στην αποδοτικότητα του σχεδιασμού.

Η Ελλάδα αποτελεί μία ιδιόρρυθμη περίπτωση, αφού ο κατακερματισμός της γης ευνοήθηκε από την πολιτική γης και έκανε δύσκολη κάθε προσπάθεια μεταρρύθμισης. Μεγαλύτερο, όμως, πρόβλημα προκάλεσε η δόμηση του μη αστικού χώρου, η οποία δεν συναντάται σε άλλη ευρωπαϊκή χώρα. Η δόμηση αυτή υποθήκευσε τη δυνατότητα πολεοδομικής οργάνωσης του περιαστικού, παρόδιου και παράκτιου χώρου, ενέτεινε τα φαινόμενα σύγκρουσης χρήσεων γης και προκάλεσε εκτεταμένες καταστροφές στο φυσικό περιβάλλον. Το εκτατικό και όχι σε οριοθετημένους υποδοχείς μοντέλο δόμησης στον μη αστικό χώρο υποθήκευσε την αειφορική διαχείριση και τον σχεδιασμό του χώρου αυτού.

Την τελευταία δεκαετία για πρώτη φορά αρχίζει η δράση μεταρρυθμιστικών δυνάμεων στην ελληνική κοινωνία (οικολογικές οργανώσεις, Συμβούλιο της Επικρατείας) που ασκούν ισχυρή πίεση για αλλαγή κατεύθυνσης. Ταυτόχρονα, η ψήφιση μίας σειράς διεθνών συμβάσεων, κανονισμών και οδηγιών της Ε.Ε. κάνουν επιτακτική τη βελτίωση των συνθηκών του περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής. Τα ζητήματα χωρικής οργάνωσης άπτονται πλέον της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της χώρας.

Σημαντική είναι και η εισαγωγή της περιβαλλοντικής πολιτικής, που αποτελεί από τις αρχές της δεκαετίας του '90 επίσημη πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ελληνικού κράτους. Οι προσπάθειες για την προώθηση του χωροταξικού σχεδιασμού μέσω νέου νομοθετικού πλαισίου και η εκπόνηση μελετών, όπως οι ειδικές χωροταξικές και περιβαλλοντικές μελέτες κινούνται προς αυτήν την κατεύθυνση.

Αντίθετα με τα παραπάνω, η εφαρμοζόμενη μέχρι σήμερα πολιτική των σημειακών χωροθετήσεων εκμηδενίζει τον ρόλο της πολιτικής γης. Ο συντονισμός της χωροταξικής με την πολεοδομική πολιτική αποτελεί την απαραίτητη προϋπόθεση για την έξοδο από το σημερινό αδιέξοδο. Ειδικότερα, οι μεγάλες οικιστικές επεκτάσεις των τελευταίων δεκαπέντε ετών δεν ανέστειλαν ούτε περιόρισαν τη δόμηση του μη αστικού χώρου, αφού το σύνολο των θεσμοθετημένων για την εκτός σχεδίου δόμηση διατάξεων οδηγεί στη μεγιστοποίηση της υπεραξίας των χωρίς περιορισμούς

ιδιοκτησιών στον μη αστικό χώρο.

Η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης στον τομέα της πολιτικής γης υπαγορεύει τη μη περαιτέρω αλλοίωση της γης ως φυσικού πόρου. Είναι ξεκάθαρο ότι στις περιπτώσεις των δασικών οικοσυστημάτων, των ευαίσθητων περιβαλλοντικά περιοχών και των αρχαιολογικών χώρων, όπως και τα τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλους, θα πρέπει να υπάρξει θεσμοθετημένη απαγόρευση δόμησης. Αυτό δικαιολογείται στις πρώτες περιπτώσεις για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και στις επόμενες για λόγους πολιτισμικούς ,καθώς και για τη διατήρηση της αισθητικής και του ιδιαίτερου χαρακτήρα των τοπίων.

Από όλες τις παραπάνω επισημάνσεις προκύπτει ότι η τροποποίηση του Διατάγματος για την εκτός σχεδίου δόμηση είναι απαραίτητη. Συγκεκριμένα, πρέπει να καταργηθούν οι παρεκκλίσεις για δόμηση κάτω των 4 στρεμμάτων, να μειωθούν οι συντελεστές σε κάθε είδους δόμηση, να θεσπιστούν νέα αυξημένα όρια κατάτμησης κλπ.

Ταυτόχρονα, πρέπει να αυξηθεί το ποσοστό του μη αστικού χώρου που διαθέτει χρήσεις γης, ώστε να καταστούν αυστηρότερες οι κατευθύνσεις για τη δόμηση στον χώρο αυτό. Αντίθετα, η θεσμοθέτηση γενικευμένων χρήσεων γης, όπως συμβαίνει στον ευρωπαϊκό χώρο, δεν θα λειτουργήσει θετικά, αφού ήδη στην ισχύουσα νομοθεσία υπάρχουν εργαλεία που επιτρέπουν την παράκαμψη της πολιτικής αυτής.

Η έλλειψη μίας γενικευμένης άδειας χωροθέτησης αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για τον έλεγχο των χρήσεων γης. Η χρήση μηχανισμών, όπως αστικός αναδασμός, μεταφορά συντελεστή κ.ά. κρίνεται ότι δεν μπορεί να αποτελέσει στην Ελλάδα κυρίαρχο εργαλείο σχεδιασμού, επειδή για την ενεργοποίηση και υλοποίηση των μηχανισμών αυτών απαιτούνται τεράστιοι οικονομικοί και τεχνικοί πόροι, που ποτέ μέχρι σήμερα δεν διατέθηκαν από το ελληνικό κράτος. Η έλλειψη δυνατότητας της πολιτείας να καταβάλει τις δαπάνες που απαιτούνται για την εφαρμογή των παλιών ρυμοτομικών σχεδίων πείθει ότι η εξεύρεση πολύ μεγαλύτερων κονδυλίων για την άσκηση σαφούς πολιτικής χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού δεν είναι πιθανή ούτε άμεσα ούτε και μεσοπρόθεσμα.

Συνολικά, λοιπόν, η πολιτική γης στην Ελλάδα δημιούργησε ένα προβληματικό δίκτυο μητροπολιτικών και άλλων αστικών κέντρων, όπου η ποιότητα του περιβάλλοντος και της ζωής χειροτερεύει για το σύνολο του πληθυσμού (ρύπανση, σύγκρουση χρήσεων γης, υποβάθμιση αισθητικής, κυκλοφοριακό κλπ.), και έναν μη

αστικό χώρο κορεσμένο και υποβαθμισμένο, η διαχείριση του οποίου υλοποιείται εκτός των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης, αλλά και του ανταγωνισμού των χωρικών συστημάτων, ο οποίος αναπτύσσεται με την παγκοσμιοποίηση των οικονομιών.

Βάσει των αρχών της χωροταξικής πολιτικής που υιοθετεί η Ευρωπαϊκή Ένωση, πρέπει να δρομολογηθεί μία μεταρρυθμιστική προσπάθεια που θα περιλαμβάνει τη σταδιακή τροποποίηση του Δγτος της εκτός σχεδίου δόμησης, τη θέσπιση χρήσεων γης, την εκπόνηση χωροταξικών μελετών εφαρμόσιμης κλίμακας, την ενεργοποίηση εργαλείων χωροταξικής και πολεοδομικής πολιτικής κλπ.

Θα πρέπει ακόμα να ελαχιστοποιηθεί η εκτατική ανάπτυξη των χώρων υποδοχής δραστηριοτήτων του δευτερογενή και τριτογενή τομέα, να γίνει αποδεκτή η αρχή μιας πιο συμπαγούς πόλης, να εκπονηθούν προγράμματα για την ανασυγκρότηση των μητροπολιτικών και μεγάλων αστικών κέντρων.

Η πολιτική γης, λοιπόν, που ασκήθηκε κατά τη μεταπολεμική περίοδο, ενώ αρχικά κάλυψε πάγιες ελλείψεις των κρατικών πολιτικών (στεγαστική, απασχόλησης, πρόνοιας κ.ά.), δημιούργησε, στη συνέχεια, ένα εξαιρετικά υποβαθμισμένο αστικό και μη αστικό περιβάλλον, που δεν είναι συμβατό με τις σύγχρονες τάσεις της αναπτυξιακής διαδικασίας και τις αρχές της αειφόρου διαχείρισης των φυσικών πόρων.

Για τη βελτίωση της κατάστασης απαιτείται η προώθηση διαρθρωτικών αλλαγών και η διάθεση σημαντικών οικονομικών και τεχνικών μέσων.

4.2.2 Σχεδιασμός του χώρου και ρύθμιση δραστηριοτήτων

Η πορεία της αλόγιστης ανάπτυξης στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου είχε ορατά αρνητικά αποτελέσματα στο φυσικό περιβάλλον. Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα πολλών ευαίσθητων περιοχών έχουν υποβαθμιστεί. Η έλλειψη χωροταξικού σχεδιασμού και η διαδικασία της αστυφιλίας, της αστικοποίησης, της αξιοποίησης της γης, σε συνδυασμό με την απουσία στεγαστικής πολιτικής, υπήρξαν οι αιτίες της πορείας αυτής. Οι περιαστικές, παράκτιες, δασικές περιοχές, αλλά και οι χώροι ιδιαίτερου φυσικού κάλλους ή πολιτισμού, που αποτελούν πολύτιμα οικοσυστήματα, έγιναν οι αποδέκτες μιας έντονης πίεσης που αλλοίωσε τον ιδιαίτερο χαρακτήρα τους. Η φιλοσοφία της μη επέμβασης εκ μέρους της πολιτείας χαρακτηρίζει την περίοδο αυτή και επιβεβαιώνει ότι η απουσία σχεδιασμού δεν ήταν αδυναμία, αλλά ενσυνείδητη επιλογή.

Ο χωροταξικός σχεδιασμός κατά τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες τίθεται

στο περιθώριο, μετά τη μεταπολίτευση, όμως, η προώθηση σχετικών νόμων (Ν. 360/76, Ν. 947/79) κατέδειξε μία ευαισθητοποίηση για την αντιμετώπιση των προβλημάτων. Έλειψε, όμως, η αναγκαία πολιτική βούληση για την ενεργοποίηση της αντιμετώπισης των προβλημάτων, με αποτέλεσμα όλο αυτό το εξαιρετικό νομοθετικό πλαίσιο να καταστεί ανενεργό.

Στις αρχές της δεκαετίας του '80 η προσοχή στρέφεται στον πολεοδομικό σχεδιασμό (Ν. 1337/83), σύντομα, όμως, ακολουθούν τα Χωροταξικά Σχέδια των νομών, μελέτες Ζωνών Οικιστικού Ελέγχου κ.ά. Το 1986 ψηφίζεται ο Νόμος για την προστασία του περιβάλλοντος, που και αυτός, παρά τα καινοτομικά χαρακτηριστικά του, καθίσταται ανενεργός λόγω της μη έκδοσης των εκτελεστικών διαταγμάτων του. Λόγω της γενικότερης ασάφειας του νομοθετικού καθεστώτος, η Ζώνη Οικιστικού Ελέγχου (άρθρο 29 του Ν. 1337/83), εργαλείο που θεσπίστηκε για τον έλεγχο της ανάπτυξης σε περιαστικές ή περιβαλλοντικά ευαίσθητες περιοχές, αποτέλεσε για πολλά έτη υποκατάστατο του χωροταξικού σχεδιασμού. Συνολικά, την περίοδο 1986-90 θεσμοθετήθηκαν 31 ΖΟΕ και την περίοδο 1990-93 άλλες 7 ΖΟΕ.

Στις αρχές της δεκαετίας του '90 το ΥΠΕΧΩΔΕ, με στόχο τον ορθολογικό σχεδιασμό και την περιβαλλοντική προστασία ευαίσθητων περιοχών, εξέδωσε προδιαγραφές για τη σύνταξη ειδικών χωροταξικών μελετών. Οι μελέτες αυτές είχαν ευρύτερο περιεχόμενο από τις Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου. Εκτός από τις προτάσεις κανονιστικών ρυθμίσεων, θα έπρεπε να υπάρχει πρόβλεψη για την εξέλιξη των βασικών οικονομικών δραστηριοτήτων, τους προϋπολογισμούς των απαραίτητων έργων, τη σύσταση φορέων διαχείρισης κλπ.

Η ανάθεση των Ειδικών Χωροταξικών Μελετών έγινε σε δύο φάσεις: η πρώτη περιελάμβανε μία σειρά είκοσι μελετών και η δεύτερη δεκατρείς μελέτες που ανατέθηκαν στα πλαίσια του κοινοτικού προγράμματος ENVIREG. Κύριο χαρακτηριστικό αυτών των μελετών υπήρξε η αντίδραση των τοπικών κοινωνιών στις προτάσεις κανονιστικού περιεχομένου (θέσπιση χρήσεων γης, ειδικοί όροι δόμησης, διαφοροποίηση ορίων αρτιότητας και κατάτμησης κ.ά.) και η εγκατάλειψή τους από την πολιτική ηγεσία, λόγω του πολιτικού κόστους που συνεπάγονταν, αφού καμία δεν θεσμοθετήθηκε. Ένα άλλο σημείο είναι η μη σύνδεση του χωρικού με τον αναπτυξιακό σχεδιασμό, με αποτέλεσμα οι μελέτες αυτές να περιοριστούν σε απλά κανονιστικά εργαλεία, γεγονός που είχε αρνητικές συνέπειες στην εφαρμοσιμότητά τους. Το σημείο αυτό είναι βασικό, γιατί οι Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες, λόγω της κλίμακας και της πληρότητας των στοιχείων τους, εύκολα θα μπορούσαν να

μετατραπούν σε εργαλεία ρύθμισης της ανάπτυξης του παράκτιου και ευαίσθητου περιβαλλοντικού χώρου. Ταυτόχρονα, οι γεωπολιτικές και γεωοικονομικές εξελίξεις δημιουργούν την ανάγκη προώθησης του στρατηγικού χωροταξικού σχεδιασμού.

Το νέο θεσμικό πλαίσιο για τον χωροταξικό σχεδιασμό έχει ως στόχο να αντιμετωπίσει αυτήν την ανάγκη και να κατοχυρώσει τον ρόλο της χώρας στο νέο διεθνές περιβάλλον, το οποίο απαιτεί εξαιρετικά ανεπτυγμένες υποδομές, αλλά και εξειδικευμένα χωρικά συστήματα, ικανά να αντέξουν στον ανταγωνισμό που αναπτύσσεται στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας. Ειδικότεροι στόχοι είναι:

- Η ολοκλήρωση δομών για εφαρμογή χωρικού σχεδιασμού.
- Η ανάπτυξη χωρικής έρευνας.
- Ο σχεδιασμός μητροπολιτικών περιοχών.
- Η ανάδειξη της ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Η ανάδειξη του παράκτιου χώρου.

Το γεγονός ότι η **βιομηχανία** θεωρείται ρυπογόνα δραστηριότητα επιβάλλει την ενδυνάμωση του διαλόγου με τους εκπροσώπους της βιομηχανίας, την ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων μέσα στα όρια βελτίωσης της διαχείρισης και της ανταγωνιστικότητας και την επιβολή ποιοτικών και περιβαλλοντικών ελέγχων. Η περιβαλλοντική συμβατότητα της βιομηχανίας είναι απαραίτητη για την προσαρμογή της στις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης.

Οι δράσεις που υλοποιούνται έχουν τους εξής στόχους:

- τη χρήση της βέλτιστης τεχνολογίας.
- την ενσωμάτωση του κόστους χρήσης των φυσικών πόρων στους μηχανισμούς της αγοράς.
- την αποτελεσματική διαχείριση των αποβλήτων.
- την παραγωγή προϊόντων φιλικών προς το περιβάλλον.

Η εντατικοποίηση της **γεωργίας** μέσω των μηχανισμών επιδότησης της κοινής αγροτικής πολιτικής, πέρα από τις θετικές, είχε και αρνητικές επιπτώσεις στους φυσικούς, τους υδάτινους και τους εδαφικούς πόρους. Οι στόχοι στον τομέα της γεωργίας αφορούν την ανάπτυξη μίας οικολογικής γεωργίας μικρότερων διαστάσεων, η οποία θα βοηθήσει στην αναβάθμιση των γεωργικών πόρων. Ειδικότερα, επιδιώκεται:

- η μείωση της χρήσης λιπασμάτων.
- η ελάττωση συγκεντρώσεων νιτρικών στα επιφανειακά νερά και οργανικών υλών στο έδαφος.
- η αύξηση των δασοφυτεύσεων.
- η εκπόνηση διαχειριστικών σχεδίων για τις ορεινές και νησιωτικές περιοχές.

Οι **μεταφορές** συμβάλλουν πλέον αποφασιστικά στη διαμόρφωση του κοινοπκού προϊόντος και στην απασχόληση, παρά τη ρύπανση που προκαλούν στο περιβάλλον και στα αστικά οικοσυστήματα. Ο σχεδιασμός ενός συστήματος μεταφορών συμβατού με την αειφόρο ανάπτυξη απαιτεί μία σειρά μέτρων, όπως η προώθηση του σχεδιασμού χρήσεων γης, η ανάπτυξη των μαζικών μέσων μεταφοράς, η βελτίωση της τεχνολογίας των οχημάτων και της ποιότητας των καυσίμων, ο σχεδιασμός ολοκληρωμένων μεταφορικών υποδομών.

Η **ενέργεια** θεωρείται από τις πιο ρυπογόνες δραστηριότητες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η καύση του λιγνίτη στη χώρα μας. Ευθύνεται για μεγάλο ποσοστό της αέριας ρύπανσης. Βασικοί στόχοι της στρατηγικής στον τομέα της ενέργειας είναι:

- η βελτίωση της ενεργειακής αποδοχής.
- η ανάπτυξη ανανεώσιμων μορφών ενέργειας (αιολική, φωτοβολταϊκά τόξα, υδροηλεκτρική κλπ.).
- η χρήση φυσικού αερίου στην παραγωγή ενέργειας και στη βιομηχανία.
- η προώθηση έρευνας για την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών.
- η εφαρμογή μέτρων αντιρρύπανσης.

Ο **τουρισμός** αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα δραστηριότητας που συνδέει το περιβάλλον με την οικονομική ανάπτυξη. Στον τομέα του τουρισμού οι στόχοι είναι:

- η καλύτερη διαχείριση του μαζικού τουρισμού με παράλληλο έλεγχο των χρήσεων γης.
- η εκπόνηση και εφαρμογή ολοκληρωμένων διαχειριστικών σχεδίων για τις παράκτιες και ορεινές περιοχές.
- η προώθηση νέων μορφών τουρισμού, φιλικών προς το περιβάλλον.
- η εφαρμογή αυστηρών περιβαλλοντικών προτύπων, ορίων για τον θόρυβο, το νερό, την ατμόσφαιρα, τα λύματα και τα απορρίμματα.
- η δημιουργία περιβαλλοντικής συνείδησης στις τουριστικές περιοχές.

4.2.3 Χωροταξικός σχεδιασμός και βιώσιμη ανάπτυξη

Στους στόχους του χωροταξικού σχεδιασμού σε εθνικό επίπεδο εντάσσονται η αξιοποίηση των ευκαιριών και δυνατοτήτων, αλλά και η αντιμετώπιση των κινδύνων που προκαλεί η διάχυση της αναπτυξιακής διαδικασίας. Στις αδυναμίες και τους κινδύνους περιλαμβάνονται η δημιουργία νέου τύπου χωρικών ενοτήτων, η υποβάθμιση σημαντικών φυσικών και πολιτιστικών πόρων, η ανισότητα πρόσβασης στα δίκτυα μεταφορών και επικοινωνιών, η εγκατάλειψη και απομόνωση της υπαίθρου, η συσσώρευση κοινωνικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων και ο περιορισμός της διεθνούς ανταγωνιστικότητας των χωρικών συστημάτων. Στις δυνατότητες περιλαμβάνεται η ανάπτυξη νέων τεχνολογιών, η βελτίωση των δικτύων μεταφορών, ενέργειας και επικοινωνιών, η μείωση των ανισοτήτων μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών, η καλύτερη διαχείριση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων κ.ά.. Οι δυνατότητες αυτές, αν αξιοποιηθούν σωστά, μπορούν να ενισχύσουν την ανταγωνιστικότητα της χώρας.

Ο χωροταξικός σχεδιασμός με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη καλείται να συντονίσει τις διάφορες τομεακές πολιτικές εθνικού ή περιφερειακού επιπέδου αποβλέποντας στην οικονομική - κοινωνική πρόοδο και στην ισόρροπη ανάπτυξη των περιοχών της χώρας. Η προώθηση του προτύπου της βιώσιμης ανάπτυξης αποτελεί πλέον κεντρική επιλογή σε παγκόσμιο και ευρωπαϊκό επίπεδο. Το πρότυπο αυτό πρέπει να συνδυάσει την ποιότητα περιβάλλοντος, την κοινωνική δικαιοσύνη και την ανταγωνιστικότητα.

Στον χωροταξικό σχεδιασμό κεντρική ιδέα αποτελεί η αειφόρος χωρική ανάπτυξη. Για την προώθησή της τρία ζητήματα θεωρούνται κεντρικά: η ισόρροπη πολυκεντρική ανάπτυξη, η συνετή διαχείριση των φυσικών πόρων και της πολιτιστικής κληρονομιάς και η ισότητα πρόσβασης στα δίκτυα μεταφορών – ενέργειας – επικοινωνιών.

Ο πρώτος άξονας αποτελεί κεντρικό στόχο του Ευρωπαϊκού Σχεδίου Χωρικής Ανάπτυξης. Η ανασυγκρότηση των μητροπολιτικών και μεγάλων αστικών κέντρων, η διαφοροποίηση της οικονομίας των αγροτικών περιοχών και η άρθρωση μιας νέας σχέσης πόλης - υπαίθρου έχουν ιδιαίτερη σημασία. Ο δεύτερος άξονας αφορά την ισότητα πρόσβασης, που έχει μεγάλη σημασία για χώρες περιφερειακές, όπως η Ελλάδα.

Οι αυξανόμενες πιέσεις στη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά κάνουν επιτακτική την συνετή διαχείρισή τους. Το Ευρωπαϊκό Σχέδιο Χωρικής Ανάπτυξης

(Πότσδαμ Μάιος 1999) επιδιώκει, με την ολοκλήρωσή του, την ανάπτυξη στόχων οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, ανταγωνιστικότητας και περιβαλλοντικής προστασίας.

Η σύνδεση του στρατηγικού χωροταξικού σχεδιασμού με τα σχέδια περιφερειακής ανάπτυξης (ΣΠΑ) διευκολύνει τον προγραμματισμό των εθνικών και τομεακών δράσεων και τη σχεδίαση πολυτομεακών πολιτικών.

Ο κατακερματισμός του ευρωπαϊκού χώρου και η δυσμενής θέση της Ελλάδας κάνουν απαραίτητη τη βελτίωση των εξωτερικών συνδέσεων της χώρας με την Ευρώπη, την ανάπτυξη συνδέσεων με τον άμεσο περιβάλλοντα χώρο, καθώς και νέων δικτύων και διαμετακομιστικών κόμβων.

Η εξέλιξη του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ) και των βασικών μεγεθών της οικονομίας τα τελευταία χρόνια υπήρξε ικανοποιητική, με εξαίρεση τη διόγκωση της ανεργίας και τη δημογραφία.

Ο πρωτογενής τομέας εξακολουθεί να είναι διογκωμένος και καταναλώνει μεγάλο τμήμα των φυσικών πόρων, δημιουργώντας αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Στη μεταποίηση παρατηρήθηκε αποβιομηχάνιση κατά την περίοδο 1980-95, όπου ακολούθησε η επιλεκτική ανάκαμψη των επενδύσεων. Οι υπηρεσίες αποτελούν πλέον τον βασικό κορμό της οικονομίας και συγκεντρώνονται στα μητροπολιτικά κέντρα και τις τουριστικές περιοχές.

Σε χωρικό επίπεδο, εκτός του ανεπτυγμένου κεντρικού άξονα, η ανάπτυξη του Βόρειου (Εγνατία) και του Δυτικού (Ιόνιος) άξονα παραμένουν σε επίπεδο στόχων, ενώ ο νησιωτικός χώρος δεν έχει κατορθώσει ακόμα να άρει την απομόνωσή του.

Το επίπεδο των δεκατριών περιφερειών της χώρας δεν ανταποκρίνεται στα ευρωπαϊκά πρότυπα, ενώ η διοικητική μεταρρύθμιση του σχεδίου Καποδίστρια οδήγησε σε μεγαλύτερους δήμους, έξω όμως από τα όρια των οικονομικών-γεωγραφικών ενοτήτων. Το δίκτυο οικισμών της χώρας χαρακτηρίζεται από το δίπολο των μητροπολιτικών κέντρων (Αθήνα - Θεσσαλονίκη), το δίκτυο μεσαίων (50-250.000) και μικρών (10-20.000) πόλεων και τους οικισμούς με πληθυσμό μικρότερο των 10.000 κατοίκων.

Η κατάσταση του περιβάλλοντος και η ποιότητα ζωής χειροτερεύει στα μεγάλα και μεσαία αστικά και μητροπολιτικά κέντρα για το σύνολο του πληθυσμού (ρύπανση, κυκλοφορία, χώροι στάθμευσης, υποβάθμιση αισθητικής, σύγκρουση χρήσεων γης), ενώ παρατηρούνται σημαντικά προβλήματα στη διαχείριση απορριμμάτων-αποβλήτων, στο πράσινο, στην ανάπλαση προβληματικών περιοχών, στις φυσικές

καταστροφές.

Ο κατακερματισμός και η γεωμορφολογία του γεωγραφικού χώρου καθιστούν δύσκολη την κατασκευή των απαραίτητων μεταφορικών υποδομών. Τα τελευταία χρόνια επενδύονται σημαντικά ποσά για το οδικό-σιδηροδρομικό δίκτυο, ενώ υστερούν σημαντικά τα δημόσια μέσα μεταφοράς. Οι τηλεπικοινωνίες έχουν εκσυγχρονιστεί σε σημαντικό βαθμό, επείγει, όμως, η συμμετοχή στα υπό διαμόρφωση διευρωπαϊκά δίκτυα.

Στον τομέα της ενέργειας, η περιβαλλοντική ευαισθησία, η εισαγωγή του φυσικού αερίου, η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών ενέργειας απαιτούν τη διάθεση σημαντικών πόρων και την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών.

Το φυσικό περιβάλλον της χώρας διακρίνεται από ποικιλότητα και πολυμορφία και μεγάλο ποσοστό εκτάσεων που χρήζουν προστασίας στο πλαίσιο διεθνών ή Ευρωπαϊκών Συνθηκών (ευρωπαϊκό Δίκτυο NATURA, RAMSAR κλπ.). Η διαχείριση των υδάτινων πόρων, η μόλυνση που προκαλείται από ανθρώπινες δραστηριότητες, η βιομηχανική ρύπανση και η ατμοσφαιρική ρύπανση είναι προβλήματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν. Μέχρι σήμερα, οι υποδομές αντιρρύπανσης παρουσιάζουν σημαντικό έλλειμμα, όπως και η διάθεση των απορριμμάτων και των αποβλήτων.

Σε ό,τι αφορά το πολιτιστικό απόθεμα, που είναι ιδιαίτερα πλούσιο, έχουν γίνει σημαντικά βήματα για την ανάδειξη των μνημείων και του ιστορικού αποθέματος, παρουσιάζονται, όμως, σημαντικές ελλείψεις στη διατήρηση του νεότερου περιβάλλοντος, ιδιαίτερα στα αστικά κέντρα, όπου παρατηρήθηκε αλλοίωση του νεότερου αξιόλογου δομημένου περιβάλλοντος, αλλά και σοβαρές αλλοιώσεις από τη δημιουργία ενός νέου περιβάλλοντος χώρου για τα μνημεία που διασώθηκαν. Η ατμοσφαιρική ρύπανση, η έλλειψη θεσμοθετημένων χρήσεων γης και η οικιστική ανάπτυξη με όρους που δεν συμβαδίζουν με την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος προκαλούν αλλοιώσεις στα μνημεία.

Η σημασία του ορεινού, παράκτιου και αγροτικού χώρου είναι τεράστια. Έχει αναγνωριστεί, σε επίπεδο στόχων, η ανάγκη παρέμβασης χωρίς, ωστόσο, η επιθυμία αυτή να μπορεί να μετατραπεί σε ιεραρχημένα και καλά μελετημένα σχέδια παρεμβάσεων.

Γενικότερα, οι δημόσιες πολιτικές είχαν σημαντική επίπτωση στη χωρική οργάνωση της Ελλάδος. Ο τομέας των μεταφορών, λόγω της γεωμορφολογίας, επικεντρώθηκε στις οδικές μεταφορές, ενώ ο νησιωτικός χώρος εξυπηρετήθηκε από μεγάλο αριθμό μικρών αεροδρομίων. Η ενίσχυση του σιδηροδρομικού δικτύου, των

συνδυασμένων μεταφορών και η κατασκευή βασικών υποδομών (αυτοκινητόδρομοι, λιμάνια, αεροδρόμια) θα βελτιώσουν τη χωρική κατανομή των μεταφορών. Η βιομηχανία βασίστηκε στη διάσπαρτη εγκατάσταση και προκάλεσε εκτεταμένη ρύπανση, ενώ παρατηρήθηκε αδυναμία επεξεργασίας των βιομηχανικών λυμάτων. Ο τουρισμός κατανάλωσε σημαντικούς φυσικούς πόρους (ακτές, τοπία, ιστορικά κέντρα) χωρίς τη λήψη μέτρων προστασίας. Η γεωργία, με την εντατικοποίησή της, χρησιμοποιεί σημαντικούς εδαφικούς πόρους και ευθύνεται για σημαντικά προβλήματα ρύπανσης, σπατάλης και κακής διαχείρισης των υδάτινων πόρων.

Η πολιτική δόμησης των εκτός σχεδίου περιοχών αποτελεί μοναδικό παράδειγμα στον ευρωπαϊκό χώρο δόμησης ολόκληρου του εξωαστικού χώρου χωρίς περιορισμούς και χωρίς θέσπιση χρήσεων γης, με αποτελέσματα ιδιαίτερα αρνητικά για τους φυσικούς πόρους. Η ανοχή στις παράνομες κατατμήσεις και τα αυθαίρετα και η εκ των υστέρων νομιμοποίησή τους αποτελεί έναν καταστροφικό κανόνα, ενώ στις εντός σχεδίου περιοχές η έλλειψη επενδύσεων για τον αστικό σχεδιασμό και τις υποδομές και η υιοθέτηση λύσεων, όπως ο υπερβάλλων συντελεστής δόμησης, ανεξάρτητα από τη φέρουσα ικανότητα του χώρου, και η μη θέσπιση χρήσεων γης έχει τα γνωστά σε όλους αποτελέσματα.

Η ενσωμάτωση αρχών περιβαλλοντικής προστασίας στις επιμέρους πολιτικές εξελίσσεται μη ικανοποιητικά, όπως και ο μηχανισμός έγκρισης περιβαλλοντικών όρων. Η προστασία των ευαίσθητων περιοχών δεν υλοποιείται, ενώ τα δάση και οι αρχαιολογικοί και ιστορικοί χώροι δεν προστατεύονται, παρά την ύπαρξη σχετικής νομοθεσίας. Η πολιτική αντιρρύπανσης, παρά τη διάθεση σημαντικών κονδυλίων, προχωρά αργά, αντιμετωπίζοντας ως κύριο πρόβλημα την έλλειψη κοινωνικής αποδοχής στα ζητήματα χωροθέτησης και τις ελλείψεις στον σχεδιασμό και την εκτέλεση των έργων.

Η χωροταξική οργάνωση των παραγωγικών δραστηριοτήτων (μεταποίηση, υπηρεσίες) σε οργανωμένους φορείς υποδοχής (βιομηχανικά, τεχνολογικά πάρκα) με τη συμμετοχή ιδιωτικών κεφαλαίων είναι απαραίτητη, όπως και η οργάνωση σύγχρονων εμπορευματικών πάρκων σε κομβικά σημεία και ζωνών ελεύθερων συναλλαγών στις εισόδους της χώρας και τις παραμεθόριες περιοχές.

Η νέα δομή του οικιστικού δικτύου, πέρα από τα δύο μητροπολιτικά κέντρα (Αθήνα, Θεσσαλονίκη), θα πρέπει να στηριχτεί σε μία πολυκεντρική δομή με τη διεύρυνση του ρόλου των μεσαίων πόλεων, τη δημιουργία δίπολων (Βόλος — Λάρισα, Κοζάνη –Πτολεμαΐδα, Κομοτηνή - Αλεξανδρούπολη κλπ.), ενώ επιθυμητή

είναι η μη συνεχής επέκταση του αστικού ιστού και η δημιουργία δορυφόρων ή νέων οικισμών. Στον εξωαστικό χώρο πρέπει να δημιουργηθούν μηχανισμοί ελέγχου, να γίνει η σταδιακή τροποποίηση του Δγτος για την εκτός σχεδίου δόμηση και να θεσμοθετηθούν χρήσεις γης.

Στα μητροπολιτικά κέντρα πρέπει να γίνουν σημαντικές επενδύσεις σε δυναμικούς κλάδους (τηλεπικοινωνίες, ασφάλειες, τράπεζες, τουρισμός κλπ.), να ολοκληρωθούν οι απαραίτητες υποδομές (μετρό, αεροδρόμια, λιμάνια, κυκλοφοριακές υποδομές) και να ενισχυθεί η έρευνα και η εκπαίδευση υψηλού επιπέδου ανθρώπινου δυναμικού. Πρέπει να ληφθούν μέτρα περιβαλλοντικής προστασίας, ελάττωσης της ρύπανσης, εξασφάλισης ελεύθερων χώρων, που θα βελτιώσουν τη ζωή των κατοίκων. Πρέπει, επίσης, να δημιουργηθούν μηχανισμοί διοίκησης μητροπολιτικού χαρακτήρα και να δοθεί έμφαση στην καταπολέμηση της φτώχειας, της βίας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Σε επίπεδο στρατηγικού σχεδιασμού εθνικού επιπέδου κύριοι στόχοι είναι:

- Η άρση της περιφερειακής θέσης της χώρας με την ανάπτυξη συγκοινωνιακών συνδέσεων.
- Η ένταξη σε διεθνείς διαδρόμους συνδυασμένων μεταφορών.
- Η ολοκλήρωση του συστήματος συνδυασμένων μεταφορών (χερσαίων, θαλάσσιων, εναέριων).
- Η ολοκλήρωση των δικτύων ενέργειας και τηλεπικοινωνιών.
- Η δημιουργία ολοκληρωμένου δικτύου ζωνών οικολογικής προστασίας.

Η προστασία και η ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελούν κεντρικές κατευθύνσεις του χωροταξικού σχεδιασμού και δρουν σε δύο επίπεδα. Το πρώτο αναφέρεται στην προστασία των φυσικών πόρων από την υπερανάπτυξη και αφορά τον καθορισμό χρήσεων γης, ζωνών προστασίας, τη λήψη των αναγκαίων μέτρων πολιτικής γης, την ενεργοποίηση σχεδίων διαχείρισης κλπ. Το δεύτερο αναφέρεται στην ανάδειξη και προστασία του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου, που αποτελεί συστατικό χαρακτηριστικό του επιπέδου ευημερίας, πολιτισμού και ιστορίας της χώρας.

Η δημιουργία ενός ολοκληρωμένου δικτύου ζωνών οικολογικής προστασίας και η αξιοποίησή τους μέσα από νέους μηχανισμούς και εργαλεία διαχείρισης αποτελούν κεντρική επιλογή του χωροταξικού σχεδιασμού. Η αξιοποίηση αυτή μπορεί να περιλαμβάνει και την ανάπτυξη δράσεων συμβατών με την προστασία και

ανάδειξη του περιβάλλοντος (οικοτουρισμός, βιολογική γεωργία, πολιτιστικές λειτουργίες, αναψυχή, οικοτεχνία κλπ.).

Η πολιτική για την προστασία, ανάδειξη και ολοκληρωμένη διαχείριση οφείλει να περιλαμβάνει: εθνικούς δρυμούς, περιοχές προστασίας της φύσης (NATURA, RAMSAR κλπ.), ακτές, τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, μνημεία της φύσης, αξιόλογους σχηματισμούς, ποταμούς, λίμνες, θάλασσες, υδάτινους πόρους, αξιόλογα δασικά οικοσυστήματα, μνημεία, αξιόλογο νεότερο δομημένο περιβάλλον, ιστορικά κέντρα και παραδοσιακούς οικισμούς (Παράρτημα, Χάρτες 14, 15 και 16).

Η πολιτική προστασίας των προστατευόμενων ή αξιόλογων περιοχών της φύσης και ιδιαίτερα αυτών που προστατεύονται από διεθνείς συμβάσεις θα πρέπει να συνοδεύεται από εκπόνηση διαχειριστικών σχεδίων, ψήφιση σχεδίων χρήσεων γης και ανάπτυξης δραστηριοτήτων, αλλά και διάθεση πιστώσεων για την ανάδειξή τους.

Η πλούσια πολιτιστική κληρονομιά και παράδοση της χώρας πρέπει να αναδεικνύεται και να συνδυάζεται με την ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος και την ανάπτυξη δράσεων συμβατών με τον χαρακτήρα της (οικοτουρισμός, συνεδριακός τουρισμός, περιήγηση κλπ.). Η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς πρέπει να εστιάζεται σε τρεις άξονες:

- Τη λήψη μέτρων αποκατάστασης και προστασίας των μνημείων - κτισμάτων - κοινόχρηστων χώρων κλπ., που αποτελούν στοιχεία της κληρονομιάς αυτής.
- Τον σχεδιασμό της ευρύτερης περιοχής, με στόχο την ελαχιστοποίηση των παραγόντων που προκαλούν υποβάθμιση ή καταστροφή της κληρονομιάς αυτής.
- Την ανάδειξη και ένταξη της κληρονομιάς αυτής στις σύγχρονες αναπτυξιακές διαδικασίες με τρόπο συμβατό με τον χαρακτήρα της.

Στα ιστορικά και μεγάλα αστικά κέντρα οι δράσεις προστασίας και ανάδειξης του κτιριακού και μνημειακού αποθέματος θα πρέπει να συνδυάζονται με τη δημιουργία ενιαίου δικτύου πρασίνου - κοινόχρηστων χώρων - πολιτισμού και αναψυχής, που θα αναδεικνύει το μνημειακό και αρχαιολογικό απόθεμα. Η προβολή και αξιοποίηση του πολιτιστικού αποθέματος πρέπει να περιλαμβάνει και την ένταξή του στις σύγχρονες αναπτυξιακές διαδικασίες με τρόπο συμβατό με τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του, καθώς και την προβολή του, ώστε να αποτελέσει πόλο έλξης επισκεπτών.

Και ο ευρύτερος, όμως, αγροτικός χώρος θα πρέπει να αποτελέσει πεδίο

παρέμβασης, με στόχους την ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων από τη συρρίκνωση της γεωργίας, τη διαφύλαξη της γεωργικής γης υψηλής παραγωγικότητας, την ανάπτυξη παραδοσιακών μορφών γεωργικών και κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων φιλικότερων προς το περιβάλλον. Η κατάργηση της εκτός σχεδίου δόμησης, ο περιορισμός της δόμησης σε οργανωμένους υποδοχείς και η θέσπιση χρήσεων γης θεωρούνται απαραίτητα εργαλεία για την προστασία του αγροτικού χώρου.

Ο παράκτιος χώρος αποτελεί ένα εξαιρετικά σημαντικό για τη χώρα οικοσύστημα και είναι αναγκαία η ολοκληρωμένη διαχείρισή του. Ο χωροταξικός σχεδιασμός είναι απαραίτητος ως πολιτική συντονισμού και εξειδίκευσης των επιμέρους τομεακών πολιτικών, της κατανομής του δικτύου των οικισμών, των δραστηριοτήτων και υποδομών, παράλληλα με την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Η αναγνώριση της προστασίας και διαχείρισης της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς ως βασικής συνιστώσας του χωροταξικού σχεδιασμού αποτελεί την απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη δράσεων προστασίας και ανάδειξης αυτού του χώρου.

Στο πλαίσιο αυτό οι μεμονωμένες δράσεις προστασίας των ευαίσθητων περιοχών και του μνημειακού και πολιτιστικού αποθέματος πρέπει να εντάσσονται στον ευρύτερο χωροταξικό σχεδιασμό ως ειδικές συνιστώσες και να συνοδεύονται από δράσεις ανάδειξης και αξιοποίησης που θα καθορίζουν και το επιτρεπτό πλαίσιο ανάπτυξης ανθρώπινων δραστηριοτήτων.

Οι ειδικές περιβαλλοντικές μελέτες ανατέθηκαν το έτος 1996 από το ΥΠΕΧΩΔΕ σε ιδιωτικά μελετητικά γραφεία, στους 11 υγροβιότοπους που προστατεύονται από την Συνθήκη Ramsar, κάτω από τον γενικό τίτλο «Πρόγραμμα αντιμετώπισης ειδικών περιβαλλοντικών προβλημάτων και συστήματος λειτουργίας και διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών». Συνοδεύτηκαν από μια σειρά ενεργειών, όπως η δημιουργία υποδομών (κέντρα πληροφόρησης, φυλάκια, παρατηρητήρια), η χρηματοδότηση δράσεων μελέτης και η θέσπιση δεικτών προστασίας. Σκοπός των μελετών ήταν η αποκατάσταση της οικολογικής ισορροπίας, η προστασία και διατήρηση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων, η σύνταξη και εφαρμογή ενός διαχειριστικού σχεδίου προστασίας.

Στην περίπτωση των τριών μελετών που ανατέθηκαν στην Κ. Μακεδονία (Κορώνεια – Βόλβη - Μακεδονικά Τέμπη, Γαλλικός – Αξιός – Αλιάκμονας - δέλτα ποταμών, Κερκίνη) σκοπός του σχεδιασμού ήταν η διατήρηση προστατευόμενης από

διεθνείς Συνθήκες αξιόλογης πανίδας και χλωρίδας, η αντιμετώπιση των προβλημάτων από τη ρύπανση, τη μεταποίηση, τις αστικές δραστηριότητες, τις προσχώσεις, τη διατάραξη του υδατικού ισοζυγίου, τις εκχερσώσεις κλπ. Στις προτάσεις των μελετών αυτών για τη θέσπιση ενός κανονισμού χρήσεων γης με βάση τις διατάξεις του Ν. 1650/86 για την προστασία του περιβάλλοντος προτεινόταν η θέσπιση Ζωνών ως ακολούθως:

Περιοχές Α΄. Απόλυτης Προστασίας που περιελάμβαναν εκτάσεις των υγροτόπων Ramsar και Περιοχές Ειδικής προστασίας (Οδηγία 79/409/ΕΟΚ/άρθρο 4). Σύμφωνα με το άρθρο 19 του Ν. 1650/86, εντός της περιοχής Α΄ προτείνεται η διάκριση Ζωνών Α1, Α2. Α3 και πυρήνων ειδικής προστασίας.

Η περιοχή Α1 είναι Ζώνη Απόλυτης προστασίας, η περιοχή Α2 Ζώνη προστασίας της φύσης, ενώ οι πυρήνες απόλυτης προστασίας σε ορισμένες μελέτες χαρακτηρίζονται και ως Ζώνες Α3 απόλυτης προστασίας. Οι περιοχές που εφάπτονται των πυρήνων απόλυτης προστασίας χαρακτηρίζονται ως περιοχές Β΄ υψηλής προστασίας, ενώ η ευρύτερη περιοχή μελέτης ως Ζώνη Γ΄.

Το ζήτημα της μεθοδολογίας σχεδιασμού και της οπτικής παρέμβασης των ειδικών περιβαλλοντικών μελετών έχει γίνει αντικείμενο κριτικής στα πλαίσια της παρούσης διατριβής, αφού η φυσιοκεντρική θεώρηση που τις διακρίνει οδηγεί σε συμπεράσματα και προτάσεις που απέχουν σημαντικά από το πλαίσιο με βάση το οποίο ασκούνται οι ανθρώπινες δραστηριότητες, με αποτέλεσμα να καθίσταται εξαιρετικά δύσκολη ή υλοποίησή τους. Πιο συγκεκριμένα, οι εξαιρετικοί περιορισμοί που τίθενται στις δραστηριότητες του πρωτογενή τομέα όσον αφορά τη χρήση των εδαφικών και υδάτινων πόρων κ.ά. καθιστούν μη ανταγωνιστική τη διατήρηση του πρωτογενή και αδύνατη τη διατήρηση επαρκών ανθρώπινων πόρων, αλλά και οικολογικών δραστηριοτήτων για την επιβίωση του πληθυσμού. Παρατηρείται, ακόμα, η έλλειψη χρηματοδοτικών προγραμμάτων για τη βελτίωση των υποδομών και την ανάπτυξη νέων δραστηριοτήτων (οικοτουρισμός, περιήγηση, αναψυχή κλπ.).

Ειδικότερα, τα προτεινόμενα πλαίσια χρήσεων γης, τα οποία στις Ζώνες Α΄(Α1, Α2, Α3) επιτρέπουν μόνο έργα προστασίας των οικοσυστημάτων ή ελάχιστες παραδοσιακές δραστηριότητες (μη εντατική γεωργία), καθιστούν αδύνατη τη διαχείριση των περιοχών αυτών, αφού εκτεταμένες δραστηριότητες (οικιστική, μεταποίηση, τριτογενής, υπηρεσίες κλπ.) παραμένουν χωρίς ρύθμιση ή ασκούνται ανεξέλεγκτα στα όρια των προστατευομένων περιοχών, αυξάνοντας, σε δεύτερη φάση, τους κινδύνους υποβάθμισής τους.

Οι Ε.Π.Μ. προβλέπουν τη σύσταση φορέων διαχείρισης με στόχους:

-την ορθολογική διαχείριση των εδαφοϋδατικών πόρων

-την οργάνωση και έλεγχο των ανθρώπινων δραστηριοτήτων

-την εφαρμογή σχεδίων δράσης

Η μεθοδολογία σχεδιασμού υλοποιείται μέσω της σύνταξης ενός σχεδίου Πρ. Δγτος που έχει ως στόχο τη διαφύλαξη της οικολογικής ισορροπίας, την αειφορική χρήση των φυσικών πόρων, την ανάδειξη των φυσικών και πολιτισμικών στοιχείων των περιοχών της Συνθήκης Ramsar.

Η περιοχή Α΄ απόλυτης προστασίας χαρακτηρίζεται ως Εθνικό Πάρκο και περιοχή ειδικής προστασίας (Οδηγία 79/409/ΕΟΚ/άρθρο 4). Η περιοχή Β΄ είναι ζώνη υψηλής προστασίας, ενώ η περιοχή Γ΄ περιφερειακή Ζώνη Ελέγχου.

Στις περιοχές Α΄ οριοθετείται ένας αυστηρός κανονισμός χρήσεων γης, όπου επιτρέπεται η άσκηση μόνο δραστηριοτήτων του πρωτογενή (αλιεία, βοσκή, γεωργία κλπ.) σε ελαφρά μορφή, ενώ ελέγχονται όλες οι δραστηριότητες επίσκεψης, περιήγησης, τουρισμού, αναψυχής, ναυταθλητισμού κλπ.). Ελέγχονται οι γεωτρήσεις και τα αρδευτικά δίκτυα και επιβάλλονται ειδικοί όροι και περιορισμοί.

Στις περιοχές Β΄ επιτρέπονται οι δραστηριότητες του πρωτογενή, η ίδρυση νέων μικρών γεωργοκτηνοτροφικών μονάδων υπό περιορισμούς, η δημιουργία μικρών εργατικών αποθηκών και μικρών μεταποιητικών μονάδων κ.ά.

Στις περιοχές Γ΄ ελέγχεται η συμβατότητα των νέων χωροθετήσεων χωρίς δραστικούς περιορισμούς.

Επισημαίνεται ότι, παρά τις διεθνείς Συνθήκες και υποχρεώσεις της χώρας που απορρέουν από κανονισμούς και άλλες οδηγίες της Ε.Ε, οι μελέτες αυτές δεν θεσμοθετήθηκαν, ενώ, σε μεθοδολογικό επίπεδο, καταγράφηκε μια σειρά αδυναμιών για την υλοποίηση του σχεδιασμού.

Πρόσφατα, το Υπουργείο ΠΕΧΩΔΕ ανέθεσε στο Εθνικό Κέντρο Γεωργικών Μελετών τη σύνταξη μιας σειράς ειδικών περιβαλλοντικών μελετών σε περιοχές που ανήκουν στο δίκτυο ΦΥΣΗ 2000 (Παράρτημα, Χάρτης 17).

Οι μελέτες αυτές, που δεν έχουν ολοκληρωθεί ακόμα, καλύπτουν μεγαλύτερες εκτάσεις, που περιλαμβάνουν κυρίως δασικά ή αγροτικά οικοσυστήματα. Από τα πρώτα στοιχεία που δημοσιοποιήθηκαν προκύπτει η μονομερής οπτική των μελετών στην προστασία των φυσικών πόρων και η έλλειψη οποιασδήποτε μέριμνας για τις ανθρώπινες παρεμβάσεις, που προκαλούν και τις αλλοιώσεις, με αποτέλεσμα να καθίσταται προβληματική η επίτευξη των στόχων τους.

4.3 ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

4.3.1 Χωροταξία και πολιτιστικό περιβάλλον

Η αειφόρος ανάπτυξη αποτελεί κεντρική αναπτυξιακή επιλογή σε παγκόσμιο και ευρωπαϊκό επίπεδο. Στην πράξη, πρέπει να συνδυάζει την ποιότητα περιβάλλοντος με την κοινωνική δικαιοσύνη και την ανταγωνιστικότητα του παραγωγικού συστήματος. Σε χωροταξικό επίπεδο επιδιώκεται η αειφόρος χωρική ανάπτυξη που ακολουθεί τις αρχές της Παγκόσμιας Διάσκεψης του Ρίο (1992), της AGENDA 21 και της Συνθήκης του Μάαστριχτ σε ό,τι αφορά τις ευρωπαϊκές πολιτικές.

Η συνετή διαχείριση των φυσικών πόρων και της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί την πιο βασική προϋπόθεση για την αειφόρο χωρική ανάπτυξη. Η συνεχής πίεση στη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά από την αναπτυξιακή διαδικασία έκανε εμφανή τη μείωση της βιοποικιλότητας, την αλλοίωση των τοπίων και την υποβάθμιση του παραδοσιακού δομημένου περιβάλλοντος. Η αξιολόγηση των φυσικών πόρων και της πολιτιστικής κληρονομιάς ως πολύτιμων πόρων παγκόσμιας σημασίας καθιστά την προστασία και ανάδειξή τους βασικά στοιχεία κάθε σύγχρονου σχεδιασμού.

Το πολιτιστικό περιβάλλον της Ελλάδας είναι ιδιαίτερα πλούσιο και πολυποίκιλο και περιλαμβάνει:

- Μεγάλο αριθμό (25000) μνημείων και αρχαιολογικών χώρων όλων των ιστορικών περιόδων.
- Μεγάλο αριθμό ιστορικών κέντρων, παραδοσιακών οικισμών και διατηρητέων κτισμάτων.
- Πολιτισμικά τοπία, που αποτελούν σύνθεση φυσικού τόπου και ανθρώπινης δραστηριότητας.
- Σύγχρονες πολιτιστικές υποδομές.

Η διατήρηση, αξιοποίηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς έχει μεγάλη σημασία, τόσο για τη διεθνή ακτινοβολία της χώρας, όσο και γιατί αποτελεί συστατικό στοιχείο της φυσιογνωμίας και της χωρικής υπόστασής της. Η πολιτική που ασκήθηκε μέχρι σήμερα επέφερε θετικά και αρνητικά αποτελέσματα. Θετικά σε ό,τι αφορά τα αρχαιολογικά κλασικά και βυζαντινά μνημεία, αρνητικά σε ό,τι αφορά τους παραδοσιακούς οικισμούς, τα ιστορικά κέντρα, καθώς και τα πολιτισμικά τοπία,

τα οποία υπέστησαν σοβαρές αλλοιώσεις. Πολλές ανθρώπινες δραστηριότητες, όπως ο τουρισμός, είναι υπεύθυνες για σοβαρές αλλοιώσεις και καταστροφές στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς. Τα μειονεκτήματα της μέχρι σήμερα εμπειρίας (ανεπαρκής μεθοδολογική και οικονομική στήριξη της ανάδειξης των αρχαιολογικών και μνημειακών χώρων), καθώς και η διασπορά αρμοδιοτήτων που αφορούν την προστασία και ανάδειξη του νεότερου ενδιαφέροντος δομημένου περιβάλλοντος οδηγούν στη διαπίστωση ότι η χωροταξική προσέγγιση του προβλήματος στο πλαίσιο της σύγχρονης πραγματικότητας είναι η πλέον ενδεδειγμένη.

Εκτός από τον αστικό, ιδιαίτερη σημασία για το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον έχει ο περιφερειακός χώρος, ο οποίος κατηγοριοποιείται σε ομοιογενείς χωρικές ενότητες (παράκτιος, ορεινός, ημιορεινός, πεδινός, νησιωτικός). Η κατηγοριοποίηση αυτή έχει ως στόχο την ανάπτυξη μεθοδολογιών σχεδιασμού και παρεμβάσεων οι οποίες να ανταποκρίνονται καλύτερα στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε χωρικής ενότητας. Η εξειδίκευση, λοιπόν, του χωροταξικού σχεδιασμού είναι η ενδεδειγμένη μεθοδολογική προσέγγιση για την προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Ο παράκτιος χώρος είναι εξαιρετικά σημαντικός στην Ελλάδα, αφού συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού, των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, των συστημάτων παραγωγής και των τεχνικών υποδομών. Λόγω της συνύπαρξης τριών στοιχείων (θάλασσα, ξηρά και αέρας), παρουσιάζει μεγάλη ποικιλότητα στα φυσικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά του. Διαθέτει ακόμα μεγάλο πλούτο σε ζώνες ιδιαίτερου ενδιαφέροντος (υγροβιότοπος, ποταμοί, ακτές κλπ.), που πρέπει να διατηρηθούν ως απόθεμα της φύσης για τις επόμενες γενιές. Αντιμετωπίζει, όμως, μία σειρά από προβλήματα που οδηγούν στην υποβάθμιση των φυσικών πόρων και των παράκτιων οικοσυστημάτων και σε συγκρούσεις χρήσεων γης.

Τα νησιά αποτελούν ειδική κατηγορία κλειστών οικοσυστημάτων, με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά την απομόνωση και την ιδιόμορφη αναπτυξιακή δυναμική. Η μαζική εισβολή του τουρισμού τριτογενοποίησε την οικονομία τους και είχε αρνητικές κοινωνικές και πολιτιστικές επιπτώσεις. Η μικρή, συνήθως, κλίμακά τους σε έκταση και πληθυσμό και η εγκατάλειψη του πρωτογενή, σε συνδυασμό με τους περιορισμένους φυσικούς και οικονομικούς πόρους, δημιουργούν ένα δυσεπίλυτο πρόβλημα, τουλάχιστον στην περίπτωση των μικρών νησιών.

Οι ορεινές περιοχές, ενώ διατηρούν σημαντικούς φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους, πάσχουν από πληθυσμιακή εγκατάλειψη και οικονομική και κοινωνική υποβάθμιση. Διακρίνονται σε περιοχές που διατηρούν ακόμα μόνιμο πληθυσμό και βιώσιμες δραστηριότητες, περιοχές με φθίνοντα πληθυσμό και υποβαθμιζόμενη οικονομία, και περιοχές με ολοκληρωμένη πληθυσμιακή εγκατάλειψη και υποβάθμιση. Κοινά προβλήματα αποτελούν η γήρανση του πληθυσμού, η φθίνουσα οικονομία, οι ανεπαρκείς συγκοινωνιακές και τεχνικές υποδομές.

Η έλξη που ασκεί το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον αυτών των περιοχών δημιουργεί προϋποθέσεις για την ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού, την αξιοποίηση του παραδοσιακού οικιστικού αποθέματος, την ανάπτυξη δεύτερης κατοικίας, την εκμετάλλευση του κλίματος, των φυσικών πόρων κλπ. Η αναβάθμιση του πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την προσέλκυση σύγχρονων επενδύσεων. Οι δράσεις, ωστόσο, πρέπει να είναι συνθετικές, όπως η ανάπτυξη δικτύων πολιτιστικών διαδρομών και υποδομών.

Η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς εστιάζεται σε τρεις άξονες. Ο πρώτος συνδέεται με τη λήψη μέτρων προστασίας και αποκατάστασης των μνημείων και των παραδοσιακών οικισμών. Ο δεύτερος αφορά τον σχεδιασμό της ευρύτερης περιοχής. Ο τρίτος την ανάδειξη και προβολή των στοιχείων της σύγχρονης πολιτιστικής υποδομής.

Η αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς των μεγάλων αστικών κέντρων συνδέεται με δράσεις προστασίας και ανάδειξης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και με τη δημιουργία ενιαίων δικτύων πρασίνου, ελεύθερων χώρων και χώρων πολιτισμού, μέσα από τους οποίους αναδεικνύονται οι πολιτιστικοί πόροι. Η διαχείριση των αξιόλογων πολιτιστικών περιοχών πρέπει να στηρίζεται στην ανάπτυξη κατάλληλων υποδομών και δικτύων παροχής υπηρεσιών, ώστε οι περιοχές αυτές να αποτελούν πόλο έλξης επισκεπτών και στοιχεία προβολής. Ο σχεδιασμός των ιδιαίτερων χωρικών ενοτήτων, όπως τα νησιά, ο ορεινός και παράκτιος χώρος, απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή. Στο πλαίσιο αυτό καθοριστικός είναι ο ρόλος του Χωροταξικού Σχεδιασμού ως πολιτικής συντονισμού των επιμέρους τομεακών πλαισίων δράσης.

Ο νησιωτικός χώρος δέχεται σημαντικές πιέσεις, λόγω της άναρχης τουριστικής ανάπτυξης. Στους στόχους της ολοκληρωμένης διαχείρισης των νησιωτικών οικοσυστημάτων περιλαμβάνονται:

- Η προστασία της φυσικής και πολιτιστικής ιδιαιτερότητας κάθε νησιού, η οποία

απαιτεί έναν ιδιαίτερο σχεδιασμό.

- Κάθε ανάπτυξη δραστηριοτήτων πρέπει να σέβεται τη φέρουσα ικανότητα των τοπικών οικοσυστημάτων και των φυσικών πόρων.
- Προϋπόθεση για κάθε σχεδιασμό αποτελεί η συγκράτηση ενός ελάχιστου μόνιμου πληθυσμού.
- Η αναγνώριση της οικολογικής μοναδικότητας και της ποιοτικής ανάπτυξης αποτελεί προϋπόθεση για την ολοκληρωμένη διαχείριση αυτών των οικοσυστημάτων.

Για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών προβλέπεται η ανάδειξη και αξιοποίηση των τοπικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων και η διασύνδεσή τους με τον ευρύτερο οικονομικό περιφερειακό χώρο. Η υπέρβαση της απομόνωσης, η αναβάθμιση του ανθρώπινου δυναμικού, η βελτίωση των υποδομών και η αξιοποίηση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελούν προϋποθέσεις για την έξοδο από την κρίση, αφού οι περιοχές αυτές είναι οι πρώτες που πλήττονται από τις διαρθρωτικές αλλαγές και τις διεθνείς εξελίξεις. Η αύξηση της ελκυστικότητας των περιοχών αυτών προϋποθέτει την ανάπτυξη υποδομών, τη βελτίωση του παραγωγικού συστήματος, τη διαφύλαξη του τοπίου, των δασών και των άλλων φυσικών και πολιτιστικών πόρων. Η ολοκληρωμένη περιβαλλοντική ανάπτυξη και προστασία των ορεινών περιοχών αποτελεί έναν μακροπρόθεσμο, αλλά εφικτό στόχο.

Σήμερα ο προγραμματισμός στο χωρικό σύστημα χρησιμοποιεί ως προγραμματική μονάδα την Περιφέρεια. Η εφαρμογή των αρχών που αναφέρθηκαν προηγουμένως στον περιφερειακό χώρο αποτελεί μία αναγκαιότητα. Η κατηγοριοποίηση του περιφερειακού χώρου σε ομοιογενείς χωρικές ενότητες, με στόχο την ανάπτυξη μεθοδολογιών σχεδιασμού και παρεμβάσεων που να ανταποκρίνονται καλύτερα στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, αποτελεί την πιο ενδεδειγμένη μεθοδολογικά προσέγγιση για την προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Η προώθηση εξειδικευμένων για κάθε κατηγορία χώρου χρήσεων γης και διαχειριστικών σχεδίων, αλλά και η διάθεση επαρκών οικονομικών και τεχνικών μέσων αποτελούν την απαραίτητη για την επιτυχία του σχεδιασμού προϋπόθεση.

Η ποικιλία των προβλημάτων που αντιμετωπίζονται είναι τεράστια, από την υπερανάπτυξη του παράκτιου χώρου με την καταστροφική επίδραση του τουρισμού, μέχρι την εγκατάλειψη του ορεινού και ημιορεινού χώρου, λόγω οικονομικών και

δημογραφικών αλλαγών. Η υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας των οικοσυστημάτων στον παράκτιο χώρο και στις περιαστικές περιοχές και η εγκατάλειψη των ορεινών περιοχών προκάλεσαν σημαντικά προβλήματα υποβάθμισης και καταστροφής των φυσικών και πολιτιστικών πόρων.

Η προώθηση ειδικών μορφών χωροταξικού σχεδιασμού είναι απαραίτητη για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων, αφού το φυσικό περιβάλλον ή ο πολιτισμός ως μεμονωμένα αγαθά αποτελούν χαμηλής προτεραιότητας ζητήματα για τις οικονομικές δράσεις, με άμεση συνέπεια τα αρνητικά αποτελέσματα που αναφέρθηκαν προηγουμένως.

Είναι γεγονός ότι πολλές φορές η ανάγκη προστασίας και ανάδειξης του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος περιλαμβάνεται στους στόχους των δράσεων που αναπτύσσονται στο πλαίσιο των κοινοτικών πλαισίων στήριξης, ιδιαίτερα στο 2^{ο} Κ.Π.Σ. μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και στο Γ' Κ.Π.Σ. (2000-2006). Δυστυχώς, όμως, οι κατευθύνσεις αυτές δεν μπορούν να υλοποιηθούν με αντίστοιχα μέτρα και δράσεις, ενώ, και πάλι, η αποσπασματικότητα τυχόν χρηματοδοτούμενων δράσεων είναι εμφανής. Σε περιφερειακό επίπεδο επείγει η συγκρότηση σχεδίων δράσης για το ενδιαφέρον φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Στα σχέδια αυτά θα πρέπει να ενσωματώνονται οι βασικοί εθνικοί τομεακοί στόχοι, να αξιολογούνται τα προβλήματα και η υφισταμένη κατάσταση και να αξιολογούνται οι επιδιωκόμενοι σε περιφερειακό επίπεδο στόχοι.

Η υλοποίηση των στόχων αυτών απαιτεί πλέον μία σύνθεση δράσεων σε πολλούς τομείς (τουρισμός, αναψυχή, έργα υποδομής, παραγωγικοί τομείς, πολιτισμός κλπ.), γι' αυτό και απαιτείται η ανάπτυξη εξειδικευμένων μεθόδων παρέμβασης με γεωγραφικά ή χωροοικονομικά κριτήρια. Οι στόχοι των περιφερειακών προγραμμάτων μπορούν να ομαδοποιηθούν σε βασικούς άξονες που αποτελούν ξεχωριστά υποπρογράμματα.

Σε επίπεδο ανάλυσης θα πρέπει να γίνεται καταγραφή σε ομοιογενείς κατηγορίες του ενδιαφέροντος φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Η συλλογή των απαραίτητων για κάθε χωρική ενότητα στοιχείων διαφοροποιείται ανάλογα με τον χαρακτήρα της χωρικής ενότητας.

Έτσι, στις παράκτιες υπερανεπτυγμένες ζώνες η διάχυση της αστικής ανάπτυξης, ο μαζικός τουρισμός, η έλλειψη υποδομών αντιρρύπανσης, η ηχορύπανση κ.ά. είναι παράγοντες δημιουργίας προβληματικών καταστάσεων που πρέπει να διερευνηθούν μαζί με τα στοιχεία εκείνα που θα οδηγήσουν στη

διατύπωση προβλέψεων για τη φέρουσα ικανότητα των οικοσυστημάτων του παράκτιου χώρου, που αποτελούν και το βασικό συγκριτικό πλεονέκτημά του. Η συλλογή όλων αυτών των στοιχείων από την επέκταση και διαχείριση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων μπορεί να οδηγήσει στην εξαγωγή τεκμηριωμένων συμπερασμάτων για την ανάδειξη και διαχείριση του παράκτιου χώρου.

Με βάση τα δεδομένα αυτά, θα υλοποιηθεί, στη συνέχεια, ένας χωροταξικός σχεδιασμός που θα συνοδεύεται από έναν σχεδιασμό των δράσεων που θα αναπτυχθούν σε δεδομένους χρονικούς ορίζοντες, των εργαλείων του σχεδιασμού (θέσπιση χρήσεων γης, χωρητικότητες, ειδικοί όροι και περιορισμοί δόμησης, κανονισμοί κλπ.) και του πλαισίου ανάπτυξης των διαφόρων δραστηριοτήτων.

Αντίστοιχα, οι ορεινές και ημιορεινές περιοχές υφίστανται αρνητικές συνέπειες από την τριτογενοποίηση της οικονομίας, την ανάπτυξη των μεγάλων αστικών κέντρων και των παράκτιων περιοχών, με αποτέλεσμα την εγκατάλειψη και υποβάθμισή τους. Η αξιοποίηση του ενδιαφέροντος φυσικού (δάση, ποτάμια, τοπία, βιότοποι κ.ά.) και πολιτιστικού περιβάλλοντος των περιοχών αυτών, που φθίνουν πληθυσμιακά, απαιτεί επίσης έναν εξειδικευμένο χωροταξικό σχεδιασμό, ο οποίος θα ελέγχει την κατάσταση του περιβάλλοντος, θα αποκαθιστά την οικολογική ισορροπία, θα προστατεύει τους ιστορικούς και πολιτιστικούς πόρους, θα υλοποιεί έργα υποδομής και θα εξασφαλίζει ορισμένες θέσεις απασχόλησης και επάρκεια υπηρεσιών (εκπαίδευση, περίθαλψη, εμπόριο κλπ.).

Στην Ευρώπη και την Αμερική είναι συνηθισμένο το φαινόμενο νέων ή συνταξιούχων που πηγαίνουν να ζήσουν κοντά στη φύση, έχοντας εξασφαλίσει μία συμπληρωματική απασχόληση. Για να μπορέσουν οι ορεινές περιοχές να εξοπλιστούν κατάλληλα, ώστε να αναπτύξουν εναλλακτικές μορφές τουρισμού (αθλητικές, ορειβατικές, πολιτιστικές, συνεδριακές κλπ.), απαιτούνται σύνθετες ενέργειες για την ανάδειξή τους και την ανάπτυξή τους με μεθόδους συμβατές με τον ιδιαίτερο χαρακτήρα τους.

Στο πλαίσιο του χωροταξικού σχεδιασμού απαιτείται η εκπόνηση και εφαρμογή ειδικών σχεδίων προστασίας, ανάδειξης και ανάπτυξης, τα οποία θα εντοπίζουν τα προβλήματα μέσα από τη συλλογή όλων των απαραίτητων στοιχείων (αποτύπωση, αναγνώριση, διερεύνηση ρόλου ευαίσθητης περιοχής, πληθυσμιακή – κοινωνική – παραγωγική σύνθεση, επάρκεια δικτύων υποδομής και κτιριακού αποθέματος, οικονομικές δραστηριότητες, χρήσεις γης), καθώς και η πρόταση ενός σχεδίου παρέμβασης (ρυθμιστικού), το οποίο θα περιλαμβάνει τη θεσμοθέτηση

χρήσεων γης ή άλλων κανονιστικών εργαλείων, αλλά και την υλοποίηση παρεμβάσεων (έργα υποδομής, έργα εφαρμογής οικιστικής πολιτικής, μέτρα προστασίας, ρύθμιση ανάπτυξης οικονομικών δραστηριοτήτων).

Για τον αγροτικό χώρο προτείνεται ένα παρεμφερές σχέδιο χωροταξικού σχεδιασμού που θα δίνει έμφαση στην ανάπτυξη τουριστικών ή πολιτιστικών δικτύων μέσω της αξιοποίησης του ενδιαφέροντος ιστορικού και πολιτιστικού αποθέματος, αλλά και του φυσικού περιβάλλοντος (βιότοποι, υγροβιότοποι, αγροτικά τοπία κλπ.). Η επάρκεια των έργων υποδομής και η αγροτική ή άλλη οικονομική ανάπτυξη καθιστά συμπληρωματικό το ρόλο των παρεμβάσεων, αφού ο τουρισμός, η αναψυχή ή άλλες συναφείς δραστηριότητες δεν αποτελούν την αιχμή της οικονομικής ανάπτυξης, όπως στην περίπτωση του παράκτιου ή ορεινού χώρου.

Η εξειδίκευση της μεθοδολογίας παρέμβασης στις ειδικές χωρικές ενότητες δεν καλύπτει, ωστόσο, τη χρησιμότητα των Περιφερειακών Σχεδίων προστασίας και ανάδειξης του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, τα οποία πρέπει να είναι καλά μελετημένα και διαρθρωμένα σε άξονες και υποπρογράμματα που να καλύπτουν σφαιρικά όλους τους στόχους.

Για παράδειγμα, στον χωροταξικό σχεδιασμό που αφορά το πολιτιστικό περιβάλλον στο πλαίσιο του Β' Κ.Π.Σ., που εκπόνησε η Δ/νση Περιβάλλοντος και Χωροταξίας Κ. Μακεδονίας (1996) με επικεφαλής τον συγγραφέα της παρούσας διατριβής, διακρίνουμε πέντε βασικούς άξονες, όπως απεικονίζονται παρακάτω.

39. ΤΟΜΕΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ – ΣΥΝΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΡΑΣΗΣ

ΑΞΟΝΑΣ 1	**Η ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**
ΣΤΟΧΟΙ	Α. Ενίσχυση της ιστορικής και αρχιτεκτονικής φυσιογνωμίας της πόλης Β. Ολοκλήρωση σύγχρονων πολιτιστικών υποδομών Γ. Σταθεροποίηση και ενίσχυση πολιτιστικών θεσμών Δ. Ενίσχυση των διεθνών συνεργασιών και των επαφών με τον απόδημο ελληνισμό
ΑΞΟΝΑΣ 2	**ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΙ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ ΜΝΗΜΕΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ**
ΣΤΟΧΟΙ	Α. Ολοκλήρωση ανασκαφών και ανάδειξη αρχαιολογικών χώρων εθνικής σημασίας (Βεργίνα, Πέλλα, Δίον, Όλυνθος κλπ.) Β. Ανάδειξη και αποκατάσταση επιλεγμένου δικτύου βυζαντινών και οθωμανικών μνημείων Γ. Ολοκλήρωση καταγραφής και αποτύπωσης δικτύου αρχαιολογικών και μνημειακών χώρων
ΑΞΟΝΑΣ 3	**ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΝΕΟΤΕΡΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΟΙΚΙΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ**
ΣΤΟΧΟΙ	Α. Εξειδίκευση του ρόλου των οικισμών στον τομέα του πολιτισμού Β. Ανάπλαση και αναβάθμιση ιστορικών κέντρων Γ. Ανάδειξη δικτύων παραδοσιακών οικισμών Δ. Παρεμβάσεις σε μεμονωμένα διατηρητέα κτίσματα ή μνημεία υπερτοπικής σημασίας
ΑΞΟΝΑΣ 4	**ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΥΠΟΔΟΜΩΝ**
ΣΤΟΧΟΙ	Α. Καθορισμός πολιτιστικής πολιτικής και δικτύου χώρων υποδοχής των υποδομών περιφερειακής κλίμακας Β. Εξειδίκευση του ρόλου των οικισμών Γ. Ενίσχυση των τοπικών θεσμών και της λαϊκής παράδοσης Δ. Αποκέντρωση πολιτιστικών εκπαιδευτικών και ερευνητικών λειτουργιών
ΑΞΟΝΑΣ 5	**ΣΥΝΘΕΣΗ ΔΡΑΣΕΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ**
ΣΤΟΧΟΙ	Α. Ανάλυση χωρικών μεθοδολογιών σχεδιασμού Β. Τομεακές δράσεις και επιχειρησιακός σχεδιασμός Γ. Σύνθεση χωρικών και τομεακών επιλογών

Με τους πέντε αυτούς άξονες γίνεται προσπάθεια να καλυφθεί μέσω παρεμβάσεων το σύνολο του κληρονομημένου ή νεότερου πολιτιστικού αποθέματος, να ενισχυθούν οι σύγχρονες πολιτιστικές υποδομές και να αναπτυχθούν συνθετικές δράσεις τουρισμού, πολιτισμού και ενδιαφέροντος φυσικού περιβάλλοντος. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο σχεδιασμός αυτός, που δεν υλοποιήθηκε, διαθέτει σωστή οπτική και, χωρίς να εξειδικεύσει τις παραμέτρους του στις ειδικές χωρικές ενότητες (παράκτιος, ορεινός, αγροτικός κλπ. χώρος), καταλήγει σε μία μεθοδολογία παρέμβασης μέσω οριζόντιων (τομεακών) και κάθετων (συνθετικών) δράσεων, οι οποίες, αν εφαρμοστούν, μπορούν να δώσουν θετικά αποτελέσματα.

Σημαντικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι οι τομεακές δράσεις για το ιστορικό, μνημειακό και το νεότερο πολιτιστικό απόθεμα, όπως και οι σύγχρονες υποδομές, εντάσσονται στις σύγχρονες αναπτυξιακές διαδικασίες και δεν αντιμετωπίζονται ως νεκρά μνημειακά ή πολεοδομικά σύνολα. Η ανάπτυξη συνθετικών δράσεων υλοποιείται κατά νομό, ενώ αναγνωρίζεται η διαφοροποίηση των προβλημάτων και, κατά συνέπεια, των στρατηγικών παρεμβάσεων ανάμεσα στον παράκτιο, τον αστικό και τον ορεινό χώρο.

Το παράδειγμα αυτό αποτελεί παράγοντα ενίσχυσης της προσπάθειας προώθησης, σε περιφερειακό επίπεδο, εξειδικευμένων μορφών σχεδιασμού για το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον.

4.3.2 Συγκριτικές παρατηρήσεις από ένα σχέδιο περιβαλλοντικής προστασίας στην Ιταλία

Το σχέδιο για την προστασία του φυσικού – πολιτιστικού περιβάλλοντος στην περιοχή του Πάδου αφορά την πρώτη ολοκληρωμένη προσπάθεια για την προστασία των φυσικών και πολιτιστικών πόρων στην Ιταλία, μέσα από μια σύγχρονη αναπτυξιακή λογική, στο πλαίσιο πάντα των αρχών της αειφορίας. Ο αναπτυξιακός χωροταξικός σχεδιασμός στη χώρα αυτή γίνεται σε περιφερειακό επίπεδο, οι δε περιφέρειες συμπίπτουν με τις ιστορικές γεωγραφικές ενότητες που διαμορφώθηκαν στο πέρασμα των αιώνων, όπως Λομβαρδία, Πιεμόντε, Τοσκάνη, Λάτσιο κλπ.

Ειδικότερα, στο $2^{ο}$ αναπτυξιακό πρόγραμμα της περιφέρειας Πιεμόντε αποφασίστηκε (CR 8/5/1986) η σύνταξη και εφαρμογή ενός σχεδίου για όλη την παραποτάμια περιοχή του Πάδου, που εμπίπτει στα όρια της Περιφέρειας. Σε προηγούμενη φάση και με εφαρμογή του Ν. 431/1985 για την προστασία του περιβάλλοντος και των ευαίσθητων περιοχών είχαν περιληφθεί στις ζώνες

προστασίας τμήματα των ζωνών γύρω από τον ποταμό. Η προστασία αυτή θεσμοθετήθηκε το 1990.

Από το έτος 1987 έως το 1993 προωθήθηκε ένα ευρύ ερευνητικό και μελετητικό πρόγραμμα, στις βασικές αρχές του οποίου στηρίχτηκε το σχέδιο εφαρμογής. Στον σχεδιασμό αυτό, εκτός από το Πανεπιστήμιο του Τορίνου και ξένους ειδικούς, συνεργάστηκαν όλοι οι φορείς της Περιφέρειας (χωροταξικός–πολεοδομικός σχεδιασμός, τεχνικές υποδομές, εξορύξεις, προστασία περιβάλλοντος), εκπρόσωποι της τοπικής αυτοδιοίκησης κ.ά.

Το σχέδιο στην φάση της ανάλυσης στηρίχτηκε σε:

Α. Εντοπισμό των περιβαλλοντικών πόρων στις παραποτάμιες περιοχές.

Β. Εκτίμηση πόρων με θέσπιση κριτηρίων (σπανιότητα, βαθμός ανανέωσης, βιοποικιλότητα, στρατηγική σημασία).

Γ. Βαθμό ευαισθησίας σε δραστηριότητες.

Δ. Οριοθέτηση περιοχών παρέμβασης.

Ε. Εκτίμηση δεδομένων χωροταξικού σχεδιασμού.

Με βάση τα παραπάνω, η περιοχή του Πάδου καθορίστηκε με σχέδιο Νόμου (28/90) περιοχή προστασίας. Στη Ζώνη αυτή λήφθηκαν άμεσα μέτρα για την προώθηση ενός γενικού σχεδίου παρέμβασης για τις περιοχές ειδικού ενδιαφέροντος. Το σχέδιο αυτό ονομάστηκε «Σχέδιο των περιοχών προστασίας του ποταμού Πάδου» και αποτελεί τμήμα του γενικότερου σχεδιασμού. Η τελική φάση του προγράμματος άρχισε τον Ιανουάριο του 1993. Η μεθοδολογία παρέμβασης αποτελείται από το Χωροταξικό Σχέδιο Εφαρμογής και το σχέδιο των περιοχών προστασίας του ποταμού Πάδου. Ο σχεδιασμός στη φάση της ανάλυσης είναι κοινός και για τα δύο σχέδια, η εφαρμογή τους, ωστόσο, βασίζεται σε διαφορετικά νομοθετικά πλαίσια. Το σύνολο των ενεργειών των δύο σχεδίων έγινε γνωστό με το όνομα «Σχέδιο του ποταμού Πάδου».

Στόχοι του Προγράμματος

Η έξαρση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων στην περιοχή του ποταμού Πάδου, που ανήκει στην περιφέρεια Πιεμόντε, προκάλεσε μια σειρά αρνητικών επιπτώσεων που σχετίζονται με το μεγάλο πληθυσμιακό μέγεθος (5.000.000 κάτοικοι) και τις οικονομικές δραστηριότητες που αναπτύχθηκαν. Κυριότερες είναι η εκτεταμένη μόλυνση, η υπεράντληση του νερού και οι εξορυκτικές δραστηριότητες. Το μέγεθος των προβλημάτων κατέστησε αναγκαίο τον διατομεακό χαρακτήρα αρχικά της μελέτης και, στη συνέχεια, της στρατηγικής παρέμβασης, η οποία βασίστηκε στις εξής αρχές:

- Χωροταξική αναδιοργάνωση των παραποτάμιων περιοχών.
- Περιβαλλοντική αναβάθμιση.
- Συντονισμό των τομεακών πολιτικών (γεωργία, ναυτιλία, περιβάλλον, εξορύξεις, τεχνικά έργα, πολεοδομία).
- Συντονισμό των σχεδίων και προγραμμάτων των τοπικών και περιφερειακών φορέων.

Ο σχεδιασμός υλοποιείται με βάση τις ιδιαιτερότητες της ιταλικής νομοθεσίας και τον τρόπο δράσης των περιφερειακών και τοπικών οργάνων και περιλαμβάνει δυο τομείς: τον τομέα του γενικότερου χωροταξικού σχεδιασμού, που υλοποιείται με ένα σχέδιο εφαρμογής, και τον τομέα σχεδιασμού για την προστασία των παραποτάμιων περιοχών που έχουν υπαχθεί ήδη σε καθεστώς προστασίας.

Ο ενιαίος τρόπος σύλληψης του συνολικού σχεδιασμού αποδεικνύει τη βούληση ολοκλήρωσης των πολιτικών προστασίας με πολιτικές διαχείρισης συμβατές με τον ειδικό χαρακτήρα της περιοχής μελέτης. Ο γενικότερος σχεδιασμός υλοποιείται με το χωροταξικό σχέδιο. Η περιοχή μελέτης παρουσιάζει τεράστιες διαφοροποιήσεις από γεωμορφολογική, οικολογική, ιστορική και πολιτιστική άποψη, ενώ χαρακτηρίζεται από τις έντονες συγκρούσεις χρήσεων γης, τη μεγάλη πίεση του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος στη ζώνη του ποταμού, ο οποίος αποτελεί έναν ενιαίο και συνεχή διάδρομο. Η ζώνη αυτή λειτουργεί ως ενιαίο οικοσύστημα που ενοποιεί τα επιμέρους διαφορετικά στοιχεία. Η συνολική έκταση είναι εξαιρετικά μεγάλη και περιλαμβάνει αυξημένο αριθμό δημόσιων και ιδιωτικών δραστηριοτήτων με μεγάλη δυναμική. Τις δραστηριότητες αυτές μια πολιτική προστασίας δεν μπορεί να τις αντιμετωπίσει συνολικά. Αντίθετα, πρέπει να εξειδικευτεί σύμφωνα με τις παραμέτρους των διαφόρων χωρικών ενοτήτων. Η πολιτική διαχείρισης υλοποιείται με ένα σχέδιο εφαρμογής για τον συντονισμό των ενεργειών όλων των εμπλεκόμενων στον διατομεακό σχεδιασμό, ενώ η πολιτική προστασίας υλοποιείται με μια μελέτη προστασίας που θέτει σε εφαρμογή συγκεκριμένες ρυθμίσεις και προγράμματα. Το Χωροταξικό Σχέδιο είναι ένα σχέδιο κατευθύνσεων, οι βασικές αρχές του οποίου είναι:

- Καθορισμός Ζώνης μελέτης και Ζώνης παρέμβασης.
- Σχέδιο οργάνωσης με καθορισμό χρήσεων γης, βαθμό προστασίας και αξιοποίησης των φυσικών πόρων.
- Θέσπιση γενικών αρχών του σχεδιασμού.
- Ολοκλήρωση συστήματος υποδομών, κοινωνική χρήση και οικονομικές δραστηριότητες στο οικοσύστημα.

- Κατευθύνσεις και κριτήρια του τομεακού και τοπικού προγραμματισμού, λήψη άμεσων μέτρων.
- Δράσεις υλοποίησης του σχεδιασμού.

Η μελέτη αναπτύσσεται σε χάρτες με κλίμακα 1:25.000 για την ευρύτερη περιοχή, στην οποία συμπεριλήφθηκαν ορεινές ζώνες που αρχικά είχαν εξαιρεθεί. Βασικό περιεχόμενό της είναι ο καθορισμός της στρατηγικής και των κριτηρίων παρέμβασης, οι επιλογές δράσης, η αξιολόγηση των περιβαλλοντικών πόρων, ο καθορισμός των περιοχών προστασίας, οι οικονομικές συνιστώσες του σχεδιασμού, οι πόροι που είναι απαραίτητοι για την εφαρμογή του και ο κατάλογος των ενδιαφερόμενων Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης και Υπηρεσιών.

Σύμφωνα με τον Ν. 142/1990, οι Περιφέρειες στην Ιταλία μπορούν να προβούν στην εκπόνηση και θεσμοθέτηση χωροταξικών σχεδίων. Μετά την περίοδο μεταξύ 1975 - 1983, όπου ο σχεδιασμός γίνονταν σε υπερτοπικό επίπεδο, και μετά από μια παύση που ακολούθησε κατά τη δεκαετία του 80, από το 1989 ο χωροταξικός σχεδιασμός επανέρχεται με τη μορφή μελετών περιφερειακού επιπέδου, καθώς και μελετών που αφορούν τις περιοχές προστασίας.

Η θέσπιση των περιφερειακών χωροταξικών σχεδίων αντιμετώπισε στην Ιταλία σημαντικά προβλήματα υλοποίησης. Το χωροταξικό σχέδιο του Πιεμόντε, αν και είναι έτοιμο από το 1992, δεν θεσμοθετήθηκε επί μακρόν, αφού η τήρηση των διαδικασιών είναι ιδιαίτερα πολύπλοκη. Στο πλαίσιο αυτό, το χωροταξικό σχέδιο για την προστασία του Πάδου αντιστοιχεί στις ειδικές χωροταξικές που ανέθεσε το Υπουργείο ΠΕΧΩΔΕ στα πλαίσια υλοποίησης των στόχων του κοινοτικού προγράμματος ENVIREG, με τη διαφορά ότι, ενώ στην Ελλάδα οι μελέτες αυτές είναι απλώς στρατηγικού χαρακτήρα, με περιορισμένες δυνατότητες εφαρμογής, στην Ιταλία διαθέτουν ξεχωριστό νομοθετικό πλαίσιο υλοποίησης (Ν56/1977), που τις κάνει εφαρμόσιμες.

Με βάση αυτή τη μεθοδολογία, το περιφερειακό χωροταξικό σχέδιο της ευρύτερης περιοχής συνδέεται στενά με τους ειδικότερους στόχους της περιοχής παρέμβασης. Από τους 65 Δήμους που γειτνιάζουν με τον ποταμό, οι 64 διαθέτουν Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο. Ένας αριθμός από αυτά χρειάζεται αναθεώρηση. Ισχύουν ακόμα πέντε διαδημοτικά Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια, τα οποία παίζουν σημαντικό ρόλο στην εφαρμογή μιας συντονισμένης πολιτικής.

Οπωσδήποτε, οι επιπτώσεις του σχεδίου εφαρμογής στον πολεοδομικό σχεδιασμό είναι σημαντικές. Σε επίπεδο ευρύτερης περιοχής, παρατηρείται το φαινόμενο της εγκατάλειψης των ορεινών οικισμών, όπου προτείνονται μέτρα

ενίσχυσης της τοπικής οικονομίας μέσω της τουριστικής ανάπτυξης. Αντίθετα, οι παράλιες ποτάμιες περιοχές είναι κατάλληλες για χρήσεις αναψυχής και αθλητισμού, καθώς και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, που μπορούν να συμβάλουν στη διατήρηση του παραδοσιακού οικιστικού αποθέματος των ημιορεινών περιοχών στις πηγές του ποταμού. Μία σημαντική παράμετρος του σχεδιασμού είναι η ύπαρξη τεραστίων βιομηχανικών περιοχών κοντά στα πιο σημαντικά αστικά κέντρα και ιδιαίτερα στα βόρεια και νότια του μητροπολιτικού συγκροτήματος του Τορίνου. Το πρόβλημα που δημιουργεί η χωροθέτηση των ζωνών είναι τεράστιο: υψηλά ρυπαντικά φορτία, κυκλοφοριακοί φόρτοι, ανάγκη εκτεταμένων τεχνικών υποδομών κλπ. Αντίθετα, οι επεκτάσεις των οικισμών, εκτός από το μητροπολιτικό κέντρο του Τορίνου, δεν δημιουργούν σημαντικά προβλήματα.

Βασικοί στόχοι της Στρατηγικής παρέμβασης είναι:

- Αποκατάσταση της ροής του ποταμού και της παραποτάμιας περιοχής.
- Ελάττωση ρυπαντικών φορτίων, βελτίωση φυσικού περιβάλλοντος και ποιότητας νερών.
- Προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος και της ιστορικής δομής της περιοχής παρέμβασης.
- Προστασία των γεωργικών πόρων και των χρήσεων του πρωτογενή.
- Εξασφάλιση του κοινωνικού χαρακτήρα των παραποτάμιων περιοχών.
- Βελτίωση της αναγνωσιμότητας του τοπίου.

Διαπιστώνεται ότι η υπερανάπτυξη των ανθρώπινων δραστηριοτήτων προκάλεσε εκτεταμένες καταστροφές στα παραποτάμια οικοσυστήματα και το φυσικό περιβάλλον. Το πέρασμα από τη λογική της εκμετάλλευσης στη φιλοσοφία της ειρηνικής συνύπαρξης με τον φυσικό κύκλο του ποταμού είναι εξαιρετικά δύσκολο σε μια χώρα που δεν διαθέτει ευαισθησία για το φυσικό περιβάλλον. Με βάση τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης που επικράτησαν σε διεθνές επίπεδο, η μεθοδολογία παρέμβασης προωθεί:

- πολιτικές περιβαλλοντικής αποκατάστασης
- πολιτικές οικιστικής και χωροταξικής προσαρμογής
- συντονισμό των τομεακών πολιτικών
- συντονισμό των διαφόρων επιπέδων του σχεδιασμού

Στον σχεδιασμό τα προβλήματα της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων, της μόλυνσης και της περιβαλλοντικής υποβάθμισης εξετάζονται με μια ενιαία λογική, η οποία επίσης περιλαμβάνει το ιδιοκτησιακό καθεστώς, τη δόμηση και την εκμετάλλευση των υδατικών πόρων. Οι αγροτικές χρήσεις αναλύονται στο πλαίσιο

δυο συνιστωσών: της γεωργικής παραγωγής ως πόρου του πρωτογενή και της εξάπλωσης της γεωργικής παραγωγής σε περιοχές που χρειάζονται προστασία. Η πολιτική που εφαρμόζεται αποβλέπει στη μη διασπορά λειτουργιών ξένων προς τη γεωργία και στην υλοποίηση επενδύσεων κεφαλαίου σε μικρό τμήμα, αφήνοντας αλώβητο το μεγαλύτερο.

Στον τομέα της απορρύπανσης το 80% του πληθυσμού στην ευρύτερη περιοχή εξυπηρετείται από βιολογικούς καθαρισμούς.

Ακόμη, έχει τεθεί σε ισχύ πιλοτικό σχέδιο για τη διαχείριση των υδάτινων πόρων στη γεωργία και τη βιομηχανία, ώστε να ελαττωθεί η σπατάλη που παρατηρείται στη χρήση τους. Μετά τα παραπάνω, και με βάση τα δεδομένα της ανάλυσης, η περιοχή παρέμβασης χωρίστηκε σε τέσσερις βασικές κατηγορίες χρήσεων, καθεμιά από τις οποίες διαιρείται σε υποκατηγορίες με διαβαθμίσεις ως προς τις χρήσεις και τον βαθμό προστασίας.

Αναλυτικά προτείνονται:

1. Ζώνες ιδιαίτερου ενδιαφέροντος φυσικού περιβάλλοντος που χρειάζονται προστασία (20%)
2. Αγροτικές ζώνες (55%)
3. Ζώνες ανάπτυξης ανθρώπινων δραστηριοτήτων και οικιστικής χρήσης (20%)
4. Ζώνες που έχουν αλλοιωθεί και απαιτείται η επανένταξή τους στο οικοσύστημα (5%)

Οι αγροτικές ζώνες χωρίζονται σε υποκατηγορίες ως προς τον βαθμό έντασης των δραστηριοτήτων του πρωτογενή που επιτρέπεται να αναπτυχθούν. Επιδιώκεται η προστασία των περιοχών που γειτνιάζουν με τις όχθες και τα τεχνικά έργα που έχουν εκτελεστεί στην ευρύτερη κοίτη του ποταμού.

Στον τομέα της πολεοδομίας και του σχεδιασμού ειδικών Ζωνών (βιομηχανικές-εμπορικές, αυτοκινητόδρομοι κλπ.) τα αποτελέσματα του γενικότερου σχεδιασμού κρίνονται ικανοποιητικά. Εξαίρεση αποτελεί η μητροπολιτική περιοχή Τορίνου (3 εκ. κάτοικοι), όπου, λόγω του μεγάλου πληθυσμιακού μεγέθους και των εκτεταμένων βιομηχανικών ζωνών, δημιουργούνται αρνητικές επιπτώσεις στην ισορροπία του ποταμού. Η επιδείνωση των στοιχείων μόλυνσης μετά το πέρασμα του ποταμού από τη μητροπολιτική περιοχή είναι εμφανής.

Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στη σύνδεση μεταξύ αστικών ιστών και φυσικού περιβάλλοντος με τη δημιουργία εκτεταμένων πάρκων και ζωνών πρασίνου – αναψυχής μεταξύ αστικών κέντρων και ποταμού. Οι επεκτάσεις των οικισμών

ελέγχονται προσεκτικά. Απαγορεύεται η εκτέλεση συγκοινωνιακών έργων στις παραποτάμιες περιοχές. Για τις ήδη υφιστάμενες βιομηχανίες επιβάλλεται η απαγόρευση της επέκτασης δραστηριοτήτων ή του εξοπλισμού τους. Στις υπό προστασία παραποτάμιες περιοχές απαγορεύονται οι εξορύξεις και οι λοιπές δραστηριότητες.

Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στο πολιτιστικό περιβάλλον, όπως:

- Παραδοσιακοί οικισμοί και ιστορικά κέντρα
- Αρχαιολογικοί χώροι
- Μεμονωμένα πολιτιστικά αγαθά (μνημεία, ιστορικοί τόποι, διατηρητέα κλπ.)
- Τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους
- Γεωλογικοί σχηματισμοί (σπήλαια κλπ.)

Ο σχεδιασμός δεν αποβλέπει στη διατήρηση μεμονωμένων μνημείων ή στοιχείων πολιτισμού, αλλά στην προώθηση συνολικών δράσεων που θα ενοποιούν την αισθητική και λειτουργική σύνδεση των στοιχείων φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Ο σχεδιασμός ασχολείται με το σύνολο των παραγόντων που επηρεάζουν και προκαλούν αλλοιώσεις στα οικοσυστήματα, ενώ η σύνδεσή του με τον χωροταξικό σχεδιασμό και τα προγράμματα δράσης σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο εξασφαλίζει τη δυνατότητα εφαρμογής του.

Η ιταλική νομοθεσία για την προστασία του περιβάλλοντος (Ν. 183/89, 142/90, 394/91) διαφοροποιείται από τον Ν. 1650/86 της χώρας μας για την προστασία του περιβάλλοντος, όχι τόσο ως προς τους μεθοδολογικούς στόχους, αλλά περισσότερο ως προς τη συνολική λογική και τις διαδικασίες υλοποίησης της περιβαλλοντικής προστασίας. Όπως και στη διαδικασία πολεοδομικού και, μετά το έτος 1962, χωροταξικού σχεδιασμού, ο περιβαλλοντικός σχεδιασμός περιλαμβάνει και μεθοδολογία εφαρμογής (μηχανισμός χρηματοδοτικών πόρων, συντονισμός προγραμμάτων δημοσίων και ιδιωτικών φορέων κ.ά). Στη συγκεκριμένη περίπτωση το κόστος των έργων προστασίας και ανάδειξης θεσμοθετήθηκαν σε ειδικό λογαριασμό στο Υπ. Οικονομικών στη Ρώμη, ενώ ιδρύθηκε ειδικός οργανισμός για την εφαρμογή του σχεδιασμού, υπό την αιγίδα της περιφέρειας Πιεμόντε.

Στο σημείο αυτό μπορεί να γίνει μια άμεση σύγκριση με την ελληνική νομοθεσία, όπου η έλλειψη σύνδεσης του χωροταξικού και περιβαλλοντικού σχεδιασμού με τον οικονομικό προγραμματισμό είχε αρνητικές επιπτώσεις στην εφαρμογή των σχεδιασμών αυτών. Η ελληνική πρακτική περιορίζεται σε μελέτες στρατηγικών κατευθύνσεων, ενώ, όσες φορές ο σχεδιασμός προχωρά σε αναγνώσιμη κλίμακα (ειδικές χωροταξικές ή περιβαλλοντικές μελέτες), δεν

θεσμοθετείται και δεν συνδέεται με τον οικονομικό προγραμματισμό, ώστε να δεσμευτούν οι απαραίτητοι οικονομικοί πόροι και να προχωρήσει η διαδικασία υλοποίησης. Ιδιαίτερα στην περίπτωση του Ν. 1650/86 για την προστασία του περιβάλλοντος, που υπήρξε πρωτοποριακός την εποχή της ψήφισής του, δεν εκδόθηκαν τα Πρ. Δγματα που ήταν απαραίτητα για την εφαρμογή του, με αποτέλεσμα να καταστεί ανενεργός.

Η αξιολόγηση του προγράμματος είναι μια διαδικασία απαραίτητη τόσο για τα επιμέρους στοιχεία του και τις πολιτικές που τα συνοδεύουν, όσο και για την αποτελεσματικότητά του. Η πρώτη διαδικασία αφορά τον έλεγχο των στοιχείων της ανάλυσης πάνω στα οποία στηρίζεται, στη συνέχεια, η σύνθεση του προγράμματος. Η δεύτερη αφορά τη συμβατότητα της στρατηγικής που προβλέπεται να εφαρμοστεί με τους στόχους που έχουν τεθεί και η τρίτη την επαλήθευση, σε πρακτικό επίπεδο, της επιχειρησιακής επάρκειας του σχεδιασμού.

Η ανάλυση επικεντρώνεται σε επτά σημεία:

- Γεωμορφολογία και υδρολογία
- Φυσικό περιβάλλον
- Οικισμοί, ιστορικό και πολιτιστικό περιβάλλον
- Αισθητική
- Χωροταξία και έργα υποδομής
- Κοινωνικοοικονομική ανάλυση
- Διαδικασία προγραμματισμού

Βασική παράμετρο αποτελεί η εξέταση των ίδιων σημείων από διαφορετικές οπτικές. Αυτή η εξέταση συνεπάγεται την ανάγκη συντονισμού των διαφορετικών οπτικών που αναπτύσσονται για το ίδιο αντικείμενο και του ορισμού των σημείων πάνω στα οποία θα στηριχτεί η λογική της παρέμβασης. Πρωταρχικό πρόβλημα αποτελεί η σύνδεση των παραγόντων προστασίας με τις οικονομικές και χωρικές δραστηριότητες και, στη συνέχεια, η επιλογή των βασικών αξόνων της παρέμβασης.

Η αξιολόγηση βασίζεται:

Α. στον προσδιορισμό τεσσάρων βασικών αξόνων:

- Φυσικοί Πόροι
- Γεωργία
- Αισθητική φυσικού περιβάλλοντος
- Ιστορικό – πολιτιστικό περιβάλλον

Β. στον προσδιορισμό του βαθμού αξιολόγησης:

- Μικρός

- Μεσαίος
- Μεγάλος

Γ. στη συνολική βαθμολογία:

- Χαμηλή
- Μεσαία
- Υψηλή

Ο συνδυασμός της βαθμολογίας με όλους του υπολοίπους δείκτες συμβάλλει στον εντοπισμό των ζωνών υψηλής ευαισθησίας που πρέπει να τύχουν προστασίας και ανάδειξης, καθώς και στον προσδιορισμό του βαθμού ανάπτυξης ανθρώπινων δραστηριοτήτων συμβατών με τις αρχές της αειφορίας.

Ο χώρος της Ν. Ευρώπης διαφέρει σημαντικά από την αγγλοσαξονική και κεντροευρωπαϊκή παράδοση στον τομέα της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος. Διακρίνεται μία ανθρωποκεντρική θεώρηση, σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος θέτει σε τάξη, δηλαδή, υποτάσσει το περιβάλλον. Η θεώρηση αυτή απέχει σημαντικά από τις αρχές της αειφορίας, γι' αυτό και οι φθορές που παρατηρούνται στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον είναι σημαντικές και, σε πολλές περιπτώσεις, μη αναστρέψιμες.

Αν επιχειρήσουμε να αναλύσουμε τη μεθοδολογία σχεδιασμού των ειδικών εργαλείων στις περιπτώσεις ευαίσθητων οικοσυστημάτων, ειδικών περιβαλλοντικών μελετών στην Ελλάδα και των αντίστοιχων στον ιταλικό χώρο, παρατηρούμε ομοιότητες, αλλά και σημαντικές διαφορές. Μια πρώτη διαφορά είναι ότι στην ιταλική εμπειρία οι ανθρωπογενείς δραστηριότητες, το δομημένο περιβάλλον, οι υποδοχείς και ο χωροταξικός σχεδιασμός αποτελούν βασικούς άξονες των παρεμβάσεων, ενώ στην ελληνική εμπειρία υφίσταται ένας περιβαλλοντικός ντετερμινισμός, που, σε πρακτικό επίπεδο, υποβιβάζει τους προηγούμενους παράγοντες σε δευτερεύοντες, με αποτέλεσμα να παρατηρείται απόκλιση των στόχων από την πραγματικότητα, γεγονός που αποδυναμώνει την υλοποίηση του σχεδιασμού. Έτσι, στην ιταλική περίπτωση επιτυγχάνεται καλύτερος προσδιορισμός τόσο των προβλημάτων που προκύπτουν από ανθρώπινες δραστηριότητες, όσο και των πολιτικών προστασίας, οι οποίες είναι ενεργού χαρακτήρα και πολυτομεακές.

Αντίθετα, στην Ελλάδα οι ρυθμίσεις είναι κατά κύριο λόγο κανονιστικού χαρακτήρα (θέσπιση χρήσεων γης, απαγορευτικές διατάξεις κλπ.) και δεν συνοδεύονται από ένα καλά μελετημένο και χρηματοδοτούμενο πλαίσιο δράσης. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το κανονιστικό πλαίσιο να μην θεσμοθετείται, λόγω της αυστηρότητάς του και της λειτουργίας του κοινωνικοπολιτικού πελατειακού

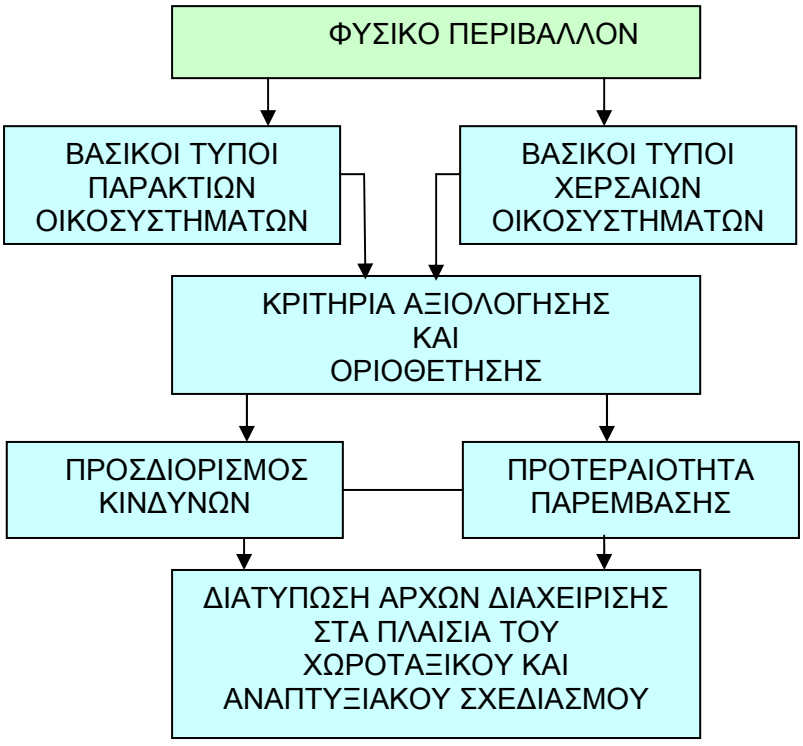
συστήματος.

Ειδικότερα, στην Ιταλία ο τομέας που αφορά τις ανθρώπινες δραστηριότητες (παραγωγικές, τουριστικές, οικιστικές κλπ.) έχει ισοβαρή σπουδαιότητα με τις δράσεις προστασίας, ενώ όλα τα σχέδια και τα προγράμματα των φορέων της τοπικής κοινωνίας και της διοίκησης, όπως και οι ιδιωτικές πρωτοβουλίες, συντονίζονται και οδηγούν στον προσδιορισμό των εργαλείων εφαρμογής του σχεδιασμού. Σε κάθε περίπτωση, θεσπίζονται εργαλεία για τη διόρθωση του σχεδιασμού, όταν αυτό καθίσταται αναγκαίο.

4.3.3 Φυσικό – πολιτιστικό περιβάλλον και βιώσιμη ανάπτυξη

Η εργασία αυτή, όπως τεκμηριώθηκε και στη φάση της ανάλυσης, ακολουθεί μια μεθοδολογία αξιολόγησης των παραμέτρων του ενδιαφέροντος φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος μέσω του Χωροταξικού Σχεδιασμού, με στόχο την ένταξή των περιβαλλόντων αυτών στη σύγχρονη πραγματικότητα με μεθόδους συμβατές με τον ιδιαίτερο χαρακτήρα τους. Σε ό,τι αφορά το φυσικό περιβάλλον, αρχικά προσδιορίζονται οι βασικοί τύποι χερσαίων και παράκτιων οικοσυστημάτων, τίθενται τα κριτήρια αξιολόγησης και οριοθέτησής τους, προσδιορίζονται οι κίνδυνοι από τις ανθρώπινες δραστηριότητες και οι προτεραιότητες των απαραίτητων για τη διάσωσή των δράσεων. Επόμενο στάδιο αποτελεί η διατύπωση αρχών διαχείρισης στο πλαίσιο του χωροταξικού και αναπτυξιακού σχεδιασμού.

Η μεθοδολογία αξιολόγησης και διαχείρισης των οικοσυστημάτων απεικονίζεται στο παρακάτω πίνακα:

Ο προσδιορισμός των τύπων των οικοσυστημάτων γίνεται με βάση την ελληνική και κοινοτική νομοθεσία και την οδηγία 92/43 Ε.Ο.Κ. για την προστασία των φυσικών οικοσυστημάτων και των ειδών άγριας πανίδας – χλωρίδας, όπως αυτή εξειδικεύεται στον ελλαδικό και κοινοτικό χώρο, τη Συνθήκη Ramsar και τις άλλες αναγνωρισμένες οδηγίες και συνθήκες.

Επειδή η προσέγγιση των ζητημάτων της αξιολόγησης και της οριοθέτησης των οικοσυστημάτων είναι ένα εξαιρετικά σύνθετο πρόβλημα, υιοθετήθηκε η προσέγγισή του μέσω των εργαλείων του χωροταξικού σχεδιασμού, όπως η ζωνοποίηση. Για τα εργαλεία αυτά απαιτείται προσέγγιση σε κλίμακα η οποία είναι δυνατόν να διασφαλίσει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αυτών των οικοσυστημάτων, χωρίς να απαιτείται η πλήρης ανάλυση των συνιστωσών του φυσικού περιβάλλοντος.

Στο πλαίσιο της μελέτης τα οικοσυστήματα χωρίζονται σε χερσαία και παράκτια, με την παρατήρηση ότι υφίσταται μεγάλος αριθμός κοινών οικοσυστημάτων που συναντώνται τόσο στην ενδοχώρα, όσο και στις παράκτιες περιοχές. Για την εξειδίκευση της μελέτης των οικοσυστημάτων υιοθετήθηκαν οι ακόλουθες παράμετροι:

Α. ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ

Για την οριοθέτηση και αξιολόγηση των χερσαίων και παράκτιων οικοσυστημάτων τέθηκε μια σειρά κριτηρίων, όπως:

- Τύποι και διαβάθμιση της βλάστησης.
- Ανάγλυφο και ιδιαίτερα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά (ποταμοί, λίμνες, ακτές, τοπία κλπ.).
- Σπανιότητα σε εθνικό ή περιφερειακό επίπεδο.
- Αν περιλαμβάνονται σε Δίκτυα, όπως Natura 2000, Ramsar κλπ.
- Αν υπάγονται σε αγαθά προστατευόμενα από διεθνείς συνθήκες ή οδηγίες.
- Βαθμός Ευαισθησίας.
- Αν έχουν υποστεί σημαντικές αλλοιώσεις από ανθρώπινες δραστηριότητες.

Στη συνέχεια, με βάση τα παραπάνω, καταρτίστηκαν δύο κατάλογοι:

1. Οικοσυστήματα σπάνια ή ιδιαίτερα ευαίσθητα, εθνικού ή κοινοτικού – διεθνούς ενδιαφέροντος, των οποίων έχει προταθεί η ένταξη σε διεθνή Δίκτυα ή Συμβάσεις (Natura 2000, Ramsar κλπ.).
2. Οικοσυστήματα που δεν εντάσσονται στα παραπάνω δίκτυα, δεν χρειάζονται απόλυτη προστασία, αλλά είναι απαραίτητη η διαφύλαξή τους από την εντατικοποίηση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και τις επιπτώσεις της.

Β. ΑΠΕΙΛΕΣ

Για τους βασικούς τύπους οικοσυστημάτων συντάχθηκε πίνακας απειλών και διερευνήθηκε το πλήθος, η ένταση και το είδος αυτών. Τα κριτήρια αυτά τίθενται σε αντιπαράθεση με αντίστοιχα στοιχεία χωροταξικών μελετών, ώστε να προκύπτει μια ειδική θεώρηση από τη σύνδεση των δεδομένων του περιβαλλοντικού με τον χωροταξικό σχεδιασμό. Ο προσδιορισμός, η ταξινόμηση, η αξιολόγηση και ο εντοπισμός των απειλών αποτελούν βασικούς παράγοντες για τη διατύπωση αρχών διαχείρισης στο πλαίσιο μιας χωροταξικής προσέγγισης.

Γ. ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΚΡΙΤΗΡΙΩΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ

Η αξιοποίηση των οικοσυστημάτων γίνεται με βάση την εξέτασή τους υπό το πρίσμα ορισμένων κριτηρίων, όπως η σπανιότητα, η ένταξη σε διεθνή Δίκτυα, Συμβάσεις κλπ., όπως Natura 2000, Ramsar κλπ., η ευαισθησία και ο ιδιαίτερος χαρακτήρας, η ύπαρξη απειλούμενων ειδών πανίδας και χλωρίδας.

Με βάση τα κριτήρια αυτά, κατατάσσονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες:

Στην πρώτη περιλαμβάνονται τα οικοσυστήματα που εντάσσονται ολικά ή μερικά σε προστατευόμενες περιοχές ή έχουν τις προϋποθέσεις για να περιληφθούν σε αυτές. Στη δεύτερη περιλαμβάνονται αξιόλογα οικοσυστήματα, ακόμα και εντατικά, τα οποία δεν περιλαμβάνονται στις θεσμοθετημένες ζώνες προστασίας. Με βάση τα κριτήρια αξιολόγησης που τέθηκαν, και μετά από έρευνα, καταγράφηκαν τα εξής συμπεράσματα:

$Γ_1$ ΣΠΑΝΙΟΤΗΤΑ

Τα οικοσυστήματα κατατάσσονται σε τέσσερις κατηγορίες με βάση τη σπανιότητα, σε συνάρτηση με τη διάδοσή τους στον εθνικό χώρο. Έτσι, στην πρώτη κατηγορία περιλαμβάνονται 8 τύποι οικότοπων με ελάχιστη διάδοση, στη δεύτερη 16, με τον μεγαλύτερο να έχει έκταση (10.000 Ηα), στην τρίτη 10 και στην τέταρτη τα φρύγανα, τα οποία είναι διαδεδομένα σε μεγάλο βαθμό στον ελληνικό παράκτιο και νησιώτικο χώρο.

$Γ_2$ ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΟ ΔΙΚΤΥΟ NATURA 2000

Υπάρχει σημαντικός αριθμός οικότοπων που έχουν ενταχθεί εξ ολοκλήρου ή μερικώς στο δίκτυο NATURA 2000 και περιλαμβάνονται στις περιοχές των οποίων η διαχείριση πρέπει να γίνει με ιδιαίτερη προσοχή.

$Γ_3$ ΕΝΤΑΞΗ ΣΕ ΔΙΕΘΝΗ ΔΙΚΤΥΑ – ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ

Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται περιοχές που προστατεύονται από τη Συνθήκη Ramsar, την οδηγία 92/43 ΕΟΚ, την οδηγία 79/409 ΕΟΚ ή άλλες διεθνείς Συμβάσεις.

$Γ_4$ ΕΝΔΙΑΙΤΗΜΑ ΑΠΕΙΛΟΥΜΕΝΩΝ ΕΙΔΩΝ

Στην Ελλάδα υπάρχει μεγάλος αριθμός οικότοπων που αποτελούν ενδιαίτημα απειλούμενων ειδών πανίδας και χλωρίδας.

$Γ_5$ ΒΑΘΜΟΣ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑΣ

Ο βαθμός ευαισθησίας ενός οικότοπου καθορίζει πολλές φορές και το πλαίσιο ανάπτυξης ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Το τελευταίο πρέπει να είναι αντιστρόφως ανάλογο του βαθμού ευαισθησίας.

$Γ_6$ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ

Αναφέρονται στην ανάγκη αποτελεσματικής προστασίας μιας περιοχής και είναι τα εξής:

- Επιτακτικότητα: υποδεικνύει την ανάγκη προστασίας μιας περιοχής, για να αποφευχθεί περαιτέρω υποβάθμιση και καταστροφή των οικοσυστημάτων.
- Δυνατότητα Προστασίας: προσδιορίζεται από τα φυσικά χαρακτηριστικά και τις ανθρωπογενείς πιέσεις.
- Δυνατότητα Αναψυχής: πρόκειται για τη δυνατότητα μιας περιοχής να ανακάμψει, μετά τις διαταραχές που έχει υποστεί.

$Γ_7$ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ

Είναι η αξία που συνδέεται με τα έμμεσα οικονομικά οφέλη που προκύπτουν από τον ρόλο της περιοχής (ποιότητα φυσικού περιβάλλοντος, ενίσχυση παραγωγικών δραστηριοτήτων, μείωση ρύπανσης κλπ.). Τυχόν οφέλη που προκύπτουν από το ενδιαφέρον πολιτιστικό περιβάλλον ή την ανάπτυξη άλλων παραμέτρων (τουρισμός, αναψυχή) προσμετρώνται συμπληρωματικά.

- Ιστορική και αρχαιολογική αξία: περιοχές με μνημεία και ιστορικούς ή αρχαιολογικούς χώρους αξιολογούνται με υψηλότερη βαθμολογία.
- Αισθητική Αξία: αναφέρεται στην αξιολόγηση της ποιότητας των τοπίων.
- Τουριστική Αξία: εκτιμάται η συμβατότητα των φυσικών και πολιτιστικών πόρων με την ανάπτυξη του τουρισμού και σε ποιο βαθμό.

  Πίνακες Β 184-185

Δ. ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Η αξιολόγηση στοιχείων τόσο του φυσικού, όσο και του πολιτιστικού περιβάλλοντος δεν αποτελεί αυτοσκοπό, αλλά έχει ως στόχο τη χρησιμοποίηση των στοιχείων αυτών στο πλαίσιο του χωροταξικού σχεδιασμού.

Μια σειρά ανθρώπινων δραστηριοτήτων, όπως ο τουρισμός, η κατασκευή έργων υποδομής, η δόμηση κ.ά. έχουν άμεσες επιπτώσεις στα οικοσυστήματα. Η μεταποίηση, η εξόρυξη, αλλά και οι δραστηριότητες της γεωργίας (βόσκηση, εντατικές

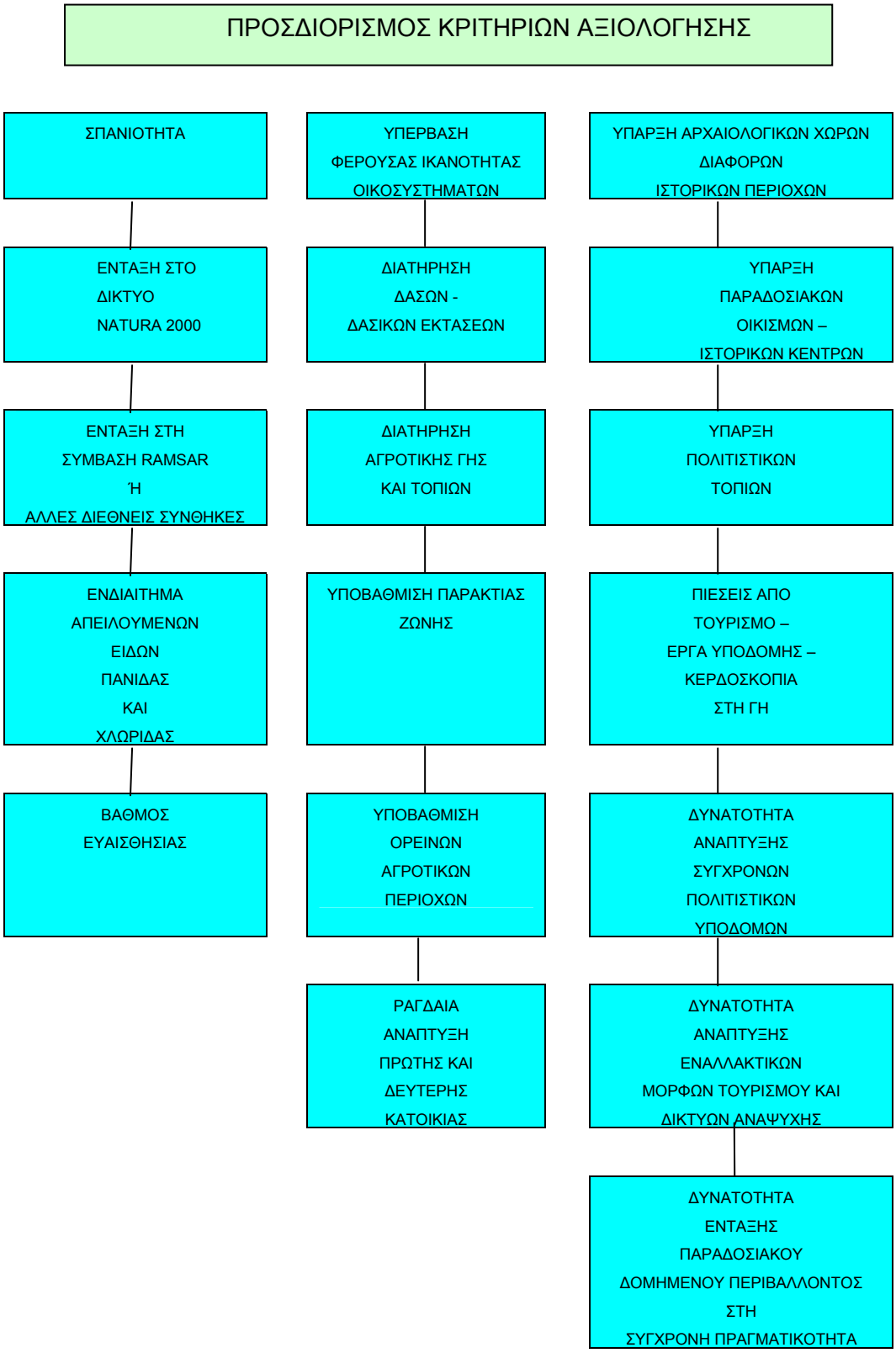
καλλιέργειες) προκαλούν, επίσης, δυσμενείς επιπτώσεις.

Γενικότερα, οι δραστηριότητες που αλλοιώνουν σε μεγάλο βαθμό το φυσικό περιβάλλον είναι:

- η δόμηση
- η ανάπτυξη χρήσεων στον αιγιαλό
- οι τουριστικές δραστηριότητες
- η μεταποίηση
- η δημιουργία έργων συγκοινωνιακής και τεχνικής υποδομής (δρόμοι - λιμενικά έργα, δίκτυα ενεργείας κλπ.)
- η υπερβόσκηση και η εντατική γεωργία
- η διάθεση απορριμμάτων
- οι εξορυκτικές δραστηριότητες
- η αυθαιρεσία (αυθαίρετη δόμηση, καταπατήσεις, υπερβάσεις κλπ.)

Ο κίνδυνοι αυτοί, που απειλούν το φυσικό περιβάλλον, κάνουν απαραίτητη την προώθηση ενός εξειδικευμένου χωροταξικού σχεδιασμού, ειδικών διαχειριστικών σχεδίων για τις διάφορες χωρικές ενότητες και βελτίωσης του υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου.

Ο προσδιορισμός των κριτηρίων αξιολόγησης του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος στο πλαίσιο του χωροταξικού σχεδιασμού απεικονίζονται στο παρακάτω σχήμα:

41. Προσδιορισμός Κριτηρίων Αξιολόγησης Φυσικού και Πολιτιστικού Περιβάλλοντος.

Ε. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ

- Ολοκλήρωση των διαδικασιών οριοθέτησης του αιγιαλού και της παραλίας.
- Αποφυγή παραχώρησης δημόσιας γης για χρήσεις που αντίκεινται στον χαρακτήρα προστασίας αυτής (εγκαταστάσεις αναψυχής κλπ.).
- Ενεργοποίηση των άρθρων 18,19,21 του Ν. 1650/86 για την προστασία του περιβάλλοντος. Χαρακτηρισμός και διαχείριση περιοχών σύμφωνα με αυτά.
- Θεσμοθέτηση και εφαρμογή χωροταξικού σχεδιασμού (χρήσεις γης, ζωνοποίηση κλπ.).
- Εφαρμογή ειδικού διαχειριστικού σχεδίου για τις δραστηριότητες του πρωτογενή (υλοτόμηση, βόσκηση, γεωργία).
- Θέσπιση ειδικών ρυθμίσεων για την αδειοδότηση έργων της τοπικής και νομαρχιακής αυτοδιοίκησης (διανοίξεις δρόμων κλπ.).
- Επανεξέταση του συστήματος αδειοδότησης στον παράκτιο χώρο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ Β΄ ΜΕΡΟΥΣ

(α) ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

1. **ΓΙΑΝΝΑΚΟΥΡΟΥ Γ.(1994) Χωροταξικός Σχεδιασμός και διοικητικός δικαστής. Από τον έλεγχο της νομιμότητας στη διαμόρφωση της πολιτικής για το χώρο. Περιβάλλον και Δίκαιο Τ 1/1994 σ. 13 κ.επ.**
2. **ΓΙΑΝΝΑΚΟΥΡΟΥ Γ., ΓΚΑΡΤΣΟΣ Κ., ΜΠΑΖΟΥ Φ., ΜΠΕΡΙΑΤΟΣ Η., ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ Γ. 1993 Μελέτη Συγκέντρωσης, αξιολόγησης, σχολιασμού του θεσμικού πλαισίου χωροταξίας στην Ελλάδα. ΤΕΕ. Αθήνα.**
3. **Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Ευρώπη 2000. Προοπτικές ανάπτυξης του κοινοτικού εδάφους. Λουξεμβούργο 1992.**
4. **Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ευρώπη 2000. Συνεργασία για τη Χωροταξία στην Ευρώπη.**
5. **ΚΕΠΕ (1980) Πρόγραμμα Περιφερειακής Ανάπτυξης 1976-1980. Χωροταξική πολιτική. Έκθεση ομάδας εργασίας τ. 15. Αθήνα.**
6. **ΚΕΠΕ (1980) Πρόγραμμα Περιφερειακής Ανάπτυξης 1976-1980. Πολιτική χρήσεων γης. Αθήνα.**
7. **ΚΕΠΕ (1983) Πενταετές πρόγραμμα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης 1983-87. Προκαταρκτική Έκθεση. Αθήνα.**
8. **ΝΔ 17-7/16-8-1923 άρθρο 1 παρ. 1. ΝΔ 17-7/16-8-1923 άρθρο 2 παρ. 2 ΝΔ 17-7/16-8-1923 άρθρα 9 και 11. ΝΔ 17-7/16-8-1923 άρθρο 12**
9. **Ν 947/79 άρθρο 3 παρ. 1 Ν 947/79 άρθρο 4 παρ. 1 Ν 947/79 άρθρο 5 Ν 1337/83 άρθρο 2 παρ. 2 Ν 1337/83 άρθρο 6 παρ. 2-4.**
10. **Πρ. Δγμα 23/2/87 (ΦΕΚ 166 Δ΄)Αστικές Χρήσης Γης**
11. **Ν.360/76 για τον Χωροταξικό Σχεδιασμό**
12. **Ν.1337/83 Οικστικός Νόμος**
13. **ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Δ (1987) Η στεγαστική πολιτική στην μεταπολεμική Ελλάδα. Βασικές ερμηνευτικές υποθέσεις, πιστοδότηση της στέγης και πολιτική ενοικίων. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών τ. 54 - Αθήνα.**
14. **ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Δ, ΜΑΛΟΥΤΑΣ Θ. (επ.) 1989. Προβλήματα ανάπτυξης του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα. Χωρικές και Τομεακές προσεγγίσεις. Εξάντας - Αθήνα. 74**

15. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Δ., ΓΕΤΙΜΗΣ Π. (1992). Νέες γεωγραφικές ανισότητες και χωρικές πολιτικής στην Ελλάδα. Τόπος, τεύχος 4 σ. 3-44. Αθήνα.

16. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Δ (1994) Σύστημα χωροταξικού σχεδιασμού και ειδικές χωροταξικές μελέτες. Δίκαιο και Περιβάλλον τ. 1 σ. 41-86, Αθήνα.

17. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΑΚΗΣ Μ. (1980) Η οικοδομή και η ελληνική οικονομία. Σύγχρονα θέματα, τεύχος 6, Μάρτιος, Αθήνα.

18. ΡΟΚΟΣ Δ. (1982) Κτηματολόγιο, πολιτική γης και ανάπτυξης. Πρακτικά Συνεδρίου ΤΕΕ, Η ανάπτυξη στην Ελλάδα. Μάιος 1981. Τεχνικά Χρονικά, τόμος Γ', σ. 8-9).

19. ΡΟΚΟΣ Δ. (1984) Η ιδιοκτησία γης και οι αντιλήψεις για το εθνικό Κτηματολόγιο στην Ελλάδα (Συνέδριο ΣΑΔΑΣ. Το πρόβλημα κατοικία, τόμος εισηγήσεων

20. ΣΙΟΥΤΗ Γ. (1994). Βασικές αρχές του χωροταξικού ελέγχου στην νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας. Περιβάλλον και Δίκαιο ΤΙ σ. 10-22.

21. ΤΕΕ (1977). ΚΕΠΟΣ-ΔΕΠΟΣ. Τεχνικά Χρονικά. Τεύχος 5-6. Αθήνα.

22. ΥΧΟΠ. Επιχείρηση Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης 1982-84 Αθήνα.

23. ΥΧΟΠ. 1983. Πολεοδομικός Σχεδιασμός. Ο νέος οικιστικός νόμος. Αθήνα ΤΙ.

24. ΥΠΕΧΩΔΕ Απόφαση Υπουργού Γ 15632/704/30-383. Έγκριση Προδιαγραφών Γενικού Πολεοδομικού σχεδίου.

25. ΥΠΕΘΟ και ΥΠΕΧΩΔΕ. Τάσεις ανάπτυξης του ελληνικού χώρου 2015. Αθήνα. Φεβρουάριος 1995.

26. ΥΠΕΧΩΔΕ. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (Τομέας Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης). Χωρικές επιπτώσεις των ευρωπαϊκών πολιτικών. Νοέμβριος 1997). 75

27. ΥΠΕΧΩΔΕ - Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης). Πολιτική Γης. Δεκέμβριος 1997.

28. ΥΠΕΧΩΔΕ - Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο (Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας). Οικιστικό Δίκτυο στην Ελλάδα. Μάιος 1998.

29. Δ. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΣ (1983). Το σχέδιο πόλεως μετά το νέο οικιακό νόμο 1337/83 σ. 28-32, 83-84, 19 Αθήνα.

(Β) ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

1. **DEMTCHENKO 0. 1984 Les drants affirents ayx sois et la politique d' utilisation des sois dans le monde. Paris. Fiabo.**
2. **HARVEY D. 1982. The limits to capital. Basic Blackwell. Oxford.**
3. **LICHFIELD N 1980. Settlement Planning and Development. A strategy for Land Policy. Human Settlement Issues 4. Vancouver University of Columbia.**
4. **LIPSEY R. 1989. An introduction to positive economies. London. Weidenfeld and Nicholson.**
5. **MASSEY D. 1984. Spatial divisions of Labour. London. Macmillan.**
6. **MATHER A.S. 1986 Land use. Longman Group, Essex.**
7. **NEWELF M. 1977 An introduction to the Economics of Urban Land use. London, Estates Gazette.**
8. **O.E. C.D. 1990. Group of Urban Affaires. Final Report of Urban Land Market. UP/I (8) 4SR. Paris O.E. C.D.**
9. **RYDIN Y. 1993. The British Planning System. An introduction. Mac Millan. London.**
10. **SIMMIE J. 1993. Planning at the crossroads. UCL Press. London.**

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ
ΠΡΟΣ ΕΝΑΝ ΒΙΩΣΙΜΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΤΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

5. ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΤΑ ΟΜΟΙΟΓΕΝΕΙΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

5.1. ΑΣΤΙΚΕΣ – ΠΕΡΙΑΣΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΕΔΙΝΕΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

5.1.1 Αστικός χώρος και ευρύτερες μητροπολιτικές ζώνες

Στην Ελλάδα το μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού (πάνω από 70%) κατοικεί σε αστικές και ευρύτερες μητροπολιτικές περιοχές. Ο ρόλος των περιοχών αυτών ως πόλων οικονομικών, κοινωνικών, πολιτιστικών, αλλά και άλλων λειτουργιών έχει αυξηθεί σημαντικά και το ποσοστό των έργων και προγραμμάτων στον αστικό χώρο είναι σημαντικό, χωρίς ταυτόχρονα να υπάρχει ένας συνολικότερος και πιο ολοκληρωμένος σχεδιασμός. Η αποσπασματικότητα που παρατηρείται στην προώθηση δράσεων που αφορούν τον αστικό χώρο κάνει απαραίτητη τη σύνταξη ειδικών σχεδίων δράσης για την αστική ανάπτυξη. Τα τελευταία αποβλέπουν στην εισαγωγή της αστικής «διάστασης» στα έργα του Γ΄ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης και στις άλλες δράσεις που χρηματοδοτούνται από κοινοτικούς και εθνικούς πόρους (*ΥΠΕΧΩΔΕ, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 16*), με στόχους:

- τη συμπλήρωση των τομεακών και χωρικών δράσεων
- τη διασύνδεση των επιμέρους τομεακών πολιτικών
- την ανάπτυξη καινοτόμων στρατηγικών δράσης

Ο αστικός χώρος αποτελεί πόλο συγκέντρωσης παραγωγικών, οικονομικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, αλλά και τόπο δημιουργίας προβλημάτων (ανεργία, εγκληματικότητα, ρύπανση, κυκλοφοριακό, κοινωνικός αποκλεισμός κλπ.). Η αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί βασικό στόχο των πολιτικών οικονομικής και κοινωνικής συνοχής. Οι δράσεις που αφορούν αστικές παρεμβάσεις χαρακτηρίζονται από έλλειψη συνοχής και αποτελεσματικότητας, γεγονός που κάνει απαραίτητη την προώθηση μιας ολοκληρωμένης πολιτικής βιώσιμης ανάπτυξης.

Κατά τη δεκαετία του ‘90 παρατηρείται αλλαγή στις διαρθρώσεις και τον ρόλο των πόλεων, οι οποίες εισέρχονται σε φάση έντονου ανταγωνισμού μεταξύ τους. Κυρίαρχο ρόλο αποκτούν οι πόλεις που πρωταγωνιστούν στον ανταγωνισμό, στη σύσταση ισχυρών συμπληρωματικών δικτύων, που δημιουργούν συνθήκες έλξης κεφαλαίου και υψηλής στάθμης ανθρώπινου

δυναμικού, που αναπτύσσουν νέες μορφές σχεδιασμού και διακυβέρνησης του αστικού χώρου. Οι δράσεις που αναπτύσσονται έχουν τους εξής στόχους:

- την ανταγωνιστικότητα των παραγωγικών συστημάτων
- τη μείωση των προβλημάτων ανεργίας, βίας, κοινωνικού αποκλεισμού
- την υλοποίηση αναβαθμισμένων δικτύων υποδομών
- τη διαμόρφωση νέων μορφών αστικής διακυβέρνησης

Στην περίπτωση της Ελλάδας, η περιφερειακή και δυσμενής θέση που κατέχει η χώρα μας στο συνολικό ευρωπαϊκό οικοδόμημα καθιστά αναγκαία την προώθηση ευρωπαϊκών και άλλων διεθνών συνεργασιών για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Σε χωρικό επίπεδο, μετά την κατασκευή μεγάλων τεχνικών και κυκλοφοριακών υποδομών (ΠΑΘΕ, Εγνατία, εκσυγχρονισμός ΟΣΕ, δίκτυο φυσικού αερίου, λιμάνια, αεροδρόμια κλπ.), πρωταρχικό στόχο αποτελεί η ολοκλήρωση των χωροταξικών και άλλων ρυθμίσεων που αφορούν το δίκτυο των αστικών και μητροπολιτικών περιοχών.

Στο πλαίσιο αυτό απαιτείται η εξειδίκευση του ρόλου των δύο μητροπολιτικών κέντρων (Αθηνών, Θεσσαλονίκης), η δημιουργία δικτύων οικισμών (Λάρισα, Βόλος, Καβάλα, Ξάνθη κλπ.) και πυλών εισόδου στον χώρο (Πάτρα, Ηγουμενίτσα, Αλεξανδρούπολη), καθώς και ευρύτερων δικτύων αστικών συγκεντρώσεων στον παράκτιο, παρόδιο ή πεδινό παραγωγικό χώρο. Αλλά, σε επίπεδο εφαρμογής, παρατηρείται σοβαρή έλλειψη αποτελεσματικότητας των πολιτικών που ασκήθηκαν στα πλαίσια του πρώτου και δεύτερου Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης. Ο κατακερματισμός των πόρων και η έλλειψη συντονισμού των τομεακών πολιτικών κάνει απαραίτητη τη συγκέντρωση των δράσεων σε επιλεγμένους τομείς.

Οι κύριοι άξονες των στόχων του Στρατηγικού Σχεδίου Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης στον ελληνικό χώρο (*ΥΠΕΧΩΔΕ, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 16*) είναι:

- Ενίσχυση του διευρωπαϊκού και διεθνούς ρόλου των μεγάλων αστικών κέντρων και ειδικά των μητροπολιτικών κέντρων Αθήνας και Θεσσαλονίκης
- Προώθηση διαπεριφερειακών δικτύων των αστικών κέντρων (πόλοι, δίπολα, διεθνείς πύλες, άξονες ανάπτυξης, αστικές

συγκεντρώσεις, κόμβοι με ιδιαίτερα συγκριτικά πλεονεκτήματα, δίκτυα και συνεργασίες πόλεων κ.ά.)
- Βιώσιμη αστική ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα της πόλης (υποστήριξη της παραγωγικότητας, της απασχόλησης, των κέντρων γνώσης καινοτομίας, της οικονομικής ευημερίας, των βιώσιμων αστικών μεταφορών)
- Βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος και της τοπικής και γενικής βιωσιμότητας (βελτίωση της ποιότητας αέρα και νερών, αντιθορυβική πολιτική, απορρίμματα, αποχέτευση, διαχείριση ενέργειας , κλίμα, εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας)
- Προώθηση της κοινωνικής συνοχής και της ισότητας ευκαιριών στις πόλεις (άμβλυνση του κοινωνικού αποκλεισμού, της βίας, της εγκληματικότητας και της ανασφάλειας, προώθηση δράσεων αστικής ανάπλασης, εκπαίδευσης - κατάρτισης, υπηρεσιών προς τον πολίτη)
- Συμβολή σε νέες μορφές αστικής διακυβέρνησης και ενδυνάμωση των τοπικών θεσμών και της δημοκρατικής συμμετοχής (συμμετοχές, συνεργασίες δημόσιου - ιδιωτικού τομέα και κοινωνίας, καινοτόμες δράσεις αστικής διακυβέρνησης, Urban Forum, ευαισθητοποίηση, ανταλλαγή εμπειριών, διάχυση πληροφόρησης).

Σύμφωνα με το Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης (2000-2006), στο κεφάλαιο για τα αστικά κέντρα διατυπώνεται πρόταση σύνδεσης των δράσεων (εθνικό σκέλος) με τα περιφερειακά επιχειρησιακά, αλλά και τομεακά προγράμματα (μεταφορές, υποδομές, ανάπτυξη, πολιτισμός κλπ.), έτσι ώστε στα μητροπολιτικά κέντρα Αθηνών και Θεσσαλονίκης να προωθηθούν δράσεις ολοκληρωμένης αστικής ανάπτυξης. (*ΥΠΕΧΩΔΕ, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, 15*). Στους επιθυμητούς στόχους καταγράφεται, επίσης, η βελτίωση της ποιότητας ζωής και της κοινωνικής συνοχής στις πόλεις, καθώς και η ενίσχυση της ικανότητας αντιμετώπισης έκτακτων συνθηκών (σεισμοί, πλημμύρες, φυσικές καταστροφές). Για την Κεντρική Μακεδονία προέχει η ενίσχυση του διεθνούς ρόλου της Θεσσαλονίκης στον ευρύτερο γεωγραφικό χώρο (Ν.Α. Ευρώπη).

Στα πλαίσια των δύο πρώτων Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης η αστική διάσταση δεν λαμβάνεται υπόψη στην προώθηση ολοκληρωμένων δράσεων. Στο διάστημα αυτό (1989-99) ξεκίνησαν στην Ευρωπαϊκή Ένωση οι διαδικασίες για τη διατύπωση μιας ενιαίας χωροταξικής πολιτικής στο πλαίσιο της οποίας θα καθοριστεί και ο ρόλος των αστικών κέντρων *(ΣΑΚΧ1997, 8).* Βασικές επιλογές των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης αποτέλεσαν οι υποδομές, οι μεταφορές, η ενέργεια και οι τηλεπικοινωνίες, ενώ σε επίπεδο αστικού χώρου προωθήθηκαν οι υποδομές αντιρρύπανσης και , γενικότερα, η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.

Οι αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης ήταν εξαιρετικά δύσκολο να ενσωματωθούν στο ελληνικό σύστημα σχεδιασμού και προγραμματισμού, αφού έρχονται σε αντίθεση με κρατούσες αντιλήψεις συμπεριφοράς και δράσεις, όπως η μεγιστοποίηση του κέρδους (γη, γαιοπρόσοδος), που αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο του συστήματος στον τομέα της πολιτικής γης και της οικιστικής πολιτικής (*ΥΠΕΧΩΔΕ, Πάντειο Πανεπιστήμιο,17*). Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας σε διεθνές επίπεδο, αλλά και οι επιπτώσεις σε εθνικό επίπεδο, με την κατασκευή νέων μεγάλων έργων υποδομής επιβάλλουν τη διερεύνηση και μελέτη των αλλαγών που παρατηρούνται στο δίκτυο των οικισμών.

Στην Ελλάδα, από το σύστημα τις δεκαετίας του ’50, το οποίο περιελάμβανε μόνο την Αθήνα ως μητροπολιτικό κέντρο, περνούμε, κατά τη δεκαετία του ’60, στη διαμόρφωση ενός διπολικού συστήματος (Αθήνα - Θεσσαλονίκη), που άρχισε να εξελίσσεται σε ένα διευρυμένο σύστημα πόλων ανάπτυξης κατά τη δεκαετία του ‘70 (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Λάρισα, Ηράκλειο, Καβάλα) *(Π. Λουκάκης, 6).* Στη συνέχεια, αρθρώνεται μια πυραμίδα, όπου στην κορυφή κυριαρχούν τα δυο μητροπολιτικά κέντρα (Αθήνα, Θεσσαλονίκη), ακολουθούν τα ισχυρά περιφερειακά κέντρα και μετά τα μεγάλα επαρχιακά κέντρα και οι πρωτεύουσες νομών.

Κατά την τελευταία εικοσαετία, εκτός από την συρρίκνωση ορεινών–ημιορεινών ή νησιωτικών περιοχών, η αστική ανάπτυξη διαχέεται σε ευρύτερες παράκτιες, παρόδιες ή περιαστικές περιοχές και εμφανίζεται μεγάλος αριθμός νέων οικιστικών συνόλων πρώτης ή δεύτερης κατοικίας. Στη νέα αυτή διάρθρωση του οικιστικού δικτύου, ορισμένα αστικά κέντρα επωφελούνται και εξελίσσονται σε πύλες εισόδου, κόμβους συνδυασμένων μεταφορών,

υπηρεσιών, πολιτισμού, τουρισμού, έρευνας και τεχνολογίας, με αποτέλεσμα να μπορούν, με αυτόν τον τρόπο, να ενισχύσουν συνολικά τη θέση και την ανάπτυξή τους.

Σε περιφερειακό επίπεδο, πρέπει να προωθηθεί η εξειδίκευση του ρόλου των σημαντικών αστικών κέντρων και η δημιουργία νέων δικτύων οικισμών με συμπληρωματικούς ρόλους. Η δημιουργία μεγάλων κυκλοφοριακών (ΠΑΘΕ, Εγνατία) και τεχνικών υποδομών (αεροδρόμια, λιμάνια, πύλες εισόδου) θα έπρεπε να συνδυαστεί με την αναδιάρθρωση των παραγωγικών τομέων (μεταποίηση, πρωτογενής τομέας, τουρισμός), για τη δημιουργία νέων αξόνων ανάπτυξης, πάνω στους οποίους θα αρθρωθεί η δομή του περιφερειακού χώρου. Η οργάνωση της μητροπολιτικής περιοχής Θεσσαλονίκης και η διασπορά δραστηριοτήτων από αυτήν στον ευρύτερο περιφερειακό χώρο θα καταστήσουν δυνατή τη διάχυση της αναπτυξιακής διαδικασίας στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές και την ενσωμάτωση των προβληματικών περιοχών στο χωρικό σύστημα.

Σε επίπεδο Κ. Μακεδονίας, γίνεται προσπάθεια να ενισχυθεί ο μητροπολιτικός ρόλος που καλείται να παίξει η πόλη της Θεσσαλονίκης στην ευρύτερη περιοχή της, εφόσον στην περιφέρεια δεν υπάρχει άλλο ισχυρό περιφερειακό κέντρο. Στην ιεράρχηση του οικιστικού δικτύου ακολουθούν οι πρωτεύουσες των νομών και τα ισχυρά επαρχιακά κέντρα (Νάουσα, Γιαννιτσά κλπ.), ενώ το δίκτυο των μεσαίων οικισμών είναι ιδιαίτερα ισχυρό στον πεδινό παραγωγικό χώρο. Η οικιστική ανάπτυξη του παράκτιου χώρου έχει διαμορφώσει δίκτυα παραλιακών οικισμών που υποσκέλισαν σε ρόλο και δραστηριότητα τα παλιά οικονομικά τοπικά κέντρα της ενδοχώρας. Έτσι, πρωταρχικό στόχο του σχεδιασμού αποτελεί η βελτίωση της ποιότητας ζωής στα αστικά κέντρα, η αντιμετώπιση των προβλημάτων (ρύπανση, κυκλοφοριακό, ανεργία, κοινωνικός αποκλεισμός κλπ.) και, γενικότερα, η βιώσιμη διαχείριση του αστικού χώρου.

Μια από τις σημαντικές κατηγορίες παρεμβάσεων που απαιτούνται για τη διαχείριση του αστικού χώρου είναι οι ολοκληρωμένες αστικές αναπλάσεις. Με βάση την προβληματική που έχει αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια για τον εκσυγχρονισμό και την αντιμετώπιση των προβλημάτων του αστικού χώρου προκύπτουν οι εξής κατηγορίες αστικών αναπλάσεων:

- Αναπλάσεις μεγάλης κλίμακας και στρατηγικού χαρακτήρα σε περιοχές που, λόγω θέσης ή μεγέθους, ασκούν μεγάλη επιρροή στην αστική ανάπτυξη
- Αναπλάσεις σε χώρους χρήσεων (βιομηχανική, εμπορική, λιμάνια, σταθμοί κλπ.) που απαξιώθηκαν, οδηγώντας σε υποβάθμιση και ευρύτερες περιοχές που γειτνιάζουν με αυτές
- Αποκαταστάσεις σε ιστορικά κέντρα ή τμήματα αυτών που βρίσκονται κάτω από ισχυρή πίεση για την οικονομική εκμετάλλευσή τους (κατοικία, τουρισμός, αναψυχή)
- Αναπλάσεις σε περιοχές με ειδικά χαρακτηριστικά (υποβαθμισμένες, προσφυγικές κλπ.)
- Ήπιες αναπλάσεις (πεζοδρομήσεις, διαμορφώσεις κλπ.), οι οποίες δεν θεωρούνται πετυχημένες, λόγω των δυσμενών επιπτώσεων (όχληση, ανάπτυξη χρήσεων αναψυχής-εμπορίου, εκδίωξη παλιών κατοίκων κλπ.).

Λόγω του περιορισμένου εύρους των διατιθέμενων πόρων, οι αστικές αναπλάσεις θα πρέπει να συγκεντρώνονται σε περιορισμένο αριθμό δράσεων στη μητροπολιτική περιοχή Θεσσαλονίκης, στα αστικά κέντρα με ιδιαίτερο χαρακτήρα (Βέροια, Έδεσσα κλπ.) και στις περιοχές με ιδιαίτερα προβλήματα ή δυνατότητες ανάπτυξης. Μέχρι σήμερα, οι κύριες αδυναμίες των πολιτικών και προγραμμάτων ανάπλασης που εφαρμόστηκαν στην Ελλάδα είναι:

- Μονομέρεια στόχων, έμφαση στο εξωραϊστικό στοιχείο
- Έλλειψη διαχείρισης και βιωσιμότητας του έργου
- Αδυναμία επίτευξης των επιδιωκόμενων στόχων ή και επιδείνωσή τους (εκδίωξη παλιών κατοίκων, ανάπτυξη οχλουσών χρήσεων κλπ.)
- Αρνητικές επιπτώσεις στο φυσικό και αστικό περιβάλλον

- Οι διαπιστώσεις αυτές κάνουν απαραίτητη την εφαρμογή πιο σύνθετων πολιτικών, όπως η συμμέτοχή του ιδιωτικού τομέα, η δημιουργία ευέλικτων φορέων υλοποίησης και διαχείρισης, η εφαρμογή πολιτικών ελέγχου χρήσεων γης κλπ.
- Οι αστικές αναπλάσεις στρατηγικού χαρακτήρα αφορούν μεγάλης κλίμακας εκτάσεις, που είναι ενταγμένες στον αστικό ιστό (στρατόπεδα, θαλάσσια μέτωπα, υποβαθμισμένες περιοχές) και οι οποίες χρήζουν προγραμματισμένης αναμόρφωσης.

Στόχοι των παρεμβάσεων είναι η χωροθέτηση εγκαταστάσεων ευρύτερης σημασίας, για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, η διαμόρφωση ενιαίου δικτύου πρασίνου κοινωφελών χώρων και χώρων πολιτισμού, η αισθητική αναβάθμιση σημαντικών ζωνών (είσοδοι, βασικό οδικό δίκτυο, κεντρικές ή τουριστικές περιοχές).

Στην περίπτωση της πόλης της Θεσσαλονίκης, περιοχές χωροθέτησης τέτοιων δράσεων μπορεί να είναι το «θαλάσσιο μέτωπο» (παλιά και νέα παραλία), το «δυτικό τόξο» (από Επταπύργιο –Δυτικές Συνοικίες – Λιμάνι), οι χώροι στρατοπέδων (Π. Μελά – Κόδρα), η παραλιακή περιοχή του Δ. Καλαμαριάς κλπ.

Οι αστικές αναπλάσεις σε χώρους (λιμάνια, σταθμοί κλπ.) οι οποίοι έχουν απαξιωθεί με αντίστοιχες επιπτώσεις υποβάθμισης των αστικών περιοχών που γειτνιάζουν στοχεύουν στην αναβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος, στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, στη βελτίωση της ζωής των κατοίκων και στην εξάλειψη υποβαθμισμένων πυρήνων σε κομβικά σημεία. Στην πόλη της Θεσσαλονίκης τέτοιες περιοχές είναι οι ζώνες γύρω από τον παλιό, αλλά και το νέο Σιδηροδρομικό Σταθμό, η περιοχή της οδού 26^{ης} Οκτωβρίου κλπ.

Οι αναπλάσεις ιστορικών κέντρων στοχεύουν όχι μόνο στη διατήρηση της φυσιογνωμίας και στην ανάδειξη του αρχιτεκτονικού και πολεοδομικού χαρακτήρα τους, αλλά και στην ένταξή τους στην αναπτυξιακή διαδικασία με τρόπο συμβατό με τον ιδιαίτερο χαρακτήρα τους. Η διαφύλαξη από τις οχλούσες χρήσεις, που μετατρέπουν πολλές φορές τα ιστορικά κέντρα σε χώρους αναψυχής και εμπορίου για την υπερεντατική τουριστική αξιοποίηση, αποτελούν επίσης βασικούς στόχους του σχεδιασμού.

Στην πόλη της Θεσσαλονίκης τα προγράμματα των αρχαιολογικών περιπάτων και των πολιτιστικών «τόξων», καθώς και οι διαμορφώσεις σε κομβικά σημεία του ιστορικού κέντρου (παλιές αγορές, χώροι γύρω από μνημεία, περιοχή Συγγρού – Εγνατίας) αποτελούν χώρους υποδοχής συναφών παρεμβάσεων.

Οι παρεμβάσεις σε περιοχές με ειδικά προβλήματα (προσφυγικές, προβληματικές, κοινωνικού αποκλεισμού κλπ.) έχουν αποτελέσει ήδη αντικείμενο δραστηριοποίησης φορέων (όπως π.χ της ΔΕΠΟΣ), αλλά όχι σε μαζική κλίμακα. Στόχοι είναι η αναβάθμιση του περιβάλλοντος σε προβληματικές περιοχές, η κοινωνική ενσωμάτωση περιθωριακών ομάδων, η βελτίωση των συνθηκών στέγασης και η ένταξη προβληματικών ζωνών στον ευρύτερο αστικό ιστό.

5.1.2 Χωροταξική οργάνωση του αγροτικού χώρου

Η χωροταξική οργάνωση του αγροτικού χώρου με στόχο την αειφόρο ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών αποτελεί διπλή κατεύθυνση της χωροταξικής πολιτικής. Στο πλαίσιο αυτό, με βάση τις εξελίξεις που σημειώνονται σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, στόχοι του σχεδιασμού (*ΥΠΕΧΩΔΕ, Γεωπονικό Παν. Αθηνών, Παν. Θεσσαλίας, 14*) είναι:

- Η διερεύνηση των δομών του αγροτικού χώρου
- Η ανάλυση των προβλημάτων και των προοπτικών ανάπτυξης
- Η διαμόρφωση κατευθύνσεων χωροταξικής πολιτικής
- Ο αγροτικός ως ένας σύνθετος χώρος όπου δεν αναπτύσσονται αποκλειστικά αγροτικές δραστηριότητες και λειτουργίες

Ο χώρος αυτός παρουσιάζει έντονη διαφοροποίηση, εξαιτίας γεωγραφικών, κοινωνικών, οικονομικών ή περιβαλλοντικών διαφορών, και είναι εξαιρετικά ευάλωτος στις διεθνείς εξελίξεις (GATT, Κοινή Αγροτική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης κλπ.) Η ανάπτυξη στενών σχέσεων ανάμεσα στις πόλεις και την ύπαιθρο αποτελεί βασική συνιστώσα των ευρωπαϊκών πολιτικών *(Ευρωπαϊκή Επιτροπή 1994. 1).* Για την καλύτερη μελέτη του θέματος, κρίθηκε σκόπιμο να αναπτυχθεί μια τυπολογία των αγροτικών περιοχών στον ελλαδικό χώρο. Έτσι, οι αγροτικές περιοχές κατατάσσονται στις παρακάτω κατηγόριες:

- Ορεινές – προβληματικές αγροτικές περιοχές
- Περιοχές με εντατική γεωργική δραστηριότητα
- Αγροτουριστικές περιοχές
- Περιαστικές αγροτικές ζώνες

Οι κατηγορίες αυτές συμπίπτουν με την ταξινόμηση των αγροτικών περιοχών σε ευρωπαϊκό επίπεδο (*Commission of the European Communities, 1*), σύμφωνα με το Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης του Α΄ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (ΚΠΣ) και την εξειδικευμένη πάνω σ΄ αυτό το θέμα βιβλιογραφία. (*Efstratoglou S, 2*). Η πρώτη κατηγορία προκύπτει από τη μορφολογία και τη διάρθρωση των δικτύων συγκοινωνιών και επικοινωνιών, που έχουν ως συνέπεια τη δημιουργία ορεινών, προβληματικών και απομακρυσμένων περιοχών. Η δεύτερη αφορά τις πεδινές παραγωγικές ζώνες, ενώ η τρίτη δημιουργήθηκε τις τελευταίες δεκαετίες με την ανάπτυξη του τουρισμού (νησιά, παράκτιες περιοχές, ορεινές περιοχές ιδιαίτερου φυσικού

κάλλους). Η τέταρτη αφορά κυρίως αγροτικούς θύλακες γύρω από μεγάλα αστικά κέντρα. Γενικά, πάντως, ο αγροτικός χώρος, μέχρι σήμερα, δεν αποτέλεσε αντικείμενο εξειδικευμένου χωροταξικού σχεδιασμού στην Ελλάδα. Έτσι, η νομοθεσία για την εκτός σχεδίου δόμηση αποτέλεσε και συνεχίζει να αποτελεί το μοναδικό γενικευμένο εργαλείο ρύθμισης, ενώ στις περιοχές που χαρακτηρίστηκαν Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου οι ρυθμίσεις της περιβαλλοντικής νομοθεσίας (άρθρο 21 του Ν, 1650/86) αφορούν ποσοστό μόλις 2,5% του συνολικού χώρου.

Η δυνατότητα εκμετάλλευσης του αγροτικού χώρου με αυξημένους συντελεστές και διευρυμένο πλαίσιο χρήσεων γης δεν συμβάλλει στην προώθηση ενός εξειδικευμένου σχεδιασμού και στην αντιμετώπιση των αυξημένων προβλημάτων του. Η ισχύς και εφαρμογή των κανονισμών της εκτός σχεδίου δόμησης στο σύνολο του αγροτικού χώρου μέσω της διάσπαρτης χωροθέτησης χρήσεων γης οδήγησε σε αδυναμία προστασίας των φυσικών πόρων, αλλά και στην υποβάθμιση των αγροτικών δραστηριοτήτων, αφού υπήρξε στροφή σε πιο κερδοφόρες δραστηριότητες (κατοικία, εμπόριο, τουρισμός, αναψυχή κλπ.). Στο πλαίσιο αυτό απαιτείται μια εξειδίκευση του οικονομικού προγραμματισμού, αλλά και του χωροταξικού σχεδιασμού στον αγροτικό χώρο, με βάση τα ιδιαίτερα γνωρίσματα του τελευταίου. Έτσι, ανά κατηγορία χωρικού συστήματος μπορούν να θεσπιστούν οι ακόλουθες κατευθύνσεις:

<u>Στις πεδινές–παραγωγικές περιοχές</u> παρατηρείται το φαινόμενο της σύγκρουσης χρήσεων γης και της υποβάθμισης των εδαφικών και υδάτινων πόρων. Η ανάγκη διαφοροποίησης της γεωργικής παραγωγής, ορθολογικότερης χρήσης των φυσικών πόρων, ανάπτυξης εναλλακτικών πηγών εισοδήματος και βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης του πληθυσμού κάνουν απαραίτητη την προώθηση δράσεων όπως:

- Ενίσχυση του οικιστικού δικτύου και των συγκοινωνιακών – τεχνικών και άλλων υποδομών
- Προστασία της γεωργικής γης από τις διάσπαρτες σημειακές χωροθετήσεις άλλων χρήσεων
- Θέσπιση κανόνων ορθολογικής χρήσης της γεωργικής γης και των φυσικών και υδάτινων πόρων

- Σύνδεση των αγροτικών περιοχών με τις αστικές μέσω αναβαθμισμένων δικτύων συγκοινωνιών και επικοινωνιών.

Για τις ορεινές, προβληματικές και μειονεκτικές περιοχές, που υφίστανται εντονότερα τις συνέπειες της παγκοσμιοποίησης (συρρίκνωση πληθυσμού και παραγωγικού δυναμικού), προέχει η ενίσχυση των παραγωγικών συστημάτων με τις μεγαλύτερες πιθανότητες απόδοσης (τοπικά επιλεγμένα προϊόντα ποιότητας, βελτίωση παραγωγής, εμπορίας κλπ.), για την εξασφάλιση ενός ελάχιστου επιπέδου διαβίωσης του τοπικού πληθυσμού με την ανάπτυξη, παράλληλα, εναλλακτικών δραστηριοτήτων (τουρισμός, περιήγηση, αναψυχή κλπ.).

Στις τουριστικές γεωργικές περιοχές, κυρίως στις παράκτιες, όπου ο τουρισμός αποτελεί την κύρια δραστηριότητα σε συνάρτηση με την παραθεριστική κατοικία και την αναψυχή, τείνει να εκτοπιστεί ο πρωτογενής τομέας και από τις ζώνες της ενδοχώρας, όπου οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού όχι μόνο συνυπάρχουν με τον πρωτογενή τομέα, αλλά είναι δυνατόν να συμβάλουν αποφασιστικά στην ανάπτυξη και ισορροπία τους. Για αυτόν τον λόγο, οι ενέργειες για μια πιο ολοκληρωμένη ανάπτυξη είναι:

- Διατήρηση ενός ποσοστού γεωργικής γης στις παράκτιες περιοχές, που θα χρησιμεύει ως φυσικός πόρος και χώρος παραγωγής γεωργικών προϊόντων
- Δημιουργία δικτύου αγροτικών οικισμών
- Ανάπτυξη δικτύων εναλλακτικών μορφών τουρισμού - πολιτισμού

Τέλος, οι περιαστικές αγροτικές περιοχές δεν είναι εύκολο να προσδιοριστούν. Ο ακριβής προσδιορισμός του χώρου αυτού εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, όπως οι γεωκλιματικοί, το μέγεθος του αστικού χώρου, η πυκνότητα του πληθυσμού, το επίπεδο ανάπτυξης, η ιστορική διαδικασία διαμόρφωσης της περιοχής κλπ. Οι περιαστικές αγροτικές περιοχές αποτελούν πολύτιμο φυσικό πόρο, ο οποίος, στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης, θα πρέπει να διαφυλαχθεί, αφού επιτρέπει την πιο ισορροπημένη λειτουργία των αστικών συστημάτων και την καλύτερη σύνδεσή τους με την ύπαιθρο.

Ο αγροτικός χώρος στην Ελλάδα αντιπροσωπεύει ποσοστό 85% της συνολικής επιφάνειας της χώρας, ενώ σε αυτόν εργάζεται το 30% του πληθυσμού. Σε διάστημα μιας δεκαετίας αναμένεται σημαντική ελάττωση της

απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα (30%), ενίσχυση της αστικοποίησης και κίνδυνος περιθωριοποίησης ορισμένων περιοχών (*ΥΠΕΧΩΔΕ, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 12*). Η προώθηση σύγχρονων πολιτικών αναδιάρθρωσης της γεωργίας και της κτηνοτροφίας και η προώθηση της εξειδίκευσης και διαφοροποίησης της λειτουργίας του αγροτικού χώρου αποτελεί το απαραίτητο πλαίσιο για την αναβάθμιση του αγροτικού χώρου.

Η διαφύλαξη των φυσικών πόρων, η ανάπτυξη νέων μεθόδων για τις παραδοσιακές μορφές γεωργίας, βασισμένων σε οικολογικά πρότυπα (υγιεινή διατροφή), η βελτίωση των μεθόδων εμπορίας, τυποποίησης και διακίνησης, η ενίσχυση της πολυαπασχόλησης, η αξιοποίηση της υπαίθρου με ήπιες μορφές τοπικής ανάπτυξης (αγροτοτουρισμός, οικοτουρισμός, τοπικά δίκτυα, περιβάλλον τους – πολιτισμός) αποτελούν βασικές συνιστώσες του σχεδιασμού.

5.2 ΒΙΩΣΙΜΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΤΙΑΣ ΖΩΝΗΣ

5.2.1 Το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο συνοπτικά

Είναι γεγονός ότι από το σύνολο της παράκτιας Ζώνης ειδική νομοθεσία υφίσταται (Νομοθεσία περί Δημοσίων Κτημάτων) μόνο για τη Ζώνη του αιγιαλού και της παραλίας. Η Ζώνη αυτή, μάλιστα, αποβλέπει στη διαχείρισή τους ως δημόσιων κτημάτων και όχι ως περιβαλλοντικών ή άλλων αγαθών στο πλαίσιο του χωροταξικού σχεδιασμού. Το καθεστώς αυτό διέπεται από τον Ν. 2344/40 (ΦΕΚ154 Α') και ως «αιγιαλός» ορίζεται η περιστοιχίζουσα τη θάλασσα χερσαία ζώνη που βρέχεται από τις μέγιστες αναβάσεις των κυμάτων, ενώ ως «παραλία» ορίζεται η προσαυξάνουσα τον αιγιαλό λωρίδα γης, πλάτους μέχρι 50 μέτρων από το όριο του αιγιαλού.

Επομένως, η κρατική ρύθμιση αναφέρεται σε μια λωρίδα πλάτους 50μ., ενώ ολόκληρη η ενδοχώρα του παράκτιου χώρου ρυθμίζεται από επιμέρους νομοθεσίες, χωρίς γενικότερο σχεδιασμό. Το έλλειμμα, δηλαδή, που παρατηρείται δεν είναι απλώς θεσμικό, αλλά και χωροταξικής φύσεως και αναφέρεται στην ολοκληρωμένη διαχείριση του χώρου.

Οι βασικές νομοθετικές διατάξεις που διέπουν το καθεστώς του παράκτιου χώρου έχουν αποσπασματικό χαρακτήρα, γεγονός που κάνει επιτακτική την ανάγκη ενός στρατηγικού χωροταξικού σχεδιασμού με τον οποίο θα εναρμονίζονται οι επιμέρους δράσεις και ρυθμίσεις και θα συνδέεται ο αναπτυξιακός με τον χωρικό και περιβαλλοντικό σχεδιασμό. Οι κατευθύνσεις αυτές παρουσιάζονται με τη μορφή πινάκων στο παράρτημα του κειμένου. Παρακάτω, περιγράφονται οι ρυθμίσεις που αφορούν τον παράκτιο χώρο σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες.

Στην Ιταλία, σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία, απαγορεύεται κάθε μετατροπή σε ζώνες που απέχουν 300μ. από τις ακτές θαλασσών και λιμνών, χωρίς να υπάρχει εγκεκριμένο σχέδιο διατήρησης τοπίου.

Στη Δανία, ελέγχεται από το 1977 ζώνη πλάτους 100μ. από την θάλασσα (περιορισμός δόμησης, απαγόρευση περίφραξης, ελεύθερη πρόσβαση). Το 1994 η απόσταση αυτή διατηρήθηκε σε ακτές και παραθεριστικές ζώνες, ενώ αυξήθηκε στα 300μ. στις αγροτικές περιοχές.

Στην Ισπανία προστατεύεται ζώνη πλάτους ΙΟΟμ. από την οριογραμμή, ενώ ο έλεγχος μπορεί να επεκταθεί για επιπλέον ΙΟΟμ. για τις μόνιμες κατασκευές, αν αυτό κριθεί αναγκαίο.

Στην Πορτογαλία από το 1993 καθορίστηκαν 6 είδη παραλίας όπου η ανάπτυξη είναι ελεγχόμενη. Σε πλάτος 500μ. από τη θάλασσα θεσπίζεται χωροταξικός σχεδιασμός και χρήσεις γης.

Στη Νορβηγία απαγορεύεται η δόμηση σε πλάτος 100μ. από την ακτή και ορίζονται, στη συνέχεια, 4 ζώνες στο πλαίσιο του χωροταξικού σχεδιασμού.

Στη Γαλλία ισχύει απαγόρευση, για τις εκτός σχεδίου περιοχές, δόμησης κτιρίων σε απόσταση 100μ. από την ακτή. Οι νέοι δρόμοι θα πρέπει να απέχουν τουλάχιστον 2χλμ. από τις ακτές. Τα σχέδια χρήσεων γης τείνουν να διατηρήσουν την οικολογική ισορροπία και να προστατεύουν τα περιβαλλοντικά αγαθά, ενώ υπάρχει κεντρικός επιτελικός φορέας, που έχει την ευθύνη για τον σχεδιασμό του παράκτιου χώρου.

Στη Μ. Βρετανία η κυβέρνηση αγοράζει την παράκτια γη, ενώ 43 ακτές έχουν χαρακτηριστεί ως Heritage coast. Υπάρχουν διαχειριστικά σχέδια που εφαρμόζονται σε συνεργασία με τους τακτικούς φορείς και του κατοίκους.

5.2.2 Προσπάθεια για ολοκληρωμένη διαχείριση των παράκτιων περιοχών

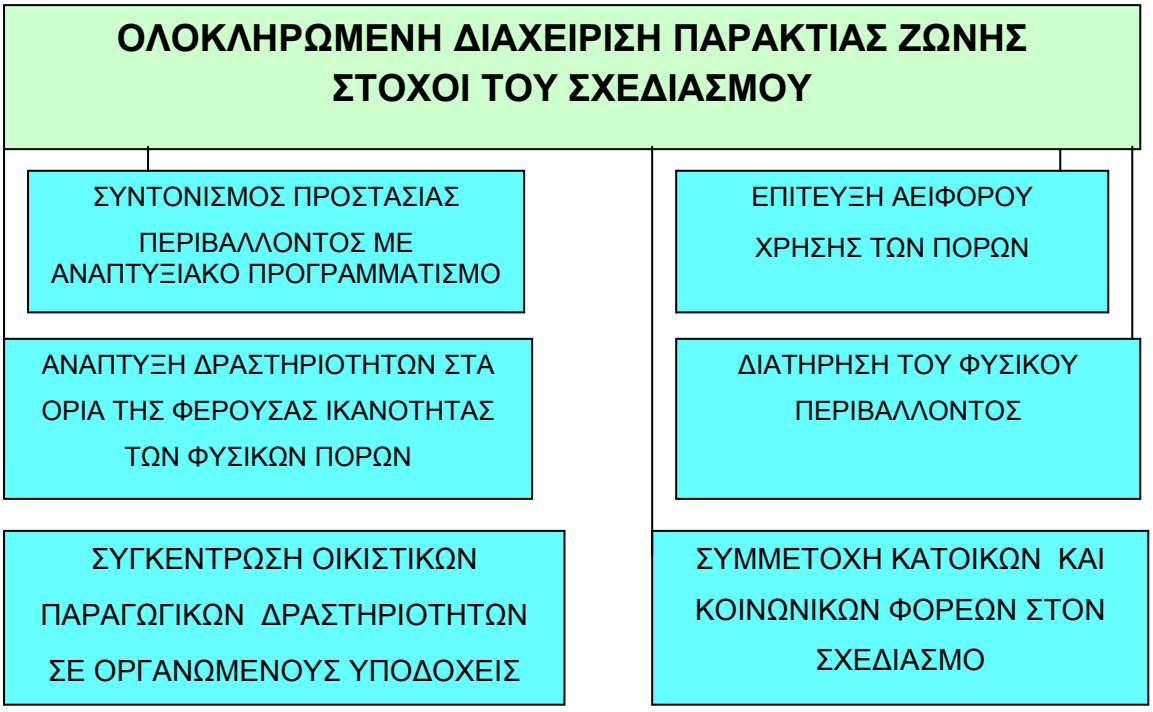
Η παράκτια ζώνη είναι μια μεταβατική ζώνη που διαμορφώνεται από θαλάσσια, χερσαία και εναέρια στοιχεία και όπου λαμβάνουν χώρα ποικίλες ανθρώπινες δραστηριότητες. Κομβικό σημείο αποτελεί η εύρεση των σημείων όπου τερματίζονται οι δραστηριότητες που έχουν σχέση με τη θάλασσα (τουριστικές, οικιστικές, παραγωγικές κλπ.) και αρχίζουν οι δραστηριότητες που επηρεάζονται από την ενδοχώρα.

Η ολοκληρωμένη διαχείριση της παράκτιας ζώνης περιλαμβάνει πρώτα τη γενικότερη οριοθέτησή της με τον σχεδιασμό μιας ευρύτερης περιοχής, όπου η ανάπτυξη δραστηριοτήτων πρέπει να ακολουθεί τις αρχές της βιωσιμότητας. Ακολουθεί η οριοθέτηση μιας στενότερης ζώνης κοντά στη θάλασσα, η οποία πρέπει κατά το δυνατόν να διατηρηθεί στη φυσική της κατάσταση. Οι στόχοι του σχεδιασμού των παρακτίων ζωνών πρέπει να είναι:

- Ο συντονισμός της προστασίας του περιβάλλοντος με τον αναπτυξιακό προγραμματισμό
- Η διατήρηση και βελτίωση της κατάστασης του φυσικού περιβάλλοντος στον παράκτιο χώρο
- Η επίτευξη της αειφόρου χρήσης των πόρων
- Η συμμετοχή των κατοίκων και των κοινωνικών φορέων στον σχεδιασμό
- Η ανάπτυξη δραστηριοτήτων μέσα στα όρια της φέρουσας ικανότητας των φυσικών πόρων
- Η συγκέντρωση των οικιστικών και παραγωγικών δραστηριοτήτων σε οργανωμένους υποδοχείς (υποπεριοχές) και η αποφυγή της διάσπαρτης εγκατάστασης κατά μήκος του παράκτιου χώρου

Η ολοκληρωμένη διαχείριση είναι μία συνεχής διαδικασία σχεδιασμού και προγραμματισμού, η οποία αποβλέπει στη διατήρηση επαρκών φυσικών πόρων στο πλαίσιο της αειφορίας, με μεθοδολογίες αποδεκτές από τα επιμέρους συμφέροντα που δρουν στον παράκτιο χώρο (*ΥΠΕΧΩΔΕ-Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 13*).

Για τους λόγους αυτούς, τίθενται κανόνες και καθορίζονται στόχοι, ώστε να βελτιωθεί η κατάσταση του παράκτιου περιβάλλοντος, χωρίς να παρεμποδίζεται η οικονομική ανάπτυξη, όπως απεικονίζεται σχηματικά στο παρακάτω διάγραμμα:

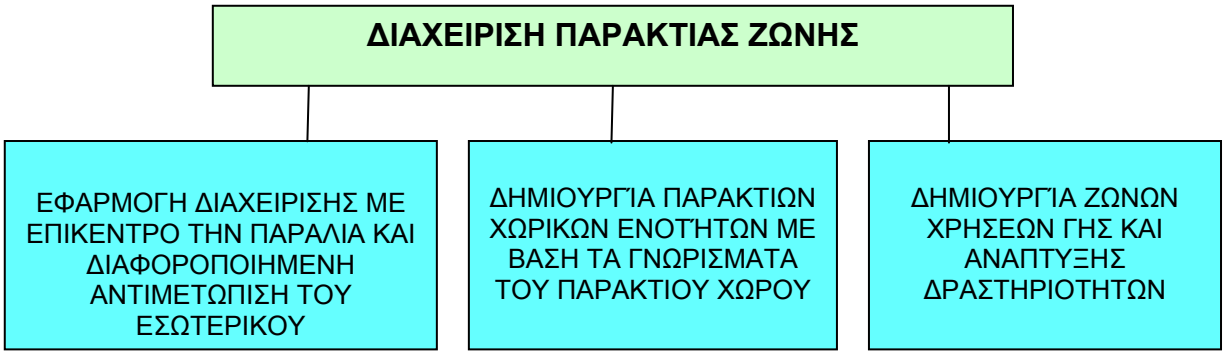

Η οριοθέτηση του παράκτιου συστήματος τόσο στο θαλάσσιο, όσο και στο χερσαίο τμήμα του αποτελεί σημαντικό πρόβλημα, γιατί δεν υπάρχει διεθνώς ένας σαφής τρόπος οριοθέτησης της παράκτιας ζώνης, π.χ. στη νομοθεσία ορισμένων χωρών (Ισπανία, Γαλλία, Πορτογαλία) η παράκτια ζώνη εκτείνεται σε πλάτος μόλις 100μ. από την ακτή.

Σύμφωνα με την Κοινοτική Νομοθεσία, παράκτιες περιοχές θεωρούνται ζώνες των οποίων η δραστηριότητα και οι υποδομές εξαρτώνται άμεσα από τη θάλασσα και εκτείνονται σε βάθος 5-10χλμ. στο εσωτερικό. Σε ειδικότερες μελέτες (γεωλογικές, υδρολογικές κλπ.) εξετάζεται η λεκάνη απορροής ως μονάδα μελέτης των φυσικών και βιολογικών διεργασιών ανάμεσα στην ακτογραμμή και την ενδοχώρα.

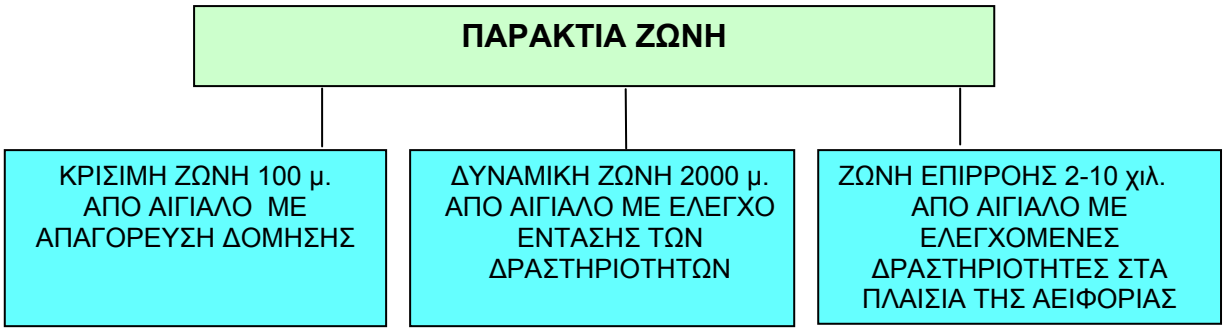
Με την προώθηση του προγράμματος των Ειδικών Χωροταξικών Μελετών του Κοινοτικού Προγράμματος ENVIREG για τις παράκτιες, νησιωτικές και ευαίσθητες περιοχές, γίνεται αποδεκτή η παραδοχή της Ε.Ε. για παράκτιες περιοχές εύρους 5-10χλμ. από την ακτογραμμή. Αλλά και σε ειδικότερες περιπτώσεις, το εύρος αυτό δεν μπορεί να είναι μικρότερο των 2000μ. Με βάση τα παραπάνω, η ολοκληρωμένη διαχείριση της παράκτιας ζώνης απαιτεί:

- την επεξεργασία και εφαρμογή ενός διαχειριστικού σχήματος, όπου το επίκεντρο είναι η παραλία, ενώ ο βαθμός ελέγχου διαφοροποιείται ως προς το εσωτερικό.
- τη δημιουργία ζωνών χρήσεων γης και ανάπτυξης δραστηριοτήτων που εκτείνονται παράλληλα προς την ακτή.
- τη δημιουργία παράκτιων χωρικών ενοτήτων με βάση τα οικολογικά, οικονομικά και άλλα χαρακτηριστικά του παράκτιου χώρου.

Με βάση όσα αναφέρθηκαν για τον προσδιορισμό της παράκτιας ζώνης με βάση τη διεθνή βιβλιογραφία και νομοθεσία που αναφέρεται σε ζώνες των 100μ., 2χλμ., 5-10χλμ. από την οριογραμμή, είναι δυνατόν να οριοθετηθούν τρεις βασικές ζώνες

παρέμβασης.

Αν και κάθε παράκτια περιοχή παρουσιάζει τα δικά της ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα σε επίπεδο αρχών, μπορούμε να προτείνουμε την οργάνωση του παράκτιου χώρου μέσα από ένα τριπλό σύστημα ζωνών.

Η πρώτη, κρίσιμη ζώνη, που περιλαμβάνει παράκτια οικοσυστήματα, καταλαμβάνει πλάτος 100 μέτρων περίπου από τον αιγιαλό και χρησιμοποιείται κυρίως ως χώρος αναψυχής. Στη ζώνη αυτή απαιτείται απαγόρευση της δόμησης και αυστηρός έλεγχος των χρήσεων γης και των δραστηριοτήτων.

Η δεύτερη, η δυναμική ζώνη, πλάτους περίπου 2000 μ. από τον αιγιαλό, είναι στις περισσότερες περιπτώσεις η κρίσιμη περιοχή που συγκεντρώνει τη μεγαλύτερη ανάπτυξη ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Ο προσδιορισμός της έντασης και του μεγέθους των δραστηριοτήτων που μπορούν να χωροθετηθούν σε αυτήν και εντός των ορίων της φέρουσας ικανότητάς της αποτελεί το κρίσιμο σημείο επιτυχίας του σχεδιασμού.

Ζώνη επιρροής θεωρείται το υπόλοιπο της παράκτιας ζώνης που απομένει μετά τα 2000 περίπου μέτρα και μπορεί να φτάνει σε βάθος μεγαλύτερο των 5000μ. από τη γραμμή του αιγιαλού.

Σε πολλές περιπτώσεις, στον ελλαδικό χώρο (νησιά, χερσόνησοι, ακρωτήρια, λιμνοθάλασσες κλπ.) η ζώνη αυτή έχει στενότερο πλάτος. Σε αυτή τη ζώνη δεν πρέπει να επιτρέπεται η ανάπτυξη εντατικών ανθρώπινων δραστηριοτήτων, αφού ο ρόλος της ως αποθέματος φυσικών πόρων ή πρωτογενούς παραγωγής (δασοκομία, κτηνοτροφία, γεωργία κλπ.) είναι ιδιαίτερα σημαντικός. Στη ζώνη αυτή, επίσης, λαμβάνουν χώρα σημαντικές φυσικές διεργασίες, όπως ο κύκλος διάβρωσης – απόθεσης) και απαιτείται η διατήρηση των φυσικών χαρακτηριστικών της, που αποτελεί σημαντικό παράγοντα της διαχείρισης του παράκτιου χώρου.

Από τις παραπάνω ζώνες, η δυναμική (100-2000μ. από τον αιγιαλό) είναι αυτή στην οποία αναπτύσσεται το συντριπτικό μέρος των ανθρώπινων δραστηριοτήτων

και, κατά συνέπεια, χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή στη διαχείρισή της. Ορισμένες αρχές που πρέπει να διέπουν τον σχεδιασμό της είναι:

Η οργάνωση των ζωνών αυτών θα πρέπει να γίνεται με την εκπόνηση ειδικών μελετών και την επεξεργασία χαρτών σε κλίμακα 1:5000 έως 1:10000, ενώ για όλες τις προτεινόμενες αναπτυξιακές ζώνες (κατοικία, βιομηχανία, τουρισμός, λιμενικά κλπ.), ο σχεδιασμός θα πρέπει να γίνεται σε κλίμακα 1:1000.

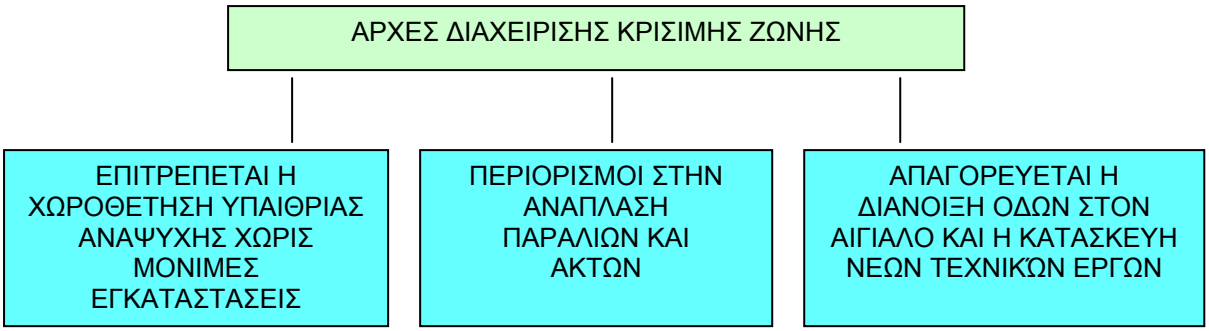
Οι γενικές αρχές που πρέπει να διέπουν την ανάπτυξη των παρακάτω βασικών δραστηριοτήτων είναι:

- Έλεγχος της εκτεταμένης γραμμικής ανάπτυξης της κατοικίας κατά μήκος τον ακτών. Αυστηρός έλεγχος σε σχέση με τη φέρουσα ικανότητα της παράκτιας ζώνης. Οι ιδιωτικές πολεοδομήσεις και οι συνεταιρισμοί δεν πρέπει να χωροθετούνται μέσα στα όρια των 2000μ. από τον αιγιαλό.
- Συγκέντρωση των παραγωγικών δραστηριοτήτων σε οργανωμένους υποδοχείς (μεταποίηση, χονδρεμπόριο κλπ.). Αυστηρός έλεγχος της μορφολογίας και της αισθητικής των τουριστικών εγκαταστάσεων.
- Δεν επιτρέπεται η κατασκευή νέων μεγάλων οδικών έργων στη ζώνη των 2000μ. Τα τοπικής κλίμακας οδικά έργα πρέπει να καταταγούν σε άλλη κατηγορία, έτσι ώστε να ελέγχεται αυστηρά η αναγκαιότητα κατασκευής τους. Επιπλέον, πρέπει να γίνεται αυστηρός έλεγχος των πάσης φύσεως λιμενικών

έργων, όχι μόνο ως προς τα τεχνικά χαρακτηριστικά τους, αλλά και ως προς την αναγκαιότητα κατασκευής τους και ένταξής τους στο περιβάλλον.

- Όσον αφορά τη γεωργία, απαιτείται η προστασία των υδροφορέων με περιορισμούς στη χρήση φυτοφαρμάκων και ζιζανιοκτόνων.
- Ολοκληρωμένη διαχείριση των απορριμμάτων και υγρών αποβλήτων.

Στην κρίσιμη ζώνη οι αρχές διαχείρισης που υιοθετούνται είναι:

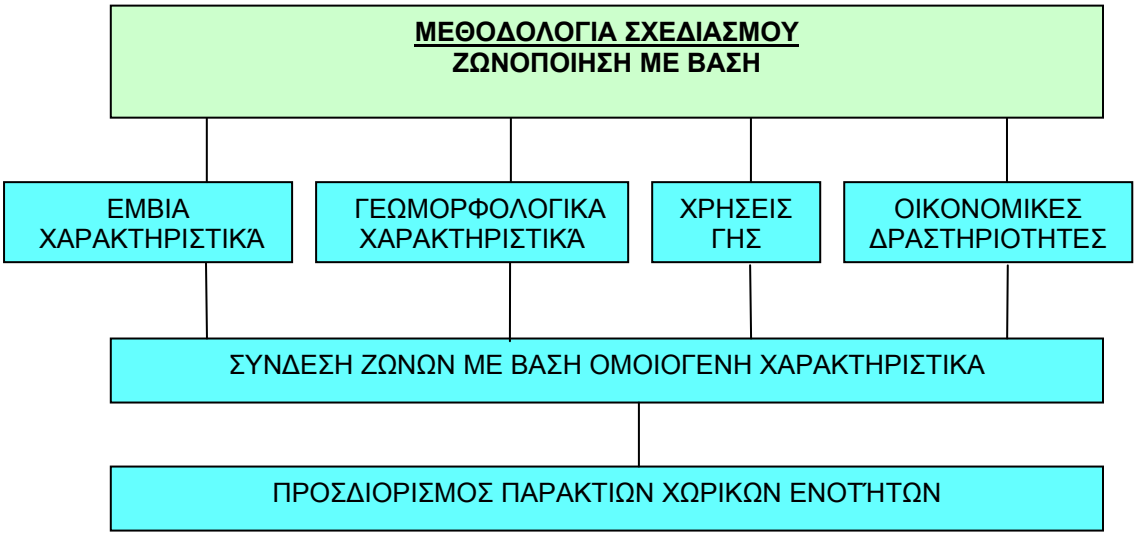
- Στη ζώνη των 1ΟΟμ. από τον αιγιαλό δεν θα πρέπει να ανεγείρονται μόνιμες εγκαταστάσεις, ενώ, ακόμα και στις περιπτώσεις τουριστικών εγκαταστάσεων, θα πρέπει να επιτρέπονται μόνο χρήσεις υπαίθριας αναψυχής, χωρίς μόνιμα κτίσματα.
- Η ανάπλαση ακτών και παραλίων θα πρέπει να περιοριστεί. Θα πρέπει, επίσης, να ελέγχεται αυστηρά από τα όργανα της κεντρικής διοίκησης η διάνοιξη οδών παράλληλα προς τη γραμμή αιγιαλού, καθώς και η εκτέλεση οποιωνδήποτε τεχνικών έργων ή έργων ανάπλασης στη ζώνη αυτή.

5.2.3 Μεθοδολογική σχεδιαστική προσέγγιση του παράκτιου χώρου

Στο στάδιο της ανάλυσης γίνεται προσπάθεια ένταξης όλων των στοιχείων που προκύπτουν σε ζώνες, με βάση:

- τα έμβια χαρακτηριστικά
- τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά
- τις χρήσεις γης
- τις οικονομικές δραστηριότητες

Με βάση τις παραμέτρους αυτές, ορίζονται ζώνες. Στη συνέχεια, από την επικάλυψη των ζωνών αυτών, επιχειρείται ο προσδιορισμός χωρικών ενοτήτων με ομοιογενή χαρακτηριστικά.

Η κατάταξη αυτή μπορεί να χρησιμοποιήσει ως βάση εφαρμογής τα όρια των λεγομένων «Καποδιστριακών Δήμων» ή, στην περίπτωση που θεωρηθεί αναγκαίο, ακόμα μεγαλύτερα όρια υπονομαρχιακού ή υποπεριφερειακού επιπέδου. Είναι γνωστό ότι το κυριότερο αίτιο υποβάθμισης του παράκτιου περιβάλλοντος είναι η μαζική δόμηση και η ανεξέλεγκτη ανάπτυξη δραστηριοτήτων, οι οποίες προκαλούν περιβαλλοντική - αισθητική υποβάθμιση, μόλυνση κλπ. και έχουν εξαιρετικά καταστρεπτικές συνέπειες για τον παράκτιο χώρο. Τα προβλήματα που αφορούν την υποβάθμιση και παραμόρφωση του παράκτιου περιβάλλοντος προέρχονται κυρίως από τη δόμηση, την ανάπτυξη του τουρισμού, της αναψυχής και των εξυπηρετήσεών τους, τη διόγκωση των τεχνικών και μεταφορικών υποδομών και την καταστροφή των φυσικών και πολιτιστικών πόρων. Στο πλαίσιο αυτό είναι απαραίτητη η εξειδίκευση μιας χωροταξικής πολιτικής συμβατής με την αειφόρο διαχείριση των παράκτιων φυσικών πόρων. Οι βασικοί ανά τομέα άξονες αυτής της πολιτικής πρέπει να είναι:

Α. ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

- Ορθολογική ανάπτυξη παράκτιων περιοχών με προτεραιότητα τη διαφύλαξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος
- Προστασία περιοχών οικολογικού ή πολιτιστικού ενδιαφέροντος από τη μαζική δόμηση
- Καθορισμός αυστηρότερων προδιαγραφών για την οικιστική ανάπτυξη
- Εκπόνηση χωροταξικών σχεδίων και καθορισμός χρήσεων γης
- Περιορισμός της γραμμικής παράκτιας οικιστικής ανάπτυξης

Β. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ - ΑΝΑΨΥΧΗ

- Μελέτη φέρουσας ικανότητας οικοσυστημάτων για την τουριστική ανάπτυξη
- Θέσπιση ορίων κορεσμού
- Φροντίδα για την ένταξη των τουριστικών εγκαταστάσεων στο φυσικό περιβάλλον
- Επιμήκυνση τουριστικής περιόδου
- Ανάπτυξη ήπιων δραστηριοτήτων αναψυχής, ώστε η αναπτυξιακή διαδικασία να διαχυθεί σε μεγαλύτερη γεωγραφική κλίμακα

Γ. ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ

- Καθορισμός προδιαγραφών για τη μελέτη και κατασκευή εγκαταστάσεων μεταφορών - συγκοινωνιών στον παράκτιο χώρο
- Δημιουργία νέων εγκαταστάσεων, μόνο όταν αυτές κρίνονται αναγκαίες στο πλαίσιο του χωροταξικού Σχεδιασμού
- Υποχρεωτική εκπόνηση και υποβολή εναλλακτικών προτάσεων στις μελέτες μεταφορών - συγκοινωνιών
- Υποχρεωτική αποκατάσταση του περιβάλλοντος, σε περίπτωση αστοχιών και αρνητικών συνεπειών
- Εκπόνηση κυκλοφοριακών μελετών με την εξασφάλιση χώρων στάθμευσης στους οικισμούς
- Ειδική μέριμνα για την υλοποίηση λιμενικών έργων στο πλαίσιο ενός ευρύτερου σχεδιασμού, με τον οποίο πρέπει να τεκμηριώνεται η αναγκαιότητα των έργων και να συνοδεύεται από ειδική μελέτη για τις περιβαλλοντικές και άλλες επιπτώσεις (υποβάθμιση αισθητικής τοπίου κλπ.)

Γενικά, ο παράκτιος χώρος στην Ελλάδα παρουσιάζει πολυμορφία χαρακτηριστικών και πλούσιους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους. Αποτελεί, όμως, και τον κύριο υποδοχέα ανθρώπινων δραστηριοτήτων, καθώς συγκεντρώνει το 70% του πληθυσμού, μεγάλο ποσοστό των αστικών κέντρων και των αναπτυξιακών δραστηριοτήτων και υποδομών. Οι παράκτιες περιοχές αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα υποβάθμισης των φυσικών πόρων, οι οποίοι αποτελούν το στρατηγικό πλεονέκτημά τους, εξαιτίας της ανεξέλεγκτης ανάπτυξης δραστηριοτήτων (οικιστικών, μεταποιητικών, τουριστικών κλπ.). Στο πλαίσιο, λοιπόν, της βιώσιμης ανάπτυξης απαιτείται η ορθολογική διαχείρισή τους μέσω ενός εξειδικευμένου χωροταξικού σχεδιασμού.

Στο πλαίσιο αυτό επείγει ο προσδιορισμός ομοιογενών ενοτήτων του παράκτιου χώρου και η υιοθέτηση εξειδικευμένων μεθόδων σχεδιασμού και προγραμματισμού για τη διαχείριση των παράκτιων περιοχών.

Π.χ. στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, η οποία αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση, ο προσδιορισμός των ενοτήτων του παράκτιου χώρου μπορεί να γίνει με βάση τα παραπάνω δεδομένα, με εξαίρεση μία παράκτια ζώνη γύρω από το Π.Σ.Θ., η οποία εντάσσεται στη μητροπολιτική ζώνη άμεσης επιρροής της πόλης (τουριστικές ακτές, Ν. Μηχανιώνα).

Η ύπαρξη του μητροπολιτικού κέντρου Θεσσαλονίκης, η διέλευση βασικών οδικών αξόνων (ΠΑΘΕ, Εγνατία) και η ένταση δραστηριοτήτων που παρατηρείται στον παράκτιο χώρο καθιστούν απαραίτητη την εξειδίκευση του σχεδιασμού.

Στην Κεντρική Μακεδονία διακρίνονται δύο ευρύτερες παράκτιες περιοχές: μία στον Ν. Πιερίας, η οποία, λόγω της στενότητας του παράκτιου μετώπου, επεκτείνεται στο εσωτερικό, όπου παρατηρείται διάχυση δραστηριοτήτων από τον παράκτιο χώρο, και μία στις παραλιακές ζώνες των Νομών Θεσσαλονίκης - Χαλκιδικής – Σερρών, οι οποίες, αν και σχετικά συνεχείς, δεν παρουσιάζουν πάντοτε ομοιογένεια.

Τόσο στην περίπτωση αυτή, όσο και πολλές άλλες περιπτώσεις απαιτείται η υιοθέτηση υψηλότερων προδιαγραφών τουριστικής ανάπτυξης, η διατήρηση και προστασία επαρκούς τμήματος φυσικών πόρων, η ανάσχεση της διαδικασίας κάλυψης του παράκτιου χώρου από οικιστικές δραστηριότητες, η αναβάθμιση των παρεχομένων υπηρεσιών και η διάχυση της ανάπτυξης σε ευρύτερες περιοχές του εσωτερικού (π.χ. Πιερία, Χαλκιδική, ακτές Στρυμωνικού), έτσι ώστε βασικό στόχο του σχεδιασμού να αποτελέσει μια πιο ισορροπημένη κατανομή.

Η διάρθρωση του σχεδιασμού των παράκτιων περιοχών σε περιφερειακό επίπεδο πρέπει να γίνεται σύμφωνα με το παρακάτω διάγραμμα.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ
ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΕΝΟΤΗΤΩΝ ΠΑΡΑΚΤΙΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΟΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ
ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΠΑΡΑΚΤΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΣΤΑ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΤΩΝ ΥΠΟΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ
ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΕΙΔΙΚΩΝ ΠΛΑΙΣΙΩΝ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΑΡΑΚΤΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ
ΕΙΔΙΚΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

5.3 ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΡΕΙΝΕΣ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

5.3.1. Ευρωπαϊκό και εθνικό πλαίσιο αντιμετώπισης

Οι ορεινοί όγκοι αποτελούν ενότητες του φυσικού περιβάλλοντος που διατηρούν αλώβητο τον χαρακτήρα τους και ως φυσικοί πόροι είναι σημαντικοί για το σύνολο του πληθυσμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και οι μεγάλες αλλαγές που αυτή επιφέρει στην παραγωγή και εμπορία αγροτικών προϊόντων πλήττει καίρια την οικονομία των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών, που παρουσιάζουν υστέρηση παραγωγικότητας και πλουτοπαραγωγικών πόρων.

Η περαιτέρω συρρίκνωση της παραδοσιακής αγροτικής οικονομίας των περιοχών αυτών, που πλήττονται ήδη από φαινόμενα υπανάπτυξης, μετανάστευσης και έλλειψης υποδομών και δικτύων παροχής υπηρεσιών, θα αποτελέσει ισχυρό πλήγμα για το σύνολο της δημογραφικής δομής και των κοινωνικοοικονομικών δραστηριοτήτων.

Η μείωση των ανισοτήτων μεταξύ των επιπέδων ανάπτυξης των διαφόρων περιφερειών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και η μείωση της υστέρησης των μειονεκτικών περιοχών προβλέπονται από την παρ. 2 του Άρθρου 130 Α της Συνθήκης της Ε.Ε. Στο πλαίσιο αυτό, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (27-5-1987) και η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινοτική Επιτροπή (28-4-88) δεσμεύθηκαν για μια ολοκληρωμένη αντιμετώπιση των προβλημάτων των ορεινών περιοχών.

Η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Περιφερειών έθεσε τους εξής στόχους για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών:

- την ενίσχυση της ορεινής γεωργίας
- τον σχεδιασμό μακροπρόθεσμων πολιτικών για τις ορεινές περιοχές
- τη διασφάλιση χρηματοδοτικών πηγών

Για την υλοποίηση των στόχων αυτών, προτάθηκε η άσκηση τεσσάρων βασικών πολιτικών:

- Συνέχιση των δραστηριοτήτων που ασκούνται στον ορεινό χώρο (τουρισμός, αναψυχή, γεωργία, δασοκομία, περιβάλλον κλπ.)
- Ενίσχυση των αγροτικών δομών

- Προώθηση τοπικών αγροτικών προϊόντων
- Προώθηση ενισχυτικών πολιτικών σε περιφερειακό επίπεδο

Η μεταρρύθμιση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής έθεσε σε κρίση το παραγωγικό σύστημα των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών.

Από όλα τα παραπάνω συνάγεται ότι οι ορεινές περιοχές βρίσκονται σε μειονεκτική θέση και ότι απαιτείται η άσκηση διαρθρωτικών πολιτικών για την αναστροφή της κατάστασης. Η βελτίωση α) της ποιότητας της τοπικής παραγωγής και β) της διατήρησης, αποθήκευσης και διάθεσης των προϊόντων απαιτεί τη διάθεση πιστώσεων και ενισχύσεων που θα αντισταθμίζουν τα μειονεκτήματα των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών. Στα μέτρα που αφορούν τη Γεωργία θα πρέπει να περιληφθούν ολοκληρωμένα προγράμματα για την αειφόρο ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Πρόσθετες δραστηριότητες, όπως οι τουριστικές, πρέπει να ασκούνται στα όρια διατήρησης της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ορισμένες κατευθύνσεις για έξοδο από την κρίση είναι:

- Ποιοτικότερη παραγωγή (προϊόντα ονομασίας προέλευσης, γεωγραφικής ένδειξης, βιολογικά)
- Εφαρμογή συστημάτων διασφάλισης ποιότητας
- Διαφοροποίηση καταναλωτικών προϊόντων
- Οικολογική Γεωργία και Κτηνοτροφία

Στις ορεινές περιοχές που απειλούνται από την περιβαλλοντική υποβάθμιση και την ανθρώπινη εγκατάλειψη η ελαχιστοποίηση και η παύση δραστηριοτήτων του πρωτογενή τομέα θα συνιστούσε απειλή για τους φυσικούς πόρους και θα οδηγούσε σε μείωση της βιοποικιλότητας. Σύμφωνα με τις προτάσεις για μεταρρύθμιση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής στο πλαίσιο του Προγράμματος Δράσης 2000, αναμένεται μια δυναμικότερη ανάπτυξη των βιολογικών καλλιεργειών και ενίσχυση της βοιοποικιλότητας, ενώ θα συνεχιστεί η καταβολή ενισχύσεων για τις μειονεκτικές περιοχές. Επίσης, θα πρέπει να επιδιωχθεί η στήριξη της δασοκομίας, που ασκεί πολλαπλές ευεργετικές επιπτώσεις στη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και ενός πλέγματος δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται γύρω από τα δάση.

Η χωροταξική πολιτική, όπως αναλύεται στο Σχέδιο ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου (ΣΑΚΧ) και τα άλλα κείμενα της Ε.Ε., δίνει σημαντική

βαρύτητα στην προστασία και ανάδειξη της φυσικής κληρονομιάς, τη δημιουργική διαχείριση των πολιτιστικών τοπίων και του παραδοσιακά δομημένου περιβάλλοντος, ενώ για τον αγροτικό χώρο προβλέπεται η δημιουργία μη γεωργικών απασχολήσεων.

Στην Ελλάδα από τη δεκαετία του ΄50 παρατηρήθηκε μια προσπάθεια ανασυγκρότησης του χώρου της υπαίθρου με την εκπόνηση αναπτυξιακών προγραμμάτων και τη δημιουργία νέων τεχνικών και κοινωνικών υποδομών.

Κατά την περίοδο 1965-1972 το ΚΕΠΕ μελετά τον αγροτικό χώρο της Ελλάδας και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι προβληματικές (ορεινές, αγροτικές, νησιωτικές) περιοχές της χώρας καταλαμβάνουν το 50% της έκτασης και περιλαμβάνουν 5.500 οικισμούς (46% του συνόλου), σύμφωνα με τα στοιχεία του 1971 (*ΚΕΠΕ, 2*). Στο πενταετές πρόγραμμα 1973-77 οι στόχοι για τον ορεινό χώρο είναι:

Ενίσχυση δικτύου οικισμών υπό μορφή κεντρικών τόπων για τη συγκέντρωση των υποδομών και εξυπηρετήσεων
Ανάπτυξη παραδοσιακών δραστηριοτήτων (γεωργία, κτηνοτροφία, δασοκομία, αλιεία, χειροτεχνία, εξόρυξη, τουρισμός
Ανάδειξη πολιτιστικής παράδοσης

Μετά το 1975, με βάση την οδηγία 75/268 Ε.Ο.Κ. για τη γεωργία στις ορεινές περιοχές, το 70% αρχικά και αργότερα το 80% της επιφάνειας της χώρας κατατάχθηκε σε αυτές, με αποτέλεσμα να είναι δυνατή η χρηματοδότηση μιας σειράς δράσεων (5). Ωστόσο, στην περίοδο 1975-85 εξακολουθεί η αποσπασματική δράση των επιμέρους υπουργείων, με αποτέλεσμα το Υπ. Γεωργίας να κατευθύνεται σε πολιτικές ενίσχυσης του εισοδήματος των αγροτών ή μικρών έργων υποδομής, χωρίς να προωθεί διαρθρωτικές αλλαγές, ενώ μετά το 1981 δραστηριοποιείται το ΥΠΕΧΩΔΕ με την επιχείρηση πολεοδομικής ανασυγκρότησης, τα χωροταξικά σχέδια των νομών, τα δίκτυα βιομηχανίας, τουρισμού, εξόρυξης, τις ανοιχτές πόλεις κλπ. Μετά το 1985, με τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα και τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης, καθώς και με τα ειδικά προγράμματα και πρωτοβουλίες, όπως τα INTEREG I & II, διευρύνεται η χρηματοδοτική βάση των παρεμβάσεων.

Έτσι, η πολιτική στήριξης του αγροτικού χώρου έδωσε ικανοποιητικά αποτελέσματα τη δεκαετία του ‘80, ενώ από τα μέσα της δεκαετίας του ‘90

εντείνονται εκ νέου τα φαινόμενα αστυφιλίας και κρίσης της αγροτικής και ορεινής οικονομίας. Τη δεκαετία του ‘90 ανανεώνεται το ενδιαφέρον για τον ορεινό χώρο. Το ενδιαφέρον αυτό οφείλεται κυρίως:

- στην προώθηση πολιτικών από επιμέρους φορείς (ΥΠΕΧΩΔΕ, ΥΠΠΟ, ΕΟΤ, Υπ. Γεωργίας κλπ.) για τη διατήρηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, την ανάδειξη των παραδοσιακών οικισμών, τη δημιουργία σύγχρονων πολιτιστικών υποδομών κλπ.
- στη νέα διάρθρωση των ΟΤΑ της Χώρας, με βάση τον Σχέδιο «Καποδίστριας»
- στη δημιουργία τοπικών αναπτυξιακών εταιρειών και άλλων φορέων.
- στη δημιουργία νέων προτύπων ζωής για τους κατοίκους των αστικών κέντρων, που ευνοούν την αναζωογόνηση των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών
- στο νέο διεθνές πλαίσιο, το οποίο ευνοεί τη διατήρηση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων

Στο Γ΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (*ΥΠΕΧΩΔΕ, ΥΠΕΘΟ, 9*) οι ορεινές περιοχές προτείνεται να ενταχθούν στα Περιφερειακά και Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ) ως υποπρογράμματα ολοκληρωμένων παρεμβάσεων σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, με στόχους την πληθυσμιακή ανάκαμψη, την τόνωση των οικονομικών δραστηριοτήτων και την προστασία του περιβάλλοντος. Στις κατευθύνσεις για την ανάπτυξη του ορεινού χώρου τίθενται πέντε άξονες:

- <u>ΑΞΟΝΑΣ 1</u>
Μετασχηματισμός της αγροτικής δραστηριότητας, ανάπτυξη συστημάτων πιστοποίησης ποιότητας και αυθεντικότητας προϊόντων, προώθηση παραδοσιακών προϊόντων
- <u>ΑΞΟΝΑΣ 2</u>
Ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού, ολοκληρωμένων διαδρομών περιήγησης, ψυχαγωγίας, αθλητισμού, κέντρων πολιτιστικών λειτουργιών, κατάλληλων υποδομών υψηλών ποιοτικών προδιαγραφών

- ΑΞΟΝΑΣ 3
Στήριξη της οικοτεχνίας και της τοπικής μεταποιητικής δραστηριότητας - Δημιουργία δικτύων κατάρτισης, οργάνωσης και προώθησης νέων επιχειρησιακών πρωτοβουλιών
- ΑΞΟΝΑΣ 4
Δημιουργία ορεινών κέντρων ανάπτυξης υποδομών εξυπηρετήσεων του τουρισμού, παροχής υπηρεσιών εκπαίδευσης, υγείας, πρόνοιας σε έδρες Καποδιστριακών Δήμων ή κέντρα ορεινών περιοχών
- ΑΞΟΝΑΣ 5
Δημιουργία τεχνικών υποδομών για την καλύτερη κυκλοφορία και πρόσβαση στις ορεινές περιοχές, καθώς και δικτύων συντήρησης και παρέμβασης, σε περιπτώσεις εκτάκτων αναγκών και φυσικών καταστροφών

5.3.2 Χωροταξική προσέγγιση των μειονεκτικών περιοχών.

Στο πλαίσιο του ειδικού χωροταξικού σχεδιασμού για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών επιδιώκεται η αξιοποίηση των τοπικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων και πόρων, η σύνδεσή τους με τον ευρύτερο χωρικό-οικονομικό περιφερειακό σχεδιασμό, η υπέρβαση της απομόνωσης με την κατασκευή απαραίτητων υποδομών, η ανασυγκρότηση της οικονομίας και η αύξηση της ελκυστικότητας των περιοχών αυτών, καθώς και η ολοκληρωμένη προστασία και διαχείριση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων. Οι στόχοι αυτοί συνοψίζονται σε τρεις κατευθύνσεις :

– Διατήρηση ενός πληθυσμού ικανού να συντηρήσει τους φυσικούς και ανθρωπογενείς πόρους – Προστασία και ανάδειξη του φυσικού και ανθρωπογεννούς περιβάλλοντος – Ισόρροπη οικονομική ανάπτυξη

Οι πολιτικές που υιοθετούνται σε μακροχρόνια βάση, για την υλοποίηση των στόχων είναι:

- Συγκέντρωση παρεμβάσεων σε ολοκληρωμένα προγράμματα
- Ενεργοποίηση των ιδιωτικών επενδύσεων στον τουρισμό και τον παραγωγικό τομέα και περιορισμός των κρατικών επενδύσεων στις υποδομές και τα δίκτυα υπηρεσιών
- Υλοποίηση ανεκτών συνθηκών διαβίωσης και εξυπηρετήσεων για τον πληθυσμό
- Αξιοποίηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού και στροφή του ενδιαφέροντος στο φυσικό – πολιτιστικό περιβάλλον
- Δημιουργία νέων κέντρων έλξης πληθυσμού και δραστηριοτήτων

Γενικά, το ανάγλυφο του εδάφους και το υψόμετρο είναι οι δύο παράγοντες που επηρεάζουν την ορεινότητα μιας περιοχής (Εθνική Στατιστική Υπηρεσία). Ορεινές θεωρούνται όλες οι περιοχές με υψόμετρο μεγαλύτερο των 800μ., ενώ μεταξύ 600 και 800μ. υπάρχουν περιοχές που θεωρούνται ορεινές. Σύμφωνα, ωστόσο, με την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, και περιοχές κάτω των 600 μ. είναι δυνατόν να θεωρηθούν ορεινές.

Στην Ελλάδα οι επιμέρους ορεινοί όγκοι, μέχρι τους πρόποδές τους, διαμορφώνουν τις ορεινές περιοχές. Με βάση την ιδιόμορφη γεωμορφολογία που συνθέτουν μεγάλοι ορεινοί όγκοι που διασπούν τον γεωγραφικό χώρο, δημιουργώντας προβλήματα επικοινωνίας και ανάπτυξης των επιμέρους ενοτήτων, είναι δυνατόν να οριστούν οι ορεινές ζώνες και με άλλα κριτήρια, όπως τα παρακάτω:

- Η διαμόρφωση με βάση το βασικό οδικό δίκτυο, το οποίο χρησιμοποιείται ως άξονας επικοινωνίας, μεταφορών και ανάπτυξης δραστηριοτήτων
- Γύρω από μια λεκάνη απορροής ή πεδιάδα με σημαντικά οικιστικά – παραγωγικά κέντρα ή άλλο δυναμικό, στον περιφερειακό χώρο της οποίας εντάσσεται ο ορεινός όγκος
- Γύρω από σημαντικά αστικά – παραγωγικά – τουριστικά κέντρα ή κέντρα παροχής υπηρεσιών, απ' όπου εκκινούν δραστηριότητες που έχουν σχέση με την ορεινή περιοχή
- Γύρω από ειδικότερους πόλους έλξης (κεφαλοχώρια, μεγάλες εγκαταστάσεις, όπως χιονοδρομικά κέντρα κλπ.)

Η χωροταξική, λοιπόν, διάρθρωση του ορεινού χώρου, εκτός από το ανάγλυφο του εδάφους και τη γεωμορφολογία, ορίζεται με μια σύνθεση όλων των παραπάνω κριτηρίων. Συμπληρωματικά, η τοπική πολιτιστική ταυτότητα, που διαμορφώνεται με μακροχρόνιες διαδικασίες, σε πολλές περιπτώσεις είναι εξίσου σημαντική με τους φυσικούς παράγοντες, διαμορφώνοντας τον ιδιαίτερο χαρακτήρα κάθε περιοχής.

Στο πλαίσιο της προσέγγισης αυτής εξετάζονται τρία προγραμματικά επίπεδα: το περιφερειακό, που αποτελεί και το βασικό επίπεδο αναφοράς (Ευρώπη των περιφερειών), το υποπεριφερειακό, που συνήθως περιλαμβάνει περισσότερους του ενός νομούς και όπου ορίζονται και μελετώνται οι ορεινές ενότητες του περιφερειακού χώρου, και το τοπικό, το οποίο καθορίζεται με διοικητικά (νέοι Καποδιστριακοί Δήμοι) ή άλλα (ένωση δήμων ή τμημάτων αυτών) κριτήρια και αποτελεί τη μονάδα εφαρμογής και υλοποίησης του σχεδιασμού.

Γενικά, στην Ελλάδα οι ορεινές περιοχές υποβαθμίστηκαν σημαντικά κατά τις δεκαετίες του ΄50 και του ΄60, χάνοντας τον ρόλο τους, ενώ τροφοδότησαν με πληθυσμό τα μεγάλα αστικά κέντρα του εσωτερικού και του εξωτερικού. Τη δεκαετία του ΄90 παρατηρείται, σε επίπεδο δεικτών, μια σταθερότητα, η οποία, όμως, δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, αφενός λόγω της γήρανσης του πληθυσμού, αφετέρου λόγω του μεγάλου αριθμού δημοτών που δεν διαμένουν μόνιμα, αλλά απογράφονται στις περιοχές αυτές. Τα δίκτυα των ορεινών οικισμών χαρακτηρίζονται από μικρό μέγεθος και ευρεία διασπορά. Οι οικισμοί με πληθυσμό μεγαλύτερο των 1000 κατοίκων είναι ελάχιστοι, ενώ σημαντικό ρόλο παίζουν παράγοντες, όπως η δυνατότητα ένταξης σε δίκτυα τουρισμού – παραθερισμού – αναψυχής, η γειτνίαση με το βασικό οδικό δίκτυο, η ευκολία πρόσβασης στον πεδινό χώρο κλπ.

Μεγάλο μέρος των εκτάσεων των ορεινών περιοχών καλύπτεται από δάση – δασικές εκτάσεις, βοσκότοπους και λιβάδια. Οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις πολλές φορές δεν αξιοποιούνται, λόγω απουσίας των ιδιοκτητών τους ή έλλειψης εργατικού δυναμικού. Η συντήρηση του αγροτικού εδαφικού συστήματος αποτελεί ένα μείζον πρόβλημα για τις ορεινές περιοχές. Σε επίπεδο οικισμών, σημαντικό πρόβλημα αποτελεί η εγκατάλειψη σημαντικού ποσοστού κατοικιών, η έλλειψη συντήρησης έργων υποδομής και εξυπηρετήσεων.

Η ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού σε κλίμακα παρόμοια με των παράκτιων περιοχών δεν είναι εφικτή, ενώ η ανάπτυξη της δεύτερης κατοικίας σε ελεγχόμενη κλίμακα μπορεί να αποτελέσει σημαντικό πόρο στήριξης και ανάπτυξης.

Η άναρχη δόμηση ευαίσθητων περιοχών, όπως τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους κλπ., αναμένεται μελλοντικά να αποτελέσει σημαντικό κίνδυνο. Η δόμηση σε περιοχές με έντονη κλίση, καθώς και η παρόδια δόμηση χρειάζονται ειδικότερους περιορισμούς, δεδομένου ότι η αξία της γης δεν είναι υψηλή, όπως στον παράκτιο ή αστικό χώρο.

Επειδή οι ορεινές περιοχές παρουσιάζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις και, ειδικότερα, προβλήματα κοντά στους άξονες που αφορούν το παραγωγικό δυναμικό (τοπική γεωργική παραγωγή, κτηνοτροφία, δασοκομία, οικοτεχνία, βιοτεχνία), θα πρέπει να προσεχθεί ιδιαίτερα η προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, η βελτίωση του οικιστικού αποθέματος και των συνθηκών διαβίωσης του πληθυσμού, η ενίσχυση του τουρισμού, της αναψυχής και της παραθεριστικής κατοικίας. Εφόσον ο πληθυσμός είναι μικρός και η διασπορά των οικισμών μεγάλη, όπως και οι αποστάσεις μεταξύ τους, επιβάλλεται η ενίσχυση ορισμένων κέντρων παροχής υπηρεσιών και εξυπηρετήσεων.

Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων, απαιτείται η υλοποίηση των ακόλουθων πολιτικών:

- Προώθηση της πολυαπασχόλησης για τη στήριξη του τοπικού δυναμικού σε ορεινές ή απομονωμένες περιοχές
- Προώθηση στρατηγικών διατήρησης και επανεγκατάστασης του τοπικού πληθυσμού
- Βελτίωση των συνθηκών στέγασης παροχής υπηρεσιών και των τεχνικών και κυκλοφοριακών υποδομών
- Προώθηση της αειφόρου γεωργίας και της παραγωγής τοπικών προϊόντων υψηλής ποιότητας

Για την παρέμβαση στον ορεινό χώρο με συγκροτημένο τρόπο, είναι δυνατόν να διατυπωθούν ορισμένες βασικές κατευθύνσεις:

Α. Συγκέντρωση ή δημιουργία Κεντρικών Τόπων

Η κατεύθυνση αυτή δίνει απόλυτη προτεραιότητα στην ανάπτυξη των ορεινών περιοχών με τη δημιουργία πόλων τοπικής ανάπτυξης για μια ευρύτερη περιοχή. Μπορεί να περιλαμβάνει τη δημιουργία υποδομών υψηλών ποιοτικών προτύπων, για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού (χιονοδρομικά κέντρα, ιαματικά – αθλητικά κέντρα, κέντρα παραθερισμού – τουρισμού) σε επιλεγμένα σημεία του γεωγραφικού χώρου, ή την ενίσχυση ισχυρών πόλων τοπικής ανάπτυξης σε παραδοσιακούς οικισμούς ή κεφαλοχώρια που έχουν τις προϋποθέσεις να εξελιχθούν σε κέντρα υπερτοπικής σημασίας. Η πολιτική αυτή της συγκέντρωσης δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων σε έργα υψηλών, κατά κανόνα, προδιαγραφών είναι δυνατόν να λειτουργήσει θετικά σε ορισμένα επιλεγμένα σημεία του ορεινού χώρου, δεν ικανοποιεί, όμως, τους στόχους της ισομερούς ή διάσπαρτης στον περιφερειακό χώρο ανάπτυξης.

Β. Μέγιστη Διασπορά.

Η κατεύθυνση αυτή ακολουθεί τις υφιστάμενες τάσεις με την εκδήλωση τοπικών πρωτοβουλιών χωρίς σχεδιασμό και αξιολόγηση. Η αποτελεσματικότητα αυτών των δράσεων αμφισβητείται, λόγω κινδύνων αλλοίωσης των φυσικών – πολιτιστικών πόρων και κατακερματισμού των δράσεων, χωρίς να επιτυγχάνονται οι αναμενόμενοι στόχοι.

Γ. Προγραμματισμένη Βιώσιμη Ανάπτυξη.

Η κατεύθυνση αυτή απαιτεί εξειδικευμένη μεθοδολογία προσέγγισης, υιοθέτηση μακροχρόνιου σχεδιασμού, εκπόνηση σχεδίων χωρικής ανάπτυξης και υλοποίηση εξειδικευμένων δράσεων στα πλαίσια κοινοτικών και εθνικών πρωτοβουλιών. Η ολοκληρωμένη διατομεακή προσέγγιση είναι δύσκολη και απαιτεί όχι μόνο εξειδικευμένες μορφές σχεδιασμού, αλλά και δημιουργία ευέλικτων φορέων διαχείρισης σε συνεργασία με τις τοπικές κοινωνίες. Τα έργα που απαιτούνται μπορούν να καταταγούν στις ακόλουθες κατηγορίες:

- Προστασία, ανάδειξη και αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς (δάση, υγρότοποι, τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, αξιόλογοι σχηματισμοί κλπ.)

- Προστασία, ανάδειξη και αξιοποίηση πολιτιστικής κληρονομιάς

(μνημεία όλων των εποχών, αρχαιολογικοί χώροι, ανθρωπογενή τοπία, παραδοσιακοί οικισμοί, τοπικές παραδόσεις, σύγχρονες πολιτιστικές δημιουργίες)
- Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού (αγροτοτουρισμός, περιηγητικός, ιαματικός, χιονοδρομικός, οικοτουρισμός κλπ.)
- Ανάπτυξη πρωτογενούς παραγωγής (τοπικά - βιολογικά - παραδοσιακά προϊόντα, δημιουργία προϊόντων ονομασίας προέλευσης)
- Ανάπτυξη χειροτεχνίας, οικοτεχνίας και βιοτεχνίας
- Ανάπτυξη παραθεριστικής κατοικίας
- Δημιουργία απαραίτητων τεχνικών υποδομών και δικτύου υπηρεσιών
- Ανάπτυξη πρωτοβουλιών για εκπαίδευση και ενεργοποίηση του τοπικού ανθρώπινου δυναμικού

Σε εθνικό επίπεδο, οι πολιτικές που προτείνονται για τον ορεινό χώρο είναι:

- Πληθυσμιακή ανάκαμψη
- Τόνωση οικονομικών δραστηριοτήτων
- Ορθή χρήση φυσικών πόρων
- Ολοκληρωμένα κατά χωρικές ενότητες αναπτυξιακά προγράμματα
- Προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων
- Ενεργοποίηση τοπικού πληθυσμού
- Διασφάλιση ανεκτών συνθηκών διαβίωσης και παροχής υπηρεσιών
- Αξιοποίηση πλουτοπαραγωγικών πόρων και ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού

Οι στόχοι αυτοί, σε περιφερειακό επίπεδο Κ. Μακεδονίας, εξειδικεύονται ως εξής:

- Προστασία - ανάδειξη και ορθή αξιοποίηση ιδιαίτερα ενδιαφέροντος φυσικού περιβάλλοντος
- Ανάδειξη και αξιοποίηση μνημειακού αποθέματος και παραδοσιακών οικισμών
- Δημιουργία δικτύου πολιτιστικών διαδρομών
- Διασύνδεση δράσεων με τις πεδινές περιοχές και το δίκτυο αστικών κέντρων

- Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όπως χιονοδρομικά κέντρα, ιαματικός – περιηγητικός – ορειβατικός τουρισμός
- Ενίσχυση τοπικών παραγωγικών πρωτοβουλιών (π.χ. δρόμοι του κρασιού) και θεσμών για την παραγωγή επώνυμων παραδοσιακών προϊόντων - προσπάθεια για τη διείσδυσή τους στην αγορά
- Ενίσχυση έρευνας μέσω ΑΕΙ, ΤΕΙ κλπ.
- Δημιουργία δικτύου χώρων αναψυχής – παραθερισμού – πολιτισμού σε επιλεγμένα σημεία του ορεινού χώρου

Ο ορεινός χώρος αποτελεί μια ειδική ενότητα του χωρικού συστήματος, ο ρόλος της οποίας ως αποθέματος φυσικών και πολιτιστικών πόρων και ανάπτυξης ανθρώπινων δραστηριοτήτων στο πλαίσιο της αειφόρου ανάπτυξης αναβαθμίζεται.

Στη χώρα μας οι φορείς που ασχολούνται κατά κύριο λόγο με τον ορεινό χώρο είναι το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας (ΥΠΕΘΟ), το Υπουργείο Γεωργίας, το Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (ΥΠΕΧΩΔΕ) και ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (ΕΟΤ).

Από οικονομική άποψη, οι γενικοί άξονες πολιτικής που έχει θέσει το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας είναι:

- Μετασχηματισμός του πρωτογενή τομέα (σε επώνυμα, υψηλής ποιότητας τοπικά προϊόντα)
- Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού
- Ενίσχυση μεταποίησης του πρωτογενή τομέα και της βιοτεχνίας
- Βελτίωση των τοπικών υποδομών και των παρεχόμενων υπηρεσιών
- Βελτίωση της πρόσβασης του τοπικού πληθυσμού στον περιφερειακό εθνικό χώρο

Από χωροταξική άποψη, θεωρούνται σημαντικοί οι παρακάτω στόχοι:

- Προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και των οικοσυστημάτων
- Διατήρηση και αναβάθμιση του δικτύου παραδοσιακών οικισμών και ιστορικών κέντρων
- Αξιοποίηση του μνημειακού αποθέματος και του πολιτιστικού περιβάλλοντος
- Ενίσχυση της ζήτησης για παραθεριστική κατοικία και της τάσης των κατοίκων για επανεγκατάσταση

- Βελτίωση των τεχνικών – κοινωνικών υποδομών και των συνθηκών διαβίωσης των κατοίκων
- Σύνταξη ολοκληρωμένων χωροταξικών σχεδίων και οικονομικών προγραμμάτων για την ανάπτυξη των ορεινών ενοτήτων

Από τη μελέτη των παραπάνω στόχων εξάγεται το συμπέρασμα ότι οι στόχοι του ΥΠΕΘΟ είναι πρωταρχικά οικονομικοί και λειτουργικοί, ενώ οι στόχοι του ΥΠΕΧΩΔΕ αποβλέπουν στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και τη δημιουργία ενός νέου, αναβαθμισμένου περιβάλλοντος, που θα στηρίζει την ανάκαμψη του ορεινού χώρου, σύμφωνα με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης.

Οι παράγοντες που επηρεάζουν τη δυνατότητα παρέμβασης στις ορεινές και απομονωμένες περιοχές είναι πολλοί και εξαρτώνται από τη γεωμορφολογία, τη δημογραφία, τη δομή του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, τα έργα υποδομής, το οικιστικό δίκτυο, τη δομή της τοπικής οικονομίας, τη δυνατότητα πρόσβασης στο βασικό οδικό δίκτυο, το δίκτυο οικισμών κλπ.

Η πολυμορφία αυτή των χαρακτηριστικών είναι αναγκαίο να ομαδοποιηθεί και να εξεταστεί κάτω από το πρίσμα ορισμένων δεικτών, όπως η γεωγραφική θέση, ο βαθμός ορεινότητας, η δημογραφική κατάσταση, η ύπαρξη σημαντικών φυσικών και πολιτιστικών πόρων, η τοπική οικονομία, η δυνατότητα ανάπτυξης νέων δραστηριοτήτων και η σύνδεση, μέσω του χωροταξικού σχεδιασμού, με τον ευρύτερο γεωγραφικό χώρο.

Η επιβίωση των ενοτήτων του ορεινού χώρου στηρίζεται στη δυνατότητα δημιουργίας ενός αναβαθμισμένου φυσικού, κοινωνικού και οικονομικού περιβάλλοντος, το οποίο θα αποτελέσει το πλαίσιο για την παροχή υπηρεσιών υψηλού επιπέδου. Ο προσδιορισμός των συμβατών με τους στόχους αυτούς δραστηριοτήτων, αλλά και των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που θα προκύψουν από αυτές έχουν πρωταρχική σημασία. Η προστασία ενός αναβαθμισμένου φυσικού περιβάλλοντος και η δημιουργία ενός συστήματος παροχής υπηρεσιών δρουν ανταγωνιστικά προς το υποβαθμισμένο αστικό ή παράκτιο περιβάλλον αποτελώντας βασική παράμετρο του σχεδιασμού. Ο σχεδιασμός αυτός δεν πρέπει να εξαρτάται μονάχα από το τοπικό επίπεδο, αλλά να εντάσσεται τόσο στα Γενικά Σχέδια Περιφερειακής Ανάπτυξης

(οικονομικός προγραμματισμός και χωροταξικός σχεδιασμός), όσο και στα χωροταξικά σχέδια υποπεριφερειακού χαρακτήρα, αφού, συνήθως, οι ενότητες του ορεινού – αγροτικού ή ευαίσθητου περιβαλλοντικά χώρου αποτελούν τμήματα που ανήκουν σε περισσότερους του ενός νομούς.

Ο προσδιορισμός, λοιπόν, ενός τοπικού επιπέδου δεν πρέπει να είναι αυθαίρετος, αλλά να εντάσσεται στο συνολικό οικοδόμημα του σχεδιασμού–προγραμματισμού σε περιφερειακό και υποπεριφερειακό επίπεδο, από τα οποία θα τροφοδοτείται με τις απαραίτητες κατευθύνσεις και εξειδικεύσεις πολιτικών. Η μεθοδολογία που ακολουθείται είναι η εξής:

- Προσδιορισμός των ενοτήτων του ορεινού χώρου στο πλαίσιο του Περιφερειακού Χωροταξικού Σχεδιασμού
- Προσδιορισμός των ειδικών τύπων ορεινών περιοχών στο πλαίσιο των χωροταξικών σχεδίων των υποπεριφερειών
- Καθορισμός γενικού πλαισίου χωροταξικής προσέγγισης, αξιολόγησης πολιτικής και σχεδιασμού στις ορεινές ενότητες
- Αντιμετώπιση στο πλαίσιο σχεδίων τοπικής ανάπτυξης και εφαρμογής

Π.χ. οι προοπτικές αξιοποίησης των ορεινών ενοτήτων της Περιφέρειας Κ. Μακεδονίας με την ολοκλήρωση των βασικών οδικών αξόνων (ΠΑΘΕ, Εγνατία, συνδέσεις με τις πύλες εισόδου, την πόλη Θεσσαλονίκης και το βασικό δίκτυο οικισμών) είναι περισσότερο ευοίωνες από ποτέ, αν εφαρμοστεί ένας εξειδικευμένος χωροταξικός σχεδιασμός, ο οποίος θα προσαρμόζεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε ορεινής ενότητας.

Η ενεργοποίηση του σχεδιασμού για την προστασία και ανάπτυξη των ορεινών περιοχών βασίζεται στη δυνατότητα κάλυψης εξειδικευμένων αναγκών των κατοίκων του Π.Σ.Θ. και των άλλων αστικών κέντρων και έχει μεσομακροπρόθεσμο ορίζοντα, αφού απαιτεί την κατασκευή σημαντικών υποδομών και τη διάθεση ιδιωτικών και κρατικών χρηματοδοτήσεων.

Η μείωση των χρονοαποστάσεων επικοινωνίας, το ασφυκτικό αστικό περιβάλλον και η τάση φυγής από αυτό συνθέτουν ένα πλαίσιο δράσης, το οποίο μπορεί να είναι αποτελεσματικό, μόνο αν υιοθετηθούν υψηλής στάθμης προδιαγραφές, που θα εξασφαλίζουν τη διατήρηση του φυσικού – πολιτιστικού περιβάλλοντος και το υψηλό επίπεδο παροχής υπηρεσιών.

Οι ορεινές περιοχές έχουν πολλά να ωφεληθούν από τη μετατροπή τους σε κέντρα ελεύθερου χρόνου - αναψυχής για τους κατοίκους των κορεσμένων αστικών κέντρων και από την εξάπλωση δραστηριοτήτων του μητροπολιτικού κέντρου της Θεσσαλονίκης στον ευρύτερο περιφερειακό χώρο. Στις περιπτώσεις όπου οι περιοχές αυτές γειτνιάζουν με υπερανεπτυγμένες παράκτιες περιοχές (Πιερία, Χαλκιδική, ακτές Στρυμωνικού), είναι δυνατή η διάχυση της ανάπτυξης σε ευρύτερες περιοχές του εσωτερικού, ώστε αυτή να κατανέμεται πιο ισορροπημένα και μέσα στα όρια της φέρουσας ικανότητας των οικοσυστημάτων.

5.3.3 Βιώσιμη ανάπτυξη ορεινών περιοχών

Σε πολλές αγροτικές περιοχές, ορεινές ή απομακρυσμένες, η γεωργία δεν είναι δυνατόν να αντιμετωπίσει τον διεθνή ανταγωνισμό. Παρακμάζει ταχύτατα, ενώ ο πληθυσμός γηράσκει και εγκαταλείπει την περιοχή. Η οικονομική αναζωογόνηση των περιοχών αυτών είναι ιδιαίτερα δύσκολη, αφού μειώνεται το τοπικό εργατικό δυναμικό και η διαθεσιμότητα για προϊόντα και υπηρεσίες. Η οικονομική ανάκαμψη δεν μπορεί να στηριχθεί μόνο στους δικούς τους πόρους. Για τους λόγους αυτούς, θα πρέπει να γίνει προσπάθεια εξασφάλισης ικανοποιητικών συνθηκών στέγασης και παροχής υπηρεσιών για τους κατοίκους. Ο πρωτογενής τομέας θα πρέπει να συνδυαστεί με την ανάπτυξη της οικοτεχνίας και της μικρής κλίμακας βιοτεχνίας, καθώς και των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Η πολυαπασχόληση και η διεύρυνση της οικονομικής βάσης των περιοχών αυτών είναι πρωτεύων στόχος. Οι ορεινές περιοχές καλύπτουν σημαντικό τμήμα της επιφάνειας του ελληνικού χώρου (περίπου το 50%) και κατοικούνται από ένα σημαντικό ποσοστό πληθυσμού (12%).

Η κρίση της οικονομίας των περιοχών αυτών, που προκαλεί σημαντικές κοινωνικές οικονομικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις, αλλά και η αυξανόμενη σημασία τους ως αποθέματος περιβαλλοντικών και πολιτιστικών πόρων, δημιουργούν ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για τον ορεινό χώρο, και ιδιαίτερα για τα προβλήματα που αντιμετωπίζει και τις δυνατότητες ανασυγκρότησής του στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης. Παρά το ειδικό βάρος των περιοχών αυτών στη δομή, την οικονομία, την κοινωνική διάρθρωση και την ιστορία της Ελλάδας, δεν έχει εφαρμοστεί μέχρι σήμερα μια ολοκληρωμένη χωροταξική και

αναπτυξιακή πολιτική για τους ορεινούς όγκους.

Οι κοινωνικές πολιτικές που αφορούν τη γεωργία, τα δάση, το περιβάλλον, την ανάπτυξη της υπαίθρου, ενώ σε επίπεδο χρηματοδοτήσεων και δράσεων είναι σημαντικές, δεν έχουν ενταχθεί σε μια ολοκληρωμένη πολιτική για τους ορεινούς χώρους. Η χωροταξική και αναπτυξιακή αυτή πολιτική πρέπει να λαμβάνει υπόψη:

- τις αρνητικές εξελίξεις των δημογραφικών, οικονομικών και κοινωνικών δεικτών (εγκατάλειψη, γήρανση πληθυσμού, ελλιπείς οικονομικοί πόροι, έλλειψη εξυπηρετήσεων και υπηρεσιών)
- τις νέες ανάγκες του πληθυσμού των αστικών κέντρων και τη διεύρυνση του ελεύθερου χρόνου που αυτός διαθέτει (υγιεινή διατροφή, αναψυχή, τουρισμός, παραθερισμός κλπ.).
- την ανάγκη προστασίας των φυσικών και πολιτιστικών πόρων στο πλαίσιο της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης.
- τις εθνικές και κοινοτικές πολιτικές που ασκούνται στα πλαίσια των κοινοτικών πλαισίων στήριξης της ΚΑΠ κλπ.

Οι στόχοι της πολιτικής αυτής για τις ορεινές περιοχές είναι:

- Ο περιορισμός της πληθυσμιακής συρρίκνωσης - Η ενίσχυση της τοπικής απασχόλησης
- Η προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς
- Η αναζήτηση νέων στρατηγικών δράσης για την καταπολέμηση των διαρθρωτικών προβλημάτων. Η βελτίωση των συνθηκών στέγασης και διαβίωσης των κατοίκων
- Η εξασφάλιση των απαραίτητων τεχνικών και κοινωνικών υποδομών και υπηρεσιών
- Η ανάπτυξη νέων δραστηριοτήτων (τουρισμός, παραθερισμός, αναψυχή κλπ.) - Η στήριξη των τοπικών πρωτοβουλιών
- Η δημιουργία οργάνων για τον σχεδιασμό και υλοποίηση αναπτυξιακών προγραμμάτων

Το ζήτημα του σχεδιασμού στις ορεινές περιοχές φέρνει στην επιφάνεια την ιεράρχηση και τον προσδιορισμό του ρόλου των διαφόρων διοικητικών επιπέδων. Έτσι, αναμφισβήτητα, σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, έχουν

ξεχωρίσει τα επίπεδα άσκησης πολιτικών για τον χωροταξικό σχεδιασμό και την αειφόρο ανάπτυξη και προωθούνται χωροταξικά σχέδια στρατηγικών κατευθύνσεων, ενώ για πρώτη φορά γίνεται αποδεκτός ο διαχωρισμός του χώρου σε ενότητες (παράκτιος, ορεινός, αγροτικός, αστικός, νησιωτικός χώρος). Ταυτόχρονα, παραμένει ένα κενό ανάμεσα στην κλίμακα του σχεδιασμού των στρατηγικών κατευθύνσεων και την κλίμακα τοπικής παρέμβασης (1:1000 έως 1:5000), με αποτέλεσμα να απαιτείται ένας νέος χωροταξικός σχεδιασμός, ο οποίος θα αναφέρεται σε ενότητες του γεωγραφικού χώρου σε υποπεριφερειακό επίπεδο.

Στο επίπεδο αυτό είναι δυνατόν να μελετηθούν χωρικές ενότητες διανομαρχιακού ή επαρχιακού επιπέδου, οι οποίες κρίνεται αναγκαίο να αντιμετωπιστούν χωροταξικά και αναπτυξιακά ως ενιαίες γεωγραφικές ενότητες.

Στο υποπεριφερειακό επίπεδο, όπως αυτό καθορίζεται με γεωοικονομικά και χωροταξικά κριτήρια, είναι δυνατόν να εξειδικευτεί με μεγαλύτερη ακρίβεια ο σχεδιασμός στρατηγικών κατευθύνσεων, να προσαρμοστεί στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε χωρικής ενότητας και να προσδιοριστούν οι στόχοι, οι πολιτικές και τα μέσα που είναι απαραίτητα για την υλοποίησή του. Ο χωροταξικός σχεδιασμός, λοιπόν, σε επίπεδο υποπεριφερειών αποτελεί το βασικό προγραμματικό επίπεδο για την τροφοδοσία των σχεδίων τοπικής ανάπτυξης (δημοτικού ή διαδημοτικού χαρακτήρα) με άξονες και κατευθύνσεις πολιτικών.

Στην περίπτωση των ορεινών περιοχών, η χωροταξική προσέγγιση αποτελεί τον συνδετικό κρίκο με τις γύρω πεδινές περιοχές και τα αστικά κέντρα, ενώ η θεώρηση των περιοχών ως ολοκληρωμένων χωρικών ενοτήτων δημιουργεί το υπόβαθρο για την εφαρμογή ολοκληρωμένων χωροταξικών και αναπτυξιακών πολιτικών. Η περιφέρεια, λοιπόν, ως κύτταρο σχεδιασμού και προγραμματισμού (Ευρώπη των Περιφερειών) κατέχει κεντρικό ρόλο στην υλοποίηση των κοινοτικών και εθνικών πολιτικών.

Για την κατάρτιση, ωστόσο, και την υλοποίηση ολοκληρωμένων σχεδίων τοπικής ανάπτυξης απαιτείται η εξειδίκευση των στρατηγικών κατευθύνσεων σε περιφερειακή κλίμακα και, στη συνέχεια, στις χωρικές ενότητες με ομοιογενή χαρακτηριστικά. Με τη μεθοδολογία αυτή θα εξειδικευτούν οι κατευθύνσεις που αφορούν τον παράκτιο, αγροτικό, ορεινό, αστικό και μητροπολιτικό χώρο σε

σημείο που να μπορούν να τροφοδοτήσουν και να κατευθύνουν τα Γενικά Σχέδια Τοπικής Ανάπτυξης.

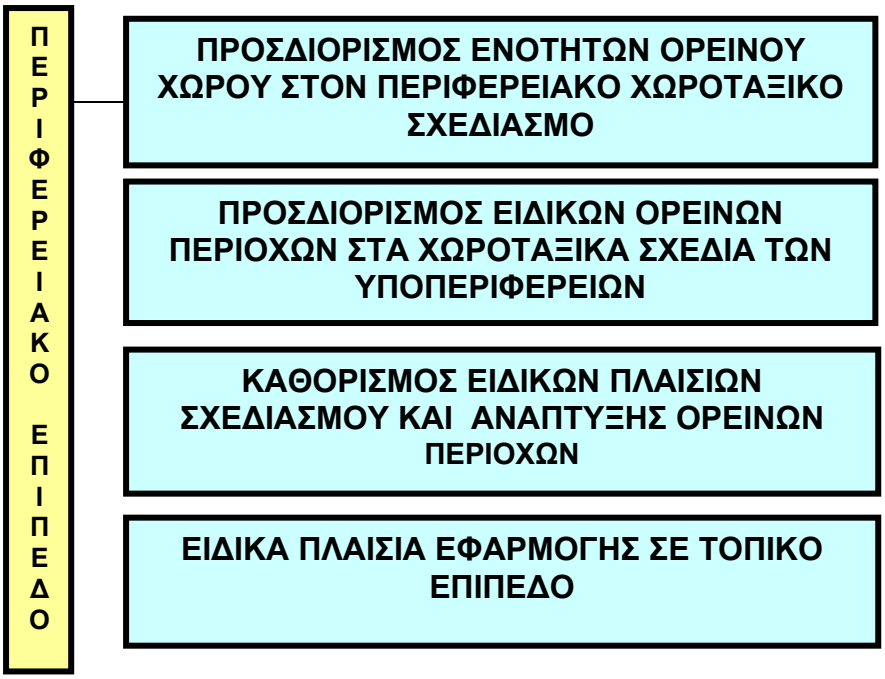
Ο χωροταξικός και αναπτυξιακός σχεδιασμός για τις ορεινές περιοχές αποβλέπει στη συγκρότηση χωρο-οικονομικών ενοτήτων με ανθρωπογενείς και φυσικούς πόρους, ικανούς να αντισταθούν στη διαδικασία περιθωριοποίησης, που βρίσκεται σε εξέλιξη.

Η ιδιόμορφη γεωμορφολογία και η διαφοροποίηση των φυσικών πόρων, σε συνδυασμό με την έλλειψη βασικών έργων υποδομής και ανθρωπογενών πόρων, καθιστούν την επιτυχία του επιχειρήματος αυτού εξαιρετικά δύσκολη. Για την καλύτερη μελέτη των ορεινών περιοχών, αλλά και την καλύτερη σύνδεση με τον αγροτικό ή αστικό χώρο, που γειτνιάζει άμεσα και με τον οποίο αναπτύσσονται σημαντικές κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις, οι ορεινές περιοχές, σε πολλές περιπτώσεις, περιλαμβάνουν ευρύτερα διοικητικά όρια, μέσα στα οποία ολοκληρώνονται τα τοπικά οικονομικά και παραγωγικά συστήματα.

Το Σχέδιο Ανάπτυξης Ορεινού - Χώρου (ΣΑΟΧ) του Γ' ΚΠΣ προτείνει την ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών ως ξεχωριστό υποπρόγραμμα κάθε Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος περιλαμβάνοντας σχετικά μέτρα και δράσεις. Το ζητούμενο είναι ο χωρικός και λειτουργικός συντονισμός των πολιτικών σε επίπεδο σχεδιασμού, αλλά και υλοποίησης. Βασικοί άξονες του προγράμματος είναι:

- Ο μετασχηματισμός του πρωτογενή τομέα
- Η ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού
- Η στήριξη οικοτεχνίας και βιοτεχνίας
- Η βελτίωση των τεχνικών υποδομών
- Η ενίσχυση των ορεινών κέντρων ανάπτυξης

Η διάρθρωση του σχεδιασμού των ορεινών περιοχών σε περιφερειακό επίπεδο είναι:

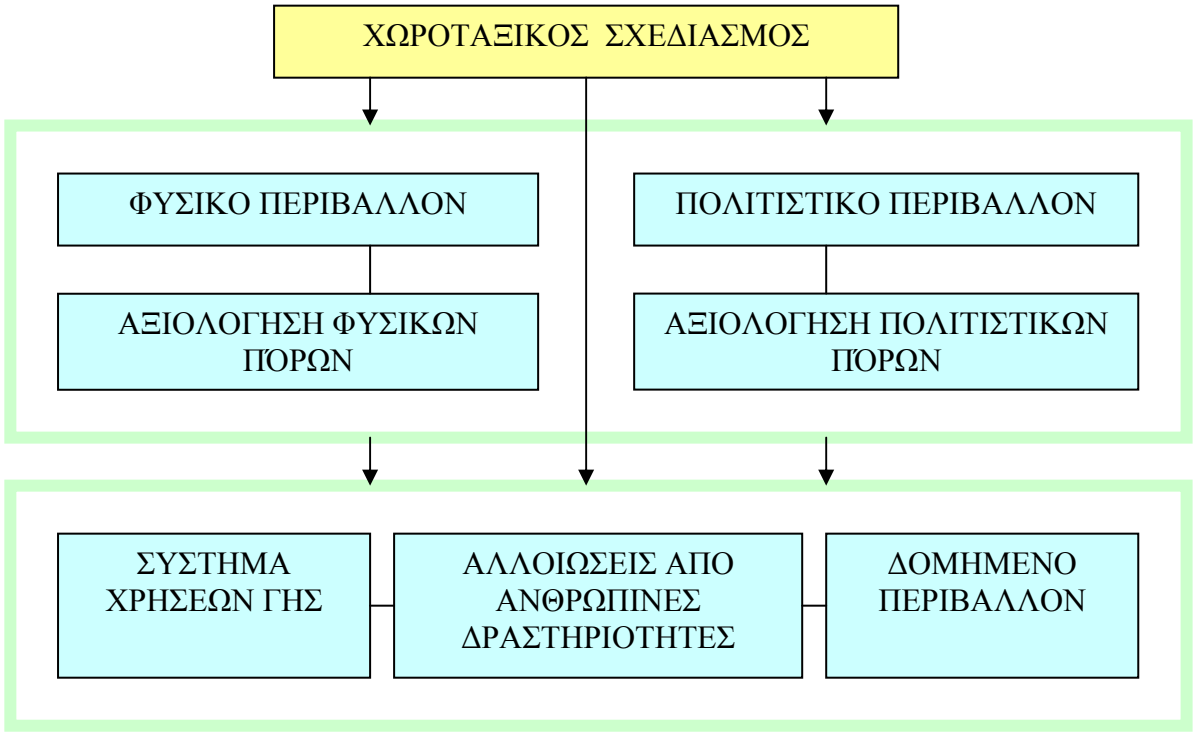

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ
ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΕΝΟΤΗΤΩΝ ΟΡΕΙΝΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΟΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ
ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΕΙΔΙΚΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΣΤΑ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΤΩΝ ΥΠΟΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ
ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΕΙΔΙΚΩΝ ΠΛΑΙΣΙΩΝ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ
ΕΙΔΙΚΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

5.4 ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

5.4.1 Αρχές προστασίας φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος

Ο χωροταξικός σχεδιασμός για την προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος πρέπει να διακρίνεται από μια συνθετική μεθοδολογία, ώστε το προτεινόμενο πλαίσιο χρήσεων γης να απηχεί τη δομή του φυσικού χώρου και τις βελτιώσεις που απαιτούνται για να αντιμετωπιστούν οι προκαλούμενες από την ανθρώπινη δραστηριότητα μεταβολές και αλλοιώσεις (*Gregotti V, 4*), εφόσον οι τελευταίες δεν πρέπει να προκαλούν στη δομή του φυσικού περιβάλλοντος μη αναστρέψιμες βλάβες (*Macston F, 9*).

Ο σχεδιασμός που υιοθετείται δεν πρέπει να είναι άκαμπτος, αλλά να βασίζεται σε ένα ευέλικτο δίκτυο πληροφοριών, όπου, εκτός από τα δεδομένα του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, πρέπει να εισάγονται και οι ανθρωπογενείς χρήσεις και δραστηριότητες, όπως φαίνεται παρακάτω:

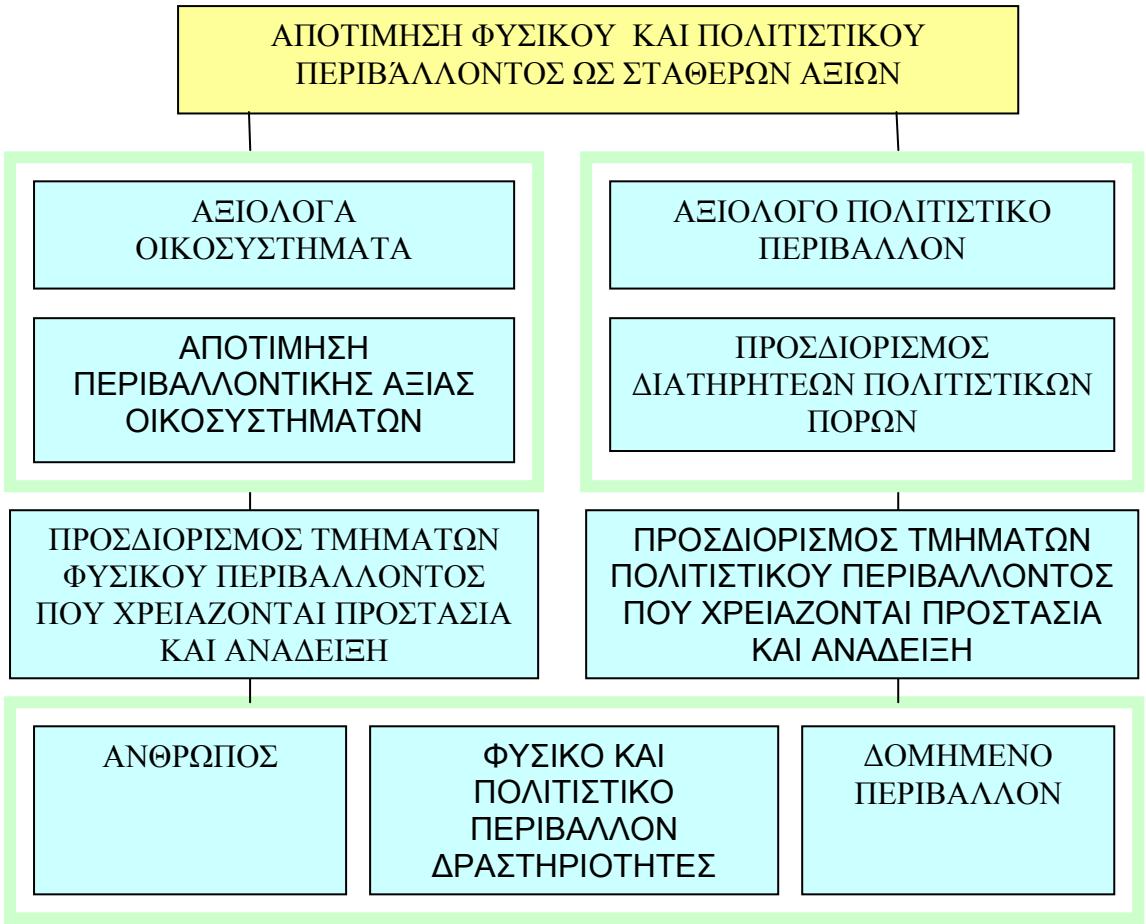

Πολλά από τα δεδομένα που αφορούν το φυσικό περιβάλλον έχουν χαρακτηριστικά που παραμένουν αναλλοίωτα για μεγάλο χρονικό διάστημα, ενώ ορισμένες παράμετροι που αφορούν τον σχεδιασμό του χώρου διακρίνονται για την ευκολία μεταβολής τους.

Με τη μεθοδολογία που υιοθετείται εξασφαλίζεται συνεκτικότητα ανάμεσα στον σχεδιασμό του χώρου και στις βασικές συνιστώσες του φυσικού περιβάλλοντος που είναι ανελαστικές. Κομβικά σημεία του σχεδιασμού είναι:

- Ο προσδιορισμός των παραμέτρων του φυσικού περιβάλλοντος που συνθέτουν τα αξιόλογα οικοσυστήματα.
- Ο προσδιορισμός της περιβαλλοντικής αξίας των οικοσυστημάτων (*Maciocco G, 7*).
- Η ανάπτυξη του συστήματος δράσεων που θα ενσωματώνει τη διάσταση του δομημένου περιβάλλοντος στις προτάσεις χωρικής οργάνωσης.

Η ανάλυση, δηλαδή, των παραμέτρων του φυσικού περιβάλλοντος δεν αποβλέπει στην εκτίμηση των χαρακτηριστικών των μεμονωμένων πόρων, αλλά στον προσδιορισμό των σχέσεων άνθρωπος – περιβάλλον – δραστηριότητες, όπως φαίνεται παρακάτω:

Η θεώρηση του φυσικού περιβάλλοντος ως ενός υλικού αγαθού μέσα στο οποίο ενσωματώνεται η παρουσία και η δράση του ανθρώπου (*Heidegger M, 3*) είναι η μόνη που μπορεί να εμπλέξει στον σχεδιασμό τις φυσικές επιστήμες, τη χωροταξία, την οικονομία, την κοινωνιολογία κλπ. (*Mangani G, 10*). Οι αρνητικές μεταβολές που επήλθαν κατά τις τελευταίες δεκαετίες στο φυσικό περιβάλλον έγιναν αιτία για την ανάπτυξη μιας περιβαλλοντικής ευαισθησίας. Η διαδικασία, λοιπόν, αποτίμησης της αξίας του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος μεταβλήθηκε σταδιακά σε προτεραιότητα του σχεδιασμού.

Η μελέτη του πολιτιστικού περιβάλλοντος δημιουργεί μια σειρά από ειδικά προβλήματα, όπως π.χ. η αποτίμηση της αξίας του με οικονομικούς όρους. Σε αντίθεση με τις μεθόδους που αφορούν τη μελέτη των περιβαλλοντικών επιπτώσεων στο φυσικό περιβάλλον και έχουν φτάσει σε επίπεδο ωριμότητας, (*Nijkamp P, 11*), το πολιτιστικό περιβάλλον συνδέεται με τον χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό μέσω των δραστηριοτήτων που μπορούν να αναπτυχθούν σε αυτό με οικονομικούς δείκτες (*Nijkamp P, 12*). Η χρήση, όμως, των πολιτιστικών πόρων ως παραγόντων οικονομικής ανάπτυξης δεν μπορεί να είναι γενικευμένη και υπόκειται σε μια σειρά από περιορισμούς.

Ο καθορισμός και η ένταση των χρήσεων, η ανάπτυξη των οποίων είναι συμβατή με το πολιτιστικό περιβάλλον, αποτελεί αντικείμενο ενασχόλησης ειδικών επιστημών. Η αξία των μνημείων, για παράδειγμα, είναι ταυτόχρονα ιστορική και καλλιτεχνική, γι' αυτό και οι πολιτιστικές αξίες είναι στενά συνδεδεμένες με το περιβάλλον όπου αναπτύσσονται. Κατά συνέπεια, η σύγχρονη αξία του πολιτιστικού περιβάλλοντος, που αντιπροσωπεύεται από την αξία της χρήσης, πολλές φορές δεν είναι συμβατή με τον ιδιαίτερο χαρακτήρα αυτών των αγαθών (*Gregotti V, 5*).

Η πορεία από τον περιβαλλοντικό έλεγχο στον σχεδιασμό του φυσικού περιβάλλοντος περνά μέσα από την μελέτη του τελευταίου, ώστε να θεωρείται μια ολοκληρωμένη φυσική ενότητα.

Η ανάλυση των περιβαλλοντικών πόρων και η αξιολόγησή τους οδηγεί αναπόφευκτα σε εκτίμηση των συμβατών σε αυτούς χρήσεων γης (*Gregotti V 5*).

Η προσθήκη άλλων παραμέτρων, όπως αυτών που αφορούν το πολιτιστικό περιβάλλον, αλλά και τις άλλες ανθρώπινες δραστηριότητες, οδηγεί στην εξακρίβωση των τάσεων αλλαγής που παρατηρούνται στην κατάσταση

του περιβάλλοντος. Σε επόμενο στάδιο, αναζητούνται τα στοιχεία που θα συνδέσουν τις περιβαλλοντικές αξίες με τον γενικότερο σχεδιασμό και προγραμματισμό και γίνεται ο προσδιορισμός των τμημάτων του φυσικού περιβάλλοντος που χρειάζονται προστασία και ανάδειξη, σύμφωνα με τις κοινοτικές οδηγίες και την εθνική νομοθεσία.

Επειδή οι περιοχές αυτές σε πολλές περιπτώσεις είναι ασυνεχείς ή σχηματίζουν νησίδες σε ζώνες έξαρσης των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, καταβάλλεται προσπάθεια για να επιτευχθεί μία συνέχεια του φυσικού περιβάλλοντος μέσω διαδρομών επικοινωνίας. Η μεθοδολογία αυτή συσχετίζεται και με το σύστημα αστικών συγκεντρώσεων, το οποίο, ιδιαίτερα στις παράκτιες παρόδιες και περιαστικές περιοχές, διακρίνεται για τη γραμμικότητά του.

Μετά τη φάση της ανάλυσης, όπου αναγνωρίζονται και κατατάσσονται οι φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι, επακολουθεί ένα στάδιο οριστικοποίησης των αποφάσεων, με βάση διάφορα κριτήρια, όπως:

- Υφιστάμενο σύστημα χρήσεων γης που κρίνεται σε σχέση με τη συμβατότητά του με τις αρχές διατήρησης
- Εκτίμηση περιβαλλοντικών αξιών, με βάση κριτήρια σπανιότητας, κατάστασης φυσικού περιβάλλοντος, κινδύνων υποβάθμισης κλπ.
- Καταγραφή κινδύνων από ανθρώπινες δραστηριότητες, υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας των οικοσυστημάτων κ.ά.
- Οικονομικοί και κοινωνικοί παράγοντες που επηρεάζουν τον σχεδιασμό
- Κανονιστικοί όροι με τους οποίους παράγεται το δομημένο περιβάλλον

Ο σχεδιασμός του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, σε πρώτο στάδιο, μελετά ξεχωριστά τις παραμέτρους που αφορούν τους φυσικούς – πολιτιστικούς πόρους και τις ανθρωπογενείς δραστηριότητες, ενώ, στη συνέχεια, ενοποιεί τις παραμέτρους αυτές μέσω των εργαλείων του σχεδιασμού του χώρου. Οι προτάσεις που προκύπτουν δεν μορφοποιούνται μέσω ενός άκαμπτου σχεδίου, αλλά μέσω ενός ευρέως πλαισίου εναλλακτικών λύσεων

(*Maciocco G 6, 8*), που στηρίζεται σε ένα ευέλικτο σύστημα συλλογής και επεξεργασίας πληροφοριών.

Όλα τα παραπάνω στηρίζονται στην αυστηρή τήρηση των κανόνων προστασίας της δομής του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Ειδικότερα, ορίζονται:

- Ένα ιεραρχικό σύστημα που αφορά το φυσικό περιβάλλον, τη φέρουσα ικανότητά του και τα βασικά ποιοτικά ή οριζόμενα με άλλες παραμέτρους (σπανιότητα κλπ.) στοιχεία του που πρέπει να διατηρηθούν.
- Ένα δεύτερο σύστημα που αφορά το πολιτιστικό περιβάλλον και τους τρόπους ένταξής του στη σύγχρονη αναπτυξιακή διαδικασία (*Gambi L, 6*).
- Ένα τρίτο σύστημα που αφορά τις εντατικές χρήσεις που αναπτύσσονται από τον άνθρωπο (γεωργία, μεταποίηση, τουρισμός, αναψυχή), καθώς και το βασικό σύστημα αστικοποίησης του χώρου.

Από τον καθορισμό των παραπάνω συστημάτων και τη μελέτη των μεταξύ τους σχέσεων προκύπτει ένα προτεινόμενο πλαίσιο χρήσεων γης συμβατό με την προστασία και ανάδειξη των φυσικών και πολιτιστικών πόρων. Βασικοί άξονες του σχεδιασμού είναι:

- Ο καθορισμός των φυσικών πόρων και των περιβαλλοντικών αγαθών, των οποίων κρίνεται απαραίτητη η διατήρηση σε καθεστώς απόλυτης προστασίας.
- Ο καθορισμός των φυσικών πόρων που υφίστανται την πίεση των ανθρωπογενών δραστηριοτήτων (γεωργία, μεταποίηση, έργα υποδομής, οικιστική χρήση) - κρίνεται απαραίτητη η λήψη μέτρων για την ένταση της επιτρεπόμενης χρήσης στο πλαίσιο του χωροταξικού σχεδιασμού.
- Ο καθορισμός των πολιτιστικών αγαθών που χρειάζονται προστασία και ανάδειξη.
- Οι μεθοδολογίες ανάπτυξης δραστηριοτήτων (τουρισμός, αναψυχή, πολιτισμός κλπ.) συμβατών με τον ιδιαίτερο χαρακτήρα των πολιτιστικών αγαθών.

Με όλα τα παραπάνω επιτυγχάνεται η διαμόρφωση μιας συνολικής εικόνας του χωρικού συστήματος όπου έχουν ενσωματωθεί οι ανθρώπινες δραστηριότητες και μπορεί να διαμορφωθεί ένας χωροταξικός σχεδιασμός που να προσαρμόζεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά προστασίας, αλλά και ανάδειξης του φυσικού και του πολιτιστικού περιβάλλοντος.

5.4.2 Διαχείριση και ανάπτυξη φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς

Ο φυσικός πλούτος και η αξιόλογη πολιτιστική κληρονομιά που διαθέτει η Ευρώπη και η χώρα μας κινδυνεύουν από την ένταση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Το φυσικό και το πολιτιστικό περιβάλλον χαρακτηρίζεται από εξαιρετικό πλούτο και ποικιλομορφία και εξαπλώνεται σε ολόκληρο τον γεωγραφικό χώρο, από τα βουνά και τα αγροτικά τοπία μέχρι τις ιστορικές πόλεις και τις ακτές.

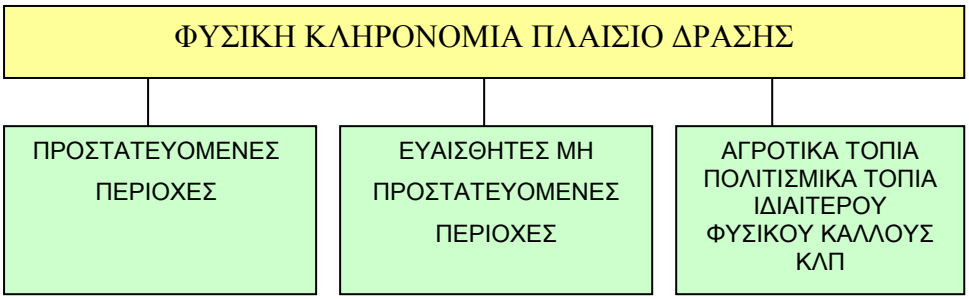
Η αναπτυξιακή προσέγγιση θεωρείται θετικότερη από την παρέμβαση μέσω αυστηρών προστατευτικών μέτρων. Τα μέτρα προστασίας μπορούν να καλύψουν μικρό μόνο τμήμα της κληρονομιάς αυτής, ενώ για το υπόλοιπο οι αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης απαιτούν μια δημιουργικότερη προσέγγιση, η οποία θα στηρίζεται στη μεταστροφή της τάξης εγκατάλειψης, υποβάθμισης και φθοράς που κυριαρχεί σήμερα, σε πολλές περιπτώσεις. Επιπλέον, η πολιτιστική και φυσική κληρονομιά αποτελεί ένα μοναδικό οικονομικό αγαθό, το οποίο έχει ανάγκη από προστασία, προσεκτική διαχείριση και ανάπτυξη.

Η ποιότητα του περιβάλλοντος αποκτά ολοένα μεγαλύτερη σημασία, όχι μόνο στο πλαίσιο των χρήσεων αναψυχής, τουρισμού και πολιτισμού, αλλά και ως παράγοντας εγκατάστασης νέων οικονομικών δραστηριοτήτων υψηλού επιπέδου.

Το αξιόλογο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον αποτέλεσε σημαντικό συντελεστή ανάπτυξης της τουριστικής βιομηχανίας, αλλά θα πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη προσοχή στη συνετή διαχείριση και ανάπτυξη των πλεονεκτημάτων του. Ιδιαίτερη βαρύτητα πρέπει να δοθεί στις παρακάτω κατευθύνσεις:

<u>Διατήρηση και ανάπτυξη της φυσικής κληρονομιάς.</u>

Η φυσική κληρονομιά απαιτεί την ανάπτυξη δράσεων προσαρμοσμένων στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της. Στο πλαίσια αυτό διακρίνουμε τρία είδη περιοχών: τις προστατευόμενες, τις ευαίσθητες αλλά μη προστατευόμενες περιοχές και αγροτικά–πολιτισμικά τοπία:

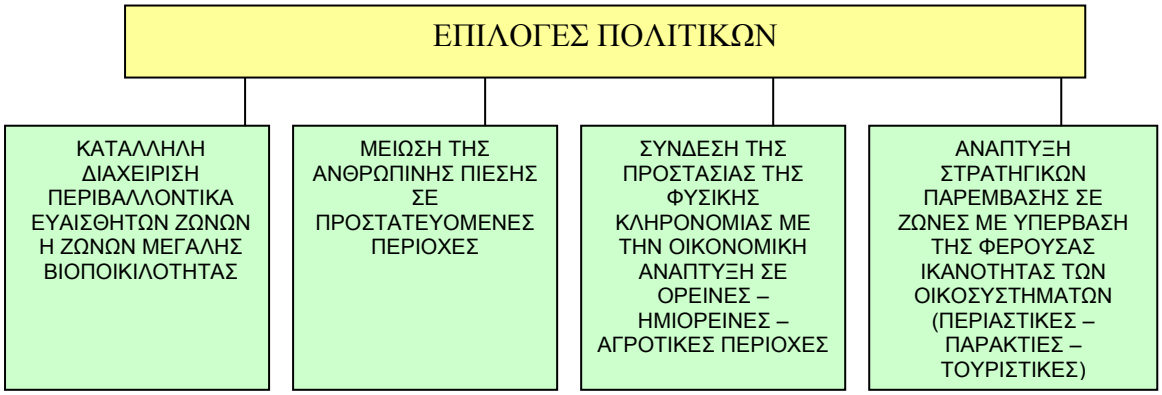

Ο σχεδιασμός του χώρου μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη διατήρηση και την ανάπτυξη της φυσικής κληρονομιάς. Έτσι, όσον αφορά τις προστατευόμενες περιοχές, θα πρέπει αυτές να ενταχθούν στο περιβαλλοντικό Δίκτυο Natura 2000 και στο δίκτυο των υγροβιότοπων της Συνθήκης Ramsar.

Οι παρεμβάσεις στις ζώνες απόλυτης προστασίας θα πρέπει να συνοδεύονται από ένα σχέδιο διαχείρισης ευαίσθητων αλλά μη προστατευόμενων περιοχών, όπως ορεινές – ημιορεινές, φθίνουσες αγροτικές, παραθαλάσσιες, αστικές ή τουριστικές περιοχές. Στις ευρύτερες αυτές ζώνες χωροθετούνται και νησίδες ιδιαίτερου ενδιαφέροντος, όπως αγροτικά – πολιτισμικά τοπία, τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, μνημεία της φύσης, αξιόλογες ακτές, ακρωτήρια, φυσικοί σχηματισμοί κ.ά., που επίσης χρειάζονται ιδιαίτερη προστασία και ανάδειξη.

Οι πολιτικές προστασίας δεν μπορούν ποτέ να δώσουν αποτελέσματα, χωρίς μια γενικότερη πολιτική οικονομικής ανάπτυξης που θα μεριμνά για τη διατήρηση των φυσικών πόρων και της ποιότητας ζωής. Η βελτιστοποίηση της χρήσης των ορεινών φυσικών ζωνών, η διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας, η κατασκευή των απαραίτητων τεχνητών υποδομών, η ανάπτυξη των τουριστικών περιοχών μέσα στα όρια της φέρουσας ικανότητας των φυσικών και τεχνητών πόρων, η βελτίωση του σχεδιασμού των αστικών κέντρων είναι στόχοι που απαιτούν δραστηριοποίηση.

Ο σχεδιασμός του χώρου και ιδιαίτερα η Χωροταξία μπορεί να διαδραματίσει σπουδαίο ρόλο στη διατήρηση και ανάδειξη της φυσικής κληρονομιάς, καθώς και στην προστασία από τις φυσικές καταστροφές. Η επιλογή των απαραίτητων πολιτικών έχει ως εξής:

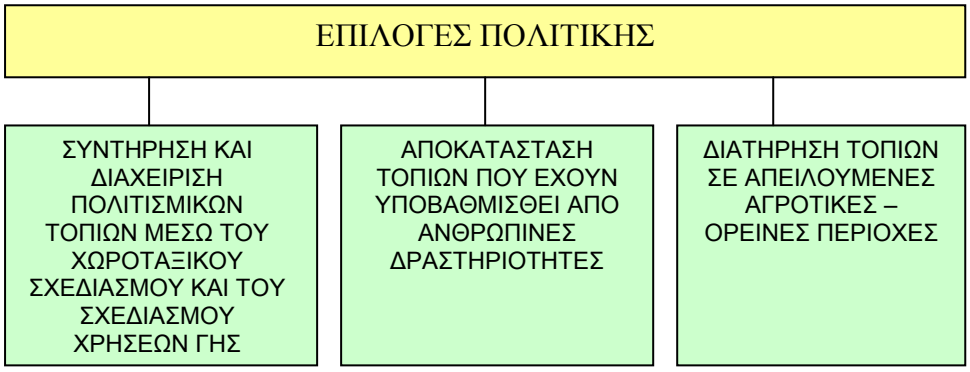

Συντήρηση και δημιουργική διαχείριση των πολιτισμικών τοπίων.

Η ποικιλομορφία των πολιτισμικών τοπίων αποτελεί πολύτιμη κληρονομιά. Αποτελούν ιστορικά τεκμήρια και έκφραση της αλληλεπίδρασης ανθρώπου – φύσης. Τα τοπία αυτά μπορούν να ενταχθούν στη νέα οικονομική πραγματικότητα λειτουργώντας ως τουριστικά αξιοθέατα, απαιτούν όμως εξειδικευμένη διαχείριση. Από τον τεράστιο αριθμό πολιτισμικών τοπίων μόνο ένα μικρό μέρος μπορεί να προστατευτεί. Τα αγροτικά ή ορεινά τοπία, αν και αποτελούν τεκμήρια της πολιτιστικής κληρονομιάς, για να μπορέσουν να διατηρηθούν, θα πρέπει να αντιμετωπιστούν τα δομικά προβλήματα ευρύτερων αγροτικών ή ορεινών περιοχών, όπως η εγκατάλειψη, η υποβάθμιση, η μετανάστευση του ανθρώπινου δυναμικού κλπ.

Οι πολιτικές που ασκούνται πάσχουν, σε πολλές περιπτώσεις, από έλλειψη συντονισμού και σαφών στόχων. Οι πολιτικές αυτές πρέπει να εντάσσονται σε μια ολοκληρωμένη στρατηγική, η οποία να είναι ανοιχτή στις νέες εξελίξεις και να στοχεύει στην εξασφάλιση ενός αρμονικού και συνεκτικού περιβάλλοντος.

Η αντιμετώπιση καταστάσεων, όπως η ανθρώπινη εγκατάλειψη και η υποβάθμιση τεράστιων αγροτικών και ορεινών περιοχών, απαιτεί την εφαρμογή σύνθετων στρατηγικών, αφού η ανάπτυξη εναλλακτικών δραστηριοτήτων, όπως ο τουρισμός, δεν αρκεί. Απαιτείται, λοιπόν, η διατήρηση τμήματος των καλλιεργειών και η αύξηση των δασών και των φυσικών πόρων. Η επιλογή των απαραίτητων για τη συντήρηση και διαχείριση των πολιτισμικών τοπίων πολιτικών έχει ως εξής:

Η κατηγοριοποίηση του περιφερειακού χώρου σε ομοιογενείς χωρικές ενότητες (παράκτιος, ορεινός, ημιορεινός, πεδινός, αστικός χώρος), με στόχο την ανάπτυξη μεθοδολογιών σχεδιασμού και παρεμβάσεων που να ανταποκρίνονται καλύτερα στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους μέσω του χωροταξικού σχεδιασμού, αποτελεί την πλέον ενδεδειγμένη μεθοδολογική προσέγγιση για την προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Η προώθηση εξειδικευμένων στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των περιοχών αυτών χρήσεων γης και διαχειριστικών καθεστώτων, καθώς και η διάθεση σημαντικών οικονομικών και τεχνικών μέσων αποτελούν τις απαραίτητες για την επιτυχία του σχεδιασμού προϋποθέσεις.

Τα πάγια προβλήματα που αντιμετωπίζονται στη διαχείριση του ενδιαφέροντος φυσικού, ιστορικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος συνδυάζονται με την υπερανάπτυξη στον παράκτιο χώρο και τη στασιμότητα ή την εγκατάλειψη στον αγροτικό και ορεινό. Το αξιόλογο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον πρέπει να καταταγεί σε ομοιογενείς κατηγορίες. Σε ό,τι αφορά το παραδοσιακό δομημένο περιβάλλον, διακρίνουμε τρεις κατηγορίες οικισμών:

- Μεμονωμένους οικισμούς ή ομάδες οικισμών που με την αλλαγή των οικονομικών δομών, συρρικνώνονται ή εγκαταλείπονται, με αποτέλεσμα η διατήρησή τους να ανάγεται σε χωροταξικό και αναπτυξιακό πρόβλημα.
- Παλιά κεφαλοχώρια που διατηρούν τον χαρακτήρα τους και ο ιστορικός πυρήνας αποτελεί το κέντρο του οικισμού. Απαιτείται ειδική χωροταξική και πολεοδομική αντιμετώπιση, συνήθως θέσπιση Ζώνης Οικιστικού Ελέγχου και διαχειριστικά σχέδια για την ένταξή τους σε σύγχρονα δίκτυα περιήγησης, αναψυχής και τουρισμού.
- Τμήματα μεγάλων αστικών κέντρων που διατηρούν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα τους. Για την επιβίωσή τους, απαιτείται η λήψη συντονισμένων οικονομικών, πολεοδομικών και νομοθετικών μέτρων.

Σημαντικά είναι, ακόμα, τα δείγματα βιομηχανικής ή αστικής αρχιτεκτονικής, καθώς και μεμονωμένων μνημείων ή άλλων κατασκευών. Επίσης, το διαμορφωμένο από τον άνθρωπο περιβάλλον που δημιουργεί πολιτισμικά τοπία αποτελεί συστατικό στοιχείο του πολιτιστικού αποθέματος, για το οποίο δεν έχει ληφθεί μέχρι σήμερα καμία μέριμνα.

Η Κ. Μακεδονία είναι ιδιαίτερα πλούσια σε ό,τι αφορά το φυσικό περιβάλλον (υγρότοποι, ποτάμια, λίμνες, τοπία) και κατέχει την πρώτη θέση σε εθνικό επίπεδο, αλλά και όσον αφορά τα μνημεία και τους αρχαιολογικούς χώρους, αφού διαθέτει μια ποικιλία εξαιρετικού πολιτιστικού αποθέματος όλων των ιστορικών περιόδων (Δίον, Βεργίνα, Πέλλα, Όλυνθος, Βυζαντινή Θεσσαλονίκη, Βέροια, Άγ. Όρος κλπ.). Ο σημαντικός ρόλος της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι τα μουσεία, οι αρχαιολογικοί χώροι και τα μνημεία της παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον και αποτελούν σημαντικό πόλο έλξης.

Η παρέμβαση στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον μέσω χωροταξικού σχεδιασμού έγινε απαραίτητη, λόγω των επιπτώσεων των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, οι οποίες ευθύνονται για την αλόγιστη αστική ανάπτυξη που κατέστρεψε τον παραδοσιακό πολεοδομικό και κτιριακό ιστό. Ο μαζικός τουρισμός υπερφόρτωσε και υποβάθμισε τους παράκτιους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους, συμβάλλοντας στην εγκατάλειψη των ορεινών περιοχών, λόγω οικονομικών και δημογραφικών αλλαγών.

Η υποβάθμιση των οικοσυστημάτων στις παράκτιες και περιαστικές περιοχές και η εγκατάλειψη στις ορεινές έχουν προκαλέσει τεράστια προβλήματα υποβάθμισης των φυσικών και πολιτιστικών πόρων. Στο πλαίσιο αυτό είναι απαραίτητη η υιοθέτηση ενός χωροταξικού σχεδιασμού που θα προστατεύει τους πόρους αυτός και θα είναι εξαιρετικά ευέλικτος και διαφοροποιημένος, ώστε να προσαρμόζεται στις διαφορετικές ενότητες του περιφερειακού χώρου, ανάλογα με τον ιδιαίτερο χαρακτήρα και τα προβλήματα καθεμιάς από αυτές.

Ο σχεδιασμός, πέρα από την εξειδίκευσή του στις διάφορες χωρικές ενότητες, πρέπει επίσης να ενσωματώνει γενικές αρχές, όπως:

- Προστασία και ορθολογική διαχείριση των πολιτιστικών πόρων
- Βελτίωση των πολιτιστικών υποδομών
- Αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού
- Ανάπτυξη συνθετικών δράσεων με άλλους τομείς, όπως τουρισμός, περιήγηση, εκπαίδευση κλπ.
- Ανάπτυξη πολιτιστικών δικτύων σε διεθνές και εθνικό επίπεδο
- Προβολή της πολιτιστικής ταυτότητας

Είναι γεγονός ότι, ενώ στα δύο Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης, σε επίπεδο στόχων, διαπιστώνονται οι ελλείψεις και οι αδυναμίες, το επίπεδο υλοποίησης διακρίνεται από έλλειψη αποτελεσματικότητας, αφού οι δράσεις στερούνται συνοχής και οι διατιθέμενοι πόροι κατευθύνονται στην ανάδειξη του μητροπολιτικού πολιτιστικού ρόλου της Θεσσαλονίκης.

Η αποσύνδεση του προγράμματος του πολιτιστικού περιβάλλοντος από τον αναπτυξιακό και χωροταξικό σχεδιασμό εγκυμονεί σοβαρούς κινδύνους, αφού ο πολιτισμός ως μεμονωμένη δραστηριότητα κατατάσσεται σε χαμηλή σειρά προτεραιότητας. Στο Γ΄ ΚΠΣ η προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποκτά προτεραιότητα σε επίπεδο στόχων, χωρίς ωστόσο, και πάλι, να δρομολογούνται κατευθύνσεις για την υλοποίηση αυτής της πολιτικής. Ειδικότερα, εκτός από την επισήμανση των γενικών στόχων και την ομαδοποίησή τους σε άξονες δράσεων, απαιτείται η εξειδίκευση των ασκούμενων στις διάφορες χωρικές ενότητες πολιτικών, τομέας στον οποίο απαιτείται σημαντική προεργασία και έρευνα.

Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να εισαχθούν χωροταξικές, πολεοδομικές και άλλες εξειδικευμένες παράμετροι σχεδιασμού, με στόχο τη μεγαλύτερη αποδοτικότητα των προωθούμενων δράσεων τόσο στα προγράμματα ορεινών όγκων, όσο και σε αυτά των αστικών περιοχών.

ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΙΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
ΥΠΕΡΒΑΣΗ ΦΕΡΟΥΣΑΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑΣ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ
ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ
ΑΛΛΑΓΉ ΧΡΗΣΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΓΗΣ
ΥΠΕΡΜΕΤΡΗ ΑΥΞΗΣΗ ΟΙΚΙΣΤΙΚΩΝ ΙΣΤΩΝ ΑΛΟΓΙΣΤΗ ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΠΑΡΑΚΤΙΑΣ ΖΩΝΗΣ, ΑΥΘΑΙΡΕΤΗ ΔΟΜΗΣΗ ΜΕΓΑΛΑ ΕΡΓΑ ΥΠΟΔΟΜΗΣ

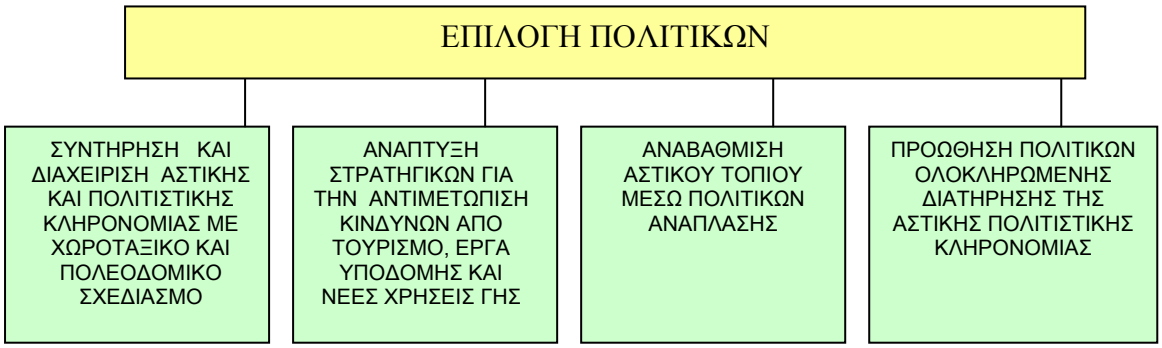

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ
ΑΠΟΡΡΟΦΗΣΗ ΟΙΚΙΣΤΙΚΩΝ ΠΙΕΣΕΩΝ ΑΠΟ ΥΠΑΡΧΟΝΤΕΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥΣ
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΑΡΑΛΙΑΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ
ΕΛΕΓΧΟΣ ΔΟΜΗΣΗΣ ΚΑΤΑ ΜΗΚΟΣ ΒΑΣΙΚΟΥ ΟΛΙΚΟΥ ΔΙΚΤΥΟΥ
ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΔΑΣΩΝ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΓΗΣ
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ 0ΙΚΟΤΟΠΩΝ ΒΙΟΤΟΠΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ

Συντήρηση και διαχείριση της αστικής πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ο πλούτος της αστικής κληρονομιάς είναι εξίσου σημαντικός με την ποικιλομορφία και πολιτιστική αξία των τοπίων. Η αστική κληρονομιά έχει μεγάλη σημασία για τον ευρωπαϊκό και ελληνικό πολιτισμό και απαιτούνται τεράστιοι πόροι για τη διατήρησή της. Η ιστορική οικιστική κληρονομιά στην Ελλάδα έχει υποστεί σοβαρές αλλοιώσεις, ενώ σημαντικά μειονεκτήματα αποτελούν η έλλειψη σύνδεσης των πολιτικών διατήρησης με τον πολεοδομικό σχεδιασμό και το καθεστώς έγγειας ιδιοκτησίας.

Η κατασκευή έργων υποδομής, αλλά και η προώθηση παρεμβάσεων ξένων προς τον χαρακτήρα των ιστορικών κέντρων και παραδοσιακών οικισμών, η εισαγωγή ακατάλληλων χρήσεων γης και η κερδοσκοπία καθιστούν απαραίτητη την προώθηση πολιτικών για τη δημιουργική διαχείριση των πολιτιστικών αστικών ιστών και την ένταξή τους στη σύγχρονη πραγματικότητα.

Μετά την αποτυχία της σύγχρονης πολεοδομίας να παραγάγει αξιόλογο δομημένο περιβάλλον, η παραδοσιακή αρχιτεκτονική μπορεί να συνεισφέρει τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της η ανθρώπινη κλίμακα και η αισθητική ποιότητα του δομημένου περιβάλλοντος. Η επιλογή των απαραίτητων για τη συντήρηση και δημιουργική διαχείριση της αστικής πολιτιστικής κληρονομιάς πολιτικών διαμορφώνεται σχηματικά ως εξής:

6. ΑΝΑΜΟΡΦΩΜΕΝΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

6.1 ΜΙΑ ΝΕΑ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

6.1.1 Βασικές αρχές και μεθοδολογικές αναπροσαρμογές

Με την ταχύτατη ανάπτυξη των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, που καλύπτουν πλέον το μεγαλύτερο τμήμα της γήινης επιφάνειας, η οργάνωση του χώρου αποκτά διευρυμένο ρόλο. Έτσι, αυξάνεται ταχύτατα η σημασία της χωροταξίας ως επιστήμης που ασχολείται με την οργάνωση του περιφερειακού χώρου. Η περιφερειακή ανάπτυξη, δηλαδή, η ανάπτυξη του περιφερειακού χώρου, συνδυάζει την έννοια της οικονομικής ανάπτυξης με την οργάνωση του χώρου στη βασική προγραμματική ενότητά του, που είναι η περιφέρεια, εφόσον αναφέρεται στη γενικότερη ρύθμιση των προβλημάτων της.

Στα προηγούμενα μέρη παρουσιάστηκαν οι αρχές σχεδιασμού του χώρου, με βάση τις διεθνείς και ευρωπαϊκές πολιτικές, καθώς και οι ελληνικές συνθήκες χωροταξικού σχεδιασμού, με τις διάφορες παραμέτρους (καθεστώς έγγειας ιδιοκτησίας, οικιστική πολιτική και πολιτική χρήσεων γης, πολεοδομικός–χωροταξικός και περιβαλλοντικός σχεδιασμός) που παίζουν καθοριστικό ρόλο.

Από τα παραπάνω εξήχθησαν χρήσιμα συμπεράσματα και, μέσα από την κριτική που ασκήθηκε, προέκυψε η ανάγκη ενός διαφοροποιημένου πλαισίου για τον σχεδιασμό περιφερειακού επιπέδου, στο οποίο θα ενσωματώνονται σε εφαρμόσιμη κλίμακα οι αρχές χωρικής οργάνωσης και βιώσιμης ανάπτυξης. Προέκυψε, δηλαδή, η ανάγκη διαμόρφωσης ενός χωροταξικού περιφερειακού σχεδιασμού, ο οποίος δεν θα βασίζεται μόνο σε μια μεθοδολογία στρατηγικών κατευθύνσεων, αλλά θα επιδιώκει τη διαμόρφωση ενός πιο αποκεντρωμένου και περιφερειακά συγκροτημένου προτύπου, που θα διασφαλίζει βιωσιμότητα και ισόρροπη ανάπτυξη των διαφόρων κατηγοριών ομοιογενών χωρικών ενοτήτων που συνθέτουν τον ελληνικό περιφερειακό χώρο

Γι΄ αυτόν τον λόγο, στο τελευταίο στάδιο της ερευνητικής αυτής προσέγγισης αναπτύσσεται μια μεθοδολογία χωροταξικού σχεδιασμού που θέτει νέες βάσεις στο σχεδιασμό του περιφερειακού χώρου εντάσσοντας σε ένα ενιαίο πλαίσιο τις παραμέτρους της αναπτυξιακής διαδικασίας και τις παραμέτρους προστασίας του περιβάλλοντος, σύμφωνα με τις αρχές της βιωσιμότητας.

Η ολοκληρωμένη και βιώσιμη ανάπτυξη του ελληνικού χώρου, απαραίτητη για την ενσωμάτωση της χώρας στο νέο διεθνοποιημένο και ανταγωνιστικό περιβάλλον, απαιτεί τη διαμόρφωση ενός πλαισίου εθνικού, αλλά και περιφερειακού σχεδιασμού που θα διέπεται από αρχές ανταγωνιστικότητας και βιωσιμότητας και θα εγγυάται μια ολοκληρωμένη διαχείριση του χώρου, τη συμπληρωματικότητα των μέσων και πολιτικών παρέμβασης, τη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα των δράσεων και τη βέλτιστη αξιοποίηση των διατιθέμενων πόρων.

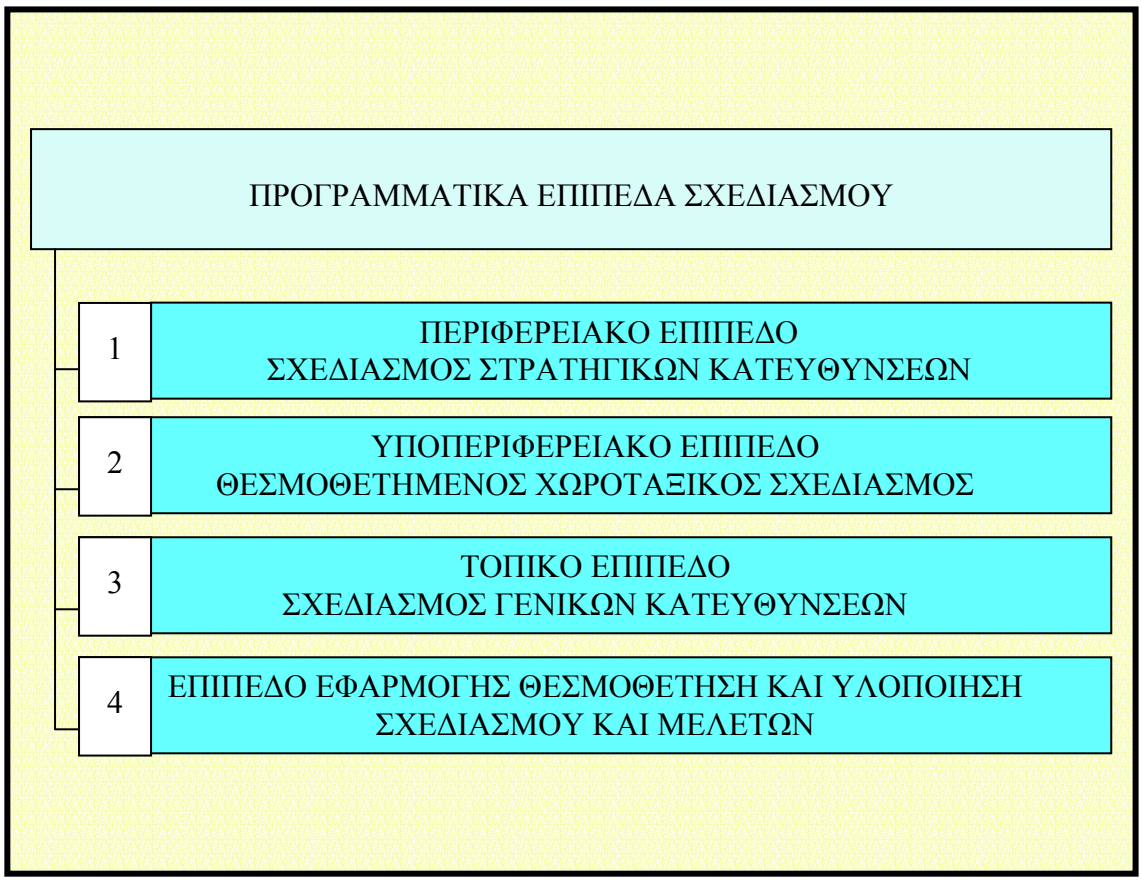
Με τον καθορισμό των περιφερειών ως βασικού προγραμματικού κυττάρου σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ευρώπη των Περιφερειών), τα χωροταξικά σχέδια των περιφερειών αποκτούν αυξημένη σπουδαιότητα, που στηρίζεται στη δυνατότητά τους να ασκήσουν προγραμματισμό - σχεδιασμό και να προωθήσουν σημαντικές αναπτυξιακές δράσεις. Από την ανάλυση, όμως, των παραμέτρων του συστήματος χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα προέκυψε αδυναμία του θεσμοθετημένου νομοθετικού πλαισίου να στηρίξει τις δράσεις που αντιμετωπίζουν τα πάγια προβλήματα οργάνωσης του χώρου.

Αποτελεί, λοιπόν, επιτακτική ανάγκη ένας σχεδιασμός σε περιφερειακή κλίμακα, ο οποίος θα υπερβαίνει την αδυναμία επίτευξης των στόχων, η οποία χαρακτηρίζει μέχρι σήμερα τον σχεδιασμό στρατηγικών κατευθύνσεων. Ο σχεδιασμός αυτός υιοθετεί την κλίμακα της περιφέρειας ως βασικής μονάδας αναφοράς, αλλά μεταθέτει την προσπάθεια σχεδιασμού και επίτευξης των στόχων σε υποπεριφερειακό επίπεδο διαφοροποιώντας ορισμένες ομοιογενείς ενότητες του περιφερειακού χώρου, με βάση γεωλογικά, υδρολογικά, γεωγραφικά, οικονομικά, κοινωνικά και άλλα κριτήρια.

Ο προσδιορισμός των υποπεριφερειακών αυτών ενοτήτων, οι οποίες λειτουργούν ως ολοκληρωμένες χωρικές υποενότητες, μπορούν με εφαρμογή των καταλλήλων πολιτικών να συμβάλουν στην ισομερή ανάπτυξη του περιφερειακού χώρου, την αποκέντρωση των δραστηριοτήτων του και την αειφόρο διαχείριση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.

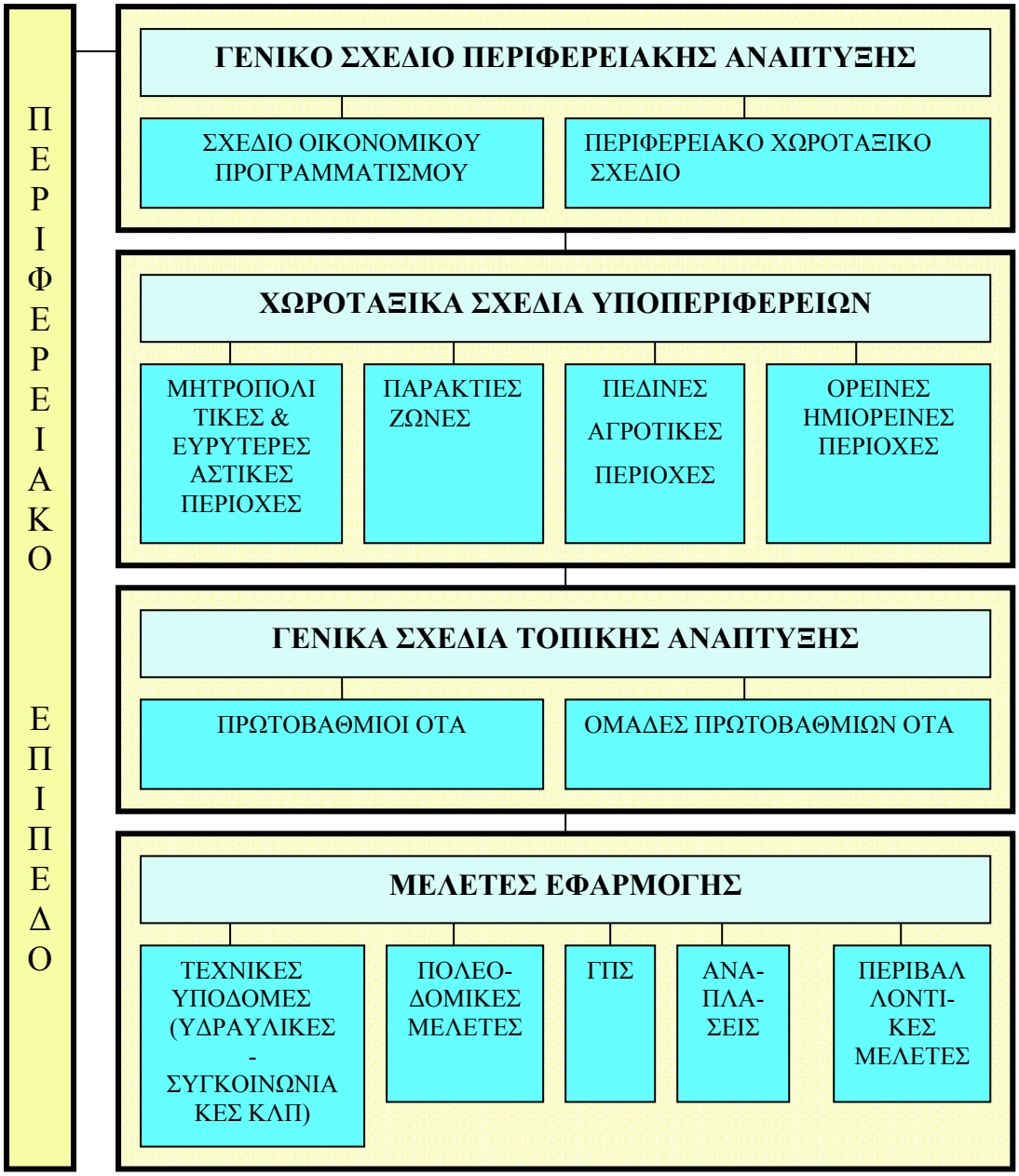
Υιοθετείται, λοιπόν, ένα νέο πλαίσιο για τα προγραμματικά επίπεδα σχεδιασμού σε περιφερειακή κλίμακα, όπου, εκτός από τον χωροταξικό σχεδιασμό των στρατηγικών κατευθύνσεων, δημιουργείται ένα υποπεριφερειακό επίπεδο, όπου σχεδιάζεται, αλλά και θεσμοθετείται ο χωροταξικός σχεδιασμός σε αναγνώσιμη κλίμακα (1:10.000 έως 1:50.000).

Επίσης, σε μικρότερη κλίμακα, στο τοπικό επίπεδο, είναι απαραίτητο να εκπονούνται γενικά σχέδια τοπικής ανάπτυξης που αντιστοιχούν σε δήμους ή ομάδες δήμων, ενώ έπεται το πολεοδομικό επίπεδο εφαρμογής, υλοποίησης και θεσμοθέτησης του σχεδιασμού, όπως φαίνεται παρακάτω.

Η μεθοδολογία αυτή σχεδιασμού σε περιφερειακό επίπεδο, χωρίς να απαιτεί νομοθετικές, θεσμικές ή άλλες αλλαγές, εισάγει στο πλαίσιο του ισχύοντος καθεστώτος λειτουργίας της διοίκησης ένα ολοκληρωμένο σύστημα ρυθμίσεων, το οποίο καλύπτει το σύνολο του περιφερειακού χώρου, από το γενικό σχέδιο περιφερειακής ανάπτυξης μέχρι την κλίμακα εφαρμογής. Περιλαμβάνει καινοτόμα στοιχεία, αφού συνδέει άμεσα τις χωρικές με τις αναπτυξιακές παραμέτρους του σχεδιασμού, λαμβάνοντας υπόψη τόσο τις ιδιαιτερότητες των χωρικών ενοτήτων που απαρτίζουν τον περιφερειακό χώρο, όσο και τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης. Δηλαδή, γίνεται προσπάθεια να διαμορφωθεί ένα μακροχρόνιο πρότυπο ανάπτυξης για τον περιφερειακό χώρο, ενώ προτείνεται μια νέα μορφή χωροταξικού σχεδιασμού, που εισάγει καινοτόμα στοιχεία, τα οποία μπορούν να οδηγήσουν σε μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα των δράσεων.

Για τον προσδιορισμό των υποπεριφερειακών ενοτήτων του περιφερειακού χώρου υιοθετείται σε γενικές γραμμές το πρότυπο που διατυπώνεται στο Γ΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (παράκτιες, ορεινές, αγροτικές, αστικές-μητροπολιτικές περιοχές) και εξετάζονται οι αρχές που διέπουν τον σχεδιασμό τους. Στη συνέχεια, γίνεται σύνθεση των δεδομένων που προκύπτουν με βάση τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης, τους ανθρωπογενείς – φυσικούς πόρους και το μακροχρόνιο πρότυπο ανάπτυξης της περιοχής, έτσι ώστε να προκύπτει μια διάρθρωση των ενοτήτων του περιφερειακού χώρου. Τέλος, για την τεκμηρίωση του παραπάνω προτεινόμενου σχήματος, επιχειρείται μια εφαρμογή των αρχών του σχεδιασμού στον γεωγραφικό χώρο της Περιφέρειας Κ. Μακεδονίας και αναλύονται τα οφέλη και τα καινοτόμα στοιχεία που θα προκύψουν από την οργάνωση σε υποπεριφερειακή κλίμακα, η οποία αποτελεί και τον ιστό που συνδέει τον σχεδιασμό με την κλίμακα εφαρμογής (τοπικό επίπεδο). Διαρθρώνεται, δηλαδή, ένα ολοκληρωμένο σύστημα σχεδιασμού σε περιφερειακό επίπεδο το οποίο απεικονίζεται παρακάτω:

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ
ΓΕΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΣΧΕΔΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ
ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΥΠΟΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΕΣ & ΕΥΡΥΤΕΡΕΣ ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ
ΠΑΡΑΚΤΙΕΣ ΖΩΝΕΣ
ΠΕΔΙΝΕΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ
ΟΡΕΙΝΕΣ ΗΜΙΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ
ΓΕΝΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΟΙ ΟΤΑ
ΟΜΑΔΕΣ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΩΝ ΟΤΑ
ΜΕΛΕΤΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ
ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ (ΥΔΡΑΥΛΙΚΕΣ - ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΚΕΣ ΚΛΠ)
ΠΟΛΕΟ-ΔΟΜΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ
ΓΠΣ
ΑΝΑ-ΠΛΑ-ΣΕΙΣ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙ-ΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

6.1.2 Αναδιάρθρωση του περιφερειακού σχεδιασμού στην Ελλάδα

Το περιεχόμενο και οι στόχοι του χωροταξικού σχεδιασμού προσδιορίζονται με σαφήνεια στην εισηγητική έκθεση του Ν. 2742/99 για τον χωροταξικό σχεδιασμό και την αειφόρο ανάπτυξη του *Υπουργείου Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (11).* Ειδικότερα, αναφέρεται ότι στρατηγικό στόχο αποτελεί η διαμόρφωση ενός αποκεντρωμένου και περιφερειακά συγκροτημένου προτύπου χωρικής ανάπτυξης, που θα διασφαλίζει τόσο την ταυτότητα, τον πλούτο και τις ιδιαιτερότητες των περιφερειών της χώρας, όσο και την κοινωνική, παραγωγική, πολιτισμική και περιβαλλοντική συνοχή της. Η προσπάθεια αυτή εντάσσεται σε μια πρόταση για την ολοκληρωμένη και βιώσιμη ανάπτυξη του εθνικού χώρου, που θα επιτρέψει την ένταξή του στο νέο, υπό διαμόρφωση διεθνές και εθνικό περιβάλλον.

Ο **στρατηγικός σχεδιασμός** ανάπτυξης του ελληνικού χώρου σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο μπορεί να αποτελέσει τη βάση για την εξασφάλιση της εσωτερικής συνοχής και συμπληρωματικότητας των παρεμβάσεων, της μεγαλύτερης αποτελεσματικότητας των ασκουμένων πολιτικών και της βέλτιστης αξιοποίησης των ευρωπαϊκών προγραμμάτων και χρηματοδοτήσεων. Μέσω του στρατηγικού σχεδιασμού θα επιτευχθεί ο συντονισμός των επιμέρους ενεργειών και η ένταξή τους σε μια θεώρηση που θα εγγυάται την ολοκληρωμένη και βιώσιμη διαχείριση του χώρου, καθώς και τη βέλτιστη αξιοποίηση του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος.

Η ελληνική χωροταξική πολιτική αποτελεί οργανικό κομμάτι της ευρωπαϊκής, η οποία, παρά τον μη δεσμευτικό χαρακτήρα της, ανάγεται πλέον σε αναπόσπαστο τμήμα της αναπτυξιακής διαδικασίας. Η λειτουργία της χώρας στο πλαίσιο που διαμορφώνουν η ενιαία ευρωπαϊκή αγορά, η οικονομική και νομισματική ένωση, αλλά και η άσκηση νέων πολιτικών, η διευρυνόμενη κινητικότητα του πληθυσμού, η εισροή μεταναστών και οι νέες τεχνολογίες θα επηρεάσει σημαντικά την οργάνωση του χωρικού συστήματος. Ο ελληνικός χώρος θα υποστεί αναδιαρθρώσεις, το χωρικό πρότυπο των οποίων θα πρέπει να καθοριστεί μέσω του χωροταξικού σχεδιασμού.

Σε περιφερειακό επίπεδο, επιδιώκεται η διαμόρφωση στρατηγικών κατευθύνσεων για την ολοκληρωμένη και βιώσιμη ανάπτυξη των περιφερειών. Μεταξύ των βασικών επιλογών του σχεδιασμού είναι η αντιμετώπιση των ανισοτήτων, η υποστήριξη και ο συντονισμός των αναπτυξιακών προγραμμάτων

και των επενδύσεων, η προστασία των φυσικών αποθεμάτων του περιβάλλοντος, των τοπίων και της πολιτιστικής κληρονομιάς κάθε περιφέρειας.

Το χωροταξικό σχέδιο καταγράφει και αξιολογεί τα δεδομένα του παραγωγικού και κοινωνικού χώρου και τις επιπτώσεις από τις ασκούμενες πολιτικές και παρεμβαίνει με κατευθύνσεις στην οργάνωση των φυσικών και ανθρωπογενών συστημάτων (10). Δηλαδή, το χωροταξικό σχέδιο αποτελεί τη γεωγραφική και χωρική αναφορά των προβλεπόμενων αναπτυξιακών σχεδιασμών. Πρέπει να διευκολύνει την ανάπτυξη στον χώρο της δημιουργικής επιχειρηματικότητας και να στηρίζει τις υγιείς παραγωγικές δυνάμεις. Αποτελεί το πλαίσιο διαχείρισης του χώρου και οφείλει να λαμβάνει υπόψη του το σύστημα της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας, με τις πηγές κεφαλαίου και τεχνολογίας που πηγάζουν από αυτήν, καθώς και την ανάγκη προστασίας των φυσικών και ανθρωπογενών πόρων στα πλαίσια της βιώσιμης ανάπτυξης.

Τα χωροταξικά σχέδια σε επίπεδο περιφέρειας αποκτούν αυξημένη σπουδαιότητα, η οποία στηρίζεται στη δυνατότητα της τελευταίας να ασκήσει προγραμματισμό και σχεδιασμό και να προωθήσει αναπτυξιακές διαδικασίες σε εκτεταμένες ενότητες του χώρου. Στο πλαίσιο αυτό η περιφέρεια αναγνωρίζεται ως οικονομική και αναπτυξιακή οντότητα με αναγνωρισμένο διεθνή και ευρωπαϊκό ρόλο και ως κοινωνική οντότητα που παράγει πολιτική.

Η ιστορική και γεωγραφική προσέγγιση αποτελούν τμήματα της έρευνας του χωροταξικού σχεδιασμού. Με βάση τις κατευθύνσεις των επίσημων ευρωπαϊκών πολιτικών ή επιστημονικών μελετών και προσεγγίσεων, έχουν διατυπωθεί την τελευταία δεκαετία προτάσεις για τον γεωγραφικό, γεωπολιτικό ή ιστορικό διαχωρισμό και τη λειτουργία του ελληνικού χώρου. Η γεωπολιτική θέση της Ελλάδας προσδιορίζεται από τη γεωγραφία των περιφερειακών σχηματισμών στην Ν.Α. Ευρώπη και τη Μεσόγειο. Οι πολιτικές των ισχυρών ευρωπαϊκών κρατών, της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της Αμερικής και της Ρωσίας επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό και τις εξελίξεις στον βαλκανικό χώρο.

Οι πολιτικές που επιβάλλει η διεθνοποιημένη οικονομία και η δυναμική των ισχυρών οικονομικά και πολιτικά κρατών ή σχηματισμών, σε συνδυασμό με τις ιστορικές εκκρεμότητες και τους στρατηγικούς ανταγωνισμούς, διαμορφώνουν ένα εξαιρετικά ρευστό και μεταβαλλόμενο πλαίσιο στον ευρύτερο βαλκανικό χώρο και τη Ν.Α. Μεσόγειο. Οι εξελίξεις της τελευταίας δεκαετίας δεν δημιούργησαν κλίμα σταθερότητας στα Βαλκάνια. Η διεύρυνση

της Ε.Ε. προς Ανατολάς, που αποτελεί στρατηγική αναγκαιότητα, θα κρίνει και την επιτυχία του εγχειρήματος ενσωμάτωσης των Βαλκανίων στην Ευρώπη. Οι αλλαγές που συντελούνται επιβάλλουν την υιοθέτηση νέας οικονομικής στρατηγικής, νέων προτύπων ανταγωνιστικότητας και νέας περιφερειακής πολιτικής.

Η επίτευξη των στόχων ενός Περιφερειακού Χωροταξικού Σχεδίου στηρίζεται στην υιοθέτηση ενός μακροχρόνιου πρότυπου χωρικής οργάνωσης, ώστε ο αναπτυξιακός σχεδιασμός να διαθέτει σταθερούς γεωγραφικούς προσδιορισμούς και αποτελεσματικό σύστημα παρακολούθησης και διοίκησης των προγραμμάτων ανάπτυξης. Η χρήση ενός συστήματος χωρικών ενοτήτων συμβάλλει στην ανάπτυξη οριζόντιων λειτουργιών και προσδίδει στη διαδικασία χωροθέτησης κρίσιμο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό περιεχόμενο. Το πρότυπο χωροταξικής οργάνωσης προϋποθέτει ένα σύστημα χωρικών ενοτήτων που θα συσχετίζει τις φυσικές με τις ανθρωπογενείς ενότητες και ιδιαίτερα αυτές που αφορούν την οικιστική, παραγωγική και διοικητική του συγκρότηση.

Ο χώρος συντίθεται από ομοιογενείς φυσικο-γεωγραφικές και ανθρωπο-γεωγραφικές ενότητες, οι οποίες πολλές φορές διαφοροποιούνται από τη διοικητική διαίρεση. Γίνεται προσπάθεια να αναγνωριστούν οι ζώνες αυτές και να οριοθετηθούν με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και τις γενικές κατευθύνσεις του σχεδιασμού σε:

- ορεινούς – ημιορεινούς σχηματισμούς
- μεταβατικούς σχηματισμούς μεταξύ ορεινών και πεδινών περιοχών
- περιοχές με μεγάλη ανθρωπογεωγραφική πυκνότητα (μητροπολιτικά ή μεγάλα αστικά κέντρα)

Επιπλέον, γίνεται προσπάθεια διάκρισης του παράκτιου χώρου, όπου μένει το 70% του πληθυσμού και αναπτύσσεται το μεγαλύτερο τμήμα των ανθρώπινων δραστηριοτήτων (μεταποίηση, εμπόριο, υπηρεσίες, τουρισμός, αναψυχή κλπ.), με αποτέλεσμα φαινόμενα κορεσμού από τις ζώνες του εσωτερικού και ιδιαίτερα τις απομονωμένες ορεινές-ημιορεινές περιοχές. Οι ζώνες που προκύπτουν προσαρμόζονται στα όρια των νέων Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Καποδιστριακοί Δήμοι), για λόγους λειτουργικής και οργανωτικής ομοιογένειας, παρά τις δυσκολίες που είναι δυνατόν να παρουσιαστούν.

Σε αντίθεση με τα σημερινά όρια των νομών, που αδυνατούν να παραλάβουν προγραμματικές λειτουργίες και να επιτρέψουν τον σχεδιασμό και τη διαχείριση της ανάπτυξης, οι νέες χωρικές ενότητες επιτρέπουν την υλοποίηση μακροχρόνιων στρατηγικών στόχων. Σε οικονομικό επίπεδο, επιδιώκεται η βελτίωση των μακροοικονομικών δεικτών, εφόσον βασική προϋπόθεση αποτελεί ο εκσυγχρονισμός της παραγωγικής βάσης.

Είναι γεγονός ότι οι αναπτυξιακές δυνατότητες των μεγάλων μητροπολιτικών αστικών κέντρων του παράκτιου και του πεδινού παραγωγικού χώρου είναι μεγαλύτερες. Η ανάπτυξη, όμως, αυτή μπορεί να δημιουργήσει ένα οικονομικό πλεόνασμα, το οποίο, σε δεύτερη φάση, θα μεταφερθεί στις στάσιμες ή υποβαθμισμένες ζώνες, έτσι ώστε να επιτευχθεί ο στόχος μιας πιο ισορροπημένης περιφερειακής ανάπτυξης του συνόλου.

Ο χωροταξικός σχεδιασμός **στρατηγικών κατευθύνσεων** μπορεί να προχωρήσει στον εντοπισμό και καθορισμό των γεωγραφικών και ανθρωπογεωγραφικών χωρικών ενοτήτων σε περιφερειακό επίπεδο, αλλά δεν επαρκεί για την εξειδίκευση των πολιτικών και των δράσεων που απαιτούνται. Οι πολιτικές αυτές πρέπει να διαφοροποιούνται από την απλή νομιμοποίηση των υφισταμένων τάσεων, σε μια προσπάθεια διασποράς της αναπτυξιακής διαδικασίας και σε άλλες χωρικές ενότητες, έχοντας πάντοτε υπόψη την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Στο πλαίσιο αυτό προκύπτει η αναγκαιότητα εξειδίκευσης του χωροταξικού σχεδιασμού σε υποπεριφερειακό επίπεδο, σύμφωνα πάντα με τις κατευθύνσεις του στρατηγικού σχεδιασμού που αφορά κυρίως τα υπερκείμενα επίπεδα (εθνικό και περιφερειακό). Ο σχεδιασμός σε υποπεριφερειακό επίπεδο μπορεί να αποτελέσει ένα ευέλικτο σύστημα σχεδιασμού και προγραμματισμού, το οποίο δεν θα χαρακτηρίζεται από την ασάφεια και την αδυναμία υλοποίησης των επιδιωκόμενων στόχων που παρατηρείται στον σχεδιασμό στρατηγικών κατευθύνσεων, εφόσον ανάγεται σε περισσότερα του ενός επίπεδα.

Ο καθορισμός των χωρικών ενοτήτων υποπεριφερειακής κλίμακας γίνεται μέσα στα σημερινά διοικητικά όρια της περιφέρειας. Αν και η μεθοδολογία σχεδιασμού πρέπει να είναι ενιαία, με βάση τα ιδιαίτερα γεωγραφικά και ανθρωποοικονομικά χαρακτηριστικά κάθε περιφέρειας, δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στα τμήματα εκείνα όπου υπάρχει συσσώρευση δραστηριοτήτων που δημιουργούν και τα περισσότερα περιβαλλοντικά ή άλλα προβλήματα

(μητροπολιτικά και μεγάλα αστικά κέντρα, μεγάλοι οδικοί άξονες και έργα υποδομής, παράκτιος υπερκορεσμένος χώρος κλπ.).

Μετά την αποσαφήνιση των ορίων των χωρικών ενοτήτων, των βασικών τμημάτων από τα οποία αυτές απαρτίζονται, τις υφιστάμενες τάσεις ανάπτυξης, τους διατιθέμενους πόρους και τις στρατηγικές κατευθύνσεις, καθορίζονται οι προτεραιότητες, οι οποίες στη συνέχεια εξειδικεύονται. Επόμενο στάδιο, στο πλαίσιο των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης, αποτελεί ο καθορισμός υποπεριφερειακών ενοτήτων, οι οποίες, αν μελετηθούν ενιαία, είναι δυνατόν να αποδώσουν οικονομίες κλίμακας και να συντελέσουν στην καλύτερη λειτουργία του περιφερειακού χωρικού συστήματος. Ο προσδιορισμός αυτών των ενοτήτων αποτελεί κρίσιμο σημείο του σχεδιασμού και απαιτεί εκτενή γνώση των παραμέτρων του περιφερειακού χώρου, με βάση την αξιολόγηση των στρατηγικών κατευθύνσεων που αφορούν κυρίως τα ανώτερα επίπεδα σχεδιασμού.

Η παρέμβαση, για να έχει ουσιαστικά αποτελέσματα, απαιτεί σημαντικούς οικονομικούς, τεχνικούς και οργανωτικούς πόρους, αλλά και πολιτική βούληση για τη δημιουργία δικτύων συνεργασίας και διαχείρισης. Η μέθοδος αυτή θεωρείται ότι είναι πιο συμβατή με τον στόχο της βιώσιμης ανάπτυξης, γιατί η μέχρι τώρα πορεία μπορεί να πέτυχε βελτίωση ορισμένων δεικτών, επιβάρυνε όμως σημαντικά το επίπεδο ζωής των κατοίκων, κυρίως των μεγάλων αστικών κέντρων, και κατέστρεψε σημαντικούς φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους.

Γενικά, η προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί αποκλειστικά με απλά μέτρα προστασίας, αλλά μέσα από έναν χωροταξικό σχεδιασμό και έναν οικονομικό προγραμματισμό, που θα λαμβάνουν υπόψη τον ιδιαίτερο χαρακτήρα των αγαθών αυτών και θα αναδεικνύουν με συμβατές μεθόδους τον ιδιαίτερο χαρακτήρα τους.

Ο υποπεριφερειακές ενότητες πρέπει να μπορούν να λειτουργήσουν ως ολοκληρωμένες χωρικές ενότητες, για να συμβάλουν στην όσο το δυνατόν πιο ισομερή ανάπτυξη του περιφερειακού χώρου και στη διασπορά των δραστηριοτήτων και δυνατοτήτων απασχόλησης από τον κορεσμένο παράκτιο, μητροπολιτικό (ή αστικό) χώρο και σε άλλες γεωγραφικές περιοχές. Οι περιοχές αυτές σήμερα πλήττονται από τη συρρίκνωση του πρωτογενή τομέα και την ερήμωση των ορεινών – ημιορεινών περιοχών.

Ο χωροταξικός σχεδιασμός σε υποπεριφερειακό επίπεδο πρέπει να είναι καλά μελετημένος και προσαρμοσμένος στα ιδιαίτερα τοπικά χαρακτηριστικά, ενώ πρέπει να θεσμοθετείται με τέτοιον τρόπο, ώστε να δεσμεύονται για την υλοποίησή του όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς. Τέλος, ο σχεδιασμός αυτός πρέπει να αναθεωρείται σε τακτά χρονικά διαστήματα, χωρίς όμως να θίγονται οι βασικές κατευθύνσεις του, οι οποίες αποτελούν μακροπρόθεσμους χωροταξικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς στόχους.

6.2 ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ Κ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

6.2.1 Υφιστάμενο και προτεινόμενο νέο γενικό χωροταξικό πλαίσιο

Σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν προηγουμένως, ο χωροταξικός σχεδιασμός πρέπει να έχει ως στρατηγικό στόχο τη διαμόρφωση ενός αποκεντρωμένου και περιφερειακά συγκροτημένου προτύπου χωρικής ανάπτυξης, που θα διασφαλίζει την ταυτότητα, τον πλούτο, τις ιδιαιτερότητες και την αλληλεγγύη των περιφερειών και των άλλων γεωγραφικών ενοτήτων της χώρας, καθώς και την κοινωνική, παραγωγική, πολιτισμική και περιβαλλοντική συνοχή της.

Η προσπάθεια αυτή αποβλέπει στην ολοκληρωμένη και βιώσιμη ανάπτυξη του ελληνικού χώρου και στην ένταξή του στο ευρωπαϊκό και διεθνές περιβάλλον (*εισηγητική έκθεση για το Ν. 2742/99 για την Χωροταξία, ΥΠΕΧΩΔΕ 1998, 11*). Ο στρατηγικός σχεδιασμός του ελληνικού χώρου σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο μπορεί να αποτελέσει τη βάση για την εξασφάλιση της εσωτερικής συνοχής και συμπληρωματικότητας των μέσων και πολιτικών παρεμβάσεων, της μεγαλύτερης αποτελεσματικότητας και συνέργειας των εκτελουμένων έργων και προγραμμάτων και της βέλτιστης αξιοποίησης των ευρωπαϊκών και εθνικών πόρων.

Με τον περιφερειακό χωροταξικό σχεδιασμό επιδιώκεται η θεσμοθέτηση στρατηγικών κατευθύνσεων για την ολοκληρωμένη και βιώσιμη ανάπτυξη των περιφερειών, κατευθύνσεων που θα προωθούν την ισότιμη ένταξή των περιφερειών αυτών στο διεθνές - ευρωπαϊκό και εθνικό περιβάλλον (ΥΠΕΧΩΔΕ). Το άρθρο 8 του Ν. 2947/99 για τον χωροταξικό σχεδιασμό και τη βιώσιμη ανάπτυξη καθορίζει το περιεχόμενο και τις διαδικασίες έγκρισης και αναθεώρησης των περιφερειακών πλαισίων χωροταξικού σχεδιασμού και βιώσιμης ανάπτυξης. Τα τελευταία καταρτίζονται για κάθε περιφέρεια της χώρας και αποτελούν σύνολα κειμένων και διαγραμμάτων με τα οποία:

- αξιολογείται η θέση της περιφέρειας στον διεθνή και ευρωπαϊκό χώρο και ο ρόλος της σε εθνικό επίπεδο
- αξιολογούνται οι παράγοντες που επηρεάζουν την οικονομική ανάπτυξη και διάρθρωση του περιφερειακού χώρου
- αποτιμώνται οι χωρικές επιπτώσεις των ευρωπαϊκών και εθνικών πολιτικών σε περιφερειακό επίπεδο
- προσδιορίζονται οι βασικές προτεραιότητες και στρατηγικές

επιλογές για την ολοκληρωμένη και βιώσιμη ανάπτυξη του περιφερειακού χώρου

Τα περιφερειακά πλαίσια χωροταξικού σχεδιασμού και βιώσιμης ανάπτυξης περιλαμβάνουν ειδικότερα:

- τις κατευθύνσεις για τη χωρική διάρθρωση των βασικών δικτύων και υπηρεσιών διοικητικής, κοινωνικής και τεχνικής υποδομής
- τις κατευθύνσεις και τα προγραμματικά μεγέθη για τη χωροθέτηση των βασικών παραγωγικών δραστηριοτήτων
- τις κατευθύνσεις για τη διοικητική και οικονομική ανασυγκρότηση του περιφερειακού χώρου
- τον προσδιορισμό των ζωνών ειδικών παρεμβάσεων
- τις βασικές προτεραιότητες για την προστασία, ανάδειξη και διατήρηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς
- τις κατευθύνσεις για την οργάνωση και βιώσιμη διάρθρωση του οικιστικού δικτύου

Τα περιφερειακά πλαίσια χωροταξικού σχεδιασμού και βιώσιμης ανάπτυξης εναρμονίζονται με τις κατευθύνσεις των εθνικών και τομεακών πλαισίων, με στόχο τον συντονισμό των ενεργειών χωροταξικού σχεδιασμού για την ισόρροπη και βιώσιμη ανάπτυξη του περιφερειακού χώρου. Αποτελούν τη βάση αναφοράς για τον συντονισμό των έργων και δράσεων των περιφερειακών φορέων και υπηρεσιών. Εγκρίνονται με απόφαση Υπουργού Περιβάλλοντος της Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Αναθεωρούνται ανά πενταετία και με βάση τις κατευθύνσεις τους πρέπει να εναρμονίζονται τα ειδικότερα σχέδια, όπως ρυθμιστικά, Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια, σχέδια οργάνωσης ανοιχτών πόλεων, ζώνες οικιστικού ελέγχου, ζώνες ανάπτυξης παραγωγικών δραστηριοτήτων κ.ά.

Στο πλαίσιο ανάθεσης και σύνταξης Χωροταξικών Μελετών για τις Δώδεκα Περιφέρειες της Χώρας (πλην Αττικής) από το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, ανατέθηκε σε ομάδα μελετητών η σύνταξη του Χωροταξικού Σχεδίου της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας. Με το σχέδιο αυτό, το οποίο δεν έχει θεσμοθετηθεί μέχρι σήμερα, οριστικοποιούνται οι στρατηγικές επιλογές και οι προτεραιότητες (σε δεκαπενταετή ορίζοντα) για την

ολοκληρωμένη ανάπτυξη και ένταξη της περιφέρειας στο διεθνές και ευρωπαϊκό περιβάλλον. Ο καθορισμός των επιλογών αυτών γίνεται σε εναρμόνιση με τις κατευθύνσεις του γενικού και των ειδικών πλαισίων χωροταξικού σχεδιασμού και αειφόρου ανάπτυξης.

Στο χωροταξικό σχέδιο της περιφέρειας λαμβάνονται υπόψη το περιφερειακό πρόγραμμα δημόσιων επενδύσεων, τα προγράμματα περιφερειακής ανάπτυξης, το επιχειρησιακό πρόγραμμα για το περιβάλλον και άλλα σχέδια που επηρεάζουν τη λειτουργία του περιφερειακού χώρου. Με το σχέδιο αυτό επιδιώκονται:

- Η εξακρίβωση και αντιμετώπιση των διαπεριφερειακών και ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων
- Η υποστήριξη των αναπτυξιακών επιλογών και ο χωρικός συντονισμός των δημόσων επενδύσεων
- Η διαμόρφωση κατευθύνσεων για τον προσανατολισμό των ιδιωτικών επενδύσεων
- Η προστασία του περιβάλλοντος, των φυσικών αποθεμάτων και της πολιτιστικής κληρονομιάς
- Η υποστήριξη στόχων χωροταξικού χαρακτήρα (ισόρροπη διάρθρωση οικιστικού δικτύου, βελτίωση της πρόσβασης σε υποδομές κλπ.)

Το Χωροταξικό Σχέδιο της Περιφέρειας Κ. Μακεδονίας υιοθετεί τη διαμόρφωση ενός μακροχρόνιου προτύπου χωρικής ανάπτυξης. Με το πρότυπο αυτό ο αναπτυξιακός σχεδιασμός θα διαθέτει σταθερούς προσδιορισμούς. Το σχέδιο προτείνει την οργάνωση του χώρου με βάση φυσικογεωγραφικές και ανθρωπογεωγραφικές ενότητες και ζώνες με ομοιογενή δομικά και λειτουργικά χαρακτηριστικά (Παράρτημα, Χάρτης 18).

Οι ζώνες αυτές είναι οι ακόλουθες:

- Ευρύτερη Μητροπολιτική Ζώνη Θεσσαλονίκης
- Παραθαλάσσιες Ζώνες
- Ζώνες υψηλής παραγωγικότητας
- Ζώνες ειδικού ενδιαφέροντος

Στη συνέχεια, γίνεται προσδιορισμός των ζωνών αυτών σε χαρτογραφικό υπόβαθρο και συμπληρώνονται ορισμένες κατευθύνσεις για την οργάνωσή τους,

χωρίς, όμως, να ακολουθεί πιο αναλυτική προσέγγιση, αφού ο σχεδιασμός τους εντάσσεται στο πλαίσιο των γενικών και ειδικότερων κατευθύνσεων εθνικού και περιφερειακού επιπέδου (Παράρτημα, Χάρτης 19).

Στα ιδιαίτερα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιφέρειας περιλαμβάνεται η δεσπόζουσα θέση της στον χώρο της Βαλκανικής, η ύπαρξη ενός δυναμικού πόλου, όπως η πόλη της Θεσσαλονίκης, αρκετά καλών υποδομών, υψηλού επιπέδου ανθρώπινου δυναμικού, η ανάπτυξη ορισμένων παραγωγικών τομέων και του τομέα των υπηρεσιών, το πλούσιο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Ως ιδιαίτερα προβλήματα αναφέρονται η δυσκολία σύνδεσης με τα δυτικά οικονομικά κέντρα, η καθυστέρηση αναδιάρθρωσης του πρωτογενή τομέα που αποτελεί σημαντικό περιφερειακό πόρο, η αστάθεια του παραγωγικού συστήματος, η μονομερής ανάπτυξη του τουρισμού και οι ελλείψεις σε διοικητικές και άλλες υποδομές (Παράρτημα, Χάρτης 20).

Με βάση τα προηγούμενα, οι προτεραιότητες και οι κατευθύνσεις της αναπτυξιακής πολιτικής την επόμενη πενταετία εστιάζονται στην ανάδειξη της Περιφέρειας Κ. Μακεδονίας ως αναπτυξιακού πόλου και πόλου παροχής υπηρεσιών, στην άρση της γεωγραφικής απομόνωσης, στον εκσυγχρονισμό των υποδομών, στην αναδιάρθρωση του πρωτογενή τομέα, στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας επιλεγμένων παραγωγικών κλάδων, στην πιο ολοκληρωμένη ανάπτυξη των τουριστικών πόρων, στην ανάπτυξη της έρευνας και της τεχνολογίας.

Το Χωροταξικό Σχέδιο της Περιφέρειας Κ. Μακεδονίας βρίσκεται στο στάδιο αποπεράτωσής του. Στη συνέχεια, πρέπει να θεσμοθετηθεί με σχετική απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Δημοσίων Έργων, γεγονός που δεν προβλέπεται να γίνει πολύ σύντομα (Παράρτημα, Χάρτης 21).

Από την κριτική η οποία ασκήθηκε στο ελληνικό σύστημα σχεδιασμού του χώρου προέκυψε η ανάγκη διαμόρφωσης ενός νέου μεθοδολογικού πλαισίου χωροταξικού σχεδιασμού, που δεν θα ακολουθεί μονάχα τη μεθοδολογία των στρατηγικών κατευθύνσεων, αλλά θα βασίζεται σε πιο αναγνώσιμης κλίμακας σχέδια σε επίπεδο υποπεριφερειών, τα οποία θα θεσμοθετούνται γρήγορα εξειδικεύοντας τον σχεδιασμό στρατηγικών κατευθύνσεων.

Η έλλειψη δυνατότητας εφαρμογής τόσο του χωροταξικού σχεδίου της Περιφέρειας Κ. Μακεδονίας, όσο και του στρατηγικού σχεδίου βιώσιμης ανάπτυξης της μητροπολιτικής Θεσσαλονίκης πείθουν ότι η ύπαρξη ενός

ενδιάμεσου σχεδιασμού, όπως, παλιότερα, τα Χωροταξικά Σχέδια των Νομών, είναι απαραίτητη.

Εκτός από τη χωροταξική μελέτη της Περιφέρειας Κ. Μακεδονίας εκπονήθηκε από τον Οργανισμό Ρυθμιστικού Θεσσαλονίκης και ένα Στρατηγικό Σχέδιο Βιώσιμης Ανάπτυξης της Θεσσαλονίκης από πανεπιστημιακή ομάδα. Αυτό το σχέδιο προβλέπεται να αποτελέσει έναν μηχανισμό προσανατολισμού για την επίλυση βασικών ζητημάτων που συνδέονται με την ανάπτυξη της πόλης και αναδεικνύονται κεντρικές επιδιώξεις στο πλαίσιο της μητροπολιτικής ανάπτυξης της πόλης. Ειδικότερα, στο σχέδιο αυτό αναφέρεται ότι ο νέος ρόλος της πόλης δεν θα προκύψει αυτόματα, αλλά απαιτεί συντονισμό των ενεργειών του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα για την ανανέωση των τρόπων διακυβέρνησης και διαχείρισης του αστικού συστήματος και την αξιοποίηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και δυνατοτήτων της πόλης, με στόχο τη διεύρυνση του ρόλου της στο εθνικό και διεθνές περιβάλλον. Το στρατηγικό σχέδιο προϋποθέτει την επανεξέταση των επιλογών χωροταξικού και πολεοδομικού προγραμματισμού, ώστε να επιδιωχθεί η ενσωμάτωση της αστικής ανάπτυξης στα προγράμματα διαρθρωτικών πολιτικών. Το σύνολο, δηλαδή, των παρεμβάσεων στο μητροπολιτικό συγκρότημα Θεσσαλονίκης πρέπει να σχεδιάζεται σε συνάρτηση με τα περιφερειακά επιχειρησιακά ή τομεακά προγράμματα, έτσι ώστε οι σχετικές δράσεις να έχουν τον χαρακτήρα ολοκληρωμένου προγράμματος αστικής ανάπλασης, στο πλαίσιο της προώθησης της ανταγωνιστικότητας και βιωσιμότητας της πόλης.

Τα νέα πολιτικά και οικονομικά δεδομένα δημιούργησαν νέες αναπτυξιακές δυνατότητες για την ανάδειξη της Θεσσαλονίκης σε:

- διεθνές κέντρο και πύλη της Ευρώπης
- πόλο ανάπτυξης του βορειοελλαδικού χώρου, με διάχυση της αναπτυξιακής δυναμικής στον ευρύτερο περιφερειακό χώρο
- κέντρο εξειδικευμένων υπηρεσιών του τριτογενή τομέα και του πολιτισμού
- μητροπολιτικό κέντρο

Οι στόχοι του στρατηγικού σχεδίου προσαρμόζονται στις βασικές αρχές των ευρωπαϊκών πολιτικών (οικονομική ανάπτυξη - κοινωνική δικαιοσύνη -

προστασία περιβάλλοντος). Ειδικότερα, η ανάπτυξη της πόλης θα συμβάλει στην ισχυροποίηση ολόκληρης της Β. Ελλάδας και στην καλύτερη λειτουργία του εθνικού χώρου.

Η αύξηση της ανταγωνιστικότητας του αστικού συστήματος με την εισαγωγή καινοτόμων μεθόδων διαχείρισης, εκτός από βελτιώσεις στον τομέα της οικονομίας θα συμβάλει και στην αύξηση της κοινωνικής συνοχής και στη διάδοση των γνώσεων. Η βελτίωση της ποιότητας ζωής στα αστικά συστήματα απαιτεί την προώθηση συνολικότερων πολιτικών και μέτρων διαχείρισης.

Η εφαρμογή ενός στρατηγικού σχεδίου απαιτεί τον συντονισμό, σε πολιτικό επίπεδο, όλων των ενεργειών, αλλά και την ύπαρξη ενός εξειδικευμένου νέου θεσμικού πλαισίου για τον σχεδιασμό και την αστική διακυβέρνηση της μητροπολιτικής περιοχής Θεσσαλονίκης. Για την επίτευξη των στόχων του σχεδίου, θα πρέπει να αναπτυχθούν δράσεις για την προώθηση νέων μορφών διακυβέρνησης και ρύθμισης του αστικού συστήματος.

Η Θεσσαλονίκη είναι σημαντικό κέντρο μεταποιητικών και παραγωγικών δραστηριοτήτων (κλωστοϋφαντουργία, τρόφιμα, μέταλλα, πλαστικά, πετροχημικά) που βρίσκονται σε διαδικασία αναδιάρθρωσης, αλλά και δραστηριοτήτων του τριτογενή τομέα (χρηματοπιστωτικά, εμπόριο, υπηρεσίες). Η δημιουργία δικτύου επιχειρήσεων και η ανάπτυξη της τεχνολογίας με βάση την παρουσία μεγάλων εκπαιδευτικών και ερευνητικών ιδρυμάτων που στοχεύουν στην ανάπτυξη τομέων μεγαλύτερης προστιθέμενης αξίας και υψηλότερης ανταγωνιστικότητας αποτελούν επιθυμητούς στόχους.

Το παραγωγικό σύστημα διακρίνεται από έναν δυϊσμό μεταξύ λίγων μεγάλων δυναμικών επιχειρήσεων που εκσυγχρονίζονται και πολλών μικρών που είναι δύσκολο να επιβιώσουν. Στον Ν. Θεσσαλονίκης παράγεται το 9,9% του Α.Ε.Π. της Χώρας (1998), με συμμετοχή της Βιομηχανίας 30% (από 33% το 1991) και των Υπηρεσιών 67% (από 63% το 1991). Το 65% του ενεργού πληθυσμού του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Θεσσαλονίκης απασχολείται στον τριτογενή τομέα (Π.Σ. Αθηνών 72,8% και σύνολο χώρας 54,8%).

Εκτός από παραγωγικό κέντρο και κέντρο υπηρεσιών, η Θεσσαλονίκη αποτελεί, επίσης, μεγάλο κέντρο διαμετακομιστικού εμπορίου (λιμάνι, αεροδρόμιο, κέντρο συγκοινωνιακών αξόνων). Η τουριστική δραστηριότητα θεωρείται περιορισμένη.

Σε ό,τι αφορά το ανθρώπινο δυναμικό και την απασχόληση, ο πληθυσμός του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Θεσσαλονίκης ανέρχεται σε 1εκ. άτομα περίπου. Η άφιξη μεγάλου αριθμού μεταναστών την τελευταία δεκαετία μείωσε τις τάσεις γήρανσης του πληθυσμού. Το εργατικό δυναμικό σε επίπεδο νομού ήταν 386.230 άτομα το 1997 (309.400 άτομα στο Π.Σ.Θ.) και παρουσίαζε υψηλό ποσοστό ανεργίας (46.550 άνεργοι). Το 22% των απασχολούμενων ήταν απόφοιτοι ΑΕΙ, ενώ το 0,6% κατείχε μεταπτυχιακό δίπλωμα.

Η είσοδος των μεταναστών οδήγησε στην ενίσχυση της παραοικονομίας και την υποβάθμιση των συνθηκών απασχόλησης, αφού η εξασφάλιση φτηνού εργατικού δυναμικού δεν καθιστά απαραίτητο τον εκσυγχρονισμό των επιχειρήσεων. Τη δεκαετία του ‘90 παρατηρείται φυγή επιχειρήσεων έντασης εργασίας σε γειτονικές χώρες, λόγω κορεσμού, έντονου ανταγωνισμού και υψηλού κοστολογίου παραγωγής. Η Θεσσαλονίκη, όμως, δεν μπορεί να στηρίζει την ανταγωνιστικότητά της στη μείωση του κόστους εργασίας, αλλά στην καινοτομία, τη γνώση, την τεχνολογία και την παραγωγή ποιοτικών προϊόντων.

Οι αστικές υποδομές δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως μεμονωμένες δράσεις. Οι βραδείς ρυθμοί με τους οποίους εκτελούνται μέχρι σήμερα οι τεχνικές και κοινωνικές υποδομές στον νομό δεν αντιστοιχούν στις προοπτικές δημιουργίας ενός μητροπολιτικού συγκροτήματος. Η αργή αυτή πρόοδος καθυστερεί την αναπτυξιακή διαδικασία και έχει αρνητικές συνέπειες στην εξυπηρέτηση των κατοίκων.

Έτσι, το σύστημα συλλογής και διαχείρισης των υγρών αποβλήτων δεν έχει καλύψει ολόκληρο το πολεοδομικό συγκρότημα και δεν έχει ολοκληρωθεί, ενώ το σύστημα των δικτύων ομβρίων χρήζει επανεξέτασης στο πλαίσιο των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης (μπάζωμα και εγκιβωτισμός ρεμάτων και λοιπών αποδεκτών, έργα στις ορεινές περιοχές κλπ.). Η επαρκής και σταθερή υδροδότηση είναι ακόμα ζητούμενο, ενώ οι μείζονες παρεμβάσεις στον τομέα των συγκοινωνιακών υποδομών δεν συνδυάζονται με ένα ολοκληρωμένο δίκτυο μεταφορών. Οι πολιτικές που αφορούν τις κοινωνικές και τεχνικές υποδομές θα πρέπει να ολοκληρώνονται χωρικά και να ενσωματώνονται στην αναπτυξιακή διαδικασία της μητροπολιτικής περιοχής.

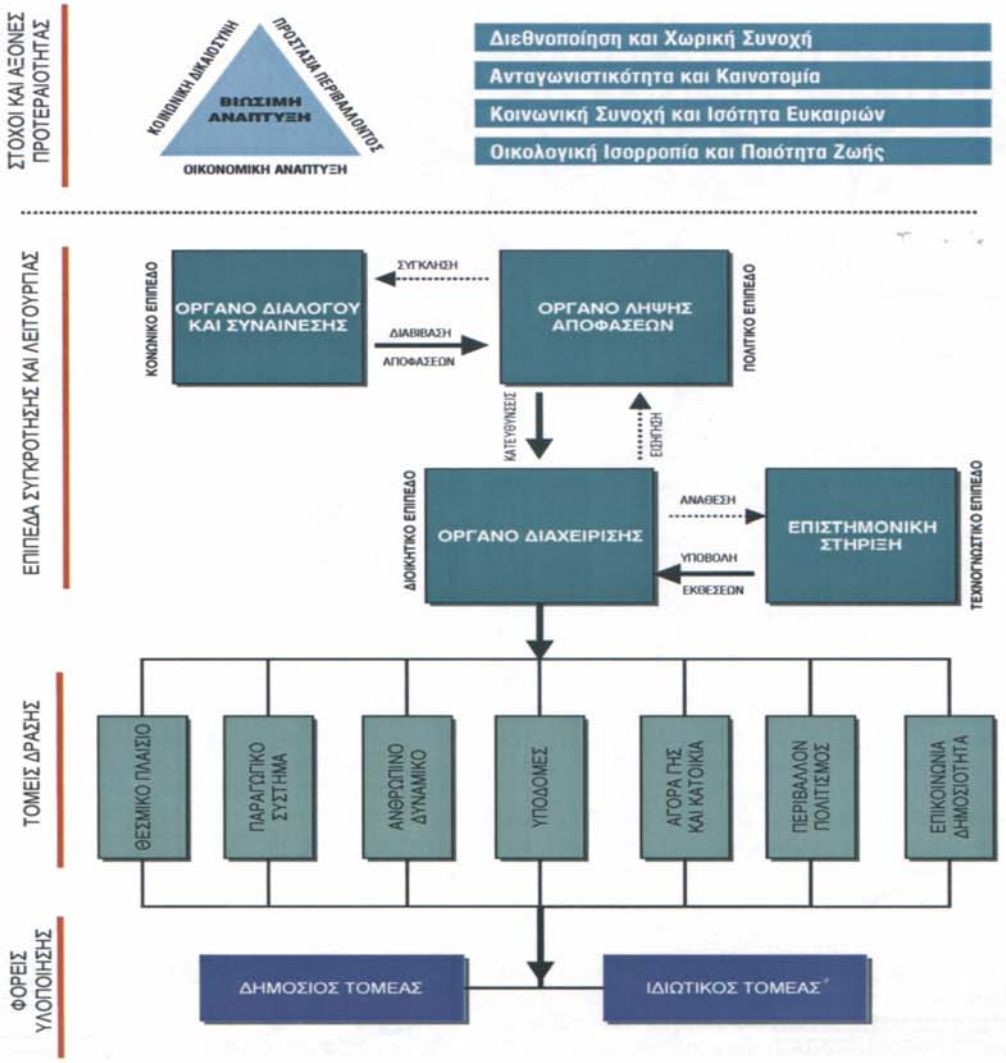
Στο Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης εξακολουθεί να διατηρείται η μονοκεντρική δομή, παρά την πρόβλεψη του Ρυθμιστικού Σχεδίου για πολυκεντρική οργάνωση. Παρατηρείται κορεσμός των εντός σχεδίου περιοχών,

εντεινόμενη χωροθέτηση δραστηριοτήτων στις περιαστικές περιοχές, αδυναμία άσκησης στεγαστικής πολιτικής και αποκέντρωσης της δόμησης στην ευρύτερη περιοχή που γειτνιάζει με το Π.Σ.Θ.

Τα ζητήματα του περιβάλλοντος, φυσικού και αστικού, στην ευρύτερη περιοχή Θεσσαλονίκης είναι ιδιαίτερα πολύπλοκα. Η μεγάλη συγκέντρωση πληθυσμού δημιουργεί πιέσεις στο αστικό περιβάλλον και υποβαθμίζει τους φυσικούς πόρους με την παραγωγή υγρών αποβλήτων, απορριμμάτων και αέριων ρίπων. Ο αστικός ιστός είναι συνεκτικός και δομημένος με υψηλούς συντελεστές και πυκνότητες δόμησης, ενώ η δόμηση επεκτείνεται σε ολόκληρη την περιαστική περιοχή. Η θέσπιση στόχων για την αλλαγή της ποιότητας του αστικού περιβάλλοντος, τη θέσπιση εξειδικευμένων δεικτών και συστημάτων διαχείρισης των φυσικών, περιβαλλοντικών και τεχνολογικών κινδύνων αποτελεί βασική συνιστώσα του στρατηγικού σχεδίου.

Οι στόχοι και η οργανωτική δομή του στρατηγικού σχεδίου για την βιώσιμη ανάπτυξη της Θεσσαλονίκης περιγράφονται παρακάτω.

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΔΟΜΗ

Από την κριτική που ασκήθηκε στο ελληνικό σύστημα σχεδιασμού του χώρου προέκυψε η ανάγκη διαμόρφωσης χωροταξικού σχεδιασμού περιφερειακού επιπέδου, που δεν θα ακολουθεί μόνο τη μεθοδολογία στρατηγικών κατευθύνσεων, αλλά θα βασίζεται στη διαμόρφωση ενός αποκεντρωμένου και περιφερειακά συγκροτημένου προτύπου χωρικής οργάνωσης, που θα διασφαλίζει την αειφόρο και ισόρροπη ανάπτυξη των επιμέρους ενοτήτων του περιφερειακού χώρου. Ο σχεδιασμός αυτός υιοθετεί την κλίμακα της περιφέρειας ως βασικού σημείου αναφοράς, διαφοροποιείται όμως μεταθέτοντας την επιδίωξη επίτευξης των στόχων σε μια νέα μονάδα αναφοράς, την Υποπεριφέρεια.

Παραμένει, δηλαδή, ο χωροταξικός σχεδιασμός μέσω στρατηγικών κατευθύνσεων σε περιφερειακή κλίματα, δημιουργείται, όμως, ταυτόχρονα ένα νέο επίπεδο, αυτό της υποπεριφέρειας, στο οποίο ο χωροταξικός σχεδιασμός όχι μόνο σχεδιάζεται, αλλά και θεσμοθετείται. Η ίδια λογική ακολουθείται και σε τοπικό επίπεδο, με τα Γενικά Σχέδια Τοπικής Ανάπτυξης σε επίπεδο γενικών κατευθύνσεων και τις μελέτες εφαρμογής και εκτέλεσης σε επίπεδο υλοποίησης του σχεδιασμού. Το ολοκληρωμένο, μακροχρόνιο αυτό πρότυπο ανάπτυξης για τον περιφερειακό χώρο προτείνεται μέσα από τη μορφή ενός χωροταξικού σχεδιασμού που εισάγει καινοτόμα στοιχεία, τα οποία οδηγούν σε μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα των δράσεων.

Για τον προσδιορισμό των υποπεριφερειακών ενοτήτων, που αποτελούν και το θεμέλιο κύτταρο του σχεδιασμού, υιοθετείται αρχικά το πρότυπο των χωρικών ενοτήτων, που έγινε αποδεκτό σε εθνικό επίπεδο (παράκτιες, αστικές, αγροτικές, ορεινές - ημιορεινές περιοχές). Στη συνέχεια, όμως, ακολουθείται μια πιο σύνθετη μεθοδολογία ορισμού τους, κατά την οποία λαμβάνονται υπόψη οι φυσικοί και ανθρωπογενείς πόροι, οι ανθρώπινες δραστηριότητες και η αναπτυξιακή διαδικασία, έτσι ώστε να προκύπτει μια διάρθρωση των ενοτήτων του περιφερειακού χώρου που να συνδυάζει τα γεωγραφικά και φυσικά δεδομένα με τα αναπτυξιακά, στο πλαίσιο ενός μακροχρόνιου προτύπου ανάπτυξης.

Για να επαληθευτούν σε επίπεδο εφαρμογής τα οφέλη που θα προκύψουν από το νέο αυτό σύστημα χωροταξικού σχεδιασμού, γίνεται μια προσπάθεια εφαρμογής του στον χώρο της Κεντρικής Μακεδονίας.

Η Περιφέρεια Κ. Μακεδονίας καταλαμβάνει το κεντρικό τμήμα της Β. Ελλάδας και αποτελείται από τους νομούς Ημαθίας, Θεσσαλονίκης, Κιλκίς, Πιερίας, Πέλλας, Σερρών, Χαλκιδικής. Έδρα της είναι η Θεσσαλονίκη.

- Συνορεύει βόρεια με τη Βουλγαρία και την ΠΓΔΜ, νότια με τη Θεσσαλία και το Αιγαίο Πέλαγος, δυτικά με την Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας και ανατολικά με την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.
- Έχει έκταση 19.146 $χλ^2$ και καλύπτει το 14.5% της συνολικής έκτασης της χώρας.
- Διαθέτει πλούσιους φυσικούς, εδαφικούς και υδάτινους πόρους και πλούσιο υπέδαφος και μια σειρά από συγκριτικά πλεονεκτήματα (Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, Απρίλιος '99 σ. 28).
- Κατέχει ιδιαίτερα ευνοϊκή θέση στη διασταύρωση σημαντικών εθνικών αξόνων (ΠΑΘΕ, Εγνατία), με το λιμάνι και την πόλη της Θεσσαλονίκης σε κεντρικό ρόλο.
- Κατέχει σημαντική θέση στη διαμόρφωση της εθνικής πολιτικής σε βαλκανικό επίπεδο, αφού οι εξελίξεις διαμορφώνουν ένα εξαιρετικά ευνοϊκό υπόβαθρο αναπτυξιακών προϋποθέσεων γι' αυτήν.
- Έχει την πόλη της Θεσσαλονίκης, η οποία αποτελεί το δεύτερο μητροπολιτικό κέντρο της χώρας, κόμβο μεταφορών και επικοινωνιών με σημαντικές υποδομές και διαθέτει μακρόχρονη πολιτιστική παράδοση.

Σύμφωνα με το Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης 1994-99 (*ΚΕΠΕ, 4*), κύριος στόχος της αναπτυξιακής προσπάθειας στην Κ. Μακεδονία υπήρξε ή ενίσχυση του διεθνούς ρόλου της περιφέρειας και της μητροπολιτικής περιοχής της Θεσσαλονίκης ως κόμβου συνδυασμένων χερσαίων - θαλάσσιων - αεροπορικών μεταφορών, ισχυρού οικονομικού, εκπαιδευτικού, πολιτιστικού κέντρου και κέντρου παροχής υπηρεσιών.

Η στήριξη των ορεινών και προβληματικών περιοχών, η άμβλυνση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων, η δημιουργία ενός δικτύου οικισμών που λειτουργούν ως πόλοι ανάπτυξης, ο εκσυγχρονισμός του πρωτογενή τομέα και

η αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού είναι ανάμεσα στους βασικούς στόχους.

Η ανάδειξη της Θεσσαλονίκης σε κέντρο παραγωγής, έρευνας, εμπορίου και πολιτισμού συμπληρώνει τους βασικούς άξονες των αναπτυξιακών στόχων. Το λιμάνι της Θεσσαλονίκης ως κόμβος συνδυασμένων μεταφορών και το αεροδρόμιο Μακεδονία ως πύλη εισόδου - εξόδου κατέχουν κομβική θέση στην αναπτυξιακή διαδικασία.

Το λιμάνι και το αεροδρόμιο, σε συνδυασμό με τα βασικά οδικά δίκτυα ΠΑΘΕ και Εγνατία, δημιουργούν συγκριτικά πλεονεκτήματα για τον ρόλο και την ανάπτυξη ολόκληρης της περιφέρειας. Η Εγνατία οδός, με τις κάθετες συνδέσεις με τις βαλκανικές και ευρωπαϊκές χώρες, καθιστά την περιφέρεια πύλη αναφοράς για την ευρύτερη περιοχή. Ο εκσυγχρονισμός του αεροδρομίου Μακεδονία θα το καταστήσει κομβικό αεροδρόμιο, ενώ τα έργα που ολοκληρώνονται στην ΠΑΘΕ και τη σιδηροδρομική γραμμή Αθηνών - Θεσσαλονίκης επιβεβαιώνουν τον ρόλο της πόλης ως κόμβου συγκοινωνιών και επικοινωνιών.

Έχει προταθεί από το ΣΒΒΕ (Σύνδεσμος Βιομηχανιών Βορείου Ελλάδος) η δημιουργία της τριπλής Εγνατίας (αυτοκινητόδρομος, σιδηρόδρομος, τηλεπικοινωνίες), έργο που συνδέει οικονομικά όλο τον εθνικό χώρο (Ήπειρος - Θεσσαλία - Μακεδονία - Θράκη). Η πρόταση αυτή είναι εξαιρετικά επίκαιρη, γιατί θέτει επί τάπητος τις διαρθρωτικές μεταβολές που μπορούν να επέλθουν από την υλοποίηση των μεγάλων έργων υποδομής, αν τα τελευταία συνδυαστούν σε οικονομικό και χωρικό επίπεδο. Η ολοκλήρωση και των υπόλοιπων τεχνικών υποδομών (αέριο, τηλεπικοινωνίες κλπ.) θα πρέπει να συνδυαστεί με μια πιο εξειδικευμένη λειτουργία του δικτύου των αστικών κέντρων.

Η χωροταξία, λοιπόν, έχει να παίξει σπουδαίο ρόλο στη συνολική περιφερειακή ανάπτυξη, αφού καλείται να εξειδικεύσει σε χωρικό επίπεδο όλες τις τεράστιες αλλαγές που δημιουργεί η εντατικοποίηση της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Η Κ. Μακεδονία διαθέτει ένα εξαιρετικά πλούσιο και ποικίλο φυσικό περιβάλλον. Είναι παραδεκτό ότι οι έρευνες για το περιβάλλον δεν έχουν αναπτύξει εύχρηστους δέκτες για την αποτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ενώ υστερεί σημαντικά και η άσκηση εποπτείας, ιδιαίτερα στον

τομέα της δόμησης. Αυτή η υστέρηση δημιουργεί μακροπρόθεσμες ανεπιθύμητες επιδράσεις.

Στον πρωτογενή τομέα, με τη ρευστότητα που επικρατεί από τα τέλη της δεκαετίας του ‘90, τη μεταρρύθμιση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και την GATT, οι εξελίξεις αναμένονται δυσμενείς. Εκτιμάται ότι θα προκληθεί μείωση 20% στην αγροτική παραγωγή και 30% στην απασχόληση στον πρωτογενή τομέα. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της παραγωγής του πρωτογενή τομέα προς όφελος άλλων τομέων. Στην Κ. Μακεδονία, λόγω του τεράστιου ρόλου και της παράδοσης που διαθέτει ο πρωτογενής τομέας, θα πρέπει να υπάρξει δραστική παρέμβαση με μείωση του αριθμού των αγροτών, παραγωγή προϊόντων υψηλής ποιότητας και βιολογικής αξίας, χρήση μεθόδων φιλικών προς το περιβάλλον και ενίσχυση του δικτύου μεταποίησης - διακίνησης και εμπορίας.

Στον τομέα της μεταποίησης επιβεβαιώνεται η αντίληψη για βιομηχανία δύο ταχυτήτων, βιομηχανία, δηλαδή, που περιλαμβάνει δυναμικές και εξωστρεφείς επιχειρήσεις, αλλά και σημαντικό αριθμό άλλων επιχειρήσεων που δεν μπόρεσαν να εκσυγχρονιστούν.

Ο κλάδος των υπηρεσιών σημειώνει θετική μεταβολή σε επίπεδο περιφέρειας και νομών, αλλά απαιτούνται διαρθρωτικές αλλαγές, ώστε να μπορέσει η αναπτυξιακή διαδικασία να διαχυθεί και να ολοκληρωθεί.

Κατευθύνσεις του Σχεδίου Περιφερειακής Ανάπτυξης 2000-2006 στην περιφέρεια είναι η ενίσχυση επιλεγμένων κλάδων, η δημιουργία οργανωμένων φορέων υποδοχής της μεταποίησης, η ανάπτυξη καινοτόμων δράσεων για τη μεταποίηση και η δημιουργία πόλων προσέλκυσης καινοτομικών υπηρεσιών και νέων τεχνολογιών ηλεκτρονικών δικτύων πληροφόρησης στον τομέα των υπηρεσιών.

Η επίτευξη των στόχων του Χωροταξικού Σχεδίου της Περιφέρειας Κ. Μακεδονίας βασίζεται στην υιοθέτηση ενός μακροχρόνιου προτύπου χωρικής οργάνωσης, ώστε ο αναπτυξιακός σχεδιασμός να διαθέτει σταθερούς γεωγραφικούς προσδιορισμούς. Το πρότυπο χωρικής οργάνωσης προϋποθέτει και ένα σύστημα χωρικών ενοτήτων που θα συσχετίζει τις φυσικές με τις ανθρωπογενείς λειτουργίες του χώρου, οι οποίες αφορούν τη διοικητική, οικιστική και παραγωγική τους συγκρότηση.

Ο προσδιορισμός των φυσικογεωγραφικών και ανθρωπογεωγραφικών ενοτήτων του χωρικού συστήματος (υποπεριφερειακές ενότητες) αποτελεί βασικό σημείο του σχεδιασμού, γιατί με τη μεθοδολογία αυτή διευκολύνεται η αναφορά σε περιοχές με ομοιογενή φυσικά και λειτουργικά χαρακτηριστικά σε περιφερειακό επίπεδο. Πάνω σε αυτή τη φυσικογεωγραφική θεώρηση του χωρικού συστήματος προστίθενται, στη συνέχεια, οι εκτιμήσεις για την εξέλιξη του πληθυσμού, της απασχόλησης και των παραγωγικών δραστηριοτήτων και εκπονούνται υποθέσεις για την εξέλιξη της αναπτυξιακής διαδικασίας και τις επιπτώσεις που θα έχει στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον. Το μακροχρόνιο πρότυπο ανάπτυξης είναι αυτό το οποίο θα συνδυάσει τα δεδομένα της φυσικής οργάνωσης του χώρου με τις εξελίξεις σε διεθνές, εθνικό και περιφερειακό πλαίσιο, ώστε η ανάπτυξη να στηρίζεται σε σταθερά πλαίσια γεωγραφικής και χωρικής αναφοράς. Ο προσδιορισμός των χωρικών ενοτήτων του περιφερειακού χώρου και η συγκρότησή τους σε ένα σύστημα ικανό να λειτουργεί σε γεωγραφικό επίπεδο αποτελεί το κυρίαρχο στοιχείο του σχεδιασμού και προγραμματισμού.

Οι ομοιογενείς ενότητες του χώρου που συνθέτουν την Περιφέρεια Κ. Μακεδονίας είναι:

- Η ευρύτερη μητροπολιτική περιοχή της Θεσσαλονίκης
- Οι παράκτιες τουριστικές περιοχές
- Οι αγροτικές παραγωγικές περιοχές
- Οι ορεινές - ημιορεινές περιοχές

Σύμφωνα με τη ρεαλιστική κατεύθυνση του μακροχρόνιου προτύπου χωρικής ανάπτυξης, επιδιώκεται ο εκσυγχρονισμός της παραγωγικής βάσης, ώστε οι ζώνες όπου αναπτύσσονται η μεταποίηση και οι υπηρεσίες (αστικές, μητροπολιτικές, παράκτιες) να αποκτήσουν σταθερό ρόλο στον νέο διεθνή καταμερισμό εργασίας, γεγονός που θα οδηγήσει και σε βελτίωση των μακροοικονομικών δεικτών. Η τομεακή και χωρική ανάπτυξη που θα επιτευχθεί θα θέσει σε λειτουργία μηχανισμούς για τη διάχυσή της σε ευρύτερα γεωγραφικά πλαίσια, με καλύτερες προοπτικές για την ισόρροπη λειτουργία του χωρικού συστήματος. Οι αναπτυξιακές παρεμβάσεις κατευθύνονται επίσης και στις δυναμικές ζώνες αγροτικής παραγωγής με συγκριτικά πλεονάσματα. Η ολοκλήρωση της ανάπτυξης της Θεσσαλονίκης και η δημιουργία οικονομικού

πλεονάσματος στις παραγωγικές περιοχές (αγροτικές και τουριστικές) θα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για τη μεταφορά της ανάπτυξης στις στάσιμες ή προβληματικές περιοχές, με στόχο την ισόρροπη λειτουργία του χωρικού συστήματος.

Ο περιφερειακός χωροταξικός σχεδιασμός θα συνθέσει το πλαίσιο χωρικής εξειδίκευσης των αναπτυξιακών δράσεων και θα αποτελέσει βασικό εργαλείο για την άσκηση περιφερειακών πολιτικών. Ο προσδιορισμός των ομοιογενών υποπεριφερειακών ενοτήτων και η προώθηση ενός σχεδιασμού που θα ανταποκρίνεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα αποτελεί κομβικό σημείο της μελέτης.

Η ισορροπία ανάμεσα στην οικονομική αποτελεσματικότητα, την ισοτιμία πρόσβασης στα συστήματα ανάπτυξης και την περιβαλλοντική προστασία επιτυγχάνεται ενεργητικά με την προώθηση των απαραίτητων διαρθρωτικών αλλαγών στήριξης της ανταγωνιστικότητας της περιφέρειας και τη δημιουργία νέων δραστηριοτήτων σε καθεστώς βιώσιμης ανάπτυξης. Σε επίπεδο στρατηγικών κατευθύνσεων, εισάγεται η επιχειρηματική διάσταση των εθνικών προτεραιοτήτων και των εξελίξεων σε γεωγραφικό, γεωπολιτικό επίπεδο, καθώς και η επιχειρησιακή διάσταση των δράσεων του Γ΄ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης.

Η επιδίωξη μιας πολυκεντρικής και ισόρροπα ανεπτυγμένης περιφέρειας επιδιώκεται μέσω της εξειδίκευσης του σχεδιασμού των υποπεριφερειακών ενοτήτων σε αναγνώσιμη κλίμακα (1:20.000 έως 1:100.000), όπου καταγράφονται οι προοπτικές της μητροπολιτικής Θεσσαλονίκης, το χωρικό πρότυπο οργάνωσης των παραγωγικών, πεδινών και παράκτιων τουριστικών περιοχών, η εκμετάλλευση του δικτύου αστικών και περιφερειακών κέντρων, η προστασία και ανάδειξη των φυσικών και πολιτιστικών πόρων και η διάχυση της αναπτυξιακής διαδικασίας στις ορεινές και προβληματικές περιοχές.

Η ανάπτυξη εξειδικευμένων μεθοδολογιών χωροταξικού σχεδιασμού σε επίπεδο υποπεριφερειακών ενοτήτων, ανάπτυξη που απαιτείται και για ορισμένους βασικούς τομείς στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης, όπως η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, αποτελεί ένα σημαντικό βήμα στην ανάπτυξη των χωρικών πολιτικών στον περιφερειακό χώρο.

6.2.2 Ειδικές επιχειρησιακές εφαρμογές κατά ομογενείς ενότητες

Σύμφωνα με τον εθνικό σχεδιασμό και προγραμματισμό του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, σε επίπεδο χώρας προωθούνται δύο υποθέσεις εξέλιξης της αναπτυξιακής διαδικασίας, μία ρεαλιστική, που εκφράζεται με δύο εκδοχές, και μία πιο αισιόδοξη. Η πρώτη εκδοχή της ρεαλιστικής κατεύθυνσης προβλέπει ελάττωση των κοινοτικών πόρων και χαλαρότερη πολιτική οικονομικής σύγκλισης και κοινωνικής συνοχής, ενώ η δεύτερη βασίζεται στην υλοποίηση των στόχων του προγράμματος σύγκλισης που έχει υποβληθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στην αισιόδοξη κατεύθυνση, η οποία απαιτεί δομικές αλλαγές, με στόχους τον οικονομικό, κοινωνικό και τεχνολογικό εκσυγχρονισμό της χώρας, είναι απαραίτητος ένας συνολικότερος σχεδιασμός, καθώς και η προώθηση δομικών αλλαγών, που κάνει εξαιρετικά δύσκολη την υλοποίηση του σχεδιασμού αυτού.

Με βάση τα παραπάνω, τεκμηριώνονται τρεις εκδοχές. Σύμφωνα με την πρώτη, οι πάγιες αδυναμίες της χώρας δεν επαρκούν για να στηρίξουν τους επιδιωκόμενους στόχους οικονομικής - κοινωνικής ανάπτυξης και πολιτικής - οικονομικής συνοχής. Οι εξελίξεις αυτές θα δημιουργήσουν δυσμενείς οικονομικές επιπτώσεις μετά το 2006-2008, οπότε και θα ελαττωθεί σημαντικά η ροή κοινοτικών πόρων. Σύμφωνα με τη δεύτερη, με τη στήριξη των εθνικών και κοινοτικών πόρων επιτυγχάνεται μία επιλεκτική τομεακή κλαδική και χωρική ανάπτυξη, η οποία θα συμβάλει στην ενεργοποίηση του συνολικού διαθέσιμου εθνικού και περιφερειακού δυναμικού. Σύμφωνα με την τρίτη εκδοχή, η οποία προϋποθέτει εκτεταμένο θεσμικό, οργανωτικό και λειτουργικό εκσυγχρονισμό, μεγιστοποιούνται οι διαθέσιμοι πόροι και αυξάνεται η συνολική ανάπτυξη. (*ΥΠΕΧΩΔΕ, Δ/νση Χωροταξίας, 18*).

Οι υποθέσεις εξέλιξης της αναπτυξιακής διαδικασίας έχουν άμεση σχέση με τον χωροταξικό σχεδιασμό ως συνιστώσα της ανάπτυξης. Με τον χωροταξικό σχεδιασμό ολοκληρώνονται σε ένα ενιαίο σύνολο δύο παράμετροι του χώρου, ο φυσικογεωγραφικός με τις σταθερές του φυσικού χώρου, και ο ανθρωπογεωγραφικός με τις λειτουργικές του παραμέτρους.

Όλα όσα αφορούν την εξέλιξη της ανάπτυξης και τον χωροταξικό σχεδιασμό σε εθνικό επίπεδο μεταφέρονται και σε επίπεδο περιφερειών, οι οποίες αποτελούν και το βασικό κύτταρο του προγραμματισμού - σχεδιασμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι κατευθύνσεις αυτές προσαρμόζονται στα ιδιαίτερα

χαρακτηριστικά γνωρίσματα, πόρους και δυνατότητες κάθε περιφέρειας, με στόχους την ισόρροπη ανάπτυξη του περιφερειακού χώρου και την προσαρμογή του στο νέο, υπό διαμόρφωση ανταγωνιστικό περιβάλλον.

Ειδικότερα, στην περίπτωση της Ελλάδας, θεωρείται δεδομένος ο σημερινός διαχωρισμός σε δεκατρείς (13) περιφέρειες, χωρίς να τίθενται σε αμφισβήτηση το μέγεθος, η βιωσιμότητα ή άλλα βασικά χαρακτηριστικά τους στο πλαίσιο της παρούσας διατριβής.

Υιοθετείται, ακόμα, η λειτουργία της πρωτοβάθμιας αυτοδιοίκησης στο πλαίσιο του Σχεδίου Καποδίστριας, ενώ με τη δημιουργία των περιφερειών και την εκχώρηση στις τελευταίες σημαντικών διοικητικών και οικονομικών αρμοδιοτήτων απαιτείται αναδιάρθρωση ή κατάργηση των νομαρχιών στην σημερινή τους μορφή.

Όπως σε εθνικό, έτσι και σε περιφερειακό επίπεδο απαιτείται η υιοθέτηση ενός μακροχρόνιου προτύπου χωρικής οργάνωσης, που προϋποθέτει τον ορισμό ενός συστήματος χωρικών ενοτήτων που θα συσχετίζουν τις φυσικές με τις ανθρωπογενείς λειτουργίες. Ο συνδυασμός αυτός θα επιτρέψει την εισαγωγή στοιχείων βιωσιμότητας στην αναπτυξιακή διαδικασία και τη διάρθρωση του χωρικού συστήματος.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τις προτάσεις της ερευνητικής αυτής προσέγγισης, παραμένει ο σχεδιασμός στρατηγικών κατευθύνσεων σε περιφερειακό επίπεδο, αλλά η επιδίωξη υλοποίησης των επιδιωκόμενων στόχων μετατίθεται σε ένα νέο επίπεδο, αυτό της υποπεριφέρειας, στο οποίο ο χωροταξικός σχεδιασμός όχι μόνο σχεδιάζεται, αλλά και θεσμοθετείται.

Για την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας υιοθετείται ένα μακροχρόνιο πρότυπο χωρικής ανάπτυξης, που βασίζεται σε μια ρεαλιστική υπόθεση εξέλιξης της αναπτυξιακής διαδικασίας. Θεωρούνται, δηλαδή, δεδομένες οι παράμετροι του προγράμματος Σύγκλισης που έχει υποβάλει η χώρα μας και έχουν εγκριθεί από τα αρμόδια όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Για τον προσδιορισμό των υποπεριφερειακών ενοτήτων, που αποτελούν τον βασικό κορμό του σχεδιασμού, διαμορφώνεται ένα πρότυπο ομοιογενών χωρικών ενοτήτων. Οι τελευταίες καθορίζονται με βάση έναν συνδυασμό φυσικών, γεωγραφικών και ανθρωπογενών κριτηρίων (Παράρτημα, Χάρτης 22).

Σε αυτή τη φυσικογεωγραφική θεώρηση του χωρικού συστήματος προστίθενται οι εκτιμήσεις για την εξέλιξη του πληθυσμού, της απασχόλησης, των παραγωγικών δραστηριοτήτων και διατυπώνονται υποθέσεις για την εξέλιξη της ανάπτυξης και τις επιπτώσεις της στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον. Ο συνδυασμός του μακροχρονίου προτύπου ανάπτυξης με τα δεδομένα του φυσικού και ανθρωπογενούς χώρου είναι αυτός που θα καθορίσει τις χωρικές ενότητες του περιφερειακού χώρου, αλλά και τη συγκρότησή τους σε ένα ολοκληρωμένο σύστημα, ικανό να λειτουργεί σε γεωγραφικό και οικονομικό επίπεδο (Παράρτημα, Χάρτης 23).

Ειδικότερα, τα φυσικά, γεωγραφικά και ανθρωπογενή στοιχεία και χαρακτηριστικά του περιφερειακού χώρου στην Κ. Μακεδονία κωδικοποιούνται και παρουσιάζονται σε μια σειρά πινάκων (Παράρτημα, Πίνακες 15 έως 20). Η επεξεργασία των στοιχείων αυτών οδηγεί στον προσδιορισμό ομοιογενών χωρικών ενοτήτων, δηλαδή υποπεριφερειών. Στη συνέχεια, για τις ενότητες αυτές εισάγονται δεδομένα του μακροχρόνιου προτύπου χωρικής ανάπτυξης, τα οποία προκαλούν μια αναδιάταξη των ορίων των ενοτήτων, έτσι ώστε τελικά να προκύψει ένα χωρικό σύστημα με ενότητες υποπεριφερειακής κλίμακας, το οποίο, στο πλαίσιο ενός εξειδικευμένου χωροταξικού σχεδιασμού, μπορεί να αποδώσει αναπτυξιακούς στόχους και στόχους κοινωνικής συνοχής συμβατούς με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των χωρικών ενοτήτων που απαρτίζουν τον περιφερειακό χώρο.

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, η Περιφέρεια Κ. Μακεδονίας αρθρώνεται στις ακόλουθες χωρικές ενότητες υποπεριφερειακής κλίμακας, οι οποίες θα αποτελέσουν τον υποδοχέα ενός εξειδικευμένου σχεδιασμού (Παράρτημα, Χάρτες 24 και 25):

- Ευρύτερη μητροπολιτική περιοχή Θεσσαλονίκης
- Παράκτιες τουριστικές περιοχές
- Αγροτικές παραγωγικές περιοχές
- Ορεινές-ημιορεινές περιοχές

Ακολουθούν οι κατευθύνσεις για την οριοθέτηση και τον σχεδιασμό αυτών των υποπεριφερειακών ενοτήτων.

Ευρύτερη Μητροπολιτική Περιοχή Θεσσαλονίκης

Για τον καθορισμό των ορίων της ευρύτερης μητροπολιτικής περιοχής Θεσσαλονίκης λήφθηκε υπόψη πλήθος κριτηρίων, όπως ο επιθυμητός ρόλος της πόλης, η συνεχιζόμενη διάχυση οικιστικών παραγωγικών και τριτογενών λειτουργιών στην ευρύτερη περιοχή, η αλλαγή των κοινωνικών ή άλλων προτύπων και η διεύρυνση των μετακινήσεων, σε συνδυασμό με φυσικογεωγραφικούς παράγοντες και παράγοντες προστασίας, όπως η ύπαρξη Ζώνης προστασίας Ramsar στα δέλτα των ποταμών και στην πεδιάδα της Θεσσαλονίκης στα δυτικά. Με βάση τα παραπάνω, τα όρια της μητροπολιτικής περιοχής έχουν επεκταθεί μέχρι την περιοχή Ν. Μηχανιώνας-Επανομής στα νότια, Λαγκαδά-Αγ. Βασιλείου στα βορειοανατολικά, Αγ. Αθανασίου στα δυτικά, καθώς και στο νότιο τμήμα του νομού Κιλκίς στα βόρεια της πόλης.

Ειδικότερα, μετά από εκπόνηση Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων στους Δήμους Μίκρας – Θερμαϊκού - Ν.Μηχανιώνας - Επανομής (στο πλαίσιο του Ν. 2508/97), προβλέπονται εκτεταμένες επεκτάσεις για κατοικία, αλλά και για χρήσεις του τριτογενή τομέα που καλύπτουν κυρίως ανάγκες του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Θεσσαλονίκης, με αποτέλεσμα όλη η ευρύτερη αυτή περιοχή να δέχεται την επιρροή της πόλης και να εντάσσεται μέσα στα όρια της μητροπολιτικής Θεσσαλονίκης.

Η περιοχή Λαγκαδά-Αγ. Βασιλείου στα βορειοανατολικά αποτελεί πόλο διάχυσης της ανάπτυξης της Δυτικής Θεσσαλονίκης, ενώ ταυτόχρονα η ύπαρξη ζωνών (λίμνες Αγ. Βασιλείου και Βόλβης) που προστατεύονται από τη συνθήκη Ramsar δημιουργεί περιβαλλοντικούς κινδύνους. Έτσι, τίθεται σε προτεραιότητα ο σχεδιασμός της περιοχής Λαγκαδά, όπου έχουν χωροθετηθεί οικιστικές (Λαγυνά, Μελισοχώρι, Λητή, Δρυμός) και μεταποιητικές (Καβαλάρι, Λαγυνά, Λαγκαδάς) χρήσεις της μητροπολιτικής Θεσσαλονίκης, ώστε η υπόλοιπη περιοχή από τα όρια της λίμνης του Αγ. Βασιλείου να προστατευτεί από τη διασπορά δραστηριοτήτων του Π.Σ.Θ.

Στα δυτικά η ζώνη επιρροής επεκτείνεται μέχρι την περιοχή Αγ. Αθανασίου, αφού στα νότια θα πρέπει να προστατευτεί η ζώνη του δέλτα των ποταμών (Γαλλικού – Αξιού - Αλιάκμονα) και το παράκτιο τμήμα της πεδιάδας της Θεσσαλονίκης.

Στα βόρεια η περιοχή του Κιλκίς διαθέτει επαρκείς εδαφικούς πόρους, η γεωργική γη είναι χαμηλής παραγωγικότητας και, σε συνδυασμό με τις χαμηλές χρονοαποστάσεις από τη Θεσσαλονίκη, μπορεί να δώσει διέξοδο στη χωροθέτηση δραστηριοτήτων του δευτερογενή και τριτογενή τομέα αρχικά, αλλά και οικιστικών χρήσεων γης στη συνέχεια.

Στον καθορισμό, λοιπόν, της μητροπολιτικής περιοχής Θεσσαλονίκης υιοθετείται μεγάλος αριθμός κριτηρίων που συνδυάζουν τα φυσικογεωγραφικά με τα αναπτυξιακά κριτήρια, ενώ ταυτόχρονα λαμβάνονται υπόψη και οι δεσμεύσεις που προκύπτουν από την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Για τη μητροπολιτική αυτή περιοχή είναι απαραίτητη η εκπόνηση ενός χωροταξικού σχεδίου υποπεριφερειακού επιπέδου σε αναγνώσιμη κλίμακα (1:5.000-1:10.000), το οποίο θα είναι απτό και συγκεκριμένο και δεν θα βασίζεται σε αόριστες στρατηγικές κατευθύνσεις. Η εκπόνηση μιας νέας μελέτης στο πλαίσιο του Σχεδίου Βιώσιμης Ανάπτυξης της Θεσσαλονίκης με πιο σαφή χαρακτήρα εφαρμογής, που θα προτείνει τη δημιουργία υπηρεσιών και οργάνων και θα συντονίζει τη λειτουργία των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων σε θέματα σχεδιασμού και διοίκησης της μητροπολιτικής περιοχής Θεσσαλονίκης, είναι επιβεβλημένη. Το εγχείρημα αυτό θα πρέπει να εντάσσεται στον γενικότερο περιφερειακό χωροταξικό σχεδιασμό και να εναρμονίζεται με τις κατευθύνσεις του σχεδιασμού των άλλων χωρικών ενοτήτων (παράκτιος, αγροτικός, ορεινός χώρος).

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Γενικού Πλαισίου Κατευθύνσεων του Σχεδίου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΣΠΑ 2000-2006) του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, ο αναπτυξιακός ρόλος της Θεσσαλονίκης εκφράζεται μέσω των ακόλουθων στόχων:

- Μητροπολιτικό Κέντρο
- Πόλος Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης και Διακρατικής Συνεργασίας
- Πόλος Διευρωπαϊκών Δικτύων και Παρευξείνιας Συνεργασίας
- Κέντρο Διοίκησης, Πολιτισμού και Τεχνολογίας
- Κέντρο παροχής υπηρεσιών
- Κέντρο χρηματοπιστωτικών λειτουργιών

Η ύπαρξη σημαντικών τεχνικών και αναπτυξιακών υποδομών, σε συνδυασμό με την κεντροβαρική θέση της Θεσσαλονίκης, τις δεξιότητες του τοπικού πληθυσμού και τη μακρόχρονη παράδοση που διαθέτει η πόλη σε μεγάλο εύρος δραστηριοτήτων, αποτελούν το υπόβαθρο πάνω στο οποίο θα στηριχθεί ο εκσυγχρονισμός της πόλης με τη διάθεση των απαραίτητων οργανικών μέσων και πόρων.

Παράκτιες Τουριστικές Περιοχές

Παράκτιες είναι οι περιοχές του περιφερειακού χώρου που έρχονται σε επαφή με το Αιγαίο πέλαγος. Σε υποπεριφερειακό επίπεδο, αποτελούν σημαντική ενότητα του γεωγραφικού χώρου της Κ. Μακεδονίας και διαθέτουν μια σειρά από συγκριτικά πλεονεκτήματα που τις καθιστούν κέντρα ανάπτυξης τουρισμού - παραθερισμού - αναψυχής, αλλά και παροχής υπηρεσιών.

Το πλούσιο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον αποτελεί στρατηγικό πλεονέκτημα, που, σε συνδυασμό με τη γειτνίαση με το μητροπολιτικό κέντρο Θεσσαλονίκης, συντελεί στην προσέλκυση σημαντικών κεφαλαίων στον τομέα του τουρισμού, της αναψυχής, αλλά και της παροχής υπηρεσιών. Η διαφύλαξη των διαθέσιμων περιβαλλοντικών και πολιτιστικών πόρων από την υπερεκμετάλλευση, που οδηγεί σε υποβάθμισή, αποτελεί κομβικό σημείο του σχεδιασμού.

Στην Κεντρική Μακεδονία οι παράκτιες περιοχές χωρίζονται σε δύο ζώνες: τη δυτική, που περιλαμβάνει παράκτιες περιοχές των νομών Πιερίας και Θεσσαλονίκης, και την ανατολική, που περιλαμβάνει παράκτιες περιοχές των νομών Χαλκιδικής, Θεσσαλονίκης και Σερρών. Βασικές προτάσεις του σχεδιασμού για τις παράκτιες περιοχές είναι:

- Ρύθμιση των χρήσεων παραθεριστικής κατοικίας και οργανωμένης δόμησης στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης του παράκτιου χώρου
- Έλεγχος κορεσμένων (Κασσάνδρα, Σιθωνία) ή περιβαλλοντικά ευαίσθητων (Όλυμπος) περιοχών
- Αναδιάρθρωση του τομέα του τουρισμού με τη θέσπιση υψηλότερης στάθμης προδιαγραφών και τη βελτίωση του επιπέδου των παρεχόμενων υπηρεσιών
- Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, που συνδέονται με το

ενδιαφέρον φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον (Άγ. Όρος, Όλυμπος, αρχαιολογικοί χώροι, παραδοσιακοί οικισμοί)
- Ολοκλήρωση οδικού δικτύου παράκτιων περιοχών
- Ολοκλήρωση λιμενικών εγκαταστάσεων και βελτίωση θαλάσσιων συνδέσεων

Ειδικότερα, στη δυτική ενότητα του παράκτιου χώρου (Ν. Πιερίας και Θεσσαλονίκης), με τη διεύρυνση της αναπτυξιακής διαδικασίας, παρατηρείται διάχυση δραστηριοτήτων από τη στενή παράκτια ζώνη στους πρόποδες του Ολύμπου. Η διάχυση αυτή ενέχει σαφείς κινδύνους υποβάθμισης του αξιόλογου φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Το σύστημα των οικισμών δέχεται ισχυρές πιέσεις για επέκταση, χωρίς την πρόβλεψη των απαραίτητων τεχνικών υποδομών και εξυπηρετήσεων, ενώ οι τουριστικές εγκαταστάσεις και οι χρήσεις του τριτογενή τομέα χωροθετούνται χωρίς χωροταξικό σχεδιασμό.

Στην Πιερία διαμορφώνεται ένα σύστημα αστικών σχηματισμών παράλληλα με τις ακτές και το βασικό οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο (ΠΑΘΕ, σιδ. Γραμμή Αθηνών - Θεσσαλονίκης). Υφίσταται ακόμα ισχυρή πίεση για την αξιοποίηση με οργανωμένη δόμηση (ιδιωτικές πολεοδομήσεις, συνεταιρισμοί) μεγάλων εκτός σχεδίου περιοχών, σε βαθμό που οι χωροθετήσεις αυτές επηρεάζουν τον συνολικό σχεδιασμό. Επιπλέον, οι αποσπασματικές χωροθετήσεις έργων υποδομής (νέοι οδικοί άξονες), που γίνονται χωρίς γενικότερη μελέτη, δημιουργούν σημαντικό πρόβλημα.

Οι παράκτιος χώρος πρέπει να καλύπτεται στο σύνολό του από τον χωροταξικό σχεδιασμό με κεντρικό άξονα τη διατήρηση επαρκών φυσικών - πολιτιστικών πόρων που αποτελούν στρατηγικό πλεονέκτημα, αλλά και ένα καλά μελετημένο, διαρθρωμένο και λειτουργικό σύστημα χρήσεων γης (οικιστικές, τουριστικές, αναψυχής, υπηρεσίες). Οι χρήσεις της μεταποίησης θα πρέπει να συγκεντρώνονται σε οργανωμένους υποδοχείς (βιομηχανικές και βιοτεχνικές περιοχές).

Στην ανατολική ενότητα υπάγονται οι παράκτιες περιοχές του Ν. Χαλκιδικής – Θεσσαλονίκης και Σερρών. Στις ζώνες αυτές παρατηρείται σημαντικός κορεσμός σε ό,τι αφορά τις συγκεντρώσεις παραθεριστικής κατοικίας και τουριστικών εγκαταστάσεων, ενώ η έλλειψη θεσμοθετημένου

χωροταξικού σχεδιασμού και ελεγκτικών μηχανισμών επιδεινώνει την κατάσταση.

Στη Χαλκιδική αναπτύσσεται ένα πολυκεντρικό σύστημα αστικών και παραθεριστικών οικισμών, το οποίο έχει την τάση να αναλώσει το υφιστάμενο απόθεμα φυσικών πόρων (Κασσάνδρα, Σιθωνία, Άγ. Όρος). Κρίνεται απαραίτητη η ρύθμιση της ανάπτυξης παραθεριστικής κατοικίας στις χερσονήσους Κασσάνδρας και Σιθωνίας και η θεσμοθέτηση χρήσεων γης και περιορισμών, ώστε να διατηρηθεί επαρκές απόθεμα φυσικών πόρων, ενώ στην περιοχή των συνόρων του Αγ. Όρους, που μαζί με την περιοχή Αρναίας διαθέτει επαρκές απόθεμα φυσικών πόρων, η ανάπτυξη θα πρέπει να είναι συμβατή με το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Τέλος, η κορεσμένη περιοχή του Στρυμωνικού (Σταυρός, Ασπροβάλτα, Κερδύλλια) θα πρέπει να αναβαθμιστεί και να εξυγιανθεί, ιδιαίτερα μετά τον σχεδιασμό των οδικών αξόνων (Εγνατία, νέα σιδηροδρομική γραμμή προς Καβάλα), με γνώμονα την καλύτερη λειτουργία των υφιστάμενων αστικών και τουριστικών συγκεντρώσεων. Η μελέτη του παράκτιου χώρου ως ιδιαίτερης προγραμματικής μονάδας μπορεί να οδηγήσει, με την υιοθέτηση κατάλληλων πρακτικών σχεδιασμού και προγραμματισμού, σε μία σύνθεση αναπτυξιακού και χωρικού σχεδιασμού και προγραμματισμού συμβατού με τους στόχους της αειφόρου διαχείρισης.

Πεδινές Παραγωγικές Περιοχές

Οι Πεδινές Παραγωγικές Περιοχές αποτελούν βασικό κύτταρο του γεωγραφικού χώρου, το οποίο συμβάλλει σημαντικά στη διαμόρφωση της οικονομικής φυσιογνωμίας της περιφέρειας. Συνδυάζουν το απόθεμα φυσικών πόρων με την ανάπτυξη σημαντικών δραστηριοτήτων παραγωγής, μεταποίησης και εμπορίας του πρωτογενή τομέα, δραστηριοτήτων συμβατών με τον ιδιαίτερο χαρακτήρα τους.

Στην Κεντρική Μακεδονία διακρίνονται δύο μεγάλες πεδινές παραγωγικές περιοχές: η πεδιάδα της Θεσσαλονίκης (Θεσσαλονίκη – Ημαθία – Πέλλα) στα δυτικά και η πεδιάδα των Σερρών στα ανατολικά. Τα κριτήρια καθορισμού των ενοτήτων αυτών είναι περισσότερα φυσικογεωγραφικά, γι’ αυτό και σε ορισμένες περιπτώσεις δεν ακολουθούνται τα όρια Καποδιστριακών Δήμων, όπου ένα τμήμα είναι πεδινό και το υπόλοιπο ανήκει σε ορεινές – ημιορεινές περιοχές. Οι παρεμβάσεις στις πεδινές παραγωγικές περιοχές, που σήμερα

αντιμετωπίζονται «ανορθόδοξα» στο πλαίσιο της διοικητικής διαίρεσης των νομών, αποσκοπούν στην ολοκληρωμένη χωροταξική οργάνωση των ζωνών αυτών, οι οποίες διαθέτουν σημαντική υποδομή στον τομέα της αγροτικής οικονομίας.

Η εξυγίανση της παραγωγής του πρωτογενή τομέα, η ανάπτυξη προϊόντων συμβατών με τα νέα πρότυπα διατροφής και η δημιουργία υποδομών για τη μεταποίηση και τις συνδυασμένες μεταφορές αποτελούν βασικούς στόχους γι' αυτές τις χωρικές ενότητες. Ακόμα, η προστασία των εδαφικών πόρων (γεωργική γη) από την αλόγιστη αλλαγή χρήσης και η καταπολέμηση των φαινομένων εντατικής ανάπτυξης (σύγκρουση χρήσεων γης, ρύπανση υδάτινων αποδεκτών κλπ.) αποτελούν πρωταρχικές επιδιώξεις.

Σημαντικό ρόλο στην πεδιάδα Θεσσαλονίκης παίζει τόσο το βασικό οδικό δίκτυο (διασταύρωση ΠΑΘΕ και Εγνατίας), όσο και το δίκτυο των οικισμών, το οποίο θα πρέπει να επανασχεδιαστεί μέσω της εξειδίκευσης του ρόλου των τελευταίων με τη δημιουργία νέων εξαρτήσεων που θα βασίζονται στο δίκτυο των μεταφορικών - οικονομικών - κοινωνικών και διοικητικών υποδομών.

Βασικές κατευθύνσεις του χωροταξικού σχεδιασμού για τις πεδινές παραγωγικές περιοχές είναι:

- Εκσυγχρονισμός παραγωγικής βάσης
- Προώθηση αναδιάρθρωσης καλλιεργειών
- Ενίσχυση βιολογικής γεωργικής παραγωγής
- Αναδιάρθρωση δικτύου εμπορίας και διακίνησης προϊόντων πρωτογενή τομέα
- Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού
- Εφαρμογή πιλοτικών προγραμμάτων αγροτικής οικονομίας (συνδυασμός αγροτικής παραγωγής και μεταποίησης)
- Δημιουργία κέντρων πιστοποίησης
- Προστασία πεδινών παραγωγικών περιοχών από την εκτός σχεδίου δόμηση που δεν σχετίζονται με αγροτικές δραστηριότητες
- Βελτίωση της διαχείρισης των υδάτινων πόρων

Ορεινές - Ημιορεινές Περιοχές.

Οι ορεινές-ημιορεινές περιοχές αποτελούν χωρικές ενότητες που υφίστανται στον μεγαλύτερο βαθμό τις αρνητικές επιπτώσεις της

παγκοσμιοποίησης της οικονομίας, της κρίσης του πρωτογενή τομέα και άλλων ελλείψεων. Οι επιπτώσεις αυτές δημιουργούν προβλήματα, με αποτέλεσμα τη μετακίνηση πληθυσμού στα αστικά κέντρα.

Για την «επιβίωση» των περιοχών αυτών απαιτείται η διατήρηση ενός ελάχιστου αριθμού ενεργού πληθυσμού, η ύπαρξη τεχνικών και κοινωνικών υποδομών και η διαφοροποίηση της απασχόλησης. Η τελευταία πρέπει να στηριχθεί σε μια ποιοτικότερη γεωργία και κτηνοτροφία (βιολογικές καλλιέργειες, προϊόντα ονομασίας προέλευσης κλπ.), καθώς και στη διαφοροποίηση της απασχόλησης μέσω της ανάπτυξης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, της περιήγησης και της αναψυχής. Η λειτουργία τους αυτή ως αποθεμάτων φυσικών πόρων, η ελάττωση των χρονοαποστάσεων από τα αστικά κέντρα, η αλλαγή των προτύπων διαβίωσης και η διεύρυνση του ελεύθερου χρόνου δημιουργούν τις συνθήκες για την ανάπτυξη τουριστικών ή άλλων συναφών δραστηριοτήτων. Η ανάπτυξη αυτών των δράσεων θα πρέπει να γίνεται στο πλαίσιο ενός καλά μελετημένου χωροταξικού σχεδιασμού, ώστε να διασφαλίζεται η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Ήδη στο πλαίσιο του Γ΄ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης αναπτύσσονται δράσεις για τους ορεινούς όγκους σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, ενώ συναφείς πρωτοβουλίες (LEADER I, II, III) χρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η προώθηση συγκροτημένων διατομεακών δράσεων και προγραμμάτων ανάπτυξης συμβατών με τον ιδιαίτερο χαρακτήρα των ορεινών - ημιορεινών περιοχών (ποιοτική γεωργία - κτηνοτροφία, δασοκομία, τυποποίηση - εμπορία τοπικών προϊόντων, βελτίωση τεχνικών – κοινωνικών - κυκλοφοριακών υποδομών, τουρισμός, περιήγηση, αναψυχή) είναι η μόνη διέξοδος στα προβλήματα που διαρκώς μεγεθύνονται.

Στην Περιφέρεια Κ. Μακεδονίας ορίζονται τέσσερις ενότητες ορεινών - ημιορεινών περιοχών, όπως απεικονίζονται στους συνημμένους στο παράρτημα χάρτες.

Επειδή οι ορεινές - ημιορεινές αυτές ενότητες ανήκουν σε διαφορετικά μεταξύ τους γεωγραφικά διαμερίσματα και παρουσιάζουν διαφορετικά μεταξύ τους προβλήματα και δυνατότητες ανάπτυξης, απαιτείται η σύνταξη ξεχωριστών αναπτυξιακών και χωροταξικών μελετών για κάθε ενότητα.

Βασικές κατευθύνσεις του σχεδιασμού είναι:

- Προστασία, ανάδειξη και αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς (δάση, υγρότοποι, τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους κλπ.)
- Προστασία, ανάδειξη και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς (αρχαιολογικοί χώροι, μνημεία, παραδοσιακοί οικισμοί, σύγχρονες πολιτιστικές δημιουργίες και θεσμοί)
- Δημιουργία υπερτοπικών δικτύων οικολογικού, περιηγητικού, χιονοδρομικού τουρισμού και αναψυχής
- Εφαρμογή ολοκληρωμένων προγραμμάτων αγροτικής - τουριστικής ανάπτυξης (Άρνισα-Βόρας, Κερκίνη-Μπέλες κλπ.)
- Ανάπτυξη τοπικής παραγωγής (τοπικά - βιολογικά προϊόντα, προϊόντα ονομασίας προέλευσης)
- Ανάπτυξη χειροτεχνίας και βιοτεχνίας
- Χωροθέτηση παραθεριστικής κατοικίας
- Δημιουργία απαραίτητων κυκλοφοριακών, τεχνικών, κοινωνικών υποδομών
- Ανάπτυξη πρωτοβουλιών για την εκπαίδευση και ενεργοποίηση του τοπικού δυναμικού
- Σύνταξη ολοκληρωμένων χωροταξικών σχεδίων και οικονομικών προγραμμάτων για την ανάπτυξη των ορεινών ενοτήτων

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΡΙΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ

(Α) ΕΛΛΗΝΙΚΗ

1. **ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ. «Ευρώπη 2000+» Συνεργασία για την Χωροταξία στην Ευρώπη. Βρυξέλες 1994. σ.113.**
2. **ΚΕΠΕ. Έκθεση ειδικών ομάδων για την «Χωροταξική Πολιτική» και «Περιβάλλον, Προστασία, Ανάδειξη και Ανάπτυξη» 1976-1980. Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο 1980**
3. **ΚΕΠΕ. Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πρώτου Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης. Αθήνα. 1988**
4. **ΚΕΠΕ και REMACO (Σύμβουλοι αξιολόγησης Β΄ Κ.Π.Σ) Δεύτερο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, πρώτη έκθεση αξιολόγησης. Αθήνα, 1998.**
5. **ΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ 75/268, 82/768, 83/339, 85/148 Ε.Ε. για την Γεωργία και τις ορεινές μειονεκτικές περιοχές.**
6. **ΛΟΥΚΑΚΗΣ Π. Σύγχρονη Ελληνική Πόλη. Άρθρο στη σειρά «Η μεταβυζαντινή και νεώτερη Ελληνική Πόλη», Περιοδικό Αρχαιολογία και Τέχνες. Τεύχος 65 Δεκέμβριος 1979.**
7. **ΝΟΜΟΣ 2742/99 για τον Χωροταξικό Σχεδιασμό και την αειφόρο ανάπτυξη.**
8. **ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ (ΣΑΚΧ). Άτυπο Συμβούλιο Υπουργών Χωροταξίας των χώρων μελών. Noordwjik 1997.**
9. **ΥΠΕΧΩΔΕ. ΥΠΕΘΟ. Διυπουργική Ομάδα Σχεδιασμού. Συνοπτικό Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης. 2000-2006. Τελική Έκθεση. Αθήνα, 1998.**
10. **ΥΠΕΧΩΔΕ. Ομιλία Υπουργού στους Γενικούς Γραμματείς των Περιφερειών της χώρας για τον Χωροταξικό Σχεδιασμό, Αθήνα. Νοέμβριος 1997.**
11. **ΥΠΕΧΩΔΕ. Εισηγητική Έκθεση για τον Ν 2742/99 για τον Χωροταξικό Σχεδιασμό και την Βιώσιμη Ανάπτυξη. Αθήνα, Φεβρουάριος 1998.**

12. **ΥΠΕΧΩΔΕ. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ. (Τομέας Πολεοδομίας-Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης) Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού. Αθήνα 2000. κεφ.17.**
13. **ΥΠΕΧΩΔΕ-ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ - (Τμήμα Περιβάλλοντος). Παράκτιος-Νησιωτικός Χώρος. Τελική έκθεση. Αθήνα 1997.**
14. **ΥΠΕΧΩΔΕ-ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ-Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης).**
Μελέτη – Έρευνα Αγροτικού χώρου. Τελική Έκθεση, Αθήνα 1997 σ.1.
15. **ΥΠΕΧΩΔΕ. ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΕΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ (Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας). Οικιστικό Δίκτυο στην Ελλάδα, Τελική Έκθεση, Αθήνα 1998.**
16. **ΥΠΕΧΩΔΕ-ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ (Τμήμα Αστικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης). Στρατηγικό Σχέδιο Βιώσιμης Ανάπτυξης Αστικών Περιοχών. Τελική Έκθεση. Αθήνα, 2000.**
17. **ΥΠΕΧΩΔΕ- ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ (Τμήμα Αστικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης). Στρατηγικό Σχέδιο Βιώσιμης Ανάπτυξης Αστικών Περιοχών. Δίκτυα και συνεργασία στην βιώσιμη ανάπτυξη αστικών περιοχών. Αθήνα, σ. 53-54.**
18. **ΥΠΕΧΩΔΕ. Δνση Χωροταξίας. Χωροταξικό Σχέδιο Περιφέρειας Κ. Μακεδονίας. ΟΜΕΠ. Αθήνα 1999 σ.70-72**

(Β) ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

1. **COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES. The future of the rural society. Brussels 1988, σ.88**
2. **EFSTRATOGLOU S. (1994) The Restructuring of rural Areas in Greece, Report in Bryden S, Black S, Nooij A, De Yries S, Seibert O, und Efstratoglou S. Europe 2000 plus.**
3. **HEIDEGGER M. Saggi e discorsi Milano 1976 σελ. 126**
4. **GREGOTTI V Il territorio dell Arhitettura Milano 1972**
5. **GREGOTTI V. La forna del terriforio. Milano 1984 σελ. 144-146**

6. **GAMBI L. La costruzione dei piani paesistici. Urbanistica n. 85(1986) σελ 102-105**
7. **MACIOCCO G. La pianificazione territoriale come metodo di classificazione. Sassari 1980**
8. **MACIOCCO G. Elementi di metodo per la costructione di una Geografia di valori ambientali in A. Barbanente. Atti del colloquio internationale per i metodi di valutazione nella pianificazione urbana e terriotoriale. Capri Napoli 1988**
9. **MACSTON F. La progettazione ambientale Padova 1980**
10. **MANGANI G. Verso un nuovo concetto in paesaggio Milano 1987**
11. **NIJKAMP P. Multidimensional spatial Data and Decision Analysis. N.York 1980**
12. **NIJKAMP P. Culture and Region. A. Multidimensional Evaluation of Monuments. Environment and planning vol 15 σελ. 5-14**

Πίνακας 1. Ενέργεια

Μέτρα ως το 2000	Μέσα	Χρονοδιάγραμμα	Φορείς
Ευαισθητοποίηση και κίνητρα για αειφόρο χρήση της ενέργειας και αλλαγή συμπεριφοράς	- Ενημέρωση, εκπαίδευση και κατάρτιση των τελικών χρηστών - Συμφωνίες με τη βιομηχανία σχετικά με την αποδοτικότητα - Κώδικες ορθής συμπεριφοράς - Οικονομικά και φορολογικά μέτρα - Κατάρτιση περιοριστικών κανόνων	1993 => συνεχίζεται συνεχίζεται συνεχίζεται 1993 =>	ΚΜ + ΕΚ + κοινό + ενεργειακός τομέας ΚΜ + Βιομηχανία + ΕΚ Ενεργειακός τομέας + ΚΜ + Βιομηχανία + ΕΚ ΕΚ+ΚΜ ΚΜ+ΕΚ
Προγράμματα για την αύξηση της ενεργειακής αποδοτικότητας	Εφαρμογή των προγραμμάτων PAGE και SAVE όπου περιλαμβάνονται: - σχεδιασμός ελαχίστου κόστους - πρότυπα ενεργειακής αποδοτικότητας για οικιακές συσκευές, προϊόντα και οχήματα - τροποποίηση των τιμολογίων ηλεκτρισμού και αερίου - πρότυπα αποδοτικότητας για την ενεργειακή τεχνολογία - πρότυπα μονώσεων κτιρίων - ελαχιστοποίηση των διαρροών μεθανίου από τα συστήματα διανομής φυσικού αερίου	Συνεχίζεται	ΕΚ + ΚΜ + Βιομηχανία + Ενεργειακός τομέας Βιομηχανία + Ενεργειακός τομέας ΕΚ +ΚΜ + Βιομηχανία + Τομέας μεταφορών ΕΚ + Βιομηχανία ΚΜ + Βιομηχανία + ΕΚ ΚΜ + Ενεργειακός τομέας
Προγράμματα τεχνολογίας	Εφαρμογή των προγραμμάτων THERMIE και .JOULE όπου περιλαμβάνονται: - Ε & Α για νέες ενεργειακές τεχνολογίες και προώθηση της διαδόσεως και της χρησιμοποιήσεως τους - Ε & Α στον τομέα των ανανεώσιμων πηγών (π. χ. βιομάζα και προώθηση της χρησιμοποιήσεως τους	Συνεχίζεται	ΕΚ + ΚΜ + Βιομηχανία + Ενεργειακός τομέας Idem Idem
Πρόγραμμα προωθήσεως	ALTENER.: προώθηση ανανεώσιμων ενεργειών (Πειραματικά έργα και τυποποίηση)	1993 =>	Idem
Πρόγραμμα πυρηνικής ασφάλειας	Μελέτη προβλημάτων που σχετίζονται με απόβλητα στον πυρηνικό τομέα	συνεχίζεται	ΕΚ + ΚΜ + Ενεργειακός τομέας

Πίνακας 2. Μεταφορές

	Μέτρα ως το 2000	**Μέσα**	**Χρονοδιά-γραμμα**	**Φορείς**
α) Υποδομή	- Σχεδιασμός χρήσεων γης	Εκτιμήσεις περιβαλλοντικών επιπτώσεων	2000	ΚΜΛΉΑ
	- Επενδύσεις σε έργα υποδομής: αστικές μεταφορές, εγκαταστάσεις μεταφορτώσεως, βελτίωση σιδηροδρομικών υπηρεσιών, διακίνηση εμπορευμάτων/χερσαίες πλωτές οδοί, θαλάσσιες μεταφορές	Διαρθρωτικά ταμεία	1995	ΚΜΠΤΊΑ + ΕΚ
		Τέλη κυκλοφορίας και διάφορες μορφές διοδίων	1993	ΚΜ+ΕΚ
	- Τέλη υποδομής			
β) Οχήματα και καύσιμα	Σταδιακή τεχνική βελτίωση των οχημάτων	Ε&Α	Πριν από το	Βιομηχανία +
	- εξάτμιση και εκπομπή θορύβων, κατανάλωση καυσίμου, επιδόσεις, τελική διάθεση	- Κανονισμοί	1995 2000	ΕΚ ΕΚ+ΚΜ
		- Δοκιμή οχημάτων (τεχνικός έλεγχος)	πριν από το	ΚΜ+ΕΚ
		- Ανακύκλωση μερών	1998	Βιομηχανία
		- Φορολογικά κίνητρα	2000	ΚΜ+ΕΚ
			2000	
	Σύσταση και κατανάλωση καυσίμων	Ε&Α		Βιομηχανία +
	- εναλλακτικά καύσιμα, καθαρότερα καύσιμα	- φορολογικά κίνητρα	πριν από το	ΕΚ
	- πλήρης μετάδοση στην αμόλυβδη βενζίνη ως το 2000	- κανονισμοί	1995	ΚΜ+ΕΚ
			2000	ΕΚ+ΚΜ
γ)Συμπεριφορά χρήση	- Ενημέρωση και εκπαίδευση του οδηγού για την ορθολογικότερη χρήση του αυτοκινήτου	- Εκστρατείες στα ΜΜΕ, όρια ταχύτητας και άλλοι περιορισμοί	Συνεχίζεται	ΤΠΑ + ΚΜ + ΜΚΟ
	- Βελτίωση των δημόσιων/μαζικών μέσω μεταφοράς	- Επενδύσεις, σχέδιο χρήσεων γης	2000	ΤΠΑ/ΚΜ + υπηρ.
	- Αποθάρρυνση της κυκλοφορίας στις πόλεις	- Επιβολή υψηλών τελών σταθμεύσεως	πριν αχό το 1995	μεταφορών + ΕΚ
	- Ανάπτυξη οικονομικών και φορολογικών κινήτρων	- Συλ. Χρήση ΙΧ π.χ. θετικές διακρίσεις (χαμηλότερα τέλη) για συλλογικούς χρήστες	idem	ΤΠΑ + ΚΜ + Εταιρίες διοδίων
	- Ανάπτυξη υποδομής διαλογικών συστημάτων επικοινωνίας	- Συστήματα εντοπισμού και παρακολουθήσεως, ηλεκτρονικό σπίτι, video-συνεδριάσεις	συνεχίζεται	Ευρύ κοινό ΕΚ+ΚΜ+Βιομι κα-νια

Πίνακας 3. Γεωργία και δασοπονία

Στόχοι	Ενδιάμεσοι στόχοι ως το 2000	Ενέργειες	Χρονοδιά-γραμμα	Φορείς
Διατήρηση των βασικών φυσικών διεργασιών που είναι απαραίτητες γιο ένα αειφόρο αγροτικό τομέα και ιδίως διατήρηση των νερών, του εδάφους και των γενετικών πόρων	Σταθεροποίηση και βελτίωση των συγκεντρώσεων νιτρικών στα υπόγεια νερά Μείωση των επιφανειακών νερών με συγκεντρώσεις σε νιτρικά άνω των 50 ïïíβ/1 ή των νερών που προκαλούν ευτροφισμό στις λίμνες και στις θάλασσες Σταθεροποίηση ή αύξηση των συγκεντρώσεων οργανικών υλών στο έδαφος	Αυστηρή εφαρμογή της οδηγίας για τα νιτρικά Καθορισμός περιφερειακών προτύπων εκπομπών για τις νέες κτηνοτροφικές μονάδες (NH3) και τα σιλό (αποθήκευσης χορτονομής) Πρόγραμμα για τη μείωση της χρήσεως φωσφορικών Χορήγηση πριμ και άλλων αντισταθμιστικών πληρωμών για την τήρηση της περιβαλλοντικής νομοθεσίας	1994=» συνεχίζεται 1995 1995=»	ΚΜ + γεωργία ΚΜ + ΤΠΑ ΕΚ+ΚΜ ΕΚ + ΚΜ + ΤΠΑ + γεωργία
Μείωση των εισροών χημικών ουσιών σε επίπεδα ώστε να μην επηρεάζονται αυτές οι διεργασίες Ισορροπία μεταξύ εισροών θρεπτικών και απορροφητικής ικανότητας των εδαφών και των φυτών	Σημαντική μείωση της χρήσεως φυτοφαρμάκων ανά μονάδα καλλιεργούμενης εκτάσεως και μετεκπαίδευση των καλλιεργητών σε μεθόδους ολοκληρωμένης καταπολεμήσεως των ζιζανίων, τουλάχιστον σε όλες τις περιοχές που έχουν σημασία για τη διατήρηση της φύσεως	- Καταγραφή των πωλήσεων και της χρήσεως των φυτοφαρμάκων - Έλεγχος των πωλήσεων και της χρήσεως φυτοφαρμάκων - Προώθηση του «ολοκληρωμένου ελέγχου» (κυρίως κατάρτιση) και προώθηση των βιοκαλλιεργιών	Συνεχίζεται 1995 1992=»	ΕΚ+ΚΜ+ γεωργία ΕΚ+ΚΜ+ γεωργία ΕΚ+ΚΜ+ γεωργία
Περιβαλλοντική διαχείριση αγροτικών περιοχών για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και των φυσικών οικοτόπων και την ελαχιστοποίηση των φυσικών κινδύνων (π.χ. διάβρωση, χιονοστιβάδες) και των πυρκαγιών	15% των γεωργικών εκτάσεων που διέπονται από διαχειριστικές συμβάσεις Διαχειριστικά σχέδια για όλες τις απειλούμενες γεωργικές περιοχές	Προγράμματα για δημιουργία ζωνών γεωργίας/ /περιβάλλοντος με πριμ συγχρηματοδοτούμενα από το γεωργικό ταμείο (ΡΕΟΟΑ) Προστασία όλων των απειλούμενων φυλών οικιακών ζώων Επανεξέταση των όρων για τη χορήγηση αδειών αρδεύσεως και κρατικών ενισχύσεων για αρδευτικά προγράμματα Κατάρτιση γεωργών, προώθηση των ανταλλαγών μεταξύ περιφερειών με συγκρίσιμες συνθήκες περιβαλλοντικής διαχειρίσεως	1992=» συνεχίζεται 1995 1992=	ΚΜ+ΕΚ ΚΜ ΚΜ+ΕΚ ΕΚ+ΚΜ+ΤΠΑ
Βελτιστοποίηση των δασικών περιοχών ώστε να εκπληρώνουν πλήρως την λειτουργία τους	Αύξηση των δασοφυτεύσεων και σε γεωργικές γαίες Βελτιωμένη προστασία (υγεία, πυρκαγιές δασών)	Αναδάσωση και αναγέννηση των υφισταμένων δασών, προώθηση των καλύτερων μεθόδων για το περιβάλλον (δέντρα βραδείας αναπτύξεως, μικτή αναδάσωση) Πρόσθετες ενέργειες κατά των δασικών πυρκαγιών	συνεχίζεται idem	ΕΚ+ΚΜ+ΤΠΑ + ιδιοκτήτες δασών idem

Πίνακας 4. Τουρισμός

Στόχοι	Μέτρα ως το 2000	Μέσα	Χρονοδι-άγραμμα	Φορείς
Τύπος τουρισμού	- Καλύτερη διαχείριση του μαζικού τουρισμού - Εθνικά και περιφερειακά ολοκληρωμένα διαχειριστικά σχέδια για παράκτιες και ορεινές περιοχές	- Έλεγχος των χρήσεων της γης - Αυστηροί κανόνες για νέες κατασκευές - Διαχείριση της κυκλοφορίας προς και από τις τουριστικές περιοχές - Διαχείριση υποδοχής επισκεπτών, ανταλλαγή εμπειριών - Πρότυπα μοντέλα βιώσιμου τουρισμού. Αυστηρή εφαρμογή και - επιβολή των περιβαλλοντικών προτύπων για το θόρυβο, το πόσιμο νερό, τον καθαρισμό λυμάτων και τις εκπομπές στην ατμόσφαιρα - Δημιουργία ζωνών προστασίας γύρω από ευαίσθητες περιοχές	1993 => idem idem 1992/1993 idem συνεχίζεται 1993 =>	ΤΠΑ ΤΠΑ ΚΜ+ΤΠΑ idem idem ΚΜ+ΜΕ+ΕΚ ΚΜ + ΤΠΑ
Συμπεριφορά των τουριστών	- Ανάπτυξη της περιβαλλοντικής συνειδήσεως - Ελευθέρωση των αερίων και δικών μεταφορών επιβατών - δίκτυο ΤΟΥ - Αύξηση οριακού κόστους για τη χρησιμοποίηση ιδιωτικών αυτοκινήτων και προώθηση εναλλακτικών μορφών μετακινήσεως - Καλύτερη κατανομή των διακοπών - Διαφοροποίηση του τουρισμού (συμπ. Και του αγροτικού και του πολιτιστικού τουρισμού)	- Ανάπτυξη και προώθηση ενός κώδικα συμπεριφοράς - Εκστρατείες multi-media + συνέδρια - Πολιτική μεταφορών ΕΚ + εθνικές πολιτικές μεταφορών - Οικονομικά κίνητρα όπως ο φόρος 002/ενέργειας και τα διόδια και ενθάρρυνση της χρήσεως δημοσίων μέσων μεταφοράς - Συνεργασία και ανταλλαγή πληροφοριών - Εθνικό σχέδιο και περιφερειακά σχέδια - Περιφερειακό ταμείο ΕΚ - Σχέδιο δράσεως για τον τουρισμό ΕΚ	1993-1995 idem 1993 => 1993 1993 => πριν από το 1998 πριν από το 1995 idem idem idem	ΕΚ+ΚΜ+ΤΠΑ +τουριστικός κλάδος idem ΕΚ+ΚΜ ΕΚ+ΚΜ ΚΜ+ΕΚ ΕΚ + ΚΜ + τουριστικός κλάδος ΤΠΑ + ΚΜ + ΕΚ
Ποιότητα των τουρι-στικών υπηρεσιών	- Προώθηση νέων μορφών τουρισμό φιλικών προς το περιβάλλον - Προσεκτική επιλογή χώρων διανυκτερεύσεως - Δημιουργία περιβαλλοντικής συνειδήσεως στα άτομα που συμμετέχουν στη διαχείριση τουριστικών περιοχών - Δημιουργία περιβαλλοντικής συνειδήσεως στον τοπικό πληθυσμό και τις τουριστικές υπηρεσίες	- Ενημερωτικά δελτία - Επαγγελματική κατάρτιση - Πρότυπα έργα - Επαγγελματική κατάρτιση και εκπαίδευση ανταλλαγών θετικών εμπειριών	1993=» idem idem 1993=»	Βιομηχανία + ΤΠΑ idem idem ΚΜ+ΤΠΑ+ΕΠ + Βιομηχανία

Πίνακας 5. Μεταβολή του κλίματος

	Στόχοι	Ενδιάμεσοι στόχοι ως το 2000	Ενέργειες	Χρονοδιάγραμμα	Κλάδοι
C02	Σεβασμός των φυσικών απορροφητικώ ικανοτήτων του πλανήτη	- Σταθεροποίηση των επίπεδα του 1990 #) μειώσεις με χρονικό ορίζοντα το 2005 και το 20 10)	- Μέτρα για εξοικονόμηση ενέργειας π. χ. χρήση ενέργειας φιλικής προς το περιβάλλον αλλαγή συμπεριφοράς οικονομικά και φορολογικά μέτρα - Βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας π. χ. έργα αλλαγές υποδομής αλλαγή των μεθόδων μεταφοράς οικονομικά και φορολογικά μέτρα - Υποκατάσταση καυσίμων με σκοπό τη μείωση ή την εξάλειψη των εκπομπών 002 (ανανεώσιμες πηγές φυσικό αέριο κλπ) π.χ. Ε&Α	Συνεχίζεται idem idem	Ενέργεια Μεταφορές Βιομηχανία Κοινό Ενέργεια Απόβλητα Μεταφορές Βιομηχανία Καταναλωτές Ενέργεια
Μεθάνιο (ΟΉ4) Υποξείδιο του Αζώτου (Ν20)		Τα μέτρα που πρέπει να προσδιοριστούν το αργότερο 1994 καινά εφαρμοστούν (ίσως οι ενδιάμεσοι στόχοι μειώσεως εκπομπών)	- Απογραφή δεδομένων	Πριν από το 1994	Ενέργεια Γεωργία Απόβλητα
CPC + τετρα-χλωράνθρακας Halons+ CPC κλπ. + 1,1.1 τριχλωροαιθάνιο	Εξάλειψη των εκπομπών που το όζον	Σταδιακή κατάργηση πριν από 1.1.1 996 (εκτός ορισμένες απαραίτητες χρήσεις)			Βιομηχανία
HCPC κλπ.		Περιορισμός της χρήσεως ΟΡΟ το πολύ 5% του επιπέδου του 1990			

Πίνακας 6. Όξινιση

	Στόχοι	Ενδιάμεσοι στόχοι έως το	Ενέργειες	Κλάδοι/Φοράς
NOχ	Να μην υπάρξει υπέρβαση των κρίσιμων φορτίων και	- σταθεροποίηση σε επίπεδο ΕΚ των εκπομπών το 1994 (επίπεδο 199) #) - 30% μείωση ως το 2000	- Οι ενέργειες που περιλαμβάνονται στον πίνακα 7 σε παγκόσμια κλίμακα ισχύουν και για τα NOχ και τα SOχ	Ενέργεια Μεταφορές Γεωργία Βιομηχανία Τουρισμός
SOχ		- μείωση των εκπομπών κατά 35% σε επίπεδο ΕΚ ως το 2000 (επίπεδο 1985)	- Προτάσεις για πρότυπα προϊόντων για καύσιμα άνθρακα, πετρελαίου και για κατάλοιπα πριν από το 1995	ΕΚ + ΚΜ + Ενέργεια και Βιομηχανία
NH3 (αμμωνία)		- μεταβαλλόμενοι ενδιάμεσοι στόχοι σύμφωνα με τα προβλήματα που εντοπίζονται στις περιφέρειες	- Απογραφή των εκπομπών NH3 και τάσεις πριν από το 1994, πρότυπα για τα νέα αγροκτήματα πριν από το 1996	ΚΜ + ΤΠΑ + ΕΚ ΕΟΠ + Γεωργία
Γενικά VOC		- μείωση 10% των ανθρωπογενών εκπομπών ως το 1996 - μείωση 30% (επίπεδο 1990» το 1999	- Μειώσεις στον τομέα των μεταφορών, βιομηχανικούς διαλυτές, και τη χημική βιομηχανία	ΕΚ + ΜΚ + Βιομηχανία
Διοξίνες		- Μείωση κατά 90% των εκπομπών διοξινών από εντοπισμένες πηγές ως το 2005 (επίπεδα του 1985)	- Οδηγία (αναθεώρησης) σχετικά με τα πρότυπα για εγκαταστάσεις καύσεως αστικών αποβλήτων πριν από το 1994 - Πρόταση οδηγίας σχετικά με την καύση επικίνδυνων αποβλήτων 1992	ΕΚ+ΚΜ ΕΚ+ΚΜ
Βαριά μέταλλα		- μείωση τουλάχιστον κατά 70% όλων των εκπομπών Cd, Hg και Pd το 1995	- Ολοκληρωμένος έλεγχος ρυπάνσεως και αναθεωρημένες ΒΔΤ	ΕΚ+ΚΜ+ΤΠΑ+ Βιομηχανία

Πίνακας 7. Ποιότητα αέρα

Στόχοι	Ενδιάμεσοι στόχοι 2000	Ενέργειες	Χρονοδιάγραμμα	Φορείς
- Όλοι οι άνθρωποι πρέπει να προστατεύονται αποτελεσματικά από τους αναγνωρισμένους κινδύνους για την υγεία που προέρχονται από τη ρύπανση του αέρα	- Εφαρμογή και τήρηση της υπάρχουσας νομοθεσίας για το SO2, NO2, μόλυβδο αιωρούμενα σωματίδια και τον μαύρο καπνό	- Προσδιορισμός των υπαρχόντων ή των δυνητικών προβλημάτων - Προτάσεις για την τροποποίηση της υπάρχουσας νομοθεσίας	Πριν από το 1995 idem	ΕΚ+ΚΜ+ΕΟΠ ΕΚ+ΚΜ
- Επιτρεπόμενες συγκεντρώσεις των αερίων ρύπων πρέπει να λαμβάνουν υπόψη την προστασία του περιβάλλοντος	- Οι τιμές της ΠΟΥ καθίστανται υποχρεωτικές σε επίπεδο ΕΚ	- Παρακολούθηση ποιότητας αέρα και έλεγχος των συγκεντρώσεων όλων των ουσιών μες βάση τα πρότυπα και όλες τις ουσίες που καλύπτονται από τη νομοθεσία	Όχι αργότερα από το 1998	ΚΜ+ΤΠΑ+ΕΟΠ
- Επέκταση καταλόγου - ελεγχόμενων ουσιών οι - οποίες προκαλούν - ρύπανση και είναι - επικίνδυνες για τη - δημόσια υγεία και το - περιβάλλον	Για το Όζον (03): - Για την προστασία της υγείας: τα σημερινά επίπεδα εάν δεν υπερβαίνουν την ωριαία μέση τιμή των 175 mg/m^3 και την μέση τιμή οκταώρου των 110 mg/m^3 - Για την προστασία της βλαστήσεως: οι συγκεντρώσεις δεν πρέπει να υπερβαίνουν την ωριαία μέση τιμή των 200 mg/m^3 και τη μέση τιμή εικοσιτετραώρου 65 mg/m^3 Για το μονοξείδιο του άνθρακα (CO) και το κάδμιο(Cd): - γνώση των σημερινών επιπέδων και καθορισμός προτύπων - συμμόρφωση προς τα πρότυπα συγκεντρώσεων Για άλλες ουσίες όπως βαρέα μέταλλα, οργανικές ενώσεις και εναποθέσεις θείου και αζώτου: - γνώση των σημερινών επιπέδων - διαφορετικοί ενδιάμεσοι στόχοι ανάλογα με τις επικρατούσες καταστάσεις	- Οδηγία - Εντοπισμός των δυνητικών ή των υπαρχόντων προβλημάτων - Προσδιορισμός των δυνητικών και των υπαρχόντων προβλημάτων	1992 πριν από το 1997 πριν από το 1997	ΕΚ+ΚΜ ΕΚ+ΚΜ+ΕΟΠ idem

ΠΙΝΑΚΑΣ 8 **ΑΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΡΘΡΩΣΕΙΣ**

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ/ /ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	**ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ/ΑΠΕΙΛΕΣ**
Α1 Εμφάνιση αστικών ομαδοποιήσεων σε περιφέρειες υψηλής χωροταξικής συνοχής	Σε αραιοκατοικημένες περιοχές ή και περιφέρειες χαμηλής χωροταξικής συνοχής, υπάρχουν δυσκολίες συγκρότησης αστικών ομαδοποιήσεων/ δικτύων πόλεων αναγκαίων για τη δημιουργία ενός κρίσιμου όγκου εξυπηρετήσεων και επενδύσεων. Σε ορισμένες μεθοριακές περιοχές, οι πόλεις "γυρνάνε την πλάτη τους η μία στην άλλη".
Εμφάνιση δικτύων πόλεων ηπειρωτικού, διακρατικού ή περιφερειακού επιπέδου (αλλά σε εμβρυακό στάδιο, περιοριζόμενο στην ανταλλαγή εμπειριών, χωρίς πραγματική στρατηγική διάσταση)	Ισχυρός ανταγωνισμός μεταξύ των πόλεων, με κίνδυνο την υπερβολική παροχή υποδομών και τη σπατάλη πόρων.
Περιφέρειες με σχετικά ισορροπημένο αστικό σύστημα	Ανισορροπίες του συστήματος των πόλεων σε ορισμένες περιφέρειες: Περιπτώσεις πόλωσης γύρω από μία ισχυρή μητρόπολη, περιπτώσεις υπερβολικής ανάπτυξης των παράκτιων ζωνών σε βάρος της ενδοχώρας
Α2 Παγκόσμια επιρροή ανταγωνιστικών πόλεων παγκόσμιας ακτινοβολίας, όπως το Λονδίνο και το Παρίσι	Πόλεις με παλαιές μεταποιητικές βιομηχανίες, οι οποίες αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα: ανάγκη οικονομικής μετατροπής/ διαφοροποίησης και έλλειψη κοινωνικής συ-

Ανάπτυξη των κινητών επενδύσεων σε ορισμένες ελκυστικές απομακρυσμένες περιφέρειες (•υπάρχει όμως ανάγκη διάδοσης των ωφελειών στις γειτονικές περιφέρειες)	νοχής Άλλες πόλεις εξαρτώνται από μία πολύ πιο περιορισμένη οικονομική βάση (τομέας λιμένων ή τουρισμού, δημόσιες διοικήσεις κλπ)
Προνομιούχοι δεσμοί των "πόλεων-πυλών" με ορισμένα μέρη του κόσμου, που συμβάλλουν στη διεθνή επιρροή της Ένωσης και στην εξισορρόπηση των μητροπολιτικών της λειτουργιών + παρόμοιο φαινόμενο: προνομιούχοι δεσμοί μεταξύ ορισμένων πόλεων της Ευρώπης και γειτονικών τρίτων χωρών	Δυσκολία διασφάλισης του οικονομικού δυναμικού ορισμένων αγροτικών πόλεων
Α3 Ελκυστικότητα των αστικών συνοικιών για ορισμένες κατηγορίες νοικοκυριών (μονογονικό νοικοκυριό, ηλικιωμένα άτομα κλπ) η οποία μπορεί να ευνοήσει την επανεγκατάσταση του πληθυσμού στο κέντρο των πόλεων	Διασκορπισμένη διάχυση των πόλεων σε πολλές περιοχές
Σε ορισμένες περιοχές, επιτυχείς πολιτικές "συμπαγούς πόλης"	Κοινωνικός διαχωρισμός, αστικές συνοικίες σε κρίση. Βιομηχανίες και άλλες εγκαταλειμμένες αστικές Περιοχές. Ανεπαρκής ανάμιξη των λειτουργιών (κατοικία, οικονομικές δραστηριότητες, χώροι πρασίνου) σε ορισμένες γειτονιές. Προβλήματα που δημιουργούνται από την έγγεια

Πειραματικά σχέδια ολοκληρωμένου και πολυτομεακού στρατηγικού σχεδιασμού των αστικών περιοχών που ενσωματώνουν την οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική διάσταση. Νέες μέθοδοι για κλειστούς κύκλους (απόβλητα, νερό, ενέργεια) των αστικών οικοσυστημάτων Νέες πολιτικές εγκαταστάσεις και κινητικότητας σε ορισμένες αστικές περιοχές	και, στεγαστική κερδοσκοπία Συχνά υπερβολική παραγωγή αστικών αποβλήτων, κατανάλωσης νερού και ενέργειας Αύξηση των αστικών οχλήσεων (θόρυβος, ρύπανση, κυκλοφοριακή συμφόρηση)

ΠΙΝΑΚΑΣ 9	ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ/ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ/ΑΠΕΙΛΕΣ
Α4 Αυξημένη ζήτηση για αγροτικά προϊόντα ποιότητας και οικολογικό τουρισμό, η οποία επιτρέπει τον αναπροσανατολισμό / τη θετική διαφοροποίηση αυτών των τομέων Οι περιθωριοποιημένες περιοχές μπορούν να επωφεληθούν από την Κοινωνία των Πληροφοριών, από τη σημαντική και συχνά καλά διατηρημένη πολιτιστική και φυσική κληρονομιά τους, τα τοπικά προϊόντα τους, το τουριστικό τους δυναμικό, το χαμηλότερο κόστος ορισμένων συντελεστών παραγωγής (γη, εργατικό δυναμικό)	Ισχυρές πιέσεις όσον αφορά τη γη και το περιβάλλον σε ορισμένες αγροτικές περιοχές: εντατική κτηνοτροφία, προ αστικοποίηση, δεύτερη κατοικία τουρισμός, δραστηριότητες αναψυχής Μείωση του πληθυσμού και εγκατάλειψη της γης σε ορισμένες ιδιαίτερα περιθωριοποιημένες και συχνά δυσπρόσιτες αγροτικές περιοχές και κίνδυνος επιδείνωσης της διαδικασίας, λόγω της έλλειψης βασικών υπηρεσιών και δυναμισμού στις πόλεις της υπαίθρου
Α5 Αρκετές αγροτικές περιφέρειες έχουν αρχίσει επιτυχώς μία διαδικασία διαφοροποίησης της οικονομίας τους Αυξανόμενη τάση για την εφαρμογή αγροπεριθαλλοντικών μέτρων στο πλαίσιο νέων πολιτικών Οι λιγότερο παραγωγικές γεωργικές περιοχές μπορούν να δια-	Σε ορισμένες πολύ παραγωγικές αγροτικές περιοχές, η εντατική γεωργία υποβαθμίζει το περιβάλλον και οδηγεί σε απώλεια της βιοποικιλότητας, στη ρύπανση μέσω των νιτρικών ουσιών, στην τυποποίηση του τοπίου κλπ. Σε άλλες αγροτικές περιοχές, η σημερινή γεωργική παραγωγή ίσως να

φοροποιήσουν την παραγωγή τους επιδιώκοντας να καλύψουν "εξειδικευμένους τομείς" της παγκόσμιας αγοράς και να α-ξιοποιήσουν το σημαντικό δυναμικό τους για ανανεώσιμες μορφές ενέργειας	μην μπορέσει να αντιμετωπίσει τον διεθνή ανταγωνισμό (συμφωνίες της ΓΣΔΕ/ΠΟΕ)

ΠΙΝΑΚΑΣ 10	**ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ**

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ/ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	**ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ/ΑΠΕΙΛΕΣ**
Γ3 Περιοχές που έχουν διατηρήσει μεγάλη ποικιλία τοπίων, τα οποία αντικατοπτρίζουν την πολιτιστική ταυτότητα των περιοχών	Κατεστραμμένα τοπία λόγω ακατάλληλης ανάπτυξης και εγκαταστάσεων
Ύπαρξη τοπίων μεγάλης αισθητικής ποιότητας	Υποβαθμισμένα τοπία σε οικονομικά αδύνατες ή ευαίσθητες περιοχές περιοχές που απειλούνται από την κοινοτοπία και την ομοιομορφία των τοπίων
Ορισμένα τοπία που έχουν δημιουργηθεί από παραδοσιακές αγροτικές πρακτικές και τα οποία παρουσιάζουν μεγάλο ιστορικό ενδιαφέρον, έχουν διατηρηθεί μέχρι σήμερα	
Περιφέρειες στις οποίες έχουν διαμορφωθεί τοπία που συνδέονται με νέες δραστηριότητες (π.χ. παραγωγή ενέργειας, γεωργικά προϊόντα που δεν προορίζονται για τη διατροφή)	Δυσκολία χάραξης ορθών στρατηγικών για τα τοπία στις αγροτικές περιοχές: συχνά, το τοπίο διαμορφώνεται απρογραμμάτιστα από μία σειρά μη συντονισμένων δράσεων
Γ4 Αυξανόμενη βούληση για τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς	Τάση υιοθέτησης μίας εξαιρετικά συντηρητικής συμπεριφοράς έναντι της πολιτιστικής κληρονομιάς
Ορισμένες περιοχές κατάφεραν να διατηρήσουν και να αξιοποιήσουν μία πλούσια πολιτιστική κληρονομιά, ιδίως όταν αντιπροσωπεύει ζωτικής σημασίας πόρους για την τουριστική βιομηχανία	Περιφέρειες με εξαιρετικά πλούσια πολιτιστική κληρονομιά που απειλούνται ή έχουν πληγεί από την υποβάθμιση του περιβάλλοντος

Περιφέρειες όπου καταβάλλονται σημαντικές προσπάθειες για την ανασυγκρότηση είτε αστικών περιοχών είτε βιομηχανικών ζωνών Περιοχές που επιδεικνύουν δημιουργικό και καινοτόμο σχεδιασμό	Οικονομικά μειονεκτικές περιοχές όπου το αστικό τοπίο έχει υποβαθμιστεί Περιφέρειες που αντιμετωπίζουν την προτυποποίηση των τοπίων τους Δυσκολία χάραξης ορθών στρατηγικών για τα τοπία: νέα απομονωμένα συχνά κτίρια, αυτοτελείς δημιουργίες στο πλαίσιο του αστικού ιστού

ΠΙΝΑΚΑΣ 11	**ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΕ ΥΠΟΔΟΜΕΣ**

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ/ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	**ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ/ΑΠΕΙΛΕΣ**
Β1 Περιφέρειες με έντονη χωροταξική συνοχή που επωφελούνται από αποτελεσματικά και αμοιβαίως συνδεδεμένα μεταξύ τους πρωτογενή και δευτερογενή δίκτυα	Εντονότερη, σε σχετικούς όρους, έλλειψη πρόσβασης των (υπέρ) απομακρυσμένων ή των περίκλειστων περιοχών: αδυναμίες στις συνδέσεις και υπηρεσίες μεταξύ των πόλεων αλλά και στις διεθνείς συνδέσεις
Πρόσφατη πρόοδος που επιτεύχθηκε όσον αφορά τη βελτίωση της πρόσβασης ορισμένων απομακρυσμένων ή περίκλειστων περιοχών της ενδοχώρας	Συγκέντρωση των διηπειρωτικών συνδέσεων σε ορισμένους κομβικούς αερολιμένες του κέντρου της Ευρώπης και σε ορισμένα θαλάσσια λιμάνια πολύ αποτελεσματικά, σε βάρος των μεγάλων αερολιμένων και λιμένων άλλων περιφερειών
Προοπτικές που προσφέρονται από τους νέους άξονες που έχουν προγραμματιστεί στις κα τευθυντήριες γραμμές των ΔΕΔ για τις περιφέρειες που δεν εξυπηρετούνται επαρκώς σήμερα	Δυσκολίες όσον αφορά τη χρηματοδότηση των ΔΕΔ (μεταφορές και τηλεπικοινωνίες)
Ορισμένες περιφερειακές περιοχές εξυπηρετούνται ήδη επαρκώς από τα δίκτυα και τις υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών	Κίνδυνος συγκέντρωσης των επενδύσεων στους άξονες των ΔΕΔ, καθιστώντας σπανιότερα τα μέσα και την ποιότητα των υπηρεσιών που παρέχονται μέσω περιφερειακών συνδέσεων των περιοχών που βρίσκονται στο εσωτερικό μεγάλων βρόγχων των

Η φιλελευθεροποίηση στους τομείς των μεταφορών και των τηλεπικοινωνιών παρέχει τη δυνατότητα δημιουργίας νέων γραμμών και "υπηρεσιών σε ανταγωνιστικές τιμές	δικτύων + ενίσχυση αυτής της τάσης μετά την φιλελευθεροποίηση (ή "καθολική υπηρεσία" απειλείται από τη μεγάλη συγκέντρωση ροών, οι φορείς εκμετάλλευσης τείνουν να αξιοποιήσουν κατ' αρχήν τα πιο αποδοτικά τμήματα των δικτύων)
Β2 Τα κράτη - μέλη ευνοούν την ανάπτυξη των διασυνδεδεμένων μεταφορών Περιφέρειες που διαθέτουν είτε αποτελεσματικά δημόσια συστήματα μεταφορών είτε ανεπτυγμένα δίκτυα εμπορευματικών σιδηροδρομικών και μεταφορών εσωτερικών υδάτων Περιφέρειες που διαθέτουν ανε-	Ανεπαρκής αξιοποίηση ορισμένων υπηρεσιών και υποδομών στις αραιοκατοικημένες περιοχές + παραμένουν ορισμένες ελλείπουσες συνδέσεις Οι μέθοδοι "έγκαιρης άφιξης" αυξάνουν τη ζήτηση των οδικών μεταφορών, ευνοούν την εγκατάσταση επιχειρήσεων κοντά στις οδούς και επιδεινώνουν τη συμφόρηση στις περιφέρειες που έχουν ήδη το πρόβλημα αυτό Η έλλειψη πολιτικών για την εγκατάσταση των δραστηριοτήτων σε πολλές περιφέρειες οδήγησε στη μεγαλύτερη εξάρτηση από τα αυτοκίνητα Στις περιοχές με συμφόρηση, η απουσία ή η σχετική έλλειψη

σωτερικών υδάτων	εσωτερίκευσης του εξωτερικού κόστους που δημιουργείται από την οδική κυκλοφορία
Στις περιφέρειες με πυκνή κυκλοφορία, υπάρχουν δυνατότητες συνέργιας μεταξύ των διαφόρων τύπων μεταφοράς (π.χ. σιδηροδρομική/αεροπορική), ή μεταξύ φορέων εκμετάλλευσης του ίδιου τύπου υποδομής (π-χ. κοινή σιδηροδρομική σύνδεση που εξυπηρετεί γειτονικούς λιμένες, των οποίων οι ενδοχώρες επικαλύπτονται όλο και περισσότερο)	Δυσκολία χρησιμοποίησης των ίδιων γραμμών για τη σιδηροδρομική μεταφορά εμπορευμάτων και επιβατών στις περιοχές όπου είναι πυκνή η κίνηση επιβατών Υποεκμετάλλευση των υφισταμένων υποδομών στον τομέα των μεταφορών σε ορισμένες περιφέρειες Ανταγωνισμός "μόνο με χαμένους" μεταξύ πόλεων, μεταξύ φορέων εκμετάλλευσης των δικτύων και των υποδομών
Ορισμένες παραμεθόριες περιοχές χρησιμοποιούν ήδη από κοινού εγκαταστάσεις και υποδομές	Ανεπαρκής διασύνδεση μεταξύ δικτύων και μεταξύ μέσων μεταφοράς Προβλήματα διαλειτουργικότητας υπάρχουν ακόμη σε ορισμένες συνοριακές περιοχές

ΠΙΝΑΚΑΣ 12	ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΗ ΓΝΩΣΗ

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ/ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ/ΑΠΕΙΛΕΣ
Β3 Οι νέες προοπτικές που παρέχονται από τις τεχνολογίες των πληροφοριών (τηλεργασία κλπ) μπορούν να συμβάλλουν στην αντιστάθμιση των μειονεκτημάτων (καθυστέρηση της ανάπτυξης, περιορισμένη πρόσβαση κλπ) ορισμένων περιφερειών Ορισμένες περιφέρειες και προγράμματα διασυνοριακής/ διακρατικής συνεργασίας αξιοποιούν ήδη τα πλεονεκτήματα της ανάπτυξης της ΕΤΑ και της καινοτομίας Πολλά πανεπιστήμια, σχετικά καλά κατανεμημένα σε ολόκληρο το χώρο Σημαντική βελτίωση του επιπέδου εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης των νέων μεταξύ του ενεργού πληθυσμού στις μειονεκτικές περιοχές Περιφέρειες που έχουν συσσωρεύσει ικανότητες και τεχνογνωσία και μπορούν να	Άνιση γεωγραφική διάδοση της κοινωνίας των Πληροφοριών και περιορισμένη ενημέρωση, σε ορισμένες περιφέρειες σχετικά με τις νέες προοπτικές που προσφέρει Διαπεριφερειακή ανισότητα όσον αφορά την ικανότητα καινοτομίας: συγκέντρωση των "κέντρων αριστείας" στο κέντρο της Ευρώπης, διαφορετικό επίπεδο των τεχνοπόλεων στο πλαίσιο των πανεπιστημίων (ορισμένα από τα οποία είναι παραδοσιακά και δεν συνδέονται επαρκώς με τον οικονομικό ιστό) Άνιση ποιότητα της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης μεταξύ των κρατών - μελών και μεταξύ των διαφόρων περιφερειών και επιχειρήσεων

προσελκύσουν νέους επενδυτές (Περιφέρειες με πολλές επιχειρήσεις που συνδέονται με "εκκολαπτήρια /θερμοκοιτίδες επιχειρήσεων" και επιστημονικά πάρκα)	

ΠΙΝΑΚΑΣ 13	**ΦΥΣΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ**

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ/ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	**ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ/ΑΠΕΙΛΕΣ**
Γ1 Πυκνό και συνεκτικό δίκτυο προστατευόμενων περιοχών Ύπαρξη μεγάλων εκτάσεων με έντονη βιοποικιλότητα, η διατήρηση των οποίων στηρίζεται από τη διατήρηση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων Περιοχές με έντονη συλλογική συνείδηση της ανάγκης για συνετή και ενεργό διαχείριση της φυσικής κληρονομιάς	Έλλειψη γεωγραφικών διασυνδέσεων μεταξύ των προστατευόμενων περιοχών Κίνδυνος υποβάθμισης περιοχών με μεγάλη οικολογική αξία λόγω της έλλειψης ταχέων και αποτελεσματικών μέτρων προστασίας Ευαίσθητες περιοχές που χαρακτηρίζονται από ισχυρές αστικές ή τουριστικές πιέσεις ή απειλούνται από ορισμένα έργα υποδομών Περιοχές που απειλούνται από την εγκατάλειψη των γαιών Περιοχές με υψηλό κίνδυνο σεισμού, διάβρωσης και απερήμωσης, όπου τα κατάλληλα μέτρα προστασίας και διαχείρισης είναι ανεπαρκή
Γ2 Περιοχές που χαρακτηρίζονται από μεγάλα αποθέματα νερού. Περιφέρειες με αποτελεσματική διαχείριση των υδάτινων πόρων και έντονη παρουσία βιομηχανιών που χρησιμοποιούν καθαρές τεχνολογίες Μεγάλη πρόοδος σημειώθηκε όσον	Περιφέρειες που απειλούνται πλήττονται από μολυσμένα υπόγεια ύδατα Υπερεθνικές ή διασυνοριακές περιοχές που μοιράζονται τους ίδιους υδάτινους πόρους, αλλά θέτουν διαφορετικές προτεραιότητες όσον αφορά τη χρήση των υδάτων με κίνδυνο τη μείωση ή την εκτροπή της ροής ανάντη

αφορά τη βελτίωση της ποιότητας των υδάτων ορισμένων ποταμών Στις περιφέρειες με ισχυρή χωρική συνοχή, εμφάνιση είτε μίας συντονισμένης διαχείρισης των διακρατικών ή διασυνοριακών λεκανών απορροής είτε των υδροφόρων οριζόντων Περιοχές που διαθέτουν υγροβιότοπους υψηλής ποιότητας ή βρίσκονται στο στάδιο της αποκατάστασης	Παραθαλάσσιες περιοχές που απειλούνται με υφαλμύρωση Περιφέρειες των οποίων οι υγροβιότοποι είναι σοβαρά υποβαθμισμένοι Περιοχές που αντιμετωπίζουν πλημμύρες ή ξηρασία

ΠΙΚΑΚΑΣ 14
ΕΘΝΙΚΗ, ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Γενικά

Α/Α	Αριθμός Νομοθετήματος	ΦΕΚ	Θέμα	Παρατηρήσεις
1.	Σύνταγμα άρθρο 24 (παρ. 1)		Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους. Για τη διαφύλαξη του το Κράτος έχει την υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα	
2.	ν.1650/1986	Α 160	Για την προστασία του περιβάλλοντος	
3.	ΚΥΑ 69269/5387/1990	Β 678	Κατάταξη έργων και δραστηριοτήτων σε κατηγορίες, περιεχόμενο Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων, καθορισμός περιεχομένου Ειδικών Περιβαλλοντικών Μελετών και λοιπές συναφείς διατάξεις	Εναρμόνιση της οδηγίας 85/337/ΕΟΚ
4.	ΚΥΑ 75308/5512/2.11.90	Β 691	Καθορισμός τρόπου ενημέρωσης των πολιτών και φορέων εκπροσώπησης τους για το περιεχόμενο της Μ.Π.Ε. των έργων και δραστηριοτήτων	
5.	ΚΥΑ 59388/3363/1988	Β 638	Περί του τρόπου, οργάνων και διαδικασίας επιβολής και είσπραξης των διοικητικών προστίμων του άρθρου 30 του Ν 1650/86	
6.	Ν. 360/76	Α 151	Περί χωροταξίας και περιβάλλοντος	
7.	Ν. 1337/83	Α33	Επέκταση των πολεοδομικών σχεδίων	άρθρο 29 περί ΖΟΕ
8.	Απόφαση Αρείου Πάγου 3708/1977		Περί Προστασίας αιγιαλού των Λιμνών	Ισχύει όπ και περί αιγιαλού των θαλασσών, συμφωνά με το ΑΝ Ν. 2344/40

Τα Εσωτερικά Ύδατα

Εθνική

Α/Α	Αριθμός Νομοθετήματος	ΦΕΚ	ΘΕΜΑ	Παρατηρήσεις
1.	Ν. 1739/1987	Α 201	Για τη διαχείριση των υδατικών πόρων	
2.	Εϊβ/221/1965	Β 138	Υγειονομική Διάταξη για το αστικά λύματα	Έχει τροποποιηθεί και συμπληρωθεί πολλές φορές
3.	ΥΑ 46399/1352/1986	Β 438	Ποιότητα του πόσιμου νερού	Εναρμόνιση Οδηγίας 75/440/ΕΟΚ
4.	ΥΑ 18186/271/1988	Β 126	Ρύπανση των υδάτων	Εναρμόνιση της οδηγίας 46/464/ΕΟΚ
5.	Πράξη Υπ. Συμβουλίου 144/1987	Α 197	Ρύπανση των υδάτων	Εναρμόνιση της οδηγίας 76/464/ΕΟΚ
6-	ΥΑ 26857/553/1988	Β 196	Προστασία των υπογείων υδάτων	Εναρμόνιση της οδηγίας 80/68/ΕΟΚ
7,	ΥΑ Γ 3α/761 (ΥγειοΝ. Διάταξη)		Περί πόσιμου ύδατος	Καταργήθηκε από την Α5/288/23-1.86 (ΦΕΚ Β53)
8.	ΚΥΑ (ΥγειοΝ. Διάταξη} 20.2.86	Β 53	Ποιότητα του πόσιμου νερού σε συμμόρφωση προς την 80/778 οδηγία του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 15.7.80	Εναρμόνιση της οδηγίας 80/778/ΕΟΚ
9.	ΠΔ 256/89	Α 121	Άδεια χρήσης νερού	
10.	ΚΥΑ Φ 16/5813/89	Β 383	Άδεια εκτέλεσης έργου αξιοποίησης υδατικών πόρων από νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, που δεν περιλαμβάνονται στο δημόσιο τομέα και από φυσικά πρόσωπα	
11.	ΠΥΣ 73/29.6.1990	Α 90	Καθορισμός των κατευθυντήριων και οριακών τιμών ποιότητας των νερών από απορρίψεις ορισμένων επικίνδυνων ουσιών που υπάγονται στον κατάλογο Ι του παραρτήματος Α του άρθρου 6 της αριθ. 144/2.11.1987 ΠΥΣ	
12.	ΠΥΣ 255/21.7.1994	Α 123	Καθορισμός των κατευθυντήριων και οριακών τιμών ποιότητας των νερών από απορρίψεις ορισμένων επικίνδυνων ουσιών που υπάγονται στον κατάλογο Ι του Παρ. Α του άρθρου 6 της υπ. αριθ. 144/2.11.87 ΠΥΣ	Συμπλήρωση του άρθρου 6 της υπ. αριθ. 73/29.6.90 ΠΥΣ ΦΕΚ Α 90
13,	ΚΥΑ 9046/2193/94	Β843	Μέτρα και περιορισμοί για την προστασία του υδάτινου περιβάλλοντος και ειδικότερα καθορισμός οριακών τιμών των επικίνδυνων ουσιών στα υγρά απόβλητα	Συμπλήρωση του παραρτήματος του άρθρου 12 της ΚΥΑ 55648/2210/91 ΦΕΚ Β 323

Κοινοτική

ΑΙΑ	Αριθμός Πράξεως	ΕΕ ΕΚ	ΘΕΜΑ	Παρατηρήσεις
1.	Οδηγία 75/440/ΕΟΚ όπως ισχύει	EEL1194 25/7/75 σ.26	Ποιότητα πόσιμου νερού	Στην Ελλάδα έχει εναρμονιστεί με την ΥΑ 46399/1352/1986 ΦΕΚ Β 438
2.	Οδηγία 80/778/ΕΟΚ όπως ισχύει	EEL1229 30/8/80σ. 11	Ποιότητα ποσίμου νερού	
3.	Οδηγία 76/464/ΕΟΚ όπως ισχύει	EEL 129 18/5/75σ.23	Ρύπανση υδάτων	Στην Ελλάδα έχει εναρμονιστώ με την ΥΑ 18186/271/1988-ΦΕΚ Β 126 σε συνδιασμό με την Πράξη Υπ. Συμβουλίου 144/1987 ΦΕΚ Α 197
4.	Οδηγία 80/68/ΕΟΚ όπως ισχύει	EEL 20 26/1/80σ.43	Προστασία υπογείων υδάτων	Στην Ελλάδα έχει εναρμονιστεί με την ΥΑ 26857/553/1988 ΦΕΚ Β 196
5.	Οδηγία 91/676/^ΕΟΚ	EEL1375 31/12/91 σ.1	Προστασία των υδάτων από την νιτρορύπανση γεωργικής προέλευσης	

- θα πρέπει να εκδοθούν τα Προεδρικά Διατάγματα τα σχετικά με τα όργανα και τα μέσα εφαρμογής του νόμου.

ΑΠΟΒΛΗΤΑ

ΕΘΝΙΚΗ

Λ/Α	Αριθμός Νομοθετήματος	ΦΕΚ	ΘΕΜΑ	Παρατηρήσεις
1.	ν.1650/1986	Α 160	Προστασία του περιβάλλοντος	(άρθρα 12.13, 15 και 16)
2.	ΠΔ 323/1989	Α 146	Δημοτικός και Κοινοτικός Κώδικας	Επίκειται νέα κωδικοποίηση του ΔΚΚ. Το άρθρο 23 παρ *V-*, όπως ισχύει σήμερα, κατοχυρώνει την αρμοδιότητα Δήμων και Κοινοτήτων για τη διαχείριση των απορριμμάτων
3.	ΠΔ 517/1991		Μολυσματικά απόβλητα των κλινικών	
4.	ΚΥΑ 49541/1424/1986	Β444	Στερεά απόβλητα	Εναρμόνιση της οδηγίας 79/442/ΕΟΚ
5.	ΚΥΑ 72751/3054/1985	Β 665	Επικίνδυνα απόβλητα	Εναρμόνιση της οδηγίας 78/319/ΕΟΚ και 76/403/ΕΟΚ
6.	ΚΥΑ 71560/3053/1985	Β 665	Διάθεση των χρησιμοποιουμένων ορυκτέλαιων	Εναρμόνιση της οδηγίας 75/439/ΕΟΚ

7.	ΚΥΑ 19744/454/1988	Α 166	Διασυνοριακή μεταφορά επικίνδυνων αποβλήτων	Εναρμόνιση της οδηγίας 84/631/ΕΟΚ
8.	Πράξη Υπ. Συμβουλίου 144/1987	Β 197	Ρύπανση του υδάτινου περιβάλλοντος από επικίνδυνες ουσίες	Εναρμόνιση της οδηγίας 76/464/ΕΟΚ
9.	ΚΥΑ 18186/271/1988	Β 126	Ρύπανση του υδάτινου περιβάλλοντος από επικίνδυνες ουσίες	Εναρμόνιση της οδηγίας 76/464/ΕΟΚ
10.	ΚΥΑ 55648/2210/1991	Β 323	Οριακές τιμές των επικίνδυνων ουσιών στα υγρά απόβλητα	Εναρμόνιση της οδηγίας 86/280/ΕΟΚ Η ΚΥΑ συμπληρώθηκε πρόσφατα με την ΚΥΑ 90461/2193/1994 ΦΕΚ Β 843
11.	ΚΥΑ 26857/553/1988	Β 196	Προστασία των υπόγειων υδάτων από επικίνδυνες ουσίες	Εναρμόνιση της οδηγίας 80/68/ΕΟΚ
12.	ΚΥΑ 31784/954/1990	Β 251	Συσκευασίες υγρών τροφίμων	Εναρμόνιση της οδηγίας 85/339/ΕΟΚ
13.	ΚΥΑ 80568/4225/1991	Β 199	Προστασία του εδάφους κατά τη χρησιμοποίηση ιλύος καθαρισμού λυμάτων στη γεωργία	Εναρμόνιση της οδηγίας 86/278/ΕΟΚ
14.	ΚΥΑ 82805/2224/1993	Β 699	Πρόληψη της ατμοσφαιρικής ρύπανσης που προέρχεται από εγκαταστάσεις καύσης αποβλήτων	Εναρμόνιση της οδηγίας 89/369/ΕΟΚ
15.	ΥΑ Ε1 β/301/14.2.1964 (ΥγειονΝ. διάταξη)	Β 63	Περί συλλογής, αποκομιδής και διαθέσεως απορριμμάτων	
16.	ΥΑ Ε1 β/221 /1964 (ΥειοΝ. διάταξη)	Β 138	Περί διαθέσεως λυμάτων και Βιομηχανικών αποβλήτων	Τροποποιήθηκε με νεότερη (Γ1/17831/7.12.71Ϊ
17.	ΥΑ 338/25.5.77	Β 483	Περί των ορών διαθέσεως λυμάτων και υγρών βιομηχανικών αποβλήτων σε φυσικούς αποδέκτες και καθορισμού των ανωτάτων επιτρεπόμενων ορίων τοξικών ουσιών περιεχόμενων εις αυτά	
18.	ΥΑ/15549/8.8.83 (Νομαρχ. Απόφαση)	Β 455	Περί των όρων διάθεσης λυμάτων και υγρών Βιομηχανικών αποβλήτων σε φυσικούς αποδέκτες και καθορισμού των ανωτάτων επιτρεπτών ορίων ρυπαντών	

Κοινοτική

ΑΙΑ	**Αριθμός Πράξεως**	**ΕΕ ΕΚ**	**ΘΕΜΑ**	**Παρατηρήσεις**
1.	Οδηγία 75/442/ όπως ισχύει	EEL 194 25/07/75 σ.86	Στερεά Απόβλητα	Εναρμονίστηκε με την ΚΥΑ 49541/1424/1986 ΦΕΚ 444
2,	Οδηγία 78/319/ΕΟΚ	EEL 84 31/8/780.43	Τοξικά και επικίνδυνα απόβλητα	Εναρμονίστηκε με την ΚΥΑ 72751/3054/1985 ΦΕΚ Β 665
3.	Οδηγία 75/403/ΕΟΚ όπως ισχύει	EEL 108 26/4/7δσ.41	Εξάλειψη των πολυχλωροδιφαινυλίων και των πολυχλωροτριφαινυλίων	Εναρμονίστηκε με την ΚΥΑ 72751/3054/1985 ΦΕΚ 6665

4.	Οδηγία 75/439/ΕΟΚ όπως ισχύει	ΕΕL 194 25/7/75 σ.23	Διάθεση των χρησιμοποιουμένων ορυκτελαίων	Εναρμονίστηκε με την ΚΥΑ 71560/3053/1985 ΦΕΚ β 665
5.	Οδηγία 76/464/ΕΟΚ όπως ισχύει '	ΕΕL 129 I8/5/76 σ.23	Ρύπανση του υδάτινου περιβάλλοντος από επικίνδυνες ουσίες	Εναρμονίστηκε με την ΠΥΣ 144-1987 ΦΕΚ Α 197 και την ΚΥΑ 18186/271/1988 ΦΕΚ Β 126
6.	Οδηγία 86/280/ΕΟΚ όπως ισχύει	ΕΕL 181 4/7/86 σ.16	Οριακές τιμές των επικίνδυνων ουσιών στα υγρά απόβλητα	Εναρμονίστηκε με την ΚΥΑ 55648/2210/1991 ΦΕΚ Β 323
7.	Οδηγία 80/68/ΕΟΚ	ΕΕL 20 26/1/80 σ. 43	υδάτων από επικίνδυνες ουσίες	Εναρμονίστηκε με την ΚΥΑ 26857/553/1988 ΦΕΚ Β 196
8.	Οδηγία 85/339/ΕΟΚ	ΕΕL 176 6/7/85σ.18	Συσκευασίες υγρών τροφίμων	Εναρμονίστηκε με την ΚΥΑ 31784/954/1990 ΦΕΚ Β 251
9.	Οδηγία 86/278/ΕΟΚ όπως ισχύει	ΕΕL 181 4/7/86 σ.6	Προστασία του περιβάλλοντος κατά τη χρησιμοποίηση ιλύος καθορισμού λυμάτων στη γεωργία	Εναρμονίστηκε με την ΚΥΑ 80568/4225/1991 ΦΕΚ Β 199
10.	Οδηγία 91/271/ΕΟΚ όπως ισχύει	ΕΕL 135 30/5/91σ. 40	Επεξεργασία των αστικών λυμάτων	
11	Οδηγία 89/369/ΕΟΚ όπως ισχύει	ΕΕL 163 14/6/89 σ.32	Πρόληψη της ατμοσφαιρικής ρύπανσης που προέρχεται από εγκαταστάσεις καύσης αποβλήτων	Εναρμονίστηκε με την ΚΥΑ 82805/2224/1993 ΦΕΚ Β 699

Βιομηχανία

Α/Α	**Αριθμός Νομοθετήματος**	**ΦΕΚ**	**ΘΕΜΑ**	**Παρατηρήσεις**
1.	ΠΔ 1180/8 10 81	Α 293	Περί ρυθμίσεως θεμάτων αναγομένων εις τα της ιδρύσεως και λειτουργίας βιομηχανιών, βιοτεχνιών, πάσης φύσεως μηχανολογικών εγκαταστάσεων και αποθηκών και της εκ τούτων διασφαλίσεως περιβάλλοντος εν γένει	
2.	ΠΛ 44/17.2.87	Α 15	Καθορισμός τεχνικών προδιαγραφών διαμόρφωσης. σχεδίασης, κατασκευής και ασφαλούς λειτουργίας των μηχανολογικών εγκαταστάσεων εναποθήκευσης υγρών καυσίμων των επιχειρήσεων που δεν αποτελούν Εταιρείες Εμπορίας Πετρελαιοειδών Προϊόντων	
3.	ΚΥΑ/18187/272/3.3.88	Β 126	Καθορισμός μέτρων και περιορισμών για την αντιμετώπιση κινδύνων από ατυχήματα μεγάλης έκτασης που περικλείουν ορισμένες βιομηχανικές δραστηριότητες	

4.	ΚΥΑ/7711δ/4067/19.7.93	Β 532	Τροποποίηση και συμπλήρωση της 18187/272/1988 ΚΥΑ "Καθορισμός μέτρων και περιορισμών για την αντιμετώπιση κινδύνων από ατυχήματα μεγάλης έκτασης που περικλείουν ορισμένες βιομηχανικές δραστηριότητες	

Γεωργικές Εκμεταλλεύσεις. Φυτοφάρμακα – Λιπάσματα

Εθνική

Α/Α	**Αριθμός Νομοθετήματος**	**ΦΕΚ**	**ΘΕΜΑ**	**Παρατηρήσεις**
1.	Ν. 721/1977	Α 298	Έγκρισης κυκλοφορίας και ελέγχου των γεωργικών φαρμάκων	
2.	ΥΑ 145030/2173/1981	Β 173	Αεροψεκασμοί για την καταπολέμηση εχθρών και ασθενειών των καλλιεργειών	
3.	Ν. 1565/1985	Α 164	Λιπάσματα	
4.	Ν. 1845/1989	Α 102	Αγροτική έρευνα και τεχνολογία	
5.	ΥΑ 32270(1(1195/1981	Β 728	Ανώτατα όρια υπολειμμάτων γεωργικών φαρμάκων στα οπωροκηπευτικά	Εναρμόνιση της οδηγίας 76/895/ΕΟΚ
6.	ΥΑ 80568/4225/1991	641/Β/ 1991	Μέθοδοι, όροι και περιορισμοί για τη χρησιμοποίηση στη γεωργία της ιλύος άπω επεξεργασία αστικών λυμάτων	

Κοινοτική

ΑΙΑ	**Αριθμός Πράξεως**	**ΕΕ ΕΚ**	**ΘΕΜΑ**	**Παρατηρήσεις**
1.	Κανονισμός 2078/92 του Συμβουλίου	ΕΕL 215 30.7.92 σ.85	Μέθοδοι παραγωγής που συμμορφώνονται με τις απαιτήσεις προστασίας του περιβάλλοντος, καθώς και με τη διατήρηση του φυσικού χώρου	
2.	Οδηγία 76/895/ΕΟΚ όπως ισχύει	ΕΕ Τ16 23.11.76 σ.1β	Ανώτατα όρια υπολειμμάτων γεωργικών φαρμάκων στα οπωροκηπευτικά	Εναρμονίστηκε με ΥΑ 322706/1195 /1981 ΦΕΚ Β 728
3.	Οδηγία 86/362/ΕΟΚ όπως ισχύει	24.7.86	Ανώτατες περιεκτικότητες των κατάλοιπων φυτοφαρμάκων μέσα και πάνω στα σιτηρά	
4.	Οδηγία 86/363/ΕΟΚ όπως ισχύει	24.7.86	Ανώτατα όρια κατάλοιπων γεωργικών φαρμάκων στα τρόφιμα ζωικής προέλευσης	

5.	Οδηγία 90/220/ΕΟΚ όπως ισχύει	EEL 117 8.5.90 σ.15	Σκόπιμη ελευθέρωση των γενετικώς τροποποιημένων οργανισμών στο περιβάλλον	
6.	Οδηγία 91/979/ΕΟΚ	EEL 375 31.12.90 σ.1	νιτρορύπανση γεωργικής προέλευσης	

Χλωρίδα · Πανίδα/ Οικότοποι

Εθνική

Α/Α	**Αριθμός Νομοθετήματος**	**ΦΕΚ**	**ΘΕΜΑ**	**Παρατηρήσεις**
1.	Ν. 1489/1950	Α 19	Τύποι ιδιαίτερου φυσικού κάλλους	
2.	ΝΔ 996/1971	Α 192	Για τους Εθνικούς Δρυμούς	
3.	Ν. 1650/1986	Α160	Για τη προστασία του περιβάλλοντος	
4.	ΥΑ 71961/3670/1991	6541	Όροι και διαδικασία ανακοίνωσης σχεδίων ΠΔ για το χαρακτηρισμό προστατευόμενων περιοχώΝ. στοιχείων κ.α.	
5.	ΝΔ 191/1974	Α/350 Α5/1974	Περί κυρώσεως της εν Ramsar του Ιράν κατά την 2αν Φεβρουαρίου 1971 υπογραφείσης Διεθνούς συμφωνίας περί προστασίας των διεθνούς ενδιαφέροντος υγροτόπων ιδία ως υγροβιότοπων	
β.	Ν. 1751/1988	Α'	Κύρωση πρωτοκόλλου τροποποιητικού της Συμπάσης Ramsar 1971, για την προστασία των διεθνούς ενδιαφέροντος υγροτόπων, ιδία ως υγροβιότοπων	
7.	Ν. 1950/1991	Αβ4	Κύρωση των τροποποιήσεων της σύμβασης Ramsar για την προστασία των διεθνούς ενδιαφέροντος υγροτόπων, ιδία ως υγροβιότοπων	
β.	Ν. 1336/1983	Α 32	Κύρωση Διεθνούς Σύμβασης για τη διατήρηση της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος της Ευρώπης	Σύμβαση της Βέρνης
9.	Ν. 2055/1992	Α 105	Διεθνές εμπόριο των απειλούμενων ειδών άγριας πανίδας και χλωρίδας	Σύμβαση της Ουάσιγκτων (CITES)
10.	Ν. 2204/1994	Α 59	Προστασία της βιολογικής ποικιλότητας, σε σχέση με τα ζητήματα που προκύπτουν από την ταχύτατη ανάπτυξη και διάδοση της βιοτεχνολογίας	Σύμβαση του Ρίο ντε Τζανέιρο

11.	ΠΔ 67/1981	Α 23 και Α43	Περί προστασίας της αυτοφυούς χλωρίδας και πανίδας και καθορισμού διαδικασίας συντονισμού και ελέγχου της έρευνας επ αυτών	
12.	ΚΥΑ 261554/12.2.85	Β΄112	Διεθνές εμπόριο των ειδών άγριας πανίδας και χλωρίδας που απειλούνται με εξαφάνιση	Εναρμόνιση του Κανονισμού του Συμβουλίου 362/82/ΕΟΚ και του Κανονισμού 3418/83/ΕΟΚ της Επιτροπής
13.	ΚΥΑ 414985/29.11.85	Β 757	Για τη διατήρηση των άγριων πτηνών	Εναρμόνιση της Οδηγίας 79/409/ΕΟΚ και της τελευταίας τροποποίησης της Οδηγίας 91/244/ΕΟΚ
14.	ΒΔ 86/1969	Α·7	Δασικός Κώδικας	Τροποποιήθηκε με το ΝΔ 996/71. το ΝΔ 177/75
15.	V. 998/79	Α'298	Περί προστασίας των δασών και Των δασικών εν γένει εκτάσεων της Χώρας	
	ΠΔ 437/81	Α' 120	Μελέτης και εκτελέσεως δασοτεχνικών έργων	
17.	ΒΔ 86/1969 άρθρο 254	Α 205	Αντικατάσταση και συμπλήρωση διατάξεων τινών *του* ΒΔ 86/1969 περί "δασικού κωδικός"	
18.	1975		Κήρυξη πλατανιών Σχολαρίου ως μνημεία φύσης	
19.	Έγγραφο 3022/186/10.1.96 ΥΠΕΧΩΔΕ		Σχέδιο ΚΥΑ μέτρων για την προστασία των υγροτόπων των Λιμνών Κορώνειας και Βόλβης, Των Μακεδονικών Τεμπών και της ευρύτερης περιοχής τους	

Κοινοτική

ΑΙΑ	**Αριθμός Πράξεως**	**ΕΕ ΕΚ**	**ΘΕΜΑ**	**Παρατηρήσεις**
	Οδηγία 79/409/ΕΟΚ	EEL 103 25.4.79σ.1	Διατήρηση των άγριων πουλιών	Έχει τροποποιηθεί (τελευταία το 1991) Σχετική πράξη εναρμόνισης στην Ελ-λάδα είναι η ΥΑ 414885/1985 για τα μέτρα διαχείρισης της άγριας ορνιθοπανίδας
	"Οδηγία 92/43/ΕΟΚ	EEL 206 *22.7.92σ.7*	Για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας	

3.	Συμβουλίου 3626/82 όπως ισχύει	EEL 384 31.12.82 σ.1	Διεθνές εμπόριο των ειδών άγριας πανίδας και χλωρίδας που απειλούνται με εξαφάνιση	Εναρμονίστηκε με την ΚΥΑ 261554/14.2.85
4.	Κανονισμός 3418/83 της Επιτροπής	EEL 344 7.12.83 σ.1	Διεθνές εμπόριο των ειδών άγριας πανίδας και χλωρίδας που απειλούνται με εξαφάνιση	
5.	Απόφαση 82/461/ΕΟΚ του Συμβουλίου όπως ισχύει	EEL 210 19.7.82	Περί της συνάψεως συμβάσεως περί της διατήρησης των αποδημητικών ειδών που ανήκουν στην άγρια πανίδα	

Διεθνής

Α/Α	**Τίτλος**	**Κυρωτικός νόμος**	**θέμα**	**Παρατηρήσεις**
1.	Σύμβαση Ramsar	ΝΔ 191/1974 ΦΕΚΑ350	Προστασία των διεθνούς ενδιαφέροντος υγροτόπων	Τα είδη αναφέρονται στα Παραρτήματα Ι και 11 της Σύμβασης. Τα συμβαλλόμενα κράτη θα φροντίσουν για την προστασία των φυσικών βιοτόπων τους
2.	Σύμβαση της Βέρνης	ν- 1335/1983 ΦΕΚ Α 32	Είδη της χλωρίδας και της πανίδας που πρέπει να	Τα είδη αναφέρονται στα Παραρτήματα 1 και 11 της Σύμβασης. Τα συμβαλλόμενα κράτη θα φροντίσουν για την προστασία των φυσικών βιοτόπων τους
3.	Σύμβαση της Βόννης		Για τη διατήρηση μεταναστευτικών ειδών άγριων ζώων	Νοέμβριος 1983
4.	Σύμβαση της Βαρκελώνης		Για την προστασία της Μεσογείου από τη ρύπανση	1976
5.	Σύμβαση της Ρώμης		Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς	

Αλιεία

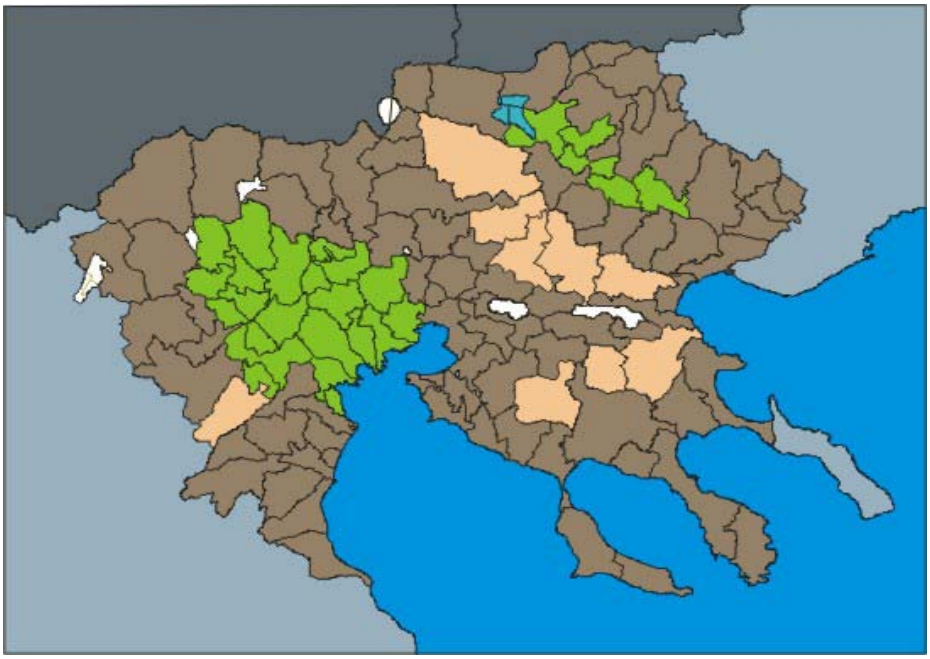
ΑΙΑ	**Αριθμός Νομοθετήματος**	**ΦΕΚ**	**θέμα**	**Παρατηρήσεις**
1.	ΠΔ 420/1970	Α 27	Αλιευτικός κώδικας	
2.	ΠΔ 658/29.6.81		Προστασίας της ιχθυοπανίδας των λιμνών και ποταμών	
3.	ΒΛ 142/1971		Αλιείας των υδρόβιων ζώων, λιμνών και ποταμών και προστασίας αυτών	
4.	ΒΔ 666		Αδειών αλιευτικών σκαφών	

ΠΙΝΑΚΑΣ 15

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ

Συνθετική προσέγγιση της χωροταξικής οργάνωσης

1. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΖΩΝΕΣ ΒΑΣΕΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΑΝΑΓΛΥΦΟΥ ΛΕΚΑΝΩΝ ΑΠΟΡΡΟΗΣ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΖΩΝΗ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ					
	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ			% ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ		%(*)
	1971	1981	1991			
	2	3	4	5	6	7
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	1406539	1600478	1708977	13,79	6,78	100
Α. Ζώνες κατάντι λεκανών απορροής (Πεδινοί σχηματισμοί)						
ΙΑ	222972	239963	252169		5,09	14,76
Β. Ζώνες κοίλου λεκανών απορροής /Πεδινοί-Ημιορεινοί-Ορεινοί σχηματισμοί)						
ΙΒ	1141697	1322827	1416386	15,86	7,07	82,88
Γ. Ζώνες απολήξεων λεκανών απορροής (Ορεινοί σχηματισμοί)						
ΙΓ	41870	37688	40423	-9,99	7,26	2,37

(*): % του πληθυσμού 1991 στην Περιφέρεια

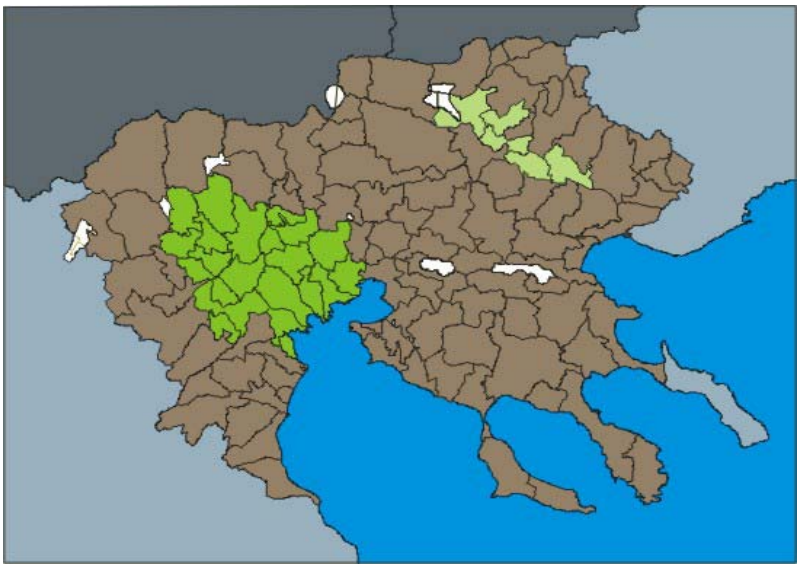
ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΖΩΝΗ	ΣΥΝΟΛΟ ΕΚΓΑΣΕΟΝ	%(*)	ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΓΗ	%(*)	ΓΕΩΡΙΚΗ ΓΗ ΑΡΔΕΥΟΜΕΝΗ	%(*)	ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ	%(*)	ΔΑΣΗ	%(*)	ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΟΙΚΙΣΜΟΝ	%(*)
	1991		1991		1994		1991		1991		1991	
1	2	3	*4*	5	6	7	*8*	9	*10*	11	*12*	*13*
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	18811	100	7660	100	3559	100	4778	100	4554	100	734	100
Α. Ζώνες κατάντι λεκανών απορροής (Πεδινοί σχηματισμοί)												
ΙΑ	3055	16,24	2167	28,29	1785	50,14	371	7,77	132	2,9	162	22,12
Β. Ζώνες κοίλου λεκανών απορροής /Πεδινοί-Ημιορεινοί-Ορεινοί σχηματισμοί)												
ΙΒ	13399	71,23	4872	63,6	1716	48,2	3600	75,34	3607	79,2	514	70,07
Γ. Ζώνες απολήξεων λεκανών απορροής (Ορεινοί σχηματισμοί)												
ΙΓ	2357	12,63	652	8,12	59	1,66	807	16,89	815	17,9	57	7,81

ΠΙΝΑΚΑΣ 16

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ

Συνθετική προσέγγιση της χωροταξικής οργάνωσης

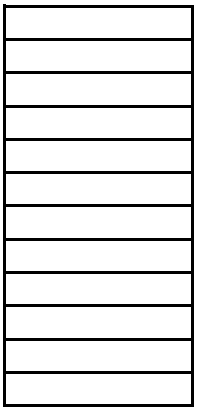
1. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΖΩΝΕΣ ΒΑΣΕΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΑΝΑΓΛΥΦΟΥ ΛΕΚΑΝΩΝ ΑΠΟΡΡΟΗΣ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΖΩΝΗ	ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ					
		ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ			% ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ		%(*)
	ΟΝΟΜΑΣΙΑ	1971	1981	1991			
1	*2*	3	4	5	6	7	8
	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	1406539	1600478	1708977	13,79	6,78	100
Α. Ζώνες κατάντι λεκανών απορροής (Πεδινοί σχηματισμοί)							
ΙΑ1	Λουδία	60352	67590	15985	11,99	6,15	4,2
	Κάτω Αξιού	13000	14824	15985	14,03	7,83	0,94
	Μέσου Αξιού	27247	29715	33255	9,06	7,26	2,37
	Γιαννιτσών	70477	76060	80807	7,92	7,26	2,37
	Αλιάκμονα	7996	8311	8930	3,94	7,26	2,37
		179072	198500	210721	9,73	7,26	2,37
ΙΑ2	Στρυμώνα	43900	43453	41488	-1	7,26	2,37
		43900	43453	41488	-1	7,26	2,37
		229972	239963	252169	7,62	7,26	2,37

(*): % του πληθυσμού 1991 στην Περιφέρεια

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΖΩΝΗ	ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	ΣΥΝΟΛΟ ΕΚΓΑΣΕΩΝ	%(*)	ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΓΗ	%(*)	ΓΕΩΡΙΚΗ ΓΗ ΑΡΔΕΥΟΜΕΝΗ	%(*)	ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ	%(*)	ΔΑΣΗ	%(*)	ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΟΙΚΙΣΜΟΝ	%(*)
	ΟΝΟΜΑΣΙΑ	1991		1991		1994		1991		1991		1991	
1	2	3	*4*	5	6	7	*8*		*10*	11	*12*	*13*	14
ΙΑ1	Λουδία	837,6	4,45	610,3	7,97	552,01	15,51	60,7	1,27	65	1,43	56,1	7,65
	Κάτω Αξιού	207,9	1,11	143	1,87	140,85	3,96	19	0,4	0	0	10,6	1,44
	Μέσου Αξιού	391,3	2,08	315,5	4,12	181,64	5,1	30,2	0,63	1,1	0,02	21,1	2,88
	Γιαννιτσών	908,8	4,83	603	7,87	485,69	13,65	193,3	4,05	41,3	0,91	37,3	5,08
	Αλιάκμονα	109,7	0,58	78,6	1,03	40,2	1,13	17	0,36	3,8	0,08	6,4	0,87
		2456,3	13,05	1750,4	22,85	1400,43	39,35	320,2	6,7	111,2	2,44	131,5	17,92
ΙΑ2	Στρυμώνα	600,1	3,19	416,3	5,43	384,18	10,79	51,1	1,07	21	0,46	30,8	4,2
		600,1	3,19	416,3	5,43	384,18	10,79	51,1	1,07	21	0,46	30,8	4,2
		3056,4	16,24	2166,7	28,29	1784,61	50,14	371,3	7,77	132,2	2,9	162,3	22,12

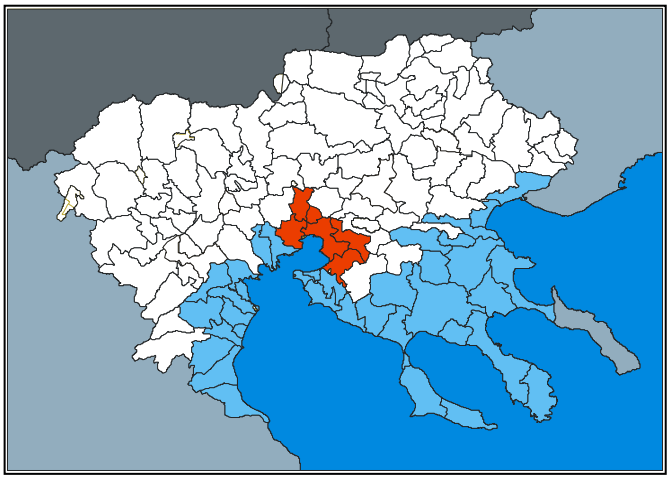

ΠΙΝΑΚΑΣ 17

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ

Συνθετική προσέγγιση της χωροταξικής οργάνωσης

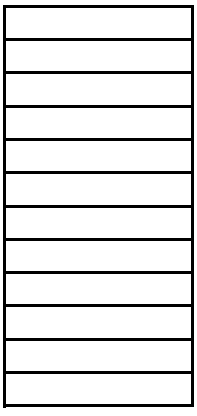
2. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΖΩΝΕΣ ΒΑΣΕΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΖΩΝΗ	ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ					
		ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ			% ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ		%(*)
	ΟΝΟΜΑΣΙΑ	1971	1981	1991			
1	*2*	3	4	5	6	7	8
	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	1406539	1600478	1708977	13,79	6,78	100
A. Ζώνη Αιγαίου (Ενότητες που διαβρέχονται από θάλασσα)							
IIA1	Θερμαϊκού / Θεσσαλονίκης	587921	740836	794829	26,01	7,29	46,51
		587921	740836	794829	26,01	7,29	46,51
IIA2	Βόλβης	11776	12762	16038	8,37	25,67	0,94
	Εμβόλου	15919	18050	25901	13,45	43,5	1,52
	Κάτω Αξιού	13000	14824	15985	14,03	7,83	0,94
	Κερδιλίων	3155	3044	3004	-3,52	-1,31	0,18
	Κάτω Χολομώντα	59885	66433	78480	-10,93	18,13	4,59
	Ανω Χολομώντα	13505	12603	13637	-6,68	8,2	0,80
	Ολύμπου / Ανατολικών Πιερίων	75159	89205	99114	18,69	11,11	5,80
	Αλιάκμονα	7996	8311	8930	3,94	7,45	0,52
		200386	225232	261089	12,4	15,92	15,28
		788307	966068	1055918	22,55	9,3	61,79

(*): % του πληθυσμού 1991 στην Περιφέρεια

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΖΩΝΗ	ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	ΣΥΝΟΛΟ ΕΚΓΑΣΕΟΝ	%(*)	ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΓΗ	%(*)	ΓΕΩΡΙΚΗ ΓΗ ΑΡΔΕΥΟΜΕΝΗ	%(*)	ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ	%(*)	ΔΑΣΗ	%(*)	ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΟΙΚΙΣΜΟΝ	%(*)
	ΟΝΟΜΑΣΙΑ	1991		1991		1994		1991		1991		1991	
1	2	3	*4*	5	6	7	*8*		*10*	11	*12*	*13*	14
	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	18811		7660		3559,32		*4778*		4554		*733,7*	
A. Ζώνη Αιγαίου (Ενότητες που διαβρέχονται από θάλασσα)													
IIA1	Θερμ./ Θεσ/νίκης	546,70	3,00	202,10	2,64	61,08	1,72	171,40	3,59	43,50	0,96	97,60	13,30
		546,70	3,00	202,10	2,64	61,08	1,72	171,40	3,59	43,50	0,96	97,60	13,30
IIA2	Βόλβης	453,00	2,41	112,10	1,46	26,07	0,73	168,80	3,53	80,70	1,77	14,70	2,00
	Εμβόλου	214,30	1,14	162,20	2,12	41,18	1,16	31,90	0,67	0,70	0,20	14,50	1,98
	Κάτω Αξιού	207,90	1,11	143,00	1,87	140,88	3,96	19,00	0,40	0,00	0,00	10,60	1,44
	Κερδιλίων	152,10	0,81	50,60	0,66	13,87	0,39	38,90	0,81	54,80	1,20	3,40	0,48
	Κάτω Χολομώντα	2240,90	11,91	788,10	10,29	134,67	3,78	334,30	7,00	992,10	21,79	75,70	10,32
	Ανω Χολομώντα	677,20	3,60	171,40	2,24	20,52	0,58	130,80	2,74	338,00	7,42	22,10	3,01
	Ολύμπου/Ανατο-	1074,50	5,71	431,60	5,63	186,80	5,25	163,90	3,43	378,20	8,30	49,80	6,79
	Αλιάκμονα	109,70	0,58	78,60	1,03	40,20	1,13	17,00	0,36	3,80	0,08	6,40	0,87
		5129,60	27,27	1937,6	25,30	604,22	16,98	904,60	18,93	1848,00	40,59	197,20	26,88
		5694,30	30,27	2139,7	27,93	665,30	18,69	1076,0	22,52	1892,00	41,54	294,80	40,18

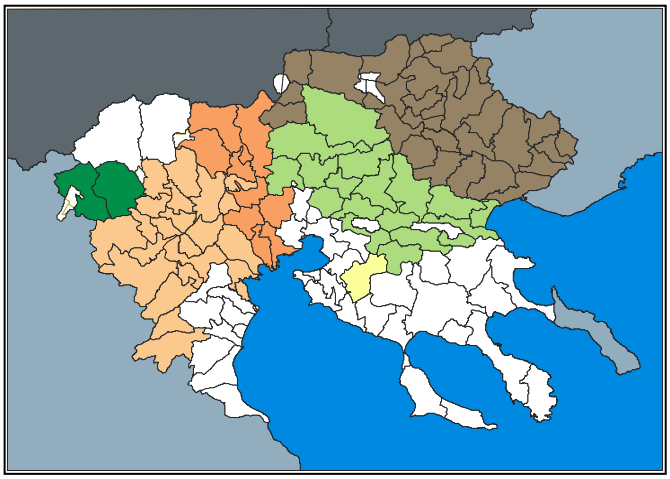

ΠΙΝΑΚΑΣ 18

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ

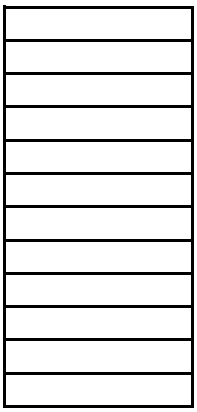
Συνθετική προσέγγιση της χωροταξικής οργάνωσης

2. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΖΩΝΕΣ ΒΑΣΕΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΖΩΝΗ	ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	ΣΥΝΟΛΟ ΕΚΓΑΣΕΩΝ	%(*)	ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΓΗ	%(*)	ΓΕΩΡΙΚΗ ΓΗ ΑΡΔΕΥΟΜΕΝΗ	%(*)	ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ	%(*)	ΔΑΣΗ	%(*)	ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΟΙΚΙΣΜΟΝ	%(*)
	ΟΝΟΜΑΣΙΑ	1991		1991		1994		1991		1991		1991	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	18811		7660		3559,32		*4778*		4554		*733,7*	
Γ. Ζώνες συστημάτων εσωτερικών υδάτων(ποταμών, λιμνών)													
ΙΙΓ1	Μενικίου / Παγκαίου	1310,00	6,96	598,20	7,81	337,62	9,49	476,70	9,98	98,40	2,16	41,60	5,67
	Στρυμώνα	600,10	3,19	416,30	5,43	384,18	10,79	51,10	1,07	21,00	0,46	30,80	4,20
	Ανατ. Βερτίσκου	815,10	4,33	384,70	5,02	174,29	4,90	129,90	2,72	246,20	5,41	25,40	3,46
	Δοϊράνης	333,30	1,77	140,50	1,83	29,77	0,84	116,20	2,43	37,60	0,83	14,40	1,96
	Κερκίνης	340,30	1,81	91,80	1,20	31,11	0,87	39,80	0,83	169,80	3,73	142,00	1,94
	Αγκιστριου/Βροντού	749,80	3,99	155,50	2,03	98,65	2,77	304,30	6,37	232,10	5,10	13,40	1,83
	Κερδιλίων	152,10	0,81	50,60	0,66	13,87	0,39	38,90	0,81	54,80	1,20	3,40	0,46
		4300,70	22,96	1837,6	23,99	1069,5	30,05	1156,9	24,21	869,90	18,88	143,20	19,52
ΙΙΓ2	Κορωνείας	605,70	3,22	289,60	3,78	44,56	1,25	207,20	4,34	8,70	0,19	24,00	3,27
	Δυτ. Βερτίσκου	890,50	4,73	249,50	3,26	30,00	0,84	433,50	9,07	176,40	3,87	16,90	2,30
	Ζαγκλιβερίου	154,70	0,82	65,80	0,86	28,86	0,81	512,00	1,07	30,00	0,66	6,40	0,87
	Κάτ.Μαυροβουνίου	653,80	3,48	434,80	5,68	18,43	0,52	158,00	3,31	10,70	0,23	21,40	2,92
	Ανω Μαυροβουνίου	589,00	3,13	181,20	2,37	3,13	0,09	190,10	3,98	177,30	3,89	14,50	1,98
	Βόλβης	453,00	2,41	112,10	1,46	26,08	0,73	168,80	3,53	80,70	1,77	14,70	2,00
		3346,70	17,79	1333,0	17,40	151,06	4,24	1208,8	25,30	483,80	10,62	97,90	13,34
ΙΙΓ3	Μέσου Αξιού	391,30	2,08	315,50	4,12	181,64	5,10	30,20	0,63	1,10	0,02	21,10	2,88
	Δυτ. Ανω Αξιού	606,70	3,23	190,70	2,49	70,29	1,97	155,30	325,00	201,90	4,43	12,20	1,66
	Ανατ. Ανω Αξιού	336,80	1,79	203,50	2,66	54,39	1,53	93,60	1,96	3,30	0,07	8,40	1,14
	Κάτω Αξιού	207,90	1,11	143,00	1,87	140,88	3,96	19,00	0,40	0,00	0,00	10,60	1,44
		1642,70	8,20	852,70	11,13	447,21	12,56	298,10	6,24	206,30	4,63	52,30	7,13
ΙΙΓ4	Λουδία	837,60	4,45	610,30	7,97	552,01	15,51	60,70	1,27	65,00	1,43	56,10	7,65
	Βερμίου	663,40	3,53	95,90	1,25	74,29	2,09	233,00	4,88	288,20	6,33	25,90	3,53
	Δυτικών Πιερίων	200,00	1,06	19,70	0,26	5,31	0,15	52,40	1,10	123,30	2,71	3,80	0,52
	Γιαννιτσών	908,80	4,83	603,00	7,87	485,69	13,65	193,30	4,05	41,30	0,91	37,30	5,08
	Νοτών Πιερίων	332,20	1,77	67,60	0,88	21,80	0,61	84,20	1,76	154,50	3,39	5,80	0,79
	Αλιάκμονα	109,70	0,58	78,60	1,03	402,00	1,13	17,00	0,36	3,80	0,08	6,40	0,87
		3061,70	16,22	1475,1	19,26	1179,3	33,13	640,60	13,41	676,10	14,86	135,30	18,44
ΙΙΓ5	Αγρα/Εδεσσας	321,20	1,71	62,50	0,82	41,30	1,16	101,60	2,13	137,60	3,02	10,50	1,43
	Βεγορίτιδας	289,90	1,54	52,90	0,69	30,05	0,84	86,70	1,81	104,90	2,30	6,00	0,82
		611,10	*3,26*	115,40	1,51	71,35	2,00	188,30	3,94	242,50	5,32	16,60	2,26
ΙΙΓ6	Κάτω Ανθεμούντα	200,30	1,06	67,80	0,89	22,61	0,64	89,30	1,87	27,90	0,61	9,00	1,23
		200,30	1,06	67,80	0,89	22,61	0,64	89,30	1,87	27,90	0,61	9,00	1,23
		13063,0	69,39	5681,6	74,17	2941,0	82,63	3682,0	74,97	2497,00	54,82	464,20	61,91

(*): % των ειδικών επιφανιών στην Περιφέρεια

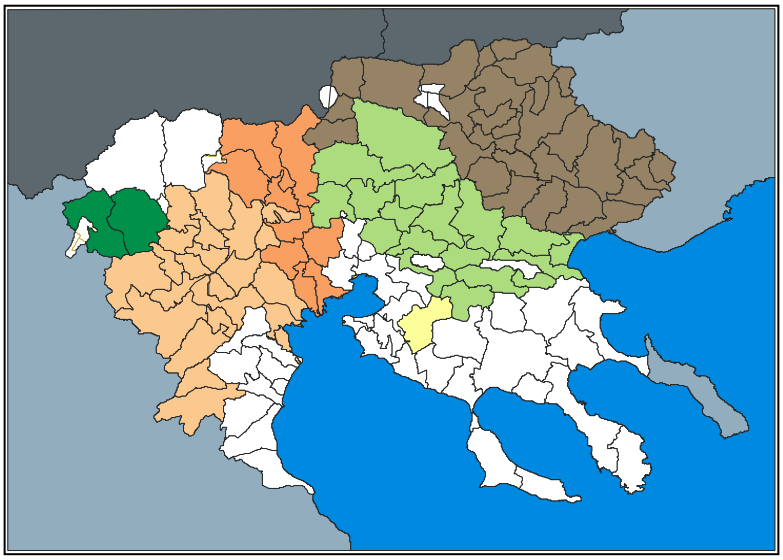

ΠΙΝΑΚΑΣ 19

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ

Συνθετική προσέγγιση της χωροταξικής οργάνωσης

2. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΖΩΝΕΣ ΒΑΣΕΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΖΩΝΗ	ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ					
		ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ			% ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ		%(*)
	ΟΝΟΜΑΣΙΑ	1971	1981	1991	1971-81	1981-91	1981
1	2	3	4	5	6	7	8
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ		1406539	*1600478*	*1708977*	13,79	6,78	
Γ. Ζώνες συστημάτων εσωτερικών υδάτων(ποταμών, λιμνών)							
ΙΙΓ1	Μενικίου / Παγκαίου	86750,00	88323,00	31021,00	1,81	3,05	5,33
	Στρυμώνα	43900,00	43463,00	41448,00	-1,00	-4,64	2,43
	Ανατ. Βερτίσκου	35917,00	31968,00	29783,00	-10,99	-6,83	1,74
	Δοϊράνης	9075,00	8538,00	8207,00	-5,92	-3,88	0,48
	Κερκίνης	10611,00	3273,00	8979,00	-12,61	-3,17	0,53
	Αγκιστριου/Βροντού	22565,00	20176,00	18593,00	-10,59	-7,85	1,09
	Κερδιλίων	3155,00	3044,00	3004,00	-3,52	-1,31	0,18
		211873,00	204786,00	201036,00	-3,39	-1,83	11,76
ΙΙΓ2	Κορωνείας	28884,00	29165,00	31965,00	0,97	9,60	1,87
	Δυτ. Βερτίσκου	16610,00	15479,00	16930,00	-6,81	9,37	0,99
	Ζαγκλιβερίου	4850,00	4432,00	4692,00	-8,62	5,87	0,27
	Κάτ.Μαυροβουνίου	31410,00	32114,00	33543,00	2,24	4,45	1,9β
	Ανω Μαυροβουνίου	8834,00	7283,00	7376,00	-17,44	1,14	0,43
	Βόλβης	11776,00	12762,00	16038,00	8,37	25,67	0,94
		102364,00	101245,00	110644,00	-1,09	9,18	6^7
ΙΙΓ3	Μέσου Αξιού	27247,00	29715,00	33255,00	9,06	11,91	1,95
	Δυτ. Ανω Αξιού	21068,00	20190,00	20323,00	-4,17	0,66	1,19
	Ανατ. Ανω Αξιού	12810,00	13427,00	12261,00	4,82	-8,68	0,72
	Κάτω Αξιού	13000,00	14824,00	15985,00	14,03	7,83	0,94
		74125,00	78166,00	81824,00	5,44	4,69	4,79
ΙΙΓ4	Λουδία	60352,00	67590,00	71744,00	11,99	6,15	4,20
	Βερμίου	53352,00	62905,00	65710,00	17,91	4,46	3,84
	Δυτικών Πιερίων	2921,00	2313,00	2480,00	-20,81	7,22	0,15
	Γιαννιτσών	70477,00	76060,00	80807,00	7,92	6,24	4,73
	Νοτών Πιερίων	9199,00	9343,00	8719,00	1,57	-6,68	0,51
	Αλιάκμονα	7996,00	8311,00	8930,00	3,94	7,45	0,52
		204297,00	226822,00	238390,00	10,88	6,24	13,95
ΙΙΓ5	Αγρα/Εδεσσας	21412,00	23614,00	25051,00	10,28	6,09	1,47
	Βεγορίτιδας	4376,00	4013,00	4073,00	-8,30	1,50	0,24
		25788,00	27β27	29124,00	7,13	5,42	1,70
ΙΙΓ6	Κάτω Ανθεμούντα	5792,00	6317,00	7269,00	9,06	15,07	0,43
		5792,00	6317,00	7269,00	9,06	15,07	0,43
		624339,0	644662,00	668186,0	3,26	3,66	30,10

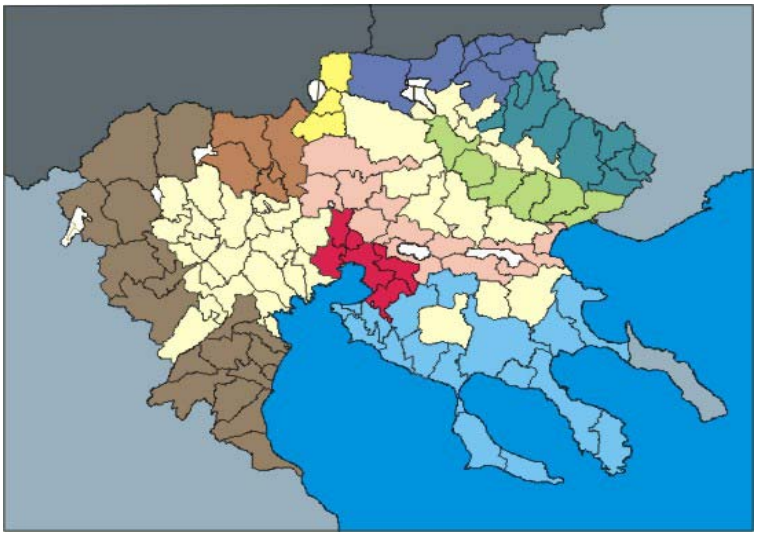
(*): % του πληθυσμου 1991 στην Περιφέρεια

ΠΙΝΑΚΑΣ 20

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ

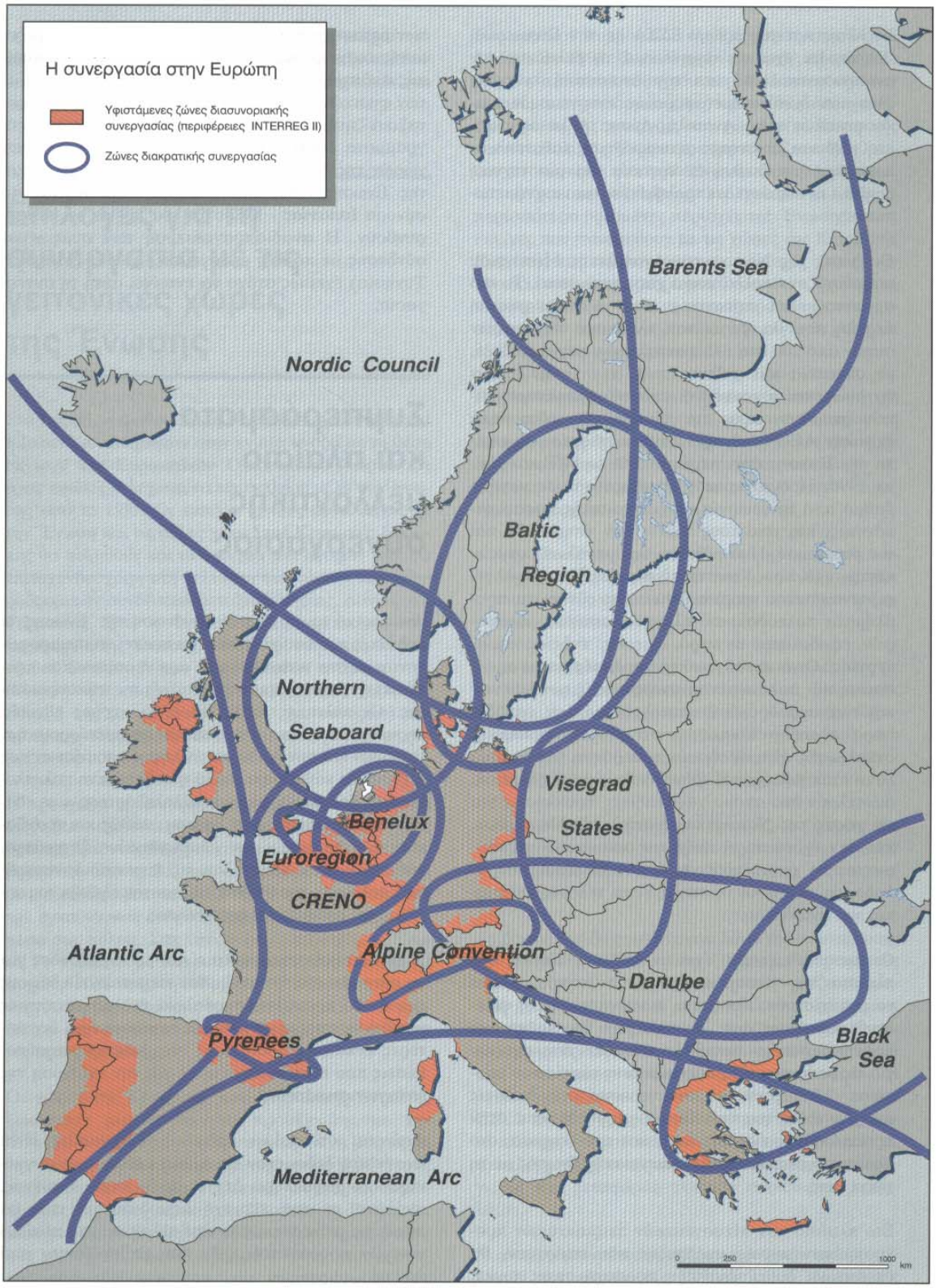
Συνθετική προσέγγιση της χωροταξικής οργάνωσης

1. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΖΩΝΕΣ ΒΑΣΕΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΑΝΑΓΛΥΦΟΥ ΛΕΚΑΝΩΝ ΑΠΟΡΡΟΗΣ

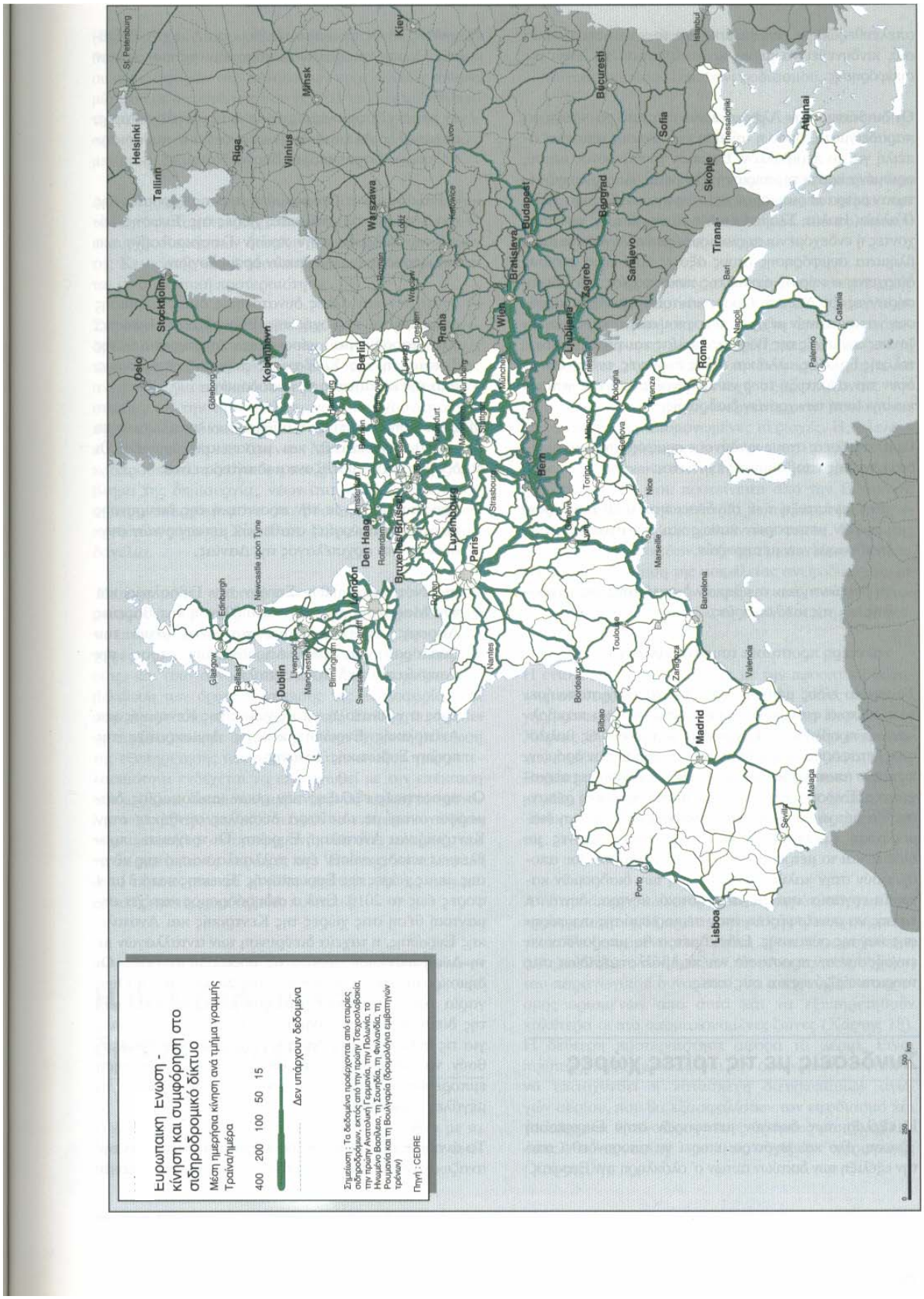
ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΖΩΝΗ	ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ					
		ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ			% ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ		%(*)
	ΟΝΟΜΑΣΙΑ	1971	1981	1991	1971-81	1981-91	1981
1	2	3	4	5	6	7	8
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ		1406539	*1600478*	*1708977*	13,79	6,78	100,00
Β. Ζώνες κοίλου λεκανών απορροής /Πεδινοί-Ημιορεινοί-Ορεινοί σχηματισμοί)							
	Βορμίου	53352	62905	65710	17,91	4,46	3,84
IB1	Βόρρα/ Πάϊκου	29820	28699	28830	-3,76	0,46	1,69
	Αγρα/Εδεσσας	21412	23614	25051	10,28	6,09	1,47
	Βεγορίτιδας	4376	4013	4073	-8,30	1,50	24,00
	Ολύμπου/Ανατολικών Πιερίων	75159	89205	99114	18,69	11,11	5,80
	Νότιων Πιερίων	9199	9343	8719	157,00	-6,68	0,51
		193318	217779	231487	12,86	6,30	13^6
IB2	Κερκίνης	10611	9273	8979	-12,61	-3,17	0,53
	Αγκίστρου/Βρόντου	22565	20176	18593	-10,59	-7,85	1,09
		33176	23449	27872	-11,23	-6,37	1,61
IB3	Μενίκιου/Παγγαίου	86750	88323	91021	1,81	3,05	5,53
		86750	88323	91021	1,81	3,05	5,53
IB4	Κερδιλίων	3155	3044	3004	-3,52	-1,31	0,18
	Ανατολικού Βερτίσκου	35917	31968	29783	-10,99	-6,83	1,74
		39072	35012	32787	-10,39	-6,36	1,92
IB5	Κορωνείας	28854	29165	31965	0,97	9,60	1,87
	Βόλβης	11776	12762	16038	8,37	25,67	0,94
	Κάτω Μαυροβουνίου	31410	32114	33543	2,24	4,45	1,96
		72040	74041	81546	2,73	10,14	4,77
IB6	Ζαγκλιβερίου	4880	4432	4692	-8,6Z	5,87	0,27
	Κάτω Ανθεμούντος	5792	6317	7269	9,06	15,07	0,43
	Εμβόλου	15910	18050	25901	13,45	43,50	1,52
	Κάτω Χολομώντα	58885	66433	78480	10,93	18,13	4,59
		86437	96232	116342	10,18	22,17	6,81
IB7	Θερμαϊκού/Θεσσαλονίκης	587921	740836	794829	26,01	7,28	46,51
		587921	740836	794829	26,01	7,28	46,51
IB8	Δοϊράνης	9075	8538	8207	-6,92	-3,88	0,48
		9075	8538	8207	-6,92	-3,88	0,48
IB3	Δυτικού Άνω Αξιού	21068	20190	20323	-4,17	0,66	1,19
	Ανατολικού Άνω Αξιού	12810	13427	12261	4,82	-8,68	0,72
		33878	33617	32684	-0,77	-3,07	1,91
		1141691	1322827	1416385	15,86	7,07	*82,88*

(*): % του πληθυσμου 1991 στην Περιφέρεια

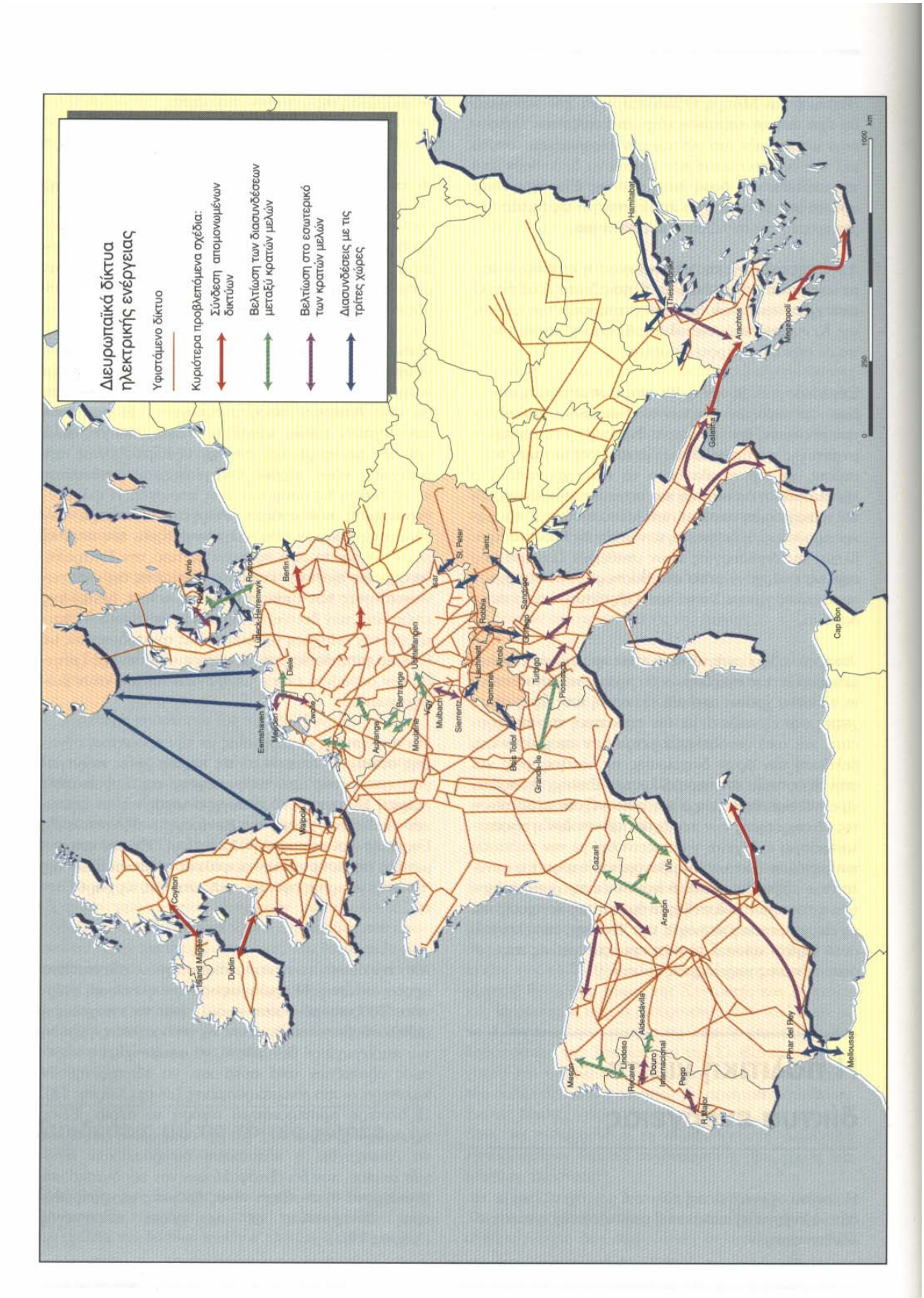

Χάρτης 1 Η Συνεργασία στην Ευρώπη

Χάρτης 2 Κυκλοφορία και συμφόρηση στο οδικό δίκτυο

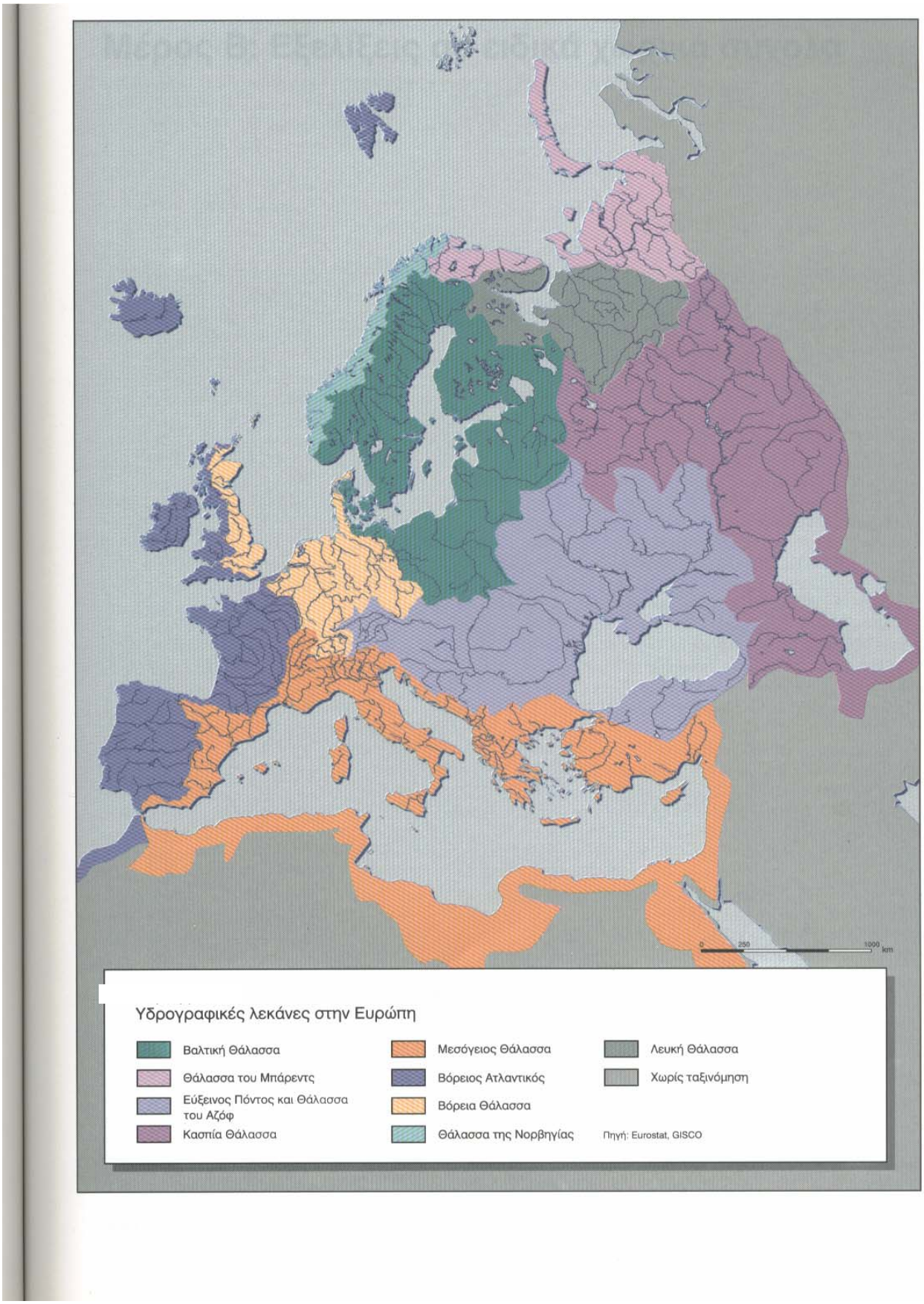

Χάρτης 3 Κίνηση και συμφόρηση στο σιδηροδρομικό δίκτυο

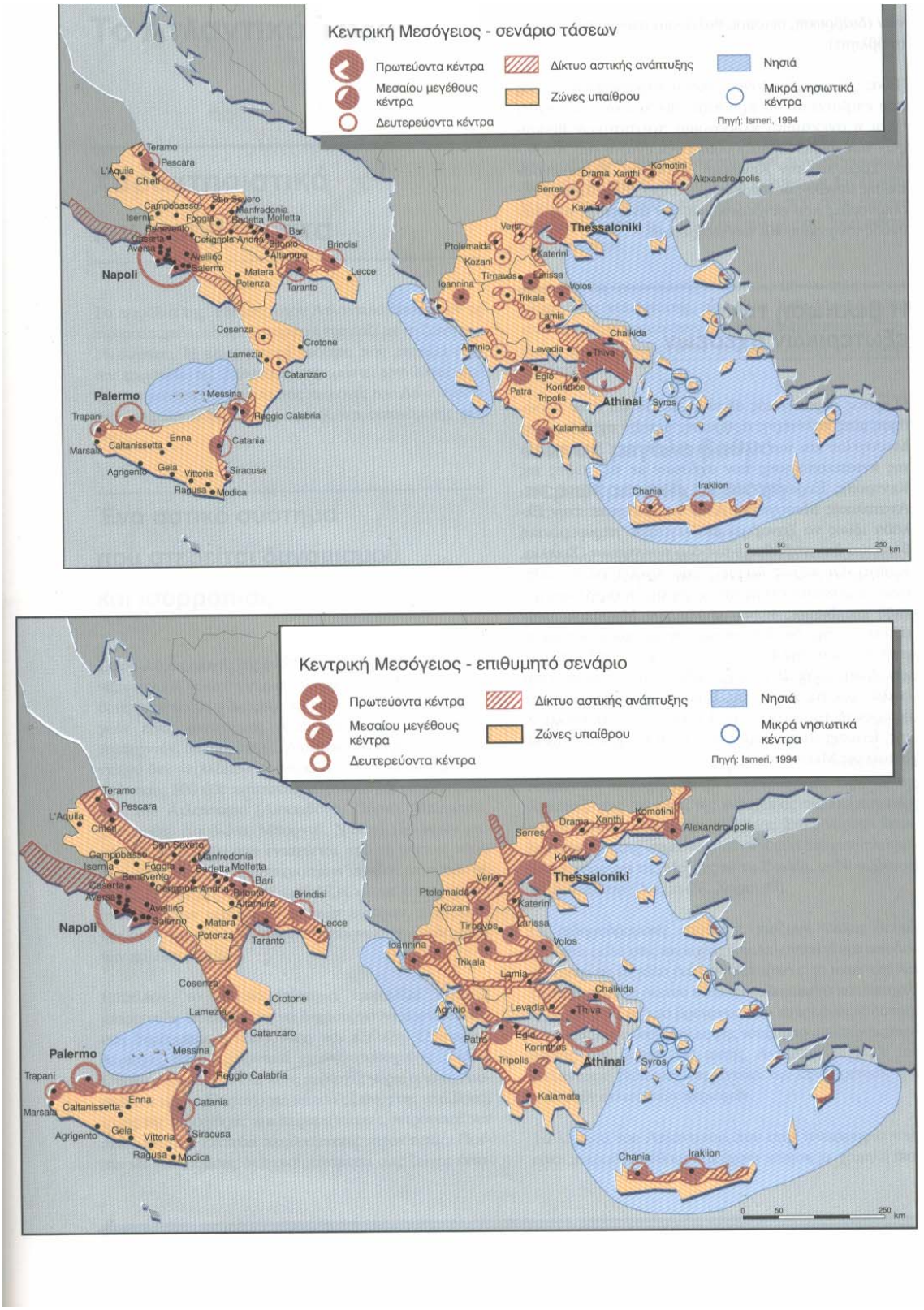

Χάρτης 4 Διευρωπαϊκά δίκτυα ηλεκτρικής ενέργειας

Χάρτης 5 Διευρωπαϊκά δίκτυα φυσικού αερίου

Χαρτης 6 Υδρογραφικές λεκάνες στην Ευρώπη

Χαρτες 7 & 8 Κεντρική Μεσόγειος. Σενάριο τάσεων – Σενάριο επιθυμητών τάσεων.